215
I210.2/1/:3

لۇشۈن ئەسەرلىرى

تەرجىمە قىلغۇچى : توختى باقى ئارتىشى

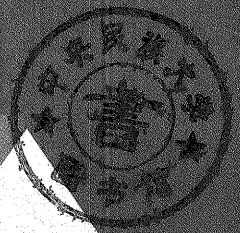

ئىسسىق شامال

سايىۋەن

21500009809

...ىڭ داۋامى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

لۇشۈن ئەسەرلىرى

1- ترم
قەبرە
ياۋا گىياھ

2- ترم
چۇقان
تېڭىرقاش
يېڭى يېزىلغان كونا ھېكايە

3- ترم
ئىسسىق شامال
سايىۋەن
سايىۋەننىڭ داۋامى
«سايىۋەننىڭ داۋامى»نىڭ داۋامى

4- ترم
ئۇچ «بىكار»
ئالا كۆڭۈل

5- ترم
تاغدىن - باغدىن
ساختا ئەركىنلىكنامە

6- ترم
گۈلشەن پاراڭلىرىغا ئىستىئارە
چىلتەكلىك ئەدەبىيات

7- ترم
خالاس
كونس بوتكىسى فېلىيەتونلىرى

8- ترم
كەچتە ئۈزۈلگەن سەھەر غۇنچىسى
شېئىرلار
ئىككى يەردىن مەكتۇپلار
مەكتۇپلار

مۇندەرىجە

ئىسسىق شامال

بېغىشلىما 3
1918 - يىل
پارچە تەسىرات — 25 7
33 - 11
35 - دىن 38 - گىچە 20
1919 - يىل
پارچە تەسىرات 39 - دىن 43 - گىچە 33
46 - دىن 49 - غىچە 50
53 - دىن 54 - گىچە 61
56. «كېلىدىكەن» 68
57. ھازىرنىڭ جاللاتلىرى 70
58. ئادەملەرنىڭ ئىقبالى بۇرۇنقى پېتىچە تۇرماقتا 72
59. «ئەزىمەتلىك» 75
61. قانائەتلەنمەسلىك 79
62. زەردىگۆش بولۇپ ئۆلۈش 81
63. «گۆدەكلەرگە» 83
64. ئېلىم - بېرىم قىلىش 85
65. زالىم پادىشاھنىڭ مۇلازىملىرى 87
66. ھاياتلىق يولى 89
1921 - يىل
«بىلىم جىنايەت» مىش 91

图书在版编目(CIP)数据

鲁迅文集. 3/鲁迅著；托呼提·巴克译. —乌鲁木齐：新疆人民出版社，2006.3
ISBN 7-228-09892-7

Ⅰ.鲁… Ⅱ.①鲁… ②托… Ⅲ.鲁迅著作—选集—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I210.2

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 018425 号

责任编辑：艾合买提·伊明
责任校对：阿布列孜·阿巴斯 牙生·扎衣都
封面设计：买买提·乃拜提

鲁迅文集（3）（维吾尔文）

鲁迅 著
托呼提·巴克 译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
880×1230 毫米 32 开本 19.875 印张 2 插页
2006 年 3 月第 1 版 2006 年 3 月第 1 次印刷
印数：1—3000

ISBN 7-228-09892-7 定价：36.00 元

پاکىت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن 97
1922 ـ يىل
«ئىلىم مىزانى» غا باھا 99
«روسىيە ئوپېرا ئۆمىكى» گە بېغىشلايمەن 105
ماۋزۇسىز 108
«چوڭقۇرلۇقىنى پەش قىلماق» 110
ئاتالمىش «مىللىي ئىلىم» 112
بالىلار ناخشىسىنىڭ «تەتۈرلۈكى» 115
«بىر دىنىر توغرا تەلىمات» 117
چۈشىنىكسىز ئاھاڭ تەرجىمىسى 121
تەنقىدچىلەردىن ئۈمىد 126
«يىغلاڭغۇ» تەنقىدچىگە قارشى 129
كىچىك ئىشتىن چوڭ ئىشقا كۆز يەتكۈزگىلى بولىدۇ ... 134
1924 ـ يىل
«توغرىلاپ» يۈرمەسلىكىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن 136
ئىزاھلار 140

سايىۋەن

بېغىشلىما 163
1925 ـ يىل
گەپدانلىق (1 — 2) 167
ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار 171
ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە كەلگەنلىرى (1 — 4) 172
خەت ـ خەۋەر 181
مۇنازىرىنىڭ ئەرۋاھى 192
قۇربانلىق تەدبىرى 196
جەڭچى ۋە چىۋىن 202

يازنىڭ ئۈچ ھاشارىتى 204
ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە كەلگەنلىرى (5 — 6) 207
پارچە تەسىرات 214
بېيجىڭدىن خەت 218
ئۇستاز 222
ئۇزۇن سېپىل 225
ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە كەلگەنلىرى (7 — 9) 226
«دەككە يېگەن» دىن كېيىن 235
قۇرۇق گەپ ئەمەس (1) 245
مېنىڭ «يۈرتۇم» ۋە «پالانچى» لىقىم 253
گەپدانلىق (3) 258
ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە كەلگەنلىرى (10 — 11) 260
تولدۇرما 274
K S ئەپەندىگە جاۋاب 287
«دەككە» دىن كېيىن 291
قۇرۇق گەپ ئەمەس (2) 299
14 ـ يىلى «كىتاب ـ نامە ئوقۇش» نىڭ تەشەببۇس
قىلىنىشى 304
ئۆز كۆڭلىنى ياساش 311
ئۇنىڭدىن ۋە بۇنىڭدىن 315
قۇرۇق گەپ ئەمەس (3) 327
مېنىڭ نەزىرىمدىكى بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى 337
ئۇششاق سۆز 340
«ئادالەت» نەيرىكى 345
ئەمدى «كۆپچىلىك» نەيرىكىنى قىلىشۋاتىدۇ 355
خاتىمە 360
ئىزاھلار 364

سايۇەننىڭ داۋامى

كىچىككىنە مۇقەددىمە 367
1926 - يىل
چېپىلغاقلىق، ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىش، خۇنۇكلۇك ۋە باشقىلار توغرىسىدا 369
قىزىقارلىق خەۋەر 381
ئىلىم ئەھلىنىڭ ئۇچ روھى 390
قەدىمىي كىتاب ۋە جانلىق تىل 396
كىچىككىنە ئوخشىتىش 400
خەت ئەمەس 404
مەن تېخى «بەس» قىلمايمەن 429
ئوچاق مۇئەككىلى مىراجى تەسىراتلىرى 435
پادىشاھ توغرىسىدا 441
غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 1 445
غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 2 453
«ئۆلۈم بوسۇغىسى» 458
پاجىئەلىك ۋە كۈلكىلىك 461
لىيۇخېجېن قىزنى خاتىرلەيمەن 465
بىكار گەپ 473
«قىزىللارغا زەربە بېرىش» ئىمىش 478
غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 3 481
يېڭى قىزىلگۈل 487
يەنە بىر قېتىم 491
بەننۇڭنىڭ «قايسى كىتابى»غا بېغىشلىما يازغاندىن كېيىن يازغىنىم 498
دەرمەھەللىك خاتىرە — 1 504

دەرمەھەللىك شۆبە خاتىرە 521
دەرمەھەللىك خاتىرە — 2 549
«ماۋاش بېرىش» تىن خاتىرە 557
سۆھبەتتىن خاتىرە 567
شاڭخەيدىن خەت - خەۋەر 575

«سايۇەننىڭ داۋامى» نىڭ داۋامى

ئىلاۋە 583
شىيامېندىن خەت - خەۋەر (1) 584
شىيامېندىن خەت - خەۋەر (2) 588
«ئىQ نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى»نىڭ ۋۇجۇدقا كېلىش سەۋەبلىرى 592
سۆترا كالامنامىلىرىنى ئەكېلىش خاتىرىسى توغرىسىدا ... 604
ئاتالمىش «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ پېشقەدەمى» لۇشۈننىڭ ئېلانى 612
شىيامېندىن خەت - خەۋەر (3) 614
دېڭىزدىن خەت - خەۋەر 620
ئىزاھلار 627

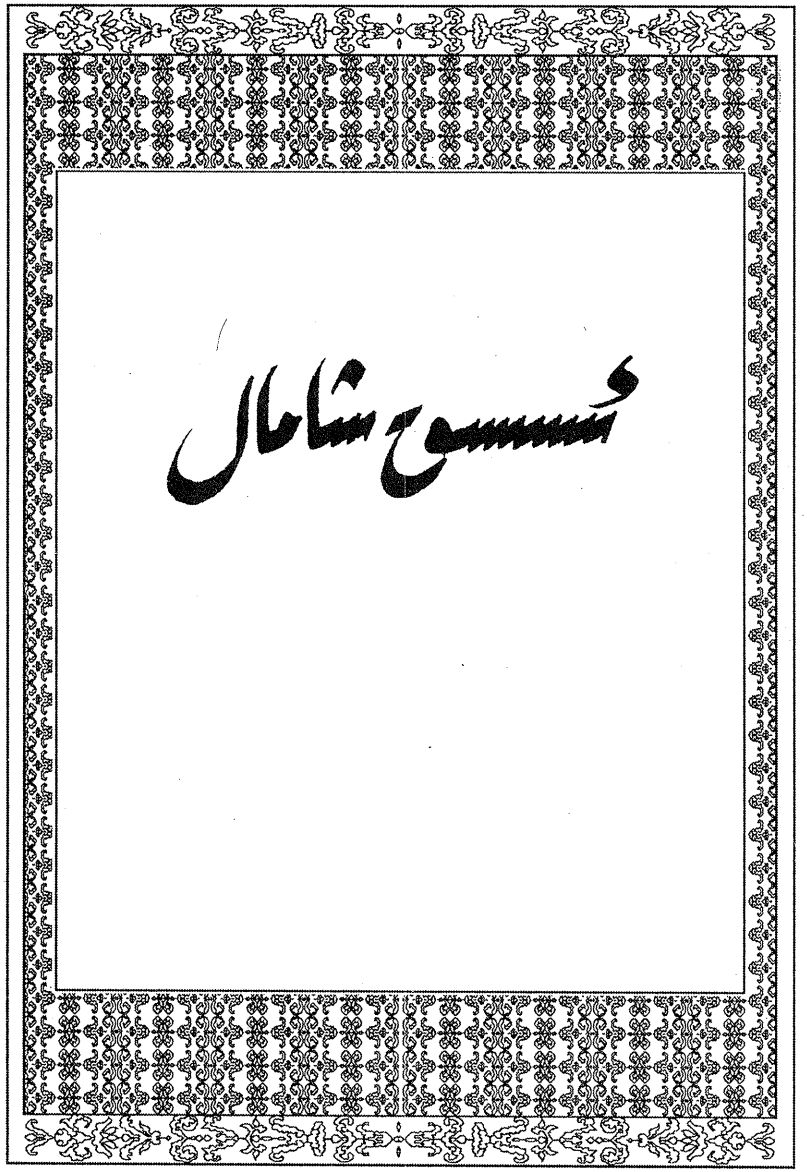
شمائل ترمذی

بېغىشلىما

هازىر كىمكى غەربىي چاڭئەن كوچىسى بويىدىن ماڭسا، گەزىت ساتىمەن دەپ توۋلاپ يۈرگەن، كىيىملىرى جۇل - جۇل كەمبەغەل بالىلارنى ئۇچرىتىدۇ. ئەسلىشىمچە، بۇنىڭدىن ئۈچ - تۆت يىل ئىلگىرى ئۇلارنىڭ ئۇستۈبېشىدا تۈزۈككىنە كىيىملەرنىڭ قالدى - قاتتىلىرى بار ئىدى؛ ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرى بولسا، ئۇلار تېخىمۇ سالاپەتلىك ئىزچىلار (تۈڭزىجۈن)[1] قىياپەتتە ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 8 - يىلى، يەنى مىلادىيىنىڭ 1919 - يىلى 5 - ئاينىڭ 4 - كۈنى بېيجىڭ ئوقۇغۇچىلىرى سەندۇڭ مەسىلىسى[2] توغرىسىدا نامايىش قوزغىغاندىن كېيىن، ئۆز ۋاقتىدا تەشۋىق ۋاراقلىرىنى تارقاتقانلار ئىزچىلار بولغاچقا، نېمە ئۈچۈندۇر ئەنە شۇلارغا پۈرسەتپەرەسلەرنىڭ كۆزى چۈشكەن، شۇنىڭ بىلەن ئىزچى قىياپەتلىك گېزىت ساتقۇچى بالىلار پەيدا بولۇپ قالغان. شۇ يىلى 12 - ئايدا ياپونىيە ئەلچىسى شياۋفەن چۈجى ياپون مىللىرىنى يەكلەش هەرىكىتىگە ئېتىراز بىلدۈرگەن[3] چاغدىكى ئەهۋالمۇ بۇ يىلقىغا ئوخشاپ كېتەتتى؛ بىراق بىزنىڭ گەزىت ساتقۇچى بالىلىرىمىز بىرىنچى قۇر يېڭى كىيىملىرىنى كونىرىتىپ بولغاندىن كېيىن، يېڭى كىيىم تىكتۇرەلمەي، يىلدىن - يىلغا نامراتلىشىپ قالغان.

مېنىڭ «يېڭى ياش»نىڭ «پارچە تەسىراتلار»[4] ئىستونىغا بەزى قىسقا مۇلاهىزىلەرنى يېزىشقا كىرىشكەنلىكىم ئەنە شۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرىكى ئىش. مۇلاهىزىلىرىمنىڭ تولىسى ئۇششاق

مەسىلىلەر ئۇستىدە بولغاچقا، تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق، يېزىشىم-دىكى سەۋەبلەرنىڭ تولىسىنمۇ ئۇنتۇپ كەتتىم. لېكىن، ھازىر بارلىرىدىن قارىغاندا، بىرنەچچە ئومۇمىي مۇلاھىزىنى ھېسابقا ئال-مىغاندا، بەزىسى رەم ئېچىش، بەزىسى ئىستىقامەت، چامباشچە-لىقنى ئۆگىنىش ئۇستىدە يېزىلغان؛ بەزىسى «مىللىي تەۋەررۈك-لەرنى ساقلاش» دېگەن بىرنېمە ئۇستىدە يېزىلغان؛ بەزىسى ئۆز ۋاقتىدىكى كونا مەنسەپدارلارنىڭ ئۆز تەجرىبىسىگە تەمەننا قويغان-لىقىغا قارىتىلغان؛ بەزىسى شاكىخەيدىكى «ۋاقىت» گېزىتىنىڭ ھەجۋىي رەسىملىرى توغرىسىدا يېزىلغان. ئېسىمدە قېلىشچە، شۇ چاغلاردا «يېڭى ياش» تەرەپ - تەرەپتىن دۇشمەنلىك بولۇپ قالغا-نىدى. مېنىڭ تاقابىل تۇرغانلىرىم ئەنە شۇ دۇشمەنلەرنىڭ ئازغىنە بىر قىسمى ئىدى؛ قالغان چوڭ - چوڭ ئەھۋاللار بولسا، شۇ ژۇرنالدا بار، ئۇ ھەقتە مېنىڭ ئارتۇقچە سۆزلەپ ئولتۇرۇشۇمنىڭ ھاجىتى يوق.

«4 - مايى» ھەرىكىتىدىن كېيىن، مەن ھېچقانچە بىر نەرسە يازمىدىم؛ يازمىدىممۇ ياكى يازغانلىرىمنى يوقىتىپ قويدۇممۇ، ھازىر ئېنىق بىر نەرسە دېيەلمەيمەن.

لېكىن شۇ چاغدىكى ئىسلاھات ھەرىكىتى كۆرۈنۈشتە خېلى مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارمۇ جۇشقۇن ئىدى، ئۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى تېخى «يېڭى ياش»نى ئىلگىرى مەسخىرە قىلغان، مازاق قىلغان ئادەملەر ئىدى، لېكىن ئۇلار ئۆز مەسخىرىلىرىگە «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى» دەپ ناھايىتى سەلتەنەتلىك نام قويۇشقانىدى، بۇلار كېيىنكى چاغ-لاردا بۇ نامنى «يېڭى ياش»قا چاپلاپ، خۇددى ئۆزى جانلىق تىلدا يېزىشنى مەسخىرە قىلغان تۇرۇپ، جانلىق تىل بىلەن يېزىش ھەرىكىتى جانلىنىشتىن بۇرۇنلا جانلىق تىلدا يېزىشنى تەشەببۇس قىلغانىدۇق، دېيىشۈالغان ئادەملەردەك يەنە ھاقارەتلەشتى، مەس-

خىرە قىلىشتى.

ئۇنىڭدىن كېيىنكىلىرىنىڭ تېخىمۇ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق.

پەقەت 1921 - يىلىدىكى بىر پارچە مۇلاھىزىنى «ئىنكارچىلىق» قا قارشى يازغانلىقىملا ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭدىن يەنە بىر يىل كېيىن يازغىنىم شاكىخەيدىكى «مىللىي ئىلىمشۇناس» دېگەن بىر-نېمىلەر توغرىسىدا بولسا كېرەك، نېمە ئۈچۈندۇر شۇ چاغلاردا بىرمۇنچە ئادەملەر ئۆزلىرىنى بىردىنلا مىللىي ئىلىمشۇناس دېيىد-شۇالغانىدى.

«يېڭى ياش» نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، شۇ سەۋەب بىلەن ئىسلاھاتنى ھاقارەتلىگەن، كېيىن يەنە ئىسلاھاتنى قوۋۇۋەتلىگەن، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىسلاھاتنى ھاقارەتلىگەن ئادەملەرنىڭ زامان-ۋى كاستۇملىرى جۇل - جۇل بولۇپ، ئەسلىي ئەپتى - قىياپىتى مانا مەن دەپ روشەنلىشىپ قالدى؛ «پاكىت مۇنازىرىدىن ئۇستۇن» دېگەن گەپ ئەنە شۇ. دېمەك، قەلەم ۋە تىل بىلەن تەنقىد قىلىپ ئولتۇرۇشقا ھاجەت قالمىغاندى، شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ ۋاقىت تەقەززاسى بىلەن يازغان ئەرزىمەس ماقالىلىرىممۇ نەزەردىن ساقىت قىلىشقا تېگىشلىك ئىدى، يوقىلىپ كەتسىمۇ مەيلى ئىدى؛ لېكىن بىرنەچچە بۇرادىرىم، ھازىرقى ھالەت ئۆز ۋاقتىدىكىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ، ئۇلارنى ساقلاپ قويۇشقا ئەرزىيدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇ ماقالىلەرنى ماڭا رەتلەپ بېرىپتۇ. بۇ ئەھۋال مېنى مەيۇسلەن-دۇردى. مېنىڭچە بولغاندا، زامانىنىڭ نۇقسانلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ يېزىلغان ماقالىلەر زامان نۇقسانلىرى بىلەن بىللە يوقىلىشى كې-رەك ئىدى، چۈنكى بۇ ئەھۋال خۇددى ئاق قان دانىچىلىرىنىڭ ھۇررەك قاقاچ پەيدا قىلغىنىغا ئوخشايدۇ، ئەگەر ئۇنىڭ ئۆزى سىقىرىلمىسا، ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىدا كېسەل مىكروبلىرىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇۋېرىدۇ.

ئەگەر مېنىڭ يازغانلىرىمنىڭ ھەممىسى ھەقىقەتەن سوغۇق

تەنە بولغان بولسا قانداق بولاتتى؟ ئۇ ھالدا ئۇنىڭ جۇڭگونىڭ كېسەللىرىنىڭ زادى قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىشى ئۇ- ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئەسلىدىنلا ھاياتى بولمىغان بولاتتى، ھالبۇكى رەھىمسىز سوغۇق تەنە بىلەن قىزغىن كىنايىنىڭ ئارىلى- قىدىكى پەرق ئەسلىدە ئانچە چوڭ ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئەتراپىدە- كىلەرگە بېرىدىغان تەسىرى ۋە ئەتراپتىكىلەردە قوزغايدىغان ئەكس تەسىرى «بېلىق سۇنى سۇمۇرگەندە ئۇنىڭ ئىسسىق - سوغۇقلۇقە- نى ئۆزى بىلىدۇ» دېگەندەكلا ئىدى، ماڭا بولسا، ئەتراپىمدىكى ھاۋا مۇزدەك سوغۇق تۇيۇلغاچقا، ئۆز گېپىمنى قىلىۋەردىم ۋە شۇ گەپلىرىمنى شۇ سەۋەبتىن، ئەكسىچە، «ئىسسىق شامال» دەپ ئاتىدىم.

1925 - يىل 11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى كېچىدە، لۇشۈن.

1918 - يىل

پارچە تەسىرات — 25 [5]

ئىلگىرى يەن يۇلىڭنىڭ[6] قايسىبىر كىتابتا بايان قىلغان بىر مۇلاھىزىسىنى ئوقۇغانىدىم، كىتابنىڭ ئىسمى ۋە ئەسلىي تېكىستى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئومۇمىي مەنىسى مۇنداق: «بېيجىڭ كوچىلىرىدا بىرمۇنچە بالىلارنىڭ ھارۋا چاقلىرى ۋە ئات تۇياقلىرى ئارىسىدا پىرقىراپ يۇرگەنلىكىنى كۆرسەم، ئۇلار يانچىلىپ ئۆلۈپ كەتمەسمۇ دەپ ئەندىشە قىلىمەن؛ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە كېيىنكى كۈنلەردە تېخىمۇ چاتاق بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ تېخىمۇ ئەندىشە قىلىمەن». ئەمەلىيەتتە باشقا جايلاردىمۇ ئەھۋال شۇنداق، پەقەت ھارۋا ۋە ئاتلارنىڭ ئاز - كۆپلۈكىلا ئوخشاش ئەمەس. ھازىر بېيجىڭغا كېلىپ قارىسام، شۇ ئەھۋال تېخىچە ئۆزگەرمەپتۇ، شۇڭا مەنمۇ پات - پاتلا شۇنداق قايغۇرىدىغان بولدۇم؛ يەنە بىر تەرەپتىن يەن يۇلىڭنىڭ، قانداقلا بولسۇن، ھېكسىلىنىڭ «تەدرىجىي تە- رەققىيات نەزەرىيىسى»نى ئىشلىگەن[7]، ھەقىقەتەن ئاددىي دېگىلى بولمايدىغان، XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا جۇڭگو بويىچە سەزگۈر بىر ئادەم بولغانلىقىغا قول قويىدۇم.

كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرى چاچلىرى پاخپايغان، يۈز - كۆز- لىرىنى قاسماق باسقان ھالدا كوچىلاردا پىرقىراپ يۇرىدۇ؛ دۆلەت- مەن بايلارنىڭ بالىلىرى بولسا نوچى، سەتەڭ ۋە ئەركە - تايتاڭ بولۇپ ئۆيلىرىدە پىرقىراپ يۇرىدۇ. ئۇلار شۇنداق پىرقىراپ يۈ- رۈپ چوڭ بولۇپ، جەمئىيەتتە بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەردە

پىرقىراپ يۈردۇ، ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئاتىسىغا ئوخشاش بولۇپ چىقىدۇ ياكى ئاتىلىرىچىلىكمۇ بولالمايدۇ.

دېمەك، 10 ياشلاردىكى بالىلارغا قاراپ، جۇڭگونىڭ يەنە 20 يىلدىن كېيىنكى ئەھۋالىغا كۆز يەتكۈزگىلى بولىدۇ؛ 20 نەچچە ياشلارغا كىرىپ قالغان ياشلار — بۇلارنىڭ تولىسى بالا يۈزى كۆرۈپ، دادا بولۇپ قالغان — غا قاراپ، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى، نەۋرىلىرىنى پەرەز قىلغىلى، جۇڭگونىڭ 50 يىلدىن، 70 يىلدىن كېيىنكى ئەھۋالىنى بىلگىلى بولىدۇ.

جۇڭگولۇقلار بالا تېپىشنىلا بىلىدۇ، ئۇ بالىلارنىڭ ياخشى ياكى يامان بولۇشى بىلەن كارى يوق؛ بالىلارنىڭ كۆپ بولۇشىنىلا ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇ بالىلارنىڭ ياراملىق بولۇشى ياكى يارامسىز بولۇپ چىقىشى بىلەن كارى يوق. بالا تاپقان ئادەملەر شۇ بالىنى تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىنى ئۆتىمەيدۇ. «نوپۇسسىز كۆپ» دېگەن سۆز كۆزنى يۇمۇۋېلىپ تەمەننا قىلىشقا ئەرزىسىمۇ، لېكىن شۇ كۆپ نوپۇس چاڭ - توزان ئىچىدە پىرقىراپ يۈردۇ؛ ئۇلار كىچىك ۋاقتىدا ئادەم قاتارغا ئېلىنمىغاچقا، چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ ئادەم بولالمايدۇ.

جۇڭگولۇقلار بالدۇر ئۆيلىنىشنى بىر ئامەت ھېسابلايدۇ، بالىلىرىنىڭ كۆپ بولۇشىنمۇ بىر ئامەت ھېسابلايدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ ھەممىسى كەلگۈسىدىكى «ئادەم» لەرنىڭ ئويدۇرمىسى ئەمەس، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئامىتىنىڭ ماتېريالى بولۇپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن گاڭگىراپ يۈردۇ، ئۇلار بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق، چۈنكى، قانداقلا بولسۇن، ئۇلارنىڭ سان تولدۇرۇش ۋە ماتېريال بولۇش سالاھىيىتى ھامان مەۋجۇت تۇرۇۋېرىدۇ. ۋاقتى كېلىپ مەكتەپكە بەرگەن تەقدىردىمۇ، جەمئىيەتنىڭ ۋە ئائىلىنىڭ ئادەتلىرى، چوڭلارنىڭ ۋە ئۇلپەتلىرىنىڭ مىجەزلىرى كۆپىنچە تەلىم - تەربىيىگە زىت بولغاچقا، ئۇلار يېڭى زامانغا ئۇيغۇنلىشال-

مايدۇ. چوڭ بولغاندىن كېيىن، بەختى ئوڭ كېلىپ ھايات ياشىغان تەقدىردىمۇ، «ئۇدۇمنى ئۆزگەرتىشنىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن» دېگەندەك، «ئادەم» نىڭ ئاتىسى بولماستىن، بالا تاپىدىغان مەخلۇق بولۇپ قېلىۋېرىدۇ، ئۇنىڭ تاپقان بالىسى بەربىر «ئادەم» نىڭ ئۇندۇرمىسى بولالمايدۇ.

ئاياللارنى زادىلا كۆزگە ئىلمايدىغان ئاۋستىرىيىلىك ۋېينىنگېر (Otto Weininger)[8] ئاياللارنى «ئانا ئايال»، «پاھىشە ئايال» دەپ ئىككى چوڭ تۈركۈمگە ئايرىغانىكەن. بۇ ئۇسۇلغا قارىغاندا، ئەركەكلەرنىمۇ «ئاتا ئەركەك»، «پاھىشىۋاز ئەركەك» دەپ ئىككى تۈركۈمگە ئايرىش مۇمكىن بولسا كېرەك. لېكىن، بۇنداق ئاتا ئەركەكلەرنىمۇ ئىككى خىلغا ئايرىش مۇمكىن، بىرخىلى — بالىنىڭ ئاتىسى؛ يەنە بىرخىلى — «ئادەم» نىڭ ئاتىسى. بىرىنچى خىلدىكىلەر بالا تېپىشنىلا بىلىدۇ، تەربىيىلەشنى بىلمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاز - پاز پاھىشىۋاز ئەركەك مىجەزلىكمۇ كېلىدۇ. ئىككىنچى خىلدىكىلەر بالا تاپىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بالىنى قانداق تەربىيىلىگەندە ئاندىن ئۇنى مۇكەممەل بىر ئادەمگە ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ دەپ باش قاتۇرىدۇ.

چىڭ خانىدانلىقىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا مەلۇم بىر ئۆلكىدە بىرىنچى قېتىم مۇئەللىم يېتىشتۇرۇش مەكتىپى ئېچىلغاندا، ئاقساقاللاردىن بىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ناھايىتى ئەجەبلىنىپ، «مۇئەللىملەرنى يەنە تەربىيىلەشنىڭ نېمە ھاجىتى بار، بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئاتا يېتىشتۇرۇش مەكتىپى ئېچىشمۇ زۆرۈر بولسا كېرەك!» دەپ ۋايسىغانىكەن، بۇ ئاقساقال: «ئاتىلىق سالاھىيىتىگە ئىگە بولغان ئادەم بالا تېپىشنىلا بىلىدۇ، بۇ ئىشنى ئۆز - ئۆزىدىن بىلىۋالالايدۇ، تەربىيىلەشنىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن» دەپ ئويلىغان، لېكىن جۇڭگودا ھازىرقى ۋاقىتتا ئاتا تەربىيىلەيدىغان مەكتەپنىڭ زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشەنمىگەن. مانا مۇشۇ ئاقسا-

قالىنىڭ ئۆزىنى باشلانغۇچ بىرىنچى سىنىپقا كىرگۈزۈشكە تېگىشلىك.

چۈنكى، بىزنىڭ جۇڭگودا بالىنىڭ ئاتىسى كۆپ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن «ئادەم»نىڭ ئاتىسىلا كېرەك.

33 (9)

هازىرقى ۋاقىتتا ئېپسانىنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەملەر بار، ئۇلار پەنگە ناھايىتى ئۆچ. پەن تۈرلۈك ھېكمەتلەرنى يېشىپ بېرەلەيدۇ، ئادەمنىڭ پىكىر يولىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرەلەيدۇ، ئېنېرگىيىلىق قىلىشقا يول قويمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەن تەبىئىي ھالدا ئېپسانىنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەملەرنىڭ كۈشەندىسى بولۇپ قالغان. دېمەك، ئېپسانىنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەملەر بىر ئىلاج قىلىپ پەننى يوقىتىش كويىدا يۈرىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھەممىدىن ئېچىل چارىسى — ئاق - قارىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىش. ئۇلار ئاۋۋال پەننى ئۇياققا تارتىپ، بۇياققا سۆرەپ، ئۇنىڭغا بەزى ئېپسانىلەرنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىدۇ، راست ياكى يالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان قىلىپ قويىدۇ، ھەتتا پەنگە جادۇگەرلىكنىمۇ چاپلايدۇ. مەسىلەن، بىر كاتتا ئەمەلدار(10) ئۆزىنىڭ «سەھىيە پەلسەپىسى» نامىلىق ئەسىرىدە مۇنداق يازغان:

«بىز دۇنياغا كىندىكتىن تۆرىلىمىز، دېمەك، ئادەمنىڭ نېگىزى كىندىك... دېمەك، كىندىكنىڭ تۆۋەن قىسمى ھەممىدىن مۇھىم. شۇنىڭ ئۈچۈن تەرىقەت كىتابلىرىدا ئۇنى ‹ئىنچىكە يەر› دەپ ئاتىغان.»

ئۆسۈملۈكنى ئادەمگە ئوخشىتىدىغان بولساق، يىلتىزنى ئاشقازان، كىندىكنى يىلتىزنىڭ ساپىقى دېيىش مۇمكىن. ساپاق ئاجراپ كېتىۋېرىدۇ، ئۇنىڭ مۇھىملىقى چاغلىق. لېكىن، بۇ غەلىتە ئوخشىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. تېخىمۇ قورقۇنچلۇقى

مانا بۇ:

«روھ قانغا تەسىر قىلالايدۇ، ئۆتمۈشتە گېرمانىيىلىك ئالىم كوفىر خولىرا مىكروبىنى كەشىپ قىلغانىكەن، يەنە ئىككى ئالىم ئۇنىڭغا قارشى چىقىپتۇ ۋە ئۇ تەييارلىغان مىكروبنى ھاپ ئېتىپ يەپتۇ. بۇ مىكروب ئۇنىڭغا تەسىر قىلماپتۇ.»

مېنىڭ بىلىشىمچە، ھەقىقىي خولىرا مىكروبىنى ئالىم Koch [11] تاپقان (ئىلگىرىكى ئادەملەر بىلمىگەن شەيئىلەرنى ئۇچراتقان بولسا تاپقان دېيىلىدۇ؛ ئىلگىرىكى ئادەملەر بىلمىگەن قورال ـ سايمان ياكى ئۇسۇلنى ئىجاد قىلغان بولسا، كەشىپ قىلغان دېيىلىدۇ)؛ باشقا بىر ئادەمنۇ بىر خىلىنى تاپقان، Koch ئۇنىڭىنى خولىرا مىكروبى ئەمەس دەپ ھاپ ئېتىپ يېگەن، بۇ مىكروب ئۇنىڭغا تەسىر قىلمىغان، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەمنىڭ تاپقىنىنىڭ راستىنلا مىكروب ئەمەسلىكى ئىسپاتلانغان. بۇگۈنكى كۈندە ئۇنى تەتۇرسىگە بۇراپ، «روھ ئىنسان جىسمىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ» غانلىقىنىڭ دەلىلى قىلىپ قويۇش تولىمۇ خەۋپلىك ئەمەسمۇ؟

ئاق ـ قارىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىشتە تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشقىنى، دانىشمەن بالا يازغان «18مىڭ ئالەم توغرىسىدا رىۋايەت». ئۇ رايىش موللىلارنىڭ، تەرىقەتچى موللىلارنىڭ بۇددا شەيخلىرىنىڭ ۋە ناسارالارنىڭ سۈپۈرەندە ئەخلەتلىرىنى يىغىپ ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئەپسانىلەرنىمۇ چاندۇرماي قىستۇرغان. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ ئەرشئەلا ۋە تەھتىسارادىكى ئەھۋاللارنى بىر قاراش بىلەن بىلەلەيدىكەن، ئۇ كۆرگەن «يەر شارى يۇلتۇزى» بىزگە مەلۇم بولغىنىدىن ئانچە پەرق قىلمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باشقا

يۇلتۇزلار سىستېمىسىدا كۆرگىنى قىسما ـ قىسما ئىكەن، چۈنكى، ئۇ بالا بەسىر كۆزلۈك بولغاچقا، ئۇنىڭ ماھارىتى ئالىملارنىڭىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىكەن، ئۇ ئالدى بىلەن مۇنداق يازغان:

«بۇگۈنكى ئالىملار ئاسمانىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئاستىرونومىيە ئەينىكى ئىجاد قىلدى، ... لېكىن بۇنىڭ بىلەن جەننەت ۋە دوزاخنى كۆرەلمەيدۇ. دېمەك، ئىلىم بەئەينى دېگىزغا ئوخشايدۇ، دېگىزغا چۈشۈپ، ئۇنىڭدىن بىر تامچە ئېچىش بىلەنلا تەمەننا قىلغىلى بولمايدۇ.»

ئۇمۇ تېپىش بىلەن كەشىپ قىلىشنىڭ پەرقىنى بىلەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىلىم جەھەتتە ئېيتقانلىرى يوللۇق. بىراق ئىلىم دېگىزىدىكى ئەھۋال زادى قانداق؟ ئۇ مۇنداق يازىدۇ:

«ئاسماندا... دوزاخ ئوتى بار، ئۇ ئوتنى كرىستال قاپاق يېپىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئاسماندا بىرەر يۇلتۇز كاردىن چىقىدىغان بولسا، شۇ يۇلتۇزنى بېسىپ تۇرغان كرىستال قاپاق ئېچىلىپ كېتىدۇ ـ دە، دوزاخ ئوتى لاۋلداپ تۇتىشىپ، بارلىق مەخلۇقاتنى كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ.

يۇلتۇز... لار تەخمىنەن ئۈچ خىل بولىدۇ: تۇراقلىق يۇلتۇز، سەييارە يۇلتۇز، كۆچكۈن يۇلتۇز... غەرب ئالىملىرىنىڭ ئېيتىشچە، تۇراقلىق يۇلتۇز جەمئىي 350 مىليون ئىكەن، پېقىرنىڭ نەزىرىدە 700 مىلياردتىن كەم ئەمەس... سەييارە يۇلتۇز جەمئىي 1 مىلياردقا يېتىدۇ... كۆچكۈن يۇلتۇز سەييارە يۇلتۇزدىن بىر ھەسسە كۆپ... ئۇلار كۈننى تەخمىنەن 33 يىلدا بىر قېتىم دەۋر قىلىدۇ، سېكۇنتىغا 65 چاقىرىم ماڭالايدۇ.

كۈننىڭ يۈزى پۈتۈنلەي چوغ... ئۇنىڭ هارارىتى ناهايىتى كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇنىڭدا ئادەمزات بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدا قۇياش مۇئەككىلى تۇرىدۇ».

بۇنىڭدىن باشقا غەلىتە - غەيرىي گەپلەرمۇ كۆپ. لېكىن جەننەتنى بايان قىلىپ بېرىشكە كەلگەندە ئالتە سۈلالە دەۋرىدىكى مۇنەججىملەرنىڭ «10 دىيار» دېگەن ئەسىرىگە يەتمىگەن، دوزاخنى بايان قىلىشتىمۇ «ئاخىرەتنامە»نى تەقلىد قىلغان. دېمەك، بۇ دانىشمەن بالا چاندۇرۇپ قويغان! ئۇنىڭ پەن ئادەملەرگە زىيان سالماقتا، دېگەندەك ئاھ - زارلىرىمۇ بار. ئۇنىڭ شۇ كىتابىنىڭ بېشىدىكى «كېيىنكى خەن سۈلالىسىنىڭ 62 ئەۋلادى، ئەۋلىيا جاڭ يۈەنشۇي چىلتەن» سەرلەۋھىلىك كىرىش سۆزىدە تېخىمۇ توغرىدىن - توغرا قىلىپ مۇنداق يېزىلغان:

«بوكسچى باسمىچىلار جىن - ئەرۋاهلارنى شېپى كەلتۈرۈپ، بىرلەشمە ئارمىيە بالايىئاپىتىگە زامىن بولۇپ، دۆلەتنى هالاك قىلىشقا، ئۇرۇقمىزنى قۇرۇتۇشقا تاسلا قالغاندى، ئەقىل ئىگىلىرى بۇ هەقتە ناهايىتى قاتتىق داد - پەريات قىلغانىدى. مانا ئەمدى ياۋروپانىڭ تەسىرى شەرقتە ئومۇملىشۋاتقان، ماددىي مەدەنىيەت مەخسۇس ئەتىۋارلىنىۋاتقان بىر ۋاقىتتا، ئالىملارنىڭ دۇنيانى خۇداسىزلار سورايدۇ، ئىنسانلاردا قايتا تىرىلىدىغان روھ بولمايدۇ، دېگەن تەلىماتى دۆلەتنىڭ ئەركانى قىلىنىپ، هەممە ئادەمنىڭ مېڭىسىگە سىڭدۇرۇلۇۋاتىدۇ، شۇنىڭدىن باشلاپ ئىنسانلاردا ئىمكان يوقلىپ كەتتى. ئىمكان يوقلىپ كەتسە، ئەخلاق - پەزىلەتنى كۆكەرتىپ تۇرىدىغان يىلتىز قالمايدۇ! بىدئەت، ئەيمەنمەسلىك، هوقۇق - مەنپەئەت تالاشلىرى، ئۇرۇش ۋە قىرغىنچىلىق

ئاپەتلىرى بوكسچى باسمىچىلاردىنمۇ ئېغىر چۈشىدىغان بولدى! ...»

مانا بۇ، هەممە يامانلىقنىڭ مەنبەسى پەن، ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ ئاساسىي ئېپسانە، پەن دېگەن نەرسە «بوكسچى باسمىچىلار[12]» غا يەتمەيدۇ، دېگەنلىك. بۇرۇنقى چاغلاردا چەتتىن كىرگەن ئىلىمگە ۋە ئىدىيىگە قارشى تۇرۇشتا ئومۇمەن پادىشاهلار غالا سۆيۈنۈشەتتى. ئالتە سۈلالىدىن تاڭ، سۇڭ دەۋرلىرىگىچە، بۇددا دىنىغا هۇجۇم قىلغان كىشىلەرنى پادىشاهئالەمگە سەجدە قىلمىغان ئىسيانچى مۇرتەت دېيىشەتتى، هازىر پادىشاه بولمىغاچقا، «ئەخلاق - پەزىلەت» دېگەن يوغان قالپاقنى تېپىپ، ئۇنىڭ قالتىس هەيۋىسىنى كۆز - كۆز قىلىشماقتا. مانا شاۋشىڭدىن چىققان «مائارىپ ژۇرنىلى» دىمۇ قەدىمكى تەقلىدچى موللىنىڭ «مائارىپ ئىشلىرىدا پەنگە ئەھمىيەت بەرگەندىن كۆرە، ئەخلاق - پەزىلەتكە ئەھمىيەت بەرگەن ياخشى» دېگەن بىر پارچە ماقالىسى چىقىپ قالدى. ئۇنىڭدا مۇنداق يېزىلغان:

غەربلىكلەر بىرنەچچە يۈز يىلدىن بۇيان پەنگە ئەجىر قىلىپ، نەتىجىدە بۇ قېتىمقى دۇنيا ئۇرۇشىغا زامىن بولدى ... پەن دېگەن نېمە؟ ئۇ كۆپىنچە ئادەمگەرچىلىكنى بۇزۇشتا ئىپادىلىنىدۇ!

«پەنگىلا ئەھمىيەت بېرىش، بىلىمگە بېرىلگەنلىك بولىدۇ؛ ئەخلاققىلا ئەھمىيەت بېرىش، رىياكارلىققا بېرىلگەنلىك بولىدۇ، رىياكارلىققا بېرىلگەندە بالايىئاپەت رىياكارلىق بەلىنلا چەكلىنىدۇ، بىلىمگە بېرىلگەندە رىياكارلىققا ئورۇن قالمايدۇ - دە، ئاشكارا ئۇرۇش - جاڭجال يۈز بېرىدۇ!» ئۇ جىن - ئەرۋاهلار پەزىلەتنىڭ ئاساسى دېمىگەن بولسىمۇ،

پەنگە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىشتا ئىككى خىل تەلىماتنى بىر نىيەتكە كەلتۈرگەن. شۇڭا، «بوكسچى باسمىچىلار» نىڭ تەشۋىق قەغەزلىرىدە مۇنداق ئېنىق يېزىلغان:

«كۈچ پەيغەمبىرىم سەندۈكدىن ۋەز ئاڭلاتتى،
جاڭ ئەۋلىيا
ئېيىۋھەندىاس، ئىشتىكلار ئامىخاس، بۇ گەپلەرنىڭ
بارى راست!»

ئۇلارنىڭ قارىشىچە، مۇشۇنداق قەبىھلىشىپ كەتكەن پەن دۇنياسىنى قانداق قۇتقۇزۇش مۇمكىن؟ «ئىلمىي كارامەت» ژۇرنىلىدا يۇ فۇ ئەپەندى ۋۇ جىخۇي ئەپەندىنگە يازغان جاۋاب مەكتۇپىدە: «جىن - ئەرۋاھ توغرىسىدىكى تەلىمات راۋاج تاپتۇرۇلمىسا، دۆلەتنىڭ ئۆمرى قىسقىرايدۇ»! دەپتىكەن. دېمەك، جىن - ئەرۋاھلار تۇغرىسىدىكى تەلىماتنى راۋاج تاپتۇرۇش ياخشىمىش. جىن - ئەرۋاھلار ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ ئاساسى دېگەن پەتىۋا جاڭ ئەۋلىيا بىلەن قەدىمىي تەقلىدچى موللىنىڭ پىكرىگە قىلچىلىكمۇ زىت ئەمەس. ئەپسۇسكى، يېقىندا بېيجىڭدا پال ئېچىلىپ، «روي بەرگەن غايىب نېمەتلەر خاتىرىسى» دېگەن كىتابمۇ بېسىپ چىقىرىلىپتۇ، ئۇنىڭدا بېيجىڭ شەھىرىنىڭ سابىق مۇئەككىلى بەيجى بىلەن خاتىپ تى شىيەننىڭ مۇنداق سوئال - جاۋابى بار ئىكەن:

خاتىپ: ئارزۇ ھەقىقەتەن مۇھىم نەرسە ... بۇ نۆۋەت جەنۇبتىن كېلىپ، قايسىبىر جايدا خىزمىتىڭ پال ئاچقانلىقىنى ئاڭلىدىم، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ. خىزمىتىڭ بوۋىسى ئارخات ئىكەن، بۇنىڭدىن مەلۇمكى، پىكىرىدىكى چىگىشلىك تۇگىگەن دېيىشكە بولمايدۇ... مەلۇم سورۇندا پال ئاچقان كىشى ئەنە شۇ خىزمىتىڭ بوۋىسىمۇ ئەمەسمۇ؟

بۇنىڭدىن بېشارەت بەرسىڭىز؟

پال: ئارزۇدىن بېشارەت بېرىمەن، ... بۇنى ئەسته تۇتۇڭ. مەلۇم جايدىكى پالغا جىن چاپلاشقان. جىننىڭ شەيتان ئىكەنلىكىنى بىلىش كېرەك. بۇنى بىلگەندىن كېيىن شۇنداق جىنلارنى قوغلىۋېتىشنى ئارزۇ قىلماق كېرەك.

«خاتىپ ئېيتقان» ئارزۇنى شەھەر مۇئەككىلى چۈشەنمەي تۇرۇپلا مەلۇم سورۇندىكىلەر بىلەن بەس تالاشقان. بۇنىڭدىن قارىغاندا، دۆلەتنىڭ ئۆمرى ئۇزۇنغا بارمايدىغان، جىن لەشكەرلەر ئاۋۇال جەڭگە چۈشمىدىغان، ئەخلاق - پەزىلەت يىلتىزسىز بولۇپ قېلىۋېرىدىغان، پەنمۇ ياشاۋېرىدىغان ئوخشايدۇ.

ئەمەلىيەتتە جۇڭگودا ئىسلاھات ھەرىكىتى دېگەن ھەرىكەتتىن بۇيان نەدىمۇ ھەقىقىي پەن بولسۇن؟! ھازىر رايىش موللىلار، تەرىقەتچى جانابلار تارىختا بولۇپ ئۆتكەن پاراكەندىچىلىك مالامەتكەرلىك ئاقىۋەتلىرىنى پۈتۈنلەي پەنگە دۆڭگەپ قويۇۋاتىدۇ؛ پەزىلەت دېگەن نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى، پەننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سۈرۈشتۇرمەستىنلا ئاغزىغا كەلگىنىچە ۋالاقلاپ پىتنە - پاسات پەيدا قىلىپ، خەلقىمىزنى ناھايىتى كولدۇرلاتماقتا، جەمئىيەتنى جادۇگەرلىك ھاۋاسى بىلەن بۇرۇقتۇرما قىلماقتا. يۇقىرىدا نەقىل كەلتۈرگەنلىرىم ئۇدۇل كەلگەنلا بېرىدىن مىسال ئېلىنغان ئازغىنا قارا كۆلەڭگىدىن ئىبارەت. بۇلاردىن باشقا، چوڭ شەھەرلەردىن تارتىپ تاكى خىلۇەت جايلارغىچە غەلىتە - غەلىتە ئەپسانىلەرنى ئاز دەمسىز؟! شۇنداق بولسىمۇ، مۇشۇ بىر نەچچە نەقىلنىڭ ئۆزىلا ئەتراپىمىزدىكى ھاۋانىڭ ۋە كەلگۈسىدىكى ئەھۋالنىڭ نەقەدەر قورقۇنچلۇق دەرىجىدە زۇلمەتلىك ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىشقا كۇپايە قىلىدۇ.

مېنىڭچە «دۆلىتى مۇنتەرز بولۇشقا، نەسلى قۇرۇشقا تاسلا

قالغان» . جۇڭگونى قۇتقۇزۇشتا «كۇك پەيغەمبەر جاڭ ئەۋلىيا» سەندۇڭدىن ۋەز ئاڭلاتتى» دېگەندەك ئۇسۇل داۋا بولالمايدۇ، داۋا بولىدىغىنى — پەقەت شۇنداق ئەپسانىلەرنىڭ كۇشەندىسى بولغان پەن! چالا - چۈشتى ئەمەس، ھەقىقىي پەن! بۇنداق دېيىشنىڭ سەۋەبى نېمە؟ چېن جېڭمىڭنىڭ «خىلۋەتخانا قىرائەتلىرى» دېگەن كىتابىدىكى بىر ھېكايىدە (بۇ كىتابنىڭ ئەسلىنى كۆرگىنىم يوق، «ئاساسلىق دورىلار تەپسىلاتلىرى»غا ئاساسەن نەقىل كەلتۈرۈپ يازدىم، لېكىن بۇمۇ تەرىقەتچىلەر توقۇپ چىقارغان ئۆسەك سۆز، پاكىت ئەمەس؛ بۇ يەردە پەقەت تەمسىل ئورنىدىلا ئىشلەتتىم) ياخشى ئېيتىلغان:

ياڭ مىيەن دېگەن كىشى ئوتتۇرا ياشلىق بولغىنىدا غەلىتە بىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ؛ ئۇ ھەر قاچان سۆز قىلسا، قورسىقىدىن ئۇنىڭغا جاۋابەن پەس سادا چىقىدىكەن ۋە ئۇ سادا بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى بىر تەرىقەتچى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ: بۇنى ساداچى (گۇپپاڭچى) قۇرت دەيمىز، دەپتۇ! لېكىن، «ئاساسلىق دورىلار تەپسىلاتلىرى»نى ئوقۇپ كۆرسە، بۇ كېسەلنى «ساداسىز» نەرسە بىلەن داۋالاش كېرەك، «رەۋەن» ساداسىز بولىدۇ، دەپ يېزىقلىق تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «رەۋەن»دىن بىرنەچچە تال يېگەنىكەن، كېسىلى دەرھال ساقىيىپ كېتىپتۇ.»

كېسەل مىكروبىنى ھاپ ئېتىپ يېگەنلىك ۋەقەسى توغرىسىدا يۇقىرىدا ئېيتقانلىرىمۇ خاتا بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ھازىر قولۇمدا ئېنىقلاپ كۆرگۈدەك كىتاب يوق. ئېھتىمال ئالىم Koch خولىرا مىكروبىنى كەشىپ قىلغاندا، ئالىم Pfeffer[13] ئۇنى جىك مىكروب ئەمەس دەپ ئويلاپ، كۆز

ئالدىدا يۇتۇۋەتكەن، شۇنىڭ بىلەن كېيىن كېسەل بولۇپ ئۆلگىلى تاسلا قالغان بولۇشى مۇمكىن. قىسقىسى، قانداقلا بولسۇن، بۇ ۋەقەنى «روھ ئىنسان جىسمىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ» غانلىقىغا دەلىل قىلىش ھەرگىز يارىمايدۇ.

1925 - يىل 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى تولۇقلاپ يازدىم.

35 (14)

چاڭ خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە «مىللىي خۇسۇسىيەتنى ساقلاش كېرەك» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن.

ئىپتىدائىي چاڭ خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا بۇنداق گەپلەرنى قىلىدىغان ئادەملەر ئاساسەن ئىككى خىل: بىر خىلى — ۋەتەنپەرۋەر زاتلار؛ يەنە بىر خىلى — چەت ئەللەرگە ساياھەتكە بارغان كاتتا مەنسەپدارلار، ئۇلارنىڭ بۇ ھەقتىكى سۆزلىرىنىڭ تېگىدە باشقا ـ باشقا مەنىلەر بار. ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ مىللىي خۇسۇسىيەتنى ساقلايلى دېگىنىدە كونا نەرسىلىرىمىزنى تىرىلدۈرەيلى دېگەن مەنە بار؛ كاتتا مەنسەپدارلارنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتىنى ساقلايلى دېگىنىدە چەت ئەللەرگە بېرىپ ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارغا ئۆزۈن ئۆرۈمە چاچلىرىنى قىرقتىتۇرمايلى دېگەن مەنە بار.

ھازىر مىنگو دەۋرى بولۇپ قالدى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى مەسىلە ئاللىقاچان غايىب بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى كۈندە بۇ گەپنى قىلىپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ قايسى تائىپىدىن ئىكەنلىكىنى، بۇ گەپنىڭ تېگىدە نېمە مەنە بارلىقىنى بىلمەيمەن.

مىللىي خۇسۇسىيەتنى ساقلاشنىڭ توغرىدىن ـ توغرا مەقسىتىنىمۇ بىلمەيمەن.

«مىللىي خۇسۇسىيەت» دېگەن نېمە؟ سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسىدىن ئالغاندا، ھەر دۆلەتكە خاس، باشقا دۆلەتتە يوق شەيئى بولسا كېرەك. ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، ئالاھىدە نەرسە بولسا كېرەك. لېكىن، ئالاھىدە نەرسىنىڭ ياخشى بولۇۋېرىشى ناتايىن. ئۇنى ساقلاشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟

مەسىلەن، بىر ئادەمنىڭ مەڭزىدە بىر ئىششىق، پېشانىسىدە بىر چاقا پەيدا بولۇپ قالغان بولسا، ئۇ ھەقىقەتەن كۆڭۈلسىزلىك ئادەمدىن ئالاھىدە تۇرىدۇ، بۇنى ئۇنىڭ «خۇسۇسىيىتى»، يەنى جەۋھىرى دەپ ئېيتىشقىمۇ بولار. لېكىن، مېنىڭچە، بۇ «خۇسۇسىيەت»نى ئويۇپ ئېلىۋېتىپ، باشقىلارغا ئوخشاش بولغىنى ياخشى.

ئەگەر جۇڭگونىڭ مىللىي خۇسۇسىيەتلىرى ئالاھىدە ۋە ياخشى بولغان بولسا، جۇڭگو نېمىشقا ھازىرقىدەك ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدۇ؟ نېمىشقا يېڭىلىق تەرەپدارلىرى بېشىنى چايقايدۇ، كونىلىق تەرەپدارلىرى ھەسرەت قىلىدۇ؟

ئەگەر بۇ ھال مىللىي خۇسۇسىيەتلەرنى ساقلىيالمىغانلىقتىن، چەت ئەللەرگە يول ئېچىپ بەرگەنلىكتىن[15] بولۇۋاتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ساقلاش زۆرۈر بولۇپ قالدى دېيىلىدىغان بولسا، چەت ئەللەرگە يول ئېچىپ بېرىلمەستىن ئىلگىرى پۈتۈن مەملىكەت سۈۋارى «مىللىي خۇسۇسىيەت» ئىدى، ئۇنداقتا جۇڭگو ياخشى بولۇپ كەتكەن بولسا بولاتتى؛ نېمىشقا يىلنامە — ئۇرۇشقاق دۆلەتلەر دەۋرىدە بەش يات مىللەت، 16 دۆلەت تىنماي سوقۇشقان؟ نېمىشقا بۇرۇنقى ئادەملەرمۇ ھەسرەت قىلغان؟

ئەگەر بۇ چېكىتاك، ژېنۇاك، ژۇۋاك، جۇگۇڭلار[16] دىن ئۆلگە ئالمىغانلىقتىن بولغان بولسا، نېمىشقا ھەقىقىي چېكىتاك، ژېنۇاك، ژۇۋاك، جۇگۇڭ دەۋرلىرىدىمۇ ئاۋۋال جېيى — جۇ زالىملىق قىلغان، كېيىن يىن تەرسالىرى توپلاڭ قىلغان؟ نېمىشقا كېيىن يەنىلا ئۇرۇشقاق دۆلەتلەر دەۋرىدىكى بەش يات مىللەت، 16 دۆلەت تىنماي سوقۇشقان؟ نېمىشقا قەدىمكى ئادەملەرمۇ ھەسرەت قىلغان؟

مېنىڭ بىر دوستۇمنىڭ سۆزى يارايدۇ: «مىللىي خۇسۇسىيەتلىرىمىزنى ساقلايمىز دەيدىكەنمىز، مىللىي خۇسۇسىيەتلىرى-

مىزمۇ بىزنى ساقلىيالمىشى شەرت» .

بىزنى ساقلىيالمىشى — بۇ ھەقىقەتەن بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. مەيلى ئۇ مىللىي خۇسۇسىيەت بولسۇن - بولمىسۇن، ئۇ بىزنى ساقلاشقا قادىرمۇ، يوقمۇ؟ گەپ پەقەت ئەنە شۇ يەردە.

36 [17]

ھازىر بىرمۇنچە ئادەمدە ناھايىتى چوڭ بىر تەشۋىش بار، مەندىمۇ چوڭ تەشۋىش بار.

بىرمۇنچە ئادەم «جۇڭگو ئادەملىرى» دېگەن ئىسىم يوقىلىپ كېتىپ قالارمىكىن دەپ تەشۋىش قىلىدۇ؛ مەن بولسام جۇڭگو ئادەملىرى «دۇنيا ئادەملىرى» قاتارىدىن سىقىپ چىقىرىلىپ كېتىپ قالارمىكىن دەپ تەشۋىش قىلىمەن.

مېنىڭچە، «جۇڭگو ئادەملىرى» دېگەن ئىسىم ھەرگىز يوقىلىپ كەتمەيدۇ، نەسلىمىزلا بولىدىكەن، ھەرقاچان جۇڭگو ئادەملىرى مەۋجۇت تۇرۇۋېرىدۇ. مىسىرلىق يەھۇدىيلار[18] نى ئالساق، مەيلى ئۇلارنىڭ «مىللىي خۇسۇسىيىتى» بولسۇن، بولمىسۇن، ھازىر ئۇلار ئوخشاشلا مىسىرلىق يەھۇدىي دەپ ئاتىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىسمى ئۆزگىرىپ كەتكىنى يوق. دېمەك، ئىسمىنى ساقلاش ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

لېكىن، ھازىرقى كۈندە دۇنيادا بىللە ياشاش، بىر ئۇلۇش ئورۇن تۇتۇش ئۈچۈن خېلى تەرەققىي تاپقان بىلىم، ئەخلاق، پەزىلەت، ئىدىيە بولۇشى شەرت، شۇ چاغدىلا پۈت تىرەپ تۇرغىلى بولىدۇ؛ مانا بۇنىڭغا باش قاتۇرۇش ناھايىتى زۆرۈر. ۋەھالەنكى «مىللىي خۇسۇسىيەت»لىرى كۆپ مىللەتنىڭ بېشى ھەممىدىن كۆپ قاتىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ «خۇسۇسىيەت»لىرى تولىمۇ كۆپ. خۇسۇسىيەت تولىمۇ كۆپ بولۇپ كەتسە، تولىمۇ ئالاھىدىلىشىپ قالىدۇ؛ تولىمۇ ئالاھىدىلىشىپ كەتكەندە، تۇرلۇك مىللەتلەر بىلەن بىللە ياشاش، ئۇلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن تۇتۇش تەس بولۇپ قالىدۇ.

بىرى: «بىز ئالاھىدە ياشىشىمىز كېرەك؛ ئۇنداق بولمىغاندا، قانداقمۇ جۇڭگو ئادىمى بولالايمىز!» دەپتىكەن.

ئۇنداق بولسا، «دۇنيا ئادەملىرى» قاتاردىن سقىپ چىقىرىلىپ كېتىمىز.

ئۇنداق بولسا، جۇڭگو ئادەملىرى دۇنيادىن مەھرۇم قالدۇ — دە، بۇ دۇنيادا ۋاقىتلىق ياشاشقا مەجبۇر بولۇپ قالدۇ! — مېنىڭ چوڭ تەشۋىشىم ئەنە شۇ.

37 (19)

يېقىندىن بۇيان بىرمۇنچە ئادەملەر چاپاشچىلىقىنى ئۆگىنىشىنى ھەدەپ تەرغىب قىلىۋاتىدۇ. ئەسلىشىمچە، ئىلگىرىمۇ بىر قېتىم شۇنداق بولغان، لېكىن ئۇ چاغدا تەشەببۇس قىلغانلار مەنچىكىڭ ۋاڭ ـ گۇڭ دەۋرىدىكى كاتتا مەنسەپدارلىرى ئىدى؛ ھازىرقىلار بولسا مىنگونىڭ مائارىپچىلىرى(20). بۇلارنىڭ مەرتۋىلىرى بىر ـ بىرىدىن بىرئاز پەرق قىلىدۇ. لېكىن، مەقسەتلىرى بولسا بىر، بۇ سىرنى بىگانە ئادەملەر بىلمەيدۇ.

ھازىرقى مائارىپچىلار «ئەرشتىكى پەرىلەردىن ئادەملەرنىڭ بوۋىسى بولغان خۇاڭدىغا، خۇاڭدىدىن بۇۋىلەرگە قالغان» كونا ئۇسۇلنى «يېڭى چاپاشچىلىق»، «جۇڭگوچە گىمناستىكا» دەپ، ياشلارغا مەشىق قىلدۇرۇۋاتىدۇ. بۇنىڭ پايدىسى ناھايىتى كۆپ، مىش، مۇھىملىرىدىن ئىككىسىنى مىسال كەلتۈرەيلى:

بىرىنچى، تەنتەربىيە جەھەتتە. جۇڭگولۇقلار چەت ئەل گىمناستىكىلىرىنى ئۆگەنسە، ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆرەلمەسمىش؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئورنىغا مىللىي گىمناستىكا (يەنى چاپاشچىلىق)نى ئۆگىنىشى زۆرۈرمىش. مېنىڭ ئويلىشىمچە، ئىككى قولغا چەت ئەلنىڭ مىس بولقىسىنى ياكى ياغاچ كالتىكىنى ئېلىپ، پۇت ـ قولنى ئوڭ ـ سولغا سوزسا، مۇسكۇلىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا بولسىمۇ «پايدا قىلىپ» قېلىشى ئېھتىمال ئىدى، ئەپسۇسكى پايدىسىنى كۆرەلمەپتۇ! ئۇنداقتا، تەبىئىيكى، ئۇنىڭ ئورنىغا «ۋۇسۇڭنىڭ قولىغا سېلىنغان كويزىنى قايرىپ تاشلىشى»غا ئوخشاش ماھارەتنىلا مەشىق قىلماي ئىلاج يوق. ئېھتىمال بۇ جۇڭگولۇقلارنىڭ تەن تۈزۈلۈش جەھەتتە چەت ئەللىكلەرگە ئوخشاش بولۇ-

مىغانلىقىدىن بولسا كېرەك.

ئىككىنچى، ھەربىي جەھەتتە. جۇڭگولۇقلار چامباشچىلىقنى بىلىدۇ، چەت ئەللىكلەر بىلمەيدۇ؛ كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈتۈشۈپ قالساق، جۇڭگولۇقلارنىڭ غەلىبە قىلىشىدا گەپ يوقمىش. چەت ئەللىكلەرنى «پۈتلاپ يېقىتىش» مۇمكىن بولمىغان تەقدىردىمۇ، بىرەم «چىرماق سېلىش» تەك چامباشچىلىق ھۈنىرى بىلەن ئۇلار-نى ھەرگىزمۇ ئورنىدىن تۇرالماس قىلىپ يېقىتىۋەتكىلى بولار-مىش. ئەپسۇسكى، ھازىر جەڭ ژاقتىلىرىدا مىلىتسىق - زەمبىرەكلا ئىشلىتىلمەكتە. مىلىتسىق - زەمبىرەك دېگەن نەرسە جۇڭگودا «قە-دىمكى زاماندىمۇ بولغان» بولسىمۇ، لېكىن ھازىر يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە قالقان تۈتۈش مەشىق قىلىنمىسا مىلىتسىق - زەمبىرەكلەر-دىن قانداق مۇداپىئە كۈرگىلى بولسۇن؟

مەن (ئۇلار بۇ ھەقتىكى پىكرىنى ئېنىق ئېيتىپ باقمىدى، بۇ، مېنىڭ ئۆز پەرىزىم): چامباشچىلىقنى ئۆگىنىۋەرسە، ھەر ھالدا «مىلىتسىق - زەمبىرەك ئوقلىرى ئۆتمەيدۇ» غان دەرىجىگە يېتىش (يەنى گۈمپا يېتىشتۇرۇش؟) مۇمكىن بولار دەپ ئويلاپ باقتىم. بۇنداق قىلىشنى ئىلگىرى، يەنى 1900 - يىلى[21] بىر قېتىم سىناپ كۆرگەن، شۇغىنىسى ئۇ چاغدا ئابرۇيىمىز راستىنلا پۈتۈنلەي تۆكۈلۈپ كەتكەندى. بۇ نۆۋەت قانداق بولاركىن، كۆرەرمىز.

38 [22]

جۇڭگولۇقلار ئەزەلدىن مەنمەنىرەك خەلق — شۇغىنىسى، «شەخسىي مەنمەنلىكى» يوق، ساپلا «كوللېكتىپ ۋە ۋەتەنپەرۋەر-لىك ئاساسىدىكى مەنمەنلىك». مەدەنىيەت جەھەتتىكى رىقابەتتە مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قايتا جانلىنالمىغانلىقىنىڭ، ئىلگىرى باسالمىغانلىقىنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ.

«شەخسىي مەنمەنلىك»نىڭ ئۆزى ئۆزۈمچىلىك بولۇپ، نادان ئاۋامغا ئۇرۇش ئېلان قىلغانلىق بولىدۇ. روھىي كېسەللىك ئىلمى-دا ئۇچرايدىغان مۇبالىغىچى تەلۋىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەنمەن-لىك قىلىدىغان ئادەملەردە ھەرھالدا ئاز - تولا تالانت بولىدۇ، — Nordau[23] قاتارلىق ئادەملەرنىڭ تەلىماتى بويىچە ئېيتقاندا، ئاز - تولا داھىگەيلىك بولىدۇ، ئۇلار تەپەككۇردا، پەم - پاراسەتتە ئۆزىنى نادان ئاۋامدىن ئۈستۈن چاغلايدۇ، لېكىن ئاۋامنىڭ چۈشىنىشىگە ئېرىشەلمەي دۇنيادىن بىزار بولۇپ، بارا - بارا تەركىدۇنيا بولۇپ كېتىدۇ ياكى «خەلقنىڭ دۈشمىنى»[24] گە ئايلىنىپ قالىدۇ. لېكىن، بارلىق يېڭى پىكىر - ئىدىيە كۆپىنچە ئەنە شۇلاردىن چىقىدۇ؛ سىياسىي، دىنىي، ئەخلاقىي ئىسلاھاتلارمۇ شۇلاردىن باشلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇنداق «شەخسىي مەنمەنلىك» قىلىدىغان ئادەملىرى كۆپ خەلق ھەقىقەتەن بەختىيار، ئامەتلىك كېلىدۇ!

«كوللېكتىپ مەنمەنلىك»، «ۋەتەنپەرۋەرلىك ئاساسىدىكى مەنمەنلىك» بولسا ئۆز بىلەن بىرلىشىپ ئۆزگىنى چەتكە قاقىدۇ، ئاز سانلىق تالانت ئىگىلىرىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ يۇ، باشقا دۆلەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلىشنى ئىككىنە-

چى ئورۇنغا قويىدۇ. بۇنداق ئادەملەردە باشقىلار ئالدىدا ماختانغۇ-
دەك ئالاھىدە قابىلىيەت بولمايدۇ، شۇڭا ئۇلار «ۋەتەن» نىڭ سايى-
سى ئاستىغا كىرىۋېلىپ، دۆلەتتىكى ئادەت، تۈزۈملەرنى ماختاپ
ئاسمانغا كۆتۈرىدۇ؛ چۈنكى ئۇلارنىڭ مىللىي خۇسۇسىيەتلىرى شۇ
قەدەر شان - شەرەپلىك بولغان يەردە، ئۇلارنىڭ ئۆزىمۇ شان -
شەرەپلىك بولىدۇ - دە! ئەگەر ھۇجۇمغا ئۇچراپ قالسا، ئۇلارنىڭ
ئۆزلىرى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئاتلانمايدۇ، چۈنكى سايە ئاستىدا كۆز-
لىرىنى ئالايتىپ، تىللىرىنى تولغاپ ئولتۇرىدىغان ئادەملەر ساي-
نىڭ تېشىدەك كۆپ، شۇڭا ئۇلار mob[25] لارچە ماھارىتىنى
ئىشلىتىپ، بىردەم پاختا ئاتسىلا غەلىبە قىلىۋېرىدۇ، غەلىبە قىل-
سا، كۆپچىلىكنىڭ بىرى بولغان مەنمۇ ئەلۋەتتە غەلىبە قىلغان
بولىمەن دەپ قارايدۇ، مۇبادا مەغلۇپ بولۇپ قالسا ئامما دېگەن
كۆپ ئادەم، ماڭا نېمە زىيان بولاتتى دەيدۇ، قىسقىسى، كۆپچىلىك
بىلەن بولىدىغان ئىشلاردا كۆپىنچە مۇشۇنداق روھىي ھالەتتە بولى-
دۇ؛ بۇ ئەنە شۇنداق ئادەملەرنىڭ روھىي ھالى. ئۇلار قارىماققا
ناھايىتى سۈرلۈك ھەرىكەت قىلغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن ئەمەلى-
يەتتە ناھايىتى توخۇ يۈرەك كېلىدۇ، بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان
نەتىجىلەرنى — كونىلىققا قايتىش، پادىشاھ - سۇلتانلارغا چوقۇ-
نۇش، مەنچىڭ خانىدانلىقىغا مەدەت بېرىپ، ئەجنەبىيلەرنى يوقى-
تىش ۋەھاكازالارنى — كۆپ كۆردۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇنداق
«كوللېكتىپ ۋەتەنپەرۋەرلىك ئاساسىدىكى مەنمەنلىك» كە ئىگە ئا-
دەملىرى كۆپ بولغان خەلق ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق، ھەقىقەتەن
بەختسىز كېلىدۇ!

ئەپسۇسكى، جۇڭگودا مۇشۇنداق مەنمەنلىككە بېرىلىپ كەتكەن
ئادەملەر كۆپ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە قەدىمكى ئادەملەر قىلغان،
ئېيتقان ئىشلارنىڭ بىرەرمۇ يامىنى يوق؛ ئۇلار بۇلارنى بەجا كەل-
تۈرۈپ بولالماسلىقىدىن ئەندىشە قىلىۋاتقان يەردە، ئىسلاھاتتىن

ئېغىز ئېچىشقا قانداقمۇ پېتىنالىسۇن؟ بۇنداق ۋەتەنپەرۋەر مەنمەن-
چى جانابلارنىڭ ھەرقايسى تائىپەلىرى بىر - بىرىدىن ئاز - پاز
پەرق قىلسىمۇ، لېكىن تۈپ - نېگىزى بەرىبىر ئوخشاش. ساناپ
كەلگەندە ئۇلارنى مۇنداق بەش خىلغا ئايرىش مۇمكىن:

A: «جۇڭگونىڭ يېرى كەڭ، بايلىقى مول، ھەممىدىن بۇ-
رۇن مەرىپەتلىك بولغان؛ پەزىلەتتە دۇنيا بويىچە بىرىنچى ئورۇندا
تۇرىدۇ» دېيىشىدۇ — بۇ كەم - كۈتىسىز مەنمەنلىك.

B: «چەت ئەللەرنىڭ ماددىي مەدەنىيىتى ئۈستۈن بولسىمۇ،
جۇڭگونىڭ مەنىۋى مەدەنىيىتى تېخىمۇ ياخشى» دېيىشىدۇ.

C: «چەت ئەللەردە بار نەرسىلەر جۇڭگودىمۇ بولغان، پالانى
ئۆلىما، پوكۇنى موللام ئېيتقان نەرسىنىڭ ئۆزى شۇ» دېيىشى-
دۇ — بۇ ئىككى خىلدىكىسى «قەدىمكى ۋە ھازىرقى زامانچىلار،
جۇڭگو ۋە چەت ئەلچىلەر» نىڭ تارمىقى؛ جاڭ زىدۇڭنىڭ ھېكمەت-
لىك سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، بۇلار «جۇڭگو ئىلمىنى ئاساس قى-
لىپ، غەرب ئىلمىدىن پايدىلىنىش» قا تۇرغان ئادەملەر.

d: «چەت ئەللەردىمۇ قەلەندەر بار، (ياكى) ساتما ئۆيلەر
بار، جالاپمۇ، چۇسىمۇ بار» دېيىشىدۇ — بۇ پاسسىپ قارشىلىق.

e: «جۇڭگونىڭ بەدەۋى بولغىنى ياخشى»؛ «جۇڭگولۇقلارنى
ئالجىپ قالغان دەيسەن، بۇ دەل بىزنىڭ مىللىتىمىز ۋۇجۇدقا
كەلتۈرگەن ئىشلارنىڭ جەۋھىرى، ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ ئەۋ-
لادلىرىمىزغىچە شۇنداق ئالجىغىنىمىزچە كېتىۋېرىمىز؛ ئۆتمۈش-
تىن تارتىپ كەلگۈسىگىچە شۇنداق كېتىۋېرىمىز... (بىز بولساق
400 مىليون ئادەم، نەسلىمىزنى قۇرۇتۇۋېتەلەمتىڭ؟» دېيى-
شىدۇ — بۇ «d» دىنمۇ ئېشىپ كەتكەن؛ بۇ باشقىلارنى چىشلەپ
تارتمىغانۇ، ئەكسىچە ئۆزىنىڭ شەرمەندە تەرەپلىرى بىلەن ھاكا-
ۋۇرلۇق قىلغان؛ بۇنىڭ تەلەپپۇزىدا «سۇ بويىدا» ناملىق جەڭنامى-
دىكى نيۇئېرغا ئوخشاش كاجلىق بار.

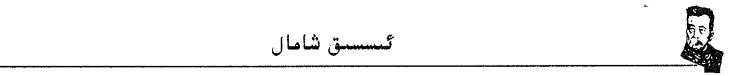

بۇ بەش خىل ئادەمدىن A ، B ، C ، d نىڭ سۆزلىرى ناھايىتى بىمەنە بولسىمۇ ، لېكىن e گە قارىغاندا ئەپۇ قىلغۇچىلىكى بار ، چۈنكى ئۇلاردا ئاز - تولا تەن بەرمەيدىغان مىجەز بار . ئالايلۇق ، خانىۋەيران بولۇپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئەۋلادلىرى باشقىلارنىڭ رونىق تېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسە ئۆزلىرىنى كەم سۈندۈرماسلىق ئۈچۈن پو ئېتىپ قويىدۇ ياكى باشقىلارنىڭ ئاز - پاز قۇسۇرلىرىنى تېپىپ ، شۇ يول بىلەن ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلىدۇ . بۇ تولىمۇ كۈلكىلىك بىر ئىش بولسىمۇ ، لېكىن بۇرۇندىن ئايرىلىپ قالغان تۇرۇقلۇق ئۇنى يەنە ئاتا - بوۋىمىزدىن تەۋەررۈك بولۇپ قالغان كونا كېسەل دەپ ، شۇنىڭ بىلەن خالايىق ئالدىدا ماختىنىدىغان ئادەملەرگە قارىغاندا ھەر ھالدا بىر پەللە ئۈستۈن تۇرىدۇ .

e ئېقىمىدىكىلەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تەلىماتى ھەممىدىن كېيىن پەيدا بولغان ، ئۇ مېنىڭ قۇلىقىمغىمۇ تاش ئۇرغاندەك ئاڭلىنىدۇ ، بۇ ئۇلارنىڭ غەرىزىنىڭ قورقۇنچلۇقلۇقىدىنلا ئەمەس ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ئېيتىۋاتقانلىرىنىڭ تېخىمۇ راست بولغانلىقىدىن بولماقتا . ئالجىپ قالغان ئاتا - بوۋىدىن ئالجىپ قالغان ئەۋلاد پەيدا بولۇشى دەل ئىرسىيەت قانۇنى . تۈپ مىللىي خۇسۇسىيەت پەيدا بولۇپ قالغاندىن كېيىن ، مەيلى ياخشى ياكى يامان بولسۇن ، ئۇنى ئۆزگەرتىش ئاسان ئەمەس . بۇ ھەقتە فرانسىيلىك G. LeBon ئۆزىنىڭ «مىللىي تەدرىجىي تەرەققىيات پسىخولوگىيىسى» دېگەن ئەسىرىدە مۇنداق دېگەن (ئەسلىي تېكىستنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن ، ھازىر پەقەت ئومۇمەن مەزمۇننىلا نەقىل كەلتۈرەي) : «بىز ئۆزىمىزنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىمىزگە ئۆزىمىز ئىگە بولۇۋاتقاندەك تۇرساقمۇ ، ئەمەلىيەتتە كۆپىنچە ئەرۋاھلارنىڭ ئىلكىدە بولىمىز . ئۆز زامانىمىزدىكى ئادەملەرنى ئۆتكەن بىرنەچچە زامانىدىكى ئادەملەرنىڭ ئەرۋاھىغا سېلىشتۇرىدىغان بولساق ، بىزنىڭ سانىمىز ئۇلارغا ھەرگىزمۇ يېتىشەلمەيدۇ» . ئۆتكەن بىرقانچە زامانىدىكى ئەجدادلىرىمىز

ئىچىدە ئالجىپ قالغانلار : تەرىقەتنى تەشەببۇس قىلىدىغان رايىش موللىلار ، جۇملىدىن مۇئەننەس - مۇزەككەر ، بەش ئاناسىرنى تەكىتلەيدىغان تەرىقەتچىلەر ، ئىستىقامەت بىلەن مۇنەججىملىك قىلىدىغان ئەۋلىيالار ، چامباشچىلىق قىلىدىغان ھەييار ئارتىسلار ئاز ئەمەس ، ئەلۋەتتە . شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى ۋاقىتتا ياخشى «ئادەم» بولايلى دەپ ئازرۇ قىلساقمۇ ، قېنىمىزغا سىڭىپ كەتكەن ئالجىش ئامىللىرى پۈتلىكاشاك بولمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ ؛ ئۆزىمىزمۇ ئىختىيارسىز ھالدا ئىنچىكە يەرنى ، قىياپەتۇلبەشەرنى تەتقىق قىلىدىغان ئادەملەرگە ئايلىنىپ قېلىشىمىز مۇمكىن — مانا بۇ ھەقىقەتەن كۆڭۈلنى تولىمۇ غەش قىلىدىغان ئىش . شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئالجىش روھىنىڭ نەسلىدىن نەسلىگە قېلىش بالاسىنىڭ سەلبىي مىكروبىغا قارشى ئادەمنىمۇ ساق قالدۇرماستىن زەھەرلىگەندەك دەھشەتلىك بولماسلىقىنى ئازرۇ قىلىمەن . ھازىر سەلبىي مىكروبىغا قارشى «606» كەشپ قىلىندى ، بۇنىڭ بىلەن جىسمانىي جەھەتتىكى كېسەللەرنى ساقايتىش مۇمكىن بولۇپ قالدى ؛ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ، مەنىۋى جەھەتتىكى كېسەللەرنى ساقايتىش ئۈچۈن «707» نىڭ كەشپ قىلىنىشىنىمۇ ئازرۇ قىلىمەن . بۇ دورىمۇ بۇرۇن كەشپ قىلىنغان ، «پەن» دېگەن دورا ئەنە شۇ . مەنىۋى جەھەتتە بۇرۇندىن ئايرىلىپ قالغان بۇرادەرلەر دورا يېيىشكە يەنىلا «ئاتا - بوۋىمىزدىن تەۋەررۈك بولۇپ قالغان كونا كېسەل» دېگەن بايراق بىلەن قارشى تۇرمىسىلا جۇڭگونىڭ ئالجىش كېسىلى ئاخىر بىر كۈنى سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ . ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ تەسىرى چوڭ بولسىمۇ ، لېكىن ھازىردىن باشلاپ ئۆزگەرتىشكە بەل باغلاپ ، ئالجىغان پېكىر - خىياللار ۋە ئالجىشقا سەۋەب بولىدىغان شەيئىلەر (رايىش موللىلارنىڭ ۋە تەرىقەتچىلەرنىڭ دەستۇرلىرى) نى سۈپۈرۈپ تاشلاپ ، ئۇنىڭدىن كېيىن كېسەلگە قاراپ دورا يەيدىغان بولساق ، دەرمەھەل پايدا قىلمىدى .

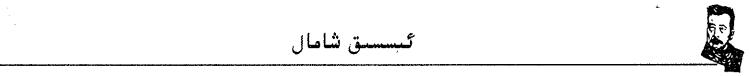

غان تەقدىردىمۇ كىسەل مىكروبلىرىنى ھەر ھالدا بىرئاز ئاجىزلاش-تۇرۇش مۇمكىن. ئەنە شۇنداق قىلىپ بىرنەچچە ئەۋلاد ئۆتۈپ، بىز ئۆزىمىز ئاتا - بوۋىلارغا ئايلانغان چاغدا، ئالجىغان ئاتا - بوۋىلارنىڭ بەزى تەسىرى كېتىپ قالىدۇ، LeBon ئېيتقان ئەھۋال-مۇ كىشىنى قورقۇتالمايدۇ[26].

يۇقىرىدىكىلەر مېنىڭ «راۋاج تاپماس مىللەت»نى داۋالاش توغرىسىدىكى ئۇسۇلۇم. «نەسلى قۇرۇش» دېگەن سۆزگە كەلسەم، ئۇنىڭ تېتىقسىز سۆز ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. «نەسلى قۇرۇش» دېگەن دەھشەتلىك سۆز بىز ئىنسانلارنىڭ ئاغزىدىن چىقىدىغان گەپمىكەن؟ پەقەت جاڭ شىيەنجۇڭدەك[27] ئادەملەرلا شۇنداق تەشەب-بۇس قىلغانىدى، ئۇ تاھازىرغىچە ئىنسانلارنىڭ لەنەت ۋە نەپرىتى-دىن قۇتۇلماي كېلىۋاتىدۇ؛ ئەمەلىيەتتە ئۇ تەشەببۇس نېمە رول ئوينىيالىدى؟ مېنىڭ E ئېقىمىدىكى جانابلارغا بىر ئېغىز مەسلىھەت تەم بار: «نەسلى قۇرۇش» دېگەن سۆز ئادەمنى قورقۇتالىسمۇ، تەبىئەتنى قورقۇتالمايدۇ. تەبىئەت قىلچە رەھىم قىلمايدۇ: ئۇ ئۆز - ئۆزىدىن نەسلى قۇرۇش يولىغا ماڭغان مىللەتنى كۆرسە، ئۇلارنىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە يول قويۇۋېرىدۇ، ھەرگىز ئاياپ قوي-مايدۇ. بىز ئۆزىمىز ياشاشنى ئارزۇ قىلمىمىز، باشقىلارنىڭمۇ يا-شىشنى ئارزۇ قىلمىمىز؛ باشقىلارنىڭ قۇرۇپ كېتىشىنى ئېغىزغا ئالالمايمىز، ئۇلارنىڭ قۇرۇپ كېتىش يولىغا كىرىپ قېلىشىدىن، بىزنىمۇ ئۆزىگە چېتىۋېلىپ، بىزنىڭمۇ قۇرۇپ كېتىشىمىزگە زا-مىن بولۇشىدىن ئەنسىرەيمىز. شۇڭا، بۇ يەردە تىت - تىت بولماق-تىمىز. ئەگەر ھازىرقى ھالىتىمىزنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپمۇ راۋاج تاپالايدىغان بولساق، ھەقىقىي ئەركىن، بەختىيار ھاياتقا ئېرىشە-لەيدىغان بولساق، بەدۆلەردىن بولۇپ كەتسەكمۇ مەيلى ئىدى — لېكىن بۇنىڭغا «شۇنداق» دەپ جاۋاب بېرىشكە پېتىنالايدىغان ئادەم بارمۇ؟

1919 - يىل

پارچە تەسىرات — 39[28]

«يېڭى ياش» نىڭ 5 - جىلد 4 - سانى چاڭچىلە - تىياتىر ئىسلاھاتىغا بېغىشلانغاندەك تۇرىدۇ. مەن بۇ ساھەنىڭ ئەھلى بول-مىغاچقا، بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچالمايمەن. بىراق، «يەنە چاڭچىلە - تىياتىر ئىسلاھاتى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىدىكى «جۇڭگولۇقلار غايە دېگەن سۆزنى تىلغا ئالغىنىدا، ئۇنى ئانچە مەنىستىمىگەن تەلەپ-پۇز بىلەن ئېيتىدۇ، غايىنى ئەخمىقانە خىيال، غايىچىنى ئەخمەق دەپ ئويلايدۇ» دېگەن سۆزلەرنى كۆرۈپ، خىيالغا چۈشۈپ قالدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرنەچچە ئېغىز قۇرۇق گەپ سېتىشقا مەجبۇر بولدۇم.

بېشىمدىن ئۆتكەن تەجرىبىلەرگە قارىغاندا، غايىنىڭ قىممە-تىنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكى پەقەت يېقىنقى بەش يىلدىن بۇيانقى ئىش. مىنگو قۇرۇلماستا ئۇنداق ئەمەس ئىدى، بىرمۇنچە خەلق غايىچىلەرنى يول باشلىغۇچى دەپمۇ قارايتتى. مىنگونىڭ 1 - يىللىردا نەزەريە جەھەتتىكى ئىشلار ئەمەلدە جارى بولۇۋىدى، غايىچىلەر — ھازىرچە بۇلارنىڭ چوڭقۇر ياكى تېيىزلىقىنى، راست ياكى يالغانلىقىنى قويۇپ تۇرايلى — مۇ ئالاھىدە باش كۆتۈرۈپ قالغانىدى. لېكىن، بىر تەرەپتىن كونا مەنسەپدارلار ھاكىمىيەتنى تارتىۋالدى، كونا دەۋردىن سارقىندى بولۇپ قالغان قېرىلارمۇ دەردكە چىدىمايى قامچىسىغا تۆكۈرۈشكە ھازىرلاندى[29]، ئۇلار ھېلىقى غايىچىلەرنى يامان كۆرۈپ، قۇلىقىمىز ئاڭلاپمۇ باقمىغان

غايه ـ پايه، قانۇن ـ قائىده دېگەن بىرنېمىلەر پۈتلىكاشاڭ بولۇپ، چوڭ قەدەملەر بىلەن غادىيىپ مېڭىشىمىزغا ئىمكان بەرمەيۋاتىدۇ، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇيۇچ كېچە ـ كۈندۈز ئويلاپ ئاخىر بىر خىل ئۆتكۈر قورالنى تاپتى، شۇ ئۆتكۈر قورالنىڭ خاسىيىتى بىلەن «غايه» دېگەن نەرسىنىڭ قاتارىغا كىرىدىغان بالايىئاپەتلەرنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرماستىن سۈپۈرۈپ تاشلىدى. بۇ ئۆتكۈر قورالغا «تەجرىبە» دەپ ئۇلۇغ نام بېرىشتى. ھازىر يەنە تولىمۇ ئېسىل «پاكىت» دېگەن نامنىمۇ قوشۇپ قويۇشتى.

تەجرىبىنى نەدىن ئالدى؟ چىڭ خانىدانلىقىدىن ئالدى. تەجرىبە ئۆزىنىڭ ئاۋازىنى يوغان چىقىرىپ، چۈشىنەر ـ چۈشىنەلمەس قىلىپ: «ئىتنىڭ ئۆزىگە يارىشا تۈتقان يولى بار، جىن ـ ئەرۋاھلارنىڭ ئۆزىگە يارىشا تۈتقان يولى بار، جۇڭگو باشقىلارغا ئوخشاشمايدۇ، دېمەك جۇڭگونىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا تۈتقان يولى بار. ھەر قايسىسىنىڭ يولى بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدۇ، شۇڭا بىر يولغا چۈشۈرىمەن دەيدىغان غايە قۇرۇپ كەتسۇن» دەيدۇ. شۇ چاغدا پۈتۈن مەملىكەتتىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئادەم مالىيە ئىشلىرىنى بىر ئىزغا چۈشۈرۈپ، ئۇلىمىزنى كۈچەيتەيلى دېگەن نىيەتكە كەلگەندى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئارزۇ، غايىگە يېتىدىغان نەرسىلەرنىڭ تولىسى چەت ئەل نەرسىلىرى بولغاچقا، ۋەتەنپەرۋەر جانابلار ئۇنى چەتكە قېقىشقا ھەقلىق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قىممىتى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە چۈشۈپ كەتتى؛ كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ھەممىمىزگە قالدى؛ كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ھەتتا ئۇنىڭ سايىسىمۇ خۇددى بوكسچىلار دەۋرىدىكى دىيانەتلىك ئادەملەر[30] گە ئوخشاشلا جامائەتنىڭ لەنەت ـ نەپرىتىگە قالىدىغان چوڭ جىنايەتكار بولۇپ قالدى.

لېكىن، شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى، ئىنسانىي باراۋەرلىكمۇ چەت ئەللەردىن كىرگەن كونا غايە. ھازىر «تەجرىبە» تۈرگە چىقىرىپ

ۋالغانىكەن، غايىنىڭ يېلتىزىنىڭمۇ، شېخىنىڭمۇ ئەخمىقانە خىيالىغا ئايلىنىپ قېلىشى تەبىئىي؛ دىتىغا ياقمايدىكەن، ئۇنىڭ باشلامچىسىنىمۇ، ئەگەشكۈچىلىرىنىمۇ، شاھانە كېپىش بىلەن ئاياغ ئاستى قىلىپ، ئۆتمۇش ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ نىزامىغا چۈشۈرۈشى تەبىئىي. ئەنە شۇنداق ئاياغ ئاستى قىلىنغىنىغا تۆت ـ بەش يىل ئۆتۈپ كەتتى، تەجرىبىچىلەرمۇ تۆت ـ بەش ياش چوڭايغان، ئۆز بېشىدىن تەجرىبە بولۇپ ئۆتۈپ باقمىغان/ جانلىق مەۋجۇدات قانۇنىيىتى — ئۇلۇم — گە بارا ـ بارا يېقىنلىشىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن باشقىلارغا ئوخشاشمايدىغان بۇ جۇڭگو يەنىلا غايىنىڭ ماكانى بولماي قېلىۋەردى. شاھانە كېپىش ئاستىدا ئاياغ ئاستى بولغان بىرمۇنچە ئوقۇمۇشلۇق جانابلارمۇ تەجرىبىلىك بولۇپ قالدۇق دەپ ئاللىقاچان بار كۈچى بىلەن چۇقان كۆتۈردى.

لېكىن، شۇنى بىلىپ قويايلىكى، ئىلگىرىكى تەجرىبىلەرنى پادىشاھنىڭ ئايىغى ئاستىدىن ئۆگەنگەن؛ ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى تەجرىبىلەرنى پادىشاھنىڭ مالايلىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدىن ئۆگىنىمىز. مالاي قانچىكى كۆپ بولسا، ئۇدۇم بولىدىغان تەجرىبىچىلەرمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ. تەجرىبىچىلەرنىڭ ئىككىنچى نەسلى كامالەت تاپقان دەۋردە غايە مەنىستىمەسلىك بىلەنلا، غايىچىلەر ئەخمەق دەپ قارىلىش بىلەنلا توختاپ قالسا، ھەر ھالدا تەلىيىنىڭ ئوڭ كەلگىنى بولىدۇ.

ھازىرقى جەمئىيەتتە غايە بىلەن ئەخمىقانە خىيالنىڭ پەرقىنى ئايرىغىلى بولمايدۇ. يەنە بىرقانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، «قولۇمدىن كەلمەيدۇ» بىلەن «قولۇم بارمايدۇ» نىڭ پەرقىنىمۇ ئايرىغىلى بولمايدۇ، گۈلزارلىقنى سۈپۈرۈش بىلەن يەر شارىنى بېرىۋېتىش ئوخشاش بىر ئىش دەپ قارىلىدۇ. غايىچىلەر: «گۈلزارلىق مەينەتلىشىپ كېتىپتۇ، سۈپۈرۈپ ـ تازىلاش كېرەك» دېسە — ئۇ چاغدا مۇشۇنداق گەپنى قىلغان ئادەممۇ غايىچىلەر گۇرۇھىدىكى

ئادەم قاتاردا ھېسابلىنىدۇ — تەجرىبىچىلەر: بىز ئەزەلدىن بۇ يەرگە ئىستىنجا قىلىپ كېلىۋاتقان تۇرساق، قانداقمۇ تازىلىغىلى بولسۇن؟ ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ۋە ھەرگىز بولمايدۇ! دەيدۇ.

ئۇ چاغدا، ئەزەلدىن شۇنداق بولۇپ كەلگەنلىكى ئىشلار گۆھەر بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر جۇڭگولۇقلارنىڭ تېنىگە نامەلۇم بىرەر مەرەز پەيدا بولۇپ قالسىمۇ، «قىزىرىپ ئىششىغان يەر گويا شاپتۇل چېچىكىدەك چىرايلىق كۆرۈنىدۇ؛ شەلۋەرىگەن چاغدا بولسا قايماقتەك شېرىن بىلىنىدۇ». دېمەك، مىللىي خۇسۇسىيەتنىڭ كارامەت بىر نەرسە ئىكەنلىكىگە گەپ سىغمايدۇ. غايە، ئىلىم - پەن، قانۇن - قانۇنىيەت دېگەنلەر ئەجنەبىيلەرنىڭ نەرسىلىرى بولغاچقا، ئۇلارنى ئېغىزغا ئېلىشقا زادىلا ئورۇن قالمايدۇ.

لېكىن، ھەممىدىن ئەجەبلىنەرلىك بىر ئىش شۇكى، 7 - يىلى 10 - ئاينىڭ كېيىنكى يېرىمىدا بىرمۇنچە تەجرىبىچىلەر ھەم غايىچى، ھەم تەجرىبىچىلەر، تەجرىبىچى ياكى غايىچى ئىكەنلىكىنى تېخى قارار تاپمىغانلار ئۇشتۇمتۇتلا: ئادالەت زوراۋانلىق ئۇستىدىن غەلىبە قىلدى[31] دېيىشتى؛ ئادالەتنى تەكەللۇپ بىلەن بىر قۇر ماختاپمۇ قويۇشتى. رېۋ ئىش تەجرىبىنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ كېتىش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا غايە، قانۇنىيەتلەر قاتارىغا كىرىدىغان لەنەتكەردى بىر نەرسىمۇ قوشۇلۇپ قالدى. بۇنى قانداق يېغىشتۇرۇشارىكىن، بۇ ھەقتە قىلچە تەجرىبەم بولمىغاچقا، بىھۇدە سۆزلەشكە جۈرئەت قىلالمايمەن. تەجرىبىچى جانابلارنىڭمۇ بۇ جەھەتتە تەجرىبىسى بولمىسا كېرەك، ئۇلارمۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچالماس.

ئىلاجى يوق، بۇ يەردە ئوتتۇرىغا قويۇپ، باشقىلار كۆزگە ئىلمىغان غايىچىلەردىن ئەقىل سوراشقا مەجبۇر بولدۇم.

40 [32]

ئەتىدىن كەچكىچە ئۆيدە ئولتۇرۇپ دېرىزىدىن تالاغا قاراپ، كۆرىدىغىنىم تۆت بۇرجەك سارغۇچ ئاسماندىن باشقا نەرسە بولمىسا، نېمە تەسىرات پەيدا بولسۇن؟ بەزىدە «جاھالىتىڭزنى ئۈزۈندىن بۇيان كۆرمەي كۆپ سېغىنىدىم» دېگەن سالام خەتلەر كېلىپ قالىدۇ؛ بەزىدە بىرنەچچە مېھمان كېلىپ، «بۇگۈن ھاۋا ناھايىتى ياخشى - ھە» دەپ قويىدۇ؛ — بۇنىڭ ھەممىسى ئاتام زامانىدىن تەۋەررۈك بولۇپ قالغان گەپلەر، قەلەم بىلەن يېزىلغان، تىل بىلەن سۆزلىگەنلىرىنىڭ ھەممىسى يۈرەك سۆزى بولمىغاچقا، بۇنى ئوقۇغان، ئاڭلىغان ئادەمگىمۇ ھېچقانداق تەسىرات كەلمەيدىكەن.

لېكىن، ناتونۇش بىر ياشتىن كەلگەن مۇنداق بىر پارچە شېئىر مەن ئۈچۈن ئەھمىيەتلىك بولۇپ چىقتى:

مۇھەببەت

مەن بىچارە جۇڭگولۇق. مۇھەببەت! سېنىڭ نېمە ئىكەنلىكىڭنى بىلمەيمەن.

مېنىڭ ئاتا - ئانام بار، ئۇلار مېنى تەربىيىلىدى، ماڭا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلىپ كەلدى؛ مەنمۇ ئۇلارغا يامان ئەمەس مۇئامىلە قىلىپ كەلدىم. ئاكام، ئۇكام، ئاچام، سىڭلىم بار، گۆدەك ۋاقتىمىزدا بىللە ئويناپ ئۇيقۇ، چوڭ بولغان ۋاقتىمىزدا بىرەر ئىش توغرا كەلسە ماڭا مەسلىھەت سالدى، ئۇلار ماڭا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ؛ مەنمۇ ئۇلارغا يامان ئەمەس مۇئامىلە قىلىمەن. لېكىن، مېنى «سۆ-

يىدىغان» ئادەم چىقمىدى، مەنمۇ بىرەر ئادەمنى «سۆيۈپ» باقمىدىم.

يېشىم 19 غا كىرگەندە، ئاتا - ئانام مېنى ئۆيلەپ قويدى. ھازىر بىرنەچچە يىل بولۇپ قالدى، بىز ئىككىيلەن خېلى ئىناق ئۆتۈۋاتىمىز. بىراق، بىزنىڭ نىكاھىمىز پۈتۈدىلەي باشقىلارنىڭ دەۋەت زورى بىلەن بولدى؛ ئۇلارنىڭ بىر كۈنلۈك چاقچاق گېپى بىز ئۈچۈن ئۆمۈرلۈك ئەقىدە نىكاھ بولۇپ قالدى. بۇ بىز ئۈچۈن خۇددى ئىككى ئېشەكنىڭ ئۆز ئىگىسىنىڭ «چۇھ، سەنلەر تېپىشمەي ئوبدان ئۆتۈش!» دېگەن بۇيرۇقىنى ئاڭلىغاندەكلا بىر ئىش بولدى.

مۇھەببەت! ئاھ، سېنىڭ نېمە ئىكەنلىكىڭنى بىلمەيمەن! بۇ شېئىرنىڭ ياخشى - يامانلىقىدىن، مەنسىنىڭ چوڭقۇر ياكى تېيىزلىقىدىن گەپ ئاچماي تۇرايلى؛ مېنىڭچە، بۇ ئىسىق قانۇنىڭ قاينىاپ ئۇرغۇشى، ئويغانغان ئادەمنىڭ چىن ساداسى.

مۇھەببەت قانداق نەرسە؟ مەنمۇ بىلمەيمەن. جۇڭگودا ئەر - ئايالار كۆپىنچە بىر جۈپ ياكى بىر توپ — بىر ئەركەككە كۆپ ئايال — بولۇپ ئۆتىدۇ، مۇھەببەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قايسىسى بىلىدۇكىنتاڭ؟!

لېكىن، ئىلگىرى پىغان ساداسىنى ئاڭلىمايتتۇق. پىغان بولغان تەقدىردىمۇ، ئاھ ئۇرۇپ قويسىلا خاتالىشاتتى. ياشلارمۇ، قېرىلارمۇ باشلىرىنى چايقاپ، نەپرەتلىنەتتى.

مۇھەببەتسىز نىكاھنىڭ يامان ئاقىۋىتى داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. شەكلەن ئەر - خوتۇن بولۇپ يۈرگەنلەر بىر - بىرىنىڭ ھالىغا يەتمىگەچكە، ياش ئەرلەر باشقىلارنى ئاشنا تۇتۇۋالاتتى. قېرى ئەرلەر بولسا توقاللىققا تۆپىلەپ خوتۇن ئالاتتى، دېمەك ھەركىم ئۆزىگە يارىشا ئۇستىلىق بىلەن ۋىجدانىنى يوقىتاتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق ئۇستىلىق تاھازىرغىچە مەسىلە بولماي كەلمەكتە. لېكىن، ئۇلار ئەجىر قىلغانلىقىنىڭ نىشانىسى ئۈچۈن «كۈنداشلىق» دېگەن بىر ئىشنىمۇ پەيدا قىلىپ قويۇشقان.

بىراق، شەرقتە تاڭ سۈزۈلدى، ئىنسانىيەتنىڭ ھەرقايسى مىللەتلەردىن تەلەپ قىلىدىغىنى — «ئادەم»؛ تەبىئىيكى، «ئادەم بالىسى» نمۇ تەلەپ قىلىدۇ. لېكىن، بەزىدە بارى — پەقەت ئادەم بالىسى، كېلىن ۋە كېلىنىڭ ئېرى، بۇلارنى ئىنسانىيەت ئالدىغا ئاچمىقىلى بولمايدۇ.

ئالۋاستىنىڭ ئالىقىنىدىمۇ نۇر ئۆتۈپ كېتىدىغان يەر بار، ئۇ نۇرنى توسۇۋالالمايدۇ: ئادەم بالىلىرى ئويغانماقتا؛ ئادەم بالىلىرى ئىنسانىيەتتە مۇھەببەت بولۇشى زۆرۈر ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەكتە؛ ئۇلار ئىلگىرىكى ياشلار، قېرىلار سادىر قىلغان جىنايەتلەرنى چۈشىنىپ يەتمەكتە؛ شۇڭا پىغانى ئۆرلەپ، زۇۋانى ئېچىلىپ ئاھ ئۇرماقتا.

لېكىن، ئاياللاردىمۇ ئەسلىدە گۇناھ يوق ئىدى. ھازىر ئۇلار كونا ئادەتنىڭ قۇربانى بولۇپ تۇرماقتا. بىز ئىنسانىي پەزىلەتنى ھېس قىلغانىكەنمىز، ھېلىقى ياشلار، قېرىلار سادىر قىلغان جىنايەتلەرنى سادىر قىلىشنى ۋىجدانىمىز كۆتۈرمەيدىكەن، ئاياللارنىمۇ ئەيىبلىيەلمەيدىكەنمىز، بىزمۇ ئۇلار بىلەن بىللە قۇربان بېرىپ، 4000 يىللىق كونا ھېسابنى دەپتىرىنى يېپىشىمىز كېرەك.

بىللە قۇربان بېرىش تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئىش؛ لېكىن ئۇنىڭ نەتىجىسىدە قان تازىلىنىدۇ، ساداسىز ۋە چىن بولىدۇ.

ئۇنلۇك ساداسى چىقىرىشىمىز كېرەك، بۇلبۇل بولساق بۇلبۇلچە سايرىشىمىز كېرەك؛ ھۇۋقۇش بولساق ھۇۋقۇشچە ھۇۋلىشىمىز كېرەك. ھېلىقى يېڭىلا پاھىشخانىنىڭ بوسۇغىسىدىن چىقىپ «جۇڭگودا پەزىلەت ئەلا» دەيدىغان ئادەملەرنىڭ زۇۋانىنى دورىماسلىقىمىز كېرەك.

مۇھەببەتسىزلىكىنىڭ دەردىدىنمۇ زۇۋان سۇرۇشمىز كېرەك.
مۇھەببەت قويغۇدەك بىرەر ئىشنىڭ يوقلۇقىدىن كەلگەن دەردلەر توغرىسىدىمۇ زۇۋان سۇرۇشمىز كېرەك... كونا ھېسابى دەپتىرى ئۆچۈرۈلۈپ بولغۇچە چۇقان كۆتۈرۈشمىز كېرەك.
كونا ھېسابى دەپتىرى قانداق ئۆچۈرۈلىدۇ؟ مېنىڭچە، بۇنىڭ ئۈچۈن «باللىرىمىزنى تولۇق ئازاد قىلىشىمىز كېرەك!»

41 (33)

ئىسمى يوشۇرۇن بىر خەتتە «تېزىكىڭنى تەر» دېگەن سۆزنى ئۇچراتتىم، بۇنىڭ مەنىسى: قولۇڭدىن كەلمىگەن ئىسلاھاتنى تەرغىب قىلغۇچە تېزىكىڭنى تەرگىنىڭ ياخشى/دېگەن گەپ بولسا كېرەك. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، بۇ ژۇرنالنىڭ «مەكتۇپلار» سەھىپىسىگە بېسىلغان سىچۈەن شېۋىسىدىكى «ئۇجمەڭنى تەر» دېگەن سۆز ئېسىمگە چۈشۈپ قالدى. باشقا ئۆلكىلەرنىڭ شېۋىلىرىدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر خېلى كۆپ؛ كىشىلەرنى قۇشقۇنغا ئولتۇرۇشقا دەۋەت قىلىدىغان مۇشۇنداق گەپلەرگە ئەمەل قىلىدىغان ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس.
جۇڭگولۇقلار بىرەر ئېغىز سۆز قىلسا، بىرەر ئىش قىلسا، بۇ سۆزى ياكى ئىشى ئىلگىرىدىن ئۇدۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ئادەتكە بىر ئاز زىت بولۇپ قالغاندا بىر موللاقلىتىش بىلەنلا مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچرايدىغان بولسا، ئاندىن پۈت تىرەپ تۇرالايدۇ ھەمدە ئوتتەك قىزغىن تەرىپ ـ تەۋسىپكە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ئۆز ئالدىغا پەتىۋا چىقاردى دېگەن بەتنامغا قالىدۇ ـ دە، ئېغىز ئېچىشقا يول قالمايدۇ ياكى مۇرتەتكە ئايلىنىپ قېلىپ، يەر يۈزىدە تۇرالمايدۇ. بۇنداق ئادەملەر ئىلگىرىكى چاغلاردا 70 پۈشتىغىچە قىرىلىپ كېتەتتى ھەتتا قولۇم ـ قوشنىلىرىغىمۇ ئۇنىڭ كاساپىتى تېگەتتى؛ ھازىر بولسا بىرنەچچە پارچە ئىسمى يوشۇرۇن خەتكىلا دۇچ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن، ئىرادىسى بوشراق ئادەملەر مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، ئۆزىنىڭ «تېزىكىنى تەرگۈچى» لەر قاتارىغا كىرىپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمەي قالىدۇ.
شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى جۇڭگودا جەمئىيەتتە ئىسلاھاتتىن

ئەسەر يوق، ئىلىمدا يېڭىلىق يوق، سەنئەتتە ئىجادىيەت يوق؛ كۆپلىگەن ئادەملەر داۋاملىق تەنقىد قىلىدىغان، ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئىزدىنىدىغان ئىش تېخىمۇ يوق. خەلقنىڭ قىلىدىغان ئىشى — ئومۇمەن ئەپلەپ ـ سەپلەپ جان بېقىش ۋە ھەممە ئىشقا ھەجىيىپ قويۇش.

ھەجىيىپ قويىدىغان ئادەملەر ئىسلاھاتقا قارشى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلاردا كونىلىقنى ساقلاش ئىقتىدارىنىڭ بولۇشى ناتايىن: مەسىلەن، يېزىقنى ئالساق، ئۇلار جانلىق تىلدا يېزىشنىغۇ ياراتمايدۇ، قەدىمىي تىلدا يېزىشمۇ ئانچە قولىدىن كەلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆز تەلىماتى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇلار ئەسلىدە «تېزىكىنى تېرىش» كە لايىق، لېكىن ئۇلار بۇنداق قىلماي، قارىسىغا ھەجىيىپلا قويىدۇ.

جۇڭگو ئادەملىرى كۆپىنچە ئەنە شۇنداق كەيپىيات ئىچىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدۇ، ئەنە شۇنداق كەيپىيات ئىچىدە يىگىلەپ، چىرىپ، ئاخىر قاغجىراپ تۈگەيدۇ.

مەن ئويلايمەن، ئادەم بىلەن ئادەمسىمان مايمۇنىنىڭ مەنبەسى بىر دېگەن تەلىمات توغرىسىدا قىلچە گۇمان بولمىسا كېرەك. لېكىن، بۇرۇنقى زامانىدىكى مايمۇنلارنىڭ ھەممىسى نېمە ئۈچۈن تىرىشىپ ئادەمگە ئايلىنىپ كەتمەي، تا ھازىرغىچە نەسىل سۈرۈپ، ئادەملەرگە ئويۇن ئويناپ بېرىپ يۈرگەنلىكىنى چۈشەنمەيمەن. ئۇ چاغلاردا ياكى ئۆرە ماڭىدىغان، ئادەمدەك گەپ قىلىشنى دورايدىغان بىرەر مايمۇن چىقمىغانمىكىن؟ ياكى بىرقانچىسى چىققان بولسىمۇ، مايمۇنلارجەمئىيىتى ئۇنىڭغا، ئۆز ئالدىڭغا ئىش تۈتتۇڭ، دەپ ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى تالاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنمىدىكىن؟ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۆزگىرەلمەي قالغانمىدىكىن؟

نىتسىچە[34] ئەۋلىيانىڭ پەيدا بولۇشىغا كۆزۈم يەتمەيدۇ، لېكىن ھازىرقى دۇنيادا ياشاۋاتقان ئىرقلاردىن قارىغاندا، كەلگۈ-

سىدە ئالىيجاناب، كامالىتىگە يەتكەن ئىنسانلارنىڭ بارلىققا كېلىدىغانلىقىغا ئىمانىم كامىل. شۇ چاغدا ئادەمسىمان مايمۇن ئۈستىگە «مايمۇنسىمان ئادەم» دەيدىغان ئاتالغۇ قوشۇلۇشى ئېھتىمال.

شۇنىڭ ئۈچۈن دائىم ئەندىشە قىلىپ، جۇڭگو ياشلىرىنىڭ ھۇرۇنلۇقتىن قۇتۇلۇپ، ئالغا ئىنتىلىشىنى، قۇشقۇنغا ئولتۇرۇۋالىدىغانلارنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالماسلىقنى ئارزۇ قىلىمەن. ئىشلىيەلەيدىغانلىرىمىز ئىشلىشىمىز كېرەك، زۇۋان سۈرەلەيدىغانلىرىمىز زۇۋان سۈرۈشىمىز كېرەك. قانچىلىك قىزغىنلىقىمىز بولسا، شۇنچىلىك نۇر بېرىشىمىز كېرەك، پارقىراق قوڭغۇزمۇ قاراڭغۇدا ئۆزىگە يارىشا نۇر بېرەلەيدۇ، مەشئەلنى كۆتۈپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

كېيىن ئەگەر مەشئەل چىقماي قالسا، بىز ئۆزىمىز بىردىنبىر نۇر بولۇپ تۇرۇۋېرىمىز. ئەگەر مەشئەل پەيدا بولسا، كۈن تۇغسا، بىز تەبىئىي ھالدا شاد ـ خۇراملىق بىلەن غايىب بولۇپ كېتىۋېرىمىز، لېكىن ھەرگىز رەنجىمەيمىز، بەلكى شۇ مەشئەل ياكى كۈننى خۇرسەنلىك بىلەن مەدھىيىلەيمىز، چۈنكى ئۇ ئىنسانلارغا، شۇ قاتاردا ئۆزىمىزگىمۇ نۇر چاچىدۇ.

جۇڭگو ياشلىرىنىڭ ئالغا ئىنتىلىشىنى، ھېلىقىدەك ھەجىيىشلارغا ۋە تەنە ئوقلىرىغا پەرۋا قىلماسلىقىنى ئارزۇ قىلىمەن.

نىتسىي مۇنداق دەپتىكەن:

«راست، ئادەم دېگەن لاي ئېقىن، شۇ لاي ئېقىنىنى سىغدۇرۇپ تازىلىۋېتەلەيدىغان دېڭىز كېرەك.

ئەۋلىيالىرىم، مەن سىلەرگە ئېيتاي: مانا بۇ بولسا دېڭىز، بۇ يەر سىلەرنىڭ خورلۇقلىرىڭلارنى سىغدۇرۇپ كېتەلەيدۇ.» («زاراتوستىرا شۇنداق دېگەن» گە «كىرىش سۆز»نىڭ 3 ـ پارىسى).

ئازگالنىڭ تېيىز سۇيى بولغان تەقدىردىمۇ دېڭىزنى دورىشى كېرەك؛ قانداقلا بولسۇن ئۇنىڭ ھەممىسى سۇ، ئۇلار بىر ـ بىرىگە قوشۇلالايدۇ. بىرنەچچە تال تاشنى تۇيدۇرماستىن ئاتسا ئېتىۋەر-سۇن؛ بىرنەچچە تامچە پاسكىنا سۇنى ئارقىدىن چاچسا چېچىۋەر-سۇن.

بۇنى «چوڭ خورلۇق» دېگىلىمۇ بولمايدۇ — چۈنكى چوڭ خورلۇقنى قىلىش ئۈچۈنمۇ يۈرەك كېرەك.

42 (35)

خاڭجۇدىكى ئەنگلىيە چېركاۋىنىڭ بىر دوختۇرى بىر تېببىي كىتابقا يېزىپ بەرگەن كىرىش سۆزىدە جۇڭگو خەلقىنى قارا خەلق دەپتۇ. بىر بۇرادىرىمدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەسلەپتە ناھايىتى بىئارام بولغانىدىم، ھازىر يەنىمۇ تەپسىلىي ئويلاپ كۆرۈپ، بۇنىڭ-غا تەن بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم.

قارا خەلق دېگەن سۆز ئەسلىدە خەنزۇچە شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئادەم دېگەن سۆز بولۇپ، ئۇنىڭدا ھېچقانداق يامان مەنە يوق ئىدى. كېيىنچە بۇ سۆز كۆپىنچە بەدەۋى مىللەتلەر-گە قارىتىلىدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۇنىڭغا يېڭى مەنە قوشۇلۇپ، گويا بەدەۋى خەلق دېگەن سۆزنىڭ ئالمىشى بولۇپ قالدى. ئۇلار-نىڭ جۇڭگو خەلقىنى شۇ نام بىلەن ئاتىشىدا خورلاش نىيىتى يوق ئەمەس. لېكىن، بىزگە بۇ نامنى قوبۇل قىلماقتىن باشقا چارىمۇ يوق. چۈنكى، بۇنداق چاتاق مەسىلىدە پاكىتقا قارىماستىن قۇرۇق گەپ بىلەنلا يېڭىپ چىققىلى بولمايدۇ. جۇڭگو جەمئىيىتىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ئادەم يېيىش، بۇلاش ـ تالاش، قىرغىن قىلىش، ئادەمنى ئېلىپ ـ سېتىش، تاناسىل ئەزاسىغا چوقۇنۇش، ئىلمىي كارامەت ۋە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش دېگەندەك مىللىي خۇ-سۇسىيەتلەرنىڭ بەدەۋىلەر مەدەنىيىتى (؟) گە لايىقلاشمىغىنى يوق. ئۇزۇن چاچ قويۇۋېلىش ۋە ئەپيۇن چېكىشمۇ قارا خەلقنىڭ چاچلى-رىنى غەلىتە قىلىپ ئورىۋېلىشى ۋە ھىندى نەشىلىرىنى چېكىشى بىلەن ئوخشاش. پۈتنى بوغىدىغانلىقىنى ئالساق، ئۇنى قارا خەلق-نىڭ ئۆزىنى بېزەش ئۇسۇللىرى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك يېڭى كەشپىيات دېيىش مۇمكىن. ئۇلار ئۆزىنىڭ بەدەنلىرىنىمۇ تۇرلۇك-

چە بېزەشنى ياخشى كۆرىدۇ: قۇلاقلىرىنى تېشىپ ياغاچ ئۆتكۈزۈۋەتكەن كالپۇكىدىن يوغان بىر تۆشۈك تېشىپ، ھايۋاننىڭ ئۇستىخىنىنى خۇددى قۇشنىڭ تۇمشۇقىدەك قىلىپ بېكىتىۋالىدۇ؛ يۈزىگە رەڭگارەڭ ئويۇپ چىقىرىدۇ؛ دۇمبىسىگە يېڭنە چېكىپ قارلىغاچ چىقىرىۋالىدۇ؛ ئاياللار كۆكرىكىگە بىرمۇنچە يۇمىلاق، ئۇزۇنچاق مونچاقلارنى چىقىرىۋالىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار يەنىلا ماڭالايدۇ، ئىشىنى قىلالايدۇ؛ لېكىن پەقەت بىرلا چارە، يەنى پۇتنى بوغۇش دېگەن ياخشى چارە ئۇلارنىڭ ئەقلىگە كەچمەيتتىكەن... دۇنيادا جىسمانىي جەھەتتىكى ئازابنى بىلمەيدىغان ئەنە شۇنداق ئاياللار ۋە شۇنداق ئازابنى ھۇزۇر دەپ بىلىدىغان، سەت ۋە رەزىللىكنى گۈزەللىك دەپ بىلىدىغان ئەركەكلەر يوق ئەمەس، بۇ ھەقىقەتەن كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان غەلىتە بىر ئەھۋال.

مەنمەنلىك ۋە كونىنى ياخشى كۆرۈشمۇ قارا خەلقنىڭ خۇسۇسىيىتى. ئەنگلىيىلىك جورجى گرەي[36] نۇزۇلاندىيىگە باش ۋالىي بولۇپ تۇرغان چېغىدا «كۆپ ئاراللىق دېگىز توغرىسىدا چۆچەك» دېگەن بىر ئەسەر يازغان: ئۇ شۇ ئەسىرنىڭ مۇقەددىمىسىدە ئېيتىشچە، ئۇ بۇ ئەسەرنى پۈتۈنلەي ئىلمىنى كۆزدە تۇتۇپ ئەمەس، كۆپىنچە سىياسىي ۋاستىلەرنى مەقسەت قىلىپ يازغان. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، نۇزۇلاندىيىنىڭ قارا خەلقىگە بىرەر ئىشنىڭ يولىنى چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس؛ پەقەت ئۇلارنىڭ چۆچەك تارىخىدىن ئوخشىشىپ كېتىدىغان بىرەر ئەھۋالنىلا تەمسىل كەلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ بەگلىرىگە، ئىمامىلىرىغا سۆزلەپ بېرىلا ئىش پۈتىدۇ. مەسىلەن، تۆمۈرىيول سالماقچى بولغاندا، ئەگەر ئۇلارغا بۇ ئىش ئۇنداق پايدىلىق، مۇنداق پايدىلىق دەيدىغان بولساڭ، ئۇلار بۇ گەپكە ھەرگىز قۇلاق سالمايدۇ؛ ئەگەر چۆچەكلەرگە ئاساسەن، بۇرۇن پالانى ئەۋلىيا يالغۇز چاقلىق ھارۋىنى ئىتتىرىپ، ھەسەن ـ ھۈسەن ئۇستىدە مېڭىپتىكەن، ھازىر ئۇنى دوراپ،

تۆمۈرىيول سالماقچىمىز، دەيدىغان بولساق، بۇ ئىش پۈتمەيدىغانلىقى ئەسلىي تېكىستىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، يۇقىرىدىكىلىرى پەقەت ئومۇمىي مەزمۇنى).

جۇڭگودىكى 13 نامە بىلەن 25 تارىخ بەگلەر ۋە موللىلار ئەلنى سوراشتا يەكدىللىك بىلەن ئىمان كەلتۈرىدىغان دەستۇر: قارا خەلق بىلەن ئالاقىسى بولغان «غەرب دانالىرى» بۇنىڭدىن كېيىن بۇ دەستۇرنى ھەربىر ئادەمگە بىردىن تەييارلاپ بېرەلەيدىغان بولسا، بىزنىڭ «شەرق ئېلىمىزنىڭ غەربتە راۋاج تېپىشى»غا مەدەت بەرگەن، قارا خەلقنى خۇرسەن قىلغان بولاتتى؛ لېكىن ئۇنىڭ تەرجىمە نۇسخىسىنىڭ مۇقەددىمىسىگە نېمىلەرنى يازاتتىكىنتاڭ؟

43 [37]

تەرەققىيپەرۋەر گۇزەل سەنئەتكار بولۇش كېرەك — بۇ مېنىڭ جۇڭگودىكى گۇزەل سەنئەت ساھەسىدىكىلەرگە قويىدىغان تەلىپىم.

گۇزەل سەنئەتكاردا پىشقان ماھارەت بولۇشى لازىم، لېكىن ئىلغار ئىدىيە ۋە يۇكسەك پەزىلەت بولۇشى تېخىمۇ زۆرۈر. ئۇلارنىڭ ئىشلىگەنلىرى ياكى ئىشلەيدىغىنى قارىماققا بىرەر پارچە سۈرەت ياكى بىرەر ھەيكەل بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز ئىدىيىسى ۋە پەزىلىتىنىڭ ئىپادىسى. بىز ئۇنى كۆرسەك زوقلىنىمىز، بولۇپمۇ ئۇ بىزنى ھاياجانلاندۇرۇپ، بىزگە مەنىۋى تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

بىز ئارزۇ قىلىدىغان گۈزەل سەنئەتكار «پۇقرالار گۈرۇھى» [38] نىڭ سەرداری ئەمەس، بەلكى يول باشلىيالايدىغان پارا-سەت ئىگىسى. بىز ئارزۇ قىلىدىغان گۇزەل سەنئەت ئەسەرلىرى تەڭلىمە سىزىقتىن تۆۋەن تۇرىدىغان ئىدىيىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە مەخ-سۇلاتى ئەمەس، بەلكى جۇڭگو مىللەتلىرىنىڭ زېھنىي قابىلىيىتى-نىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان ئۇلگە.

شاڭخەيدە چىقىدىغان قايسىبىر گېزىتنىڭ [39] «پۇك» نامىلىق قوشۇمچە سانىدا يېقىندا بىرنەچچە پارچە ھەجۋي رەسىمنى كۆر-دۇم. بۇ رەسىملەر ھەرھالدا غەرب تەقلىدىدە سىزىلغان؛ لېكىن مېنى ناھايىتى ئەجەبلەندۇرگىنى شۇكى، ئۇ رەسىملەر ئىدىيە جە-ھەتتە شۇقەدەر جاھىل، ئىنسانىي سۈپەت جەھەتتە شۇ قەدەر چاكىنا قىلىپ سىزىلغانكى، گويا تەربىيىسىز قالغان كىچىك بالىلارنىڭ بىر چىرايلىق ئاقارتىپ قويۇلغان تامغا «پالانى بولسا مېنىڭ پۇش-

تۇمدىن تامغان بالا» دېگەن سۆزلەرنى جىجىلاپ يېزىپ قويغىنى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالغان. بىچارە چەت ئەل نەرسىلىرى جۇڭ-گوغا كېلىش بىلەنلا خۇددى بويىاقچىنىڭ قارا رەڭ كۇپىگە تاشلانغان-دەك ئۆز ھۆسنىنى يوقاتماي قالمايدۇ. گۇزەل سەنئەتتىمۇ شۇن-داق: يالىڭاچ گەۋدە رەسىملىرىنى تېخى تولدۇرۇپ - كېلىشتۇ-رۇپ سىزىشنى ئۆگىنىپ بولمايلا، بىھايا رەسىملەرنى سىزىشقا بېرىلىپ كېتىدىغانلار بار؛ ئاق - قارىسى پەرق ئېتىلمىگەن جا-سىز نەرسىلەرنىڭ رەسىملىرىنى سىزىشنى ئەمدىلا ئۆگەنگەنلەر پەقەت ئېلان رەسىملىرىنى سىزىشقىلا يارايدۇ. دېمەك، شەكلىنى يېڭىلىغان بىلەن مەزمۇنى كونا پېتىچە قېلىۋەرسە، نەتىجىسى شۇن-داق بولۇپ چىقىدۇ. ھەجۋي رەسىملەرنى كىشىنىڭ شەخسىيىتىگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ قورالىغا ئايلاندۇرۇۋالغانلىق توغرىسىدا ئەجەب-لىنىشنىڭ تېخىمۇ ئورنى يوق.

ھەجۋي رەسىمنى تىلغا ئېلىش بىلەنلا ئامېرىكىلىق رەسسام برادلېي (L. K. Bradley — 1853 — 1917) ئىختىيارسىز خىيا-لىمغا چۈشتى. ئۇ مەخسۇسلا ھەجۋي رەسىم سىزاتتى، ياۋروپا ئۇرۇشى توغرىسىدا سىزغان رەسىملىرى تېخىمۇ داڭلىق ئىدى؛ ئەپسۇسكى، ئۇ ئالدىنقى يىلى ۋاپات بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ «خامان ۋاقتىدىكى ئاي» (The Hatuest Moon) سەرلەۋھىلىك بىر پارچە رەسىمنى كۆرگەنمەن. ئۇنىڭدا خۇددى داق سۆڭەككە ئوخشايدىغان ئاي قاقاس ئېتىزلارغا نۇر سېپىپ تۇراتتى؛ ئېتىزلاردا بولسا ئەسكەرلەرنىڭ قاتار - قاتار ياتقان جەسەتلىرى تۇراتتى. ھەبەللى، ھەقىقىي تەرەققىيپەرۋەر گۇزەل سەنئەتكارنىڭ ھەجۋي رەسىمى دەپ ئەنە شۇنى ئېيتىش كېرەك. جۇڭگودىمۇ كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئەنە شۇنداق تەرەققىيپەرۋەر ھەجۋي رەسسامنىڭ بارلىققا كېلىشى-نى ئارزۇ قىلىمەن.

46 [40]

مىنگونىڭ 8 - يىلى 1 - ئايدا بىر بۇرادىرىمنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، شاڭخەيدىكى قايسىبىر گېزىتنىڭ يەكشەنبىلىك قوشۇمچە سەھىپىسىدىكى ھەجۋىي رەسىملەرنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇ بىرنېچى قېتىم چىقىرىلغىنى ئىكەن. بىرنەچچە پارچە كىچىك رەسىمدە خەنزۇچە يېزىقنى ئەملدىن قالدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلغان ئادەملەرگە: ئۆز يۇرتىكىنى چەت ئەل دوختۇرلىرىغا چەت ئەل ئىتلىرىنىڭ يۇرتىكى بىلەن يېڭۈشلەتتۇرگەن، شۇڭا رېم يېزىقىنى ئوقۇغاندا ئاۋازى خۇددى چەت ئەل ئىتلىرى قاۋىغاندەك چىقىدۇ[41]، دەپ كىنايە قىلىنغان. شۇ كىچىك رەسىملەرنىڭ ئۈستىدە قوش قارماقتا ئوخشىتىپ يېزىلغان «پۇك» دېگەن سۆزمۇ بار ئىكەن، بۇ سۆز گېزىتنىڭ شۇ قوشۇمچە سەھىپىسىنىڭ نامى بولسا كېرەك، جۈملىسى سۆزگە زادىلا ئوخشاشمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن: بۇ رەسىملەرنى سىزغان گۈزەل سەنئەتچىنىڭ ھالىغا ۋاي، ئۇ — ئۇنىڭ كىشىنىڭ شەخسىيىتىگە ھۇجۇم قىلغانلىقى توغرىسىدا ھازىرچە گەپ قىلماي تۇراي — چەت ئەل رەسىملىرىنى ئۆگىنىۋېلىپ، چەت ئەلچە سۆزلەرنى ھاقارەتلەپتۇيۇ، سىزغان رەسىملىرىگە يەنە چەت ئەلچە سۆز بىلەن ئىسىم قويۇپتۇ، دەپ ھەيران بولدۇم. ھەجۋىي رەسىم ئەسلىدە جەمئىيەتنىڭ مەزمۇنلىرىگە نەشتەر ئۇرۇشى كېرەك ئىدى، ھازىرقى ۋاقىتتا نەشتەر ئۇرىدىغان ئادەمنىڭ كۆزى يوغان بىر ۋاراق قەغەزدىكى نەرسىلەرنى ئېنىق كۆرەلمەيۋاتسا، جەمئىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئېنىق نىشاننى قانداقمۇ كۆرۈستىپ بېرەلىسۇن؟

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى يەنە بىر پارچە «پۇك»نى

كۆرۈپ قالدىم، ئۇنىڭدا يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەتنى تەرغىب قىلغان ئادەملەرگە ھاقارەت قىلىنىپتۇ. ئومۇمىي مەپھۇمىغا قارىغاندا، ئۇنىڭدا يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەتنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ چوقۇنىدىغىنى تامامەن چەت ئەل بۇتلىرى ئىكەن دېگەن مەنە بار[42]. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ گۈزەل سەنئەتچىنىڭ ھالىغا ۋاي دېگەن ھېسسىياتقا تېخىمۇ كېلىپ قالدىم. چۈنكى، ئۇ رەسىم سىزىشنى ئۆگەنگەن، ھەتتا «پۇك»نى سىزغانۇ، چەت ئەل رەسىملىرىنىڭمۇ ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن. ئۇ ئۆز كەسپى توغرىسىدا خۇددى قاراڭغۇ كوپ ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك، ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالمايۋاتسا، جەمئىيەتكە قانداقمۇ ئېسىل ئەسەر تەقدىم قىلالىسۇن؟

لېكىن، ئۇنىڭ «چەت ئەل بۇتى» دېگەن سۆزىنى خىيالىغا كەلتۈرگەنلىكىگە باركاللا.

دەرۋەقە جۈملىدىمۇ، چەت ئەللەردىمۇ بۇت بار، لېكىن چەت ئەللەردە بۇتنى چاقىدىغان ئادەم كۆپ؛ ئەنە شۇنىڭ تەسىرى بىلەن دىنىي ئىسلاھات، فرانسىيە ئىنقىلابى[43] مۇۋەپپەقىيەت قازانغان. كونا بۇتلار قانچىكى چېقىپ تاشلانسا، ئىنسانىيەت شۇنچە تەرەققىي قىلىدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى ۋاقىتتا بېلگىيىنىڭ ئادالەتلىك ئۇرۇشى[44]، ئىنسانپەرۋەرلىك نۇرى بارلىققا كەلدى. دارۋىن، ئىبسېن، تولىستوي[45] ۋە نىتسې قاتارلىق ئادەملەر يېقىنقى ۋاقىتلاردا بۇتلارنى چاققان مەشھۇر ئەربابلاردىن ھېسابلىنىدۇ.

ئەنە شۇنداق بۇت چاققۇچىلار ئالدىدا «پۇك» قىلچە كارغا يارىمايدۇ، چۈنكى بۇت چاققۇچىلارنىڭ مۇستەھكەم ئىشەنچىسى بار، شۇڭا بۇت ھامىيلىرىنىڭ تەنلىرىگە ھەرگىز پىسەنت قىلمايدۇ. ئىبسېن مۇنداق دەپتىكەن:

«مەن سىلىگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، دۇنيادا ھەممىدىن

قۇدرەتلىك ئادەم يەككە - يېگانە ئادەم.» («خەلق دۇشمىنى» گە قاراڭ)

ئىبسېن بۇت ھامىيلىرىنىڭ ئىززەت - ئېھتىراملىرىغا مۇ پەرۋا قىلمىغان. نىتسې مۇنداق دەپتىكەن:

«ئۇلار يەنە مەدھىيىلىرىنى قولىغا ئېلىپ، سېنى چۆرىدەپ تۇرۇپ ۋېكىلداۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ مەدھىيىسى يۈزى قېلىنلىق. ئۇلار سېنىڭ تېرەڭگە، قېنىڭغا يېقىنلاشماقچى.» («زاراتۇستىرا شۇنداق دەيدۇ» نىڭ 2 - جىلدى «بازار چۆنلىرى»)

ئىجادىيەتچى ئەنە شۇنداق بولىدۇ. ئىقتىدارىمىز ئۇلارغا يەتمىسمۇ ئىجاد قىلالمىساقمۇ، ئۆگىنىشىمىز كېرەك. چوقۇنغىنىمىز يەنىلا يېڭى بۇت بولسىمۇ، جۇڭگونىڭ كونا بۇتلىرىدىن ھەر ھالدا ياخشى. كۇڭزىغا، گۇەن يۈگە[46] چوقۇنغاندىن كۆرە، دارۋىنغا، ئىبسېنغا چوقۇنغان تۈزۈك؛ ۋاپا ئىلاھى بىلەن بەش مۇئەككەلنىڭ[47] قولىدا قۇربان بولغاندىن كۆرە، Apollo[48] نىڭ قولىدا قۇربان بولغان تۈزۈك.

47[49]

كىمدۇر بىرى پىل چىشىدىن يېرىم كۇادرات سۇڭ كېلىدىغان بىر پارچە قارتا ياساپتۇ، قارىسىگىز، ئۇنىڭدا ھېچ نەرسە يوق. لېكىن، مىكروسكوپ بىلەن قارىسىگىز، ئۇنىڭغا «گۇللۇك شەپاڭغا بېغىشلىما»[50] دېگەن ئەسەر تولۇقى بىلەن ئويۇلغان.

مىكروسكوپ ئەسلىدە ناھايىتى كىچىك تەبىئىي نەرسىلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن ياسالغان؛ ھازىر سۈنئىي ئۇسۇل كارغا كەلگەنىكەن، نېمىشقا يېرىم كۇادرات سۇڭ چوڭلۇقتىكى پىل چىشى تاختىسىغا بىر قاراش بىلەنلا كۆرگىلى بولىدىغان قىلىپ ئويۇپ، مىكروسكوپقا كېتىدىغان ۋاقتىنى تېجەپ قېلىشمايدىغاندۇر؟ دەپ ئويلىدىم.

پالانچى بىلەن پۇستانچى زاماناش. پالانچى كونا رېۋايەتلەردىن كونا تېلدا ئەسەر يازىدۇ؛ پۇستانچى بولسا كونا رېۋايەتلەرنى ياد لاپ، پالانچى يازغان كونا تېلدىكى ئەسەرنى ئوقۇيدۇ. مەن ئويلايمەنكى، كونا رېۋايەتلەر قەدىمكى ئادەملەرنىڭ ئېقىم مەسىلىلىرى؛ ئۆز ۋاقتىدىكى ئەھۋاللارنى بىلىش ئۈچۈن كونا رېۋايەتلەرنى (كونا كىتابلار) ئاختۇرماي بولمايدۇ؛ ھازىر پالانچى بىلەن پۇستانچى زاماناش ئىكەن، نېمىشقا گەپنى راستىنلا چۈشىنىشلىك قىلىپ ئېيتىپ، بۇنىڭمۇ، ئۇنىڭمۇ كونا رېۋايەتلەرنى يادلاش ۋاقتىنى تېجەپ قالمايدىغاندۇر؟

موللا ئادەملەر: بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ بۇ بولسا ماھارەت، ئىلىم! دەيدۇ.

مەن ئويلايمەنكى، جۇڭگو ئادەملىرى ئىچىدە شۇنداق ماھارىتى ۋە ئىلمى بار ئادەملەرنىڭ ئانچە كۆپ ئەمەسلىكىگە شۈكۈر. ئەگەر

ھەممە ئادەم كۆز بويايدىغان بولسا، يەنى دېھقان بىرتال بۇغداينىڭ ئۇننىنى ئەكېلىپ بەرسە، مىكروسكوپ بىلەن قارىغاندا بىر چىنە غىزا بولۇپ كۆرۈنسە؛ سۇچى نەم توپا ئەكېلىپ بەرسە، چاي ئىچكۈسى كەلگەن ئادەم نەم توپىنىڭ سۇيىنى سىقىپ چىقىرىۋېتىشقا مەجبۇر بولسا، ئۇنىڭغا كىممۇ چىداپ تۇرالىسۇن؟!

48 [51]

جۇڭگولۇقلار ياتلارنى ئەزەلدىن ئىككى تۈرلۈك نام بىلەنلا ئاتاپ كەلمەكتە، بۇنىڭ بىرى — ھايۋان؛ يەنە بىرى ماشايىخ. ئۇلارنى دوست دەپ ئاتىغان ئەمەس، ئۆزىمىزگە ئوخشاش دەپ باققانمۇ ئەمەس.

كونا كىتابلاردىكى تىلىسىم دەريا[52] بىزنى ئالدىدى، چۈنكى قۇلىقىمىز ئاڭلاپمۇ باقمىغان چەت ئەللىكلەر بېسىپ كېلىپ، بىز بىلەن بىرنەچچە قېتىم ئېلىشتى. شۇنىڭ ئۈچۈن «كۈڭزى ئېيتىدۇرلەركى»، «راۋىلەر رىۋايەت قىلىپتۇرلەركى» دېگەنگە ئوخشاش بىرنېمىلەرنىڭ كارغا يارىمايدىغانلىقىنى بارا - بارا چۈشىنىپ، ئىسلاھاتقا تۈتۈش قىلدۇق.

ئىسلاھاتتىن كېيىن، جۇڭگو قۇدرەت تاپتى، شۇنىڭ بىلەن ئۆگەنگەن يېڭىلىقلىرىمىز چەتتىن كىرگەن يېڭىلىقلارنى دۇمبالاپ چىقىرىۋېتىپ، دەرۋازىمىزنى بېكىتىپ، يەنە كونىلىقنى ساقلاپ ياتتۇق.

ئەپسۇسكى، ئىسلاھاتىمىز يۈزەكى ھادىسىدىنلا ۋە دەرۋازىنى بېكىتىشىمىز خام خىيالدىنلا ئىبارەت بولۇپ قالدى. چەت ئەللەر-نىڭ يېڭىلىقلىرى بولسا بارغانسېرى كۆپەيگىلى، بارغانسېرى ئۈسۈتۈنلۈك قازانغىلى تۇردى؛ «كۈڭزى ئېيتىدۇرلەركى»، «راۋىلەر رىۋايەت قىلىپتۇرلەركى» دېگەن بىرنېمىلەرمۇ بارغانسېرى سىقىلىشقا باشلىدى، ئوقۇغانسېرى ئەسقاتمايدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئىككى تۈرلۈك كونا نامدىن باشقا، «غەرب دانالىرى» ياكى «غەرب ئۆلىمالىرى» دەيدىغان يېڭى نامنى ئويلاپ تاپتۇق.

ئۇلارنىڭ نامىلىرى يېڭى بولسىمۇ، لېكىن بىزنىڭ پىكرىمىز

كونا پېتىچە تۇرۇۋەردى. چۈنكى «غەرب دانالىرى» ماھارىتىنى ئۆگىنىش كېرەك بولسىمۇ، «كۆڭزى ئېيتىدۇرلەركى»، «رىۋدىلەر رىۋايەت قىلىپتۇرلەركى»نى تېخىمۇ جارى قىلىش كېرەكمىش. ئىككىنچى تۇرلۇك قىلىپ ئېيتقاندا، چەت ئەللەرنىڭ ماھارىتىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ كونا ئۇدۇملىرىنى ساقلاش كېرەكمىش؛ ماھارەت يېڭى بولۇشى، ئىدىيە كونا بولۇشى كېرەكمىش. يېڭى ماھارەتكە، كونا ئىدىيىگە خۇشتار يېڭى ئادەملەر كونا ماھارەتلىك، كونا ئىدىيىلىك كونا ئادەملەرنى ھاپاش قىلىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ كۆپ يىللىق تەجرىبىگە ئىگە بولغان كونا ماھارىتىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەكمىش. قىسقىسى، ئۆتكەن بىرنەچچە يىل ئىلگىرىكى «جۇڭگو ئىلمىنى ئاساس قىلىش، غەرب ئىلمىدىن پايدىلىنىش» دېگەن گەپلەر مۇشۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان «زامانغا بېقىپ مادارا قىلىش» دېيىلىدىغان بولدى.

لېكىن، دۇنيادا ئۇنداق كۇتكەن يەردىن چىقىدىغان ئىش نەدە بولسۇن؟! كالىنى ئالساق، ئۇنى كۆڭزىغا نەزىر قىلىش ئۈچۈن قۇربانلىق قىلساڭ، يەر ھەيدەپ بېرەلمەيدۇ، گۆشىنى يەۋەتسەڭ، سۈت بېرەلمەيدۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، ئادەم ئۆزى ئاۋۇال ھايات ياشايمەن دەپ تۇرۇپ، يەنە پېشقەدەم جانابلارنىمۇ ھاپاش قىلىپ ياشىتىمەن دېسە، ھايات ياشاپ تۇرغان چېغىدا يەنە پېشقەدەم جانابلارنىڭ مادارالىرىغىمۇ قۇلاق سالسا، دېمەك سەھەردە تەزىم قىلىپ سالاملاشسا، كەچقۇرۇندا قول ئېلىشىپ سالاملاشسا، چۈشتىن ئىلگىرى پەندىن تەلىم ئېلىپ، چۈشتىن كېيىن «كۆڭزى ئېيتىدۇرلەركى»، «راۋىلەر رىۋايەت قىلىپتۇرلەركى» دەپ يۇرسە، قانداق مۇمكىن بولسۇن؟!

جەمئىيەتتە روھ ـ ئەرۋاھلارغا ئىمان كەلتۈرىدىغان ئادەملەرمۇ پەقەت ھازا بولغان كۈندىلا ئەرۋاھلارنىڭ تەختىراۋىنىنى ئاران بىر قېتىم كۆتـۈرەلەيدۇ. پەندىن تەلىم ئالغان ھېلىقى «يېڭى

دانىشمەن» لەر پۈتۈن ئۆمرىنى ھېلىقى تـەركىدۇنيـا بـولـۇپ دەشت ـ چۆللەردە يۇرگەن ئاشقلارنى، ئۆتمۈش دەۋردىن قېلىپ دېڭىز بويىدا ئىستىقامەت قىلىپ يۇرگەن قېرىلارنىمۇ ھاپاش قىلغىنچە مادارا بىلەن ئۆتكۈزەلەمدىكىنتاڭ؟

«غەرب داناسى» ئىبسىنىڭ قارىشچە، ئۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس، يارىمايدۇ. شۇڭا، ئۇ Brand نىڭ ئاغزى بىلەن: «Allornothing»[53] دېگەن.

49 (54)

ئالىي دەرىجىلىك مەخلۇقلار ئەگەر كۆتۈلمىگەن بىرەر ھادىسىگە ئۇچراپلا قالمىسىلا، گۈدەكلىكتىن چوڭلۇققا، چوڭلۇقتىن قېرىلىققا، قېرىلىقتىن ئۆلۈمگە قاراپ ماڭىدۇ.

بىزنىڭ گۈدەكلىكتىن چوڭلۇققا ئۆتۈش جەريانىمىز قىلچىلىكمۇ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق بىر ھالەتتە ئۆتكەنىكەن، ئۇنىڭدىن كېيىنكى جەريانمۇ قىلچىلىك ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق ھالەتتە ئۆتۈۋېرىشى كېرەك.

لېكىن، شۇنداق بىرخىل ئادەملەر بارىكى، ئۇلارمۇ گۈدەكلىك باسقۇچىدىن چوڭلۇق باسقۇچىغىچە بولغان جەريانىنى قىلچىلىكمۇ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق ھالەتتە ئۆتكۈزۈۋېرىدۇ، لېكىن چوڭلۇقتىن قېرىلىققا ئۆتۈش جەريانىنى بىرئاز غەلىتىرەك ئۆتكۈزىدۇ؛ قېرىلىقتىن ئۆلگۈچە بولغان جەرياندا بولسا غەلىتە خام خىياللارنى قىلىپ، ياشلارنىڭ يولىنى پۈتۈنلەي ئىشغال قىلىۋېلىشقا، ياشلارنىڭ ھاۋاسىنى شۇمۇرۇپ تۇگىتىۋېتىشكە ئۇرۇنىدۇ.

ياشلار ئەنە شۇ چاغدا ۋاقتى يەتمەي تۇرۇپلا سولىشىپ، سارغىيىپ كېتىدۇ؛ ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە قېرىغىنىدا، نېرۋا - قان تومۇرلىرى پۈتۈنلەي ئۆز سۈپىتىنى ئۆزگەرتكەندىن كېيىن ئاندىن ھەرىكەت قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، جەمئىيەتتە شۇنداق ھالەت يۈز بېرىدۇكى، ئادەملەر ئاۋۋال «ياش تۇرۇپ قېرى مىجەز بولۇپ قالىدۇ»؛ بىلىكىنىڭ كۈچى كېتىپ، بەللىرى مۈكچەيگەندە ئاندىن «ھەۋەسلىرى پەرۋاز قىلىدۇ»، گويا شۇنىڭدىن كېيىنلا ئادەم بولۇش يولىغا قاراپ ماڭغاندەك بولىدۇ.

لېكىن، ئۆزىنىڭ قېرىغانلىقىنىمۇ ھەر ھالدا ئېسىدىن كۆتۈ-

رۈۋەتمەيدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئەۋلىيا بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. باشقىلار قېرىپ كەتسە كېتىۋەرسۇن، مەنلا قېرىمىسام بولدى دەيدۇ. غان ئادەملەر ئىچىدە جۈڭگودىكى قېرى جانابلارنىڭ ئالدىغا ئۆتىدۇ. غانلىرى بولمىسا كېرەك.

مۇبادا راستتىنلا ئەۋلىيا بولالايدىغان بولسا، شۇلارنى مەڭگۈ ئاتىدارچىلىققا قويۇاتتى، ئۇلارنىڭ ئورنىنى باسىدىغانلار بولمىسىمۇ مەيلى ئىدى، ناھايىتى ياخشى بولغان بولاتتى. ئەپسۇسكى، ئۇلار ئەۋلىيا بولالماي، ئاخىر بىر - بىرلەپ ئۆلۈپ كېتىدۇ، ئۆزلىرى يارىتىپ قويغان كونا دۇنيانى ياشلارنىڭ ھاپاش قىلىپ جاپا چېكىشىگە قالدۇرۇپ قويىدۇ.

بۇ ھەقىقەتەن جانلىق مەۋجۇداتلار دۇنياسىدىكى غەلىتە ھادىسە!

مېنىڭچە، نەسىل سۈرۈش — ھاياتلىقنىڭ ئىزچىللىقى — ھەقىقەتەن جانلىق مەۋجۇداتلار دۇنياسىدىكى ئىشلارنىڭ زور بىر قىسمى. نەسىل سۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى نەدە؟ ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنىڭ تەدرىجىي تەرەققىيات ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. لېكىن، تەدرىجىي تەرەققىيات مۇساپىسىدە ھامان كونىنىڭ ئورنىنى يېڭىسى ئېلىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يېڭىلىرى مەنمۇنىيەت بىلەن ئالغا قاراپ مېڭىشى، يەنى چوڭىيىشى كېرەك؛ كونىلىرىمۇ مەنمۇنىيەت بىلەن ئالغا مېڭىشى، يەنى ئۆلۈشى كېرەك؛ ھەرقايسىسىنىڭ ئۆزىگە يارىشا ماڭغان يولى تەدرىجىي تەرەققىيات يولى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

قېرىلار ئۇلارنىڭ مېڭىشىغا يول بوشىتىپ بېرىشى، ھەيدەكچىلىك قىلىشى ۋە ئىلھام بېرىشى كېرەك؛ يولدا چوڭقۇر ھاڭ بولسا، ئۆزىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن تىندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ مېڭىپ كېتىۋېرىشىگە، ئۇلارنىڭ چوڭقۇر ئازگاللارنى تىندۇرۇپ ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىشى كېرەك؛

قېرىلارمۇ ئۆزلىرى تىندۇرۇپ بەرگەن چوڭقۇر ئازگالدىن ئۇلار-
نىڭ ئۆتۈپ كېتىۋەرگەنلىكىگە — يىراقلاپ كەتكەنلىكىگە تەشەك-
كۇر ئېيتىشى كېرەك.

بۇنى چۈشەنگەندىلا گۆدەكلىكتىن چوڭلۇققا، چوڭلۇقتىن قې-
رىلىققا، قېرىلىقتىن ئۆلۈمگە خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئۆتكە-
لى، قەدەممۇ قەدەم ئۆتكىلى بولىدۇ؛ ئاتا - بوۋىلارنى بېسىپ
چۈشىدىغان يېڭى ئادەملەر كۆپىيىدۇ.

بۇ، جانلىق مەۋجۇداتلار دۇنياسىنىڭ توغرا، كەڭ يولى!
ئىنسانىيەتنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ئاللىقاچان شۇنداق قىلغان.

53 [55]

شائېخەيدە شىڭدې خانىقاسى پال ئاچقاندا، «مېڭزى پەيغەمبەر» ساھىب تەگبىرلىك قىلغانىكەن؛ بېيجىڭدا شەھەر مۇئەككىلى بەي-
جى غايىبتىن خانىقاغا ھازىر بولۇپ، ئۇنى «ئېزىتقۇ» دەپتۇ.
كېيىن شىڭدې خانىقاسىغا قايسىبىر چىلتەن غايىبتىن ئۇنۇپ،
باشقىلار ئۆز مەيلىچە پال ئاچمىسۇن دەپ پەرمان بېرىپتۇ.

بېيجىڭدىكى كېچەش ئەزاسى ۋاڭ نا[56] يېڭى چامباشچىلىقنى
يولغا قويۇپ، «دۆلەتنى، نەسلىمىزنى قۇدرەت تاپتۇرايلى» دەپ
تەكلىپ بەرگەنىكەن، جۇڭخۇا پالۋانلار جەمئىيىتى[57] قول چام-
باشچىلىرى بىلەن پۈت چامباشچىلىرى دېگەن بىر توپ مەردۇ
مەردانىلەرنى باشلاپ كېلىپ، تەرىزنامىلەرنى تارقىتىپ، ئۇنى
«ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن تەۋەررۈك بولۇپ كېلىۋاتقان مىللىي خۇ-
سۇسىيەتنى چەكلىدى، ئۇنىڭدىن قول ئۈزدى» دەپ ئەيىبلەپتۇ.

يېشىل تۇغلۇق جەمئىيەت[58] «دۇنيا تىلى»نى تەرغىب قى-
لىپ، «زامىنخوپ پەيغەمبەر» گىلا چوقۇنۇشنى تەشەببۇس قىلىپ،
باشقا خەلقئارا تىل (مەسىلەن Ido ۋە باشقىلار)نى ساختا نەرسە
دەپتۇ.

شائېخەيدە مەخسۇس چىقىدىغان بىرخىل «پۇك» گېزىتىنىڭ
قوشۇمچە سەھىپىسى بولغان يەنە بىرخىل «پۇك» بار ئىدى؛
كېيىن قوشۇمچە «پۇك» ئېلان چىقىرىپ، خاتا ئەۋەتىلگەن
مەخسۇس «پۇك»نىڭ خەتلىرىنى يىرتىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

شائېخەيدە بىرمۇنچە گۈزەل سەنئەتكار بار، ئۇلارنىڭ بەزىبىر-
لىرى نېمە ئۈچۈندۇر ئۆز قاياشلىرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن،

«پۇك» تا باشقا گۈزەل سەنئەتكارلارنى «قارىغۇ، كۆڭلى قارا»، يېڭى سەنئەتنى، ھەقىقىي سەنئەتنى بىلمەيدۇ، دەپ تىللىدى.

يۇقىرىقى بەش خىل ساھەدىكىلەرنىڭ ئىچكى نىزالىرىنىڭ سەۋەبى زادى نېمە ئىكەنلىكىنى شۇ ساھەلەرنىڭ سىرتىدىكى ئادەملەر بىلمىسىمۇ، لېكىن ھەر ھالدا ھازىرقى ۋەزىيەتنىڭ ئانچە تىنچ ئەمەسلىكىنى ھېس قىلماقتا؛ يېڭى ئادەملەرمۇ، كونا ئادەملەرمۇ: پال ئېچىش، چامباشچىلىق قىلىش دېگەندەك قاملاشمىغان تىلتۇمارلارغا خەيرىيەت؛ بىرنەچچە ئېغىز دۇنياۋى تىلنى ئۆگىنىش، بىرنەچچە تال گۈل - غۇنچىنى سىزىش ھەر ھالدا ئېسىل ئىش؛ ئەجەبا كەسپداشلار بىر - بىرىدىن قىزغانسىمۇ، قىزىل كۆزلۈك قىلدى، بېشىغا چاقماق چۈشۈپ ئۆلسۇن، ئوتتا كۆيۈپ كەتسۇن دەپ قارغىشامدىكەن؟ دەپ غۇلغۇلا قىلىشماقتا.

مېنىڭ شۇنداق «گۈزەل سەنئەتكار»لارنىڭ ئىچكى نىزالىرىدىن ناھايىتى رايىم قايتماقتا. مەن گۈزەل سەنئەتنىڭ ئەھلى بولمىسامۇ، جۇڭگودا يېڭى گۈزەل سەنئەتنىڭ پەيدا بولۇشىنى ناھايىتى ئارزۇ قىلىمەن. ھازىرقى كۈندە شائىخەيدىكى گۈزەل سەنئەتكارلارنىڭ ئىشلىگەنلىرىنى گۈزەل سەنئەت دەپ ھېسابلىغىلى بولامدۇ، يوق، بۇ ھەقتە بىر نەرسە دېيىش تەس؛ شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ئۆزلىرىنى گۈزەل سەنئەتكار دەۋالغانىكەن، ئۇلار گۆدەك بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئۆسۈشىنى ئارزۇ قىلىشقا بولىدۇ. دېمەك، مەن گۈزەل سەنئەتچىلەرنىڭ ئۇندۇرمىلىرىنىڭ بارلىققا كېلىشىنى ئارزۇ قىلىمەن، مىتە ۋە غازالڭ قۇرتلىرى[59] كېرەك ئەمەس. ھازىرقى كۈندە ئۇلارنىڭ ھەرئىككى تەرەپتىكىسىنىڭ نەتىجىلىرىگە قاراپ، جۇڭگو گۈزەل سەنئىتىنىڭ ئىستىقبالىدىن گۇمانلىنىۋاتىمەن.

«پۇك»نى سىزغان گۈزەل سەنئەتكارلار ئۇلارنى قارىغۇ، كۆڭلى قارا، تەتقىق قىلىۋاتقىنى پەقەت XIX ئەسىرنىڭلا گۈزەل

سەنئىتى، ئۇلار يېڭى ۋە چىن سەنئەتنى بىلمەيدۇ، دەيدۇ. مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ گۈزەل سەنئەتكارلارنىڭ ئەسەرلىرى ياكى ياسىما بۇغا[60] ياكى غەلىتە قىياپەتلىك پەرىزات؛ ھېچقانچە ئېسىل دېگۈچىلىكى يوق، ئون «سەككىز» ئىنچى ئەسىردىمۇ ئۇنداق رەسىملەرنىڭ بولغانلىقى ناتايىن. تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، ئۇنى جۇڭگونىڭ ئاتالمىش گۈزەل سەنئىتى دەپ ھېسابلاشلا مۇمكىن.

لېكىن «پۇك»نى سىزغان گۈزەل سەنئەتكارنىڭ تەنقىدىنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ؛ XIX ئەسىرنىڭ گۈزەل سەنئىتىنى تەتقىق قىلىش نېمىشقا قارىغۇلۇق، كۆڭلى قارىلىق بولىدىكەن؟ XIX ئەسىردىن كېيىنكى يېڭى ۋە چىن سەنئەت دېگەن نېمە؟ ئاڭلىشىمچە، كېيىنكى دەۋردىكى تەسىراتچىلار (Postimpressionism)[61] نىڭ سىزغانلىرى ھازىرقى كۈندە ھەر ھالدا تولىمۇ كونا ھېسابلىنىمايدىكەن، شۇ قاتاردىكى مەشھۇر ئادەملەردىن Cezanne ۋە VanGogh قاتارلىق ئادەملەرمۇ XIX ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ياشىغان، ئۇلارنىڭ ئەڭ كېيىنكىلىرىمۇ 1906 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. XX ئەسىرنىڭ كىرگىنىگە ئەمدى 19 يىل بولدى، ھازىر بىرەر يېڭى ئېقىم تېخى باش كۆتۈرۈپ چىققاندەك ئەمەس. كۇبچىلار (Cubism)[62] نىڭ، كېلەچەكچىلەر (Futurism)[63] نىڭ تەشەببۇسلىرى يېڭى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇلىنى تېخى قارارلاشتۇرۇپ كېتەلىگىنى يوق؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە جۇڭگودا ئۇلارنىڭ ئۆزلىشىپ كېتەلىشى ناتايىن. «پۇك»تىمۇ بۇ ئېقىمدىكىلەرنىڭ سىزغان رەسىملىرىنى كۆرمىدۇق. «پۇك»چى گۈزەل سەنئەتكارلارنىڭ يېڭى ۋە چىن سەنئەت دېگىنى زادى نېمىكىنتاك؟ ھازىرقى جۇڭگودا گۈزەل سەنئەتكارلىرىنىڭ دەرۋەقە كۆڭلى قارا، كۆزى كور، لېكىن بۇ پەقەت XIX ئەسىرنىڭ گۈزەل سەنئىتىنىلا تەتقىق قىلغانلىقىنىڭ كاساپىتى ئەمەس — چۈنكى مېنىڭ قارىشىمچە، ئۇلار قايسىبىر ئەسىرنىڭ گۈزەل سەنئىتىنى تەتقىق قىلىپ

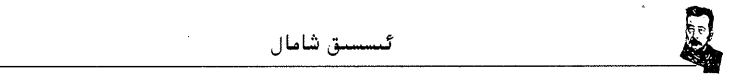

ئولتۇرمايدۇ — دېمەك، «پۇك» چى سەنئەتكارلارنىڭ سۆزلىرىنى ھەقىقەتەن چۈشىنىپ بولمايدۇ.

«پۇك» چى سەنئەتكارلارنىڭ يېڭى سەنئەت، چىن سەنئەت دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمىگەنلىكىگە قارىغاندا، يېڭى سەنئەت ۋە چىن سەنئەتنى ئۆزلىرىلا چۈشەنسە كېرەك. لېكىن، مېنىڭ قارىشىمچە، ئۇلار سىزغان ھەجۋىي رەسىملەر كۆپىنچە يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەتكە، يېڭى ئىدىيىلەرگە ھۇجۇم قىلىدۇ. XX ئەسىرنىڭ گۈزەل سەنئىتى شۇمۇ؟ يېڭى سەنئەت، چىن سەنئەت شۇمۇ؟

54 [64]

جۇڭگو جەمئىيىتىدىكى ئەھۋاللارغا نەزەر سالىدىغان بولساق، گويا نەچچە ئون ئەسىر ۋاقىت پەقەت بىر زامانغىلا مەركەزلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ: ساپال چىراغ بىلەن ئېلېكتر چىراغ، بىر چاقلىق غالتەك ھارۋا بىلەن ئايروپىلان، نەيزە بىلەن پىلىموت، «قانۇن - نىزام توغرىسىدا بىھۇدە سۆزلەش»[65] كە يول قويماسلىق بىلەن قانۇننى قوغداش، «گۆشىنى يەپ، تېرىسىنى يېپىنچا قىلىدۇ»[66] غان ئادەمخورلۇق ئىدىيىسى بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىك، مۇردىغا ۋە يىلانغا چوقۇنۇش ھەمدە دىنىي تەلىم ئورنىغا گۈزەل پەزىلەت تەربىيىسىنى يولغا قويۇش[67] — مانا بۇلار تەڭ - باراۋەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا.

ئەنە شۇ بىرمۇنچە شەيئىلەرنىڭ بىر ماكانغا توپلىشىپ قالغانلىقى خۇددى بىزنىڭ ئوت پىرى بولغان شۇي رېنشىدىن[68] بۇرۇنقى ئادەملەر بىلەن شېرىك بولۇپ ئاشخانا ئاچقىنىمىزغا، ھەرقانچە مۇرەسسەلەشسەكمۇ، قازىنىمىزدىكى ئاش خام قالغىنىغا ئوخشايدۇ؛ شېرىكلەرنىڭ نىيىتى بىر يەردىن چىقمىغاچقا، تىجارىتىمۇ راۋاج تاپالمايدۇ — دۇكان بەربىر دىرىنى تۆلىيەلمەي ۋەيران بولىدۇ.

خۇاڭ رۇ[69] ئەپەندى ئۆزىنىڭ «ياۋروپا ئۇرۇشىنىڭ ساۋاقلىرى ۋە جۇڭگونىڭ كېلەچىكى» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق ئېنىق يازغان:

«يەتتە يىلدىن بۇيان، مەنسەپدار ۋە رەئىيە ئىچىدىكى نەقىل ئىگىلىرى سىياسىي، دىنىي ئىسلاھاتقا ئەجىر قىلىپ

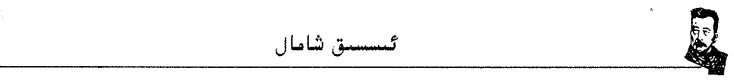

كەلدىيۇ، ئۆرپ ـ ئادەتنى ئۆزگەرتىشكە كۆڭۈل قويمىدى. كەمىنلىرىنىڭ نەزىرىدە، كونا ئادەتلەر تۇغتىلمىسە، يېڭىلىق ياراتقىلى بولمايدۇ، ئىشنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداق، بۇ ھەقتە گىرىلىك قىلغىلى بولمايدۇ. چەت ئەللىكلەر بىزنىڭ ھەققىمىزدە گەپ ئۇرغاندا: جۇڭگولۇقلاردا ئانا سۈتى بىلەن كىرگەن بىرخىل مۇتەئەسسىپلىك بار. ئۇلارنىڭ زامانىنىڭ تەقەززاسى بىلەن تۇرلۇك تۈزۈملەرنى ئىسلاھ قىلغان چاغلىرىمۇ بار، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىسلاھات دېگىنى ھەرگىزمۇ كونا تۈزۈملەرنى پۈتۈنلەي بىكار قىلىش ئەمەس، بەلكى كونا تۈزۈمنىڭ ئۈستىگە يېڭى بىر تۈزۈمنى چاپلاپ قويۇش بولدى، دەيدۇ. چىن سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىكى ئەسكىرىي تۈزۈملەرنىڭ ئۆزگەرتىلىش تارىخىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، مېنىڭ سۆزۈمنىڭ يالغان ئەمەسلىكىنى بىلگىلى بولىدۇ. دەسلەپتە سەككىز ئەلەملىك لەشكەرلەر پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ھەرقايسى جايدا مۇداپىئەدە تۇردى؛ كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، ئەلەملىك لەشكەرلەر چىرىپ كاردىن چىقتى، شۇ چاغدا خۇڭ شيۇچۈەن قوزغىلاڭ كۆتۈردى، پادىشاھ نائىلاج بولۇپ، خۇنەن قوشۇنى بىلەن خۇەيخې ۋادىسى قوشۇنىنى تەييارلاپ قارشى چىقتى: شۇنىڭدىن باشلاپ ئەلەملىك لەشكەرلەر بىلەن يېشىل ئەلەملىك چېرىكلەر تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇردى، يەنى قوش ھەربىي تۈزۈم بارلىققا كەلدى. جياڭۇ ئۇرۇشىدىن كېيىن، پادىشاھ يېشىل ئەلەملىك چېرىكلەرنىڭ ئىشەنچسىزلىكىنى بايقاپ، يېڭى قوشۇن تەشكىللىدى، شۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكى قوش ھەربىي تۈزۈم ئۈچ بۆلەك ھەربىي تۈزۈمگە ئايلاندى. ھازىرقى كۈندە ئەلەملىك لەشكەرلەر يوقالدى، شەكلىنى ئۆزگەرتكەن يېشىل ئەلەملىك چېرىكلەر بولسا تېخىچە بار، دېمەك، يەنە قوش ھەربىي تۈزۈم بار.

مانا بۇنىڭدىن بىزنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ئىسلاھ قىلىش ئىقتىدارىمىزنىڭ يوقلۇقى يوشۇرۇپ بولمايدىغان پاكىت ئىكەنلىكى مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. بىر ئادەم شەمسىيە يېڭى يىلىنى تەبرىكلىمەكچى بولسا، قەمەرىيە يېڭى يىلىنىمۇ تەبرىكلەيدۇ؛ مىنگونىڭ 1 ـ ئېيىنىڭ 1 ـ كۈنى دەپ قوللىنىلغان بولسىمۇ، شۇەنتۇڭ يىلى دېگەن سۆزلەر يەنىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. جەمئىيەتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ھېچبىرى قوش تۈزۈمسىز ئەمەس. بۈگۈنكى كۈندە سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ تىنچماي كېتىۋاتقانلىقىغا، ھەق بىلەن ناھەقنىڭ ئايرىلمايۋاتقانلىقىغا، گەپنىڭ قىسقىسىنى ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن «قوش ئىدىيە» زامىن بولماقتا.»

بۇلاردىن باشقا، ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە يول قويۇلۇۋاتىدۇ يۇ، كۈڭزىغا ئالاھىدە ئىبادەت قىلىنىۋاتىدۇ؛ بەزىلەر ئۆزلىرىنى «ئۆتكەن زاماندىن قالغان پېشقەدەم» دەيدۇ يۇ، مىنگودىن پۇل ئېلىۋاتىدۇ؛ يېڭىلاش كېرەك دەيدۇيۇ، كونىلىقنى تىرىلدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. دېمەك، قايسى تەرەپكىلا قارىسىڭىز، قوش ھەتتا ئۈچ ۋە ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ شەيئىلەر بار، ئۇلار بىر ـ بىرىگە زىت. ھەممە ئادەم ئەنە شۇنداق زىددىيەت بىر ـ بىرىگە تاپا ـ تەنە قىلىپ كۈن كەچۈرمەكتە، بۇنىڭ ھېچكىمگە پايدىسى يوق.

تەرەققىي قىلايلى، خاتىرجەم ياشايلى دەيدىكەنمىز، «قوش ئىدىيە» لەرنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ تاشلىشىمىز كېرەك. چۈنكى، دۇنيا كەڭ بولسىمۇ، تېڭىرقاپ قالغان مىللەت ئاخىر ئۆزىنى سىغدۇرغۇدەك ئورۇن تاپالمايدۇ.

56. «كېلىدىكەن»[70]

يېقىندىن بۇيان بەزىلەر «رادىكالىزم[71] كېلىدىكەن» دەيدىغان بولۇپ قالدى. گېزىتلەرمۇ «رادىكالىزم كېلىدىكەن» دەپ يازىدىغان بولۇپ قالدى.

شۇنىڭ بىلەن تۆت - بەش تەڭگە پۇلى بار ئادەملەرنىڭ بېشىغا قاتتىق غەم چۈشتى. مەنسەپدارلارمۇ چەت ئەلدە مۇھاجىر بولۇپ قالغان جۇڭگو ئىشلەمچىلىرىدىن[72] ۋە روسىيلىكلەردىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك، دەپ شاپاشلىشىپ قالدى؛ ھەتتا ساقچى نازارىتىمۇ ئۆز تەۋەسىدىكىلەرگە «رادىكاللار ئورگان قۇردىمۇ، يوق»، بۇنى قاتتىق تەكشۈرۈڭلار، دەپ بۇيرۇقمۇ تارقاتتى.

شاپاشلىسا شاپاشلاۋەرسۇن، قاتتىق تەكشۈرسە تەكشۈرۈۋەرسۇن؛ لېكىن ئېيتىپ باقسۇنچۇ: رادىكالىزم دېگەن نېمە؟

ئۇلار بۇنى يەشكىنى يوق، مېنىڭمۇ بىلگىنىم يوق. بىلمەسەممۇ شۇنى ئېيتالايمەنكى، «رادىكالىزم» كەلمەيدۇ، ئۇنىڭدىن ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق؛ پەقەت «كېلىدىكەن» نىڭ كېلىشىدىن ئەندىشە قىلىشى كېرەك.

بىز جۇڭگولۇقلار چەت ئەللەرنىڭ پالانىزم - پوكۇنىزم، پالانى پەرۋەر، پوكۇنى پەرۋەر دېگەنلىرىگە گول بولۇپ كەتمەيمىز، بەلكى ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگىمىز. ئۆزىمىزنى مىللىتارىزمچى دەيلى دېسەك، باشقىلار بىلەن سوقۇشقىنىمىز يوق؛ قارشى چىقمىغۇچى دەيلى دېسەك، ئۇرۇشنى تەشەببۇس قىلغانمىز، ئۇرۇشقا قاتناشقانمىز[73]؛ ھۆرىيەتپەرۋەر دەيلى دېسەك، ھەتتا پىكىر بايان قىلساقمۇ جىنايەت بولىدۇ، بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشمىزمۇ تەس؛ ئىنسانپەرۋەر دەيلى دېسەك، ئۆز

جىسمىمىز ئېلىپ سېتىلىۋاتىدۇ.

مەيلى نېمە ئىزم، نېمە پەرۋەر بولسا بولسۇن، ھەممىسى جۇڭگونىڭ قىلىنى تەۋرىتەلمەيدۇ؛ قەدىمدىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە بولغان پاراكەندىچىلىكلەرنىڭ بىرەرئىزم ياكى پەرۋەرلىك تۈپەيلىدىن بولغانلىقىنى ئاڭلىغىنىمىز يوق. ھازىرقى ئەھۋالنى ئېلىپ ئېيتساق، شەنشىدىكى ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەرنىڭ ئېلانلىرى[74]، خۇنەندىكى ئاپەتكە ئۇچرىغان ئاھالىلەرنىڭ ئېلان قىلغانلىرى[75] نەقەدەر دەھشەتلىك؛ لېكىن بۇ بېلگىيە ئېلان قىلغان نېمىس ئەسكەرلىرىنىڭ جەبىر - زۇلۇملىرى، روسىيەدىكى غەيرىي پارتىيىلەر ئېلان قىلغان لېنىن ھۆكۈمىتىنىڭ زالىملىقى دېگەنلەرگە قارىغاندا ھېچ گەپ ئەمەس. گېرمانىيە مىللىتارىزمچى دېيىلگەن يەردە، لېنىننىڭ رادىكالىزمچى دەپ ئاتالمىشى تۇرغان گەپ!

«كېلىدىكەن» نىڭ كەلگىنى ئەنە شۇ. كېلىدىغىنى ئىزم ياكى پەرۋەرلىك بولسا، ئۇ ئىزم ياكى پەرۋەرلىك كەلسىغۇ بىرگەپ ئىدى؛ لېكىن «كېلىدىكەن» نىڭ ئۆزىلا كېلىپ بولالمايدۇ، تۈگىمەيدۇ، قانداق كېلىدىغانلىقىنىمۇ بىلىپ بولمايدۇ.

مىنگو قۇرۇلغان چاغدا مەن كىچىكىرەك بىر ناھىيە شەھىرىدە ئىدىم، ئاق بايراقلار ئېسىلىپ كەتتى. بىر كۈنى قارىسام، بىر مۇنچە ئەرلەر، ئاياللار تەرەپ - تەرەپكە قېچىشىپ كېتىۋاتىدۇ: شەھەردىكىلەر يېزىغا، يېزىدىكىلەر شەھەرگە قېچىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇلاردىن نېمە ۋەقە دەپ سورىسام، ئۇلار: «ئۇلار كېلىدىكەن دېيىشىۋاتىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى.

دېمەك، ھەممە ئادەم ماڭا ئوخشاشلا «كېلىدىكەن» دىنلا قورقۇپ يۈرۈپتۇ. ئۇ چاغدا «رادىكالىزم ئەمەس، پەقەت بولشېۋىزم» لا بار ئىدى.

57. هازىرنىڭ جاللاتلىرى[76]

ئېسىل ئادەملەر: «جانلىق تىل تولىمۇ چاكىنا، بىلىم ئىگىلىرىنىڭ ھەجىيىپ قويۇشىغىمۇ ئەرزىمەيدۇ» دەيدۇ.

جۇڭگودا ساۋاتسىز ئادەملەر پەقەت سۆزلەشنىلا بىلىدۇ، بۇنىڭ «تولىمۇ چاكىنا»لىقىدا گەپ يوق. ماڭا ئوخشاش «ئۆزى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن جانلىق تىلنى تەشەببۇس قىلىپ، ئۆزىنىڭ چاكىنىلىقىنى پەردازلايدىغان» ئادەملەرنىڭ «تولىمۇ چاكىنا» ئىكەنلىكىدىمۇ گەپ يوق. كىشىنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، بىرنەچچە ئېسىل ئادەملەرمۇ «ئەينەكتىكى گۈل» ناملىق كىتابتا يېزىلغان ئېسىلزادىلەر دۆلىتىدىكى ساقىينىڭ «مەي بىر پەيمانە، باز يەنە بىر پەيمانە؛ سەي بىر تەخسە، باز يەنە بىر تەخسە» دېگىنىدەك ئەتىدىن كەچكىچە ئېسىللىك قىلىپ كېتەلمەيدۇ، پەقەت قەدىمكى كىتابىي تىلنى ھەجىلەپ ئوقۇغاندىلا ئېسىللىكىنى كۆز - كۆز قىلالايدۇ؛ سۆزلەش توغرا كەلگەندىلا ئۆز پېتىدىن چۈشۈپ «تولىمۇ چاكىنا» جانلىق تىل بىلەن سۆزلەۋېرىدۇ. 400 مىليون جۇڭگولۇقنىڭ ئاغزىدىن چىققان سادا «بىر ھەجىيىپ قويۇشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ»غان بولسا، بۇ تولىمۇ بىچارىلىك بولۇپ قالار.

ئادەمزات بولۇپ تۇرۇقلۇق مالائىكە بولۇشنى ئارزۇ قىلىش؛ زېمىندا ياشاپ تۇرۇقلۇق ئەرشكە چىقىشقا ئىنتىلىش؛ ھازىرقى زامان ئادىمى بولۇپ، ھازىرنىڭ ھاۋاسىنى سۈمۈرۈپ تۇرۇقلۇق، چىرىپ كەتكەن كونا ئەقىدىلەرنى

زورلاپ تېڭىپ، ھازىرنى يەتكۈچە خورلاش — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى «ھازىرنىڭ جاللاتلىرى»نىڭ ئىشى. «ھازىر»غا جاللاتلىق قىلىش «كېلەچەك» — كېلەچەك ئەۋلادلىرىمىزنىڭ دەۋرى — كە جاللاتلىق قىلغانلىق بولىدۇ.

58. ئادەملەرنىڭ ئىقبالى بۇرۇنقى پېتىچە تۇرماقتا[77]

بەزىلەر قاينىاپ: «زامان خارابلاشتى، ئادەملەرنىڭ ئىقبالى بۇرۇنقىدەك بولماي قالدى، مىللىي تەۋەررۇكلىرىمىز يوقىلاي دەپ قالدى، مەن بۇ ئۇچ ئەھۋالغا قاتتىق غەزەپ بىلەن ئېچىنىۋاتىمەن!» دەيدۇ.

بۇ سۆزنى يېڭى ئاڭلىغان چاغلىرىمدا ئۆزۈمۇ قاتتىق چۆچۈگەنىدىم؛ كېيىن كونا كىتابلارنى ۋاراقلاپ قارىسام، «تارىخنامە» نىڭ «جاۋ ئەۋلادىنىڭ شەجەرىسى» دېگەن بابىدا شاھزادە گۇك زىچىڭنىڭ ئۆز ئاتىسىنىڭ كىيىم - كېچەكلەرنى ھونلارچە كىيىم - كېچەككە ئۆزگەرتكەنلىكىگە قارشى تۇرغانلىقى[78] ھەققىدە مۇنداق خاتىرە بار ئىكەن:

«كەمىنلىرىنىڭ بىلىشىمچە، جۇڭگو ئەقىل - پاراسەتنىڭ ماكانى؛ خەزىنە - بايلىقلارنىڭ كانى؛ دانىشمەن ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ تەلىمى سىڭگەن جاي؛ مەغپىرەت - دىيانەت ئەۋج ئالغان جاي؛ «نەزمە»، «نەسر»، ئەدەپ - ئەركان ۋە نەغمە ئۇمۇملاشقان يەر؛ پەم ۋە ماھارەتنى سىنايدىغان يەر؛ يات ئىقلىملار مەنزۇر كۆرۈپ تاۋاپقا كېلىدىغان يەر؛ يات بەدەۋىلەرگە رەھىم - شەپقەت قىلىدىغان يەر. ئى پادىشاھىم، بۇگۈنكى كۈندە جانابلىرى ئەنە شۇلاردىن ۋاز كېچىپ، يات ئىقلىمنىڭ كىيىمگە ھېرىس بولۇۋاتىدىلا، قەدىمكى ئەقىدىلەرنى، قەدىمكى تەرىقەتنى ئۆزگەرتىپ، ۋەجدانغا مۇخالىپلىق قىلىۋاتىدىلا؛ يارىماس ئادەتلەرنى ئۆگىنىپ، جۇڭگونىڭ ئەقىدىلىرىدىن چەتنەپ كېتىۋاتىدىلا، بۇنى ئويلاپ كۆرۈشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن.»

مانا بۇ گەپلەرنىڭ ھازىرقى ۋاقىتتا ئىسلاھاتقا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ سۆزلىرىدىن نېمە پەرقى بولسۇن؟ كېيىن «شىمال تارىخى» دىمۇ جۇ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى جىڭدىنىڭ مەلىكىسى سىما توغرىسىدا يېزىلغان مۇنداق سۆزلەرنى كۆرۈپ قالدىم:

«مەلىكە ناھايىتى ھەسەتخور ئىدى، شۇڭا ئارقا ئوردىدىكى كېنىزەكلەر پادىشاھ ئالدىغا كىرىشكە پېتىنالمايتتى. ۋېي چىجۇننىڭ ناھايىتى ساھىبجامال بىر نەۋرىسى ئىلگىرى ئورىدا ئىدى، پادىشاھ ئۇنى «ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن» ناملىق قەسىردە كۆرۈپ خۇشتار بولۇپ، ئاخىر ئۇنى ئۆز ئەمرىگە ئالغان. كېيىن مەلىكە پادىشاھنىڭ ۋەزىر - ۋۇزرالارنى قوبۇل قىلىۋاتقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ھېلىقى ساھىبجامالنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋەتكەن. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، يېگانە ئاتلىنىپ، چارباغدىن چىققىنىچە، ئۇدۇل يول بىلەن ماڭماي، تاغ ئارلاپ 30 نەچچە چاقىرىم يولنى باسقان. گاۋىيىڭ ۋە ياڭسۇ قاتارلىق ۋەزىرلەر ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ، پادىشاھنىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگەن. شۇ چاغدا پادىشاھ: «ئۆزۈم ئۇلۇغ تەكرىقۇت بولۇپ تۇرۇقلۇق، ئۆز ئەركىم بىلەن ئىش قىلالمايدىكەنمەن - ھە!» دەپ ئۇلۇغ — كىچىك تىنغانكەن.»

مانا بۇنىڭمۇ ھازىرقى ۋاقىتتا ئەركىنلىكنى ئاغزىغا كەلگىنىچە تەشەببۇس قىلىدىغان ۋە لېكىن ئەركىنلىككە قارشى تۇرىدىغان ئادەملەرنىڭ ئەركىنلىكنى شەرھلىشى بىلەن نېمە پەرقى بولسۇن؟

يەنە باشقا مىساللارمۇ كۆپ بولسا كېرەك، مېنىڭ كۆرگەن - بىلگەنلىرىم چەكلىك بولغاچقا، كۆپ مىسال كەلتۈرەلمىدىم، شۇڭا داق بولسىمۇ شۇنچە كۆپ يىلدىن بۇيان بۇ ھەقتىكى پىكىرلەرنىڭ يەنىلا ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئەنە شۇ يۇقىرىقى مىساللاردىنمۇ بىلگىلى بولىدۇ. دېمەك، ھازىرقى ۋاقىتتا، ئادەملەرنىڭ ئىقبالى ھەقىقەتەن بۇرۇنقى پېتىچە تۇرماقتا.

جۇڭگو ئادەملىرى بۇرۇنقى ھالغا قايتىش يولىدا ھەرقانچە تىرىشقان تەقدىردىمۇ ئۇچ پادىشاھ، بەش سۇلتان دەۋرىدىن ئىلگىرىكى دەۋرىگە قايتىپ كېتىشنى ئۈمىد قىلالمىسا كېرەك، چۈنكى ئۇلارغا پات - پات يولۇقۇپ تۇرغان يېڭى ئېقىم ۋە يېڭى ھاۋانىڭ تەسىرى ئىمكان بەرمەيدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا مەۋجۇت تۇرغان كونا مىللەتلەر ئىچىدە جۇڭگوچە ئارزۇغا ھەممىدىن باب كېلىدىغىنى سەيلون ئارىلىدىكى Vedda مىللىتى[79] بولسا كېرەك. ئۇلارنىڭ تاشقى دۇنيا بىلەن قىلچىلىكمۇ ئالاقىسى يوق، ئۇلار باشقا مىللەتلەرنىڭ تەسىرىگىمۇ ئۇچرىمايدۇ، ھازىرمۇ ئىپتىدائىي ھالەتتە ياشماقتا، ئۇلارنى «پادىشاھ فۇشىسى زامانىسىدىن بۇرۇنقى ئادەملەر» دەپ ئاتاشقا مۇناسىپ كېلىدۇ.

لېكىن، ئاڭلىشىمچە، ئۇلارنىڭ نوپۇسى يىلدىن - يىلغا ئازىيىپ كېتىۋېتىپتۇ، ھازىر يوقىلىپ كېتىشكە ئاز قاپتۇ. مانا بۇ تولىمۇ ئەپسۇسلىنىدىغان ئىش.

59. «ئەزىمەتلىك»[80]

مەن ئىلگىرى «پالانىزم، پوكۇنىزم دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ جۇڭگو بىلەن ئالاقىسى يوق» دېگەن سۆزنى قىلغانىدىم. بۇگۈن ئۇشتۇمتۇتلا يەنە بەزى پىكىرلەر خىيالىمغا كەلدى، بۇنى تۆۋەندە كىچە يازاي:

مەن شۇنداق ئويلايمەن: بىزنىڭ جۇڭگو يېڭى ئىزم پەيدا بولىدىغان يەر ئەمەس، يېڭى ئىزمنى قوبۇل قىلىدىغان جايمۇ يوق؛ بەزى يات ئىدىيىلەر كېلىپ قالسىمۇ، دەرھال ئۇنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، بىرمۇنچە مۇھاكىمىچىلەر ئەنە شۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىدۇ تېخى. ئەگەر تەرجىمە قىلىنغان كىتابلارنىڭ مۇقەددىمىسىگە ياكى خاتىمىسىگە ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدىكى باھا - مۇلاھىزىلەرگە زەن قويىدىغانلا بولساق، باشقىلارنىڭ تەپەككۇرى بىلەن بىزنىڭ تەپەككۇرىمىز ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەن بىرنەچچە قەۋەت پولات تام بارلىقىنى پەملىيەلەيمىز. ئۇلار ئائىلە مەسىلىسى توغرىسىدا گەپ قىلغان بولسا، بىز، ئۇلار ئۇرۇشنى تەرغىب قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلايمىز: ئۇلار جەمئىيەتتىكى كەمچىلىكلەر توغرىسىدا يازغان بولسا، بىز ھەزىل - چاقچاق قىلىۋاتىدۇ دەيمىز؛ ئۇلار ياخشى دېگەننى بىز يامان دەيمىز. ئەگەر باشقا ئەللەرنىڭ مىللىي خۇسۇسىيەتلىرىگە، مىللىي ئەدەبىياتىغا دىققەت قىلىدىغان، بىرەر ئەدەبىنىڭ تەرجىمىھالىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، باشقا ئەللەرنىڭ ئەسەرلىرىدە تەسۋىرلەنگەن خۇلق - مىجەزنىڭ، ئاپتور ئىدىيىسىنىڭ جۇڭگودا پۈتۈنلەي دېگۈدەك يوقلۇقىنى بىلەلەيمىز. شۇڭا، بىزدە ئۇ ھەقتە چۈشەنچە، ھېسداشلىق، تەسىرلىنىش يوق؛ ھەتتا ئۇلار بىلەن ئۆزىمىز ئوتتۇرىسىدىكى ھەق - ناھەق، مۇھەببەت ۋە نەپرەت جەھەتتە كېلىپ چىقىدىغان

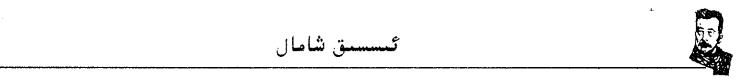

نەتىجىمۇ بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى بولۇشتىن خالىي ئەمەس.

يېڭى ئىزمىنىڭ تەشۋىقاتچىسى ئوت قويغۇچى بولىدىغان بولسا، باشقىلاردا مەنىۋى يېقىلغۇ بولۇشى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ ئوت يانالايدۇ؛ يېڭى ئىزمىنىڭ تەشۋىقاتچىسى سازچى بولىدىغان بولسا، باشقىلارنىڭ يۈرىكىدىمۇ تارا بولۇشى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا ئاندىن ئاۋاز پەيدا بولىدۇ؛ مىكروفون بولىدىغان بولسا، باشقىلارمۇ مىكروفون بولۇشى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا جور بولالايدۇ. جۇڭگولۇقلار بۇلارغا ئانچە ماس كەلمەيدۇ، شۇڭا ئۇلار-نى ئۆزىگە يۇقتۇرمايدۇ.

بۇنداق دېسەم، بەزى كىتابخانلار رەنجىپ: «جۇڭگودا ئىزم ئۇچۇن جېنىنى قۇربان قىلغان ئادەملەر يوق ئەمەس؛ جۇڭخۇا مىنگو قۇرۇلغاندىن بۇيان ئىزم ئۇچۇن بىرمۇنچە ئادەم شېھىت بولدى، بۇلارغا قانداقمۇ كۆز يۇمالايسەن؟» دەر. بۇ گەپمۇ ھەق راست. كونا، يات ئىدىيىلەرنى ئالساق، بەش سۇلالە دەۋرىدە ھەقىقەتەن بىرمۇنچە راھىب ئۆزىنى ئوتتا كۆيدۈرگەن؛ تاڭ سۇلا-لىسى دەۋرىدىمۇ ئىككى قولىنى جەينىكىدىن كېسىپ، مۇتتەھەمگە سەدىقە قىلىپ بەرگەن راھىبلار بولغان. يېڭىلىرىنى ئالسام، يې-ڭىلىرىدىنمۇ بىرنەچچىسى چىقتى، ئەلۋەتتە. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلارنىڭ جۇڭگو تارىخى بىلەن بەربىر مۇناسىۋىتى يوق. چۇنكى، تارىخىي كۆتەك دەپتەرنىڭ يېپىلىشى ماتېماتىكىدا بىرمۇنچە كەسىر رەقەملەرنى يېزىپ قويغانغا ئوخشاش تەپسىلىي بولمايدۇ، تارىخىي كۆتەك دەپتەرگە پەقەت چالا موللىلارنىڭ بەشتىن تۆتى كەتسە بىرى قالىدۇ دەپ ھېسابلىغىنىدەك چارە بىلەن پۈتۈن سانلا يېزىلىدۇ.

جۇڭگو تارىخىدىكى پۈتۈن سان ئىچىدە ھەقىقەتەن پالانى ئىدىيە، پوكۇنى ئىزم يوق. ئۇ پۈتۈن سان پەقەت ئىككى خىل جىسىم — قىلىچ بىلەن ئوت — دىن ئىبارەت، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي نامى «كېلىدىكەن» دىن ئىبارەت.

ئوت شىمال تەرەپتىن كەلسە جەنۇب تەرەپكە قاراپ قېچىش،

قىلىچ ئالدىدىن تەڭلەنسە ئارقىسىغا قاراپ قېچىش — دەسىتە - دەسىتە كىرىم - چېقىم ھېسابات دەپتىرىدە پەقەت ئەنە شۇنداق بىرلا ئۇلگە بار. ئەگەر «كېلىدىكەن» دېگەن ئىسىم ياقمىسا «قىلىچ بىلەن ئوت» دېگەن ئىسىممۇ نەزەرگە سىغمىسا، ئۇ ھالدا بۇنىڭ ئورنىغا «ئەزىمەتلىك»[81] دېگەن نامنى تەقدىم قىلساڭ، چىرايلىق كۆرۈنۈشى مۇمكىن.

بۇرۇنىسىدا پادىشاھ چىن شىخۇاڭ[82] ناھايىتى سۆلەتمەن ئىكەن، لېيۇ باڭ[83] بىلەن شياڭ يۈنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشۈپتۇ. شۇڭا لېيۇ باڭ: «ئاپىرىن! ئوغۇل بالا دېگەن مانا مۇشۇنداق بولىدۇ!» دەپتۇ. شياڭ يۈ بولسا: «ئۇنىڭ ئورنى ئېلىشقا ئەرزىيە-دۇ!» دەپتۇ. شياڭ يۈ نېمىنى «ئالماقچى»؟ ئۇ لېيۇ باڭنى «مۇشۇنداق بولىدۇ» سىنى ئالماقچى. «مۇشۇنداق بولىدۇ» نىڭ دەرىجىسى ھەرخىل بولسىمۇ، لېكىن ھەركىمنىڭ ئۇنى ئالغۇسى كېلىدۇ؛ ئورنى ئېلىنىدىغىنى «ئۇ»، ئالىدىغىنى «ئوغۇل بالا» لىق، «ئۇ» بىلەن «ئوغۇل بالا» نىڭ كۆڭلى ئەنە شۇنداق «ئەزە-مەت» لىك پەيدا بولىدىغان ۋە پۈكۈپ قويۇلىدىغان ئورۇن.

«شۇنداق بولىدۇ» دېگەن نېمە؟ بۇ ھەقتە سۆزلەپ كەلسەم گەپ ئۇزۇن؛ قىسقىسىنى ئېيتسام، پۈتۈنلەي ھايۋانىي نەپسى-نى — دۆلەت ۋە راھەت، پەرزەنت، مال - دۇنياغا بولغان تەمەنى — قاندۇرۇش. لېكىن چوڭ - كىچىك ئوغۇل بالىلارنىڭ ھەممىسى بۇنى ئالىي ئارزۇ(؟) دەپ ھېسابلايدۇ. پەمىمچە، ھا-زىرقى ئادەملەر ئەنە شۇ ئارزۇنىڭ بەندىسى بولۇپ قېلىۋاتقان بولسا كېرەك.

ئوغۇل بالا دېگەن «شۇنداق» بولغاندىكىن، نەپسى قېرىمايدۇ، لېكىن جىسمىي دەرماندىن كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر قارا كۆلەڭگە — ئۆلۈم — نىڭ يېقىنلىشىپ كەلگەنلىكىنى ئۆز كۆڭلە-دە سېزىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىلاجسىز مالائىكىلەردىن مەدەت تىلەيدۇ. جۇڭگودا بۇمۇ ئالىي ئارزۇ بولۇپ قالدى. پەمىمچە،

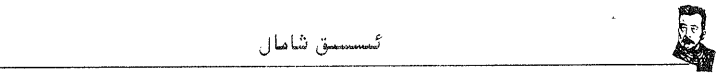

هازىرقى ئادەملەر ئەنە شۇ ئارزۇنىڭمۇ بەندىسى بولۇپ قېلىۋاتقان بولسا كېرەك.

مالائىكىلەردىن نەپ ئالالمىغاندا، بىردىنلا ئارىسالدى بولۇپ قالىدۇ ـ دە، ئۆزىنىڭ جەستى بىلەن بىرەر پارچە يەرنى مەڭگۈ بەند قىلىش ئۈچۈن، جەستىنى ساقلاشقا گۈمبەز ياساتماقچى بولىدۇ. جۇڭگودا بۇمۇ ئىلاجسىزلىقتىن كېلىپ چىققان ئالىي ئارزۇ بولۇپ قالدى. پەمىمچە، هازىرقى ئادەملەر مۇشۇنداق ئارزۇنىڭمۇ بەندىسى بولۇپ قېلىۋاتقان بولسا كېرەك.

هازىرقى يات ئىدىيىلەر، مەيلى قانداقلا بولسۇن، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك كەيپىياتلىرىدىن، هەمكارلىشىپ بىللە ياشاش روهىدىن هەر هالدا خالىي ئەمەس. بىزنىڭكىدەك بۇنداق «مەن» لا بولسام دەيدىغان، «ئۇنىڭ ئورنىنى ئېلىش» كويىدىلا يۇرىدىغان، بارلىق ماكان ۋە زامان شارابىنى ئۆزۈملا ئىچىپ تۇگىتىمەن دەيدىغان ئىدىيە زېمىنىدا ئۇلارغا هەقىقەتەن سىغىپ تۇرغۇدەك ئورۇن يوق.

شۇنىڭ ئۈچۈن، «كېلىدىكەن» دىن ئاگاه بولساقلا كۈپايە. باشقا ئەللەرگە قاراپ باقىدىغان بولساق، «كېلىدىكەن» گە قارشى چىقىدىغان خەلق پالانىزىم ـ پوكۇنىزىم دەيدىغان مەسلىكى بار خەلق. ئۇلار ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلغان ئىزم يولىدا شۇ ئىزمدىن باشقا بارلىقىنى قۇربان قىلىپ، ئۆتكۈر تىغلارنىڭ بىسىنى ئۆزلىرىنىڭ گۆش ۋە ئۇستىخانلىرى بىلەن قارشى چىقىپ گاللاشتۇرغان، ئۆزلىرىنىڭ قانلىرى بىلەن ئوت يالقۇنلىرىنى ئۆچۈرگەن. ئۇلار سۇسلىشىپ قالغان قىلىچ ۋە ئوت شوللىرى ئىچىدە سۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان ئاسمانىي، يەنى يېڭى ئەسىرنىڭ تاڭ نۇرىنى كۆرگەن.

تاڭ نۇرى ئۇستۇڭدە تۇرغاندا بېشىڭنى كۆتۈرمەسەڭ، مەڭگۇ كۆردىغنىڭ جەسىملارنىڭ پارقىرىشىدىلا ئىبارەت بولۇپ قالىدۇ.

61. قانائەتلەنمەسلىك[84]

ياۋروپا ئۇرۇشى ئەمدىلا توگىگەن چاغدا، جۇڭگو بىرمۇنچە ئۇمىدلەرنى كۈتكەنىدى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن هازىرمۇ «دۇنيادا ئىنسانىيەتچىلىك قالمىدى»، «ئىنسانىيەتچىلىك دېگەن سۆز ئالدامچىلىق» دەپ، بىرمۇنچە ئاه ـ پىغانلارنى قىلماقتا. بىرنەچچە مۇلاهىزىچى هەتتا چەت ئەل مۇلاهىزىچىلىرىنىڭ ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ئەيىبلەپ يازغان ماقالىلىرىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، ئاتالمىش مەدەنىي ئادەملەر بەدەۋىلەردىنمۇ بەكرەك بەدەۋى ئىكەن دەپ ئىسپاتلىماقتا.

دەر هەقىقەت، بۇ تولىمۇ جايىدىكى گەپ. لېكىن، ئېيتىڭلارچۇ: بىزنىڭ پىكرىمىزچە، نېمىنى ئىنسانىيەتچىلىك دەپ هېسابلاش كېرەك؟ بۇنىڭغا ئېهتىمال: «زېمىن سىرتىدىكى هوقۇقنى[85] قايتۇرۇۋېلىش، كونسېسسىيىلەرنى قايتۇرۇۋېلىش، چاشقان يىلى تۆلەم پۇلىنى[86] قايتۇرۇۋېلىش ...» لاردىن هازىر ئۇمىد ناهايىتى ئاز، مانا بۇ هەقىقەتەن ئىنسانىيەتچىلىككە ئۇيغۇن ئەمەس، دېگەن جاۋاب چىقار.

لېكىن، يەنە ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ: بىزنىڭ جۇڭگونىڭ ئىنسانىيەتچىلىكى قانداق؟ بۇنىڭ جاۋابى پەقەت «.....» بولۇپ چىقىشى مۇمكىن. ئىنسانىيەتچىلىككە پەقەت «.....» دەيدىغان ئادەملەرنىڭ بېشىغا هەرگىزمۇ ئىنسانىيەتچىلىك قونمايدۇ. چۈنكى، ئىنسانىيەتچىلىكنى باشقىلار سەدىقە ۋە ئىئانە قىلىپ بەرمەيدۇ؛ ئۇنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش، پەرۋىش بىلەن يېتىشتۇرۇش، ئاسراش كېرەك.

ئەمەلىيەتتە هەقىقەتكە يېقىن ئىنسانىيەتچىلىك توغرىسىدا

گەپ قىلىدىغان ئادەم تېخى كۆپ ئەمەس، ئۇ ھەقتە گەپ قىلسىڭىز بەلكى گۇناھ بولىدۇ. ئېغىزىڭىڭ ئۈچىدا سۆزلەپ قويسىڭىز خېلى تەرەققىيپەرۋەر ھېسابلىنىسىز. بۇ قېتىم دەھشەتلىك ئۇرۇش بولۇغان بولسىمۇ، لېكىن «گۆشىنى يەپ، تېرىسىنى يېپىنچا قىلىدۇ» غان، «ئەل - يۇرتنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇيدۇ» غان ئەھۋال بولمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە 18 كىچىك دۆلەت يېڭىدىن باش كۆتۈرۈپ چىقتى[87]. گېرمانىيە بېلگىيىگە چەكسىز زۇلۇم قىلدى دېگەن گەپلەر بولغان بولسىمۇ، لېكىن بېلگىيىنىڭ خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، پەقەت مەھبۇسلارغا ئوزۇق - ئوقەت بەرمەسلىك، كەنت ئاقساقاللىرى تىل ۋە دۇمباغا ئۈچراش، پۇقرانى جەڭ سەپلىرىگە ئەۋەتىش دېگەندەك ئەھۋاللارلا يۇز بەرگەن. بۇنداق ئەھۋاللار بىزنىڭ جۇڭگودا ئۈز ئارىمىزدىمۇ پەيدا بولۇپ تۇرىدۇ، بۇنىڭ نېمە ئەجەبلەنگۈچىلىكى بار؟

ئىنسانىيەت تېخى ئۆسۈپ يېتىلمىدى، ئىنسانىيەتچىلىكىمۇ تېخى ئۆسۈپ يېتىلمىدى، لېكىن ھەرھالدا گۈللەپ ئۆسۈۋاتىدۇ. ئەگەر ۋىجدانىمىزدىن سوراپ كۆرۈپ، بىزدىمۇ ئىنسانىيەتچىلىكىڭ ئوخشاشلا ئۆسۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلساق، ھېچنېمىدىن قايغۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، كەلگۈسىدە ھەممىمىز ئوخشاش بىر يولغا ماڭمىز. قاراڭلار، ئۇلار مىلىتارىزم ئۈستىدىن غالىب كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئۇلارنىڭ مۇلاھىزىچىلىرى ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ئەيىبلەۋاتىدۇ، ئۇلاردا قانائەتلەنمەسلىك خېلى كۈچ.

قانائەتلەنمەسلىك — ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان، ئىنسانلارنى ئىنسانىيەتچىلىك تەرەپكە ئېلىپ بارىدىغان ھارۋا چاقى.

قانائەتلىنىپ قالمايدىغان ئادەمنى كۆپ مىللەت مەڭگۈ ئالغا باسالايدۇ، مەڭگۈ ئۇمىدلىك بولىدۇ.

باشقىلارنىلا ئەيىبلەپ، ئۆزىنى ئاياپ قويىدىغان ئادەملىرى كۆپ مىللەت بالايىئاپەتتىن قۇتۇلالمايدۇ!

62. زەردىگۆش بولۇپ ئۆلۈش[88]

قەدىمدىن تارتىپ دەرد - ئەلەمدە زەردىگۆش بولۇپ ئۆلگەن ئادەملەر ئاز ئەمەس. ئۇلار بىر تەرەپتىن، «قولۇمدىن ئىش كېلەتتى، لېكىن نەزەرگە ئېلىشمىدى»، «جاھاندا ئادالەت دېگەن نەرسىدىن سۆز ئاچقىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى» دېگەن گەپلەرنى قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، چەندازىسى ئېغىر بولغانلىرى مەستانىلەرچە پاھىشۇازلىق قىلغان، قىمارغا بېرىلگەن؛ قول - ئىلكىدە يوقلىرى قورساق كۆپۈكى تۇپەيلىدىن تۆت سەر - يېرىم جېڭ ھاراق ئىچىۋالغان؛ شۇنداق قىلىپ، ئاخىر دەرد - ئەلەمدە زەردىگۆش بولۇپ ئۆلگەن.

شۇنداق ئادەملەر ھايات تۇرغان چاغدا مۇنداق سوراپ كۆرۈشمىز كېرەك: ھەزرىتىم! بىلەمسىز، بېيجىڭ بىلەن كۇئېنلۇننىڭ ئارىلىقى نەچچە چاقىرىم كېلىدۇ؟ تىلسىم دەريا بىلەن خۇاڭخې دەرياسىنىڭ ئارىلىقى قانچە غۇلاچ؟ مىلىتىق دورىسىنىڭ پوجاڭزا ياساشتىن قىبلىنەمىنىڭ يۆنىلىشىنى كۆرسىتىپ بېرىشتىن باشقا كېرىكىمۇ بارمۇ؟ پاختا قىزىل بولامدۇ ياكى ئاق بولامدۇ؟ ئاشلىق دەرەختىن چىقامدۇ ياكى ئوت - چۆپتىنمۇ؟ بۇشۇي دەرياسى بويىدىكى ساڭجىيەندە[89] قانداق ئەھۋال بولغان. ئەركىن مۇھەببەتكە قانداق قارايسىز؟ يېرىم كېچىدە بىردىنلا بىرئاز نومۇس قىلسىڭىز، ئەتىگەندە بىرئاز پۇشايمانمۇ قىلامسىز؟ تۆت جېڭلىق ئەپكەشنى كۆتۈرەلەمسىز؟ ئۇچ چاقىرىم يولنى باسالامسىز؟

ئەگەر ئۇلار دوپپىسىنى ئالدىغا ئېلىپ قويۇپ ئويلىنىدىغان بولسا، ئاستا - ئاستا توۋا - پۇشايمان قىلىدىغان بولسا، ئىستىقبالى خېلىلا ئۇمىدلىك بولىدۇ. ئەگەر قورسىقى كۆپۈۋەرسە، غەزەپ

ئوتىدا قاينىۋەرسە، «دەردىگە شىپالىق تېپىلماي»، ئاخىر دەرد ـ ئەلەمدە زەردىگۆش بولۇپ ئۆلۈپ كېتىدۇ.

جۇڭگودا ھازىرقى ئادەملەر قەلبىدە قورساق كۆپۈكى ۋە غەزەپلىنىش ئامىللىرى ناھايىتى كۆپ. قورساق كۆپۈكى ئىسلاھاتنىڭ باشلامچىسى، لېكىن ئاۋۋال ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، ئاندىن كېيىن جەمئىيەتنى، دۇنيانى ئۆزگەرتىش لازىم؛ قورساقنى كۆپۈتۈرۈۋەرگەن بىلەنلا بولمايدۇ. غەزەپلىنىپ قاينام يۇرۇشنىڭ بولسا زادىلا دېگۈدەك پايدىسى يوق.

غەزەپلىنىپ قايناش زەردىگۈش بولۇپ ئۆلۈشنىڭ سەۋەبچىسىلا بولالايدۇ. بۇرۇنقى ئادەملەر ئىچىدە شۇنداقلار كۆپ بولغان، ئۇلارنىڭ ئىزىنى باسماسلىقىمىز كېرەك.

ھەرگىزمۇ «جاھاندا ئادالەت، ئىنسانىيەتچىلىك يوق» دېگەن گەپلەرنى دەستەك قىلىپ، قۇشقۇنغا ئولتۇرۇۋېلىش ھەرىكەتلىرىمىزنى پەردىلەپ، ئۆزىمىزنى «دەردىمەن» ئادەم دەۋالماسلىقىمىز كېرەك؛ زەردە بولۇپ ئۆلىدىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋالغانلار ئەمەلىيەتتە زەردىگۆش بولمايدۇ.

63. «گۆدەكلەرگە»[90]

«بىز ھازىر قانداق ئاتا بولۇۋاتىمىز» سەرلەۋھىلىك ماقالەمنى يېزىپ بولۇپ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، يۇداۋ ژۇلاڭنىڭ[91] «ئەسەرلەر توپلىمى»دىن «گۆدەكلەرگە» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە ھېكايىنى ئوقۇپ قالدىم، ئۇنىڭدا بىرمۇنچە ئوبدان گەپلەر بار ئىكەن.

«ۋاقىت تىنماي ئۆتۈپ تۇرىدۇ. سىلەرنىڭ ئاتاڭلار بولغان مەن ۋاقتى كەلگەندە سىلەرنىڭ كۆزۈڭلارغا قانداق كۆرۈنەرمەن، بۇنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. خۇددى مېنىڭ ھازىرقى ۋاقتتا ئۆتكەن دەۋرگە مەسخىرە بىلەن كۈلگىنىمگە ئوخشاش، سىلەرمۇ مېنىڭ كونا پىكىر ـ خىياللىرىمغا مەسخىرە بىلەن كۈلەمسىلەرکىنتاڭ؟! مەن سىلەرنىڭ شۇنداق قىلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلمەن. ئەگەر مېنى ئايىپ ئولتۇرماستىن بىرەر ۋاختىنا قىلىپ، مەندىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، يۇكسەك، يېراق يەرلەرگە قاراپ ماڭمايدىغان بولساڭلار، خاتا ئىش قىلغان بولىسىلەر.

ئىنسانىيەت ئالىمى ناھايىتى غېرىبانە ھالەتتە تۇرماقتا. مېنىڭ مۇشۇنداق دەپ قويۇشۇم بىلەنلا ئىش تۈگەمدۇ؟ سىلەرمۇ، مەنمۇ، خۇددى ھايۋاننىڭ قانىنى تېتىپ كۆرگىنىگە ئوخشاش، مۇھەببەتنىڭ تەمىنى تېتىغانمىز. بېرىڭلار، مېنىڭ ئەتراپىمنى غېرىبلىقتىن خالاس قىلىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەڭلار. مەن سىلەرنى سۆيگەن، بەلكى مەڭگۈ سۆيىمەن. بۇ سۆزۈمدىن سىلەردىن، دادىلىق مېھىر ھەققى ئالىمەن، دېگەن مەنە كېلىپ چىقمايدۇ. مەن «ماڭا سىلەرنى

سۆيۈشنى ئۆگەتكەن سىلەر، دىن مېنىڭ تەشەككۈرۈمنى قو-
بۇل قىلىشنىلا تەلەپ قىلىمەن... خۇددى ئۆز قېرىندىشىنىڭ
جەسىتىنى يەپ قۇۋۋەت توپلىغان ئارسلانلارغا ئوخشاش باتۇر،
قەيسەر بولۇپ، مېنى تاشلاپ قويۇپ، ئىنسانىي ھاياتقا قەدەم
قويساڭلارلا بولدى.

مەن ھاياتىمدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان بولساممۇ، قايمۇ-
قۇشتىن خالىي بولالمىغان بولساممۇ، مەيلى قانداقلا بول-
سۇن، مېنىڭ ھاياتىمدا بېسىپ ئۆتكەن ئىزىمدىن سىلەر
ناپاك بىر نەرسىنى تاپالمىغۇدەك ئىشلار بولغان بولسا، شۇن-
داق ئىشلارنى قىلىڭلار، چوقۇم قىلىڭلار. مەن پۇتلىشىپ
يىقىلغان يەردىن يېڭىچە قەدەم تاشلاپ مېڭىڭلار. لېكىن،
قەيەرگە بارىسىلەر، قانداق ماڭىسىلەر، بۇنىڭ يولىنىمۇ مەن
بېسىپ ئۆتكەن ئىزلاردىن تاپالايسىلەر.

گۆدەكلەر! ھەم بەختسىز، ھەم بەختلىك ئاتا - ئاناڭلار-
نىڭ ئۈمىدىنى يۈرىكىڭلاردا ساقلاپ، ئىنسانىي ھايات
سەپىرىگە ئاتلىنىڭلار. مەنزىل ناھايىتى يىراق ھەم قاراڭ-
غۇ، لېكىن قورقماڭلار. قورقماس ئادەمنىڭ ئالدىدىن يول
چىقىدۇ.

يۈرۈڭلار، باتۇر بولۇڭلار، گۆدەكلىرىم!»

يۇداۋ ۋۇلاڭ ئەپەندى «ئاق قېيىن» چى[92]، ئويغانغان ئادەم،
شۇڭا مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلغان. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى
ئاز - پاز مۇڭ - زاردىنمۇ خالىي ئەمەس.

بۇمۇ دەۋر بىلەن ئالاقىدار. ئەتە - ئۆگۈن ئازادلىق توغرىسىدا
گەپ بولمىغاننىڭ ئۈستىگە، ئازادلىقنى تەلەپ قىلىدىغان ئىرادىمۇ
بولماسلىقى، مۇڭ ۋە زار بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. مۇھەببەت —
لېكىن بۇ بارلىق گۆدەكلەرگە بولغان مۇھەببەت — لا مەۋجۇت
تۇرۇۋېرىدۇ.

64. ئېلىم - بېرىم قىلىش[93]

جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ ئەمەلدارلىرى ئۆزئارا سوقۇشۇۋاتقان
بولسىمۇ، جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ خەلقى ناھايىتى ئەپ ئۆتۈپ،
يەكدىللىق بىلەن «ئېلىم - بېرىم» قىلىۋاتىدۇ.

شىمال خەلقى جەنۇب خەلقىنىڭ تولىمۇ ناتىۋانلىقىغا ئىچ
ئاغرىتىپ، ئۇلارغا چامباشچىلىقنىڭ «باگۇاچۇەن»، «تەيجى-
چۇەن»، «شياجيا»، «يىڭجىيېتۇي»، «باۋجۇاڭتۇي»، «تەن-
تۇي»، «چوۋجياۋ» دېگەندەك بىرمۇنچە شەكىللىرىنى، «يېڭى
چامباشچىلىق»، «كونا چامباشچىلىق» دېگەنلەرنى ئۆگەتمەكتە:
«ھەقىقەتەن كامالىتىگە يەتكەن تەنتەربىيە»، «دۆلەتنىڭ قۇدرەت
تېپىشى، نەسلىمىزنىڭ ساقلىنىپ قېلىشى پۈتۈنلەي مۇشۇنىڭغا
باغلىق» دەپ تەلىم بەرمەكتە.

جەنۇب خەلقىمۇ شىمال خەلقىنىڭ تولىمۇ ساددا ئۆتۈۋاتقان-
لىقىغا ئىچ ئاغرىتىپ، بىرمۇنچە سۆزلەرنى: «...نىڭ چۈشى»،
«...نىڭ ئەرۋاھى»، «...نىڭ داغلىرى»، «...نىڭ كۆلەڭ-
گىسى»، «...نىڭ كۆز يېشى»، «غەيرىي تارىخ»، «لەتىپىلىك
تارىخ»، «مەينەت تارىخ»، «مەخپىي تارىخ»، «قارا پەردە»،
«ئەپت بەشىرىسى»، «كوچا سەتىڭى»، «پوخۇرلۇق»، «لۈكچەك-
لىك» دېگەن بىرنېمىلەرنى، «يار - ۋاپادارىم، ئاشىق -
مەشۇق»، «خۇمار كۆزلۈكۈم، شېكەر سۆزلۈكۈم»، «يار بىلەن
تېپىشقاندا» دېگەن بىرنېمىلەرنى، «نەيئاسى لىلاڭ ۋۇن مىيەنكۇڭ-
زەي!»[94] دېگەن بىرنېمىلەرنى سۇڭلىدى.

ئى خېبېي ۋە سەندۇڭنىڭ ساھىبقىرانلىرى، باتۇرلىرى!
شۇنچە كۆپ كۈچ - قۇۋۋىتىڭلار بار ئىكەن، بىرەر مۇقەددەس ئىش

قىلساڭلار بولماسمىدى؟!

ئى جىاڭسۇ، جېجياڭ ۋە خۇنەننىڭ بىلىمدانلىرى، مەشھۇر زاتلىرى! شۇنچە كۆپ قەلەم قۇۋۇتىڭلار بار ئىكەن، كارغا ياريغۇدەك بىرنەچچە كىتاب تەرجىمە قىلساڭلار بولماسمىدى؟!

ئۆزىمىزنى بىرئاز ئۆزگەرتەيلى، باشقىلارنى بىرئاز ئايايلى: ئۆزئارا ھەمكارلىشىشنىڭ چارىلىرىنى تېپىپ، ئۆزئارا زىيان سالمىغان ھالەتنى يېغىشتۇرۇپ قويايلى!

65. زالىم پادىشاھنىڭ مۇلازىملىرى[95]

ئىلگىرى چىڭ خاندانلىقىنىڭ بىرنەچچە مۇھىم جىنايى ۋەقەتوغرىسىدىكى خاتىرىسىنى كۆرگەنىدىم؛ ئۇ خاتىرىلەرگە قارىغاندا، «مۇلازىملار»[96] گۇناھكارلارغا جازانى ناھايىتى ئېغىر بەرگەندە، «پادىشاھ ئالىيلىرى» دائىم ئۇ جازانى يېنىكلىتىۋەتكەنىكەن. بۇنى كۆرۈپ ئۆز كۆڭلۈمدە: مېھىر ـ شەپقەتلىك دېگەن چىرايلىق نامنى قازىنىش ئۈچۈن شۇنداق رەڭۋازلىق قىلغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالغانىدىم. كېيىن ئويلاپ قارىسام ئۇنداق ئەمەس ئىكەن.

زالىم پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى مۇلازىملار كۆپىنچە زالىم پادىشاھتىنمۇ زالىم بولىدىكەن؛ زالىم پادىشاھنىڭ زالىملىقى تولا چاغلاردا زالىم پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى مۇلازىملارنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرالمايدىكەن.

جۇڭگودىن گەپ ئاچماي، چەت ئەللەردىن بىر مىسال كەلتۈرەي: كىچىككىنە ئىشتىن بىرنى ئالسام، Gogol[97] نىڭ «رېۋىزور» (خان تەپتىشى) دېگەن سەھنە ئەسىرىنى ئەمەلدارلار مەنئى قىلسا، چار پادىشاھ سەھنىلەشتۇرۇشكە رۇخسەت قىلغان. چوڭراق ئىشنى ئالسام، ۋالىي ئەيسا[98] نى قويۇپ بېرىش نىيىتىگە كېلىپ تۇرسا، ۋالىينىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئۇنى دارغا ئېسىشنى تەلەپ قىلغان.

زالىم پادىشاھنىڭ مۇلازىملىرى زالىملىقىنىڭ باشقا ئادەملەرنىڭ بېشىغا كېلىشىنى، ئۆزى بولسا بۇنىڭدىن خۇشال بولۇشنى، «ۋەھشىيلىك»نى كۆڭۈل خۇشى قىلىشنى، «باشقىلارنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەت»نى ئويۇن ـ تاماشا، كۆڭۈل ئارامى قىلىۋېلىشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن.

ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ماھارىتى بولسا «بەختسىم ئوڭ كېلىپ ئامان قالدىم» دىنلا ئىبارەت.

«بەختسىم ئوڭ كېلىپ ئامان قالدىم» دەيدىغانلار ئىچىدە زالىم پادىشاھنىڭ ئاستىدىكى مۇلازىملارنىڭ قان ئىچىش ئارزۇسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىنىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس، لېكىن بۇنى ھېچقايسىسى بىلمەيدۇ. ئۆلىدىغىنى «ۋايجان» دېسە، تىرىك قالغىنى خۇشال بولىدۇ.

66. ھاياتلىق يولى[99]

ئىنسانىيەتنىڭ ھالاك بولۇشى تولىمۇ كۆڭۈلسىز، تولىمۇ ئېچىنىشلىق بىر ئىش: لېكىن بىرقانچە ئادەمنىڭ ھالاك بولۇشى ئېچىنىشلىق ئىش ئەمەس.

ھاياتلىق يولى ئالغا كېتىۋېرىدۇ، مەنىۋى ئۈچ بۇلۇڭ شەكىللىك چەكسىز يانتۇ تەرەپ بىلەن ھامان يۇقىرى ئۆرلەپ كېتىۋېرىدۇ، ئۇ يولنى ھېچقانداق نەرسە توسۇيالمايدۇ.

تەبىئەت ئادەملەرگە بەخش ئەتكەن كېلىشمەسلىكلەر ناھايىتى كۆپ، ئادەملەرنىڭ سولىشىپ، چۇشكۈنلىشىپ، ئارقىغا چېكىنىپ كېتىدىغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس، لېكىن ھايات شۇ ۋاقىتتىن ھەرگىز ئارقىغا قايتمايدۇ. مەيلى ھەرقانداق قاراڭغۇ زۇلمەت پېكىر ئېقىملىرىنىڭ ئالدىنى توسسۇن، مەيلى ھەرقانداق پاجىئە جەمئىيەتكە ھۇجۇم قىلسۇن، مەيلى ھەرقانداق جىنايى قەبىھلىكلەر ئىنسانىيەتچىلىكنى دەپسەندە قىلسۇن، ئىنسانىيەتنىڭ كامال تېپىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان ئىقتىدارى ئەنە شۇ تۆمۈر تىكەنلەرنى دەسسەپ ئالغا كېتىۋېرىدۇ.

ھايات ئۆلۈمدىن قورقمايدۇ، ئۆلۈم ئالدىدا كۈلۈپ - سەكرەپ، ھالاك بولغانلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ ئالغا كېتىۋېرىدۇ.

يول دېگەن نېمە؟ يول — يولسىز يەردىن مېڭىش بىلەن بارلىققا كەلتۈرۈلىدۇ، يانتاق قاپلىغان يەردىن ئېچىلىدۇ.

ئىلگىرى يول بولغان، كېيىنمۇ مەڭگۈ بولىدۇ.

ئىنسانىيەت ھەرگىز غېرىبلىققا چۈشۈپ قالمايدۇ، چۈنكى ھايات ئالغا باسىدۇ، ئۈمىدۋار.

تۇنۇگۈن بۇرادىرىم L[100] گە: «بىر ئادەم ئۆلسە، ئۇنىڭ

ئۆلگەنلىكى ئۆزى ئۈچۈنمۇ، بالا - چاقىلىرى ئۈچۈنمۇ ئېغىر ئىش، لېكىن بىر كەنت، بىر يۇرت ئادەملىرى ئۈچۈن ھېچ گەپ ئەمەس، ھەتتا بىر ئۆلكە، بىر دۆلەت ئۈچۈنمۇ...» دېگەنىدىم.

L بۇ سۆزۈمنى ياقتۇرماي: «بۇ گەپ Natur (تەبىئەت) نىڭ گېپى، ئىنسان بالىسىنىڭ گېپى ئەمەس. ئويلاپراق گەپ قىلىڭ» دېدى.

ئۇنىڭ سۆزىمۇ دۇرۇس بولسا كېرەك.

1921 - يىل

«بىلىم جىنايەت» مىش[101]

مەن ئەسلىدە ئاسمان يېقىلىپ چۈشسە ئاستىدا تۇرۇپ مانتا يەيدىغان، كىچىككىنە بىر مەيخانىدا يۈگۈر - يېتىم ئىشنى قىلىپ، بىمالال جان بېقىپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئىدىم. ئەپسۇسكى، چالا - بۇلا ساۋاتىم بولغاچقا، يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ تەسىرى بىلەن مەندە بىلىم ئېلىش ئارزۇسى پەيدا بولۇپ قالدى.

ئۆز ۋاقتىدا يېزىدا ئىدىم، توڭگۇز بىلەن قوينىڭ غېمىنى كۆپرەك يەيتتىم. ئۆز كۆڭلۈمدە: توڭگۇز بىلەن قوي ئەگەر كالا بىلەن ئاتقا ئوخشاش باشقا ئىشلارغىمۇ كارغا يارايدىغان بولسا، جاپا تارتقان تەقدىردىمۇ ھەر ھالدا مەخسۇسلا سويۇپ سېتىش ئازابىدىن خالىي بولۇپ قالغان بولاتتى: بىراق، توڭگۇز بىلەن قوينىڭ ئەپتىدىن گالۋاڭلىق چىقىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئۆمرى غەپلەتتە ئۆتىدۇ، ئۇنىڭغا شۇ ھالىتىنى ساقلاپ قالماقتىن باشقا ئىلاجىمۇ يوق. دېمەك، بىلىم ھەقىقەتەن مۇھىم ئىكەن! دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم.

شۇنىڭ بىلەن بېيجىڭغا باردىم، مۇئەللىمدىن بىلىم ئېلىشقا كىرىشتىم: يەر شارى يۇمىلاق بولىدۇ. 70 نەچچە خىل ئېلېمېنت بار. $z=y+\chi$. بۇلارنى ئىلگىرى ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدىم، بۇلار قىيىن بولسىمۇ، لېكىن ئادەم بولغاندىن كېيىن بىلىپ قويۇشقا تېگىشلىك ئىش ئىكەن، دەپ ئويلىدىم.

كۈنلەرنىڭ birida بىر گېزىتنى كۆرۈپ قالدىم - دە، ئۇ گېزىت مېنىڭ ئېتىقادىمنى بۇزۇپ تاشلىدى. بىر ئىنكارچى پەيلا-

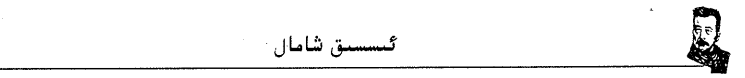

سوپ گېزىتته: بىلىم جىنايەتتۇر، ھارامدۇر[102] ... دەپتۇ. ئىنكارچىلىق پەلسەپىسىنىڭ نوپۇزى نېمىدېگەن چوڭ - ھە، بىلىم جىنايەتتۇر دەپتۇ. مېنىڭ بىلىمىم ناھايىتى ئاز بولسىمۇ ھەقىقەتەن بىلىم - دە. بۇ بىلىم مېنىڭ بېشىمغا بالا بوپتۇغۇ... ئەنە شۇ خىياللار بىلەن مۇئەللىمگە مۇراجىئەت قىلدىم.

مۇئەللىم: «تۇغما! ئوقۇشتىن زېرىكىپ جۆيلۇۋېتىپسەن، ماڭ، چىق!» دېدى.

كۆڭلۈمگە: «مۇئەللىمىم پەيشەنبىلىك تەمە قىلىۋاتقان بولسا كېرەك. بىلىم دېگەن نەرسىنىڭ بولمىغىنى ياخشى ئىكەن. خەير، ئۇ مېنىڭ مېڭەمگە كىرىۋالدى، دەرھال ئۇنى مېڭەمدىن چىقىرىۋېتەلمەيدىغان ئوخشايمەن. ئۇنى دەرھال ئۇنتۇي» دېگەن خىيال كەچتى.

لېكىن كېچىككەنىدىم. چۈنكى، شۇ كېچىسى ئۆلۈپ قالدىم.

يېرىم كېچە ياتاقخانىدىكى كارىۋاتتا ياتاتتىم، بىردىنلا ئىككى بىر نېمە كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ بىرى «مۇنكىر»، يەنە بىرى «نەكىر». لېكىن، بۇلاردىن ھەيرانمۇ بولمىدىم، چۈنكى بۇلار چىگخوۋاڭمياۋنىڭ بۇتىغا ئوخشايتتى. بىراق، ئۇلارنىڭ كەيىنىدىن كىرگەن ئىككى غەلىتە مەخلۇقنى كۆرۈپ ئۆڭۈم ئۆچۈپ كەتتى، چۈنكى ئۇلار «ئات يۈزلۈك كالا باش» ئەمەس، «قوي يۈزلۈك توڭگۇز باش» ئىدى! بۇلارنى كۆرۈپ، كالا بىلەن ئات تولىمۇ پاراسەتلىك بولغاچقا گۇناھكار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا مانا بۇ جانابلار چىقىپتۇ، دېمەك، بىلىم جىنايەت ئىكەن... دەپ ئويلىدىم. خىيالىمنىڭ ئايىغى چىقماي تۇراتتى، ھېلىقى توڭگۇز باش تۇمشۇقى بىلەن مېنى بىر تۇرتۇۋېدى، نەزىرىگە ئاتالغان ھارۋا، ئاتلارنى كۆيدۈرۈشكىمۇ ئولگۈرمەي، دەرھال ئۇ ئالەمگە يېقىلىپ چۈشتۈم.

ئۇ ئالەمگە بېرىپ كەلگەن پېشقەدەم ئەپەندىلەرنىڭ تولىسى ئۇ ئالەمنىڭ دەرۋازىسىنىڭ بېشىدا لەۋھە ۋە نەزمە بار، دېگەنىدى.

دىققەت بىلەن قارىسام، ئۇنداق نەرسە يوق ئىكەن؛ ئايۋان سارايدا ئەزرائىل ئولتۇرۇپتۇ. ھەيران بولدۇم، ئۇ ماڭا يان قوشنا بولغان دوكاباي جۇلاڭژېن ئىكەن. پۇل دېگەن نەرسە ئادەمگە ھەمراھ بولمايدىغان، ئۇ ئالەمگە بىللە ئېلىپ بارغىلى بولمايدىغان نەرسە بولسا كېرەك، شۇڭا جۇلاڭژېن ئۆلۈش بىلەنلا پاك ئەرۋاھ بولۇپ قالغان. بىراق، ئۇنىڭ قانداق بولۇپ كاتتا مەنسەپدار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمىدىم. ئۇ پەقەت ناھايىتى ئاددىي مىللىي رەختتىن يەكتەك كىيىۋاپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئېتىدىن ھايات ۋاقتىدىكىگە قارىغاندا خېلى كۆپ سەمرىپ قالغانلىقى بىلىنىپ تۇرۇپتۇ.

— بىلىمىڭ بارمۇ؟ — دەپ سورىدى جۇلاڭژېن چىرايىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ.

— يوق ...— ئىنكارچى پەيلاسوپنىڭ سۆزى يادىمدا بار ئىدى، شۇڭا شۇنداق جاۋاب بەردىم.

— يوق دېگىنىڭ بار دېگەن گەپ... بۇنى ئاچىقىش!

خىيالىمغا، بۇ باقىي دۇنيانىڭ قائىدىلىرى ئەجەبمۇ غەلىتە ئىكەن، دېگەن پىكىر ئەمدىلا كېلىپ تۇراتتى، ئۆچكىنىڭ مۇڭگۈزى مېنى بىر ئىلىپلا ئەزرائىلنىڭ ھۆزۈرىدىن چىقىرىپ تاشلىدى.

شۇ چاغدا بىر قەلئەگە چۈشتۈم، بۇ قەلئەنىڭ ئىچىدە كۆك خىشلىق، يېشىل دەرۋازىلىق ئۆيلەر بار ئىكەن، كۆپىنچە دەرۋازىلارنىڭ سىرتىدا بىردىن ۋۇنسكا ئېسىقلىق تۇرىدىكەن، پانىي دۇنيادا بولسا ھەربىر ئىدارىنىڭ ئالدىدا بەش - ئالتە ۋۇنسكا بولاتتى؛ بۇ يەردە پەقەت بىردىنلا ۋۇنسكا بولىدىكەن، دېمەك، بۇ يەردە يەر - زېمىن كەڭ - كۇشادە ئىكەن. دەل شۇ ئەسنادا قولىغا پولات ئارا ئالغان بىر توڭگۇز باش مالائىك مېنى تۇمشۇقى بىلەن بىر تۇرتۇپلا بىر ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتتى. بۇ ئۆينىڭ ئالدىدا: «مايلانغان پۇرچاق ئوستىدە غىرىلدىتىپ يۇمىلىتىدىغان كىچىك

دوزاخ» دېگەن لەۋھە بار ئىكەن.

ئۆينىڭ ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن قارىسام، ئاخىرىغا كۆز يەتمەيدىغان تۈزلەڭلىك، ئۈستىگە چىنار يېغى ئارىلاشتۇرۇلغان ئاق پۇرچاق يېيىتىلغان. سان - ساناقسىز ئادەملەر ئەنە شۇ ياغلانغان پۇرچاق ئۈستىدە يىقىلىپ - قوپۇپ، يەنە يىقىلىپ - قوپۇپ يۈرۈپتۇ. مەنمۇ كەينى - كەينىدىن 12 قېتىم يىقىلدىم، بېشىمدا بىرمۇنچە قاپارتقۇ پەيدا بولدى. لېكىن، ياغقا مىلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ ئۆمىلەپ تۇرغۇسى كەلمەي، ئىشىك تۈۋىدە ئولتۇرغان، ياتقان، بىرەر قاپارتقۇسىمۇ بولمىغان ئادەملەرمۇ بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئالدىغا ېېرىپ سورىسام، گەپ - سۆز قىلماي، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇۋالدى. ئۇلارنىڭ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىمىغان ياكى چۈشىنەلمىگەنلىكىنى، گەپ قىلغۇسى كەلمىگەن ياكى قىلارغا گەپ تاپالمىغانلىقىنى بىلمىدىم.

شۇنىڭ بىلەن بىر يىقىلىپ، بىر تۇرۇپ، ھېلىقى يىقىلىپ - قوپۇپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ يېنىغا بېرىپ سورىدىم. ئۇلاردىن بىرى:

— بىلىمنىڭ جازاسى دېگەن مانا مۇشۇ. چۈنكى بىلىم جىنايەت، ھارام... بىز تېخى جازانىڭ يېنىكىنى تارتىۋاتىمىز. سەن پانىي دۇنيادا نېمىشقىمۇ دۆترەك بولمىغان بولغىيدىڭ؟...— دەپ ھاسىرىغان - ھۆمۈدىگەن ھالدا سۆزلىدى.

— ئەمدى دۆت بولۇۋالىمەن.

— كېچىكتىڭ.

— دوختۇرلارنىڭ ئادەمنى ئۇخلىتىدىغان دورىسى بارمىش، ئۇنىڭغا ئوكۇل قويدۇرۇۋالسام قانداق؟

— بولمايدۇ. مەن دوختۇرلۇقتىن خەۋىرىم بولغانلىقى ئۈچۈن مانا بۇ يەردە يىقىلىپ يۈرۈۋاتىمەن، ئوكۇل يىڭنەممۇ يوق.

— ئۇنداق بولسا، كىشىلەرگە مەخسۇسلا مورفىن ئوكۇلى

ئۇرۇپ قويىدىغانلارنىڭ تولىسى بىلىمى يوق ئادەملەرمىش... شۇلارنى تاپاي.

سۆھبەت شۇ يەرگە كەلگۈچە بىز بىرنەچچە يۈز قېتىمدىن تېيىلىپ يىقىلغانىدۇق. ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە دىققەت قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئاق پۇرچاق شالاڭراق يېيىتىلغان داق يەرگە ئۈسۈۋالدىم. يەر ناھايىتى قاتتىق ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە تولىمۇ قاتتىق يىقىلغانىدىم، ھوشۇمدىن كېتىپ قالدىم...

ئاھا! ئەركىنلىك! مەن بىردىنلا تۈزلەڭ بىر دالىغا كېلىپ قالدىم، ئارقامدا ھېلىقى شەھەر، ئالدىمدا بولسا ياتاقخانا كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. بىھوش ھالدا كېتىۋېتىپ: خوتۇنۇم بىلەن ئوغلۇم ھەرقاچان بېيجىڭغا بارغاندۇر، ئۇلار مېنىڭ مۇردامنىڭ يېنىدا يىغا - زار قىلىۋاتقاندۇر، مەن ئۆز جىسمىمغا قاراپ ئېتىلىمەن - دە، قەددىمنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرىمەن، ئۇلار قورقۇپ قېچىشىدۇ، كېيىن كۆپ چۈشەندۈرىمەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئەس - ھوشىغا كېلىپ، خۇشاللىقىدىن: پانىي ئالەمگە قايتىپ كەلدىڭىز، ۋاي ئاللا، ۋاي توۋا دەپ چۇرقىرىشىپ كېتىدۇ... دەپ ئويلىدىم.

ئەنە شۇنداق بىھوشلۇق ئىچىدە خىيال سۈرۈۋېتىپ، بىردىنلا تىرىلىپ كەتتىم...

قارىسام، يېنىمدا خوتۇنۇم، ئوغلۇم يوق، جوزا ئۈستىدە چىراغ يېنىپ تۇرۇپتۇ، ياتاقخانىدا ئۇخلاپ يېتىپتىمەن. يان ئۆيدىكى بىر ئوقۇغۇچى چاڭچىلىخانىدىن قايتىپ كەلگەنىكەن، «ئۇلۇغ پادىشاھىمەي...» (103) دەپ چاڭچىلە ناخشىسىغا توۋلاپ تۇرۇپتۇ، بۇنىڭدىن ۋاقىتنىڭ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقى مەلۇم ئىدى.

پانىي ئالەمگە قايتىپ كەلسەم، خۇددى قايتمىغاندەك تىمتاس تۇرۇپتۇ. ئىلگىرىمۇ ئۆلمىگەن بولسام كېرەك؟ دەپ ئويلاپ

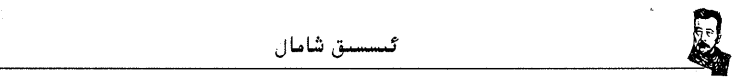

قالدىم.

ئۆلـمىگەن بولـسام، جۇلاڭۋېنمۇ ئەزرائىل بولمىغان بولسا كېرەك.

بۇ مەسىلىنى بىلىم بىلەن ھەل قىلساق جىنايەت بولۇپ قالـ-دىغاندەك تۇرىدۇ، ھېسسىيات بىلەن ھەل قىلىپ تۇرايلى.

10 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى

پاكىت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن[104]

غەرب دانىشمەنلىرى، پاكىت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن، دەيدۇ. مەن باشتا بۇنى ناھايىتى دۇرۇس دەپ ئويلايتتىم، لېكىن بۇنىڭ جۇڭگوغا باب كەلمەيدىغانلىقىنى ئەمدى چۈشەندىم.

بۇلتۇر چىڭيۈنگې كوچىسىدىكى بىر دۇكاندىن بىر جۈپ خەي ئالغانىدىم، بۇ يىل يىرتىلىپ كەتكەچكە شۇ دۇكانغا يەنە شۇنداق خەيدىن بىر جۈپ ئېلىش ئۈچۈن باردىم.

سېمىزغىنە بىر دۇكاندار تۇمشۇقى ھەم ئۇچلۇق، ھەم ياپسا كەلگەن بىر جۈپ خەينى ئالدىمغا قويدى.

مەن كونا بىر پاي خەينى يېڭى بىر پاي خەي بىلەن پوكەيگە قاتار قىلىپ قويۇپ:

— بۇ ئوخشاش ئەمەس ئىكەن، — دېدىم.

— ئوخشاش، چاتاق يوق.

— بۇ ...

— ئوخشاش، قارىمامسىز!

شۇنىڭ بىلەن تۇمشۇقى ئۇچلۇق خەينى ئەكەتتىم.

گېزى كېلىپ قالدى، بىزنىڭ جۇڭگونىڭ مەلۇم بىر كاتتا ۋەتەنپەرۋەر ئەربابىغا بىر ئېغىز سۆزۈمنى ئېيتىۋالاي. سىز: دۆ-لىتىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىگە ھۇجۇم قىلىش مەلۇم بىر چەت ئەل-لىكنىڭ تۈكۈرۈۋەتكەن تۈكۈرۈكىنى ئېغىزغا ئالغانلىق بولىدۇ، جۇڭگو دېگەن سۆزنىڭ ئالدىغا بىز دېگەن سۆزنى قوشۇپ كۆرۈڭ،

قاملىشامدۇ، يوقمۇ، دېگەنىدىكىز.

هازىر مەن ھۆرمەت بىلەن قوشۇپ قويدۇم، كۆردۈم، قاملىشىدىكەن.

ئەنە قاراڭ!

11 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى

1922 ـ يىل

«ئىلىم مىزانى»غا باھا[105]

2 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى چىققان «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»[106] دە شىفېن ئەپەندىنىڭ پارچە تەسىراتىنى كۆرۈپ، دۇنيادا ئۆزىنىڭ نادانلىقتا شۇ دەرىجىگە يېتىپ قالغانلىقىنى مۇ تۇيماي، «ئىلىم مىزانى»چى جانابلار بىلەن ئىلىم توغرىسىدا مۇھاكىمىلىشىدىغان شۇنداق گىرى ئەپەندىلەرنىڭمۇ بارلىقىغا ھەيران قالدىم. «ئىلىم مىزانى〈مېنىڭچە〉 گۆھەرلەرنىڭ دەرۋازىسى» ئەتراپىغا توپلىشىپ قالغان بىرنەچچە ساختا تەۋەررۈكنىڭ پىل ـ پىل قىلىپ تۇرغان ساختا شولىسىدىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك، ئۇ ئۆزىنى — «مىزان» دەپ ئاتىۋالغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ چېكىتلىرىنى ئوبدان چەكمىگەن تۇرۇقلۇق، ئۆزى جىڭلىغان نەرسىلەرنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكى توغرىسىدا قانداقمۇ ھۆكۈم قىلالىسۇن؟! دېمەك، ئۇنىڭ توغرا جىڭلاشقا نەدە چولىسى! تەخمىنەن مۆلچەرلەپ قويسىلا بولىدىكەن.

بۇ «ئىلىم مىزانى»غا بېسىلغان «تەلىپەك سۆز»دە: «كىتاب ـ نامىلەرنىڭ تەرجىمىسى ئۈچۈن قوللىنىلغان سۆزلەر شۇ كىتاب ـ نامىلەرنىڭ ئەسلىنى ھۆرمەتلەش ئۈچۈن ئېسىل ئاھاڭلىق سۆز بولۇشى كېرەك» دېگەن گەپ بار ئىكەن؛ كىتاب ـ نامىلەرنىڭ تەرجىمىسى» شۇنداق بولسا، ئىجادىي ماقالىلەرنىڭ تىلى قانداق بولىدىغانلىقى ئۆز ـ ئۆزىدىن مەلۇم. ماقالە «تەرىقەتنى بايان قىلىپ» بېرەلمىگەن تەقدىردىمۇ «مەقسەتنى بىلىدۇرۇشى» كېرەك، ۋەھالەنكى بۇ جانابلار مىللىي ئىلىمدىن ھودۇقۇپ كېتىپ، ئۇقۇملۇق قىلىپ يازالمىغان: ئۇلار ئۆزلىرى چۈ-

شىنەلمىگەن يەردە باشقىلارنى قانداقمۇ «مىزان»غا سېلىپ باھالىيالىسۇن؟! بۇ ھەقىقەتەن چوڭ قۇسۇر. مانا قاراڭلار، بۇ جانابلار دەپتۇ:

«تەلىپەك سۆز» دە «ژۇرناللار يېقىندىن بۇيان «خىتابنامە سۈپىتىدە تەلىپەك سۆز ئىشلىتىشنى ئادەت قىلىۋالدى» دېگەن گەپ بار ئىكەن. خىتابنامە دېگەن سۆز ئېلان دېگەن سۆز. تەلىپەك بولسا جۇ خانىدانلىقى دەۋرىدىكى ئادەملەر بېشىغا كىيىدىغان، شاپاق دوپپىغا ئوخشاش باش كىيىم. دېمەك، ئۇ ئادەمنىڭ چوققىسىدا تۇرىدىغان نەرسە. شۇنىڭ ئۈچۈن «ژۇرناللار يېقىندىن بۇيان ئادەت قىلىۋالغان» خىتابنامىدىن پەرقلەندۈرۈش، ئۇنىڭ بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالسا تولىمۇ ئاددىيلىشىپ كېتىدىغانلىقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، كىرىش سۆز ئورنىغا «تەلىپەك سۆز»نى قوللىنىشىپتۇ. «يېڭى مەدەنىيەتنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارغا باغا» دېگەن ماقالىسىدە: «كېيىن چىققان ھەۋەسكارلارغا يېتەكچىلىك قىلىش مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلمەن دەپ، ھەربىر يېڭى كىتاب نەشر قىلىنغاندا ئۇنىڭغا كىرىش سۆز يېزىشقا قەلىمىنى تۇتۇپ تەييار تۇرىدىغانلارمۇ بار. گۇ تىڭلىنىڭ، ئادەملەر باشقىلارغا كىرىش سۆز يېزىپ بېرىشكە خۇمار بولۇپ قالدى، دېگەن سۆزنى ئەنە شۇ گەپ. دېمەك، ئۇلار، خۇددى سودىگەرگە ئىنساپ توغرىسىدا، پاھىشۇازغا ئىپپەت توغرىسىدا سۆزلىگەندەك، ئۆزىنىڭ زەكىيلىكىنى ئىلىم بىلەن ئۆلچەش توغرىسىدا گەپ ساتىدىغان بولۇپ قالدى» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. مانا قاراڭلار، «كېيىن چىققان ھەۋەسكارلارغا يېتەكچىلىك قىلىش مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلمەن» دەپ، بىرەر كىرىش سۆز يازغان ئادەم شۇنچە چوڭ بەتنامغا قالمىدىكەن. شۇنداق ئىكەن، ئۇ جانابلارمۇ نېمىشقا «تەلىپەك»، «سۆز»نى قىلىدۇ؟ يۇقىرىقى سۆز بويىچە مۇھاكىمە قىلغاندا، مېنىڭ سوئالىم ئەنە شۇ. ئۇلارمۇ «سودىگەرگە ئىنساپ توغرىسىدا، پاھىشۇازغا ئىپ-

پەت توغرىسىدا سۆزلىگەن».

«جۇڭگودا سوتسىيالىزمنى تەشەببۇس قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەت» دە: «ھەرقانداق غايىۋى تەلىماتنىڭ بارلىققا كېلىشىنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى بولىدۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ قۇرۇق-تىن - قۇرۇق ئويدۇرۇپ چىقىرىلمايدۇ. ئۇتوپىنىڭ پىيەسىنى پەيدا قىلىش ئاغرىماي تۇرۇپ ئىنجىقلىغانلىق بولىدۇ» دەپ يېزىپتۇ. تەكشۈرۈپ قارىسام، «ئەنگىنىڭ لىيەسى» لىك مور[107] pia of uto دەپ يازمىغانىكەن. «ئەلقىسسە، ئېيتىدۇرلەركى» چىلەرنىڭ ئۆزى قويسا، كۆڭلى قويمىغان. لېكىن، باشقا كونا كىتابلاردىن تەكشۈرۈپ كۆرۈشمۇ قىيىن ئەمەس ئىدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا سۆز ئوتتۇرىسىغا شىنا قېقىپ قويۇشىدۇ؟! قەدىمكى چاغلاردا «دۇشمىنىڭ توسى» دېگەن سۆز بارلىقىنى، ھازىرقى ۋاقىتتا «نىڭگونىڭ مۇنارى» دېگەن سۆز بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغانمەن، ئەنە شۇنداق غەلىتە ئىبارىلەرنى ھەقىقەتەن «ئاغرىپ تۇرۇپ ئىنجىقلىغانلىق» دېيىش مۇمكىن.

«مىللىي ئىلىم توغرىسىدا مۇلاھىزىلەر» دېگەن ماقالىدە: «ئۇچ سۇلتان پايانسىز كەڭ ئىكەن: بەش پادىشاھ مەنسەپدار ئەپەندىلەر بىرنېمە دېيەلمىگەنىكەن» دېگەن سۆزلەر بار ئىكەن. ئادەم بولسۇنۇ، «پايانسىز كەڭ» بولسۇن، بۇ ئاڭلاپ باقمىغان غەلىتە گەپ. ئىككىنچى جۈملىسى تېخىمۇ چۈشىنىكسىز. ئۇچ سۇلتان توغرىسىدا بەش پادىشاھ ۋە مەنسەپدار ئەپەندىلەر بىرنېمە دېيەلمىگەن دېگەن گەپمۇ ياكى بەش پادىشاھ توغرىسىدا مەنسەپدار ئەپەندىلەرمۇ بىرنېمە دېيەلمىگەن دېگەن گەپمۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايدۇ. ھەرھالدا كېيىنكى مەنىدىكى گەپ بولسا كېرەك، ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، تارىخچى تەيسىگۇڭ «مەنسەپدار ئەپەندىلەر بىرنېمە دېيەلمىگەن» دەپ يازغىنىدا بەش پادىشاھنى ئەمەس، «بارلىق ئالىملارنىڭ خۇاڭدى ھەققىدە سۆزلىگەنلىكى»نى كۆزدە تۇتقان؛

دېمەك، «تارىخنامە»نى ۋاراقلاپ قارايدىغان بولسىڭىز، «بەش پادىشاھنىڭ تەزكىرىسى» مانامەن دەپ كۆزىڭىزگە چېلىقىدۇ، «بىر نېمە دېيىلمىگەنىكەن» دېگىنىڭىز نېمىسى؟! ئەجەبا، تارىخچى تەيسىگۈڭ خەن خانىدانلىقى دەۋرىدە تۆۋەن تەبىقىدىكى ئادەممىدى؟

«ئاق بۇغا غارىدا يولۋاس توغرىسىدىكى پاراڭ» سەرلەۋھىلىك ماقالىدە: «قەھرىلار پاراڭچى مۇمكىن كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ تولىسى يولۋاس توغرىسىدا ئېيتىپ پاراڭ قىلىشىپتۇ. ئۇلار يولۋاسنىڭ يالماش قىياپىتىنى دوراپ، ئاڭلىغان ئادەملەرنىڭ چىرايى تاتىرىپ كېتىپتۇ. قايتقاندىن كېيىن مەن قىزىق پاراڭغا ماھىرىيال بولۇپ قالسۇن دەپ، خاتىرىلەپ يېزىپ قويدۇم» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. ياماق ئۇستىگە ياماق بولۇپ چۈشكەن «مۇمكىن»، «ئېيتىپ» دېگەندەك ئورۇنسىز سۆزلىرى توغرىسىدا ھازىرچە ئېغىز ئاچماي تۇراي. «يالماش قىياپىتى»، «چىرايى تاتارغان» توغرىسىدىكى ئەھۋاللار يېزىلمىغان؛ دېمەك، ئۇ ماقالىنىڭ «قىزىق پاراڭغا ماھىرىيال بولۇپ قېلىشى» ئەملىي ئەھۋالدىن تولىمۇ يىراقلىشىپ كەتكەن، «قىزىق پاراڭغا ماھىرىيال» دېگەن سۆزنى ئاۋۋال ئاڭلاپ چىرايى تاتارغان ئادەم ئەخمەق. ئۇ ماقالىدە يەنە: «يامانغا يانتاياق دېگەن سۆز يولۋاسقا يەم بولغان يېڭى ئەرۋاھ دېگەن سۆز» دېگەن گەپ بار ئىكەن. ئەمدىلا يېڭى ئەرۋاھ بولۇپ، «يولۋاسقا يەم» بولسا، ھەقىقەتەن كىشىنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ. دېمەك، يولۋاس ئادەمنى يېگەننىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭ ئەرۋاھىنىمۇ يەپ كېتىپتۇ - دە. بۇ بۇرۇندىن تارتىپ ئاڭلاپ باقمىغان يېڭى كەشپىيات ئىكەن.

«بېلىقچى بوۋاي توغرىسىدا داستان» دېگەن ماقالىنىڭ بېشىدا: «چۇ پادىشاھى ۋۇشىنى يولسىز ئۆلتۈرگەن. ئۇنىڭ چۈۋۈپ تاشلانغان ئۈۋىسىنىڭ ئاستىدا ساق ئۆي قالمىغان» دەپ يېزىپتۇ. «ساق ئۆي قالمىغان» دېگەن سۆز «ساق تۇخۇم قالمىغان» دېگەن

سۆزگە قارىغاندا ئالاھىدىرەك بولسىمۇ، لېكىن سۆزدە خېلىلا نۇقسان بار. ئەگەر «ئۆي» قۇشلارنىڭ ئۈۋىسى بولغان بولسا، سۆز تەكرار بولۇپ قالغان بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈۋىسىنىڭ «ئاستىدا» دېگەن سۆز ئورۇنسىز. ئەگەر ئادەم ئولتۇرىدىغان ئۆينى دېمەكچى بولغان بولسا، چۈۋۈپ تاشلانغان قۇش ئۈۋىسى تولىمۇ ئېغىر بولغان بولىدۇ. ئالتۇن قاناتلىق ھۇمايۇن قۇش («يۆفېينىڭ تەزكىرىسى» دىن چىققان ئىسىم) نى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىنى يانجىپ تاشلىيالىغۇدەك چوڭ ئۈۋا يوق. ئەگەر قاپىينى توغرىلاش زۆرۈرىيىتى بىلەن ئائىلاج شۇنداق يېزىلغان دېيىلىدىغان بولسا، مەن شۇنداق ھۆكۈم قىلىمەنكى، ئۇ «داڭقان پۇتى قاپىيە»، ئەگەر قاپىيە شۇنداق چۈشۈرۈلىدىغان بولسا، «شېئىر قاپىيىلىرىنىڭ سىلىشتۇرمىسى» بولغان «ئالتە ئۆلچەم»نى ۋاراقلاپ كۆرىدىغان بولسىڭىز، «ساق يىلان قالمىغان»، «ساق قوغۇن قالمىغان»، «ساق ئارا قالمىغان» دېگەن قاپىيىلەر بار، بۇلارمۇ يارىماي قالماس.

يەنە «جېجياڭدا ئۆسۈملۈك نۇسخىلىرىنى توپلاش ساياھەت خاتىرىسى» دېگەن ماقالىمۇ بار ئىكەن. بۇنىڭ مانا مۇشۇ سەرلەۋھىسىمۇ قاملاشمىغان. توپلاشنىڭ ئۆزى بىر ئىش، ئۇ ساياھەت ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن قەدىمكى ئادەملەر خاتىرە يازغاندا ئىش بىلەن ساياھەتنى تەڭلا تىلغا ئالمىغان، يەر بىلەن ساياھەتنىلا بىر - بىرىگە چاتقان. ئېمىي بولسا تاغ، ئۇ ھەقتە يېزىلغان نەرسىلەر ساياھەت خاتىرىسى دېيىلىدۇ؛ گۈڭگۇرت يىغىش، خاتىرە مۇنارلىرىنى زىيارەت قىلىش بولسا ئىش، ئۇ ھەقتە يېزىلغان نەرسىلەر كۇندىلىك خاتىرە دېيىلىدۇ. يىغىش ۋاقتىدا ساياھەت بولسىمۇ، لېكىن بۇ ساياھەت ئاساسىي ئىش ئىچىدە بولىدۇ. بۇلارنى تەڭلا تىلغا ئېلىش «كونا ئۇدۇم»غا سىغمايدۇ. مەسىلەن، مانا بۇ خاتىرىدە تاماق يېيىشكە، ئۇخلاشقا دائىر ئەھۋاللارمۇ يېزىل-

غان، لېكىن سەرلەۋھىنى «جېجياڭ ئۆسۈملۈك نۇسخىلىرىنى توپلاش سایاھەت قىلىش، تاماق پىيىش، ئۇخلاش خاتىرىسى» دەپ يازغىلى بولمايدۇ.

يۇقىرىدىكىلەر شۇنداقلا ئۇچرىغان مەسىلىلەر. بۇنداق مىسالىلارنى تەپسىلىي كەلتۈرىدىغان بولسام قەلەم، سىياھ، ۋاقىت، كۇچ زايە كېتىدۇ، ئۇنداق قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ، شۇڭا ئوتتۇرا يولدىلا توختىتىپ قويدۇم. دېمەك، بۇ جانابلارنىڭ مۇھاكىمىلىرىگە تۇزىتىش بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، ماقالىسىنىڭ مەنىسى چۈشىنىكسىز تۇرسا، ئۇ گەپلىرى نەدىمۇ يوللۇق بولسۇن؟! چەت يېزىلاردىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەلۇماتىمۇ بۇ قەدەر چاكىنا بولمىسا كېرەك.

قىسقىسى، بۇ جانابلار يېڭى مەدەنىيەتكە ھۇجۇم قىلىپ، كونا ئىلىمنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ، ئەگەر ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى بىر - بىرىگە زىت كەلمىسە، بۇمۇ ئۇلارنىڭ بىرخىل تەشەببۇسى بولسا كېرەك. ئەپسۇسكى، ئۇلار كونا ئىلىمنىڭ يولىنى تاپالمىغان، شۇڭا ئۇلار بۇنى تەشەببۇس قىلىشقىمۇ يارىمايدۇ. ئەگەر گەپتە سۆزلىرى باغلاشمىغان ئادەملەرنىمۇ مىللىي تەۋەررۇكنىڭ قەدىردانى دەپ ھېسابلاشقا توغرا كېلىدىغان بولسا، ئۇنداق مىللىي تەۋەررۇكلەردىن ئايلىنىپ كېتەي! ئۇلار «مىزانى»غا سېلىپ جىڭلاش نەتىجىسىدە پەقەت ئۆزىنىڭ ئاران تۆت سەر — يېرىم جىڭلا كېلىدىغانلىقىنى چاندۇرغانلىقىدىن باشقا، يېڭى مەدەنىيەتكە قىلچە تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ، مىللىي تەۋەررۇكنىڭ قەدىردانى بولۇشتىنمۇ ناھايىتى يىراقتا تۇرىدۇ.

مەن بۇ جانابلارنىڭ مۇشۇنداق بىر نەرسىنىمۇ بېسىپ چىقىرىشقا جۇرئەت قىلغانلىقىغىلا قايىلمەن!

«روسىيە ئوپېرا ئۆيى»گە بېغىشلايمەن[108]

روسىيە ئوپېرا ئۆيى[109]، سىلەر نېمىشقىمۇ ئازغىنە چاي تېپىپ ئىچىش ئۈچۈن شۇنداق گۈزەل - نەپىس سەنئىتىڭلار بىلەن ئۆز يۇرتۇڭلاردىن چىقىپ جۇڭگوغا كەلگەندۇرسىلەر، مەن بۇنى چۈشەنمىدىم — ئەمەلىيەتتە چۈشىنىمەن دېسەممۇ بولاتتى، لېكىن مەن قەستەن شۇنداق چۈشەنمىدىم دەيمەن. قايتىپ كېتىۋېلىڭلار!

روسىيە ئوپېراسىنى بىرىنچى قېتىم تۆتىنچى كۈنى كېچىدە كۆردۈم، شۇ كۈنى ئىككىنچى قېتىم قويۇلۇشى ئىدى.

كۇلۇبنىڭ ئىشىكىدىن كىرىش بىلەنلا ھەيران بولۇپ قالدىم: كۇلۇبنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا 30 نەچچە ئادەم ئولتۇرۇپتۇ، يان تەرەپلىرىدە بىرمۇنچە ئەسكەر ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن بالىخانىدىكى تۆتىنچى ۋە بەشىنچى قاتارلاردا بولسا 300 دىن ئارتۇق تاماشىچى ئولتۇرۇپتۇ.

بېيجىڭغا يېڭى كەلگەن ئادەملەردىن بىرى ئۇزۇن ئۆتمەيلا: مەن خۇددى چۆلگە كېلىپ قالغاندەك تۇرۇۋاتىمەن، دېگەنىكەن.

راست، چۆل مانا مۇشۇ يەردە.

گۈل يوق، شېئىر يوق، نۇر يوق، ئىسسىقلىق يوق؛ سەنئەت يوق، پەيزىمۇ يوق، ھەتتا قىزىقىشمۇ يوق.

تىنىپ ياتقان قۇم...

مەن نېمىدېگەن ناتىۋان ئادەم - ھە! شۇ چاغدا: ئەگەر مەن بىر ناخشىچى بولغان بولسام، مېنىڭ ئۇنۇمۇ ئىچىمگە چۈشۈپ

كەتكەن بولاتتى! دەپ ئويلاپ قالدىم.

چۆل مانا مۇشۇ يەردە.

شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار ئۇسسۇل ئويناندى، ناخشا ئوقۇدى، ئۇلارنىڭ ئۇسسۇل ۋە ناخشىلىرى گۈزەل ھەم ھەقىقىي، ھەم جەسۇر.

ئۇلارنىڭ ھەربىكەتلىرى شوخ، ناخشىلىرىمۇ بۇلۇتتەك پەرۋاز قىلدى...

ئۇلار سۆيۈشكەن چاغدا ئەسكەرلەر چاۋاك چالدى؛ يەنە سۆيۈشكەندە يەنە چاۋاك چالدى.

ئۇلار سۆيۈشكەندە ئەسكەر بولمىغان ئادەملەرنىڭمۇ بىرنەچچەسى چاۋاك چالدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىرنىڭ چالغان چاۋىكىنىڭ ئاۋازى ئەسكەرلەرنىڭكىنى بېسىپ چۈشتى.

مەن نېمىدېگەن گىرى ئادەم - ھە. شۇ چاغدا: ئەگەر مەن ناخشىچى بولۇپ قالغان بولسام، گىتارىمنى يىغىشتۇرۇپ قويغان، ناخشامنىمۇ توختىتىپ قويغان بولاتتىم. ئەگەر بولمىسا، قارشى ناخشامنى ئوقۇغان بولاتتىم.

راستتىنلا، قارشى ناخشامنى ئوقۇۋەتتىم!

چۆل مانا مۇشۇ يەردە. ۋەھىمىلىك...

شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ئۇسسۇل ئويناندى، ناخشا ئوقۇدى، ئۇلارنىڭ ئۇسسۇللىرى، ناخشىلىرى گۈزەل ھەم ھەقىقىي، ھەم جەسۇر.

سىلەر، ئۇزۇن سەپەرلەرنى كېزىپ كەلگەن سەنئەتچىلەر، كۆڭۈلسىز جىمجىتلىق ئىچىدە ناخشا ئوقۇدۇڭلار، ئۇسسۇل ئويناڭلار، ئەمدى قايتىپ كەتكۈڭلار كەلگەندۇر؟ سىلەرنىڭ ئۆچ ئېلىش نىيىتىڭلار بولمىسا كېرەك، لېكىن سىلەر قايتىپ كەتسەڭلار، بىزدىن ئۆچۈڭلارنى ئېلىۋالغاندەك بولاتتىڭلار.

چۆلدىنمۇ ۋەھىمىلىك ئىنسانىيەت دۇنياسى مانا مۇشۇ يەردە.

ئەيىبلىمەنناس! مانا بۇ — مېنىڭ چۆلگە قارشى ناخشام، تونۇش ۋە ناتونۇش بىرلىغان، لېكىن ماڭا ئوخشاش ھېسسىياتتا بولغان يار - بۇرادەرلىرىمگە قىلىدىغان پەند - نەسىھەتىم، شۇنداقلا كۆڭۈلسىز جىمجىتلىق ئىچىدە كېزىپ يۈرگەن ناخشىچىلارغا قىلىدىغان ئېلانىم!

4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى

ماۋزۇسىز (110)

خۇسۇسىي مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ باغ سەيلىسى ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يەنى ئىككىنچى كۈنى مەنمۇ بىرنەچچە بۇرادىرىم بىلەن بىللە مەركىزىي باغچىغا باردىم.

ئىشىكنىڭ بېشىغا «كۈنچۈي چاڭچىلىسى» دېگەن سۆز يېزىلىق تۇرغان ئۆينىڭ ئالدىغا بېرىپ توختىدىم، ئالدىمدا تام. لېكىن، ئۇ يەردە تۇرغان ئادەملەردىن بىرى مېنىڭ ئارقا تەرىپىمدىن شۇنداق كۈچلۈك قىستاپ كەلدىكى، شۇ قىستاڭچىلىقتا ھەتتا دېمىمنى ئالالماي قالدىم. ئۇ مېنى جىسمىمسىز ئەرۋاھ دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، بۇ ھەقتە ئۇنى بىرئاز خاتالاشتى دېمەي مۇمكىن ئەمەس.

بالىلارغا بىرئاز پېچىنە ئالغاچ كېتىشىم كېرەك ئىدى، شۇڭا بۇنى ئېلىش ئۈچۈن قەنت ـ كېزەك شىركىتىگە باردىم. مېنىڭ ئالغىنىم «شاكىلات مېغىزلىق بولكا» ئىدى. قۇتىسىنىڭ ئۈستىدە يېزىقلىق تۇرغان «خۇاڭمېي جۇگۇلى سەنۇبنجى» دېگەن ئىسىم خېلىلا سىرلىق كۆرۈندى. لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىنگلىزچە chocolate apricot sandwish دېگەنلا سۆز.

ئەنە شۇ «خۇاڭمېي جۇگۇلى سەنۇبنجى»دىن سەككىز قۇتا ئالدىم، پۇلىنى تۆلىدىم، ئۇلارنى يانچۇقۇمغا سالدىم. ئەپسۇسكى، مېنىڭ كۆزۈم بىردىنلا تورلاشقاندەك بولدى، قارىسام، ھېلىقى شىركەتتىكى دۇكاندار بەش بارمىقىنى كېرىپ، مەن ئالمىغان باشقا «خۇاڭمېي جۇگۇلى سەنۇبنجى»لەرنىڭ ھەممىسىنى توسۇۋاپتۇ.

بۇ مەن ئۇچۇن ئاھانەتقۇ! شۇنداق بولسىمۇ، مەن بۇنى ئاھانەت دەپ چۈشەنمەسلىكىم كېرەك، چۈنكى ئەگەر ئۇ شۇنداق توسۇۋالمايدىغان بولسا، مالىمانچىلىقتا ئۇنىڭ ئەسلا ئوغرىلىتىپ قويمايدىغانلىقىغا ھۆددە قىلالمايمەن، ئۆزۈمنىڭمۇ ھەرگىز ئوغرى ئەمەسلىكىمنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيمەن، ئۆزۈمنىڭ ئۆتمۈشتە ئوغرىلىق قىلمىغانلىقىمنى، ھازىرمۇ ئوغرىلىق قىلمايۋاتقانلىقىمنى، كەلگۈسىدىمۇ زادىلا قىلمايدىغانلىقىمنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيمەن.

شۇنداق بولسىمۇ، شۇ چاغدا رەنجىدىم، يالغان كۈلكە بىلەن ھېلىقى دۇكاندارنىڭ يەلكىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ:

— بۇنداق قىلىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، ھەرگىز ئارتۇق ئېلىۋالمايمەن...— دېدىم.

— يوقسۇ، يوقسۇ...— دېدى ئۇ خجىل بولۇپ، دەرھال قولىنى تارتىۋالدى.

بۇنىڭغا ئۆزۈمۇ ئەجەبلەندىم، چۈنكى ئۇنى تاكاللىشىدۇ دەپ پەرەز قىلغانىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمۇ خجىل بولۇپ قالدىم.

بۇ خجالەتچىلىك كۆپ چاغلاردا مېنىڭ ئىنسانلاردىن گۇماناللىنىشىم ئۈچۈن چېكەمگە سېپىلگەن بىر تامچە مۇزدەك سۇ رولىنى ئويناىدۇ؛ بۇ مەن ئۇچۇن زىيانلىق.

كېچە، ئۆيدە، ئادەملەردىن ئاز دېگەندە ئىككى غۇلاچ يىراقتا يالغۇز ئولتۇرۇپ، بالىلاردىن ئېشىپ قالغان «خۇاڭمېي جۇگۇلى سەنۇبنجى»نى يېگەچ، تولىستوينىڭ كىتابىدىن بىرنەچچە ۋاراق ئوقۇدۇم. شۇ چاغدا ئەتراپىمنى ئىنسانىي ئۇمىدنىڭ يىراقتىن قورشاپ تۇرغانلىقىنى بارا ـ بارا ھېس قىلدىم.

«چوڭقۇرلۇقنى پەش قىلماق»[111]

شائخەي كونىسسىيىلىرىدىكى «مىللىي ئىلىمشۇناس»لار جانلىق تىل بىلەن ماقالە يازىدىغانلارنىڭ تولىسى ياشلار، ئۇلار قەدىمىي كىتابلارنى ئوقۇمىغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ، ئۇلارنى «مىللىي ئىلىم»نى دەستەك قىلىپ قورقۇتۇۋاتىدۇ.

«زامان» ناملىق گېزىتكە «خەنچيۇ»[112] دېگەن تەخەللۇس بىلەن بېسىلغان «يېزىق توغرىسىدىكى تەسىراتىم» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە ماقالىدە مۇنداق گەپ بار:

«يېڭى ئىلىمشۇناسلار مىللىي ئىلىمنى ياراتماي، گاگا-گاك - گاگاگاك دېگەن سۆزلەر بىلەن ماقالە يېزىپ چوڭقۇر-لۇقنى پەش قىلماقتا. ئۇنى بىر قېتىم ئوقۇسىڭىز سەپرا قىلغۇڭىز كېلىدۇ، يەنە بىر قېتىم ئوقۇسىڭىز مۇگدەپ قالىسىز».

بولدى، چۈشەندىم. مەن بۇرۇن «گاگاگاك - گاگاگاك» دېگەن سۆزنى قەدىمكى ئادەملەر ئورمان كەكلىكىنىڭ چىللىغان ئاۋازىنى سۈپەتلەشتە ئىشلىتىدۇ، ئۇنىڭ باشقا چوڭقۇر مەنىسى يوق دەپ ئويلايتتىم، مانا بۇ «يېزىق توغرىسىدىكى تەسىراتىم»نىڭ شاراپىتى بىلەن شۇنى چۈشەندىمكى، بۇ، ئورمان كەكلىكىنىڭ «چوڭقۇر» چىللىشىدىن رەنجىپ، ئۇنى شۇ سۆز بىلەن ئەيىبلىگەنى ئىكەن. لېكىن، «چوڭقۇر»لۇق قانداقلا بولسۇن، «سەپرا قىلغۇڭىز»نى كەلتۈرەلمەيدۇ، ئورمان كەكلىكىنىڭ چىللىغىنىنى

ئاڭلاپ سەپرا قىلىۋېتىدىغان ئادەمنى دۇنيادا تاپقىلى بولمايدۇ. ماقالىلەرنى ئالسام، «كونا سەنەمگە دەسسەش» دېگەن سۆزنى ھەر ئادەم ھەرخىل شەرھىلەپ كەلمەكتە، «جياڭجى دۇڭيۈن»[113] دېگەن سۆزلەرگە قويۇلۇپ كەتكەن تىنىش بەلگىلىرىنىڭ ھېسابىنى ئالغىلى بولمايدۇ، ئەنە شۇ سۆزلەرنى ناھايىتى چوڭقۇر دەپ ھېسابلاشقا بولار، لېكىن شۇ سەۋەب بىلەن بىرەر ئادەم سەپرا قىلىۋېتىپتۇ دېگەن گەپنى ئاڭلىغىنىمىز يوق. سەپرا قىلىۋېتىشكە باشقا-لارنىڭ ماقالىلىرىنىڭ «چوڭقۇر»لۇقى ئەمەس، ئۆز تېنىدە «مىللىي ئىلىم» تولىمۇ كۆپ توپلىنىپ كېتىپ، ئۇلارنى يېزىشقا قەلەم بەۋا كەلمىگەنلىكتىن تېشىپ چىقىپ كەتكەنلىكى سەۋەبچى بولغان بولسا كېرەك.

«چوڭقۇرلۇقنى پەش قىلماقتا» دېگەن گەپتىكى «پەش» دېگەن سۆز مىللىي ئىلىمنىڭ ئەھلى بولمىغان ئادەملەرنىڭ نەزىرىدىمۇ قاملاشمىغان. ئېھتىمال بۇ ھەرپ تىزغۇچىلارنىڭ خاتالىقى بولسا كېرەك، چۈنكى ھەرپلەرنى تىزىپ گېزىت چىقىرىشمۇ يېڭى ئىلىم بولغاچقا، «چوڭقۇرلۇقنى پەش قىلماقچى» بولغان بولۇشى-مۇ ئېھتىمال.

ئۇنداق بولمىسا، بۇنداق «مىللىي ئىلىم» چوڭقۇر بولمىسا-مۇ، يارىماس بىر نەرسە، ھەقىقەتەن ھەرىبىر قېتىم ئوقۇسىڭىز «سەپرا قىلغۇڭىز كېلىدۇ»، يەنە بىر قېتىم ئوقۇسىڭىز سەپرا قىلىۋېتىسىز.

ۋاي مىللىي ئىلىمەي، يېڭى ئىلىمشۇناسنى «ياراتماي» ۋاتسا، مىللىي ئىلىمشۇناسلار سېنىڭ توغرىڭدا گەپ قىلغان بىلەن ئاقماي-ۋاتسا، ھەقىقەتەن پۇتۇڭ گۆرگە ساڭگىلاپتۇ.

9 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

ئاتالمىش «مىللىي ئىلىم»[114]

هازىرقى ۋاقىتتا هوڭدىن توڭ چىققاندەك ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىققان «مىللىي ئىلىمشۇناس»لارنىڭ «مىللىي ئىلىم» دېگىنى نېمە؟

بىرى — سودىگەرلەر ۋە كونا زاماندىن ساقلىنىدى بولۇپ قالغان چاللارنىڭ نەچچە ئونلىغان كونا كىتابلارنى كۆچۈرۈپ بېسىپ ھاياۋ-كەشلىك قىلىۋاتقانلىقى؛ يەنە بىرى — ئەجنەبىيلەر دىيارىدا[115] يۈرگەن ئەدىبلەرنىڭ يەنە بىرنەچچە «قوشماق ئۆردەك، جۈپ كېپە-نەك» ئۇسلۇبىدا[116] ھېكايە يېزىپ نەشر قىلدۇرغانلىقى.

سودىگەرلەرنىڭ، ساقىنىدى چاللارنىڭ كىتاب باسقانلىقى كى-تابلارنىڭ ئاسارئەتىقىلەشتۇرۇلگەنلىكى. ئۇنىڭ ئەھمىيىتى كىتا-بتا ئەمەس، ئاسارئەتىقىلىقىدا. ساقىنىدى چاللارنىڭ پۇلى بار. ئېھتىمال ئۇلار ئۆز كۆڭلىنى ئۆزى خۇش قىلىش ئۈچۈن باسقان بولۇشىمۇ مۇمكىن، سودىگەرلەر بولسا شۇ يول بىلەن ھايان ئالە-دۇ. چاي سودىگەرلىرى، تۇز ېېدىكلىرى ئەسلىدە «بىلىملىك ئادەملەر» قاتارىغا كىرمەيتتى، هازىر ئۇلارمۇ يېڭى بىلەن كونا ئوتتۇرىسىدىكى مالمانچىلىقتىن پايدىلىنىپ، كىتاب كۆچۈرۈش - بېسىش باھانىسى بىلەن چوڭ - كىچىك ساقىنىدى «بىلىمدانلار» قاتارىغا كىرىۋېلىش كويىدا يۈرمەكتە. ئۇلار كۆچۈرگەن - باسقان كىتابلاردا مىنگونىڭ يىل - ئايلىرى يوق؛ ئەسلىي يۈەن دەۋرى نۇسخىسى ياكى چىڭ دەۋرى نۇسخىسى ئىكەنلىكىنى ئايرىۋالغىلى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ هەممىسى ئاسارئەتىقە تۇسىگە كىرگۈزۈلگەن،

هەربىر نۇسخىسىنىڭ باھاسى ئاز دېگەندە ئىككى - ئۈچ دوللار؛ ئۇلار چىداملىق ئېسىل قەغەزلەرگە قەدىمكى تەقلىدتە بېسىلغان؛ ئونى ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېتىۋېلىشقا كۈچى يەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ «مىللىي ئىلىم» دېگەنلىرى ئەنە شۇ.

لېكىن، مۇغەمبەر سودىگەرلەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ پۇللىرىنى هەرگىز قولدىن كەتكۈزۈپ قويمايدۇ، ئۇلار ناچار قەغەزلەرگە ناچار سىياھ بىلەن پالانىنىڭ «جەۋھىرى»، پوكونىنىڭ «قامۇ-سى» دېگەنگە ئوخشاش كىتابلارنى بېسىپ چىقىرىپ، ئوقۇغۇچىلار-نىڭ پۇللىرىنى يىلىكىتەك شورۋاقىتا. ئۇ كىتابلارنىڭ نەرخى ئانچە ئۇستۇن بولمىسىمۇ، لېكىن قەغىزى بىلەن سىياھلىرىغا سېلىشتۇرغاندا كۆپ ئۇستۇن، بۇنداق «مىللىي ئىلىم» كىتابلىرى-نى ئەسلىي نۇسخىلىرىغا سېلىشتۇرۇپ توغرىلاش ئىشىغا يېڭى ئىلىمشۇناسلار يارىمايدۇ، شۇڭا ئۇ شاڭخەيدىكى ئاتالمىش «مىللىي ئىلىمشۇناسلار»نىڭ قولىدىن چىققان، شۇنداق بولسىمۇ هەرپ خاتالىقلىرى كۆپ، جۈملىلەرنىڭ ئايرىلىشى چاتاق، چۈنكى يېڭىچە تىنىش بەلگىلىرى ئىشلىتىلمىگەن: دېمەك، ئۇلار ياش - ئۆسمۈر-لەرنى كولدۇرلىتىدۇ، ئۇلارنىڭ «مىللىي ئىلىم» دېگەنلىرى ئەنە شۇ.

ئەجنەبىيلەر دىيارىدا ئۆمرىنى ئۆتكۈزگەن ئاتالمىش ئەدىبلەر «يار - يار»، «جۈپ كېپىنەك، قوشماق ئۆردەك»لەرنى دەرۋەقە خېلى بىر دەستە يازدى. لېكىن، ئەجنەبىيلەر دىيارى پەيدا بولغان-دىن بۇيان، شۇنداق ماقالە - ئەسەر(؟)لەرنى مىللىي ئىلىم دەپ ئاتىغان ئادەم چىققىنى يوق؛ ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى «مىللىي ئىلىم-شۇناس» دەپ ئاتىغان ئەمەس ئىدى. بىلمىدىمكى، هازىر ئۇلارمۇ نېمىشقا بىردىنلا جۆيلۇگەندەكلا تۇز ېېدىكلىرىنى، چاي سودىگەر-لىرىنى دوراپ، هېچنېمىدىن هېچنېمە يوقلا «مىللىي ئىلىمشۇ-ناس»لار قاتارىغا كىرىۋالماقچى بولۇۋاتىدۇكەنتاڭ؟! لېكىن، پا-

كىت ناھايىتى رەھىمسىز، ئۇلارنىڭ مىللىي ئىلىم دېگىنى خوتۇن - قىزلارنى كولدۇرلىتىدىغان ئىش ھەممە يەردە بار، بولۇپمۇ شاڭخەيدە ناھايىتى ئەۋج ئالغان (ئوتتۇرىدىكى سۆزلەرنى قىسقارتىۋەتتىم). كىتابخانلارغا تەقدىم قىلىش ئۈچۈن دەرستىن تاشقىرى ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، قەلەم ۋە سىياھنى ئايىماي، پا-كىتلارنى رەتلەپ بىر پارچە ھېكايە يازدىم، بۇنىڭدىن كىتابخانلارمۇ خۇرسەن بولسا كېرەك» دېگەندىن ئىبارەت (ئەسلىي نۇسخىسىدا ھەربىر جۈملىگە قاتار تەكىتلەش بەلگىلىرى قويۇلغان، نابورچىك-لارنىڭ ۋاقتىنى ئىقتىساد قىلىش ئۈچۈن قىسقارتىۋەتتىم، كىتاب-خانلارنىڭ ئەپۇ قىلىشىنى سورايمەن).

«مىللىي ئىلىم» دېگەن نەرسە ئەنە شۇمۇ؟

تارىخلاردىكى «ئۆلىمالار قىسىسى» ۋە «يازغۇچىلار تەزكە-رىسى» نى ۋاراقلاپ كۆرۈڭلار، كونا كىتابلارنى تەۋەررۈك قىلىۋال-غان بىرەر ئۆلىما بولغانمۇ؟ كىتابخانلارغا خوتۇن - قىزلارنى كولدۇرلىتىدىغان ئىشنى ېيزىپ تەقدىم قىلغان بىرەر ئەدىب بول-غانمۇ؟

ئەگەر، بۇ يىلدىن باشلاپ ئەنە شۇلار «مىللىي ئىلىم» بولىدۇ دەيدىغان بولساڭلار، بۇنىڭ ئۆزى بىر «يېڭى» لىق بولار، سىلەر «مىللىي ئىلىم» چى ئەمەسمىدىڭلار؟

باللار ناخشىسىنىڭ «تەتۇر» لۇكى[117]

1. باللار ناخشىسى

خۇ خۇەيشىڭ[118]

«ئى ئاي! ئاي!
ېيرىمىڭ نەگە كەتتى؟»
«خەق ئوغرىلاپ كەتتى.»
«ئوغرىلاپ نېمە قىلماقچى؟»
«ئەينەك قىلىپ قارىماقچى.»

2. تەتۇر ناخشا

كىچىك بالا

ئاسماندىكى ېيرىم ئاينى،
«چېقىلىپ كەتكەن پۇچۇق ئەينەك» دەپتىمەن،
ئەسلىدە زېمىنغا ئوغرىلاپ چۈشكەنىكەن،
بەللى، بەللى، ئەينەككە ئايلانغىنى قىزىقكەن!
لېكىن مەن يۇمىلاق، چاسا، ئۇزۇنچاق چاسا،
سەككىز بۇرجەكلىك، ئالتە بۇرجەكلىك، مەنچىزە شەكىللىك،
گۈل نەقىشلىق ئەينەكلەرنى كۆرگەنتىم.
ېيرىم ئاي شەكىللىك ئەينەكنى كۆرمىگەن.

شۇڭا زادىلا قىزىقمىدىم!

ئىلاۋە: بۇ كىچىك بالا يېڭى ئېقىمنىڭ تەسىرىگە بىرئاز ئۇچراپ كېتىپتۇ، شۇڭا بىھۇدە سوئاللارنى قويغان، ئادەملەردە ئىنساپ قالماپتۇ، ۋا دەرىخ! شۇنداق بولسىمۇ ئەسلىي شېئىرنى ئېھتىرام بىلەن ئوقۇپ كۆرسەم، ئازغىنە قۇسۇرىمۇ بار ئىكەن، ئەگەر ئىككىنچى مىسرانى «يېرىمنىڭ ھەر ئىككىسى نەگە كەتتى» گە ئۆزگەرتىلگەن بولسا نۇقسانسىز بولغان بولاتتى. خۇ ئەپەندى ئۆز مەيلىچە ئۆزگەرتىشكە ئۇستا. شۇڭا پېقىرنىڭ سۆزىنى پايپاققا نال قاققاندەك سۆز دېمەس. قەمەرىيە يىلى بويىچە تاۋۇز چاغىنىدىن بەش كۈن بۇرۇن، پالانى ئەپەندىنىڭ[119] ھۆرمەت بىلەن بەرگەن ئىلاۋىسى.

10 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى

«بىردىنبىر توغرا تەلىمات»[120]

«ئىلىم چىرىغى»[121] دا ۋۇمى ئەپەندىنىڭ «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ ساداسى» غا رەددىيە بېرىلگەن ماقالىنى كۆرگەندىن كېيىنلا، «جۇڭخۇا يېڭى خەۋەرلىرى»[122] نى تېپىپ، ئۇنىڭ ئەسلىي ماقالىسىنى ئوقۇپ كۆردۇم.

ئۇ ناھايىتى ئۇزۇن ماقاله ئىكەن، 10 مىڭ ھەرپتىن ئارتۇق-راق بولسا كېرەك، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپتور ۋۇمى ئەپەندىنىڭ فوتو سۈرىتىمۇ بار ئىكەن. مۇھەررىرنىڭ مۇنداق تونۇشتۇرۇشىمۇ بار ئىكەن: «جىڭياڭلىق ۋۇمى ئەپەندى ئامېرىكىدىكى خارۋارد ئۇنى-ۋېرسىتېتىنى كامىل ئالىم دېگەن دەرىجە بىلەن پۈتتۈرگەن، ھازىر دۆلەتلىك شەرقىي جەنۇب ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ غەرب ئەدەبىياتى پروفېسسورى؛ ئۇ، غەرب ئەدەبىياتىنىڭ جەۋھىرىنى مۇكەممەل ئۆزلەشتۈرگەن، مىللىي ئىلىمنىمۇ چوڭقۇر بىلىدۇ، يېقىندا ئۇ ھەقىقىي ئىلىمنى تەرغىب قىلىشنى ئۆز مەجبۇرىيىتىم دەپ بى-لىپ، ئىلىم مىزانى ژۇرنىلىغا باش بولۇپ ماقاله يازغانلىقى ئۈچۈن جامائەتنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولماقتا.»

بۇ ماقاله ئۇزۇن بولغىنى بىلەن مەزمۇنى ناھايىتى ئاددىي. ئۇنىڭ مەزمۇنى ئومۇمەن مۇنداق: «يېڭى مەدەنىيەتنى تەشەببۇس قىلىشقىمۇ بولىدۇ، لېكىن تەشەببۇس قىلغۇچىلار» بىلىمى كۆپ ساھىب نەزەر، كەڭ قورساق بولۇشى كېرەك. ئىلىمپەرۋەر، ئى-لىمنى مۇكەممەل مۇتالىئە قىلغان بولۇشى كېرەك، ھەممە تەرەپ-لىرىنى نەزەردە تۇتقان، چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرگەن بولۇشى كېرەك.

ئاندىن كېيىن ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مىزانغا سېلىپ پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئۇنى ھەممىگە تەڭشەك قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلىپ، بىردىنبىر توغرا تەلىماتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشى كېرەك. جۇڭگونىڭ ۋە غەربنىڭ جەۋھەرلىرىنى يۇغۇرۇپ، ھەرقانداق دۆلەتتە ۋە ھەرقانداق زاماندا پايدىلىنىشقا بولىدىغان قىلىشى كېرەك. «ئەپسۇسكى» يېقىندىن بۇيان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى دېگەن بىرنېمە پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ جەدىتلىك تەشەببۇسنىڭ تەشۋىقات جەھەتتە ياخشى ئۇسۇلى بولغاچقا... ئۇنىڭ ئۇستىگە يېڭىلىق خۇمارلىرىغا ئەگىشىدىغانلار كۆپ بولغاچقا، داغدۇغىسى بىردىنلا زور-رىيىپ كەتتى. بىراق، ھەرقانداق نەرسە چېكىدىن ئاشسا چوقۇم ئەكسىگە قاراپ ماڭىدۇ. بۇ تەبىئىي قانۇنىيەت. شۇنىڭ ئۈچۈن «يېقىندىن بۇيان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىدىن گۇمانلىنىپ، ئۇنى تەنقىد قىلىدىغان كىتابلار بارا - بارا كۆپىيىۋاتىدۇ». «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ ساداسى» دېگەن ئەنە شۇ. لېكىن، «سادا دېگەن سۆز قارشى دېگەن سۆز ئەمەس... كىتابخانلار مېنىڭ مۇھاكىمەم تۈپەيلىدىن شۇ قاتارغا ئۆتۈپ قېلىپ، يېڭى مەدەنىيەتنى ماقۇل كۆرمەيدىغان گۇمانغا قالماس.»

ساداً چىقارغان كىتاب - گېزىتلەردىن جەمئىي يەتتە خىلنى مىسال كەلتۈرگەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئومۇمەن «ھەممىگە تەڭشەك بولۇپ»، «توغرا يول» لۇق يېڭى مەدەنىيەتنى تەشۋىق قىلار-مىش. ھازىر مەنمۇ بىرقۇر تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي: بىرىنچى، «خەلق ئازرۇسى» ناملىق ھەپتىلىك ژۇرنال؛ ئىككىنچى، «سەرگۈزەشت گېزىتى»؛ ئۈچىنچى، «ئاسىيا ئىلىم مەجمۇئەسى»؛ تۆتىنچى، «تارىخ، جۇغراپىيە ئىلمى» گېزىتى؛ بەشىنچى، «ئەدەبىيات، پەلسەپە» ژۇرنلى؛ ئالتىنچى، «ئىلىم مىزانى»؛ يەتتىنچى، «شياڭجياڭ پەرىسى»[123].

بۇنىڭدىن باشقا گەپلەر بولسا ۋۇمى ئەپەندىنىڭ «ئېغىر -

بېسىقلىق بىلەن مىزانغا سېلىپ پىكىر يۈرگۈزۈپ» شۇ يەتتە خىل گېزىت - ژۇرنالغا بەرگەن باھاسى (؟) مەسىلەن، «خەلق ئازرۇسى» ناملىق ھەپتىلىك ژۇرنال «نەشر قىلىنىشقا باشلىغاندىن تارتىپ نەشرىدىن توختىغۇچە، ھېكايە ۋە بىر - ئىككى پارچە ماقالىدىن باشقا، تامامەن كىتابىي تىلنى قوللاندى. يېڭىچە تىنىش بەلگىلىرى دېگەن نەرسىنى ئىشلەتمىدى. مانا بۇ بىرى. يېڭى ئېقىم ئەدىلا ئەۋج ئېلىۋاتقان بىر ۋاقىتتا، بۇنى مۇستەھكەم تۇۋرۇك دەپ ئېيتىش مۇمكىن.» «شياڭجياڭ پەرىسى» نىڭ جاڭلىق تىلنى ۋە تىنىش بەلگىلىرىنى قوللانغانلىقىغا كەلسەم، ئۇنىڭ باشقا سەۋەبى بار. ئۇ «ئىلىم مىزانى» نىڭ ھەقىقىي قانۇنىيەتنى ئاساس قىلىپ، قوپال جانلىق تىلنى ۋە ئىنگلىزچە تىنىش بەلگىلىرىنى رەت قىلغانلىقىدىن بولغان. «شياڭجياڭ پەرىسى» بەدىئىي گۈزەللىككە ئىنتىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مۇناسىپ جانلىق تىلنى مۇ، «يېڭىچە تىنىش بەلگىلىرىنىمۇ تەڭ قوللانغان». قىسقىسى، جەدىتلىكنى تەشەببۇس قىلغانلارنىڭ تىنىش بەلگىلىرىمۇ جەدىتلىك بولارمىش، جانلىق تىل زادىلا «مۇناسىپ» بولالماسمىش. مەسىلەن، مېنىڭ جانلىق تىلىم «مۇناسىپ» بولۇشتىن ناھايىتى يىراقمىش. مېنىڭ تىنىش بەلگىلىرىم بولسا «ئىنگلىزچە تىنىش بەلگىسى»[124] مىش.

لېكىن، ھەممىدىن «چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرگەن» لىكى «سەرگۈزەشت گېزىتى» نى شېپى كەلتۈرۈپ، «سادا» پەيدا قىلغانلىقىدىن ئىبارەت. «سەرگۈزەشت گېزىتى» نەشرىدىن چىققاندا، «ھەممە يامانلىقنىڭ بېشى ۋاپادارلىق» دېگەن پىتنە - ئىغۋا تېخى يوق ئىدى، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئاللىقاچانلا بىرمۇنچە مۇقەددەس قۇرۇق گەپلەرنى قىلغانىدى. ئەپسۇسكى، ھازىر كۈندىلىك گېزىتنى ئايلىق ژۇرنالغا ئۆزگەرتتى، دېمەك، بىرئاز سالپىيىپ قالدى. «پادىشاھ بىلەن مۇلازىم ئەھكامى» نى يېڭىۋاشتىن شەرھ-

لەش كېرەك، «ئاسىيا ئىلمىي ژۇرنىلى» نائىلاج ئەگىشىپ كېتىۋاتىدۇ، شاھنى پادىشاھ دەپ بىلىش كېرەك» دېگەن سۆزلەرنىگە كەلسەم، بۇ سۆزلىرى دۇرۇس، مانا بۇنى «يېڭى مەدەنىيەتنىڭ ساداسى» دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ، لېكىن ژۇمى ئەپەندى «مۇبالىغە» قىلىۋەتتىڭلار دەيدۇ، ئۇنى ئۆزى «مۇبالىغە» قىلىۋەتكەن. چۈنكى، زامان ئېتىبارى بىلەن، ئۆز ۋاقتىدىكى شاھ زۇڭتۇڭ ئەمەس، ئەلۋەتتە پادىشاھ ئىدى. مىنگودىن ئىلگىرىكى مۇھاكىمىلەرنى ئالساق، ئۇ چاغدىكى مۇھاكىمىلەردىمۇ، زامان مۇناسىۋىتى بىلەن، ئىنقىلابىي روھ كۆپ ئىدى. «مىللىي تەۋەررۇك ئىلمىي گېزىتى»[125] ئەنە شۇلارنىڭ بىرى، لېكىن ژۇمى ئەپەندىنىڭ ئۇ ژۇرنالنىڭ ئىلىم ئۇستىدە سۆزلەپ تۇرۇقلۇق ئىنقىلابقىمۇ چېتىلغانلىقىنى ئەيىبلىگەنلىكى ئۇنىڭ ۋاقتىنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكىنى تولىمۇ «يۇغۇرۇپ» تاشلىغانلىقىدىن بولغان.

بۇنىڭدىن تاشقىرى، پەمى زادى ئىشلىمەي قالغان يەنە بىر يېرىمۇ بار، يەنى يېقىنقى ۋاقىتلاردىن بۇيان كەينىدىن ئوتتۇرىغا چىققان «مەڭگۈ ياشىناش»، «قىزىل»، «خۇرسەنلىك»، «شەنبە»[126] دېگەندەك گېزىت - ژۇرناللارنى چۈشۈرۈپ قويغان. بۇلار ھەقىقەتەن «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ سادالىسى» ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە «مۇناسىپ جانلىق تىل» بىلەن سۆزلەيتتى.

چۈشىنىكسىز ئاھاڭ تەرجىمىسى[127]

1

بىرەر ئىشنىڭ مەڭگۈ يېشىلمەي چىگىش بولۇپ كېتىشى جەھەتتە بىزنىڭ جۇڭگودىنمۇ بەتتەر ئەل بولمىسا كېرەك.

چەت ئەللىكلەرنىڭ ئىسىم - فامىلىلىرىنى تەرجىمە قىلىشتا ئاھاڭ تەرجىمىسىنى قوللىنىش ئەسلىدە ناھايىتى توغرا، ناھايىتى ئادەتتىكى بىر ئىش ئىدى؛ ئەگەر ھېچقانداق ساۋاتىيوق ئادەملەر بولمىسا، بۇ ھەقتە ھېچقاچان قۇرۇق گەپ قىلىپ ئولتۇرمايتتى. لېكىن، شاڭخەي گېزىتلىرىدە (قايسى گېزىت ئىكەنلىكى ئېنىق ئېسىمدە يوق، «ھەر ھالدا «يېڭى شېنباۋ» گېزىتى ياكى بولمىسا «دەۋر» گېزىتى بولسا كېرەك)، دالدىغا مۆكۈنۈۋېلىپ تاش ئاتقىدىغان ئادەملەر بۇ ھەقتە مەسخىرە قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار: يېڭى ئەدەبىياتچى بولۇشنىڭ ھېكمەتلىرىدىن بىرى «تۇگىنۇف»، «گوگېلى»[128] دېگەندەك چۈشىنىكسىز سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ئىبارەت بولۇپ قاپتۇ، دېيىشىدۇ.

ئىلگىرىدىن تارتىپ ئاھاڭ تەرجىمىسى قوبۇل قىلىنغان شۆ، شىزى، پۈتاۋ، لوبۇ، فۇ، يىلى[129] ۋە شۇنىڭدەك ئىسىملارنى قىلچە ئەجەبلەنمەستىن ئىشلىتىشۋاتىدۇ يۇ، پەقەت تەرجىمە بىلەن قوبۇل قىلىنغان بىرنەچچە يېڭى سۆزلەردىن ئالاق - جالاق بولۇشۇپ كېتىشۋاتىدۇ. ئەگەر بىلىپ تۇرۇپ شۇنداق قىلغان بولسا، بۇنىڭ ئۆزى كۆلكىلىك؛ ئۇنداق بولمىسا، بىچارىلىك.

ئەمەلىيەتتە، ھازىرقى بىرمۇنچە تەرجىمانلار بۇرۇنقى تەرجە-

مانلارغا قارىغاندا ئىنتايىن جاھىللىشىپ كەتتى. مەسىلەن، جەنۇبىي ۋە شىمالىي سۇلالىلەر دەۋرىدىكى ئادەملەر ھىندىلارنىڭ ئانەنتۇ، شىچانەنتۇ، جيۇما لۇشى پو[130] ... دېگەن ئىسىملىرىنى تەرجىمە قىلىشتا زورمۇزور جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ قېلىپىغا چۈشۈرۈشنى ھەرگىز خالىمىغاندى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تەرجىمىلىرىدىن ھازىرمۇ ئەسلىي ئاھاڭنى پەرەز قىلالايمىز. ئەپسۇسكى، گۇاڭشۇينىڭ ئاخىرقى يىللىرىغا كەلگەندە چەت ئەلدە ئوقۇغانلارنىڭ گېزىت ـ ژۇرناللىرىدا دېيىلىشىچە، چەت ئەلدە «كې بوجيەن» دېگەن ئادەم پەيدا بوپتۇ. بۇنىڭغا شۇنداقلا بىر قارىسا، ئۇ ئادەمنى كې جەمەتىنىڭ غوجاكىسى كې جۇڭرۇەننىڭ ئاغىسى ئوخشايدۇ، دېگەن گۇمان پەيدا بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، بەختكە يارىشا، ئۇنىڭ فوتو سۈرىتى بولغاچقا، ئۇنىڭ كې جەمەتىنىڭ غوجاكىسى ئەمەس، ھەقىقەتتە روسىيىلىك Kropotkin ئىكەنلىكى مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. شۇ كىتابتا «تاۋسداۋ» دېگەن ئىسىمۇ بار ئىكەن، ئۇنىڭ Dostoiewski ياكى Tolstoy ئىكەنلىكىنى ئەسلىيەلمىدىم.

«تۇغىنىڤۇ» ۋە «گوگېلى» دەپ يېزىش ئېسىللىكتە «كې بوجيەن» دەپ يېزىشقا يەتمەيدۇ. شۇنداق بولسىمۇ چەت ئەللىكلەر ئىسمىنىڭ باش ھەرپىگە «فامىلىلەر» رىسالىسىدىن تېپىلىدىغان خەتلەرنى ئىشلىتىشنى شەرت قىلىش تەرجىمانلارغا ئادەت بولۇپ قالغان ھازىرقى ۋاقىتتا، ئالتە سۇلالە دەۋرىدىكى راھىب تەرجىمانلاردىنمۇ بەكرەك «سىزىقتىن چىقىپ كەتمىگەن» لىك بولار. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە دالدا يەردە تۇرۇپ تاش ئاتىدىغانلار، چىرايىنى سەتلەشتۈرۈپ زاڭلىق قىلىدىغانلار چىقىۋاتىدۇ. ئەجەبا، راستىنلا «ئادەملەرنىڭ ئىقبالى بۇرۇنقى پېتىچە بولمايمۇ» قېلىۋاتامدىكىنە؟!

مەن ئويلايمەنكى، ھازىرقى تەرجىمانلار «قەدىمكى راھىب»

لاردىن ئوبدان ئۇغىنىشى كېرەك؛ ئادەم ۋە يەر ئىسىملىرى قانداق ئاھاڭدا بولسا، شۇ ئاھاڭدا تەرجىمە قىلىش كېرەك، ئۇنىڭغا قاش ـ كىرپىك چىقىرىمەن دەپ باش قاتۇرۇشنىڭ ۋە كېيىن ئۇنى تۈزىتىمەن دەپ ئاۋارە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق. مەسىلەن، «كې بوجيەن» ھازىر «كۇروپوتكىن» گە ئۆزگەرتىپ تەرجىمە قىلىنىۋاتىدۇ، لېكىن ئەسلىي ئىرىنچى بوغۇمى Ku ئەمەس، K بولغاچقا، «كۇ» نى «ك» گە ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك. چۈنكى K بىلەن Ku نى خەنزۇ خەتلىرىنىڭ تەلەپپۇزىدا پەرقلىگىلى بولىدۇ.

لېكىن، جۇڭگودا بۇنداق ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىلمەيۋاتىدۇ. شۇڭا، بۇلتۇر Kropotkin نىڭ ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر تارقىلىپ كەلگەندە، شاڭخەيدىكى «دەۋر» گېزىتى ياپونىيە ـ روسىيە ئۇرۇشى ۋاقتىدا لۈيشۈندە مات بولغان گېنېرال Kuropotkin نىڭ فوتو سۈرىتىنى ئىشلىتىپ، ئۇنى ھۆكۈمەتسىزلىكنىڭ قېرى باتۇرى بولغان ھېلىقى Kuropotkin نىڭ قىياپىتى ئورنىغا سەپلەپ قويۇشقان.

11 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى

2

ئۆزلىرىنى «مىللىي ئىلىمشۇناس» دەپ ئاتىۋالغانلارنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىنىمۇ مەسخىرە قىلغانلىقى ھەقىقەتەن قەدىمكى زامانىدىمۇ، ھازىرمۇ غەلىتە بىر گەپ؛ لېكىن بۇ ئەھۋال ئۇلارنىڭ نادانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى ئەملىيەتتە ئۇلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنىمۇ ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ.

ئۇلارنىڭ پەتۋاسى بويىچە بولغاندا قانداق قىلىش كېرەك؟ مېنىڭچە، بۇنىڭ ئۈچلا چارىسى بار: تۇنجى چارە — چەت ئەللەرنىڭ نەرسىلىرىلا بولىدىكەن، ئۇ ھەقتە سۆز ئاچماسلىق؛ ئوتتۇرانچى چارە — چەت ئەل ئادەملىرىلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەجنەبىي شەيتان دەپ ئاتاش، مەسىلەن، تۇرگىنېفنىڭ «ئۇ-

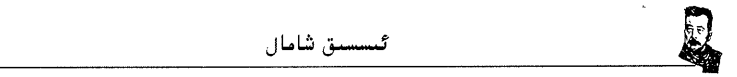

چى خاتىرىسى» نىمۇ، گوگۇلنىڭ «رىۋىزور» ىنىمۇ «ئەجنەبىي شەيتانىنىڭ ئەسىرى» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن ئېلىش؛ كەنجى چارە — چەت ئەل ئادەملىرىنىڭ ئىسىملىرىنى ۋاڭ شجى، تاڭ بوخو، خۇاڭ سەنتەي دەپ ئۆزگەرتىۋېتىش، مەسىلەن، تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسىنى تاڭ بوخو تەرغىب قىلغان، نىسبەت نەزەريىسىنى ۋاڭ شجى كەشىپ قىلغان، ئامېرىكا قىتئەسىنى بولسا خۇاڭ سەنتەي تاپقان دېيىش.

بۇنداق قىلمايدىغان بولسا ئۇ ھالدا مىللىي ئىلىمشۇناس بولۇ- ۋالغانلار چۈشەنمەيدىغان يېڭى ئاھاڭ تەرجىمىلىرى ھەققىي مىل- لىي ئىلىم تەۋەسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ كېتىدۇ - دە.

جۇڭگودا «قۇملۇقتا چۈشۈپ قالغان خەت - چەكلەر» دېگەن بىر كىتاب بار، ئۇنىڭ بېسىلىپ چىققىنىغا 10 يىل بولدى. مىللىي ئىلىمدىن سۆز ئېچىش توغرا كەلسە، ئەنە شۇ كىتابنى مىللىي ئىلىمنى تەتقىق قىلىدىغان كىتاب دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ بېشىدىلا ۋاڭ گوۋېي ئەپەندى يازغان ئۆزۈن مۇقەددىمە بار؛ مىللىي ئىلىمدىن سۆز ئېچىش توغرا كەلسە، ئەنە شۇ ئادەمنى مىللىي ئىلىمنى تەتقىق قىلىدىغان ئادەم دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ مۇقەددىمىسىدە: قەدىمكى تارىخا پۇتۇكلەر تېپىلغان يەرلەر ئومۇمەن ئۇچ (ئوتتۇرىدىكى سۆزلىرىنى قىسقارتىۋەتتىم)، ئۇ ئۇچ جاي — خوتەننىڭ شەرقىي شىمالىدىكى نىيە شەھىرى ۋە مازا تولا بالا خۇاشىدى دېگەن ئۇچ جاي» دېگەن سۆزلەر بار.

مانا بۇ ئاھاڭ تەرجىمىلىرى «تۇگىنمۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئاھاڭ تەرجىمىلىرىدىنمۇ ئېسىل ۋە چۈشىنىشلىك بولمىسا كې- رەك، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا قوللىنىدۇ؟ چۈنكى ئۇچ جاي بار، ئۇ ئۇچ جاي شۇنداق ئاتىلىدۇ؛ شاڭخەيدىكى مىللىي ئىلىمشۇناسلار ھەرقانچە زاڭلىق قىلسىمۇ، ئۆزلىرىمۇ يەنە شۇنداق ئاتاۋېرىدۇ. ساختا مىللىي ئىلىمشۇناسلار قارتا ئويناپ، ھاراق - شارابنى ئىچىپ ئولتۇرغان، ھەققىي مىللىي ئىلىمشۇناسلار ئې-

سىل كۈتۈپخانىلىرىدا كونا كىتابلارنى بەھۈزۈر ئوقۇپ ئولتۇرغان چاغدا، شېكسپىرنىڭ بىر يۇرتلۇقى بولغان دوكتور ستېيىن گەن- سۇ، شىنجاڭ قاتارلىق يەرلەرنىڭ چۆللىرىدىن خەن، جىن دەۋر- لىرىگە ئائىت تارىخا پۈتۈك، خەت - چەكلەرنى قېزىپ ئەكەتكەن؛ قېزىپ كېتىش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى بۇ ھەقتە كىتابمۇ يېزىپ چىقارغان. دېمەك، مىللىي ئىلىمنى ھەققەتەن تەتقىق قىلماقچى ئىكەنسىلەر، ئۇ كىتابلارنى ئۆز تىلىڭلارغا تەرجىمە قىلمىساڭلار بولمايدۇ؛ ھەققەتەن تەتقىق قىلماقچى ئىكەنسىلەر، مېنىڭ ئۇچ چارەمنى قوللىنىش، يەنى ياكى زادىلا سۆز ئاچماسلىق، ياكى «خۇاشيادىن تېپىلغان» دېيىش ۋە ياكى «چۈنشېن سۇيى بويلىرى- دىن تېپىلغان» دېيىش يارىمايدۇ.

بۇنداق ئەھۋال مۇشۇ ئىش بىلەنلا كۈپايە قىلمايدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ئەگەر يۇەن سۇلالىسىنىڭ تارىخىنى چىندىن تەتقىق قىلماق- چى ئىكەنسىلەر، «توجىيەناپۇ» نىڭ ئانا تىلىنى بىلمەي بولمايدۇ، چۈنكى «قوشماق ئۆردەك»، «جۇپ كېپىنەك» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنىلا قوللىنىش كۈپايە قىلمايدۇ. دېمەك، جۇڭگودا مىللىي ئىلىم راۋاجلانمىسا بىر نۆرە، مۇبادا راۋاجلىنىدىكەن، كەچۈرۈڭ- لار، گەپنىڭ توغرىسىنى ئېيتىۋېتەي، ئۇنىڭغا ئەجنەبىيلەر دىيارى- دىكى ئاتالمىش مىللىي ئىلىمشۇناسلار «قول تىقالماي» قالىدۇ.

مۇقەددىمىدە ئېيتىلغان ئۇچ جايدىن «مازا تولا بالا خۇاشىدى» دېگەن سۆزلەرنى قانداق ئاجرىتىش كېرەكلىكىنى دەسلەپتە بىلەل- مىگەنىدىم، ئوقۇۋاتقۇچىلاردىن كېيىن، ئاندىن چۈشەندىمكى، ئىكـ- كىنچىسى، مازار تولا (مازار توغراق)» ئۇچىنچىسى، «بالا خۇا- شىدى (بۇغرا قاش)» ئىكەن.

دېمەك، مىللىي ئىلىمنى ئېنىق چۈشەندۇرۇش ئۇچۇنمۇ چەت ئەل يېزىقلىرىنى قىستۇرۇش، يېڭىچە تىنىش بەلگىلىرىنى قوللا- نىش كېرەك.

11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى

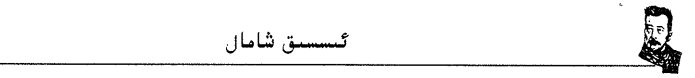

تەنقىدچىلەردىن ئۈمىد[131]

بۇنىڭدىن ئىككى ـ ئۈچ يىل ئىلگىرى گېزىت ـ ژۇرناللاردا ئەدەبىيات ـ سەنئەت توغرىسىدا ئومۇمەن بىرنەچچە پارچىلا ئىجادىي (ھازىرچە شۇنداق دەپ تۇرايلى) ئەسەر ۋە تەرجىمە ئەسەر چىقىشى بىلەن كىتابخانلار تەنقىدچىلەرنىڭ بارلىققا كېلىشىگە ئىنتىزار بولۇپ قالغانىدى. مانا ھازىر تەنقىدچىلەرمۇ پەيدا بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىۋاتىدۇ.

ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇشۇنداق گۈزەل ھالەتتە تۇرسىمۇ تەنقىدچىلەر ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئوتىنى لاۋۇلدىتىش ئارزۇسى بىلەن شۇنداق گۈزەل ئەسەرلەرنىڭمۇ ئارتۇقلۇقلىرىنى تېپىپ ئوتتۇرىغا چىقارماقتا، ئۇلارنىڭ بۇ ياخشى نىيىتى ھەقىقەتەن كىشىنى تەسىرلەندۈرىدۇ. ئۇنداق قىلماي، زامانىۋى ئەسەرلىرىنىڭ يۈزەلىكىگە ھەسرەت قىلسىمۇ، بۇ، يازغۇچىلارنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشىنى ئارزۇ قىلغانلىقى بولىدۇ ياكى زامانىۋى ئەسەرلەردە قانلىق ياش يوق دەپ ھەسرەت قىلسىمۇ، بۇ، يازغۇچىلارنىڭ شاللاقلىق بىلەن يازىدىغان ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ قويۇشىدىن ئەندىشە قىلغانلىقى بولىدۇ. دېمەك، تەنقىدچىلەرنىڭ سۆزلىرى ئوشۇق كەتكەندەك تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت توغرىسىدىكى قىزغىن ياخشى نىيىتىمۇ ھەقىقەتەن تەشەككۇر ئېيتىشقا ناھايىتى ئەرزىيدۇ.

«غەرب»نىڭ تەنقىد توغرىسىدىكى بىر ـ ئىككى پارچە كونا نەزەرىيە كىتابىنىلا دەستەك قىلىپ ياكى مېڭىسى قېتىپ قالغان

ئەپەندىلەرنىڭ تۇكۇرۇۋۈتكەن بەزى تۇكۇرۇكلىرىنى يىغىۋېلىپ ۋە ياكى جۇڭگونىڭ ئۆزگەرمەس ھەقىقەت دېگەندەك كونا بىرنېمىلىرىنى قالقان قىلىپ، ئەدەبىيات مۇنبىرىنى ئاياغ ئاستى قىلىدىغان بولسا، مېنىڭچە، تەنقىدنىڭ نوپۇزىنى ھەقىقەتەن تولىمۇ ئورۇنسىز ئىشلەتكەنلىك بولىدۇ. ئاددىي ئىشلارنى ئالاي: مەسىلەن، بىر ئاشپەز سەي قورۇغان بولسا، يەنە بىر ئادەم ئۇ سەينىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرۈپ، ياخشى بولماپتۇ دېسە، ئاشپەزنىڭ قېنى ئۇنداق بولسا ئۆزۈڭ ياخشىراق قىلىپ بىر تەخسە سەي قورۇپ باققىنە دەپ قىڭغىقىنى، قازاننى تەنقىد قىلغۇچىغا تۇنقۇزۇپ قويۇشى يارىمايدۇ. لېكىن، ئۇ سەينى يەيدىغان ئادەمدىن «ئەپيۇن خۇمارى بولمىسىكەن، مەست بولۇپ قالمىغان بولسىكەن، ئىسسىق ئېشىپ كېتىپ، تىلى قېلىن گەز باغلاپ كەتكەن بولمىسىكەن» دېگەنلەرنى ئۈمىد قىلسا بولىدۇ.

مېنىڭ ئەدەبىي تەنقىدچىلەردىن كۈتىدىغان ئۈمىدىم ئۇنىڭدىنمۇ كىچىك. مەن ئۇلاردىن باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى يېرىپ تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىشتىن ئىلگىرى ئۆزلىرىنىڭ روھىنى بىر قۇر يېرىپ تەكشۈرۈپ، ئۆزىدە پۈچەكلىك، پەسلىك، بىمەنلىك بار ـ يوقلۇقىغا ھۆكۈم قىلىشنى ئۈمىد قىلالمايمەن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش ئانچە ئاسان ئەمەس. مەن پەقەت ئاز ـ پاز ساۋاتقا ئىگە بولۇشنىلا ئۈمىد قىلىمەن، مەسىلەن، يالىڭاچ رەسىم بىلەن باھار رەسىملىرىنىڭ پەرقىنى، سۆيۈشۈش بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ پەرقىنى، جەسەتنى يېرىپ تەكشۈرۈش بىلەن جەسەتكە خەنجەر ئۇرۇشنىڭ پەرقىنى، چەت ئەللەرگە بېرىپ ئوقۇش بىلەن «يات ئىقلىمغا سۈرگۈن قىلىش»[132] نىڭ پەرقىنى، قوۋۇش بىلەن بامبۇكنىڭ پەرقىنى، مۇشۇك بىلەن يولۋاسنىڭ پەرقىنى، يولۋاس بىلەن رېستورانىنىڭ پەرقىنى··· بىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىلەپ ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكىدىكى كاداڭ

جانابلارنىڭ تەلىماتلىرىنى تەنقىد قىلىشنى نىشانلىسا، ئۆزىنىڭ مەيلى؛ لېكىن دۇنيادا بار دۆلەتلەر پەقەت ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىدىلا ئىبارەت ئەمەسلىكىنى بىلىشنى تېخىمۇ ئۈمىد قىلىمەن؛ تولىستوينى ياراتمىسا، ئۇمۇ ئۆزئەركى، لېكىن ئاۋۋال ئۇنىڭ نامىئەمەلىنى بىرئاز تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى، ئۇنىڭ يازغان كىتابلىرىدىن بىرنەچچىنى چىندىن ئوقۇپ كۆرۈشنى تېخىمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

شۇنداق تەنقىدچىلەرمۇ بارکى، ئۇلار تەرجىمە ئەسەرلەرنى تەنقىد قىلغاندا، كۆپىنچە تەرجىمانلىقنى ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغان ئەمگەك دەپ كەم سۇندۇرىدۇ، تەرجىمە قىلغۇچە ئىجادىي يازسا بولماسمىدى دەپ ئەيىبلەيدۇ. ئىجادىي يېزىشنىڭ قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى تەرجىمانلارمۇ بىلسە كېرەك، لېكىن ئۇنىڭ تەرجىمانلىق بىلەنلا چەكلەنگەنلىكى ئۇنىڭ قولىدىن تەرجىمە قىلىشلا كېلىدىغانلىقى ياكى تەرجىمانلىقنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن بولغان. دېمەك، تەنقىدچىلەر ھەر ئىشنىڭ ئۆزىگە بېقىپ گەپ قىلماي، ئۇنداق قىل، مۇنداق قىل دەيدىغان بولسا، ئۆزىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ، چۈنكى ئۇنداق گەپلەر تەنقىدكە ئەمەس، بەلكى پەند - نەسىھەتكە كىرىدۇ. يەنە ھېلىقى ئاشپەزنى مىسال قىلاي، سەينى يېگەن ئادەم سەينىڭ تەمى ئۇنداق بوپتۇ، مۇنداق بوپتۇ دېسىلا كۇپايە قىلىدۇ؛ ئەگەر ئۇنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېتىپ، ئاشپەزنى نېمىشقا ماشىنىچىلىق قىلمايسەن ياكى تامچىلىق قىلمايسەن دەپ ئەيىبلەيدىغان بولسا، ھەرقانداق تەلۋە ئاشپەز مۇ ئۇ مېھمان غوجامنى ئەقلى بۇلغىنىپ كەتكەن ئادەم ئىكەن دېمەي قالمايدۇ.

«يىغلاڭغۇ» تەنقىدچىگە قارشى[133]

ھازىر ئەدەبىيات - سەنئەت تۇغرىسىدىكى تەنقىد كۆندىن - كۈنگە كۆچىيىۋاتىدۇ، بۇ ياخشى ھادىسە؛ بىراق تەنقىد كۆندىن - كۈنگە غەلىتە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ يامان ھادىسە، كۆپەيگەنسېرى بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ.

خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ ۋاڭ جىڭجى ئەپەندىنىڭ «ئاق لەيلىنىڭ پۇرىقى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى توغرىسىدىكى تەنقىدىنى، بولۇپمۇ خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ جاڭ خۇڭشى ئەپەندىگە يازغان جاۋاب خېتىنى ئوقۇغاندىن كېيىن كۆڭلۈم ناھايىتى غەش بولدى[134].

بىرىنچى، «ئاق لەيلىنىڭ پۇرىقى»دا «ھەر قەدەمدە بۇرۇلۇپ بىر ئارقامغا، كۆز تاشلايمەن كۆڭلۈمدىكى يارىمغا» دېگەن بىر جۈملە سۆز بولغانلىقى ئۈچۈن، خۇ مىڭخۇا بۇ ئەسەرنى «جانان لوڭقىدىكى رەنا»[135] غا ئوخشاپ قاپتۇ دەپ ئەيىبلىگەن. بۇ، ناھەق توقۇلغان گۇناھ. دۇرۇس، «جانان لوڭقىدىكى رەنا»نىڭ بېشىدىلا «كۆڭلۈمدىكى يارىم» دېگەن سۆز بار، لېكىن بىرەر سۆزنىڭ ئوخشاش بولۇپ قالغانلىقى بىلەنلا، بۇ كىتابنى ئۇ كىتاب بىلەن ئوخشاش دەپ قاراش يارىمايدۇ. مەسىلەن، خۇ مىڭخۇا ئەپەندى ياشلارنى توۋا قىلىشقا ئۇندىگەن. «جانان لوڭقىدىكى رەنا»نىڭ «توۋىنامە» دەپ ئاتالغانلىقى ئېنىق. پىكىردىكى ئەنە شۇنداق تاسادىپىي ئوخشاشلىققا قاراپلا، خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ تەشەببۇسىنى «جانان لوڭقىدىكى رەنا» بىلەن ئوخشاش بولۇپ قاپتۇ دېيىشكە

ھەقىقەتەن جۇرئەت قىلالمايمەن ۋە ئۇ قەدەر دېۋەڭمۇ ئەمەسمەن.

مېنىڭچە، جۇڭگونىڭ ئاتالمىش ئەخلاقشۇناسلىرىنىڭ نېرۋىسى قەدىمدىن تارتىپ شۇنچە ھەددىدىن ئارتۇق نازۇكلىشىپ كەتكەنكى، «كۆڭلۈمدىكى يارىم» دېگەن سۆزنىمۇ كۆرسىلا، «جانان لوڭقىدىكى رەنا»نى كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ؛ «كۆز تاشلاش» دېگەن سۆزنى كۆرسىلا باشقا بىر ئىشلارنى خىيالىغا كەلتۈرىدۇ. لېكىن، ياشلارنىڭ كۆڭلى ئۇ قەدەر ناپاك بولمىسا كېرەك؛ ئەگەر شۇ قەدەر ناپاك بولغان بولسا، «قوللىرىنى بىر - بىرىگە تەگدۈرمىگەن» ھالەتتىمۇ، بېرىپ - بېرىپ «كۆز قىسىپ قارايدىغان»، ھەتتا كۆز قىسىپ قاراشتىنمۇ ئارتۇقراق ئىشلارنى قىلغان بولاتتى، ئۇ چاغدا، «يوسۇننامە» «ئاق لەيلىنىڭ پۈرىقى» غىلا ئەمەس، بەلكى «جانان لوڭقىدىكى رەنا»غىمۇ ئوخشاش بولۇپ قالغان بولاتتى.

ئىككىنچى، شېئىردا «بىر راھىب ئۆزىنىڭ سوپى بولغانلىقىغا پۇشايمان قىلغان» دېگەن سۆز بولغانلىقى ئۈچۈن، خۇ مىڭخۇا: جىمى ئالەمدىكى راھىبلارنى ھاقارەتلىگەن، دەپتۇ، ھەتتا مەبۇد ساكيامونىنىمۇ[136] شېپى كەلتۈرۈپتۇ. بۇ، دىندارلارچە قىلىق، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆپ سانلىق ئادەمنى شېپى كەلتۈرۈپ پوپوزا قىلغانلىق؛ بۇنداق قىلىش تەنقىدچىگە خاس پوزىتسىيە ئەمەس. ئەمەلىيەتتە بىرەر راھىبنىڭ سوپى بولغانلىقىغا پۇشايمان قىلغانلىقى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس؛ جىمى ئالەمدىكى راھىبلار ئىچىدە ئۆزىنىڭ سوپى بولغانلىقىغا پۇشايمان قىلمىدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىسا ئىدى، مانا بۇ كىشىنى ناھايىتى ئەجەبلەندۈرەتتى. جۇڭگودا ئۆزىنىڭ پەرھىزلىرىنى بۇزمىدىغان، ئەسلىگە يانمىدىغان راھىبلار كۆپقۇ! «سوپى بولغانلىقىغا پۇشايمان قىلغان» بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئەگەر ئۇنداقلار يامان راھىب دېيىلمىدىغان بولسا، شۇ شېئىردىكى شۇنداق يامان راھىبلارنىڭ بىرمىدىلا ئىبارەت، بۇنىڭلىق بىلەن قانداقسىگە جىمى ئالەمدىكى راھىبلارغا بوھتان قىلىنغان دېگىلى

بولسۇن؟ بۇ خۇددى خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ بىر پارچە شېئىرلار توپلىمىنى بىمەنە ئىكەن دېگىنىنى جىمى ئالەمدىكى شائىرلارغا بوھتان قىلغانلىقى دەپ ھېسابلىغىلى بولمىغانغا ئوخشاش بىر ئەھۋال. ساكيامونىنى ئالساق، ئۇنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكىلەر بىلەن قىلچىلىكمۇ ئالاقىسى يوق، ئۇ قېرى جانابنىڭ ھەدىسلىرىگە قارىغاندا، شېئىر يېزىش «ھارام» مىش، كىمكى مەيلى تۆزۈك ياكى بىمەنە شېئىر يازسۇن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتماي قالماسمىش. قاراڭلار نېمىدېگەن خەۋپلىك - ھە!

ئۇچىنچى، خۇمىڭخۇا ئەپەندى ۋاڭ جىڭجى ئەپەندىنىڭ شېئىرلىرىنى گىيۈتى بىلەن شىللېينىڭ[137] شېئىرلىرىغا يەتمەيدۇ، دەپتۇ. مېنىڭچە، بۇ سۆزى توغرا. لېكىن، كېيىن يەنە: «شەخسىي پەزىلىتى جەھەتتىن ئالغاندا، گىيۈتى ئۆز ئۆمرىدە 19 خوتۇن ئالغان، خەلقئالەمنىڭ لەنىتىگە قالغان، بۇنىڭدا گۇمان يوق. لېكىن، گىيۈتىنىڭ مەڭگۈ ئۆلمەس بولۇپ قالغانلىقىدىكى سەۋەب 50 ياشقا كىرگەندىن كېيىن تۇۋا قىلغان گىيۈتى بولغانلىقى بىزگە مەلۇمغۇ؟» دەپتۇ. مانا بۇ سۆزى تولىمۇ غەلىتە سۆز. شىللېينى بىلمەيمەن؛ گىيۈتى دېگىنى Goethe بولىدىغان ئۇ بولسا، ئۇنىڭ ئورنىدا داد ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالمايمەن: ئۇ «ئۆز ئۆمرىدە 19 خوتۇن ئالغان» ئەمەس، «خەلقئالەمنىڭ لەنىتىگە قالغان» ئەمەس، «50 ياشقا كىرگەندىن كېيىن توۋا قىلغان» ئەمەس. خۇ مىڭخۇا ئەپەندى ئۆزىنىڭ «ئەپقاچتى گەپلەر ئەۋج ئالغاندىن بۇيان، گىيۈتى بىلەن شىللېينىڭ ھەقىقىي شەخسىي پەزىلىتى خەلقىمىزگە نامەلۇم؛ بەزى قارا قورساقلار شۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى قارىسىغىلا شېپى كەلتۈرمەكتە، بۇ ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق ۋە كۈلكىلىك بىر ئىش!» دېگەن سۆزلىرىنىمۇ بىرئاز يېغىشتۇرۇۋالسۇن.

ۋاڭ جىڭجى ئەپەندى 50 ياشتىن ئاشقانمۇ، يوق، بۇنى بىل-

مەيمەن. ئەگەر ئاشمىغان بولسا، خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ مۇقامى بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا، ئۇ «ھەر قەدەمدە بۇرۇلۇپ بىر ئارقامغا، كۆز تاشلايمەن كۆڭلۈمدىكى يارمغا» دەپ شېئىر يازسىمۇ بولۇۋېرىدىغانىدەك قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ گىيوتىغا ئوخشاش تېخى «توۋا» قىلىدىغان ياشقا يەتمىگەن.

ئاخىرىدا خۇ مىڭخۇا ئەپەندىنىڭ «پەرىشان ياشلار، مەن سەلەرگە تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايدىغان كۆز يېشى قىلماي تۇرالمايمەن! » «مېنىڭ يەنە كۆپرەك يازغۇم بار، چۈنكى پەرىشان ياشلار ھەققىدە تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايدىغان كۆز قاراشلىرىم چاناقلىرىمغا پاتماي قالدى» دېگەن سۆزلىرىدە «نېمە مەنە بار» لىقىنى ھەققەتەن چۈشەنمىدىم. ئەدەبىي تەنقىدتە توغرا بىلەن ناتوغرىغا ھەرگىزمۇ كۆز يېشىنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكى بىلەن ھۆكۈم قىلغىلى بولمايدۇ. ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر ئىجادىي يازغۇچىلارنىڭ كۆز يېشىنى قوبۇل قىلسا بولار، لېكىن تەنقىدچىلەرنىڭ كۆز يېشىنى يۇقتۇرۇۋالسا، ئۆزىگە داغ چۈشۈرۈپ قويىدۇ. خۇ مىڭخۇا ئەپەندى ھەققەتەن كۆز يېشىنى تۆكىدىغان جاينى، ۋاقتىنى تاپالماي قاپتۇ، ئىسىت.

ماقالەم يېزىلىپ بولغاندا، «كۆك نۇر»[138] دا بىر پارچە ماقالىنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇنىڭدا: يېقىندىن بۇيان بەزىلەر «جاناب»، «ئەپەندى» دېگەن سۆزنى ھۆرمەتلەش ۋە كەمسىتىش مەقسىتى بىلەن پەرقلىق ئىشلىتىدىغان بولۇپ قالدى، دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. مەن بۇ ماقالەمدە دەل «ئەپەندى» دېگەن سۆزنى ئىشلەتتىم، لېكىن بۇنىڭدىكى مەقسىتىم كىنايىلىك «يىلنامە»نى تەقلىد قىلىش ئەمەس، پەقەت ھەرپنى تېجەپ ئىشلىتىش. بۇنى بۇ يەردە ئىزاھلاپ

قويماي. بۇنى ئىزاھلايمەن دەپ مانا بىرمۇنچە ھەرپنى ئارتۇق يېزىپ سالدىم.

11 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى

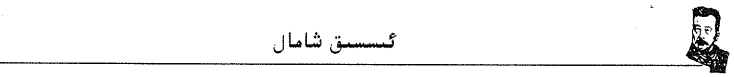

كىچىك ئىشتىن چوڭ ئىشقا كۆز يەتكۈزگىلى بولىدۇ[139]

بىيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا لېكسىيە ھەققى ئېلىنىشقا قارشى دولقۇن[140] خۇددى گۈڭگۈرت يانغاندەك كۆتۈرۈلۈپ، يەنە گۈڭگۈرت يالقۇنى ئۆچكەندەك بېسىقىپ كەتتى، بۇ ئارىدا فېڭ سېڭسەن ناملىق بىر ئوقۇغۇچى مەكتەپتىن ھەيدەپ چىقىرىلدى.

بىر قېتىملىق دولقۇننىڭ كۆتۈرۈلۈشى ۋە بېسىقىپ كېتىشىنىڭ پەقەت بىر ئادەم بىلەنلا ئالاقىدار بولۇپ قالغانلىقى تولىمۇ غەلىتە ئەھۋال. ئەگەر ھەقىقەتەن شۇنداق بولىدىغان بولسا، بىر ئادەمنىڭ قۇدرىتى نېمىدېگەن زور، نۇرغۇن ئادەمنىڭ قۇدرىتى نېمىدېگەن پور بولۇپ قالغان ـ ھە!

ھازىر لېكسىيە ھەققى ئېلىنمايدىغان بولدى. دېمەك، ئوقۇغۇچىلار غەلىبە قىلدى، لېكىن بىرەر ئادەمنىڭ ئاشۇ دولقۇننىڭ قۇربانى بولغان ئوقۇغۇچىنى قوتلۇقلىغانلىقىنى ئاڭلىغىنىمىز يوق.

كىچىك ئىشتىن چوڭ ئىشلارغا كۆز يەتكۈزگىلى بولىدۇ. ئۇزۇندىن بۇيان چۈشىنەلمەي كەلگەن بىر ئىشنى شۇ مۇناسىۋەت بىلەن چۈشەندىم، يەنى سەنبىزى باغچىسىدا لياڭ بى بىلەن يۈەن شىكەينى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغانلىقى ئۈچۈن، ھاياتىدىن ئايرىلغان تۆت شېھىتنىڭ قەبرىسىدىن[141] ئۈچىگە ئورنىتىلغان قەبرە تاختىسىغا تاكى مىنگونىڭ 11 ـ يىلىغىچە ھېچكىمنىڭ بىرەر سۆزمۇ ئويمىغانلىقىنى چۈشەندىم.

نەزىر ئۆتكۈزۈلىدىغان جايدا قۇربانلىق قىلىنغاندىن كېيىن ھەرقاچان كۆپچىلىككە قالىدىغىنى پەقەت قۇربانلىق گۆشىنى «خامتالاش قىلىش» تىنلا ئىبارەت.

11 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى

1924 - يىل

«توغرىلاپ» يۇرمەسلىكىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن[142]

ۋاڭ يۈەنفاڭ[143] ئەپەندى رەھمەتلىك بولۇپ كەتتى. ئۇ ھەيكايە — جەڭنامىلەرگە تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇشتا ۋە ئىملا خاتالىقلىرىنى توغرىلاشتا ئۇششاق - چۈششەك سەۋەنلىكتىن خالىي بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن، ئومۇمەن ئالغاندا ئاپتورلار ۋە كىتابخانلار ئالدىدا خىزمەت كۆرسەتكەنىدى. بىراق، ئۇنىڭ تەسىرى بىلەن كېيىپ چىققان چاتاقلارنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق: بەزى چولتا دوراميچىلارنىڭ قوللىرىغا بىرەر كىتاب چۈشۈپ قالسا، شۇ كىتابقا ئومۇ، بۇمۇ تىنىش بەلگىلىرىنى قويغان؛ بىرى كىرىش سۆز يازغان بولسا، يەنە بىرىمۇ كىرىش سۆز يازغان. بىرى ئىملا خاتالىقلىرىنى توغرىلىغان بولسا، يەنە بىرىمۇ ئىملا خاتالىقلىرىنى توغرىلىغان؛ لېكىن تۈجۈپىلەپ ئىشلەشنى خالىمىغان؛ نەتىجىدە كىتابنى كاردىن چىقارغان.

«ئاشىق - مەشۇقلار ھەسرىتى» ئەسلىدە قەدىرلەپ كەتكۈچىلىكى يوق بىر كىتاب ئىدى، لېكىن بەزىلەر ئۇنىڭغا تىنىش بەلگىلىرىنى كىرگۈزۈپ مەتبەئىدە بېسىپ چىقارماقچى بولغانىكەن، ئۇلارنىڭ ئۆز مەيلى. بۇ كىتاب ئەسلىدە ياغاچ ئويما بىلەن بېسىلغانىكەن، كېيىن مەتبەئە ھەرپى بىلەن بېسىلىپتۇ، ئاخىرىدا تاش مەتبەئىدە بېسىلىپتۇ. تاش مەتبەئىدە بېسىلغىنىنىڭ ئىملا خاتالىقلىرى ناھايىتى كۆپ ئىكەن، ھازىر ئېقىپ يۈرگىنىمۇ شۇ تاش مەتبەئىدە بېسىلغان نۇسخىسى. يېڭىدىن تىنىش بەلگىلىرى

قويۇلغان نۇسخىسى توغرىسىدا تاۋ لىچىن[144] جانابلىرى ئۆزىنىڭ كىرىش سۆزىدە: «بۇ كىتابنىڭ ئەسلىي نۇسخىسى ئېسىل بولسىمۇ، لېكىن خاتالىقلىرى كۆپ ئىكەن. مەن ھەممىسىنى توغرىلاپ قويدۇم. شۇنداق بولسىمۇ چۈشۈرۈپ قويغان يەرلىرىم يوق ئەمەستۇ...» دەپ يازغان.

مېنىڭ قولۇمدا ئىملا خاتالىقلىرى ناھايىتى كۆپ بولغان تاش مەتبەئە نۇسخىسىلا بار ئىدى، يېڭى تىنىش بەلگىلىرى قويۇلغان تاش مەتبەئە نۇسخىسىنىڭ 25 - بابىدىن ئوچ - تۆت بەتنى توغرا كېلىپ قېلىپ سېلىشتۇرۇپ قارىسام، يەنىلا تاش مەتبەئىدە بېسىلغان نۇسخىسى ياخشى ئىكەن، چۈنكى تاۋ جاناب تاش مەتبەئىدە بېسىلغان نۇسخىسىدىكى ئىملا خاتالىقلىرىنىڭ تولىسىنى توغرىلىمىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاش مەتبەئىدە بېسىلغان نۇسخىسىدىكى توغرا ھەرپلەرنىڭ تولىسىنى توغرىلايمەن دەپ ناتوغرا قىلىپ قويغان.

«شۆ باۋچەي بىلەن لىن دەيىۋ ۋەقەسى تازىمۇ يوق گەپ: ئۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ...»

بۇ يەردىكى «تازىمۇ» سۆزى ئەسلىدە «زادى» دېگەن سۆز ئىدى. لېكىن، تۈزىتىلگەن نۇسخىسىدا «تازىمۇ» قىلىپ ئۆزگەرتىلگەچكە، ئەسلىي مەنىسىدىن باشقىچە بولۇپ قالغان.

«چىۋ خېن بېشىغا شايى رومال سېلىۋالغانىدى... ئۇ چىجۇنى كۆرۈپلا، كۈلۈپ تۇرۇپ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن:
— سەن 10 كۈنگىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانىدەك تۇرىسەن، شۇڭا ئۆزۈڭنى ئۇپراتىشىڭنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى.

چىجۇ كۇلۇپ تۇرۇپ:

— كېيىنچە يەنە مەسلىھەتلىشەرمىز، — دېدى ...»

بۇ ئىككىيلەن ھالى خاراب بولغان بولسىمۇ، لېكىن شۇ چاغدا ھېچقانچە قاتتىق مەيۈسلەنگەن ئەمەس. شۇڭا، ھەر ئىككىسى كۈلۈپ تۇرۇپ گەپلەشكەن. لېكىن، توغرىلانغان نۇسخىسىدا «كۈلۈپ تۇرۇپ» دېگەن سۆز ئىككى ئورۇندا «كۆزىگە يىغا ئېلىپ» دېگەن سۆزگە ئۆزگەرتىلگەن. ئۇلارنى بىر - بىرىنى كۆرۈش بىلەنلا يىغلايدىغان قىلىپ، كۆز يېشىنى تولىمۇ ئېتىبارسىز قىلىپ قويۇلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە «كۆزىگە يىغا ئېلىپ» دېگەن سۆزمۇ قاملاشمىغان.

شۇ ۋەجدىن خىيالىمغا مۇنداق بىر تەلەپ كەلدى؛ كىتاب بېسىش - باشقۇرۇش ياخشى ئىش، لېكىن ئۆزىڭىز مەنسىنى ئانچە چۈشەنمىگەندە، ئۇنى خاتا ئىكەن دەپ ئويلاپلا «توغرىلاپ» يۈرمەڭ، ئۇنىڭدىن كۆرە «ئەسلىنى ساقلاپ قالغىنىڭىز» تۈزۈك.

شۇ ۋەجدىن مەندە بىر گۇمانمۇ پەيدا بولدى: «بەزىلەر تەرجىمە قىلىنغان ھېكايىلەرنى ئوقۇپ چۈشەنگىلى بولمايدۇ» دەيدۇ. لېكىن، ئۇلار جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۆزلىرى يازغان كونا ھېكايىلەرنى راستتىنلا ئوقۇپ چۈشىنەلەمدىغاندۇ؟

1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

بۇ قىسقا ماقالەمنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، قايسىبىر كۈنى خۇشىزى ئەپەندى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ۋاڭ ئەپەندى توغرىسىدا پاراڭلىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭ ناھايىتى ساغلام ئىكەنلىكىنى بىلدىم. خۇ ئەپەندى مېنىڭ «رەھمەتلىك بولۇپ كەتتى» دېگەن سۆزۈمنى ئۇ «خەلقئالەمنىڭ رەھمەت ئېيتىشىغا ئېرىزىگۈدەك بىرمۇنچە خىزمەتلەرنى قىلدى» دېگەن مەنىدە چۈشىنىپ قاپتۇ. بۇ ئەھۋال مېنى ناھايىتى «ھەيران» قالدۇردى. چۈنكى، مېنىڭ ئەسلىي دېمەكچى بولغىنىم ئۇنداق ئەمەس ئىدى. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئاللىقاچان «ئۆلۈپ كەتتى» دېگەن گەپ ئىدى. لېكىن، ئىلگىرى ئاڭلىغانلىرىمنىڭ ھەممىسى قىلچىلىكمۇ ئاساسى يوق پىتنە - ئىغۋا ئىكەنلىكىنى پەقەت شۇ چاغدىلا بىلدىم. شۇڭا، بۇ يەردە ئاشۇ سەۋەنلىكىم ئۈچۈن ۋاڭ ئەپەندىدىن ھۆرمەت بىلەن ئۆزرە سورايمەن ۋە ئەسلىي ماقالەمنىڭ بىرىنچى جۈملىسىنى توغرىلاپ، «ۋاڭ يۈەنفاڭ ئەپەندى رەھمەتلىك بولۇپ كەتمىدى» دەپ ئۆزگەرتىمەن.

1925 - يىل 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، بويۇم قىزىپ، بېشىم ئاغرىپ تۇرغان چاغدا يازدىم.

ئىزاهلار:

(1) ئىزچىلار — بۇرژۇئازىيىنىڭ مەكتەپتىكى ئۆسمۈرلەرگە ھەربىي-لەشتۇرۇش تەلىمى بېرىدىغان تەشكىلاتى تەركىبىدىكى بالىلار. بۇ تەشكىلات-نى 1908 ـ يىلى ئەنگلىيىنىڭ ھەربىي ئەمەلدارى بىدىنبېرگ قۇرغان، ئۇزۇن ئۆتمەيلا كاپىتالىستىك مەملىكەتلەردە ئومۇملاشقان. بۇنداق تەشكىلات جۇڭگودا 1912 ـ يىلى قۇرۇلغان. «4 ـ ماي» ھەرىكىتى ۋاقتىدا، ئىزچى-لار تەشكىلاتى تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى تارقىتىش قاتارلىق ھەرىكەتلەرگە قاتناشقان.

(2) سەندۇڭ مەسلىسى — بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى تامامالنغاندىن كېيىن، جاھانگىر دۆلەتلەر 1919 ـ يىلى ئولجا بۆلۈشىدىغان «پارىژ سۇلھى كېڭىشى»نى چاقىرغان. جۇڭگو گەرچە غالىب دۆلەت سۈپىتىدە كېڭەشكە تەكلىپ قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن كېڭەش ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە فرانسە-يىگە ئوخشاش جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ چاڭگىلىدا بولغاچقا، 1898 ـ يىلى جۇڭگو بىلەن گېرمانىيىنىڭ «جياۋجۇ — ئاۋمېن كونسېسسىيە شەرتنامە-سى»گە ئاساسەن، ئۇرۇشتا يېڭىلگەن گېرمانىيىنىڭ سەندۇڭدىكى ئالاھىدە ئىمتىيازى پۈتۈنلەي ياپونىيىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىدۇ دەپ، ئوچۇقتىن-ئوچۇق قارار چىقارغان. شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىمۇ ئىمزا قويۇشقا ھازىرلانغان، بۇ خەۋەر جۇڭگوغا يېتىپ كېلىشى بىلەنلا پۈتۈن مەملىكەت خەلقى غەزەپكە كەلگەن. ئالدى بىلەن بېيجىڭ ئوقۇغۇچىلىرى 5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ئوقۇش تاشلاپ، توپلىشىپ يىغىن ئۆتكۈزۈپ ۋە نامايىش قىلىپ، پارىژ سۇلھ كېڭىشىنىڭ قارارلىرىغا قارشى تۇرغان ۋە ياپونىيەرەس ئەمەلدار-لارنى جازالاشنى تەلەپ قىلغان. بېيجىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ شۇ قېتىمقى كۈرىشى ئۇلۇغ «4 ـ ماي» ھەرىكىتىنىڭ باشلىنىشى بولدى.

(3) شياۋفېن چۈجى ياپون ماللىرىنى يەكلەش ھەرىكىتىگە ئېتىراز بىلدۇرگەن — 1919 ـ يىلى «4 ـ ماي» ھەرىكىتى پارتلىغاندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ ھەممە يېرىدىكى ۋەتەنپەرۋەر ئامما ياپون ماللىرىنى چەكلەش ھەرىكىتىنى كەينى ـ كەينىدىن قانات يايدۇرغان. ياپونىيىنىڭ فۇجودا تو-رۇشلۇق كونسۇلخانىسى بۇ ھەرىكەتكە بۇزغۇنچىلىق سېلىش ئۈچۈن 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئاددىي كىيىم كىيگەن ساقچىلار بىلەن لۈكچەكلەرنى ئىشقا سېلىپ، ۋەتەنپەرۋەر ئوقۇغۇچىلارنى ئۇرغۇزغان. ئەتىسى يەنە نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار بىلەن شەھەر خەلقىنى ئۆلتۈرۈپ ۋە ياردار قىلىپ، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئاممىنىڭ غەزىپىنى قوزغايدىغان فۇجو پاجىئەسىنى تۇغ-دۇرغان. ياپونىيىنىڭ جۇڭگودا تۇرغان ئەلچىسى شياۋفېن چۈجى 12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار ۋازارىتىگە «ئېتىراز»

بىلدۇرۇپ، ئەكسىچە «بۇ ۋەقەنىڭ تۇغۇلغانلىقىغا پۈتۈنلەي جۇڭگو جاۋابكار» دەپ تۇرۇۋالغان ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتىنى چەكلەشنى تەلەپ قىلغان. شياۋفېن چۈجى بالدۇر ياپونىيىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق مەسلىھەتچىسى ئىدى. ئۇ 1915 ـ يىلى ياپونىيە ئەلچى-سى رىجى جىيى بىلەن يۈەن شىكەينىڭ ئاتالمىش «21 ـ ماددىلىق شەرتنامە» تۈزۈشىگە ياردەم بەرگەنىدى.

(4) «يېڭى ياش» ئايلىق ژۇرنىلىدىكى «پارچە تەسىراتلار» — «يېڭى ياش» ئونئۇبرسال ئايلىق ژۇرنال. ئۇ «4 ـ ماي» مەزگىلىدە يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنى تەشەببۇس قىلىپ، ماركسىزمنى تارقاتقان مۇھىم ژۇرنال؛ 1915 ـ يىل 9 ـ ئايدا تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنىپ، 1922 ـ يىل 7 ـ ئايدا نەشردىن توختىتىلغان. «يېڭى ياش» 1918 ـ يىل 4 ـ ئايدىكى 4 ـ جىلد 4 ـ سانىدىن تارتىپ، جەمئىيەت ۋە مەدەنىيەت توغرىسىدا قىسقا مۇلاھىزىلەرنى بېسىپ تۇرغان ۋە ئونئىگا «پارچە تەسىرات-لار» دەپ ئومۇمىي سەرلەۋھە قويغان. دەسلەپتە ماقالىگە ماۋزۇ قويۇلماي، پەقەت نومۇرلا قويۇلاتتى. 56 ـ ماقالىدىن تارتىپ ئومۇمىي سەرلەۋھە ئاستىدا ماۋزۇ قويۇلغان. ئاپتور قىسقا مۇلاھىزىلىرىنى «يېڭى ياش» ژۇرنـ-لىدا ئېلان قىلىپ تۇرغان. ئۇنىڭ 1918 ـ يىل 9 ـ ئايدا 5 ـ جىلد 3 ـ سانىدىكى «پارچە تەسىرات — 25» دىن باشلاپ، 1919 ـ يىل 11 ـ ئايدا شۇ ژۇرنالنىڭ 6 ـ جىلد 6 ـ سانىدىكى «66 ـ ھاياتلىق يولى» غا قەدەر يازغان جەمئىي 27 پارچە ماقالىسى كېيىنكى چاغلاردا مۇشۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن.

(5) بۇ ماقاله دەسلەپتە 1918 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى بېيجىڭدىكى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 ـ جىلد 3 ـ سانىغا «تاك سى» دېگەن نام بىلەن بېسىلغان.

(6) يەن يۈلىك (1853 — 1921) — يەن فۇ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. فۇجيەننىڭ مىڭخۇ (ھازىرقى فۇجۇ) دېگەن جايىدىن، مەنچىڭنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى مەرىپەتچى مۇتەپەككۇر، تەرجىمان. ئۇ 1877 ـ يىلى (گۇاڭ-شۈينىڭ 3 ـ يىلى) دېڭىز ئارمىيىسىدە ئوقۇش ئۈچۈن ئەنگلىيىگە ئەۋەتىل-گەن، 1979 ـ يىلى جۇڭگوغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ دېڭىزچىلار مەكتىپىدە باش ئوقۇتقۇچىلىققا تەيىنلەنگەن، جياۋۇ (1894 ـ يىلى) جۇڭگو ـ ياپونىيە ئۇرۇشىدا، جۇڭگو يېڭىلگەندىن كېيىن، ئۇ قانۇننى ئۆزگەرتىپ يېڭىلىققا كۆچۈشنى تەشەببۇس قىلغان ۋە غەربنىڭ تەبىئىي پەنلىرى بىلەن بۇرژۇئازىيە جەمئىيىتىنىڭ ئىلمىي ئىدىيىلىرىنى كۆچىنىڭ بارچە تونۇشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللانغان. ئىلگىرى ـ ئاخىر بو-لۇپ، ئەنگلىيىلىك ھېكسلى (T. H. Huxliy) نىڭ «تەدرىجىي تەرەققىيات

نەزەرىيسى» ، ئادام سمىت (A. Smith) نىڭ «مىللىي بايلىق» ، فرانسىيىلىك مونتېسكيۇنىڭ «قانۇننىڭ مەپھۇمى» قاتارلىق كىتابلىرىنى تەرجىمە قىلىپ، جۇڭگونىڭ شۇ چاغدىكى ئىدىيە ساھەسگە ناھايىتى چوڭ تەسىر بەرگەن. بىراق، ژۇشۇي سىياسىي ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، سىياسىي جەھەتتە كۇنساناپ مۇتەئەسسىپلىككە مايىللاشقان، 1915 - يىلى «ئامانلىق ھەيئىتى» گە قاتناشىپ يۈەن شىكەينىڭ پادىشاھ بولۇشىنى ياقلىغان. لۇشۇن بۇ يەردىكى بىر ئابزاس سۆزنى يەن يۇلىڭ مونتېسكيۇ (C. L. montesquyeu) نىڭ «قانۇننىڭ مەپھۇمى» ناملىق ئەسىرىنىڭ 18 - جىلد 25 - بابىنى تەرجىمە قىلغاندا يازغان ئىلاۋىدىن نەقىل كەلتۈرگەن. ئەسلىي تېكىستى مۇنداق: «مەن ھەر قېتىم كوچىغا چىققاندا ئونلىغان ژە يۇزلىگەن باللارنىڭ ھارۋا چاقى ژە ئات ئاياغلىرىدا پىرقىراپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ بەكمۇ بىئارام بولىمەن، ئۇلارنىڭ يىقىلىپ چۈشۈپ مېيىپ بولۇشىدىن ئەنسىرەيمەن، مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم: يەنە 30 يىلدىن كېيىن خەلقىمىز قانداق بولار؟ ژادەرىخا، چىن دۆلىتىنىڭ دۆلەت بولمىقى ھەقىقەتەن تەس ئىكەن!»

(7) بۇ يەردىكى «تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيسى» نى «ئىشلىگەن» دېگەن سۆز، يەن فۇ ئۆز تەرجىمىسىدە ئەسلىي ئەسەرنىڭ مەنىسىگە پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئەھمىيەت بەرمىگەن دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. شۇ چاغدا يەن فۇمۇ ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى تەرجىمە ئەمەس، بەلكى «مەقسەتنى ئۇقتۇرۇش» دەپ ئاتىغان. ئۇ، شۇ كىتابتىكى «تەرجىماندىن كىرىش سۆز» دە: سۆزمۇسۆز تەرجىمە قىلىشقىلا ئېسىلىۋالماي، بەزىدە سۆز - ئىبارىلەرنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتىم، لېكىن مەنىسىنى ئۆزگەرتمىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن تەرجىمە ئەمەس، مەقسەتنى ئۇقتۇرۇش بولدى» دەپ يازغان.

ھېكسلى (1825 — 1895) — ئەنگلىيىلىك بىئولوگىيە ئالىمى. ئۇنىڭ «تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيسى، لوگىكا ژە باشقا ماقالىلەر» دېگەن كىتابى دارۋىنىزمنى تەشۋىق قىلىدىغان كىتاب بولۇپ، 1895 - يىلى يەن فۇ ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئالدىنقى ئىككى ماقالىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ، «تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيسى» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن نەشر قىلغان.

(8) ئوتتو ژېننىنگېر (1880 — 1903) — ئاۋستىرىيىلىك؛ ئاياللارنى مەنسىتمەسلىك ئېقىمىدىكىلەر. ئۇ 1903 - يىلى نەشر قىلغان «جىنس ژە خاراكتېر» دېگەن كىتابىدا «ئاياللارنىڭ ئورنى ئەرلەرنىڭ ئورنىدىن تۆۋەن بولۇشى كېرەك» دەپ ئىسپاتلاشقا كۇچىنىڭ بارىچە ئۇرۇنغان.

(9) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1918 - يىل 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 - جىلد 4 - سانىغا كالك سى دېگەن ئىمزا بىلەن

بېسىلغان.

(10) بۇ يەردە جياڭ ژېيچياۋ كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ماۋارىپ ژازارتىدە مەسلىھەتچى بولغان.

(11) ئالىم كوخ — (1843 — 1910) — گېرمانىيىلىك مىكروبولوگىيە ئالىمى.

(12) «بوكسچى باسمىچىلار» — 1900 - يىلى بوكسچىلارنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى قوراللىق كۈرىشى پارتلىغان. بۇ كۈرەشكە جۇڭگونىڭ شىمالىي قىسمىدىكى دېھقانلار، قول ھۈنەرژەنلەر، سۇ - قۇرۇقلۇق قاتناش ئىشچىلىرى ژە ئەسكەر قاتارلىق كەڭ ئاممىا قاتناشقان. ئۇلار قالاق - خۇراپىي تەشكىلىي شەكىل ژە ئۇسۇل قوللانغان، چامباشچىلىق ئۇگەنگەن. شۇڭا، ئۇ چامباشچىلار — بوكسچىلار دەپ ئاتالغان. شۇ چاغدا ھۆكۈمران سىنىپلار بىلەن جاھانگىرلار ئۇلارنى كەمسىتىپ «بوكسچى باندىتلار» دەپ ئاتىغان.

(13) ئالىم Pfeffer— توغرىسى M. J. Pettenkofer (1818 — 1910)، ئۇ: كېسەللىك بەدەندىكى سۇيۇقلۇقنىڭ بۇزۇلۇشىدىن پەيدا بولىدۇ، مىكروب بىلەن مۇناسىۋەتسىز دەپ قارايدىغان كونا نەزەرىيىچى.

(14) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1918 - يىل 11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 - جىلد 5 - سانىدا «تاڭسى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(15) چەت ئەلگە يول ئېچىپ بېرىش — ئەيپۇن ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى مەنچىڭ ھۆكۈمىتى چەت ئەللەر بىلەن ئالاقىلىشىشنى مەنئى قىلىش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، خەلق سودا كېمىلىرىنىڭ چەتكە چىقىپ سودا قىلىشىنى مەنئى قىلغان. 1840 - يىلى ئەيپۇن ئۇرۇشى باشلىنىپ، كاپىتالىستىك دۆلەتلەر تۇپ - زەمبىرەك ئارقىلىق جۇڭگونىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ تاشلاپ، جۇڭگوغا بىرمۇنچە تەڭسىز شەرتنامىلەرنى زورلاپ تاڭغان، شۇنىڭ بىلەن تاشقى ئالاقە باشلىنىپ، جۇڭگو پەيدىنپەي يېرىم فېئودال، يېرىم مۇستەملىكە بولۇپ قالغان. شۇندىن تارتىپ غەرب بۇرژۇئازىيىسىنىڭ پەن - مەدەنىيىتىمۇ جۇڭگوغا كۆپلەپ كىرىشكە باشلىغان.

(16) چىڭتاڭ، ژېنژاڭ، ژۇ ژاڭ، جۇگۇڭ — چىڭتاڭ: تاڭ سۇلالىسىنىڭ بىرىنچى خانى. ژېنژاڭ؛ جۇ ژېنژاڭ: ئۇ شاڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا جۇ قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ئىدى. جۇ سۇلالىسى ژاقتىدا ھۆرمەت يۈزىسىدىن ژېنژاڭ دەپ ئاتالغان. ژۇژۇژاڭ: جۇژۇژاڭ، ژېنژاڭنىڭ ئوغلى، جۇ سۇلالىسىنىڭ بىرىنچى خانى. جۇ گۇڭ: ژۇ ژاڭنىڭ ئىنىسى. چېڭ ژاڭ ژاقتىدا مەمۇرىي خىزمەتنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ قولىدا ئىدى. جيې: شيا سۇلالىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى خانى، جۇ — شاڭ سۇلالىسىنىڭ

ئەڭ ئاخىرقى خانى.

(17) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1918 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 ـ جىلد 5 ـ سانىدا «سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(18) مىسىرلىق يەھۇدىيلار — (ئىسرائىل ئەۋلادى ياكى يېۋرى ئەۋلادى) — ئۇلار ئەڭ بالدۇر مىسىرنىڭ ئالېكساندرىيە شەھىرى قاتارلىق يەرلەردە ياشىغان. مىلادىيەدىن 1920 ـ يىل بۇرۇن ئۇلارنىڭ مىللىي داھىيىسى مۇسا ئۇلارنى مىسىردىن كەنئانغا (پەلەستىنگە) باشلاپ بېرىپ دۆلەت قۇرغان. ئۇلار مىسىردىن كەلگەچكە مىسىرلىق يەھۇدىيلار دېيىلگەن. مىلادىيەنىڭ 70 ـ يىلى ئۇلارنىڭ دۆلىتىنى رىم جاھانگىرلىكى مۇنقەرز قىلغانلىقى سەۋەبىدىن يەھۇدىيلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى غەربىي ياۋروپاغا ۋە دۇنيانىڭ باشقا يەرلىرىگە تارقىلىپ كەتكەن.

(19) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1918 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 ـ جىلد 5 ـ سانىغا بېسىلغان.

(20) مىنگونىڭ مائارىپچىلىرى — شۇ چاغدا جەنەننىڭ مۇداپىئە ئەمەلدارى ماليالڭ «يېڭى چامباشچىلىق ھەققىدە باشلانغۇچ بىلىم» دېگەن بىر كىتابنى يازغان، شۇ چاغدىكى شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ مائارىپ ۋازارىتى ئۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ دەرسلىك قىلىپ بېكىتكەن، ئاز سانلىق مائارىپچىلارمۇ ئۇنى ماختىغان.

(21) 1900 ـ يىلى سەككىز جاھانگىر دۆلەتنىڭ بىرلەشمە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلغان چاغدا يىخېتۈەنچىلەردە «خۇدايىم تەننى ساقلايدۇ، مىلتىق ـ زەمبىرەك ئوقى ئۆتمەيدۇ» دېگەن خۇراپىي قاراشلار بولغان.

(22) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1918 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 5 ـ جىلد 5 ـ سانىغا «شۇن» نامى بىلەن بېسىلغان.

(23) Nordau — نورداۋ (1849 — 1923) — ۋېنگىرىيىدە تۇغۇلغان نېمىس دوختۇر، سىياسىي ئەنزارچى، يازغۇچى.

(24) «خەلقنىڭ دۈشمىنى» — نورۋېگىيىلىك يازغۇچى ئىبسىنىنىڭ «خەلق دۈشمىنى» دېگەن سەھنە ئەسىرىنىڭ قەھرىمانى ئىستومان قاتارلىقلار. ئىستومان ئاممىۋى تازىلىق خىزمىتىگە بەكمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغان ئارىشاڭ دوختۇرى ئىدى. ئۇ ئارىشاڭدا كۆپلىگەن يۇقۇملۇق كېسەل مىكروبلىرىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بىلىپ، ئارىشاڭنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنى تەكلىپ قىلغان. ئەمما، شەھەرلىك ھۆكۈمەت ۋە شەھەر خەلقى ئىقتىسادىي مەنپەئەتىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىدىن قورقۇپ، بۇنىڭغا قارشى چىققان، ئاخىر ئۇنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، «خەلق دۈشمىنى» دەپ جاكارلىغان.

(25) Mob— ئىنگلىزچە «جەللىگۇرلەر» دېگەن سۆز.

(26) جاڭ زىدۇڭ — مەنچىڭ دەۋرىدىكى چوڭ مەنسەپدار، ياۋروپالىقلار تەرەپدارلىرىنىڭ يېتەكچىلىرىدىن بىرى.

(27) جاڭ شىبەنجۇڭ (1606 — 1646) — يەنئەننىڭ لۇشۈجىيەن (ھازىرقى شەنشىنىڭ دىڭبىيەندۇڭ) دېگەن يېرىدىن. مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. 1630 ـ يىلى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، شەنشى ـ خېنەنلەردە جەڭ قىلغان. 1644 ـ يىلى سىچۈەنگە كىرىپ، چېڭدۇدا «ئۇلۇغ غەربىي دۆلەت» قۇرغان. 1646 ـ يىلى سىچۈەندىن چېقىپ كېتىۋاتقان يول ئۈستىدە، يەنى يەنتىڭ دېگەن جايىنىڭ چېگرىسىدا مەنچىڭ ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان. كونا ۋاقىتتىكى تارىخلاردا ئۇنىڭ ئادەم ئۆلتۈرگەنلىكى مۇبالىغە قىلىنغان خاتىرىلەر كۆپ.

(28) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 1 ـ سانىغا «تاڭسى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان، بۇ ماقالىدىن تارتىپ «66»غا قەدەر تامامەن 1919 ـ يىلى يېزىلغان. ئاپتور 1918 ـ يىلى يېزىلغان ماقالىلىرى قاتارىغا خاتا كىرگۈزگەن. ھازىر تۈزىتىلدى.

(29) شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن، مەنچىڭ خانىدانلىقىنىڭ ئەكسىيەتچى ئەمەلدارى، شىمالىي مىلىتارىستلار باشلىقى يۈەن شىكەي جاھانگىرلارنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن سۇن جۇڭشەننى ئىستېپا بېرىشكە قىستاپ، دۆلەت ھاكىمىيىتىنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، 1921 ـ يىل 3 ـ ئايدا بېيجىڭدا ۋاقىتلىق دارۇڭتۇڭ بولۇۋالغان. كېيىن يۈەن شىكەي يەنە خانىدانلىق تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنغان. مەنچىڭ سۇلالىسىنىڭ سانىدىكى قېرىلىرىدىن لاۋنەيشۇەن، سۇڭ بۇرېڭ، لىيۇ تىڭچىنلەرمۇ جەمئىيەتىنى خالىماي، بېيجىڭ قاتارلىق جايلاردا تىرىلىش ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن جاڭ شۇڭ، كاڭ يۇۋېي قاتارلىقلار مەنچىڭنىڭ ئەمەلدىن قالغان خانى فۇيىنى يۆلەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىلەن شۇغۇللانغان.

(30) بوكسچىلار دەۋرىدىكى دىيانەتلىك ئادەملەر — بوكسچىلار دەۋرى دېگەن سۆز يىخېتۈەن ھەرىكىتى دەۋرىنى كۆرسىتىدۇ. ئەيپۇن ئۇرۇشىدىن كېيىن، جاھانگىرلار دىندىن تاجاۋۇزچىلىق قورالى سۈپىتىدە پايدىلانغان. كاتولىك دىندارلىرى بىلەن خرىستىئان دىندارلىرى جۇڭگونىڭ ھەممىلا يېرىدا چېركاۋ ـ ئىبادەتخانا قۇرۇپ، كەڭ دائىرىدە مۇرىت توپلىغان. بۇلار دىيانەتلىك ئادەملەر دېيىلگەن، بۇلارنىڭ تولىسى زومىگەر، جېدەلخور لۇكچەكلەر بولۇپ، جاھانگىرلارنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىپ، ئاددىي خەلقنى بوزەك ئېتىپ، ئاممىنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتىنى قوزغىغان. يىخېتۈەن ھەرىكىتى مەزگىلىدە ئادەتتىكى دىيانەتلىك ئادەملەرمۇ

زەربىگە ئۇچرىغان.

(31) ئادالەت زوراۋانلىق ئۇستىدىن غەلىبە قىلدى — 1918 - يىلى بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئەنگلىيە، فرانسىيە قاتارلىق «ئانتانتا دۆلەتلەر» گېرمانىيە، ئاۋسترىيە قاتارلىق «ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر» ئۇستىدىن غەلىبە قازانغانلىقىنى ئادالەت زوراۋانلىق ئۇستىدىن غەلىبە قىلدى دەپ داۋاراڭ سېلىشقان، شۇ چاغدا جۇڭگودىمۇ بەزىلەر ئۇلارغا ئاۋاز قوشۇپ ماختىغان.

(32) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 - يىل 1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 1 - سانىغا «تاڭ سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(33) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 - يىل 1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 1 - سانىغا «تاڭ سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(34) نىتسې (F. Nietzsche 1844 — 1900) — گېرمانىيىلىك پەيلاسوپ، «ئىرادە ھەممىنى ھەل قىلىدۇ» دەيدىغان پەلسەپىنىڭ تەرغىبات-چىسى. بۇ ماقالىدىكى «زارا تۇستىرا شۇنداق دەيدۇ» دېگەن ئەسەر ئۇنىڭ ئاساسىي پەلسەپە ئەسىرى ھېسابلىنىدۇ.

(35) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 - يىل 1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 1 - سانىغا بېسىلغان.

(36) جورجى گرەي (George Grey 1812 — 1892) ئەنگلىيە-لىك) — ئىلگىرى ئەنگلىيىنىڭ ئاۋسترالىيە، يېڭى زېلاندىيە (بۇ ماقالىدە ئېيتىلغان نىۋزېلاندىيە) ۋە جەنۇبىي ئافرىقىدىكى مۇستەملىكىلىرىدە باش ۋالىي بولۇپ تۇرغان. ئۇ يازغان «كۆپ ئاراللىق دېڭىز توغرىسىدا چۈچەك» ناملىق كىتاب 1855 - يىلى نەشر قىلىنغان. «كۆپ ئاراللىق دېڭىز» دېگىنى پولىنېزىيىدىن ئىبارەت.

(37) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 - يىل 1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 1 - سانىغا بېسىلغان.

(38) «يۇقرالار گۇرۇھى» — يۇەن شىكەي يالليۇالغان لۇكچەك - چوماقچىلار. ئۇلار 1913 - يىل 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۆزلىرىنى «يۇقرالار گۇرۇھى» دەپ ئاتىۋالغان ۋە شۇ چاغدىكى پارلامېنتنى قورشۇۋ-لىپ، پارلامېنت ئەزالىرىنى يۇەن شىكەينى زۇڭتۇڭلۇققا سايلاشقا مەجبۇر قىلغان. كېيىن شىمالىي مىلىتارىستلاردىن دۇەن چىرۇي، ساۋ كۈنلەر مۇشۇنداق ۋاستىلەرنى قوللانغان. بۇ يەردە ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ يالانما قوراللىرىغا تەمسىل قىلىنغان.

(39) بۇ يەردە گەپ شاڭخەي «ئېقىم يېڭى گېزىتى» نىڭ يەكشەنبىلىك

رەسىملىك سەھىپىسى «پۇك» قا قارىتىلغان. «پۇك» — ئىنگلىزچە puck دېگەن سۆز بولۇپ، ئەنگلىيە خەلق چۆچەكلىرىدىكى بەتقىلىق جىن - ئالۋاس-تىلارنىڭ نامى.

(40) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 2 - سانىغا «تاڭ سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(41) بۇ يەردە گەپ شاڭخەي «ئېقىم يېڭى گېزىتى» نىڭ يەكشەنبىلىك سەھىپىسى «پۇك» ئۇستىدە بارىدۇ. بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان ھەجۋىي رەسىم 1919 - يىل 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى شۇ سەھىپىگە بېسىلغان جەمئىي ئالتە پارچە رەسىم بولۇپ، ئۇنى شىڭ بوچىڭ سىزغان، چۈشەندۈرۈشىدە: «مەلۇم بىر يېڭىچە ئالىم خەنزۇ خېتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىۋاتى-دۇ»، «لېكىن ئۆگىنەي دېسە، رىم يېزىقى كاللىسىغا كىرمەپتۇ، دوختۇر-لارغا مۇراجىئەت قىپتۇ: دوختۇر! يۇرىكىم ئورنىغا رىم ئىتىنىڭ يۇرىكىنى ئالماشتۇرۇپ بېرىڭ، دەپتۇ»، «مەلۇم يېڭىچە ئالىم يۇرەكنى ئالماشتۇرغاۋ-دىن كېيىن، رىم ھەرپىنىڭ تاۋۇشلىرىنى ئوقۇغانكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى چەت ئەل ئىتلىرى ھاۋشىغاندەك بولۇپ چىقىپتۇ» دېگەن سۆزلەر بار.

(42) 1919 - يىل 2 - ئاينىڭ 9 - كۈنى «ئېقىم يېڭى گېزىتى» نىڭ يەكشەنبىلىك رەسىملىك سەھىپىسى «پۇك» تا شىڭ بوچىڭنىڭ يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەت ھەققىدە تۆت ھەجۋىي رەسىم بېسىلغان، ئۇلارنىڭ چۈشەندۈرۈشىدە: مەلۇم ئەدەب «دائىم ئەدەبىيات - سەنئەت ھەققىدە يازغان ئەسەرلىرى بىلەن كۆرەڭلىك قىلىدۇ»، «لېكىن ئۇنىڭ ئىدىيىۋى ئاساسى يەنىلا چەت ئەل بۇتلىرىدىن ئىبارەت» دېگەن سۆزلەر بار.

(43) دىنىي ئىسلاھات — بۇ يەردە ياۋروپادا XIV ئەسىردىن XVI ئەسىرگىچە خرىستىئان دىنىدىكىلەرنىڭ رىم پاپاسىنىڭ فېئودال ھۆكۈمراۋ-لىقىغا قارشى ھەرىكىتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ھەرىكەتنىڭ ئاساسىي ۋەكىللە-رى — گېرمانىيىلىك مارتىن لۇتىر، ۋىنسېر. بۇ ھەرىكەت ياۋروپانىڭ تارىخىي تەرەققىياتىدا ئالغا سىلجىتىش رولىنى ئويناغان.

فرانسىيە ئىنقىلابى — 1789 - يىلىدىكى فرانسىيە بۇرژۇئا چوڭ ئىنقىلابى. شۇ ئىنقىلاب فرانسىيىگە 1000 يىلدىن ئوشۇق ھۆكۈمرانلىق قىلغان فېئودال مۇستەبىتلىك تۈزۈمىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، كاپىتالىزمنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرگەن.

(44) بېلگىيىنىڭ ئادالەتلىك ئۇرۇشى — بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا گېرمانىيە غەربىي سەپتە فرانسىيىنىڭ ئاساسىي قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن بېلگىيىدىن يول ئېلىشقا ئۇرۇنغان. بېلگىيە ئەسلىدە «بىتە-

رەپ دۆلەت» بولغاچقا، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئۆز زېمىنىدىن ئۆتۈشىنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇرۇش تۈگىگەن. شۇ چاغدا «ئانتانتا دۆلەت» تەرەپدارلىرى بېلگىيىنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىشىنى «ئادالەتلىك ئۇرۇش» دەپ ئاتىغان.

(45) دارۋىن (C. R. Darwin 1809 — 1882) — ئەنگلىيىنىڭ بىئولوگىيە ئالىمى. تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسىگە ئاساس سالغۇچى.

ئىبسېن (H. LJ. Ibsen 1828 — 1906) — نورۋېگىيە سەھنە ئەسەر يازغۇچىسى.

تولىستوي (Л. N. Tolstoy 1828 — 1910) — روسىيە يازغۇچىسى.

(46) گۈەن يۈ (160 — 219) — ئۈچ پادىشاھلىق ۋاقتىدا سىچۈەن-نىڭ باش قوماندانى بولغان. كېيىن فېئودال ھۆكۈمرانلار ئۈنى «ساداقەت-لىك» نىڭ ئۈلگىسى ھېسابلاپ، «پادىشاھقا ياردەملىشىپ ۋەتەننى قوغداشتا سادىق» دەپ ھۆرمەتلىگەن ۋە ھەر جايدا ئۈنىڭغا ئاتاپ مەخسۇس گۈمبەزلەرنى ياسىغان.

(47) ۋابا ئىلاھى بىلەن بەش مۇئەككەل — بۇلار مەملىكىتىمىزدە كونا زاماندىكى خەلق چوقۇنىدىغان ئىلاھ ۋە مۇئەككەللەر بولۇپ، ئۇلار ۋابا ۋە بالا ـ قازانى ئىگىلىگۈچىلەرمىش.

(48) Apollo (ئاپوللو) — يۇنان ئەپسانىلىرىدىكى يورۇقلۇق، سەن-ئەت ۋە ساغلاملىقنىڭ ئىلاھى؛ ئۈمۇ ۋابا ۋە بالا ـ قازانى باشقۇرغۇچمىش.

(49) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 2 ـ سانىغا «سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(50) قەدىمكى زاماندا ۋاقىت شىزى يازغان 320 خەتلىك بىر ئەسەر.

(51) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 2 ـ سانىغا «سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(52) بۇ يەردە «ھېچ نەرسە ئۈچۈپمۇ ئۆتەلمەيدۇ» غان تەبىئىي ئىستې-كام دېمەكچى.

(53) Brand — برانت. ئىبسېننىڭ «برانت» داستانىدىكى قەھرىمان، Alloornothing! — ئىنگلىزچە: «بولسا تولۇق بولسۇن، بولمىسا يوق بول-سۇن» دېگەن سۆز.

(54) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 2 ـ سانىغا «سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(55) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 3 ـ سانىغا بېسىلغان.

(56) ۋاقىت نا — سەندۈك ئۆلكىسىنىڭ ئەنچيۇ دېگەن يېرىدىن، سەن-دۈك ئۆلكىلىك مائارىپ جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، ئاۋام پالاتاسىنىڭ ئەزاسى بولغان. ئۇ جۇڭگودا يېڭى چامباشچىلىقنى كېڭەيتىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان ۋە بۇ تەكلىپ 1917 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئاۋام پالاتاسى تەرىپىدىن تەستىقلانغان.

(57) جۇڭخۇا پالۋانلار جەمئىيىتى — ئۆز ۋاقتىدا تېخنىكا، بېيجىڭ قاتارلىق يەرلەردىكى چامباشچىلىق تەشكىلاتى.

(58) يېشىل تۈغلۇق جەمئىيەت — ئۆز ۋاقتىدا دۇنيا تىلىنى تەرغىب قىلىشنى مەقسەت قىلغان تەشكىلات. دۇنيا تىلى Esperanto دەپمۇ ئاتىلىدۇ. «زامىنخوف پەيغەمبەر» — شۇ چاغدا دۇنيا تىلى ئالىملىرى زامىنخوپنى ھۆرمەتلەپ شۇنداق ئاتىغان.

زامىنخوف (L. Zamanhof 1859 — 1917) — پولشىلىق. ئۇ 1887 ـ يىلى دۇنيا تىلىنى ئىجاد قىلغان ۋە «بىرىنچى دەرسلىك»، «دۇنيا تىلىنىڭ دەسلەپكى ئاساسى» دېگەن كىتابلارنى يازغان.

Ido — فرانسىيىلىك كۇتۇرات (L. Couturat 1868 — 1915) ۋە دانىيىلىك جېسپېرسېن (O. Jespesen 1860 — 1943) قاتارلىقلار ئىجاد قىلغان يەنە بىرخىل دۇنيا تىلى.

(59) غازاڭ قۇرتى — كېپىنەكنىڭ بىرخىلى، رەڭگى غازاڭغا ئوخ-شاپ كېتىدۇ، ئارام ئېلىش ۋاقتىدا ئىككى قانىتىنى يېغىۋالغاچقا، قارىماققا غازاڭدەكلا تۇرىدۇ.

(60) ياسىما بۇغا — بۇغىنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېلىپ ياسىغان بۇغا ئۈلگىسى. بۇ يەردە قۇرۇق شەكىللا بار، جېنى يوق نەرسە دېگەن مەنىنى بېرىدۇ.

(61) تەسىراتچىلار — XIX ئەسىرتىڭ 80 ـ يىللىرى ياۋروپادا شەكىل-لەنگەن رەسساملار گۇرۇھى. ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئۇلار رەسسام-نىڭ شەخسلىكى بىلەن سۇبيېكتىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن؛ رەسىم سىزىشتا تاشقى كۆرۈنۈشى ۋە رەڭلىرىنى ئوبيېكتىپ ھالدا توغرا تەسۋىرلەشكە ئەھمە-يەت بەرمەي، رەسىم سىزغۇچىنىڭ سۇبيېكتىپ، بىردەملىك «تەسىراتى»نى ئىپادىلەشكە ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ، بۇرژۇئا شەكىلۋاز سەنئىتىنىڭ بىرخىل ئېقىمى.

(62) كۇبچىلار — XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا فرانسىيىدە شەكىللەنگەن رەسساملىق ئېقىمى. ئۇلار شەيئىلەرنى ئوبيېكتىپ ھالدا تەسۋىرلەشكە قارشى بولۇپ، گېئومېتىرىيىلىك شەكىل (كۇب، يۇمىلاق، ئۈچ بۇلۇڭ) نى سەن-ئەت تېپىنىڭ ئاساسى قىلغان. ئۇ، رېئاللىقنى كۆزگە ئىلمايدىغان بۇرژۇئا سەنئەتچىلىرى بولۇپ، ئەڭ ئۈچىغا چىققان شەكىلۋازلىقنىڭ ئىپادىسى.

(63) كېلەچەكچىلەر — XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئىتالىيىدە شەكىللەنگەن رەسساملىق ئېقىمى. ئۇلارنىڭ ئاساسىي خۇسۇسىيىتى زامانىۋى مېخانىك مەدەنىيەتنىڭ ئۇچقاندەك تېز سۈرئەت بىلەن كەسكىن ھەرىكىتىنى ئىپادىلەش بولۇپ، رەسىم سىزىشتا ۋاقىت تۇيغۇسىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ رېئال ئوبرازنى بۇزغان ۋە چۈشىنىش تەس بولغان. بۇ بۇرژۇئا سەنئەتچىلىرىنىڭ مېخانىك ماددىي مەدەنىيەت توغرىسىدىكى ئەسەبىيلىكىنىڭ ئىپادىسى.

(64) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1919 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 3 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(65) «قانۇن ـ نىزام توغرىسىدا بىھۇدە سۆزلەش» — شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن، يۈەن شىكەي ھاكىمىيەتنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان. شۇ چاغدىكى ئىنقىلابچىلار «جۇڭخۇا مىنگونىڭ ۋاقىتلىق ئاساسىي قانۇنى»نى ئاساس قىلىپ، «مىنگونىڭ قانۇن نىزامى» ھەققىدە داۋراڭ سېلىپ، يۈەن شىكەينىڭ ھاكىممۇتلەقلىق ھەرىكىتىنى مۇشۇ يول بىلەن چەكلەش خام خىيالىدا بولغان. يۈەن شىكەي بولسا ئۇلارنىڭ «قانۇن ـ نىزام توغرىسىدا بىھۇدە سۆزلەش»لىرىگە يول قويمىغان ۋە «ۋاقىتلىق ئاساسىي قانۇن»نى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، پارلامېنتنى تارقىتىۋېتىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرگەن. كېيىن دۇەن چىرۈيمۇ شىمال ھۆكۈمىتىنىڭ زۇڭلىسى بولغان ۋاقىتىدا، «ۋاقىتلىق ئاساسىي قانۇن» ۋە پارلامېنت توغرىسىدا خۇددى يۈەن شىكەيگە ئوخشاش ئۇسۇل قوللانغان. قانۇننى قوغداش — 1917 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1918 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە، سۇن جۇڭشەن رەھبەرلىكىدىكى «ۋاقىتلىق ئاساسىي قانۇن»نى قوغداپ قېلىش ۋە پارلامېنتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەرىكىتى.

(66) گۆشىنى يەپ، تېرىسىنى يېپىنچا قىلىش — رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، جىڭ بەگلىكىنىڭ بېگى جۇجو چىبەگلىكىنىڭ بېگىگە: «ئىككى پەرزەنت ھايۋان بولۇپ قالغان بولسا، پېقىر ئۇلارنىڭ گۆشىنى يەپ، تېرىسىنى يېپىنچا قىلغان بولاتتىم» دېگەن. «ئىككى پەرزەنت» — چى بەگلىكىدىن بولغان جىجۇ بىلەن گوزوي. ئۇلار جۇجو تەرىپىدىن ئەسىرگە ئېلىنغان.

(67) دىنىي تەلىم ئورنىغا گۈزەل پەزىلەت تەربىيىسىنى يولغا قويۇش — سەي يۈەنپېي ئوتتۇرىغا قويغان تەشەببۇس. ئۇ «دىنىي تەلىم ئورنىغا گۈزەل پەزىلەت تەربىيىسىنى يولغا قويۇش توغرىسىدا» سەرلەۋھىلىك ماقالە يازغان. ئۇ ماقالە 1917 ـ يىل 8 ـ ئايدا «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 3 ـ جىلد 6 ـ سانىغا بېسىلغان.

(68) شۈي رېنشى — مەملىكىتىمىزدىكى رىۋايەتلەرگە قارىغاندا،

جۇڭگودا ئەڭ بالدۇر ياغاچتىن ئوت پەيدا قىلغان كىشى، قەدىمكى «ئۈچ پادىشاھ»نىڭ بىرى.

(69) خۇاڭ رۇ (1880 — 1936) — جېجياڭ شاۋشىنلىق. ياپونىپەرەس، سىياسەتچى. ئىلگىرى شىمال ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار ۋازىرى، مۇۋەققەت زۇڭلىسى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار ۋازىرى، مەمۇرىي پالاتانىڭ بېيپىڭدىكى سىياسىي ئىشلارنى تەرتىپكە سېلىش كومىتېتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق خىزمەتلەردە بولغان. ئۇنىڭ «ياۋروپا ئۇرۇشىنىڭ ساۋاقلىرى ۋە جۇڭگونىڭ كېلەچىكى» ناملىق ئەسىرى ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچىل ئەپتى ـ بەشىرىسى تېخى تولۇق پاش بولمىغان ۋاقىتتا يېزىلغان ۋە 1918 ـ يىل 12 ـ ئايدا شاڭخەيدىكى جۇڭخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. بۇ يەردىكى بىر ئابزاس سۆز شۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بۆلۈمىدىن ئېلىنغان.

(70) بۇ ماقالە 1919 ـ يىل 5 ـ ئايدا «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 5 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(71) رادىكالىزم — ياپونلارنىڭ بولشېۋىزمغا قىلغان ھاقارىتى. شۇ چاغدا جۇڭگو ئەكسىيەتچىلىرىمۇ كوممۇنىزمغا قارشى تەشۋىقاتلىرىدا بۇ ئاتالغۇنى قوللانغان.

(72) جۇڭگو ئىشلەمچىلىرى — بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا، شىمال ھۆكۈمىتى ئانتانتا دۆلەتلەرنىڭ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرگە قارشى ئۇرۇشىغا ياردەم ئۈچۈن 200 مىڭدىن ئوشۇق ئارتۇق ئادەم ئەۋەتكەن. بۇلار ئەمەلدە يول ياساش ۋە قاتناش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغاچقا جۇڭگو ئىشلەمچىلىرى دېيىلگەن. ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، جۇڭگونىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمىتى روسىيىدە مۇھاجىر بولۇپ تۇرغان جۇڭگو ئىشلەمچىلىرىنىڭ ۋەتەنگە قايتىپ ئىنقىلابىي ئىدىيىلەرنى تارقىتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، قارار قوبۇل قىلىپ، شەرقىي شىمال، موڭغۇلىيە ۋە شىنجاڭ قاتارلىق يەرلەردىكى چېگرا مۇداپىئە ئەمەلدارلىرىغا ئۇلارنى قاتتىق تەكشۈرۈش ۋە ئۇلاردىن ساقلىنىش توغرىسىدا تېلگرامما بەرگەن.

(73) ئۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش، ئۇرۇشقا قاتنىشىش — بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە ئانتانتا دۆلەتلەر تەرىپىدە تۇرغان ياپونىيە جۇڭگونى ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ، جۇڭگونى تىزگىنلىمەكچى بولغان. دۇەن چىرۈينىڭ شىمال ھۆكۈمىتى بولسا، ئۇرۇشقا قاتنىشىش نامى بىلەن ياپونىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ياردەم ۋە مەدىتىگە ئېرىشىپ، ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قالماقچى بولغان. شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو ھۆكۈمىتى 1917 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلغان.

(74) شەنشىدىكى ئوقۇموشلۇق ئادەملەرنىڭ ئېلانلىرى — 1919 - يىل 3 - ئايدا شەنشىنىڭ بېيجىڭغا سايامەت ئۇچۇن بارغان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى شەنشىدىكى مىللىتارىست چېكىڭ شۇفەنىنىڭ باندىت ئەسكەرلەرنى قوتراتىپ، تىنچ ئاھالىنى قىرغانلىقى ۋە زورلۇق - زومبۇلۇق قىلغانلىقى توغرىسىدا شىكايەت قىلغان ۋە شىكايەتتە باندىت ئەسكەرلەرنىڭ ھەرخىل قاتتىق جازالاش ئۇسۇللىرىنى تىلغا ئالغان.

(75) خۇنەندىكى ئايەتكە ئۇچرىغان ئاھالىلەرنىڭ ئېلان قىلغانلىرى — 1919 - يىل 1 - ئايدا خۇنەن خەلقى جاڭ جىڭياۋنىڭ ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىقىنى شىكايەت قىلغان. «خۇنەن خەلقىنىڭ قانلىق يېشى» دېگەن ئېلاندا جاڭ جىڭياۋنىڭ ئۆز ئەسكەرلىرىنى كۆشكۈرتۈپ ئايالالارنى دەپسەندە قىلغان، بۇلاڭ - تالاڭ قىلغان، بىگۇناھ خەلقنى پاجىئەلىك ئۇلتۇرغان جىنايەتلىرىنى مىسال كەلتۈرگەن.

(76) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 - يىل 5 - ئايدا «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 5 - سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(77) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 - يىل 5 - ئايدا «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 5 - سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(78) گۈڭ زىچىڭنىڭ ئۆز ئاتىسىنىڭ كىيىم - كېچەكلەرنى ھونلارچە كىيىم - كېچەككە ئۆزگەرتكەنلىكىگە قارشى تۇرغانلىقى — ئۆز ئاتىسى: جەنگو دەۋرىدىكى جاۋ بەگلىكىنىڭ پادىشاھى ۋۇلىڭۋاڭ مىلادىيەدىن 307 يىل ئىلگىرى ھەربىي ئىسلاھات يۈرگۈزۈپ، ھونلارچە كىيىم - كېچەك كىيگەن ۋە ئاتقا مىنىپ ئوقيا ئېتىشنى مەشىق قىلغان، ئۇنىڭ بۇ تەدبىرى شاھزادە گۈڭ زىچىڭنىڭ قارشىلىقىنى قوزغىغان.

(79) ۋېددا مىللىتى — سەيلون ئارىلىدىكى بىر مىللەت، ئۇلار تاغ - ئورمانلاردا ياشايدۇ. كۆپىنچىسى ئوۋ ئوۋلاش بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدۇ.

(80) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 - يىل 5 - ئايدا «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 5 - سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(81) «ئەزىمەتلىك» دېگەن سۆز، ئەسلىدە پادىشاھلارنىڭ ھەربىي مۇۋەپپەقىيىتىنى ئۇلۇغ ۋە ئەزىم ئىكەنلىكىنى مەدھىيىلەيدىغان سۆز ئىدى. بۇ يەردە ئەكسىيەتچى سىنىپلارنىڭ خەلققە جەبر - زۇلۇم سالىدىغان زالىملىقىنى تەنە قىلىنىدۇ.

(82) چىن شىخۇاڭ (مىلادىيەدىن 210 — 259 يىل ئىلگىرى) — جەنگو دەۋرىدىكى چېكىڭ بەگلىكىنىڭ خانى، مىلادىيەدىن 221 يىل ئىلگىرى مەملىكىتىمىز بويىچە تۇنجى قېتىم ھوقۇقنى مەركەزلەشتۈرگەن فېئودال سۇلالە قۇرغان.

(83) لیۇ باڭ (مىلادىيەدىن 247 — 195 يىل ئىلگىرى) — چىنڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدىكى دېھقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ داھىيىسى. شياڭ يۈ (مىلادىيەدىن 232 — 202 يىل ئىلگىرى) — چىنڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدىكى دېھقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ داھىيىسى.

(84) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 - يىل 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 6 - سانىغا «تاڭ سى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(85) زېمىن سىرتى ھوقۇقى — بۇ ئۆتمۈشتە جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ تەڭسىز شەرتنامىلەر ئارقىلىق جۇڭگودا «كونسۇللارنىڭ ھۆكۈم قىلىش ھوقۇقى» دىن بەھرىمەن بولۇشىغا قارىتىلغان. بۇنداق ئالاھىدە ئىمتىيازلارغا ئاساسەن، جۇڭگودا ياشايدىغان چەت ئەل مۇھاجىرلىرى جۇڭگو قانۇنىنىڭ چەكلىمىسىگە بويسۇنمايدۇ، ئۇلار جۇڭگودا جىنايەت ئۆتكۈزسە ياكى دەۋا ئىشلىرى سەۋەبىدىن ئەرز قىلىنسا، پەقەت ئۆز دۆلىتىنىڭ كونسۇلى ياكى شۇ دۆلەت تەرىپىدىن قۇرۇلغان سوتلار ئۆزلىرىنىڭ قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىدۇ، ئۇ جاھانگىرلارنىڭ ۋە چەت ئەلنىڭ قانۇنىغا بويسۇنمىغان مۇھاجىرلىرىنىڭ جۇڭگودىكى جىنايى پائالىيەتلىرىنى قوغدايدۇ.

(86) چاشقان يىلى تۆلەم پۇلى — 1900 - يىلى (چاشقان يىلى) گېرمانىيە، فرانسىيە ۋە روسىيە قاتارلىق سەككىز جاھانگىر دۆلەت بىرلەشىپ، جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلىش ئۇرۇشىنى قوزغىغان. 1901 - يىلى (شىڭچۇ يىلى) مەنچىڭ ھۆكۈمىتىنى ۋەتەنگە ھاقارەت كەلتۈرىدىغان «شىڭچۇ شەرتنامىسى»گە زورلاپ قول قويغۇزغان. ئۇنىڭدا: جۇڭگو سەككىز دۆلەتكە 450 مىليون سەر (يىللىق ئۆسۈمى تۆت لى) تۆلەم پۇلىنى 39 يىلغا بۆلۈپ تۆلەيدۇ، ئۆسۈم پۇلى بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي 98 مىليون سەر بولىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن. بۇ تۆلەم پۇل «چاشقان يىلى تۆلەم پۇلى» دەپ ئاتالغان.

(87) 18 كىچىك دۆلەت يېڭىدىن باش كۆتۈرۈپ چىققان — بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ۋە ئۇرۇشتىن كېيىن باشقىدىن ياكى يېڭىدىن قۇرۇلغان دۆلەتلەر. ئۇلار: سېرۇبىيە - كرودىيە - ئىسلوۋىنىيە كارولۇقى (1929 - يىلى يۇگوسلاۋىيىگە ئۆزگەرتىلگەن)، ئېستونىيە، لاتۋىيە، لىتۋا، پولشا، چېخ - سلوۋاكىيە، فىنلاندىيە، ئىسلاندىيە، ئاۋستىرىيە، ۋېنگرىيە، بىلوروسىيە، ئوكرائىنا، مولداۋىيە، گرۇزىيە، ئەزەربەيجان، ئەرمىنىيە، ھىجاز، يېراق شەرق جۇمھۇرىيىتى قاتارلىقلار. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كېيىن يەنە باشقا دۆلەتلەرگە قوشۇلۇپ كەتكەن.

(88) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 - يىل 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 - جىلد 6 - سانىغا «تاڭ سى» دېگەن ئىمزا بىلەن

بېسىلغان.

(89) بۇ يەردە گەپ يىگىت ـ قىزلار ئۇچرىشىپ مۇھەببەتلىشىدىغان يەر ئۈستىدە بارىدۇ.

(90) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 6 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(91) يۇداۋ ۋۇلاڭ (1878 — 1923) — ياپونىيىلىك يازغۇچى.

(92) «ئاق قېيىن» چى — ياپونىيىدىكى ئەدەبىي ئېقىملارنىڭ بىرى بولۇپ، يېڭى غايە ۋە ئىنسانپەرۋەرلىكنى تەكىتلىگەن.

(93) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 6 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(94) بۇ ئەسلىي «ساڭا نومۇس ـ يۈز كېرەك ئەمەسمۇ!» دېگەن مەنىدىكى خەنزۇچە سۆزنىڭ سۇجۇ تەلەپپۇزىدا ئېيتىلىشى.

(95) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 6 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(96) «مۇلازىملار» — ۋەزىر ۋە ئەمەلدارلار.

(97) گوگول (Gogol، 1809 — 1852) — روسىيە يازغۇچىسى. ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىن «ئۆلۈك جانلار»، «رىۋىزور»لار بار.

(98) ئەيسا (تەخمىنەن مىلادىيىدىن تۆت يىل ئىلگىرى — مىلادىيە 30 ـ يىلىغىچە) — خرىستىئان دىنىنىڭ ئىجادچىسى. خاتىرىلەرگە قارىغاندا، ئەيسا ئېروسالىمدىكى چېغىدا مۇرىتى يەھۇدىينىڭ خائىنلىقى بىلەن قولغا ئېلىنىپ، رىم ئىمپېراتورىنىڭ ئىسرائىلىيىدە تۇرۇشلۇق ۋالىيسى بىلادوغا تاپشۇرۇلغان. بىلادو ئەيسانى گۇناھسىز دەپ قويۇۋەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن بەزى موللا ۋە ئاقساقاللار ئۇنى قويۇۋېتىشكە قارشى چىققان. نەتىجىدە ئەيدا كرېست جازىسىغا مىخلاپ ئۆلتۈرۈلگەن.

(99) بۇ ماقالە دەسلەپ 1919 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «يېڭى ياش» ژۇرنىلىنىڭ 6 ـ جىلد 6 ـ سانىغا «تاڭ سى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(100) بۇ ماقالىدىكى «L» دەسلەپ بېسىلغان چاغدا «لۇشۈن» دەپ يېزىلغان.

(101) بۇ ماقالە دەسلەپ 1921 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» دىكى «كۆڭۈل خۇشى» ئىستونىغا «فېڭ شېڭ» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(102) بىلىم جىنايەتتۇر، ھارامدۇر — جۇچيەنزى تەرغىب قىلغان ئىنكارچىلىق پەلسەپىسىنىڭ بىر نۇقتىئىنەزىرى. ئۇ 1921 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى «بېيجىڭ گېزىتى»نىڭ «ياشلارنىڭ دوستى» دېگەن قوشۇمچە سەھىپىسىگە «مائارىپ ساھەسىدە بىلىمگە قارشىلىق» دەپ يازغان ماقالىسىدە، «بىلىم دېگەن ھارام مال ... بىلىمدىن ئىبارەت خۇسۇسىي مۇلۇك تۈزۈمىدىن پەيدا بولغان جىنايەتلەردىن قارىغاندا، بىلىم ھارام، يەنى بىلىمنىڭ ئۆزىدىن ئالغاندىمۇ، ئۇ ھارام مال، شۇڭا مەن بىلىم ئېلىشقا، شۇنىڭدەك بىلىمنىڭ ئۆزىگە قارشىمەن. خۇسۇسىي مۇلۇكتىن ئىبارەت بىلىمنى كېرەكسىز قىلىش ئۇسۇلىمۇ پەقەت بىلىمنى چۆرۈپ تاشلىۋېتىشتىنلا ئىبارەت، بىلىم ھارام مال بولغانلىقى تۈپەيلىدىن بىلىم ئىگىلىرى، مەيلى قانداق شەكىلدە بولسۇن، ھەممىسى ئوغرى ـ قاراقچىدىنلا ئىبارەت. خالاس» دېگەن. ئۇ يەنە «بىلىم دېگەن جىنايەت؛ بىلىم تەرەققىي قىلىپ بىر قەدەم ئىلگىرىلىسە، جىنايەتمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەيدۇ. چۈنكى، بىلىم ئاق كۆڭۈللۈكنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىگە زىت بولغانلىقتىن، بىلىم ئاق كۆڭۈلنى يوقىتىدۇ ۋە دۇنيادا چوڭ قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىدۇ. ئەخلاق ـ پەزىلەت، سىياسەت، تۈزۈم ياكى مەدەنىيەت دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تەبىئەتكە قارشى سۈنئىي قىلتاق؛ ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىلىمدىن پەيدا بولىدۇ. دېمەك، بىلىم جىنايەتنىڭ ئامىلى ۋە چوڭ قالايمىقانچىلىقنىڭ يىلتىزى» دېگەن. جۇ چيەنزى — فۇجيەن مېڭخۇلۇق ئادەم، ئۆز ۋاقتىدا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى پەلسەپە فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىدى.

(103) «ئۇلۇغ پادىشاھىم» — ئەنئەنىلىك جىڭجۈي تىياتىرى «شەھەرنى بوش كۆرسىتىش تەدبىرى» دىكى جۇگې لياڭ غەزىلى بولۇپ، ئۇلۇغ پادىشاھىم دېگىنى لىيۇ بېيگە قارىتىلغان.

(104) بۇ ماقالە 1921 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»گە «فېڭ شېڭ» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(105) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»دە «فېڭ شېڭ» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(106) «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» — «سەھەر گېزىتى» تەتقىقاتچىلار سىستېمىسى (لياڭ چىچاۋ، تاڭ خۇالۇڭ قاتارلىقلار تەشكىل قىلغان سىياسىي تەشكىلات)نىڭ ئورگان گېزىتى، 1916 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى تۇنجى قېتىم بېيجىڭدا چىقىرىلغان ۋە «سەھەر قوڭغۇرىقى» دەپ نام بېرىلگەن، 1918 ـ يىل 12 ـ ئايدا «سەھەر گېزىتى» دەپ ئۆزگەرتىلگەن. ئۇنىڭ 7 ـ بېتىگە ئىلمىي ـ نەزەرىيىۋى ماقالىلەر

ۋە ئەدەبىيات ـ سەنئەتكە دائىر ماقالىلەر بەسلىپ تۇراتتى، 1921 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنىدىن تارتىپ ئايرىم بىر تاۋاق قەغەزدە چىقىرىشقا ئۆزگەرتىلگەن ۋە ئۇنىڭغا «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» دەپ نام بېرىلگەن. «سەھەر گېزىتى» سىياسىي جەھەتتە شىمال ھۆكۈمىتىنى ھىمايە قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئىلغار كۈچلەرنىڭ تۇرتكىسى ئارقىسىدا ئۇنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى مەلۇم مەزگىل يېڭى مەدەنىيەتنى مەدھىيىلەش ۋە ئۇنىڭغا يارەم بېرىش جەھەتتە مۇھىم رول ئوينىغان مەتبۇئاتلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. 1921 ـ يىل كۈزدىن 1924 ـ يىل قىش پەسلىگىچىلىك بولغان ئۇچ يىل جەريانىدا سۇئۇ فۇيۈەننىڭ تەھرىرلىكىدە بولۇپ، لۇشۈن دائىم ئۇنىڭغا ماقالىلەر يېزىپ تۇرغان.

(107) مور (T. More 1478 — 1535)— ئەنگلىيىلىك مۇتەپەككۇر، خىيالىي سوتسىيالىزمنىڭ ئىجادچىلىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ «ئۇتوپىيە»، يەنى «ئەڭ مۇكەممەل، گۈزەل دۆلەت تۈزۈمى ۋە ئۇتوپىيە يېڭى ئارىلى ھەققىدە ھەم پايدىلىق، ھەم قىزىقارلىق ئالتۇن كىتاب» ناملىق ئەسىرى 1916 ـ يىلى يېزىلغان. ئۇتوپىيە — ئىنگلىزچە Utopia دېگەن سۆز بولۇپ، غايىۋى دۆلەت دېگەن مەنىدە. ئاپتور بۇ يەردە «ئۇتوپىيە» pia of uto سۆزىنىڭ دەپ، قاملاشمىغان تەقلىدتە بۇزۇپ يېزىلىشىغا كىنايە قىلىدۇ.

(108) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە بېسىلغان.

(109) روسىيە ئوپېرا ئۆمىكى — 1922 ـ يىل باھاردا خاربىن، چاڭچۈن ئارقىلىق بېيجىڭغا كەلگەن روسىيە ئۆمىكى (ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن قاچقۇن بولۇپ يۇرگەن بىر سەنئەت ئۆمىكى) 4 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا بېيجىڭدا بىرىنچى قېتىم ئويۇن قويغان.

(110) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «فېك شېك» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(111) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1922 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «پالانى ئەپەندى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(112) خەنچىيۇ — لى خەنچىيۇ (1873 — 1924)، جياڭسۇ جياڭدۇ-لۇق، «قوشماق ئۆردەك ۋە جۇپ كېپىنەك» گۇرۇھىنىڭ ئاساسىي ئەزاسى. ئۇنىڭ «يېزىق تۇغرىسىدىكى تەسىراتىم» دېگەن ماقالىسى 1922 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى شاڭخەي «زامان گېزىتى» نىڭ مەخسۇس بېتىگە بېسىلغان.

(113) بۇ يەردە «جياڭجى دۇڭيۈن» دېگەن سۆزنىڭ ئاتالمىش «چوڭ-

قۇر» سۆز ئىكەنلىكىگە، يەنى چۈشىنىكسىز ئىكەنلىكىگە تەنە قىلىنغان.

(114) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1922 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «پالانى ئەپەندى» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(115) بۇ يەردە شاڭخەي كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

(116) «قوشماق ئۆردەك، جۇپ كېپىنەك» ئۇسلۇبى — ئىلگىرىكى بىرخىل ئەدەبىي ئېقىم. بۇ ئېقىمدىكى يازغۇچىلار قىز ـ يىگىتلەرنىڭ دەرد ـ ئەلەملىرىنى تەسۋىرلەپ يازاتتى. بۇ ئېقىمدىكىلەر «شەنبىچىلەر» دەپمۇ ئاتىلاتتى.

(117) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1922 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «پالانى ئەپەندى» دېگەن ئىمزا بىلەن بېسىلغان.

(118) خۇ خۇەيشېڭ (1886 — 1938) — تەخەللۇسى جىچېڭ، ئەنخۇي جىڭشيەن ناھىيىسىدىن. ئۇمۇ بۇ كىتابتىكى «ئاتالمىش مىللىي ئىلىم» دېگەن ماقالىدە سۆزلەنگەن مىللىي ئىلىمشۇناس ۋە «قوشماق ئۆر-دەك، جۇپ كېپىنەك» ئۇسلۇبىدىكى يازغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇ 1922 ـ يىلى 9 ـ ئايدا جېن جىندۇغا يازغان خېتىدە يېڭى ئەدەبىيات ھەرىكىتىگە ھۇجۇم قىلىپ: «يېڭى ئەدەبىياتنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ مەقسىتى جۇڭگونىڭ ئەدەبىياتىنى ئۆزگەرتىش بولسىمۇ، لېكىن بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئۇنۇم ئالالمايلا قالماي، بەلكى بىرمۇنچە تەتۇرلۇك قىلدى» دېگەن. ئاپتور-نىڭ بۇ يەردە بالىلار ناخشىسىنىڭ «تەتۇرلۇكى» دېگىنى ئەنە شۇنىڭغا قارا-تىلغان.

(119) «پالانى ئەپەندى» — ئاپتورنىڭ «پالانى ئەپەندى» دەپ ئىمزا يېزىشى شۇ چاغدىكى «قوشماق ئۆردەك، جۇپ كېپىنەك» گۇرۇھىدىكى يازغۇچىلارنى مەسخىرە قىلغان، چۈنكى بۇ گۇرۇھتىكى يازغۇچىلار دائىم «××ئەپەندى» دېگەن تەخەللۇسى ئىشلىتەتتى.

(120) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «فېك شېك» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(121) «ئىلىم چىرىغى» — شۇ چاغدىكى تەتقىقاتچىلار سىستېمىسىدىكى شاڭخەي «ئېقىم يېڭى گېزىتى» نىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى، 1918 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى نەشر قىلىنىشقا باشلىغان. ئۇنىڭغا رەددىيە بەرگەن «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ ساداسىغا رەددىيە» دېگەن ماقالە 1922 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى «ئىلىم چىرىغى» غا بېسىلغان.

(122) «جۇڭخوا يېڭى خەۋەرلىرى» — شۇ چاغدىكى سىياسىي تەتقى-

قاتچىلار (ياڭ يۈڭجى، جاڭ چۈن قاتارلىق سىياسەتچىلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان ئەكسىيەتچىل سىياسىي تەشكىلات) گېزىتى. 1915 ـ يىل 10 ـ ئايدا شائخەيدە چىقىرىلغان ژۇمنىڭ «يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىنىڭ ساداسى» 1922 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى شۇ گېزىتنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسىگە بېسىلغان.

(123) «خەلق ئارزۇسى» — ھەپتىلىك ژۇرنال — 1919 ـ يىلى شائخەي «خەلق ئارزۇسى» تەھرىراتىنىڭ تەھرىرلىكىدە چىقىرىلغان. «سەرگۈزەشت گېزىتى» — ئايلىق ژۇرنال، 1917 ـ يىلى بېيجىڭدا دەسلەپ كۈندىلىك گېزىت بولۇپ، كېيىن 1922 ـ يىلى ئايلىق ژۇرنالغا ئۆزگەرتىلگەن. «ئاسىيا ئىلىم مەجمۇئەسى» — ئايلىق ژۇرنال، 1922 ـ يىلى شائخەيدە چىقىرىلغان. «تارىخ، جۇغراپىيە ئىلمى» — پەسلىلىك ژۇرنال، 1921 ـ يىلى نەنجىڭ ئالىي دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ تارىخ ـ جۇغراپىيە تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ تەھرىرلىكىدە چىقىرىلغان. «ئەدەبىيات، پەلسەپە» — پەسلىلىك ژۇرنال، 1922 ـ يىلى نەنجىڭ ئالىي دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ ئەدەبىيات، پەلسەپە تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ تەھرىرلىكىدە چىقىرىلغان. «شياڭجياڭ پەرىسى» — پەسلىلىك ژۇرنال. 1922 ـ يىل خۇنەن چاڭسا «مېڭدې» مەكتىپىدە چىقىرىلغان. بۇ گېزىت ـ ژۇرناللارنىڭ تولىسى يېڭى مەدەنىيەت تىكلەش مەسلىسىنى تەشۋىق قىلغان.

(124) بۇ يەردە ئېيتىلغان «ئىنگلىزچە تىنىش بەلگىسى»، ئەمەلىيەتتە دائىم ئىشلىتىلىدىغان تىنىش بەلگىلىرى، يەنى «يېڭچە تىنىش بەلگىلىرى» دىن ئىبارەت. «ئىلىم مىزانى» گۇرۇھىدىكى كونىلىقنى تىكلەش تەرەپدارلىرى يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىغانلىقى ئۈچۈن ھەتتا «يېڭى شەكىلدىكى تىنىش بەلگىلىرى» نمۇ چەتكە قاققان، خەلق ئارا ھەرخىل يېزىقتا ئىشلىتىلىدىغان تىنىش بەلگىلىرىنمۇ «ئىنگلىزچە تىنىش بەلگىلىرى» دەۋالغان.

(125) «مىللىي تەۋەررۈك ئىلمىي گېزىتى» — ئايلىق ژۇرنال، دەڭ شىنىڭ تەھرىرلىكىدە 1905 ـ يىل 1 ـ ئايدا شائخەيدە چىقىرىلغان، 1911 ـ يىل 12 ـ ئايدا نەشىردىن توختىغان. ئۇنىڭغا جاڭ تەيپەن، لىيۇ شىپى ۋە باشقىلار ماقالە يېزىپ تۇرغان. بۇ ژۇرنال مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىن قالغان ئادەملەرنىڭ مەنچىڭغا قارشى ماقالىلىرىنى بېسىپ تۇرغانلىقى سەۋەبىدىن، شۇ چاغدا مەنچىڭ ھۆكۈمىتىگە قارشى ئىنقىلابىي ھەرىكەتتە مەلۇم رول ئويناغاندى.

(126) بۇ بىرنەچچە گېزىت ـ ژۇرنال «قوشماق ئۆردەك، جۇپ كېپىنەك» چىلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا شائخەيدە چىقارغان ئەدەبىي مەتبۇئاتلىرى.

(127) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 4 ـ ۋە 6 ـ

كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «ۋېك شېك» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(128) «تۇرگىنېۋ»، «گوگول» دېگەن ئىسىملارنىڭ خەنزۇچە ئاھاڭ تەرجىمىسى.

(129) بۇ سۆزلەر ئەسلىدە سوغد ۋە سۇرىڭ (قەشقەر) تىللىرىدىن خەنزۇ تىلىغا كىرگەن سۆزلەر بولۇپ، ئەسلىي مۇنداق شۇي — ئەسلىدە ھورىكلۈك — ئۆتۈك؛ شۆ ئەسلىدە شىر؛ پۇتاۋ — ئەسلىدە پۇتاگا (ئۇزۇم)؛ لوبۇ — ئەسلىدە تۇرۇپ؛ فۇ ئەسلىدە بۇد، بۇددا؛ يىلى ئەسلىدە ئىلى دېگەن سۆز.

(130) ئانەنتۇ — ئاناندا، شىچانەنتۇ — سىكساناندا — بۇلار تاڭ دەۋرىدە ياشىغان تەرجىمانلار. سىكساناندا (652 — 710) — ۋۇ زېتيەن زامانىسىدا (684 — 704) ئۇدۇن (خوتەن) دىن بۇددا دىنى كىتابىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئەلچى بىلەن لوياڭغا كېلىپ، بۇددا دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتابلىرىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان؛ جىبومالوشىپو ـ كومارا جىۋا (344 — 413) كۇچالىق تەرجىمان راھىب، ئۆزىنىڭ 800 دىن ئارتۇق تالىپلىرى بىلەن بىرلىكتە، مەنە تەرجىمە ئۇسۇلىدا 384 جىلد بۇددا كىتابىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇلار سانسكرىت (قەدىمكى ھىندى تىلى) دىن تەرجىمە قىلغانلىقى ئۈچۈن «ھىندىلار» دىن بولسا كېرەك دەپ تونۇلۇشى ئېھتىمال.

(131) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «ۋېك شېك» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(132) يات ئىقلىمغا سۈرگۈن قىلىش — كونا زاماندا خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرى مەملىكىتىمىزنىڭ يىراق چېگرا رايونلىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى «يات ئىقلىم» دەپ كەمسىتەتتى، گۇناھكارلارنى شۇ يەرلەرگە سۈرگۈن قىلاتتى.

(133) بۇ ماقالە دەسلەپتە 1922 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «ۋېك شېك» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(134) 1922 ـ يىل 8 ـ ئايدا شائىر ژاڭ جىڭجىنىڭ «ئاق لەيلىنىڭ پۈرىقى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشردىن چىققاندىن كېيىن، خۇ مىڭخۇا (ئۆز ۋاقتىدا نەنجىڭدىكى شەرقىي جەنۇب ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى) شۇ ئەسەرگە «بىمەنە»، «ئەخلاقسىز» دەپ ھۇجۇم قىلغان، كېيىن جاڭ خۇڭشى ئۇنىڭغا رەددىيە يازسا، ئۇ يەنە: «كۆز ياشلىرىم چاناقلىرىمغا پاتماي قالدى» دەپ گەپ سالقان.

(135) مىڭ دەۋردە يېزىلغان بۇ ئەسەردە ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى جىنسىي مۇناسىۋەتكە دائىر رەزىل تەسەۋۋۇرلار بار ئىدى.

(136) ساكيامونى (مىلادىيىدىن 486 — 565 يىللار ئىلگىرى) — بۇددا دىنىنىڭ پەيغەمبىرى.

(137) گېيوتى (1749 — 1832) — گېرمانىيە شائىرى، ئالىم. شېللېي (1792 — 1822) — ئەنگلىيىلىك شائىر.

(138) «كۆك نۇر» — ئۆز ۋاقتىدا شائخەيدە چىققان ئەدەبىي سەھىپىلەرنىڭ بىرى.

(139) بۇ ماقالە دەسلەپ 1922 - يىل 11 - ئاينىڭ 18 - كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە بېسىلغان.

(140) بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا لېكسىيە ھەققى ئېلىشقا قارشى دولقۇن — 1922 - يىل 10 - ئايدا، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قىسمەن ئوقۇغۇچىلىرى مەكتەپنىڭ لېكسىيە ھەققى ئېلىشىغا قارشى دولقۇن قوزغىغان. شۇ سەۋەبتىن بۇ مەكتەپنىڭ كېڭەش ھەيئىتى ئوقۇغۇچى فېڭ سېڭسەنىلا مەكتەپتىن قوغلاشنى قارار قىلغان. ئەمەلىيەتتە بولسا، بۇ ئوقۇغۇچى دولقۇندىن كېيىن قاتناشقان بولۇپ، دولقۇن قوزغىغۇچىلاردىن ئەمەس ئىدى. فېڭ سېڭسەن — سەندۇڭلۇق. شۇ چاغدا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەييارلىق فاكۇلتېتى فرانسۇز تىلى سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىدى.

(141) تۆت شەھىتلىكى قەبرىسى — 1912 - يىل 1 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئىنقىلابچى ياڭ بۇجاڭ، جاڭ شەنپېي، خۇاڭ زىمىڭ، يۈەن شىكەينى بومبا بىلەن پارتلىتىپ ئۆلتۈرمەكچى بولغاندا، ئۆلتۈرەلمەي ئۆزلىرى قۇربان بولغان. شۇ يىلى 1 - ئاينىڭ 26 - كۈنى پېكىڭ جاھىن مەنچىڭ ھۆكۈمىتى ياساۋۇللىرىنىڭ باشلىقى، قوشۇمچە تەلىم - تەربىيە ۋەزىرى لياڭ بىنى پارتلىتىپ ئۆلتۈرگەن ۋە ئۆزىمۇ قۇربان بولغان. كېيىن مىنگو ھۆكۈمىتى ئۇلارنى سەنبىزى باغچىسىغا (ھازىرقى بېيجىڭ ھايۋانات باغچىسىدا) كۆمۈپ، تۆت شەھىتلىك قەبرىسى دەپ ئاتىغان.

(142) بۇ ماقالە دەسلەپ 1924 - يىل 1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» گە «فېڭ شېڭ» ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان.

(143) ۋاڭ يۈەنفاڭ — ئەنخۇي جىشىلىق، «4 - ماي» دىن كېيىن «قىزىل راۋاقتىكى چۇش» ۋە «سۇ بويىدا» قاتارلىق رومانلارنىڭ تېنىش بەلگىلىرىنى قويۇپ، شائخەيدىكى «شەرقىي ئاسىيا» نەشرىياتىدا نەشر قىلىدۇرغان.

(144) تاۋ لىچىن — ئۆز ۋاقتىدا شائخەيدە كۆز بوياپ يۈرگەن ئەدەبىيات قەلەندىرى ئىدى.

سايىۋەن

بېغىشلىما

يىل ئاخىرلاشقان كۈنى تۈن كېچىده، شۇ يىلى يازغان پارچه تەسىراتلىرىمنى رەتلىۋاتىم، «ئىسىق شامال»غا كىرگۈزۈلگەن تولۇق تۆت يىللىق تەسىراتلىرىمدىنمۇ كۆپ بولۇپ چىقتى. بۇ تەسىراتلاردىكى پىكىرلىرىمنىڭ تولىسى يەنىلا شۇ پېتىچه، بىراق پوزىتسىيەم ئۈنداق توپتوغرائەمەس، سۆز - ئىبارىلىرىمۇ هامان ئەگىتىلگەن، مۇلاهىزىلىرىم بولسا كۆپىنچه بىرنەچچه ئۇششاق - چۈششەك ئەهۋاللار بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان، بۇنىڭ چوڭ سۇپەت جانابلارنىڭ مەسخىرىسىگه قېلىشى تۇرغان گەپ. لېكىن، بۇنىڭغا نېمه ئامال بولسۇن؟! بۇ يىل قېرىشقاندەكلا شۇنداق ئۇششاق - چۈششەك ئەهۋالغا دۇچ كەلگەنلىكىم ئۈچۈن، شۇنداق ئۇششاق - چۈششەك ئەهۋاللارغا ئېسىلىۋالىدىغان مىجەزنى پەيدا قىلىۋالدىم.

ئۇلۇغ زاتنىڭ تائەزەلدىن تائەبەدكىچه هەممىگه كۆزى يېتىدىكەن، دەرد - هەسرەتلەرنى بېشىدىن كەچۈرەلەيدىكەن، شاد - خۇراملىقنىڭ لەززىتىنى تېتىيالايدىكەن، خەير - ئېهسان قىلالايدىكەن. شۇنىڭدىنمۇ خەۋىرىم بارکى، ئۇ شۇنىڭغا قادىر بولۇش ئۈچۈن تاغ - ئورمانلارغا بېرىپ، يالغۇز دەرەخ تۈۋىده ئىستىقامەت قىلىشى، غايىبنى كۆرەلەيدىغان بەسىرنەزەر بولۇشى شەرت ئىكەن؛ ئىنسانىيەت ئالىمىدىن قانچىكى يىراقلاشسا، ئىنسانىيەت ئالىمىنى شۇنچه چوڭقۇر، شۇنچه ئەتراپلىق بىلەلەيدىكەن؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ گەپ - سۆز ۋە مۇهاكىمىلىرىمۇ ئىنسانلارغا ئىلاهىي ئۇستاز بولارمىش؛ مەن بالا ۋاقتىمدا، ئاسماندا ئۇچۇپ باقسام-

كەن، دېگەن شېرىن خىياللاردا بولغان بولساممۇ، لېكىن تاكى ھازىرغىچە زېھىندا تۇرۇپتىمەن، ئۇششاق - چۈشۈك رەنج - ئەلەملەرنى تۈگىتىشكە ئۇلگۈرۈپ كېتەلمەيۋاتسام، «پاكىزاده ئالىيجاناب» لارغا ئوخشاش ئىچ - قارنىمنى كەڭ ئېچىپ، ھەممىگە مەقبۇل بولغۇدەك، ھەممە جەھەتتىن يارىغۇدەك مۇھاكىمىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا نەدىمۇ چولام تەگسۇن؟! نەم توپا ئۈستىدىلا قىمىرلاپ يۈرىدىغان كىچىك ھاشارات ئۆزىنى كاتتا قەسىرلەردىكى ئېسىل ئادەملەرگە ھەرگىزمۇ تەڭلەشتۈرەلمەيدۇ؛ لېكىن شۇ ھاشاراتنىڭمۇ كاتتا قەسىرلەردىكى ئېسىل ئادەملەر چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغان دەرد - ئەلەملىرى ۋە داغ - ھەسرەتلىرى بار.

بۇ دەرد - ئەلەمنىڭ يىلتىزى شۇ يەردىكى، مەن بولسام ئىنسانىيەت ئالىمىدە ياشاپ تۇرغان بىر ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئادەتتىكى بىر ئادەم، مېنىڭ بېشىمغىمۇ «سايە» چۈشىدۇ.

مەن ئۆز ئۆمرۈمدە رەمبالللىقنى ئۆگەنگەن ئەمەس؛ بىراق ياشانغان ئادەملەردىن ئاڭلىشىمچە، ئادەملەرنىڭ بېشىغا بەزىدە «سايە» چۈشىدىكەن. بۇ سايە راھىبلارنىڭ بېشىغا چۈشسە، ئۇلارنىڭ بەختى كېلىدىكەن؛ بېشىدا سايە تۇرغانلىقى ئۇلارنىڭ شەكسىز ئەۋلىيا ۋە پېرلارغا ئايلىنىدىغانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىكەن. لېكىن، ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ بېشىغا چۈشسە، ياراشمايدىكەن؛ سايە بېشىدا تۇرسا، ئۇلارنى قارا باسىدىكەن - دە، ئۇلار پەشۋا يېمەي قالمايدىكەن. مەن بۇ يىل پارچە تەسىرات يېزىشقا باشلىغىنىمدا، ئىككى چوڭ پەشۋا يېدىم: بىرى — «گەپ ئوينىتىش»نى يازغاندىن، يەنە بىرى — «ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار»نى يازغانلىقىمدىن بولدى.

ئىمزالىق ۋە ئىمزاسىز باتۇرلارنىڭ بۇ ھەقتە تىللاپ يازغان خەتلىرىنى بىر قۇچاق تاپشۇرۇۋالدىم، ئۇ خەتلەر ھازىرمۇ كىتاب جازىلىرىمدا قىستۇرۇقلۇق تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بەزى

ئاتالمىش ئالىم، ئەدىب، پاكىزاده ۋە ئالىيجاناب ئادەملەرنى ئۇچرىتىپ قالدىم، ئۇلارنىڭ ھەممىسى لىللا - ئادىل سۆزلەيدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئۆز بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزگىنى يەكلەش»تىن قەتئىي ھەزەر قىلىدىغان ئادەملەرمىش. ئەپسۇسكى، مەن ئۇلارغا ئۆز بولمىغانلىقىم ئۈچۈن ئۇلار مېنى بىرنەچچە قېتىم يەكلىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ «ئادالەت» ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقى تەبىئىي، چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشى مېنىڭ «ئۆز بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزگىنى يەكلەش» لىرىمگە ئوخشاشماسمىش. دېمەك، بۇ ئەھۋال ھازىرمۇ تۈگەپ كەتمىدى، «كېلەر يىل كۆرەرمىز».

ماڭا، ئۇنداق قىسقا مۇلاھىزىلەرنى يازماڭ، دەپ مەسلىھەت بەرگەنلەرمۇ بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ ياخشى نىيىتىگە تەشەككۈر؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىجادىي يېزىشنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلمەيدىغان يەردىمۇ ئەمەسمەن، لېكىن شۇنداق نەرسىلەرنى يېزىش زۆرۈر بولغان چاغدا، شۇنداق نەرسىلەرنى يازماي مۇمكىن بولمىسا كېرەك. مېنىڭچە، سەنئەت سارىيىغا كىرىش توغرىسىدا شۇنداق قاتتىق چەكلىمىلەر بار ئىكەن. ئۇنىڭغا كىرگەندىن كۆرە، چۆل - باياۋاندا تۇرۇپ، غۇيۇلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن قۇملارنى كۆرگەن، خۇشال بولغاندا قاقاقلاپ كۈلۈپ، مەيۈسلەنگەندە ناله قىلىپ، غەزەپلەنگەندە بولۇشچە تىلىلاپ تۇرغان ياخشى؛ ھەتتا قۇم - شېغىل سوقۇپ پۈتۈن ئەزايىمنى قوتۇر قىلىۋەتسىمۇ، باش - كۆزۈمنى يېرىۋەتسىمۇ، ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىمدە ئۇيۇپ قالغان قانلارنى پات - پات سىلاپ، بۇلاردىن گۇل - نەقىش پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلسام، جۇڭگونىڭ ئەدىب ئەربابلىرى بىلەن بىللە شېكسپىرغا قولداش بولۇپ، سېرىقماي ۋە بولكا يېگەندىنمۇ ئارتۇق ھۇزۇر قىلىپ يۈرۈۋېرىمەن.

خەيرىيەت، نەزەر دائىرەمنىڭ تارلىقىغا ئېچىنىمەن. پەقەت جۇڭگونىڭ ئۆزىنىلا ئالسام، بۇ يىل جۇڭگودا چوڭ - چوڭ ۋەقەلەر

خېلى كۆپ بولدى، شۇ ۋەقەلەر ئۈستىدە خۇددى تۈيمىغاندەك مۇلاھىزە يۈرگۈزەلمىدىم. خېلى بۇرۇنلا: جۇڭگو ياشلىرى دەس تۇرۇپ، جۇڭگو جەمئىيىتىنى، مەدەنىيىتىنى قىلچە قورۇنۇپ قالماستىن تەنقىد قىلسا ئىكەن، دېگەن ئۈمىدتە بولغانىدىم ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن پىكىر بايان قىلىدىغان زېمىن سۈپىتىدە «دەشت ـ بايا‌ۋان» ناملىق ھەپتىلىك مەجمۇئە چىقارغانىدىم، بىراق، ئۇنىڭدا پىكىر بايان قىلىدىغانلار ناھايىتى ئاز بولدى. باشقا گېزىت ـ ژۇرناللار بولسا، كۆپىنچە، ئىسيانكارلاغا زەربە بەردى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەقىقەتەن ئويلاشقا جۈرئەت قىلىشتىن قورۇندۇم.

ھازىر يىل ئاخىرىدىكى تۇن كېچە بولۇپ قالدى، بۇ تۇن كېچىمۇ ئاخىرلىشىش ئالدىدا تۇرىدۇ؛ ئۆمرۇم، ھېچبولمىغاندا ئۆمرۇمنىڭ بىر قىسمى ئەنە شۇنداق مەنىسىز بىر نەرسىلەرنى يېزىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى، ۋەھالەنكى، بۇلاردىن ئالغان ھاسىلاتىم مەنىۋى گادايلىق ۋە ناخۇشلۇقتىنلا ئىبارەت بولدى، لېكىن بۇلاردىن ئەندىشەم يوق، بۇلارنى پەردىلەش نىيىتىمۇ يوق، بەلكى بۇلارغا ھەقىقەتەن خۇشتارمەن، چۈنكى بۇلار غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن ھاياتىمنىڭ ئىزى. ئۆزىنىڭمۇ شۇنداق غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلغان ئادەملەر مېنىڭ بۇ سۆزلىرىمنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەي قالماس.

«ئىسسىق شامال» نى رەتلىگەندە، چۈشۈپ قالغانلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، يەنە بىرنەچچە پارچە تەسىراتىمنى چىقىرىپ تاشلىغانىدىم. بۇ نۆۋەت ئۇنداق قىلمىدىم، پارچە تەسىرات دېگەندەك نەرسىلىرىمنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك بۇ توپلامغا كىرگۈزدۈم.

1925 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى كېچىدە «باھادىر قىرائەتخانىسى» نىڭ شەرقىي تېمى ئالدىدا يېزىلدى.

1925 ـ يىل

گەپدانلىق

1

ئەنئەنىۋى ئىدىيىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئەرلەر بىلەن ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكىنى قۇۋۋەتلەيدىغان ئەرلەر چەت ئەل ئاياللىرىنىڭ فامىلىلىرىنى نازىنىن گۈزەللىكىنى بىلدۈرىدىغان خەتلەر بىلەن تەرجىمە قىلىشقا، يەنى گىياھ（草）، ئايال（女）، مەشۇت（丝）دېگەندەك يان بەلگىلىرىنى قوشۇپ قويۇشقا تولىمۇ خۇشتار. شۇنداق قىلىپ، 儿黛思（ستېبل）ياكى بولمىسا 娜琳雪（ھېلىنا）شەكلىدە يېزىشىدۇ. غەربىي ئەللەر بىلەن بىزنىڭ ئارىلىقىمىز ناھايىتى يىراق بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگودىكىگە ئوخشاشلا، فامىلە جەھەتتە ئەر بىلەن ئايال پەرقلەنمەيدۇ — سلاۋىيان مىللەتلىرىدە سۆزنىڭ ئاخىرىدا ئانچە ـ مۇنچە پەرقى بولىدىغانلىقىنى مۇستەسنا قىلغاندا. شۇڭا، بىزنىڭ 周（جۇ）ئائىلىسىدىكى قىزلار دەپ ئايرىم فامىلە قوللانمىغىنىدەك، 陈（چېن）جەمەتىدىكى خېنىملارمۇ chen دەپ ئايرىم فامىلە قوللانمايدۇ. ھالبۇكى، 欧文（ئوۋېن）خېنىمنى 妪纹 دەپ ئۆزگەرتىپ يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىغىنىدەك، 托尔斯泰（تولستوي）خانىم دېگەننىمۇ ئالاھىدە باش قاتۇرۇپ tuo er si tai قىلىپ يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك.

ئەنئەنىۋى ئىدىيىنىڭ ئاساريتىدىن قۇتۇلۇپ، دۇنيا ئەدەبىيا-تىنى تونۇشتۇرىدىغان ئەدىبلەرمۇ چەت ئەللىكلەرنىڭ فامىللىرىنى جۈڭگولۇقلارنىڭ فامىللىرىگە ئايلاندۇرۇپ يېزىشقا خۇشتار: Gogol نى 郭 (گو) فامىلىلىك، Wilde نى 王 (ۋاڭ) فامىلىلىك، D'Annunzio نى 段 (دۇەن) ياكى 唐 (تاڭ) فامىلىلىك، Holz نى 何 (خې) فامىلىلىك، Gorky نى 高 (گاۋ) فامىلىلىك Galswarhy نمۇ 高 فامىلىلىك قىلىپ يېزىشىدۇ. مۇبادا ئۇلار Gorky توغرىسىدا گەپ ئاچىدىغان بولسا، ئۇنى «مەنىڭ rkr نەم» دەپ ئاتىشىدىغان ئوخشايدۇ. مەن «فامىلىلەر رىسالىسى» نىڭ شۇكەمگىچە شۇنچە قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى زىنھار ئويلىمىغانىكەنمەن.

1 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى

2

بۇرۇنقى چاغلاردا خەنىيە ئوقۇغىنىمىزدا، كىتابلاردا 金 («مېتال»نى بىلدۇرىدىغان) بەلگىسى بولغان ۋە 金 بەلگىسى بولمىغان غەلىتە خەتلەر تولا ئۇچرايتتى؛ بۇلار ئېلېمېنتلارنىڭ نامىلىرى ئىكەن؛ ھېلىقى يان بەلگىلىرى «مېتال» ياكى «غەيرىي مېتال» ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدىكەن، يەنە بىر ياندىكى بۆلۈكى ئاھاڭ تەرجىمىسى بولسا كېرەك. لېكىن، xi (سېرىئۇم)، ni (سترونتسىي)، 锡 (ستاننۇم — قەلەي)، 错 (سېلىن)، 矽 (سېلىكون — كرېمنىي) دېگەن خەتلەرنى خەنىيە مۇئەللىملىرىمۇ سۆزلەپ بېرىشتە ناھايىتى قىينىلاتتى، شۇڭا ئۇلار: «بۇ 悉熟 — (پىششىق بىلمەك) دىكى 悉 (ش)، بۇ 息休 — (ئارام ئالماق) تىكى 息 (ش)، بۇ بولسا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان 锡 (ش)» دەپ قوشۇمچە قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى. ئوقۇغۇچىلار

بولسا ئۇلارنىڭ بەلگىلىرىنى ئېسىدە تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئۇلاردىن باشقا لاتىن ھەرپلىرىنىمۇ ئەسلىۋېلىشقا توغرا كېلەتتى. ئەمدى، ئورگانىك خىمىيىمۇ بارا ـ بارا تەرجىمە قىلىنىشقا باشلىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بايىقىدەك غەلىتە خەتلەر تېخىمۇ كۆپەيگىلى ۋە تېخىمۇ قىيىنلاشقىلى تۇردى، خۇددى سودىگەرلەر «10 مىڭ سەر ئالتۇن» دېگەن سۆزلەرنى چېتىپ ـ قۇراشتۇرۇپ غەلىتە بىر خەتنى شەكىللەندۈرۈپ ھېسابات جوزىسىنىڭ ئالدىغا چاپلىۋالغىنىدەك، بىرنەچچە خەتنىڭ بىرىكمىلىرى ۋۇجۇدقا كېلىۋەردى. جۇڭگونىڭ خىمىكلىرى كۆپىنچە يېڭى ساڭ جيې[1] لىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەيدىغان بولدى. مېنىڭچە، ئەسلىي ئاتىلىشىنى قوبۇل قىلىپ، خەت ياساش ئۈچۈن كېتىدىغان ۋاقىتنى تېجەپ قالغان بولسىغۇ، ئۆز كەسپى بولغان خىمىيە ساھەسىدە جەزمەن تېخىمۇ چوڭ نەتىجىلەرنى يارىتاتتى، چۈنكى جۇڭگولۇقلارلا ئەقىل ـ پاراسەتتە ئاق تەنلىكلەردىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ.

بېيجىڭدا قاملاشتۇرۇپ قويۇلغان ھەرخىل يەر نامىلىرى تولا ئۇچرايدۇ: 才辟 (پىسەي — ئېچىلغان تالانت) مەھەللىسى، 乃兹 (نەيزى — مەزكۇر) خانا، 相 (چېڭشياڭ — باش ۋەزىر) مەھەللىسى، 资协 (شىيېزى — يار ـ مەدەت) بۇتخانىسى، 伯义高 (گاۋيبو — ئالىي ھىممەتلىك بەگ) مەھەللىسى، 人贵 (گۇيرېن — ئېسىللەر) دەرۋازىسى. لېكىن، تېگى ـ تەكتىنى سۇرۇشتۇرگەندە، ئەسلىدە 劈柴 (پىسەي — ئوتۇنچى) مەھەللىسى، 奶子 (نەيزى — سۈت) خانا، 绳匠 (شېڭجياڭ — كۇلىچى) مەھەللىسى، 蝎子 (شىيېزى — چايان) بۇتخانىسى، 鬼门 狗尾巴 (گۇۋېيبا — ئىت قۇيرۇقى) مەھەللىسى، (گۇيمېن — جىن قوۋۇق) دەرۋازىسى دېيىلىدىكەن. خەتلىرى ئۆزگەرتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن مەنىلىرى ئۆز پېتىچە قېلىۋەرگەن. بۇ مېنى ناھايىتى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى؛ بولمىسا

مەن، كىشىلەرنىڭ ھېچنېمىدىن غەم تارتماي، مەڭگۈ خاتىرجەم مۇگدەۋېرىشى ئۈچۈن، 奴隶 (نۇلى — قۇل) دېگەن خەتلەرنى 理 (نۇلى — مەنچاناق تەرزى) ياكى 礼努 (نۇلى — ھىممەت) دەپ ئۆزگەرتىشنى تەرغىب قىلغان بولاتتىم. بەجايىكى، غەم تارتىدىغان ئادەملەرمۇ يوقتەك قىلىدۇ، بايلىق ئىلاھنى يوقلاپ پوجاڭ-زىلارمۇ پاراس - پۇرۇس ئېتىلىپ بولدى.

ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار

«بېيجىڭ گېزىتى» قوشۇمچە سەھىپىسىنىڭ تەلىپىگە جاۋابەن

ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار	ئىلگىرىدىن كۆڭۈل قويماپتىكەنمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر بىر نەرسە دېيەلمەيمەن.
ئىلاۋە	لېكىن، بەزى كىتابخانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز تەجرىبەمنى قىسقىچە ئېيتىپ باقاي — جۇڭگو كىتابلىرىنى ئوقۇغان ۋاقتىمدا، ئەمەلىي ھاياتتىن ئايرىلىپ، غەپلەتكە چۆكۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالىمەن، چەت ئەل — لېكىن ھىندىستاندىن باشقا — كىتابلىرىنى ئوقۇغىنىمدا، ئىنسانىي ھايات بىلەن ئۈچرىشىپ، بىرئاز تىرىشقۇم كېلىدۇ. جۇڭگو كىتابلىرى رېئال تۇرمۇشقا چۆكۈشكەدەۋەت قىلسىمۇ، لېكىن ئۇ گەپلەرنىڭ تولىسى جەمئىيەتنىڭ شادلىقى. چەت ئەل كىتابلىرى چۈشكۈنلۈك ۋە تەركىدۇنيالىق بىلەن تولغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ تىرىك ئادەمنىڭ چۈشكۈنلۈكى ۋە تەركىدۇنيالىقى. مېنىڭچە، جۇڭگو كىتابلىرىنى ئاز ئوقۇش - ياكى ئوقۇماسلىق — كېرەك؛ چەت ئەل كىتابلىرىنى كۆپرەك ئوقۇش كېرەك. جۇڭگو كىتابلىرىنى ئاز ئوقۇغاندا، ئۇنىڭ نەتىجىسى پەقەت ماقالە يازالماسلىق بولۇپ چىقىدۇ. لېكىن، ھازىرقى ياشلار ئۈچۈن ھەممىدىن مۇھىمى «گەپ» ئەمەس، «ئەمەلىيەت». ماقالە يازالماسلىق — بۇ، تىرىك ئادەم ئۈچۈن ھېچقانچە چوڭ بىر قۇسۇر ئەمەس. 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى

ئۇشتۇمتۇت ئېسىمگە كەلگەنلىرى

1

«تېببىي دەستۇر»نى زادى كىمنىڭ يازغانلىقى نامەلۇم. ئۇنى يازغان كىشى ئادەمنىڭ مۇسكۇللىرىنى ھەقىقەتەن كۆرگەنىكەن؛ بىراق پەقەت تېرىنى سويۇپ يۈزەكىلا قارىغان، تەپسىلىي تەكشۈرۈپ كۆرمىگەنىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسكۇلنىڭ ھەممىسى قولىنىڭ ۋە پۇتنىڭ بارماقلىرىدىن ئەت ئالىدۇ، دەپ گېچىماچاڭلاشتۇرۇۋەتكەن. سۇڭ زامانىسىدىكى «كاپارەتنامە» دېگەن كىتابتا ئادەم سۆڭىكى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەردە ھەتتا ئەرلەر بىلەن ئاياللارنىڭ سۆڭەكلىرىنىڭ مىقدارى بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدۇ، دېگەن گەپلەرمۇ بار. جەسەت يەنلىگۈچى پېشۋالارنىڭ ئېيتقانلىرىدىمۇ بىر-مۇنچە بىمەنە گەپلەر بار. شۇنداق بولسىمۇ، «كاپارەتنامە» تاكى ھازىرمۇ تېۋىپلارنىڭ قەدىرلىك دەستۇرى بولۇپ، يەنلىگۈچىلەرنىڭ ئېيتقانلىرى بولسا جەسەت يەنلەشنىڭ قىبلىنەماسى بولۇپ تۇرماقتا. بۇنى خەلقئالەمدىكى كارامەتلەرنىڭ بىرى دېسەك بولار.

جۇڭگودا چىش ئاغرىقى كىمدىن باشلاندىكىنتاڭ؟ رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، قەدىمكى ئادەملەر ساغلام ئىكەنمىش؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ياۋا، شۇن زامانلىرىدا چىش ئاغرىقى بولمىسا كېرەك؛ ھازىرچە، چىش ئاغرىقى بۇنىڭدىن 2000 يىل ئىلگىرى پەيدا بولغان، دەپ تۇرايلى. مېنىڭ بالا ۋاقتىمدا چىشىم ئاغرىغانىدى. تۇرلۇك دورا-دەرمەكلەر بىلەن داۋالاپ كۆرگەن، پەقەت ئاسارۇن بىرئاز پايدا قىلغان، بىراق ئۇ دورىمۇ كېسەلنىڭ دەل ئۆزىگە داۋا بولماي، ئاغرىقنى

بىردەم - يېرىمدەملا باساتتى. چىشنى تارتىشتا ئىشلىتىدىغان «سۆڭەك ئاجراتقۇچ» دېگەن دورا توغرىسىدىكى گەپلەر مۇددىئادەكىدەك گەپ، لېكىن ئەملىيەتتە ئۇنداق دورا يوق. پەرەڭلەرنىڭ چىش دوختۇرلۇقى يېتىپ كېلىش بىلەنلا مەسىلە تۈپتىن ھەل بولدى؛ لېكىن جۇڭگولۇقلارنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن، جۇڭگولۇقلار پەقەت چىش سېلىش ۋە زاماسكىلاشنىلا ئۆگىنىپ، مىكروبلارنى ئۆلتۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن چىش دوختۇرلۇقى يەنىلا بارا - بارا ئىشەنچسىز بولۇپ قالدى. چىشىمىز 2000 يىلدىن بۇيان ئاغرىپ كەلدى، ئەپلەپ - سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزۈپ، بىرەر ئوبداق چارە تاپمىدۇق، باشقىلار تاپسا، ئۇنى ئوبدان ئۆگەنمىدۇق. بۇنىمۇ خەلقئالەمدىكى غەلىتە ئىشلارنىڭ بىرى دېسەك بولار.

كاڭ ئەۋلىيا تىزلىنىپ تەزىم قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، «ئۇنداق بولمىسا تىز دېگەننىڭ نېمە كېرىكى بار» دېگەن. پۇتنىڭ يول يۈرگەن چاغدىكى ھەركىتىنى ئېنىق بايقاش ئاسان ئەمەس. ئەلۋەتتە، لېكىن تىزنىڭ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان چاغدىكى ئېگىلىش، رۇسلىنىشىنى ئۇنتۇپ قالغانلىق كاڭ ئەۋلىيانىڭ شەيئىلەر قانۇنىيىتىنى چۈشىنىشتىكى بىر سەۋەنلىكى بولسا كېرەك. تەننىڭ ئەڭ ئىنچىكە يېرى بويۇن بولغاچقا، قەدىمىي ئادەملەر شۇ يەرنى چاپىدىغان بولغان، ئەڭ ئەتلىك يېرى ساغرا بولغاچقا، شۇ يېرىگە ئۇرىدىغان بولغان. دېمەك، ئۇلارنىڭ شەيئىلەر قانۇنىيىتىنى تەتقىق قىلىشى كاڭ ئەۋلىيادىنمۇ مۇكەممەل بولغان، كېيىنكى ئادەملەرنىڭ بۇنىڭغا ھېرىس بولغانلىقى سەۋەبسىز ئەمەس، ئەلۋەتتە. دېمەك، بەزى خىلۋەت ناھىيىلەردە پالاقتا تارتىش ئىشى ھازىرمۇ بار، بۇلتۇر بېيجىڭدىمۇ ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىنغاندا كاللا كېسىشنى ئەسلىگە كەلتۈردى. بۇمۇ مىللىي تەۋەررۇكلەرنىڭ ئۇدۇمى بولۇپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، خەلقئالەمدىكى غەلىتە ئىش-

لارنىڭ بىرى ھېسابلىماي بولماس!

1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى

2

«دەرد ـ ھەسرەتنىڭ سىمۋولى» نىڭ سىگنال نۇسخىسىنى كۆرۈۋېتىپ، بەزىبىر ئۇششاق ـ چۈششەك ئەھۋاللار كۆز ئالدىمغا كەلدى:

كىتابلارنىڭ شەكلى توغرىسىدا مۇنداق بىر چولتا قارىشىم بار: كىتاب بەتلىرىنىڭ ئۈستى تەرىپىدە ۋە ھەربىر ماۋزۇنىڭ ئاستى ھەم ئۈستى تەرىپىدە بىرئاز بوش ئورۇن قالدۇرۇشنى ياخشى كۆرىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بېسىشقا بېرىش ۋاقتىدا بۇنى ئېنىق ئىزاھلاپ قويىمەن. لېكىن، بېسىپ چىققاندىن كېيىن ئەۋەتكەنلىرىگە قارىسام، ئومۇمەن، ھەربىر پارچە ماقالە يولىمۇ زىچ تىزىلىپ كەتكەن، مېنىڭ ئىزاھلىغىنىمچە بولمىغان. باشقا كىتابلارغا قارىسامۇ شۇنداق، تولىسىدا ھەربىر قۇرى ناھايىتى قىستاڭ.

ياخشىراق بېسىلغان جۇڭگو كىتابلىرىنىڭ ۋە چەت ئەل كىتابلىرىنىڭ ھەربىر نۇسخىسىنىڭ باش تەرىپىدىمۇ، ئاياغ تەرىپىدىمۇ ئاق قالدۇرۇلغان بىر ـ ئىككى قوشۇمچە ۋاراق بار، ھەربىر بەتنىڭ يۇقىرى ۋە تۆۋەن تەرىپىدىمۇ خېلى كەڭ بوش ئورۇن قالدۇرۇلغان. ۋەھالەنكى، يېقىندىن بۇيان جۇڭگودا بېسىلغان يېڭى كىتابلارنىڭ تولىسىدا قوشۇمچە ۋاراق يوق، ھەربىر بەتنىڭ يۇقىرى ۋە تۆۋەن تەرىپىمۇ ناھايىتى زىچ؛ بىرئاز پىكىر ياكى باشقا بىر نەرسە يازاي دېسىڭىز، يازغۇدەك ئورۇن يوق؛ كىتابنى ۋاراقلاپ قارىسىڭىز، ھەممىلا يېرى ئىمىر ـ چىمىر قارا خەت بىلەن تولۇپ كەتكەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەتبەئە مېيىنىڭ ھىدى بۇرنىڭىزغا

غا ئۇرۇپ، ئىچىڭىزنى پۇشۇرۇپ، كۆڭلىڭىزنى غەش قىلىپ قويىدۇ. «كىتاب ئوقۇشنىڭ لەززىتى» نى ناھايىتى ئاز كۆرگەنلىكىڭ ئۈستىگە، ھاياتلىقنىڭ «لەززىتى» قالماپتۇ، «بوش ئورۇن قالماپتۇ» دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالىسىز.

ئېھتىمال، شۇنداق بولغاندا ئاددىي ـ ساددا بولۇشى مۇمكىن. لېكىن ئاددىي ـ ساددىلىق ئىپتىدائىي «قوپال» لىق؛ ئۇنداق «قوپال» لىق كۈچنى چېچىۋېتىدۇ، ماددىي قۇۋۋەتنى زايە قىلىۋېتىدۇ. ھازىرقى ۋاقىتتا قوپاللىق جانلاندۇرۇلۇپ، ئاددىي ـ سادىدىلىق قولدىن بېرىپ قويۇلۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق ئەھۋالنى خارابلىق، چۈشكۈنلۈك، يەنى ئادەتتە ئېيتىلىپ يۈرگەن «قوپاللىققا بېرىلىش» دېيىشلا مۇمكىن. مۇشۇنداق «بوش ئورۇن قالمىغان» ھاۋا ئوراپ تۇرغاندا، ئادەملەر مەنىۋى جەھەتتىن سەقىلىپ ۋېجىكلىشىپ قېلىشى مۇمكىن.

چەت ئەللەرنىڭ ئىلىم ـ بىلىم، ئەدەبىيات ـ سەنئەت توغرىسىدا ئاددىي بايان قىلىپ بېرىدىغان كىتابلىرىغا كۆپ ھاللاردا بەزى قۇرۇق پاراڭ ياكى چاقچاق ئارىلاشقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ كىتابلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە جان كىرگەن؛ ئۇنى ئوقۇغان كىتابخانلارمۇ ناھايىتى ھۇزۇرلىنىدۇ، ئاسانلىقچە زېرىكىپ قالمايدۇ. لېكىن، جۇڭگودىكى بەزى تەرجىمە نۇسخىلىرىدا ئولار چىقىرىپ تاشلىنىپ، پەقەت مۇشكۇل ئىلمىي بايانلىرىلا قالدۇرۇلۇپ، دەرسلىككە ئوخشاش بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇلۇۋاتىدۇ. بۇ ئەھۋال خۇددى گۈل ئۈزۈشكە ئوخشايدۇ، يەنى شاخ ۋە يوپۇرماقلىرىنى چاتاپ تاشلاپ، گۈلنى قالدۇرغانغىلا ئوخشايدۇ. گۈل ئۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن، شاخلىرى ئۆلىدۇ. ئادەملەر لەززەتتىن بەھرىلىنەلمەيدىكەن ياكى بوش ئورۇن قالماپتۇ، دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالىدىكەن. بۇ ھالدا بۇ مىللەتنىڭ ئىستىقبالى قايغۇلۇق بولۇپ قېلىشى ئېھتىمال. يۇقىرىدىكى ئىككى مىسال قىلچىلىكمۇ يوق،

لېكىن ھەرھالدا دەۋر روھىنىڭ ئىپادىلىرىدىن بىرى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭدىن باشقا ئەھۋاللارنىمۇ پەرەز قىلىش مۇمكىن. مەسىلەن، ھازىرقى ۋاقىتتا قاچا ـ قومۇچ، جابدۇق ۋە سايمانلارنىڭ پەن ـ ھېيلە بىلەن ئىشلىنىشى (بۇ ئەھۋالنى بەزىلەر «ئەپچىل» دەۋېلىۋاتىدۇ)، ئۆي ـ ئىمارەت قۇرۇلۇشىدا ساختىلىق ئىشلىتىش — ماتېرىيالغا خيانەت قىلىش، ئىشنى قولنىڭ ئۈچىدا ئىشلەش، «چىرايلىق» قىلماسلىق، «چىداملىق» بولۇشنى نەزەردە تۇتماسلىق — مانا بۇ نۇقسانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مەنبەسى بىر. بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ چوڭ ئەھۋاللارنى پەرەز قىلساقمۇ، مېنىڭچە، بولىدۇ.

1 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى

3

مېنىڭ نېرۋام بىرئاز بۇزۇلغان ئوخشايدۇ. ئۇنداق بولمىسا ئىش چاتاق.

جۇڭخۇا مىنگو دېگەن نەرسە ماڭا ئۇزۇندىن بۇيان يوقتەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ماڭا ئىنقىلابتىن ئىلگىرى قۇل بولغان بولسام، ئىنقىلابتىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا قۇللارنىڭ دامىغا چۈشۈپ، ئۇلارنىڭ قۇلى بولۇپ قالغىنىمدەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ماڭا ئۆزى مىنگو ئەھلى بولۇپ تۇرۇقلۇق مىنگوغا دۈشمەن بولۇپ قالغان ئادەم ئاز ئەمەستەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ماڭا مىنگونىڭ بىرمۇنچە ئەھلى خۇددى گېرمانىيە، فرانسىيە قاتارلىق ئەللەردە ياشايدىغان يەھۇدىيلارغا ئوخشاش، قەلبىدە مىڭگو ئەمەس، باشقا دۆلەت باردەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

مېنىڭچە، بىرمۇنچە شەھەرلەرنىڭ قېنى ئاياغ ئاستى قىلىنىدى، لېكىن قەستەن ئەمەس.

مېنىڭچە، ھەممىنى يېڭىۋاشتىن ئىشلەش كېرەك.

گەپنىڭ نەق ئۆزىنى قىلاي: بىرەر ئادەمنىڭ ئۆسمۈرلەرگە ئاتاپ مىنگو دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇش تارىخىنى يېزىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن، چۈنكى، مەن ئويلايمەنكى، مىنگونىڭ قۇرۇلغىنىغا ئاران 14يىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى داستانلار ھەقىقەتەن يوقىلىپ كەتتى!

2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى

4

ئىلگىرى، 24 تارىخ بولسا «ئۆزئارا بوغۇزلاش دەستۇرى»، «زالىملارنىڭ شەجەرىسى» دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى ئاڭلاپ، راست بولسا كېرەك دەپ ئويلايتتىم. كېيىنكى چاغلاردا ئۆزۈم ئوقۇپ كۆرگەندىن كېيىن ئۇنداق ئەمەسلىكىنى بىلدىم.

تارىختا جۇڭگونىڭ روھى يېزىلغان، كەلگۈسى تەقدىرى كۆرسىتىپ بېرىلگەن؛ لېكىن ئۇنىڭدىكى پەردازلار تولىمۇ قېنىق، قۇرۇق گەپ تولىمۇ كۆپ بولغاچقا، تېگى ـ تەكتىنى بىلىش تەس. بۇ ئەھۋال خۇددى بۇك ـ باراقسان يوپۇرماقلارنى ئارىلاپ مۇخ ئۇستىگە چۈشكەن ئاينىڭ ئاندا ـ ساندا شولىسى كۆرۈنگىنىگە ئوخشايدۇ. لېكىن، غەيرىي رەسمىي تارىخلاردىن ۋە پارچە ـ پۈرات خاتىرىلەردىن تېخىمۇ ئاسان بىلگىلى بولىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ مۇئەللىپلىرى مۇئەررىخ ئەمەلدارلارغا ئوخشاش سۆلەتۋاز بولمىسا كېرەك.

چىن، خەن دەۋرىنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئۇزۇن بولدى، ئۇ دەۋردىكى ئەھۋاللار ھازىرقىدىن كۆپ پەرق قىلىدۇ، بۇ ھەقتە گەپ ئاچماي تۇرايلى، يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەرنىڭ ئەسەرلىرى ناھايىتى

ئاز. تاڭ، سوڭ، مىڭ دەۋرلىرىنىڭ پارچە تارىخلىرى ھازىر كۆپ تېپىلىدۇ. بەش دەۋر، جەنۇبىي سوڭ، ئاخىرقى مىڭ زامانلىرىدىكى ئەھۋاللار يېزىلغان تارىخلارنى ھازىرقى ئەھۋاللارغا سېلىشتۇرۇپ قارايدىغان بولساق، تولىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدىغانلىقىغا ھەيران قالىسىز، بىراق ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بىزنىڭ جۇڭگوغا مۇناسىۋەتسىز بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ. دېمەك، ھازىرقى جۇڭخۇا مىنگو دەل شۇ بەش دەۋر، ئاخىرقى سوڭ، ئاخىرقى مىڭ زامانىسىنىڭ ئۆزى.

ئاخىرقى مىڭ زامانىسىنى ھازىرقى كۈنگە تەمسىل قىلىدىغان بولساق، جۇڭگو تېخىمۇ چىرىكلىشىپ، تېخىمۇ خاراب‌لىشىپ، يا‌ۋۇزلىشىپ، تېخىمۇ زالىملىشىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، ھازىر تېخى ناھايىتىغا يەتكىنى يوق. ئاخىرقى مىڭ زامانىسىمۇ چىرىكلىك ۋە خاراب‌لىقتا چېكىگە يەتكەن ئەمەس، چۈنكى لى زىچېڭ، جاڭ شىيەنجۇڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ چىققان. جاڭ شىيەنجۇڭ بىلەن لى زىچېڭنىڭ ياۋۇزلۇقى ۋە زالىملىقىمۇ چېكىگە يەتمىگەن، چۈنكى مانجۇ چېرىكلىرى بېسىپ كىرگەن.

مىللىي خۇسۇسىيەت دېگەن نەرسىنى ئۆزگەرتىش شۇنچە قىيىنمۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، كەلگۈسى تەقدىرنىڭ يەنە شۇ ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپتەك، قەدىمدىن شۇنداق بولىدىغانلىقىنى قىياس قىلغىلى بولىدۇ.

چېچەن ئادەملەر ھەقىقەتەن چېچەن بولغاچقا قەدىمكى ئادەملەرنى ھەرگىز ئەيىبلىمەيدۇ، قەدىمكى ئۇدۇملارغا ھەرگىز تەگمەيدۇ. قەدىمىي ئادەملەر قىلغان ئىشنىڭ ھەر قانداقىنى ھازىرقى ئادەملەر قىلالايدۇ. قەدىمكى ئادەملەرنى ئاقلايدىغانلار ئەينى زامانداۋۇزىنى ئاقلايدۇ. ھالبۇكى، بىز مۇقەددەس ئەلنىڭ ئەۋلادلىرى تۇرساق، «ئەجدادلارنىڭ تەرىقىتىگە ئەمەل قىل» مىساق بولماسمىش؟!

خەيرىيەت، مىللىي خۇسۇسىيەت ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، دەپ كەسكىن ئېيتىشقا ھېچكىم پېتىنالمايدۇ. بۇ «بىلگىلى بولمايدۇ» غان ئەھۋاللاردا ئادەتتىن تاشقىرى — يەنى ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان — ھالاكەت ۋەھىمىسى كېلىپ چىقىشى مۇمكىن بولسىمۇ، لېكىن يەنە مىسلى كۆرۈلمىگەن جانلىنىش ئارزۇسى پەيدا بولۇشىمۇ مۇمكىن، بۇ ئارزۇ ئىسلاھاتچىلارنى بىرئاز تەسكىن تاپتۇرۇشى ئېھتىمال.

لېكىن، شۇ ئازغىنە تەسكىنلىكىمۇ قەدىمىي مەدەنىيەت بىلەن پەخىرلىنىدىغانلارنىڭ قەلبىنى بىلەن ئۆچۈرۈپ تاشلىنىشىمۇ، يېڭى مەدەنىيەتكە تۆھمەت قىلغۇچىلارنىڭ تۆھمەتلىرى بىلەن كۆمۈلۈپ كېتىشىمۇ، ساختا يېڭى مەدەنىيەتچىلەرنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى زەربىسىدىن نابۇت بولۇشىمۇ مۇمكىن؛ چۈنكى بۇنىڭغا ئوخشايدىغان مىساللارمۇ «قەدىمدىن تارتىپ بار».

ئەمەلىيەتتە بۇ ئادەملەر ئوخشاش بىر خىلدىكى چېچەن ئادەملەر؛ ئۇلارمۇ جۇڭگو تۇغۇشىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئۆزلىرىنىڭ مەنىۋى ئازابقا قالمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ، چۈنكى بۇلار ھەرقانداق شارائىتقا لايىق قىياپەتتە ئۆزگىرەلەيدۇ. ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان خەنزۇلار يازغان مەدھىيىلەرگە قاراپ بېقىڭ، ئۇلار «ئۇلۇغ لەشكەر»، «بىزنىڭ قوشۇنمىز» دېگەن سۆزلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمىگەن. شۇ «ئۇلۇغ لەشكەر»، «بىزنىڭ قوشۇنىمىز» تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغانلارنىڭ دەل خەنزۇلار ئىكەنلىكى خىيالىڭىزغا كىرىپ باققانمۇ؟! سىز تېخى، خەنزۇلار ئۆز لەشكەرلىرى ۋە قوماندانلىرى بىلەن كېلىپ، باشقا بىر بەدەۋى، چىرىك مىللەتنى يوقىتىۋېتىپتۇ، دەپ ئويلاپ قالىسىز.

لېكىن، شۇنداق ئادەملەر مەڭگۈ غالىب بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ، مەڭگۈ مەۋجۇت تۇرۇشىمۇ ئېھتىمال. جۇڭگودا پەقەت ئەنە شۇ

ئادەملەرلا ياشىيالايدۇ، بىراق ئۇلار ياشاپ تۇرغاندا، جۇڭگو ئىلگىرىكى تەقدىرىنىڭ تەكرارلىنىشىدىن مەڭگۈ خالىي بولالمايدۇ.

«زېمىنىمىز كەڭ، بايلىقىمىز مول، نوپۇسىمىز كۆپ»، ئەنە شۇنداق بىرمۇنچە ئوبدان ماتېرىياللىرىمىزنى سەرپ قىلىپ، پەقەت كونىلىقنى تەكرارلاۋېرىدىغان ئويۇنلارنىلا ئويناملىدۇق؟

خەت ـ خەۋەر

1

شۇيشېڭ ئەپەندى:

ئالدىنقى كۈنى «ئالغا» ژۇرنىلىنىڭ 1 ـ سانىنى تاپشۇرۇۋالدىم، بۇنى سىز ئەۋەتكەن بولسىڭىز كېرەك ياكى شۇەنبو ئەپەندى ئەۋەتكەن. مەيلى كىم ئەۋەتكەن بولسۇن، قىسقىسى، تەشەككۈر بىلدۈرىمەن.

شۇ ساندا شەھەر مەمۇرىيىتىگە دائىر گەپلەر بار ئىكەن، ئۇنى كۆرۈپ بىردىنلا ئالاقىسىز بىر ئىش كۆز ئالدىمغا كەلدى. مەن ھازىر بىر تار كوچىدا ئولتۇرىمەن، بۇ يەردىكى كۆتەك ھارۋا دېگەن بىر نەرسىلەرگە شاخار، كۈل دېگەندەك ئەخلەتلەرنى توشۇش ھەققى ئۈچۈن ئېيىغا بىرنەچچە شوينا داچەن تۆلەيمىز. ئۇلارنى توشۇپ كەتكەندىن كېيىن نېمە قىلىدۇ؟ كوچىنىڭ بىر دوقمۇشىغا دۆۋىلەپ قويىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كوچا كۈندىن ـ كۈنگە تىنىپ ئېغىزلەپ كېتىۋاتىدۇ. بىرنەچچە ئېغىز كونا ئۆينىڭ يېرىمى ئەخلەت دۆۋىسى ئاستىدا قېلىپ، ئاران يېرىمى كوچىدا كۆرۈنۈپ، باشقا ئۆيلەرنىڭ ئىستىقبالىدىن دېرەك بېرىپ تۇرىدۇ. نېمە ئۈچۈندۇر، شۇ ئادەملەرنى كۆرسەم، جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ تارىخىنى كۆرگەندەك بولىمەن.

ئىسىم ـ فامىلىسىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ھەرھالدا مىڭ دەۋرىنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان ساقىندى ئادەم بولسا كېرەك،

ئۇ ئۆزىنىڭ قىرائەتخانىسىغا «تىرىك كۆمۈش كۆلبىسى» دەپ ئات قويغانىكەن. ھازىرقى بېيجىڭ ئاھالىسىنى «تىرىك كۆمۈش كۆلبىسى» سېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تېخى ئۆز-لىرى پۇل خەجلەپ سېلىۋاتىدۇ، دەپ كىممۇ ئويلىغان؟! گېزىت - ژۇرناللاردىكى مۇھاكىمىلەرگە قارىساق، «ئىسلا-ھاتقا قارشى» ھاۋا تولىمۇ قويۇقلىشىپ كەتتى، «ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان تەۋەررۈك»، «كونا ئۇدۇم»، «مىل-لىي تەۋەررۈك» ۋەھاكازا دېگەن بىرنېمىلەر پاتمانلاپ تۇرۇپ-تۇ، بۇلار يوللارغا دۆۋىلىنىپ، ئاھالىنىڭ ھەممىسىنى پۇ-تۇنلەي تىرىك كۆمۈۋەتمىگىيدى. «قاقشاپ ژالاقلاش» ئېھە-تىمال بۇنىڭ ئوبدان داۋاسى بولسا كېرەك، لېكىن مېنىڭ بىلىشىمچە، بەزىلەر — ھەتتا ياشلار — نىڭ مۇقاملىرى «ئىت يىلىدىكى (ژۇشۇي يىلىدىكى) سىياسىي ئۆزگىرىش» ۋاقتىدا ئىسلاھاتقا قارشى چىققانلارنىڭ مۇقاملىرى بىلەن ئوخشاش بولۇۋاتىدۇ. ئويلاپ كۆرۈڭ، 27 يىل بولدى، ئەھۋال تېخىچە شۇنداق بولۇپ تۇرسا، قورقۇنچلۇق ئەمەس-مۇ؟! پۇقراسى شۇنداق ئىكەن، ياخشى ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق-قا كېلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس؛ ياخشى ھۆكۈمەت بار-لىققا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ يىقىلىشى ئاسان. ياخشى كېڭەش ئەزالىرىنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس؛ ھازىرقى ۋاقىتتا كىشىلەر كېڭەش ئەزالىرىنى پارىخور، تۆتۈرۈقسىز، يۇمىلاق تاۋۇز، قىزىل كۆز دەپ تىللايدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن، پۇقرانىڭ زور كۆپچىلىكىنىڭ ئۆزى دەل شۇنداق ئەمەسمۇ؟! ئەنە شۇنداق كېڭەش ئەزالىرى ئەمەلىيەتتە پۇق-رانىڭ ۋەكىلى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ.

مەن ئويلايمەنكى، ھازىرقى چارە — ئالدى بىلەن «يېڭى ياش» ژۇرنىلىدا بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى تىلغا

ئېلىنغان «ئىدىيە ئىنقىلابى»نى ئىشقا سېلىش كېرەك. يەنە شۇ گەپ، بۇ گەپتىن ئانچە ئۈمىد بولمىسىمۇ، لېكىن مې-نىڭچە، بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق. «ئىدىيە ئىنقىلابى»غا تەييارلىنىۋاتقان جەڭچىلەر ھازىرقى جەمئىيەت بىلەن مۇنا-سىۋەتسىز. بۇ ئىنقىلابنىڭ غالىب ياكى مەغلۇپ بولۇشى كەلگۈسىدە جەڭچىلەرنىڭ يېتىشىپ چىقىشىغا باغلىق. مې-نىڭ بۇ چېكىگە كۆز يەتمەيدىغان پىكرىم ئۆز نەزىرىمدىمۇ ھەسرەتلىنەرلىك پىكىر؛ شۇنداق بولسىمۇ مېنىڭ «ئالغا» دىن كۈتىدىغان ئۈمىدىم ئاخىر يەنە شۇ «ئىدىيە ئىنقىلابى».

لۇشۈن

3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى

لۇشۈن ئەپەندى:

«27 يىل بولدى، ئەھۋال تېخىچە شۇنداق» دېگىنىڭىز توغرا، بۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ «قورقۇنچلۇق» بىر ئەھۋال. ئىنسانلارنىڭ ئىدىيىسىدە ئەسلىدە بىر خىل غاپىللىق بولى-دۇ، بىز جۇڭگولۇقلارنىڭ غاپىللىقى تېخىمۇ ياماق. غاپىل-لىقنىڭ ئىپادىلىنىش شەكىللىرى ئوخشاش ئەمەس؛ ئەڭ ئاددىي بولغىنى — بىرىنچىدىن، تەقدىرگە تەن بېرىش؛ ئىككىنچىدىن، مۇرەسسە - مادارا. تەقدىرگە تەن بېرىش بىلەن مۇرەسسە - مادارا چىلىق ھاۋاسىنى يوقاتمىغۇچە، خەل-قىمىزنىڭ ئىدىيىدە ئالغا بېسىشىغا ئۈمىد باغلاش مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس.

سىزنىڭ «سۆزلەش ۋە ماقالە يېزىش مەغلۇپ بولغانلار-

نىڭ ئالامىتى بولۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ، لېكىن تەقدىر بىلەن ئېلىشىۋاتقان ئادەم ئۇلارغا پىسەنت قىلمايدۇ» دېگىنىڭىز ھەقىقەتەن قاتتىق ئېچىنىشتىن چىققان سۆز. لېكىن، مېنىڭچە، يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا، يەنە بىرمۇنچە ئادەمنىڭ سۆزلەۋاتقانلىقى ۋە ماقالە يېزىۋاتقانلىقى ئىنسان قەلبىنىڭ تامام ئۆلۈپ كەتمىگەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرسە كېرەك. بىراق، بۇ يەردە پەرقلەش توغرا كېلىدۇ، مەيلى تەنە ياكى ھەجۋي بولسۇن، نارازىلىق ساداسى ئىنسان قەلبىنىڭ تامام ئۆلۈپ كەتمىگەنلىكىنىڭ دەلىلى بولالايدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، ئەگەر ئاپتور ئۆز ماقالىسىدە «!»نى كۆپ ئىشلەتمىسە، مەيلى ئۇنىڭ سۆزلىگىنى ياكى يازغىنى قۇلاققا ھەرقانچە چىرايلىق ئاڭلانسۇن، ئىنسان قەلبىنىڭ تامام ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ۋەتەننىڭ مۇنەۋەرز بولۇش - بولماسلىقى، ئەكسىچە، ئىككىنچى مەسىلە.

«ئىدىيە ئىنقىلابى» ھەقىقەتەن ھازىرقى ۋاقىتتا تولىمۇ مۇھىم بىر ئىش. لېكىن، مەن ئويلايمەنكى، «تىل رىشتىسى»، «ھازىرقى زامان ئەنزارى» ۋە بىزنىڭ «ئالغا» ژۇرنىلىمىز بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماسمىكىن. مېنىڭ ئىككى ئۇمىدىم بار: بىرىنچىسى، ھەممىمىز بىرلىشىپ، مەخسۇسلا ئەدەبىيات ئىدىيىسى ئۈستىدە سۆزلەيدىغان بىر ئايلىق ژۇرنال چىقارساق. بۇنىڭدا مەزمۇن ئۆلچىمىنى تولىمۇ يۇقىرى قويۇشنىڭ ھاجىتى يوق، سۆكىدىغانلىرى 60 — 70 پىرسەنت، يېقىلىقنى تونۇشتۇرىدىغانلىرى 30 — 40 پىرسەنت بولسا بولار. شۇنداق قىلساق، ئالىي مەكتەپ ياكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان ياخشى ئەرمەككە ئىگە بو-

لۇپ قالىدۇ، بۇنىڭ ئىدىيە جەھەتتە ئالغا بېسىشقىمۇ كۆپ پايدىسى تېگىدۇ. بۇگۈن خۇ شىزى ئەپەندى بىلەن بىرئاز پاراڭلىشىپ باقتىم، ئۇ: ھازىرقى ۋاقىتتا ئايلىق ژۇرنال چىقارمىقىمىز ناھايىتى مۇشكۇل، ئېيتقا تەخمىنەن 80 مىڭ ھەرپلىك قىلىپ چىقارساق مۇمكىن بولار، ئەگەر 110 — 120مىڭ ھەرپلىك قىلىپ چىقىرىمىز دېسەك مۇمكىن بولماس، دەيدۇ. مەن: 110 — 120 مىڭ ھەرپلىك بولمىغۇچە چىقارمايمىز دەپ تۇرۇۋېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار، 70 — 80 مىڭ ھەرپلىك بولسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، ئۇنىڭدىن ئاز بولسىمۇ مەيلى، ھەر ھالدا چىقارغىنىمىز چىقارمىغاندىن كۆپ ياخشى، دېدىم. بىرىنچى ئۇمىدىم ئەنە شۇ. ئىككىنچى ئۇمىدىم — ئاممىباب بىر كىچىك گېزىت چىقارساق. ھازىرقى «بىرىنچى كىچىك گېزىت» ئەنە شۇنىڭ جۇملىسىگە كىرسە كېرەك. بۇ گېزىتنىڭ 2 - 3 سانىنىلا كۆرۈپ قالدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىر نەرسە دەپ باھالىيالمايمەن، ئەلۋەتتە. لېكىن، مېنىڭ تەسىراتىم شۇكى: بىرىنچىدىن، ھەجمى تولىمۇ كىچىك، بىز ھېچبولمىغاندا يەنە يېرىمىچىلىك كېڭەيتسەك، ئاندىن ھاجىتىمىزدىن چىقالايدۇ؛ ئىككىنچىدىن، بۇنداق كىچىك گېزىت توغرىسىدا شۇنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، بۇنداق گېزىت ئاممىغا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئاتاپ چىقىرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدا ئالغا سۈرۈلىدىغان ئىدىيە ناھايىتى يېڭى بولۇشى، لېكىن تىل ناھايىتى يەڭگىل، چۈشىنىشلىك بولۇشى كېرەك؛ مەخسۇس تېرمىن ۋە يېڭى ئاتالغۇلاردىن قانچىلىك ساقلانغىلى بولسا شۇنچىلىك ساقلىنىش كېرەك. «بىرىنچى كىچىك گېزىت»تە بۇنىڭغا ئانچە ئەھمىيەت بېرىلمىگەندەك تۇرىدۇ. ئەنە شۇنداق ئوبدان ئام-

مىباب كىچىك گېزىت چىقىرىش — مېنىڭ ئىككىنچى ئۇ-
مىدىم. تاغدىن - باغدىن دېگەندەك پەلىپەتىش يازدىم. سىز-
نىڭ پىكرىڭىز قانداق؟

شۇي بىڭچاڭ

3 - ئاينىڭ 16 - كۈنى

2

شۇيشېڭ ئەپەندى:

يازغان خېتىڭىز خېلى بۇرۇنلا تەگكەنىدى، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار بېسىۋالغانلىقى ئۈچۈن مانا ئەمدى جاۋاب يېزىۋاتىمەن.

مەخسۇسلا ئەدەبىيات ئىدىيىسى توغرىسىدا سۆزلەيدىغان بىرەر ئايلىق ژۇرنال بولغان بولسا ھەقىقەتەن ناھايىتى ياخشى بولاتتى، ھەرپ سانىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى ھېچ گەپ ئەمەس. لېكىن، بىرىنچى مۇشكۈلچىلىك — قەلەم تەۋرەتكۈچىلەر. قەلەم تەۋرىتىدىغانلار يەنە شۇ بىرنەچچە ئادەمدىنلا ئىبارەت بولۇپ قالسا، نەتىجىدە يەنىلا ھەجمى كېڭەيتىلگەن مەلۇم بىر ھەپتىلىك ژۇرنال ياكى ھەپتىلىك ژۇرناللارنىڭ قوشۇلمىسى بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەلەم تەۋرەتكۈچىلەر كۆپىيىپ كەتسە، مەزمۇنىنىڭ بىرقەدەر بىرلىكىنى ساقلايمىز دەپ، ئۆزئارا يول قويۇشتىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ - دە، ژۇرنال ناھايىتى ئاسانلا گەپدىن سىلىغايتىپ، دۇدۇقلاپ قېلىدىغان بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن مەززىسى يوق بىر ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. ھازىرقى ھەجمى كىچىك ھەپتىلىك ژۇرناللارنىڭ سانى ئاز، كۆچى ئاجىز بولسىمۇ، ئۇلار

كىچىك گۈرۇھ ياكى يەككە - يېگانە سۆپەتتە مەيدانغا چۈشۈپ ئېلىشماقتا، قاراڭغۇلۇقتا پات - پات كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان خەنجەرلەرنىڭ يالت - يۇلت نۇرلىرى ئۆز سەپداشلىرىنى قەدىمكى ۋە كونا مۇستەھكەم قورغانغا ھۇجۇم قىلىۋاتقانلارمۇ بار ئىكەن، دېگەن چۈشەنچىگە كەلتۈرىدۇ، ئۇلارنى ناھايىتى زور ۋە لېكىن خۇنۇك ھەربىي سەپنى كۆرگەنگە قارىغاندا، ئېھتىمال، چىن كۆ-ڭۈلدىن خۇشال قىلىپ كۈلدۈرۈشى مۇمكىن. ھازىرقى ۋاقىتتا شۇنداق كىچىك مەتبۇئاتلارنىڭ كۆپەيتىلىشىنىلا ئارزۇ قىلىمەن. كۆزلىگەن نىشانسىزدە ئانچە چوڭ ئىختىلاپ بولمىسىلا، كەلگۈسىدە بىرلىك سەپ بولۇپ ئۈيۇشۇشى تەبىئىي، بۇنىڭ ئۈنۈمىمۇ كىچىك بولماس. ئەگەر ھازىر ماڭا نامەلۇم بولغان يېڭى يازغۇچىلار ئوتتۇ-رىغا چىقسا، ئۇ يەنە باشقا گەپ، ئەلۋەتتە.

ئاممىباب كىچىك گېزىتىمۇ مۇھىم، ئەلۋەتتە، لېكىن ئۇنى چىقىرىش ئىشى ئاساندەك قىلغان بىلەن ئەمەلدە خېلى قىيىن. «بىرىنچى كىچىك گېزىت»نى «قۇدرەتلىكلەر» ناملىق گېزىتكە ئوخشاش گېزىتلەرگە سېلىشتۇرۇپ قارايدىغان بولساق، ئۇنىڭ خەلق ئارزۇسىدىن تولىمۇ يىراقلىشىپ كەتكەنلىكىنى، ھوسۇلسىز بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايمىز. خەلق پادىشاھىنىڭ قەيەردە ئىكەنلە-كىنى، مەلىكىنىڭ ئامان - ئېسەنلىكىنى بىلىشنى خالايدۇ، «بى-رىنچىكىچىك گېزىت» بولسا خەلقنە «ساۋاق»نى سۆزلەپ بېرىۋا-تىدۇ، مانا بۇ ئەھۋال خەلق خاھىشىغا زىت ئەمەسمۇ؟ ئۇزۇندىن بۇيان ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان ئادەم جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ قالغان ھامان، مەيلى ھەرقانچە جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىسىمۇ، قىلغان ئە-شىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىماي قالمايدۇ. ئەگەر زادى ئىشلىمەي قويمايمەن دەيدىكەن، ئالىملارچە ئاق كۆڭۈل، مىشچانلارچە ئۇس-تىلىق كېرەك. لېكىن، بۇنداق ئادەم ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە بولمە-سا كېرەك. مەن ئويلايمەنكى، ھازىر ئىلاج يوق ئىكەن، ئىلاجىنى

ئاۋۇال زىيالىيلار سىنىپى — ئەمەلىيەتتە جۇڭگودا روسىيەدىكى زىيالىيلار سىنىپى دېگەن نەرسە يوق، بۇ ھەقتە سۆزلەي دېسەم گەپ جىق، ھازىرچە ئەلگە كىرسەك ئېلىكچە دېگەندەك، شۇنداق دەپ تۇراي — ئىچىدىن تېپىش كېرەك، خەلق ئىچىدىن تېپىش توغرىسىدا كېيىنچە بىر گەپ بولار. شۇنداق بولسىمۇ، زىيالىيلار سىنىپى ئىچىدە قەلەم - پەلەم ئىشى بىلەنلا ئىسلاھات ئۆتكۈزۈپ كەتكىلى بولمايدۇ. تارىخ بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، مەنچىك لەشكەرلىرى ئىچكىرىگە بېسىپ كىرگەندە، پۇتنى بوغۇشىنى مەنئى قىلدى، چاچنى ساڭگىلىتىپ قويۇشنى تەرغىب قىلدى. پۇتنى بوغۇشنى مەنئى قىلىش توغرىسىدا پەقەت ئېلان چىقىرىش ۋاستىسىنلا قوللانغانىدى، تاكى ھازىرغىچە تېڭىق يېشىلگىنى يوق؛ چاچنى ساڭگىلىتىپ قويۇش توغرىسىدا باشقا چارە قوللانغانىدى، چاچ تاكى ھازىرغىچە ساڭگىلاپ تۇرماقتا.

مەكتەپلەردىكى ياشلارنىلا ئالساق، ئۇلار كۆرگەزمەك كىتاب - گېزىت ھەقىقەتەن تولىمۇ كەم. مېنىڭچە، ھېچبولمىغاندا تىلى يەڭگىل، زوقلىنارلىق بىرخىل ئاممىباب ئىلىم - پەن ژۇرنىلىمۇ چىقىرىش كېرەك. بىراق، جۇڭگونىڭ ھازىرقى ئالىملىرى ئانچە ماقالە يازمايدۇ؛ يازىدىغانلىرى بولسىمۇ، يازغانلىرى تولىمۇ چوڭقۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىنى تولىمۇ زوقلاندۇرالمايدۇ. ھازىرقى ۋاقىتتا Brehmنىڭ ھايۋانلار تۇرمۇشىنى، Farbie نىڭ ھاشاراتلار ھېكايىسىنى سۆزلەپ بەرگىنىدەك قىزىقارلىق بولۇشى، بىرمۇنچە قىستۇرما رەسىملىرىمۇ بولۇشى كېرەك. لېكىن، بۇنى بىرەر چوڭراق كىتابخانا ئۆز ئۈستىگە ئالمىغۇچە نەشر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ماقالە يازغۇچىلارغا كەلسەم، مېنىڭچە، ئالىملار نەزىرىنى بىرئاز تۆۋەن قىلسا، ئاندىن كېيىن ئەدەبىي كىتابلارنى ئوقۇسا، كۇپايە قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن ئۇچ - تۆت يىل ئىلگىرى پەيدا بولغان بىر خىل

پىكىر ئېقىمى ئىشمىزنى خېلى جىق خاراب قىلىۋەتتى. ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار كىشىلەرنى تەتقىقاتخانىغا كىرىۋېلىشقا دەۋەت قىلسا، ئەدىبلەر، ئەڭ ياخشىسى، سەنئەت سارىيىغا كىرىۋېلىش كېرەك، دېدى. ئۇ يەرلەرگە كىرىپ كەتكەنلەرنىڭ چىققىنى ئانچە كۆپمەدۇق، ئۇلارنىڭ ئۇ يەرلەردىكى ئەھۋالى قانداقكىنى ئاڭ. بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ ئۆز خاھىشى سەۋەبچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن كۆپىنچە، ئۇلار يېڭى ئىدىيىنى دەپ، «كونا ئۇسۇل»نىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتكەن. بۇ قىلتاقنى يېقىندىلا بىلىپ قالدىم، يەنى «ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار» ۋەقەسى پەيدا بولغاندىن بۇيان، ماقۇللاپ يېزىلغان، تەنە قىلىپ يېزىلغان خەتلەرنى تاپشۇرۇۋالدىم. ماقۇللىغۇچىلار چىن سۆزنى ئېيتقان، ئۇلارنىڭ خەتلىرىدە سۇلكەت يوق. ئەگەر خەتنىڭ بېشىدىلا مېنى، ئۇنداق «ئالىم»، مۇنداق «ئەدىب» دەپ ئاتىغان بولسا، ئۇ خەتنىڭ ئايىغى ھاقارەت تىل ئىكەنلىكىدە شەك يوق. مەن ئەمدى بىلدىمكى، ئۇنداق ئۇنۇڭانلار ئۇلارنىڭ ئورتاق قۇرۇپ قويغان دامى، مەنۇى كىشەن، ئۇلار سىزنى قەستەن «ئاممىدىن پەرق قىلىدۇ» دەپ بېكىتىپ، شۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىڭىزنى بوغىدۇ - دە، ئۆزلىرىنىڭ كونا تۇرمۇشىغا سىزدىن كېلىدىغان خەۋپ-تىن خالىي بولۇپ قالىدۇ. بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى پالانى خانا ۋە پوكۇنى ئوردىغا بەند قىلىپ قويغانلىقىغا ئىسىت! ئەنە شۇنداق ئۇنۇڭانلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، بىر سىلكىنىپلا ئۆكتەم بولۇ-ۋېلىپ، تىللاشقاندا ۋە مۇشتلاشقاندا (جامائەت پىكرىچە، ئالىم بولغان ئادەم ئۆز ئىززىتىنى ساقلاپ، لېكسىيىسىنى ئوقۇش بىلەنلا مەشغۇل بولۇشى كېرەكمىش)، ئىجتىمائىي كەيپىيات كۇندىن - كۈنگە ياخشىلىنىدۇ، ئايلىق ژۇرنالنىمۇ ۋۇجۇدقا چىقىرىش مۇمكىن.

جانابلىرى خەتلىرىدە: غاپىللىقنىڭ ئىپادىلىنىش شەكلى

ئوخشاش بولمايدۇ، ئەڭ ئاددىي بولغىنى بىرىنچىدىن، تەقدىرگە تەن بېرىش، ئىككىنچىدىن، مۇرەسسە ـ مادارا، دەپتىلا. مېنىڭ چە، بۇ ئىككى خىل كەيپىياتنىڭ يىلتىرى يالغۇز غاپىللىقتىنلا ئىبارەت بولمىسا كېرەك، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ يىلتىزى قورقۇنچاق لىقتىن ئىبارەت. كۆچلۈكلەرگە دۇچ كەلگەندە قارشىلىق كۆرسەتىشكە جۈرئەت قىلالمىغانلار ئۆزىنى «مۇرەسسە ـ مادارا» دېگەن گەپلەر بىلەن پەردازلاپ، ئۆز كۆڭلىنى ياسايدۇ. دېمەك، جۈڭگولۇقلار ئەگەر ھوقۇقتا ئېرىشسە، ئۆزىگە باشقىلارنىڭ چىشى پاتمايدىغان ئاقىلانىلىقىنى ياكى ئۆزىگە «كۆپ سانلىق» نىڭ تۇمار بولۇۋالغانلىقىنى كۆرگىنىدە، خۇددى ئىش ئېلىپ بېرىشتا «مۇرەسسە ـ مادارا» قىلمايدىغان زالىم پادىشاھدەك، كۆپىنچە رەھىمسىزلىك ـ زالىملىق قىلىدۇ؛ ئۇنىڭ «مۇرەسسە ـ مادارا» نى ئاغزىدىن چۈشۈرمەس بولۇپ قالغان چېغى بولسا، دەل ئامىتى كېتىپ، «مۇرەسسە ـ مادارا» قىلمىسا بولمايدىغان ھالغا ئاللىقاچان چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. پۈتۈنلەي ھالى خاراب لاشقان بولسا، يەنىلا «تەقدىر» نى دەستەك قىلىۋالىدۇ، قوللۇقتا مەھكۇم بولغان ھالەتتىمۇ راۋا كۆرۈپ يۈرۈۋېرىدۇ، قىلمىش ـ ئەتمىشلىرى بولسا پەيغەمبەر تەرىقىتىدىن نېرى كېتەلمەيدۇ. مۇنداق ھادىسە، سىرتقى دۇشمەنلىك بولۇش ـ بولماسلىقىدىن قەتئىينەزەر، جۇڭگولۇقلارنى ھەقىقەتەن ھالاك قىلىۋېتىدۇ. بۇ ئەھۋالنى ئوڭشاش ئۈچۈن ئاۋۋال ئۇلارنىڭ خىلمۇخىل رەزىللىكلىرىنى ئېچىپ تاشلاپ، چىرايلىق نىقابىنى يىرتىپ تاشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

لۇشۈن

3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

لۇشۈن ئەپەندى:

ۋاي «تەتقىقاتخانىغا كىرەيلى»، ۋاي «سەنئەت ئوردىسىغا كىرەيلى» دېگەن گەپلەرنىڭ پۈتۈنلەي بىر خىل «قىلتاق» ئىكەنلىكىنى بايقاپتىلا، بۇنى بايقىغانلىقىڭىز ھەقىقەتەن مۇھىم بىر كەشپىيات. سىزگە شۇنى بىلدۈرۈپ قويايى: مەن يېقىندىن بۇيان ئۆزلىرىنى Gertleman دەپ ئاتايدىغان ئادەملەرنى كۆرسەم ناھايىتى قورقىدىغان بولدۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەپەندىنىڭ Gertleman لارنى سۆككەن سۆزلىرى («تىل رىشتىسى» نىڭ 20 ـ سانىغا قارالسۇن) نى كۆرۈپ، خۇددى تومۇزدا ماروزنى يېگەندەك ئاجايىپ ھۇزۇرلاندىم. قىسقىسى، ھېلىقىدەك گەپلەرنىڭ ھەممىسى قىلتاق ـ تۇزاق، بۇ ھەقتە بىر ـ بىرىمىزگە ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ دامىغا چۈشۈشتىن ھەزەر قىلىشىمىز كېرەك.

مېنىڭچە، ئاممىباب ئىلمىي ژۇرنال چىقىرىش ئانچە ئاسان بولمىسا كېرەك، لېكىن بۇ ھەقتە زادىلا ئويلىنىپ كۆرگىنىم يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھەقتە ھازىرچە ھېچ نەرسە دېيەلمەيمەن.

ئاممىباب كىچىك گېزىت توغرىسىدا نۇرغۇن سۆزۈم بار ئىدى، بىراق خېتىمنىڭ ھەجمى بىلەن چەكلىنىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، ھازىرچە ئۇ سۆزلىرىمنى قويۇپ تۇرايلى. كېيىنكى سانىغا مەخسۇس مۇشۇ مەسىلە توغرىسىدا ئازغىنە بىر نەرسە يازماقچىمەن، شۇ چاغدا يەنە سىزنىڭ يولىيورۇقىڭىزنى ئالماقچىمەن.

شۇي بىڭچاڭ

3 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى

مۇنازىرىنىڭ ئەرۋاھى

بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى قاراڭغۇ بازاردىن بىر دانە تۇمار سېتىۋالدىم، ئۇنىڭ ئىسمى — «غايىبنامە». ئۇ ھېچ نەرسىنى چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر نەرسە بولسىمۇ، لېكىن تامغا چاپلاپ قويۇپ قارىسىڭىز، جاھاندارچىلىق توغرىسىدىكى قىممەتلىك پەند ـ نەسىھەتلەر، ئۆزى تۇتۇش توغرىسىدىكى تېپىلماس ئىبرەتلىك سۆزلەرنى بىلدۈرىدىغان خەتلەر كۆز ئالدىڭىزدا پەيدا بولىدۇ. بۇ يىلمۇ قاراڭغۇ بازاردىن بىر دانە تۇمار سېتىۋالدىم، ئۇمۇ «غايىبنامە»؛ لېكىن تامغا چاپلاپ قويۇپ قارىسام، مەزمۇنى يەنە شۇ ئاۋۇالقىدەك ئىكەن، ئۇنىڭدا قوشۇلغان ياكى تۈزىتىلگەن يەر يوق. بۇگۈن كېچە كۆزۈمگە «مۇنازىرىنىڭ ئەرۋاھى» دېگەن چوڭ ماۋزۇ كۆرۈندى؛ «ئاتا ـ بوۋىلاردىن تەۋەررۈك. قېرىلار، ئوتتۇرا ياشلىقلار، ياشلار، ‹لوگىكا›، پال ئېچىش، پەرەڭلەرنى يوقىتىشتا غەلىبە قىلىشنىڭ ھېكمىتى، پەرۋەردىگار، تەخىرسىز بەجا كەلتۈرگەيسەن» دېگەن ئۇششاق ئىزاھاتمۇ بار ئىكەن. بۇرادەرلەر بىلەن ئورتاقلىشىش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىرنەچچە ئىبارىسىنى نەقىل كەلتۈرەي:

— پەرەڭلەرنىڭ قۇلى پەرەڭچە سۆزلەيدۇ. سەن پەرەڭلەر كىتابىنى ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلغانىكەنسەن، پەرەڭلەرنىڭ قۇلىسەن، ئىنسانىي سۈپىتىڭنى يوقاتتىڭ! ئىنسانىي سۈپىتىنى يوقاتقان پەرەڭلەر قۇلى ئىمان كەلتۈرگەن پەرەڭ كىتابىنىڭ قىممىتى چۈشىنىشلىك! لېكىن، مەن پەرەڭلەر تىلىنى مەكتەپنىڭ دەرسى، ھۆكۈمەتنىڭ پەرمانى بويىچە ئوقۇۋاتىمەن؛ بۇنىڭغا قارشى چىققان ئادەم ھۆكۈمەتكە قارشى چىققان بولىدۇ. ئاتىسى يوق، خوجىسى يوق ھۆكۈمەتسىزلەرگە ھەممە لەنەت ئوقۇيدۇ.

— سەن جۇڭگونى ياخشى ئەمەس دەيسەن. سەن چەت ئەللىك-مۇ؟ نېمىشقا چەت ئەلگە كەتمەيسىڭ؟ چەت ئەللىكلەر سېنى كۆزىگە ئىلسا كاشكى...

— A نى جاراھەت بېسىپ كېتىپتۇ دەيسەن. A بولسا جۇڭگو-لۇق ئادەم، دېمەك سەن، جۇڭگولۇقنى جاراھەت بېسىپ كەتتى، دەۋاتىسەن. جۇڭگولۇقنى جاراھەت بېسىپ كەتكەنكەن، سەن ئۆزۈڭمۇ جۇڭگولۇق، دېمەك، سېنىمۇ جاراھەت بېسىپ كەتكەن بولىدۇ. سېنىمۇ جاراھەت بېسىپ كەتكەنكەن، سەنمۇ A بىلەن ئوخشاش بولدۇڭ. لېكىن، سېنىڭ A نىلا جاراھەت بېسىپ كېتىپتۇ، دېگىنىڭ، ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ سورىمىغانلىقىڭ؛ سېنىڭ سۆزۈڭنىڭ نېمە قىممىتى بولسۇن؟ مېنى جاراھەت باسمىدى دېسەڭ، يالغان ئېيتقان بولسەن. ۋەتەن خائىنلىرى يالغان گەپ قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سەنمۇ ۋەتەن خائىنى. مەن ۋەتەن خائىنلىرىغا لەنەت ئوقۇيمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ۋەتەنپەرۋەر. ۋەتەنپەرۋەرنىڭ سۆزى ناھايىتى قىممەتلىك بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ سۆزۈمدە خاتالىق يوق؛ مېنىڭ سۆزۈمدە خاتالىق يوق ئىكەن، سېنىڭ ۋەتەن خائىنى ئىكەنلىكىڭدە شەك يوق!

— ئەركىن نىكاھ تولىمۇ ھەددىدىن ئاشقانلىق. ئەمەلىيەتتە مەنمۇ كونا جاھىللادىن ئەمەسمەن، جۇڭگودا ئايالشۇناسلىقنى بەرىنچى بولۇپ تەشەببۇس قىلغان ئادەممۇ مەن. لېكىن، ئۇلار تولىمۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتى، تولىمۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەندە دۆلەت ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوغام قايناپ،

«ئەر ـ ئاياللارنىڭ قول ئۇچى بىر ـ بىرىگە تېگىپ كەتمەسلىك كېرەك» دەۋەتتىم. ھەرقانداق ئىشنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك؛ ھەددىدىن ئاشقانلار خوتۇننى ئومۇمنىڭ قىلىۋېتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. B ئەركىن نىكاھنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ، بۇ ئۇنىڭ خوتۇننى ئومۇمنىڭ قىلىۋېتىشنى تەشەببۇس قىلغانلىقى ئەمەسمۇ؟ ئۇ خوتۇننى ئومۇمنىڭ قىلىۋېتىشنى تەشەببۇس قىلغانىكەن، ئاۋۋال ئۆزىنىڭ خوتۇننى بىزگە «ئومۇمنىڭ» قىلىپ بەرسۇن.

— C بىرەر مەنپەئەتنى كۆزلەپ ئىنقىلابنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. مەنپەئەتنى كۆزلىمىسە، نېمىشقا ئىنقىلابنى تەشەببۇس قىلىدۇ؟ مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ئۇ 3791 يېرىم ساندۇق نەق پۇلنى دەرۋازىسىدىن ئەكىرىپ كەتتى. ئۇنداق ئەمەستۇر دەمسەن؟ ماڭا قارشى چىقىۋاتامسەن؟ ئۇنداق بولسا، سەن ئۇنىڭ بىلەن ھەمنەپەس ئىكەنسەن. خەپ، ئۆز بىلەن بىرلىشىپ ئۆزگىلەرنى يەكلەش ھاۋاسى ھازىر ئەۋج ئېلىپ كەتتى، ياۋروپالىشىشنى تەشەببۇس قىلغانلار بۇنىڭ جاۋابكارلىقىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ!

— D تولا جېدەل قىلىپ، ھايات تۇرۇشقا ئىلاج قىلالمىغانلىقتىن ئۆز جېنىنى قۇربان قىلغان. ھازىر بەزىلەر ئۇنى مۇجاھىت دەپ تەرىپلەۋاتىدۇ، بۇ گەپكە ھەرگىز ئالدانماڭلار. جۇڭگونىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ خارابلىشىپ كېتىۋاتامدۇ؟

— E نى قانداقمۇ قەھرىمان دېگىلى بولسۇن؟ ئۇ پوجاڭزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىمۇ چۆچۈپ كېتىدىكەن. پوجاڭزىنىڭ ئاۋازىدىن قورققان ئادەم مىلتىق ـ زەمبىرەك ئاۋازىدىن قورقماي قالارمۇ؟ مىلتىق ـ زەمبىرەك ئاۋازىدىن قورققان ئادەم جەڭ بولغاندا بەدەر تىكىۋەتمەي قويارمۇ؟ جەڭدە بەدەر تىكىۋەتكەن ئادەمنى ئەكسىچە، قەھرىمان دەپ تەرىپلىشىۋاتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگونىڭ ھالى خاراب.

— سەن ئۆزۈڭنى «ئادەم» چاغلاۋاتسەن، لېكىن مەن ئۇنداق دەپ قارىمايمەن. مەن بولسام ھايۋان نەسلىدىن؛ ھازىر مەن سېنى دادا دەيمەن. سەن ھايۋاننىڭ دادىسى ئىكەنسەن، ئەلۋەتتە ھايۋان جۇملىسىگە كىرىسەن.

— ئۇندەش بەلگىلىرىنى ئىشلەتمە، ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ ھالاك بولۇشىغا زامىن بولىدۇ. لېكىن، مېنىڭ ئىشلەتكەنلىرىم بۇنىڭدىن مۇستەسنا.

— مۇرەسسە ـ ماداراچى تەتەي قەلەمنى قولىغا ئېلىپ، مەنۇي مەدەنىيەتنىڭ جەۋھەرلىرىنى يېغىپ، ئۆزىنى ئاياشنىڭ ئۇلۇغ خاسىيىتى توغرىسىدا مۇنداق ئىككى مىسرا بېيىت يېزىپتۇ:

جۇڭگو ئىلمىنى ئاساس قىل، غەرب ئىلمىنى قورال؛
ھازىرقىلارنى كەمسىتمە، قەدىمكىلەرنى سۆي خۇشال.

قۇربانلىق تەدبىرى

— «غايىبنامە»نىڭ «بىلمەپتىمەن، بىلمەپتىمەن» دېگەن 13 - بابى

ئاپلا، ئاپلا، مەن بىلمەپتىمەن. مەن بىلمەپتىمەن! بىز ئەسلىدە يولداش ئىكەنمىز ئەمەسمۇ! مەن تېخى سىزنى قەلەندەرمىكىن دەپ ئويلاپتىمەن. قېرىپ قالمىغان، ناكارمۇ ئەمەس، شۇنداق بىر ياخشى يىگىت، نېمىشقا بىرەر ئىش تېپىپ قىلمىغاندۇر، مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇمايدىغاندۇر؟ دەپ ئويلاپتىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، «داناغا تىل تەگكۈزگۈچى» ئەلپازدا بوپتىمەن، خاپا بولماڭ، بىزنىڭ كۆڭلىمىز ھەقىقەتەن تولىمۇ پاك بولغاچقا، قىل سىغمايدىكەن، ھا - ھا - ھا! بىراق، يولداش سىز تولىمۇ ...

ھە، ھە! ھەممىنى قۇربان قىلىۋەتتىڭىزما؟ باركاللا، باركاللا! ئۆز قېرىنداشلىرى ئۈچۈن، دۆلىتى ئۈچۈن ھەممە نەرسىسىنى قۇربان قىلىۋېتىشنى قالتىس مەنزۇر كۆرىمەن. مېنىڭ ئەزەلدىن نىيىتىم قىلىپ يۈرگىنىمىمۇ شۇ. سىز مېنىڭ سۆلىتىمگە قارىمايسىز، مەن ئۆيىدە - بۇ يەرگە تەشۋىق - تەرغىب ئۈچۈن بارىمەن دەپ شۇنداق سۆلەتلىك ياسىنىۋالدىم. جەمئىيەت تولىمۇ بۇردىچى بولۇپ كەتتى، ئەگەر سىزگە ئوخشاش بىردانە يىرتىق ئىشتان بىلەنلا قالسام ماڭا كىممۇ ئىشىنەر؟ شۇنىڭ ئۈچۈن ياسىنىپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدۇم. خەق غەيۋەتىمنى قىلسا قىلىۋەرسۇن، كۆڭلۈم توغرا بولسا بولدى. «پادىشاھ يۇ قىپيالىڭاچلار ئىلىگە بارغاندا، قىپيالىڭاچ بولۇپ سايادەت قىلغان» دەك، جەمئىيەتنى

ئۆزگەرتىش ئۈچۈن شۇنداق قىلماي بولمايدۇ. بىزنىڭ نىيەت - ئىقبالىمىزنى كىممۇ چۈشەنسۇن؟! لېكىن، بۇرادەر، قانداق بولۇپ مۇشۇنداق ئېغىر كۈنگە قالدىڭىز؟

ھە، ھە! قورساققا بىر توغرام نان يېمىگىنىمگە توققۇز كۈن بولدى؟! قالتىسمۇ پەرھىزكار ئىكەنسىز! تەھسىن - ئاپىرىن! ھالىڭىزدىن كېتىپ قالاي دېگەن بولسىڭىزمۇ، لېكىن تارىختا چوقۇم نامىڭىز قالىدۇ، ئاپىرىن! ھازىر «ياۋروپالىشىش»، «ئامېرىكىلىشىش» دېگەن بىدئەتلەر ئەۋج ئېلىۋاتىدۇ، ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى پەقەت ماددىي مەنپەئەتتە؛ سىزگە ئوخشاش نەمۇنىلەر يوق. قاراڭ، ئالىي بىلىم يۇرتلىرىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋېتىپ پۇل كويىدا يۈرمەكتە. ئۇلارنىڭ كۆزى پەقەت ماددىي مەنپەئەتتە، ئۇلار ماددىي مەنپەئەت بىلەن زەھەرلەنگەن. سىزنىڭ ئۇلارغا ئوبدان ئۇلگە بولۇپ بەرگەنلىكىڭىز جامائەتنىڭ ئىنساپ - تەۋپىقى ئۈچۈن چوقۇم چوڭ مەنپەئەت قىلىدۇ. ئويلاپ كۆرۈڭ، ھازىرقى ژاقىتتىمۇ مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك دەپ داۋراڭ سېلىشىۋاتامدۇ؟ مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن ئوقۇتقۇچى كېرەك. ئەگەر ھەممە ئادەم ئۇلارغا ئوخشاش قورساق غېمى بىلەنلا بولۇپ كېتىدىغان بولسا، تۆت تەرەپ توسۇلۇپ قالغان ھازىرقى كۈندە ئۇنچە كۆپ ئاش - نان نەدىن كەلسۇن؟! سىزگە ئوخشاش نەزاپەتلەر ھەقىقەتەن زۇلمەت باسقان دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان تۇغرۇك. ئاپىرىن، ئاپىرىن! سىز ئوقۇغانمۇ؟ ئەگەر ئوقۇغان بولسىڭىز، مەن بىر ئالىي مەكتەپ ئاچماقچى بولۇۋاتىمەن، شۇنىڭغا ئىلمىي مۇدىرى بولۇپ بەرسىڭىز ئىكەن. «تۆت كىتاب»نى ئوقۇغان بولسىڭىز ياخشى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇنداق پەزىلىتىڭىز بىلەن «نۇرغۇن تالىپ»نىڭ ئۇلگىسى بولۇشقا يارايسىز.

ياق! كۇچ - قۇۋۋىتىم يوق؟ ئىسىت، ئىسىت! دېمەك، بۇ

سۆزىگىزدىن مەلۇم بولدىكى، جەمئىيەتكە قۇربان بەرگەچ، ئۆزدىنىڭ ھېچبىر سەھىتىگىمۇ ئەھمىيەت بېرىش زۆرۈر ئىكەن. ئەپسۇس، سىز ھېچبىر سەھەتكە ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيدىكەنسىز. مېنى، مەئىشىتى ياخشى بولغاچقا سىزنىڭ تۇرغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالماڭ، ئەمەلىيەتتە ھېچبىر سەھەتتىڭ خاسىيىتى بىلەنلا شۇنداق تۇرۇۋاتىمەن، بولۇپمۇ مەنۇي تەرىبىيە كۆرگەنلىكىمنىڭ خاسىيىتى. «ئالىيجاناب ئادەم كەمبەغەللىكتىن غەم يېمەيدۇ، تەرىقەتنىڭلا غېمىنى يەيدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ! بىراق، قەدىرلىك يولداش، سىز بار - يوقلىقىڭىزنى قۇربان بېرىۋېتىپسىز، بۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇمايمۇ بولمايدۇ. لېكىن، بىرلا ئىشتىنىڭىز-نىڭ قالغانلىقى كەلگۈسىدە تارىخىڭىزغا ئاز - پاز داغ چۈشۈرۈپ قويارمىكىن...

ھە، ھە، شۇنداق. چۈشەندىم، سىز ئېيتمىسىڭىزمۇ ئۇقتۇم: سىزنىڭ بۇ ئىشتانلىقىڭىمۇ مېھرىدىن كېچىشىڭىز تەبىئىي، ئىشنى ئۇنداق چالا قىلمايدىغاندەك تۇرىسىز؛ دۇرۇس، سىزگە تېخى ئىشتاننى قۇربان قىلىش پۇرسىتى چىقماپتۇ. پېقىر بار - يوقىنى قۇربان بېرىشنى ناھايىتى ماقۇل كۆرىدىغان بىر ئادەم، «باشقىلارنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش» قىمۇ تەييارمەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز بولساق بىر يولداش، سىزنىڭ ھاجىتىڭىزنى راۋا قىلىشنىڭ ئىلاجىنى قىلمەن، ئەلۋەتتە، چۈنكى ھەربىر ئادەم ئۈچۈن «ئاخىرقى ئۆمرىنى ئىززىتى بىلەن ئۆتكۈزۈش» ھەممىدىن مۇھىم، سەل دەققەت قىلماي قويسا بارلىق تائەت - ئىبادىتى ھارام كېتىدۇ!

ھازىر ناھايىتى ئوبدان بىر پۇرسەت چىقىپ قالدى: پېقىر خانامدا بىر چۆرە بار، ئۇنىڭغا بىر ئىشتان كېرەك بولۇپ تۇرۇۋاتىدى... بۇرادەر، سىز مېنىڭ تۇرقۇمغا قارىماڭ، مەن ئادەم سوددىسى قىلىشقا ناھايىتى قارشى بىر ئادەممەن، ئادەمنى مال ئورنىدا

سېتىۋېلىش - سېتىش ئىنسانىيەتچىلىككە ناھايىتى زىت. بىراق، ئۇ ئايالنى زور قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بەرگەندە ئېلىپ قالغاندىن؛ شۇ چاغدا ئۇنى ئېلىپ قالمىغان بولسام، ئاتا - ئانىسى پاھىشخانىغا سېتىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماي تۇرغىلى بولامدۇ؟! مەن ئۇنى ئىنسانىيەتچىلىك تۈپەيلىدىن ئېلىپ قالدىم. ئۇنى ئېلىپ قالغانلىقىم ئادەم سودىسى جۇملىسىگىمۇ كىرمەيدۇ، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىغا بىرنەچچە تەڭگە پۇل بەردىم، شۇنىڭ بىلەن ئاتا - ئانىسى ئۆز قىزىنى بىزنىڭ ئۆيدە قالدۇرۇپ كەتتى. دەسلەپتە ئۇنى ئۆز قىزىمدەك كۆرۈش، ياق، ئاچا - سىڭلىمدەك، قېرىندىشىمدەك كۆرۈش خىيالىدا بولغانىدىم، خەيرىيەت، زائىبىم تەرسا ئايال بولغاچقا، ئۇنى گەپكە كىرگۈزەلمىدىم. شۇنى بىلىپ قېلىڭ، تەرسا ئاياللار تەرسالىق قىلسا، ھېچبىر ئىلاج يوق ئىكەن، ھازىر باشقا بىر ئامال ئىزدەۋاتىمەن...

لېكىن، ئۇ دېدەكنىڭ ئىشتانسىز قالغىنىغا بىرقانچە كۈن بولدى. ئۇ بىر مۇساپىرنىڭ قىزى. سىزنىڭ يارىدەم قولىڭىزنى سۇنىدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنچىم كامىل. بىز ھەممىمىز «كەمبەغەللەرنىڭ يار - يۆلىكى» غۇ! ھالبۇكى، سىز مۇشۇ بىر ئىشنى ئورۇندىسىڭىز، ئۆمرىڭىزنى خەيرلىك ئۆتكۈزگەن بولىسىز. شۇنىڭغا ھۆددە قىلالايمەنكى، سىزنىڭ شەنىڭىز ئۈچۈن ئېگىز مىس ھەيكەل ئورنىتىلىدۇ، ئىنشائاللا، كەمبەغەللەرنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ تەرىپ - تەۋسىڭىزنى قىلىدۇ ...

شۇنداق، سىزنىڭ ياق دېمەيدىغانلىقىڭىزغا ئىمانىم كامىل. سىز ئېيتمىسىڭىزمۇ چۈشەندىم. لېكىن، ھازىرلا سېلىپ بېرىمەن دېمەڭ. مەن ئېلىپ ماڭالمايمەن، مۇشۇ تەقى - تۇرقۇم بىلەن بىر يىرتىق ئىشتاننى كۆتۈرۈۋالسام، كۆرگەن ئادەملەر ھەيران قېلىشى، بىزنىڭ قۇربانپەرۋەرلىك توغرىسىدىكى تەشۋىقاتىمىزغا قۇسۇر يېتىشى مۇمكىن. ھازىر جامائەتچىلىك تېخى تولىمۇ

نادان — ئويلاپ كۆرۈڭ، ئوقۇتقۇچىلارغىمۇ قورساق غېمى كېرەك — جامائەتچىلىك بىزنىڭ بۇ ساپ روھىمىزنى نەدىمۇ چۈشەنسۇن؟! خاتا چۈشىنىپ قېلىشى تۇرغان گەپ. خاتا چۈشىنىپ قالسا، جامائەتچىلىك تېخىمۇ قىزىل كۆزلىشىپ كېتىشى ئېھتىمال، ئۇ ھالدا، بۇرادەر، سىزنىڭ ئەجرىڭىزمۇ «پايدىسىز، بەلكى زىيانلىق» بولۇپ قالىدۇ.

يەنە بىرنەچچە قەدەم مېڭىشقا ماغدۇرىڭىز يېتەر؟ يەتمەيدۇ؟ ئەستاغپۇرۇللا، ئۇنداق بولسا ئۆمىلەپقۇ ماڭالارسىز؟ خوپ، بارىكاللا! ئۇنداق بولسا ئۆمىلەپ كېتىۋېرىڭ. ئۆمىلەش مادارىڭىز بار ۋاقىتتىنى غەنىيمەت بىلىپ، تېزرەك ئۆمىلەپ كېتىۋېلىڭ. «ۋاقتى غەنىيمەت»، لېكىن، پۈتىڭىزنىڭ ئۇچى بىلەن ئۆمىلەڭ، تىز ۋە ئوشۇقىڭىزغا كۈچ كەلتۈرمەڭ، ئىشتان يەرگە سۈركىلىپ كەتسە تېخىمۇ يىرتىلىپ كېتىدۇ، ئۇ چاغدا بىچارە مۇساپىرنىڭ قىزى نەپ ئالالمايلا قالماستىن، سىزنىڭ ئەقىدىڭىزمۇ بىكار بولۇپ كېتىدۇ. ئىشتاننى سىلىۋېتىپ ئۆمىلەشمۇ مۇۋاپىق ئەمەس، بىرنەچىدىن، تولىمۇ سەت تۇرىدۇ، ئىككىنچىدىن، ساقچىلار چاتاق سىلىشى مۇمكىن، ئىشتان بىلەن ئۆمىلەپ ماڭغىنىڭىز تۇزۇك. ھەي بۇرادەر، بىز يات ئادەم ئەمەس، كەمىمۇ سىزنى ئالدىسۇن؟! مېنىڭ خانام بۇ يەرگە ئانچە يىراق ئەمەس، شەرقە قاراپ مېڭىپ، شىمالغا بۇرۇلىسىز، ئاندىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ ماڭىسىز، يولنىڭ شىمال تەرىپىدە ئىككى تۇپ تۇخۇمەك دەرىخى بار قىزىل دەرۋازىلىق ئىمارەتنىڭ ئۆزى شۇ. شۇ يەرگە بىرىپلا ئىشىتانىنى سالىسىز، دەرۋازىۋەنگە، بۇنى غوجام ئەۋەتكەنىدى، تەتەيگە تاپشۇرۇپ بېرىڭ، دەيسىز. دەرۋازىۋەننى كۆرگەن ھامان شۇ گەپنى قىلىڭ، شۇنداق دېمىسىڭىز، ئۇ سىزنى قەلەندەر دەپ ئويلاپ ئۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. ھەي - ي - ي، يېقىندىن بۇيان قەلەندەر تولىمۇ كۆپىيىپ كېتىپتۇ، ئۇلار بىرەر ئىش تېپىپ

قىلماي، مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇماي، تىلەمچىلىككىلا بېرىلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ دەرۋازىۋەنىمىز ئۇلارغا: بىلىپ قويۇڭلار، قەلەندەر بولغان ئادەم دەشنام يەيدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە بىرەر ئىش تېپىپ قىلغىنىڭلار، مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغىنىڭلار ياخشى دەپ، ساۋاق بېرىپ قويۇش ئۈچۈن شۇنداق باھاننى تېپىپ قاتتىق ئۇرۇش چارىسىنى قوللىنىدىغان بولدى...

ھازىرلا ماڭامسىز؟ بولىدۇ، بولىدۇ! ئېسىڭىزدە بولسۇن: تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن دەرھال نېرى كېتىڭ، بىزنىڭ ئۆي ئەتراپىدا تۇرۇپ قالماڭ. قورسىقىڭىزغا بىرنەرسە يېمىگىنىڭىزگە توققۇز كۈن بوپتۇ، مۇبادا بىرەر ھادىسە تۈغۈلۈپ قالسا ماڭا چاتىقىڭىز تېگىشى مۇمكىن، شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتكە خىزمەت قىلىدىغان بىرمۇنچە قىممەتلىك ۋاقتىم زايە كېتىشى مۇمكىن. مەن ئويلايمەنكى، بىز يات ئەمەس، سىزمۇ ئۆز سەپدىشىڭىزغا بىرمۇنچە چاتاق تېپىپ بېرىشنى ھەرگىز خالىمايسىز، مەنمۇ بۇ گەپنى ئانچىكى دەۋاتىمەن.

مېڭىڭ، خوپ، كېتىۋېرىڭ! رىكشا بىلەن يولغا سېلىپ قويسامۇ بولاتتى، لېكىن ئات ياكى كالا ئورنىغا ئادەمنى ئىشلىتىشكە ماقۇل بولمايدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن، ئادەمنى ئادەم ھارۋىسى بىلەن تارتىش تولىمۇ ئىنسانىيەتسىزلىك! خەير، مەن كېتىۋېرەي، سىزمۇ مېڭىڭ. بۇنداق غەيرەتسىزلىك قىلماڭ، ئۆمىلەڭ! بۇرادەر، يولداش، ھە قېنى، تېزرەك ئۆمىلەڭ، شەرقە قاراپ!...

جەڭچى ۋە چىۋىن[2]

Schopenhauer مۇنداق بىر گەپنى قىلغانكەن: بىرەر ئادەم-نىڭ ئۇلۇغلۇقىغا باھا بېرىش توغرا كەلسە، ئۇنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداق بولىدۇكى، مەنىۋى جەھەتتىكى چوڭلۇقى بىلەن جىسمانىي جەھەتتىكى چوڭلۇقى پۈتۈنلەي بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى بولـ-دۇ. جىسمانىي جەھەتتىن قانچىكى يىراقتا، قانچىكى كىچىك بولسا، مەنىۋى جەھەتتە شۇنچە چوڭ كۆرۈنىدۇ.

قانچىكى يېقىندا بولسا شۇنچە كىچىك كۆرۈنگەنلىكى، كەمچـ-لىك ۋە جاراھەتلىرى شۇنچە كۆزگە چېلىققانلىقى ئۈچۈن بىزگە ئوخشاش كۆرۈنىدۇكى، ئۇ روھ - ئەرۋاھ، دىۋە - جادۇگەر، غەلىتە ھايۋان بولۇپ كۆرۈنمەيدۇ. ئۇ يەنىلا ئادەم، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس. لېكىن، باشقا نەرسە بولمىغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇلۇغ ئادەم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

جەڭچى جەڭدە ئۆلگەندە چىۋىنلار ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇنىڭ كەمچىلىكلىرىنى ۋە جاراھەتلىرىنى كۆرىدۇ؛ ئۇلار ئۇنى چېقىپ، ئۆزلىرىنى ئۆلگەن جەڭچىدىنمۇ باتۇر چاغلاپ، ئۆزىچە ھۆزۈرلـ-نىپ، غۇۋ - غۇۋ قىلىپ غۇۋزۇلدايدۇ. لېكىن، جەڭچى جەڭدە ئۆلگەن، ئۇلارنى قورۇيالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، چىۋىنلار تېخىمۇ غۇۋزۇلدايدۇ ۋە بۇنى ئۆزلىرىچە ئۆچمەس ئاۋاز ھېسابلايدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنى جەڭچىگە قارىغاندا ناھايىتى بېجىرىم ھېسابلايدۇ.

دۇرۇس، چىۋىنلارنىڭ كەمچىلىكىنى، نۇقسانلىرىنى كۆر-گەن ئادەم يوق.

لېكىن، كەمچىلىكى بار جەڭچى ھەرقاچان بەربىر جەڭچى، بېجىرىم چىۋىنلارمۇ بەربىر چىۋىن.

بىرىڭلار، چىۋىنلار! قانىتىڭلار بولسىمۇ، غۇۋزۇلدىيالمىساڭ-لارمۇ، بەربىر جەڭچىدىن ئېشىپ كېتەلمەيسىلەر. ھەي مەرەز ھاشاراتلار!

3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى

يازنىڭ ئۇچ ھاشارىتى

ياز كۈنلىرى يېقىنلىشىپ قالدى، ئەتە - ئۆگۈن ئۇچ ھاشارات پەيدا بولىدۇ: بۈرگە، پاشا، چۈشن.

ئەگەر بىرەر ئادەم ماڭا، مۇشۇ ئۇچ ھاشاراتنىڭ قايسىسىنى ھەممىدىن ياخشى كۆرىسەن؟ دەپ سوئال قويسا، بىرەرىنى ياخشى كۆرۈشۈڭ شەرت دېسە ۋە بۇ سوئالنى «ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار» توغرىسىدىكى سوئالنى جاۋابسىز قالدۇرغاندەك جاۋابسىز قالدۇرۇشقا رۇخسەت قىلمىسا، مەن، بۈرگىنى ياخشى كۆرىمەن، دەپلا جاۋاب بېرىشكە مەجبۇرمەن.

بۈرگىنىڭ قان شورىشى قەبىھ بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئۇن - تىن چىقارماستىن «چىم» قىلىپلا چېقىشى قالتىس كەسكىنلىك. پاشا ئۇنداق ئەمەس، ئۇ نەشتىرىنى ئەتكە پوسسىدا سانجىسىمۇ، لېكىن سانجىشتىن ئىلگىرى بىرمۇنچە گىك - گىك قىلىشى ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭ گىك - گىگ- لىرى، ئادەملەرنىڭ قېنى بىلەن قورساق تويغۇزماقچىمەن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان گەپ بولسا، ئۇ ئادەمنى تېخىمۇ بىزار قىلىدۇ، خەيرىيەت، ئۇنىڭ تىلىنى بىلمەيمەن.

ياۋا قۇشقاچ ياكى ياۋا بۇغا ئادەمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ھەر قاچان قۇتۇلۇپ كېتىشكە ئۇرۇنىدۇ. ئەمەلىيەتتە جاڭگالدا، ئاسماندا بۈركۈت، لاچىن ئۇچۇپ يۈرىدۇ، يەردە يولۋاس، بۆرە ھىدلاپ يۈرىدۇ، ئۇ يەرلەر ئادەمنىڭ قولىغا قارىغاندا خەتەرلىك.

ئۇلار نېمىشقا باشتىلا ئىنسانلارنىڭ ئارىسىغا قېچىپ كېلىۋالماي ئەمدىلىكتە بۈركۈت، لاچىن، يولۋاس ۋە بۆرىلەر ئارىسىغا قېچىپ كېتىشكە ئۇرۇنىدۇ؟ ئېھتىمال ئۇلارنىڭ نەزىرىدىكى بۈركۈت، لاچىن، يولۋاس ۋە بۆرىلەر بىزنىڭ نەزىرىمىزدىكى بۈرگىگە ئوخشاش بولسا كېرەك. ئۇلار قورسىقى ئاچقاندا ھۆرت - پۆرت دەپ ئولتۇرماي ئېتىلىپ بېرىپ تۇتىدۇ - دە، كاپىلا قىلىپ يەۋېتىدۇ. يەم بولغۇچىنىڭمۇ يەم بولۇشتىن ئىلگىرى، مېنىڭ يەم بولۇشۇم پەرز، بۇنىڭغا چىن دىلىمدىن رازىمەن، بۇ سۆزۈمدە شەك يوق، دەپ ئېتىراپ قىلىشى شەرت ئەمەس.

لېكىن، ئىنسانلار گىك - گىك قىلىشقا ماھىر، ئۇلار زىيادىلاشلارنىڭ كىچىكىگە تۇرىدۇ ۋە ئۇلاردىن يىراق قاچىدۇ؛ مانا بۇ ئىنسانلارنىڭ تولىمۇ زېھرىكلىكى.

چۈشن بىر ھازاغىچە غۇژ - غۇژ قىلىپ، تەڭگە قونغاندىن كېيىن ئاز - پاز ياغلاش تەرنى يالايدۇ، خالاس. ئەگەر يارا ياكى جاراھەتنى تاپسا تېخىمۇ كۆپرەك نەپ ئالىدۇ؛ ھەرقانچە ياخشى، گۈزەل، پاكىز نەرسە بولۇشقا قارىماي ئۇنىڭغا چىچىۋېرىدۇ. لېكىن، ئازغىنە ياغلاش تەرنى يالىغانلىقى، چىچىپ ئازغىنە بۇلغىغانلىقى، بىخۇد ئادەملەرنىڭ جېنىنى ئاغرىتمىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنىڭغا پەرۋا قىلىپمۇ كەتمەيدۇ. جۇڭگولۇقلار چۈشىنىڭ كېسەل مىكروبلىرىنى تارقىتالايدىغانلىقىنى تېخى ئانچە بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن چۈشن تۇتۇش ھەرىكىتىنىڭ ئەۋج ئېلىشى ناتايىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، چۈشىلارنىڭ ئۆمرى ئۇزارىشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېخىمۇ ئاۋۇپ كېتىشى مۇمكىن.

لېكىن، ئۇلار ياخشى، گۈزەل، پاكىز نەرسىلەرگە چېچىپ بولغاندىن كېيىن، شۇ نەرسىلەرنىڭ بۇلغانغانلىقىنى مەزە بىلەن مەسخىرە قىلمايدۇ. دېمەك، ئۇنىڭدا ھەر ھالدا بىر ئىنساپ بولسا

كېرەك.

قەدىمكى ۋە ھازىرقى جانابلار دائىم ئادەملەرنى ھايۋانغا ئوخشىتىپ تىللاپ كەلدى. لېكىن، ئۇلار ھەتتا ھاشاراتلارنىڭمۇ ئىبرەت ئالغۇدەك يەرلىرىنى كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ.

ئۇشتۇمتۇت ئېسىمگە كەلگەنلىرى

5

مەن تولىمۇ بالدۇر تۇغۇلۇپ قاپتىكەنمەن، ھەتتا كاڭ يۇڭبىلار «پادىشاھلىق ھارۋا بىلەن مەكتۇپ سۈنغان» چاغلاردىمۇ خېلى ياشقا كىرىپ قالغانىدىم. سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىمىز ئىچىدىكى ئاتالمىش پېشقەدەملەر ماڭا: كاڭ يۇڭبي تەختنى تارتىۋالماقچى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىسمى يۇڭبي (有为) دەپ ئاتىلىدۇ؛ يۇ (有) دېگىنى — «ھەممىگە قادىر بولغۇچى» دېگەن سۆز؛ ۋېي (为) دېگىنى — «پادىشاھلىق ئىززىتىگە لايىق» دېگەن سۆز؛ ئەنە شۇنداق ئادەم يولدىن چىقىشقا ئۇرۇنماي نېمە قىلسۇن؟ دەپ تەلىم بېرگەنىدى. مەن: دەرۋەقە راست، ياماڭ دۆيۈز ئىكەن! دەپ ئويلاپ قالغانىدىم.

پېشقەدەملەرنىڭ نەسىھەتلىرى ماڭا شۇنداق كار قىلغانىدىكى، شۇ ۋەجدىن ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەرنىڭ ئەمرىمەرۇپلىرىغا ناھايىتى ئىتائەت قىلىدىغان بولۇپ قاپتىمەن. دېمىنى چىقارماي، بېشىمنى تۆۋەن سېلىپ يۈرەتتىم ـ دە، ھەرگىزمۇ تەنتەكلىك قىلمايتتىم. ئاسمانغا قاراش تەكەببۇرلۇق بولىدۇ، دەپ تەھتىسارا غىلا قارايتتىم؛ ئويۇن ـ چاقچاقنى شاللاقلىق بولىدۇ، دەپ سۆرۈن تەلەت بولۇپ يۈرەتتىم، ھەرھالدا، مۇشۇنداق قىلىش كېرەك دەپ ئويلايتتىم، لېكىن بەزىدە كۆڭلۈمدە ئاز ـ تولا قارشىلىقمۇ پەيدا بولاتتى. كۆڭۈلدىكى قارشىلىق ئۇ چاغلاردا بىرەر جىنايەت ھېسابلا-

لانمايتتى، ئۇ چاغدا نىيىتىگە قاراپلا جازا كېسىش قانۇنى ھازىرقى-دەك چەك بولمىسا كېرەك.

لېكىن، بۇ كۆڭۈل قارشىلىقىغىمۇ چوڭلار زامىن بولغان، چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرى داۋاملىت ئويۇن - چاقچاق قىلىپ يۈرۈشسە مەيلىيۇ، ھە دەپ بالىلارنىلا بۇنداق قىلىشتىن جىملەيتتى، قارا بودۇنلارنىڭ كۆزىگە چىن شىخۋاڭ بەك سۆلەتلىك كۆرۈنىدىكەن، تىنىمسىز شياڭ يۇ: «ئۇنىڭ ئورنىنى ئېلىشقا بولىدىكەن!» دې-سە، دىتى يوق لىيۇ باڭ: «يېگىت دېگەن ئەنە شۇنداق بولسا!» دەپتىكەن. مەن دىتى يوقلار قاتارىغا كىرىدىكەنمەن، چۈنكى ئۇلار-نىڭ مەيلىچە ئويۇن - چاقچاق قىلىشلىرىغا ھەۋىسىم كېلىپ، دەرھال چوڭ بولۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلغانكەنمەن — بۇنىڭدىن باشقا سەۋەبلەر بولسىمۇ.

يېگىت دېگەن شۇنداق بولسا دېگەن سۆز، مېنىڭ نەزىرىمدە، ئەمدى ئۆلۈك ھالەتتە يۈرمەسلىك كېرەك، دېگەن ئويدىنلا ئىبارەت ئىدى، ئارزۇيۇمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن دەرىجىدە ئەمەس ئىدى.

خۇشالمەنكى، ھازىر چوڭ بولدۇم، بۇنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمىسا كېرەك، ھەرقانداق غەلىتە «مەنتىقە» ئىشلىتىشتىن قەتئىينەزەر.

شۇنىڭ بىلەن سۆرۈن تەلەتنى تاشلاپ، خاتىرجەم ئويۇن - چاقچاق قىلىدىغان بولدۇم، لېكىن كۈتۈلمىگەندە، يەنە بىردىنلا سىپايە جانابلارنىڭ دەككىسىگە ئۇچرىدىم، ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەن ئۇلارنى «ئۇمىدسىز» لەندۇرۇپ قويۇپتىمىشمەن. ئىلگىرىكى دۇنيانىڭ قەھرىلار دۇنياسى ئىكەنلىكىنى، ھازىرقى دۇنيانىڭ ئۆسمۈرلەر دۇنياسى ئىكەنلىكىنىغۇ بىلەتتىم؛ لېكىن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئادەملەر ئالماشقان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ

ئويۇن - چاقچاقنى مەنئى قىلىشتا يەنىلا ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئويلىماپتىمەن. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، سۆرۈن تەلەت بولۇۋېلىپ يۈرۈۋەرسەم، تاكى ئاخىرقى نەپەسىمگىچە شۇنداق يۈرۈۋەرسەم راھەت بولماسمىدى؟

شۇنىڭ بىلەن، ئەمدى، تولىمۇ كېيىن تۇغۇلۇپ قاپتىمەن، دەپ پۇشايمان قىلدىم، نېمىشقىمۇ 20 يىل بالدۇرراق تۇغۇلۇپ، چوڭلارنىڭ ئويۇن - چاقچاقلا رۇخسەت قىلىدىغان ۋاقتىغا ئۇلىگۈ-رەلمىگەندۇرمەن؟ ئەجەبمۇ «بىر ۋاقىتتا تۇغۇلۇپ قاپتىكەن-مەن»، تازىمۇ لەنتى ۋاقىتتا تۇغۇلۇپ، لەنتى بىر جايدا ياشاپ قاپتىمەن.

جون موللىر: مۇستەبىتلىك كىشىلەرنى تەنچى قىلىپ قوي-دى، دېگەنىكەن. لېكىن، بىز ئاسايىش ئىچىدە ياشاۋاتقاچقا تەنىمۇ يوق. مەن ئويلاپ قالدىمكى، زالىمنىڭ مۇستەبىتلىكى كىشىلەرنى تەنچى قىلىۋېتىدىغان بولسا، خەلقنى نادانلىقتا قالدۇرۇش مۇستە-بىتلىكى كىشىلەرنى سۆرۈن تەلەت قىلىۋېتىدىكەن. ھەممە ئادەم بارا - بارا ئۆلۈپ كېتىۋاتسا، ئۇنىڭ ئۆزى، ئەكسىچە، ھەق يولىنى قوغدىغانلىقىم خاسىيەتلىك بولۇپ چىقتى، مانا ئەمدى ئالىيجاناب تىرىك ئادەملەرگە يېقىنلىشىدىغان بولدۇم، دەپ ئويلە-سا كېرەك.

دۇنيادا ئەگەر ھەقىقەتەن ياشاشنى ئارزۇ قىلىدىغان ئادەملەر بولسا، ئالدى بىلەن، سۆزلەشتىن، كۈلۈشتىن، يىغلاشتىن، غە-زەپلىنىشتىن، تىللاشتىن، ئۇرۇشتىن قورقماسلىقى، بۇ لەنتى جايدا لەنتى زامانىنىڭ دەككىسىنى بېرىشى كېرەك!

4 - ئاينىڭ 14 - كۈنى

6

چەت ئەللەرنىڭ ئاسارئەتتىقەشۇناسلىرى ئايىغى ئۇزۇلمەي كېلىشۋاتىدۇ.

جۇڭگونىڭ ئالىملىرىمۇ خېلىدىن بۇيان «ئاسارئەتتىقلىدىرىمىزنى ساقلايلى! ساقلايلى! ساقلايلى!...» دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ۋارقىرىشىپ كەلدى.

لېكىن، يېڭىلاش قىلىدىن كەلمەيدىغان ئىنسانلارنىڭ ئاسار ئەتتىقلەرنى ساقلاشمۇ قولىدىن كەلمەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، چەت ئەللەرنىڭ ئاسارئەتتىقشۇناسلىرى ئايىغى ئۇزۇلمەي كېلىشۋاتىدۇ.

سەددىچىننىڭ كېرەكسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىغا ئۇزۇن بولدى، تىلسىم دەريامۇ خيالىي نەرسىدىنلا ئىبارەت. شۇنچە قەدىمكى، ئۇلۇغ خەلق قاتمال ئەنئەنە ئىچىگە كىرىۋېلىپ، ئىسلاھ قىلغىلى ئۇنىماي، چۈشكۈنلىشىپ ماغدۇرىدىن كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تېخى ئۆزئارا قىرغىنچىلىق قىلىشىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن تاشقىرىدىكى كۈچلۈك قوشۇنلار ئاسانلا بېسىپ كىرىۋاتىدۇ، راست، «بۈگۈنلا شۇنداق ئەمەس، قەدىمدىنلا شۇنداق». ئۇلارنىڭ تارىخىغا كەلسەك، دەرۋەقە، بىزنىڭكىدەك قەدىمكى ئەمەس.

لېكىن، ئاسارئەتتىقلىرىمىزنى ساقلاشمۇ تەس بولماقتا، چۈنكى ئالدى بىلەن زېمىنىمىز خەۋپ ئاستىدا قېلىپ، بىخەتەر بولالمىدى. زېمىنىمىزنى باشقىلارغا بېرىپ قويساق، «مىللىي گۈھەر» لىرىمىز كۆپ بولغانىدىمۇ، مېنىڭچە، ئۇلارنى تىزىپ قويغۇدەك زادى ئورۇن چىقمايدۇ.

شۇنداق بولسىمۇ، كىنونى قوغدىغۇچىلار يېڭىلاشنى قارغاپ - تىللاپ، كونا نەرسىلەرنى ساقلاش يولىدا كۈچىنىپ

ئىشلىمەكتە: سۇئ دەۋرىدە نەشر قىلىنغان كىتابلارنى ئەينەك باسما بىلەن بېسىپ چىقىپ، ھەربىر بۆلىكىنىڭ باھاسىنى نەچچە 10، نەچچە 100 دوللار دەپ بەلگىلەشكەن؛ «نېرۋانى! نېرۋانى! نېرۋانى!» دەيدىغان بۇددا دىنى خەن سۇلالىسى دەۋرىدە جۇڭگوغا كىرگەندى، بۇنىڭ قەدىمكى ھۆسن - جامالى قانداق بولۇپ كەتتى! كونا كىتابلارنى، ئالتۇن - جەۋھەرلەرنى سېتىۋالغان ئادەم قەدىمكى مەدەنىيەتنى قېيىرقىنىپ تەنقىق قىلغۇچى ۋەتەنپەرۋەر زات بولۇپ قالدى، بىرئاز دەللىلەپ - شەرھلەپ دەرھال مۇنەۋۋەر جىلىرىنى بېسىپ چىقارغانلار ئالىم ياكى دانىشمەن بولۇپ كەتتى. چەت ئەللىكلەرنىڭ قولىغا چۈشكەن ئاسارئەتتىقلەر بولسا ئەنە شۇ دانىشمەنلەرنىڭ ئېسىل يەڭلىرىدىن سالقىن شامال بىلەن بىللە سىرغىپ چىققان. ئۇنداق بولمىغان بولسا، گۈيئەنلىك لۇ جانابنىڭ قوش 100 نامىلىق كۈتۈپخانىسى، ۋېيشەنلىك چىن جانابنىڭ 10 قوڭغۇراق كۈتۈپخانىسىنى ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادلىرى ھازىرغىچە ساقلاپ قالماسمىدى؟

ھازىر، چەت ئەللىك ئاسارئەتتىقشۇناسلار ئايىغى ئۇزۇلمەي كېلىۋاتىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئاسارئەتتىقلەرنى تەكشۈرۈشكە قۇربى يېتىپ ئاشىدۇ، بىراق ئاسارئەتتىقلەرنى تەكشۈرسىغۇ مەيلى، بىزگە كونىنى ساقلىشىپ بېرىۋاتقانلىقى بەكمۇ قورقۇنچلۇق. بەزى چەت ئەللىكلەر ئۆزلىرىنىڭ زوقى ئۈچۈن جۇڭگونىڭ مەڭگۈ چوڭ بىر ئاسارئەتتىقە بولۇپ تۇرۇۋېرىشىنى ناھايىتى ئارزۇ قىلىدۇ، بۇ دۈيۈزلۈك بولسىمۇ، لېكىن ئەجەللىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى ئۇلار بەربىر چەت ئەللىك - دە. لېكىن، جۇڭگودا ئەنە شۇلارنى زوقمەن قىلىش ئۈچۈن ئۆزلا ئەمەس، ھەتتا گۈدەك - بوۋەكلىرىدىن تارتىپ كەينىگە سېلىپ چوڭ بىر ئاسارئەتتىقە بولۇپ بېرىدىغانلارمۇ بار، ئۇلارنىڭ ۋىجدانى قانداق ۋىجدانكىنتاك.

جۇڭگودا مۇقەددەس كىتابلارنى ئوقۇش مەنئى قىلىنسا، چېر-
كاۋ مەكتەپلىرى كۇڭفۇزىچى مۇتەئەسسىپ موللىلارنى تەكلىپ قى-
لىپ، ئوقۇغۇچىلارغا «چاھار كىتاب»ى ئۆگىتىۋاتامدۇ؟ مىنگو
(جۇمھۇرىيەت) تىزلىنىپ تەزىم قىلىشنى مەنئى قىلسا، يەھۇدي
مەكتەپلىرى ئاتايىتەن ساقىنىدى قېرىلارنى ئۇستاز قىلىپ، ئوقۇ-
غۇچىلارنى سەجدە - ئىبادەت قىلىشقا ئۆگىتىۋاتامدۇ؟ چەت ئەل-
لىكلەر جۇڭگولۇقلار ئۈچۈن چىقىرىۋاتقان گېزىتلەر «4 - ماي»
دىن بۇيانقى ئانچە - مۇنچە ئىسلاھاتلارغىمۇ ھەممىدىن بەك قارشى
چىقىۋاتامدۇ؟ چەت ئەللىك باش مۇھەررىرلەرنىڭ قول ئاستىدىكى
جۇڭگولۇق كىچىك قەلەم ئىگىلىرى بولسا ئىلمىي تەرىقەتكە چوقۇ-
نۇپ، مىللىي تەۋەررۈكلەرنى ساقلاۋاتىدۇ!

لېكىن، قانداقلا بولسۇن، يېڭىلىق - ئىسلاھات بولمىسا، كۈننىي ساقلاش بۇياقتا تۇرسۇن، ياشاشمۇ تەس. ھازىرقى ئەھۋال-
نىڭ ئۆزى پولاتتەك دەلىل، بۇ، كۈننىي ساقلىغۇچىلارنىڭ تۈمەن سۆزلۈك كىتابىدىنمۇ كۈچلۈك.

ھازىر بىز ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈرى شۇكى: بىرىنچىدىن، يا-
شاش، ئىككىنچىدىن، توقلۇق، ئۈچىنچىدىن، تەرەققىيات كې-
رەك! بۇنداق ئىستىقبالغا توسقۇنلۇق قىلىدىغانلار مەيلى بۇرۇن
ياكى ھازىر بولسۇن، مەيلى ئىنسان ياكى جىن بولسۇن، «ئۇچ
قەبرە»، «بەش مىزان» بولسۇن، مەيلى سۇئ دەۋرىنىڭ 100
خىل ۋە يۈەن دەۋرىنىڭ 1000 خىل كىتابى بولسۇن، مەيلى
لەئەل - ياقۇتلار ياكى دەريايى ئەزىم خەرىتىسى بولسۇن، مەيلى
جىن سۇلالىسى زامانىدىكىلەرنىڭ قاشتاش بۇتلىرى بولسۇن، مەيـ-
لى ئەجدادتىن - ئەۋلادقا ئۆتۈپ كېلىۋاتقان كۈمىلاچ - تالقان
دورىلار، مەخپىي دورا قەغىزى بىلەن ياسالغان مەلھەم - ھەببە
شىپالىقلار بولسۇن، ھەممىسىنى يانجىپ تاشلاش كېرەك.

كۈننىي ساقلىغۇچىلار كونا كىتابلارنى ئوقۇغان بولۇشلىرى

كېرەك. «لىن خۇي 1000 دىنارلىق جەۋھەرنى تاشلاپ، بوۋاقنى ھاپاش قىلىپ كەتكەن» ئىكەن، بۇنى پەرەندە - چەرەندىلەرچە قىلىق دېگىلى بولماس. شۇنداق ئىكەن، بوۋاقنى تاشلاپ قويۇپ، 1000 دىنارلىق جەۋھەرنى قولتۇقلاپ ماڭغانلارنى نېمە دېگۈلۈك؟

4 - ئاينىڭ 18 - كۈنى

پارچە تەسىرات

ئادەملەر يىغلاشنى بىلگەچكە ھايۋانلاردىن تەرەققىي تاپقان؛ لېكىن شۇ يىغىسى بولغانلىقى ئۈچۈن تەرەققىي تاپمايمۇ قالغان، بۇ ھال خۇددى ئادەمنىڭ سوقۇر ئۈچىينىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۈچار قاناتلاردىن تەرەققىي تاپقىنىغا ۋە لېكىن سوقۇر ئۈچىينىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئانچە بەك تەرەققىي تاپالمىغىنىغا ئوخشايدۇ. بۇلار كېرەكسىز بىرنەرسە بولۇش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئەھمىيەتسىز ھالاكەتكىمۇ ئۈچرىتىدۇ.

ھازىرقى كۈندە كىشىلەر كۆز يېشى بىلەن ھالىنى ئىزھار قىلىشىدۇ ۋە ئۇنى ھەممىدىن ئېسىل ھەدىيە دەپمۇ ھېسابلايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق. كۆز يېشى يوق ئادەملەر ئۆز قېنىنى ھەدىيە قىلىدۇيۇ، باشقىلارنىڭ قېنىنى رەت قىلىدۇ.

ئادەملەر، ئومۇمەن، ئۆز مەھبۇبىنىڭ كۆزىدىن ياش تۆكۈشىنى خالىمايدۇ، لېكىن سەكراتقا چۈشۈپ قالغان چېغىدىكىزدىمۇ مەھبۇبىڭىزنىڭ كۆز يېشى قىلىشىنى خالىماسسىز-مۇ؟ كۆزىدىن ياش چىقمايدىغان ئادەم ھەرقاچان مەھبۇبىنىڭ كۆز يېشى قىلىشىنى خالىمايدۇ، ھەتتا ئاتىغان قېنىنىمۇ ئالمايدۇ: باشقىلارنىڭ ئۆزى ئۈچۈن يىغلىشىنى، ھالاك بولۇپ كېتىشىنى رەت قىلىدۇ.

ئادەم كەڭ جامائەت ئالدىدا ئۆلتۈرۈلسە، «ئىنس - جىن

بىلمەيدۇ» غان جايدا ئۆلتۈرگەنگە قارىغاندا خۇشال بولىدۇ، چۈنكى ئۇ قاراپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ بىرەرىنىڭ كۆز يېشىغا مۇيەسسەر بولارمەن دېگەن تەمەدە بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، كۆزىدىن ياش چىقمايدىغان ئادەم مەيلى قانداق جايدا ئۆلتۈرۈلسۇن، ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەرلەرنىڭ پەرقى يوق.

كۆزىدىن ياش چىقمايدىغان ئادەمنى ئۆلتۈرگەندە، ئۇنىڭدىن قانمۇ چىقماسلىقى چوقۇم. مەھبۇبى ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۇشىنىڭ پاجىئەلىكلىكىنى تۇيماي قالىدۇ، دۇشمەنلىرىمۇ ئۇنى ئۆلتۈرگەنلىكىدىن ھۇزۇرلىنالمايدۇ: بۇ ئۇنىڭ مەھبۇبىغا خەيرخاھلىق قىلغانلىقى، دۇشمەنلىرىدىن ئىنتىقام ئالغانلىقى.

رەقىبلەرنىڭ خەنجىرىدە ئۆلۈش ئەلەم قىلمايدۇ؛ نامەلۇم تىغدا ئۆلۈش ئەلەم قىلىدۇ. لېكىن، ھەممىدىن ئەلەم قىلىدىغىنى ئۆزى زامىن بولغان ئۆلۈم ئەمەس، مېھرىبان ئانىسىنىڭ ياكى مەھبۇبىنىڭ سەۋەن بېرىپ قويغان زەھەرلىك دورىسىدا ئۆلۈش، سەپدىشىنىڭ نىشانسىز ئاتقان ئوقىدا ئۆلۈش، كېسەل مىكروبلىرىنىڭ يامان غەرەزسىز ھۇجۇمىدا ئۆلۈش.

قەدىمكىگە تەلپۈنىدىغانلار قەدىمكى زامانغا قايتىپ كېتىڭ! تەرەققىيات بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار تەرەققىيات بولۇڭ! ئەرشكە چىققۇسى بارلار ئەرشكە چىقىپ كېتىڭ! جېنى تېنىدىن جۇدا بولىدىغانلارنىڭ جېنى جۇدا بولۇڭ! ھازىرقى زېمىندا ھازىردىن پاناھ قىلىدىغان، زېمىندا پاناھ تاپىدىغان ئادەملەر ياشىسۇن.

لېكىن، زېمىندا ھازىرقى دۇنيادىن بىزار بولغانلارمۇ ياشاۋاتىدۇ. بۇلار ھازىرقى دۇنيانىڭ كۇشەندىسى، بۇلار قا-

چانغىچە مەۋجۇت تۇرىدىكەن، ھازىرقى دۇنيا شۇڭغىچە نجات تاپالمايدۇ.

ئىلگىرى، ھازىرقى دۇنيادا ياشاشنى ئارزۇ قىلغان ۋە لېكىن مۇرادىغا يېتەلمىگەن ئادەملەر شۇك بولۇپ كەتكەن، داد - پەريات قىلغان، يىغلىغان، يېلىنغان؛ شۇنداق بولسىمۇ يەنىلا ھازىرقى دۇنيادا ياشاش ئارزۇسىغا يېتەلمىگەن، چۇنكى ئۇلار غەزەپلىنىشنى ئۇنتۇپ قالغان.

باتۇرلار غەزەپلەنسە خەنجىرىنى ئۆزىدىن كۇچلۇكلەرگە تەڭلەيدۇ؛ توخۇ يۇرەكلەر غەزەپلەنسە خەنجىرىنى ئۆزىدىن ئاجىزلارغا تەڭلەيدۇ. قارغىش تەگكەن مىللەت ئىچىدە چوقۇم مەخسۇسلا كىچىك بالىلارغا كۆز ئالايتىدىغان بىرمۇنچە قەھرىمانلار بولىدۇ. ھەي، بۇ نامەردلەرنى!

بالىلار ئالىيىپ تۇرغان كۆزلەر ئىچىدە چوڭ بولسا، ئۇلار باشقا بالىلارغىمۇ كۆز ئالايتىدۇ ۋە: ئۆمرىمىز غەزەپ ئىچىدە ئۆتۈۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئۇلار غەزەپلىنىش مانا مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ بىلگەچكە، ئۇلارنىڭ ئۆمرى غەزەپ ئىچىدە ئۆتىدۇ، بەلكى ئىككىنچى، ئۈچىنچى، تۆتىنچى ئەۋلادىمۇ ھەتتا ئاخىرقى ئەۋلادىمۇ غەزەپ ئىچىدە ئۆتىدۇ.

مەيلى ھەرقانداق نەرسىگە — نانغا، باشقا جىنسقا، دۆلەتكە، مىللەتكە، ئىنسانىيەتكە ۋە باشقىغا — مۇھەببەت باغلىغاندا، كىچەيۇ كۈندۈز تىنماي يىلانەك چىرمىشۋالىدىغان، رودۇپايدەك چاپلىشۋالىدىغان ئادەم ئۇمىدلىك بولىدۇ. لېكىن، ئۇ تولىمۇ ھېرىپ - چارچاپ قالسا، بىردەم - يېرىمدەم دەم ئېلىۋېلىپ ئاندىن تۇتۇش قىلسىمۇ يەنە دەم ئېلىپ، يەنە تۇتۇش قىلسىمۇ بولۇۋېرىدۇ... تۇتۇش قىلىشتىن باشقىسى — قان بىلەن يازغان خەت، نىزامنامە،

تەلەپنامە، لېكسىيە، يىغا، تېلېگراممۇ، مەجلىس، مەرسىيە، نۇتۇق، سەپرا بولۇش — بۇلارنىڭ ھەممىسى بىكار.

قان بىلەن يازغان خەتنىڭ بەدىلىگە نېمە ئېلىش مۇمكىن؟ ئۇ سېنىڭ قان بىلەن يېزىلغان بىر پارچە خېتىڭدىنلا ئىبارەت بولۇپ قالىدۇ، خالاس. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆزگە سەت كۆرۈنىدۇ تېخى.

سەپرا بولۇشقا كەلسەك، بۇ ئەمەلىيەتتە ئۆزۈڭنىڭ كېسىلى، ئۇنى ئەمدى يەنە گۆھەر بىلىپ يۇرۇۋەرمىگىن، مېنىڭ قەدىرلىك ۋە لېكىن بىزەڭ دوستۇم!

داد - پەريادلارنى، ئاھ - زارنى، يېلىنىشلارنى ئاڭلىغاندا چۆچۈپ كېتىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. تولىمۇ جىملىقنى كۆرگەندە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك: جەسەتلەر دۆۋىسى ئىچىدە شۇڭىرلاپ يۇرگەن زەھەرلىك يىلانغا، قاراڭغۇدا چېپىپ يۇرگەن ئېزىتقۇغا ئوخشايدىغانلارنى كۆرگەندە تېخىمۇ دىققەت قىلىشىمىز كېرەك: بۇ ئەھۋال «ھەقىقىي غەزەپ» نىڭ يېتىپ كېلىدىغانلىقىنىڭ بېشارىتى. ئەنە شۇ چاغدا قەدىمكىگە تەلپۈنىدىغانلار قەدىمكى زامانغا قايتىپ كېتىدۇ، تەرەققىياتنى بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار تەرەققىياتنى بولۇپ كېتىدۇ، ئەرشكە چىقىشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار ئەرشكە چىقىپ كېتىدۇ، جەننەتتىن جۇدا بولىدىغانلار جۇدا بولىدۇ! ...

5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

بېيجىڭدىن خەت

يۇنرۇ، پېيلياڭ جانابلىرىغا:

تۇنۇگۈن ئىككى نۇسخا «خېنەن گېزىتى»نى تاپشۇرۇۋېلىپ ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم، بولۇپمۇ «قوشۇمچە خەت» لىرىنى كۆرگەندىن كېيىن. چۈنكى، ئۇلاردىكى جۇشقۇن كەيپىيات ھەقىقەتەن مېنىڭ ئىلگىرىكى پەرەزلىرىمدىنمۇ ئېشىپ چۈشۈپتۇ. ئويلاپ بەقىڭا: ناھايىتى كونا تارىخى بار خېنەندىن، خۇددى بۇ كونا ۋەتەنىڭ قايتا تىرىلىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەرگەندەك، ياشلارنىڭ ساداسىنىڭ چىققانلىقى نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ئىش - ھە؟!

ئەگەر مەندە شۇنداق قۇۋۋەت بولمىغان بولسا، خېنەن ياشلىرىغا ھەسسە قوشۇشنى ناھايىتى ئارزۇ قىلاتتىم. لېكىن، بەختكە قارشى، مېنىڭ نېيىتىم بار، ئەمما دەرمانىم يوق، چۈنكى مەن ئۆزۈمۈ ئاچا يولدا — ياكى ئۇمىدلىكرەك قىلىپ ئېيتسام، تۆت كوچىنىڭ ئاغزىدا — تۇرۇپتىمەن. ئاچا يولغا كېلىپ قالغاندا ئاياغ بېسىش تەسرەك بولسا كېرەك، تۆت كوچىنىڭ ئاغزىغا كېلىپ قالغاندا، ماڭمىغان يول كۆپ. مەن ئۆزۈم ھېچ نەرسىدىن قورقمايمەن، جان ئۆزۈمگە تەئەللۇق نەرسە، شۇڭا مېڭىۋەرسەم بولار دەپ، ئويلىغان يولغا قاراپ چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ كېتىۋېرىمەن، ئالدىمدا ھاڭ، تىكەن، جىلغا، ئاتەش غارى بولسىمۇ مەيلى، ھەممىسىگە ئۆزۈم جاۋابكار. لېكىن، ياشلارغا بىرەر نەرسىنى سايە قىلىش تەس، ئەگەر قارىغۇ ئادەم قارىغۇ ئات مىنگەندەك، ياشلارنى خەۋپلىك يولغا باشلاپ قويسام، ماڭا بىرمۇنچە ئادەمنىڭ جېنىغا

زامىن بولغان دېگەن گۇناھ ئارتىلىپ قالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ياشلارغا ئۆزۈم ماڭغان يولدا بىللە مېڭىشنى سايە قىلغۇم يوق؛ مېنىڭ يېشىم، كەچۈرمىشلىرىم ياشلارنىڭكى بىلەن ئوخشاش ئەمەس، پىكىرلىرىمىزنىڭ ئاقىۋىتىمۇ ئوخشاش بولالماسلىقى مۇمكىن. ئەگەر مەندىن، ياشلار زادى قانداق نىشانغا قاراپ مېڭىشى كېرەك، دەپ سوراپ تۇرۇۋالىدىغان بولسىڭىز، باشقىلار ئۈچۈن تەييارلاپ قويغان سۆزۈمنىلا ئېيتىپ بېرىشىم مۇمكىن: بىرىنچىدىن، ياشاش كېرەك، ئىككىنچىدىن، كىيىم پۇتۇن، قورساق توق بولۇش كېرەك، ئۈچىنچىدىن، راۋاجلىنىش كېرەك. بۇ ئۈچ ئىشقا توسقۇنلۇق قىلىشقا پېتىنىدىغانلارغا، مەيلى كىم بولسا بولسۇن، قارشى تۇرۇشمىز كېرەك، ئۇنى يوقىتىشىمىز كېرەك!

ئۇقۇشماسلىق بولۇپ قالمىسۇن ئۈچۈن، يەنە بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى قوشۇپ قويای: مېنىڭ ياشاش كېرەك دېگىنىم، جان بېقىش دېگەن گەپ ئەمەس؛ كىيىم پۇتۇن، قورساق توق بولۇش كېرەك دېگىنىم، ئىسراپچىلىق - ھەشەمەتچىلىك قىلىش دېگەن گەپ ئەمەس؛ راۋاجلىنىش كېرەك دېگىنىم، مەيلىگە قويۇۋېتىش كېرەك، دېگەن گەپ ئەمەس.

جۇڭگولۇقلار ياشاشقا ئەزەلدىن تارتىپ ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدۇ. «دانىشمەن ئادەم تىك يار تۇغدە تۇرمايدۇ»، «ئارزۇلۇق بالاڭنى قىڭغايمىغان ئۆيدە ئولتۇرغۇز»، «تەن، چاچ، تېرە ئاتا - ئانىدىن كەلگەن، ئۇنى زەخمىلەندۈرمە» ۋەھاكازا دېگەن گەپلەر بار. ھەتتا بالىسى ئەپيۇن چەكسىمۇ مەيلى دەيدىغان، ئەپيۇن چەكسە تالا - تۇزگە چىقىپ كەتمەيدىغان، خانىۋەيرانچىلىققا ئۇچرىمايدىغان بولىدۇ دەيدىغان ئاتا - ئانىلارمۇ بار. لېكىن، بۇنداق ئادەملەرنىڭ تەئەللۇقلىرى ئۇزۇن تۇرمايدۇ، چۈنكى بۇ جان بېقىش. جان بېقىش ياشىيالماسلىقنىڭ بىرىنچى قەدىمى، شۇنىڭ

ئۇچۇن ئاخىر ياشىيالمايدۇ. ياشاشنى خالىسا، لېكىن تولىمۇ قور-قۇنچاق بولسا، نەتىجىدە ئۆلىدۇ. جۇڭگونىڭ قەدىمكى نەسىھەتلىرىدە كىشىلەرنى جان بېقىشقا دەۋەت قىلىدىغان ئىبرەتلىك سۆزلەر شۇنچە كۆپ بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگولۇقلاردا ئۆلۈم - يېتىم كۆپ، يات ئەللەرمۇ كۆپ بېسىپ كىردى، نەتىجە پۈتۈنلەي ئەكسىچە بولۇپ چىقىۋاتىدۇ. دېمەك، كونا نەسىھەتلەردىن تەخىرسىز ۋاز كېچىش ۋاقتى بولۇپ قالدى، ۋاز كەچمەكتىن باشقا ئامالمۇ يوق. چۈنكى، بىزگە جان باقارمەنلىك كېرەك ئەمەس، ھاياتلىق كېرەك.

جۇڭگولۇقلار جان باقىدىغان ھەرخىل غايىۋى جايلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، ئەملگە ئاشقىنى يوق. لېكىن، مەن ئۆلار ئۈچۈن تېپىپ قويدۇم، سىلەر بىلىسىڭلار كېرەك، ئۇ جاي — بېيجىڭدىكى «بىرىنچى تۈرمە». بۇ تۈرمە «شۇەنۇۋمېن» دەرۋازىسى سىرتىدىكى بوش يەردە، ئۇ يەردىكىلەر قوشنا ئۆيلەردە پەيدا بولغان ئوت ئاپەتلىرىدىن قايغۇرۇپ كەتمەيدۇ؛ ھەر كۈنى ئىككى ۋاخلىق تاماق بار، توڭلاپ قېلىش، ئاچ قېلىش ئەندىشىسى يوق؛ يېتىپ - قوپۇش قەرەللىك، بىتاب بولمايدۇ؛ قۇرۇلۇشى پۇختا، ئۆرۈلۈپ - يېقىلىپ چۈشمەيدۇ؛ گۈندىپايلار پايلاپ يۈرگەچكە، جىنايەت قىلىدىغان ئىش چىقمايدۇ؛ قاراقچىلار ھەرگىزمۇ ئۇ يەرگە بۇلاڭچىلىق قىلىپ بارمايدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغانلار خوددى «قىڭغايمىغان ئۆيدە ئولتۇرغۇزۇلغان ئارزۇلۇق بالا» دەك خاتىرجەم؛ لېكىن كەملىك قىلىدىغىنى بىرلا: ئەركىنلىك.

كونا نەسىھەتلەردە دەۋەت قىلىنغانلىرى ئەنە شۇنداق ياشاش ئۇسۇلى، ئۇ كىشىلەرنى ھەرىكەتلەنمەسلىككە دەۋەت قىلىدۇ. ھەرىكەتلەنمىگەندە خاتالىشىشى ئەھۋاللىرى ئازراق بولىدۇ، ئەلۋەتتە؛ لېكىن جانسىز تاش - تۇپراقنىڭ خاتالىشىشى تېخىمۇ ئاز

ئەمەسمۇ؟ مېنىڭچە، ئىنسانلار ئىلگىرىلەش، يەنى راۋاجلىنىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشى كېرەك، ھەرىكەتلەنگەندە بىرئاز خاتالىشىپ قالسىمۇ كېرەك يوق. پەقەت نىمجانلارچە جان بېقىش پۈتۈنلەي خاتا. چۈنكى، ئۇنىڭدا ھايات دېگەن ۋۇجۇدسكا ئېسىقلىق تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ ئادەمنى ئۆلۈم يولىغا باشلايدۇ!

مەن شۇنداق ئويلايمەن، بىز قانداقلا بولسۇن ياشلارنى تۇرمە - زىندانىدىن باشلاپ چىقىشىمىز كېرەك، يولدا خەۋپىنىڭ بولۇشى تەبىئىي، لېكىن ھاياتلىق يولىدا تاسادىپىي خەۋپلەردىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن خالىي بولمەن دېگەندە، قەدىمكىلەرنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدەك «بىرىنچى تۈرمە» چە تۈرمۇش كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ؛ لېكىن «بىرىنچى تۈرمە» دىكى مەھبۇسلار ئۇ يەرنىڭ تاشقىرىغا قارىغاندا بىخەتەر ئىكەنلىكىگە قارىماي، پاتراق قويۇپ بېرىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ھازىر بېيجىڭدا ھاۋا ئىللىپ قالدى؛ ھويلىغا بىرنەچچە تۇپ قەلەمپۇر تىككەنىدىم، كۆكلەپ قالدى؛ يەنە ئىككى تۇپ جىنەستە بار، تېخى بىخ سۈرمىدى، كۆكلەرمىكىنتاك.

تۇنۇگۈن بىر كىچىك چاتاق چىقىپتۇ، بىرمۇنچە ئوقۇغۇچى ياردار بوپتۇ، ئۆلگەنلەرمۇ بار ئىكەن، بۇ گەپنىڭ راست - يالغانلىقىنى بىلمىدىم. ئەمەلىيەتتە، ئۇلارغا يېغىن ئاچقۇزغىلى قويۇشقان بولسا، نەتىجىسى يېغىنىدىنلا ئىبارەت بولغان بولاتتى، زورلۇق بىلەن زۇلۇم قىلىنغاچقا، يېغىندىن بۆلەك ۋەقە كېلىپ چىققان. روسىيە ئىنقىلابى ئەنە شۇنداق يول بىلەن كېلىپ چىققانمىدى؟

تۇن كېچە بولۇپ قالدى، قەلەمنى شۇ يەردە توختاتتىم، كېيىن يەنە سۆزلىشەرمىز.

لۇشۈن

5 - ئاينىڭ 8 - كۈنى كېچىدە

ئۇستاز

يېقىندىن بۇيان ياشلار توغرىسىدا سۆزلەش ئەۋج ئېلىپ كەتتى. قەيەرگىلا بارسىڭىز، ياشلار توغرىسىدا گەپ. لېكىن، ياشلارنىڭ ھەممىسىنى قانداقمۇ بىر تاياقتا ھەيدىگىلى بولسۇن؟ ئويغاق تۇرغانلىرى بار، ئۇخلاپ ياتقانلىرى بار، بېشى قېيىپ قالغانلىرى بار، يانپاشلاپ ياتقانلىرى بار، ئويناپ يۈرگەنلىرى بار، بۇلاردىن باشقىلىرىمۇ كۆپ. لېكىن، ئالغا ئىنتىلىدىغانلىرىمۇ بار، ئەلۋەتتە.

ئالغا ئىنتىلىدىغان ياشلار، ئومۇمەن، بىرەر ئۇستاز تەپىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. لېكىن، شۇنى كېسىپ ئېيتالايمەنكى، ئۇلار مەڭگۈ تاپالمايدۇ. ئىزدەپ تاپالمىسا بەختى؛ ئۆزىنى سورايدىغانلىرى، ئۇستازلىق سالاھىيىتىم يوق، دەپ ئۆزىرە ئېيتىدۇ؛ مانا مەن ئۇستاز بولىمەن دەيدىغانلىرى چىندىن يول بىلەمدۇ؟ يول بىلىمەن دەيدىغانلىرى ھەرھالدا «يېشى توختىغان» باسقۇچتىن ئۆتۈپ كېتىپ، تولىمۇ كۇل رەڭ، تولىمۇ كاداڭ بولۇپ، جاھاننىڭ رەپتىرىغا كىرىۋالغان؛ ئۇلار ئۆزىچە، يول بىلىمەن، دەۋالغان. ئەگەر چىندىن يول بىلىدىغان بولسا، ئۇستاز بولىمەن دەپ يۈرمەي، ئاللىقاچان ئۆز نىشانىسىغا قاراپ ئىلگىرىلىگەن بولاتتى. بۇددا تەرىقەتلىرىنى زىكرى قىلىدىغان راھىبلار، ئابىھايات ساتىدىغان دەرۋىشلەر كەلگۈسىدە پاسىق سۆڭەكلەر بىلەن «بىر جاڭگالنىڭ بۆرىسى» بولۇپ قالىدۇ؛ كىشىلەرنىڭ ھازىر ئۇلاردىن جەننەتكە كىرىش يوللىرىنى ئاڭلاۋاتقانلىقى، مىراجغا چىقىشنىڭ ھېكمىتىنى سوراۋاتقانلىقى كۈلكىلىك گەپ ئەمەسمۇ؟!

لېكىن، مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىلا يارىماسقا چىقىرىۋەتمەيمەن؛ خالىسىڭىز ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىۋېرىڭ. سۆزمەنلەرنىڭ قولىدىن سۆزلا كېلىدۇ، قەلەم تۇتالايدىغانلارنىڭ قولىدىن قەلەم ئويناتمىلا كېلىدۇ؛ ئەگەر باشقا ئادەم ئۇلارنىڭ چامباشچىلىق قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن، خاتالىشىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ قولىدىن چامباشچىلىق كېلىدىكەن، ئاللىقاچان چامباشچىلىق قىلغان بولاتتى، چامباشچىلىق قىلىدىغان بولسا، باشقىلار ئۇنىڭ موللاق ئېتىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلغان بولاتتى.

ياشلارنىڭ بەزىسى ئويغانغاندەك تۇرىدۇ؛ ئەسلىشمچە، «بېيجىڭ گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» ياشلارنىڭ ئوقۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار توغرىسىدا پىكىر سورىغاندا، ياشلاردىن بىرى زارلىنىپ، ئاخىر، ئۆزگىلا ئىشەنسەك بولىدىكەن، دېگەنىدى. مەن ھازىر يۈرەكلىك ھالدا، بەزىلەرنىڭ ھەپسىلىسى پىر بولۇپ قالسىمۇ، شۇنى ئېيتىپ قويايكى: ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك بولۇشىمۇ ناتايىن.

بىز تولا چاغلاردا ئېسىمىزنى يوقىتىپ قويىمىز. بۇنىڭمۇ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق، تىرىكچىلىكتە دەرد ـ ئەلەم تولىمۇ كۆپ، بولۇپمۇ جۇڭگودا. ئېسى ياخشى ئادەملەر، ئېھتىمال قاتمۇقات ئېغىر دەرد ـ ئەلەم ئاستىدا يانجىلىپ ئۆلگەن بولسا كېرەك؛ ئېسى يامان ئادەملەرنىڭ ماسلاشقاقلىرى بەھۇزۇر ياشاپ كېتىۋېرىشى مۇمكىن. لېكىن، بىزدە ھەرھالدا بىرئاز ئەس ـ خاتىرە بار، ۋاي «بۇگۈنكىسى توغرا، تۇنۇگۈنكىسى خاتا» بولدى ـ يەي، «تىلى توغرا، دىلى ئەگرى» يەي، «بۇگۈنكى مەن تۇنۇگۈنكى مەن بىلەن ئېلىشىۋاتىمەن» غۇ، دېگەندەك گەپلەرنى ئەسلىيەلەيمىز. بىز تېخى ئاچلىقتىن ئۆلەر ھالاكەتكە چۈشۈپ قالغاندا ئىگىسى يوق تاماقنى كۆرگىنىمىز يوق؛ گادايلىقتا ئۆلگۈدەك ھالغا كېلىپ قالغاندا

ئىگىسىز پۇل كۆرگىنىمىز يوق، شەھۋانىي نەپسىمىز قىيامىغا يەتكەندە ئايالنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ناھايىتى گۈزەل ئايالنى ئۇچراتقىنىمىز يوق. مېنىڭچە، ئالدىراپ لاپ ئۇرماسلىق كېرەك، ئالدىراپ لاپ ئۇرۇپ قويساق، ئەگەر ئېسىمىز بولىدىغانلا بولسا، كەلگۈسىدە خىيالىمىزغا كېچىپ قالسا يۈزىمىز قىزىرىپ قالىدۇ.

ئۆزىمىزنىڭ ئانچە ئىشەنچلىك ئەمەسلىكىمىزنى بىلىپ قويۇش، ئەكسىچە، ئىشەنچلىك بولسا كېرەك.

ياشلارغا ئالتۇن پەردازلىق ئۇستازنى ئىزدەشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ئۇنىڭدىن كۆرە، يار - بۇرادەرلەرنى تېپىپ، بىرلىشىپ، ھايات ياشاشقا يار بەرگۈدەك نىشانغا قاراپ ماڭغان تۈزۈك. سىلەر-ده كۈچ - قۇۋۋەت دېسە بار، بۇك ئورمانلىق توغرا كېلىپ قالسا، تۈزلەڭگە ئايلاندۇرالايسىلەر، دەشت توغرا كېلىپ قالسا، دەل - دەرەخ تىكەلەيسىلەر، چۆل توغرا كېلىپ قالسا، قۇدۇق كولىيالايسىلەر. يانتاق بېسىپ كەتكەن ئەسكى يولنى سوراشنىڭ، ئادەم ئازدۇرىدىغان قىزىل كۆز ئۇستازنى ئىزدەشنىڭ نېمە كېرىكى؟!

ئۇزۇن سېپىل

ئۇلۇغ ئۇزۇن سېپىل!

بۇ سېپىل خەرىتىلەردە كىچىك كۆرۈنسىمۇ دۇنيادىكى ئاز - تولا ساۋاتى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىلسە كېرەك.

بۇ سېپىلنى سېلىشتا نۇرغۇن ئىشچىلار جانلىرىدىن جۇدا بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھونلارنى توسۇيالمىغان. بۇ سېپىل ھازىر ئاسارئەتىقە بولۇپلا قالدى، ھازىرچە دۇنيادىن ئىزى ئۆچمەيدىغاندەك تۇرىدۇ، ئاسرىلىپ تۇرۇشمۇ ئېھتىمال.

مەن ھەرقاچان ئەتراپىمنى بىر ئۇزۇن سېپىل ئوراپ تۇرغاندەك ھېس قىلىمەن. بۇ ئۇزۇن سېپىلگە كەتكەن ماتېرىياللار ئىچىدە ئىلگىرىكى كونا خىش ۋە كېيىن سەپلەنگەن يېڭى خىش بار. ئەنە شۇ ئىككى خىل نەرسە بىرلىشىپ، سېپىل تاملىرىنى پەيدا قىلىپ ئادەملەرنى مۇھاسىرە قىلىپ تۇرماقتا.

ئۇزۇن سېپىلگە يېڭى خىش سەپلەش ئىشى قاچان توختار؟ ھەي ئۇلۇغ ۋە لېكىن قارغىش تەگكۇر ئۇزۇن سېپىل!

5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى

ئۇشتۇمتۇت ئېسىمگە كەلگەنلىرى

7

گېزىت توشۇغۇچىنىڭ چولىسى تەگمىگەن بولسا كېرەك، تۇنۇگۈن گېزىت كۆرمىدىم، بۈگۈن ئەكېلىپ بەردى. لېكىن، شۇنىڭغا ھەيران قالدىمكى، گېزىتنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىنىڭ كىچىككىنە ئىككى يېرىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپتۇ؛ خەيرىيەت، قوشۇمچە سەھىپىسى ساق ئىكەن. ئۇنىڭدىكى ۋۇجۇي ئەپەندىنىڭ «ياۋاشلىق» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى ئۆتكەن بىر ئەھۋالنى يادىمغا كەلتۈردى. ئۇنىڭ ئىلگىرىمۇ شۇنداق شېكەر يالىتىلغان زەھەرلىك تىكەننى مېنىڭ ساۋاقداشلىرىمغا ھەدىيە قىلغانلىقى ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. مانا ھازىرمۇ ۋۇ جي ئەپەندى كوچىدا ئىككى خىل نەرسىنى كۆرۈپتۇ: ئۇنىڭ بىرى يىرتقۇچ ھايۋان، يەنە بىرى قوي.

لېكىن، مېنىڭچە، ئۇ پەقەت بىر قىسمىنىلا كۆرگەن؛ كوچىدىكى نەرسىلەر ئۇنداق ئاددىي بولمىغاچقا، ئۇلارغا، يىرتقۇچ ھايۋانغا ئوخشاش قوي، قويغا ئوخشاش يىرتقۇچ ھايۋان، دەپ قوشۇمچە قىلىش توغرا كېلىدۇ.

ئۇلار قوي ھەم يىرتقۇچ ھايۋان. لېكىن، ئۇلار ئۆزىدىنمۇ يامان يىرتقۇچ ھايۋاننى كۆرگەندە قوي قىياپىتىگە كىرىۋالىدۇ؛ ئۆزىدىنمۇ ئاجىز قوينى كۆرگەندە يىرتقۇچ ھايۋان قىياپىتىگە كىرىۋالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋۇ جي ئەپەندى بۇلارنى ئىككى خىل نەرسە دەپ خاتا چۈشەنگەن.

ئېسىمدە ھېلىمۇ تۇرۇپتۇ، بىرىنچى قېتىمقى «4 - ماي»

دىن كېيىن ھەربىي - ساقچىلار ناھايىتى رەھىم قىلىپ، قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى چاغلىق بىر نەرسىمۇ بولمىغان ئوقۇنتقۇچىلارنى ۋە ئوقۇغۇچىلارنى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن ئۇراتتى، ئۇلار گويا مايىسزارلىقتا ئات چاپتۇرۇپ يۈرگەن قوراللىق ئاتلىقلاردەك ھەيۋە قىلاتتى؛ ئوقۇغۇچىلار بولسا خۇددى يولۋاس، بۆرىلەرگە ئۇچراپ قالغان قويلاردەك قىيا - چىيا قىلىپ، ئۇيان - بۇيان قاچاتتى. لېكىن، ئوقۇغۇچىلار توپ - توپ بولۇپ، ئۆز دۇشمەنلىرىگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇمغا ئۆتكەندە، كىچىك بالىلار توغرا كېلىپ قالسا ئۇلارنىمۇ تىك موللاق يىقىتمىغانمىدى؟ مەكتەپلەردە دۇشمەنلىرىنىڭ بالىلىرىنى تىللاپ، ئۇلارنى ئۆيلىرىگە قېچىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلمىغانمىدى؟ بۇنىڭ قەدىمكى زامانىدىكى زالىم پادىشاھلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇش دېگەن پىكىرلىرى بىلەن نېمە پەرقى بولسۇن؟

جۇڭگودا ئاياللارغا قانداق زۇلۇم قىلىنىدىغانلىقى، بەزىدە ئۇلارنىڭ قويدىنمۇ بەتتەر كۇنگە قالىدىغانلىقىمۇ يادىمدا تۇرۇپتۇ. ھازىر پەرەڭ ئالۇاستىلار تەلىماتىنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئاياللار بىرئاز ئازادلىققا چىقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. لېكىن، ئۇلار مەكتەپ مۇدىرىغا ئوخشاش ئۆزىنىڭ نوچىلىقىنى كۆرسىتەلىگۈدەك ئورۇنغا ئىگە بولۇۋالغاندىن كېيىن، «يەڭلىرىنى تۇرگەن» چوماقچىلارغا ئوخشاش ئەركەكلەرنى يالاپ كېلىپ، قىلچىلىكمۇ مۇشت ئېتىش ئىقتىدارى بولمىغان جىنسداش ئوقۇغۇچىلارغا پوپوزا قىلىۋاتامدۇ؟ تاشقىرىدا باشقا مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچىلار دولقۇن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان پەيتتىن پايدىلىنىپ بەزى يۇندىخور يالاقچىلار بىلەن بىرلىشىپ، ئۆز كۆڭلىگە ياقمايدىغان ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپتىن چىقىرىۋەتمىدىمۇ؟ «ئەرلەر ئەزىز، ئاياللار خار» بولىدىغان جەمئىيەتتە ئۆسكەن بىرنەچچە ئەركەك بولسا، مۇشۇنداق پەيتتىن پايدىلىنىپ باشقا جىنسلارنىڭ داستىخىنى ئالدىدا گويا قويدىنمۇ ياۋاش بولۇپ

كۆچۈكلەنمەكتە. دۇرۇس، قوي ھەرقانچە ئاجىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ دەرىجىدە ئەمەس، بۇ ھەقتە قەدىرلىك قويلار ئالدىدا ھۆددە بېرەلەيمەن!

لېكىن، ئالتۇن دەۋر يېتىپ كەلگۈچە، ئادەملەر ئىككى خىل خۇسۇسىيەتلىك بولۇشتىن خالىي بولمىسا كېرەك. بۇنى ئۆزى ئۈچراتقان ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىغا قاراپ باتۇر بولۇشىدىن ياكى قورقۇنچاقلىق قىلىشىدىن پەرقلىگىلى بولىدۇ. ئەپسۇسكى، جۈڭگولۇقلار قوينى كۆرگەندە يىرتقۇچ ھايۋان بولۇۋالىدۇ، يىرتقۇچ ھايۋاننى كۆرگەندە قوي بولۇۋالىدۇ، دېمەك يىرتقۇچ ھايۋان بولۇۋالسىمۇ يەنىلا قورقۇنچاق خەلقلىقىدىن قالمايدۇ. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە چوقۇم تۈگىشىدۇ.

مېنىڭچە، جۈڭگونى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن بىرەر نەرسىنى يېڭىدىن كۆپەيتىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق، ياشلار ئەنە شۇ ئىككى خىل خۇسۇسىيەتلىك كونا ئۇدۇمنى تەتۈرسىچە ئىشلەتسىلا كۇپايە قىلىدۇ، يەنى: رەقىب يىرتقۇچ ھايۋاندەك بولسا، ئۆزىمۇ يىرتقۇچ ھايۋان بولۇشى كېرەك، رەقىب قويغا ئوخشاش بولسا، ئۆزىمۇ قوي بولۇشى كېرەك!

شۇنداق قىلغاندا، ھەرقانداق يالماۋۇزمۇ ئۆزىنىڭ جەھەننەمگە قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

8

5 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى «بېيجىڭ گېزىتى»نىڭ «مىكروسكوپ» سەرلەۋھىلىك ئىستوندا مۇنداق سۆزلەر بار ئىكەن:

«مەلۇم بىر ئالىم مەلۇم بىر گېزىتتا مائارىپ ۋەزىرى «جاڭ شىدىڭ» (钉士章) نىڭ 7 ـ مايدىكى ئىلتىماسىنى كۆرۈپ، ھەسرەت بىلەن: «ئىسمى ئەجەبمۇ غەلىتە ئىكەن، ئەۋلىيا جۇملىسىگە كىرمەيدىغان بۇ ئادەم قەدىمىي تىل ئۇسلۇبىنىڭ تەرەققىياتىغا قانداقمۇ قوغداپ بېرەلەر؟» دەپتۇ.»

بۇنى ئوقۇغاندىن كېيىن شۇنى ئويلاپ قالدىم: جۈڭگودا بىرنەچچە ھەرپ جانلىق تىل ئۇسلۇبىدىكى ماقالىلەردىلا ئەمەس، كىتابىي تىل ئۇسلۇبىدىكى ماقالىلەردىمۇ ناھايىتى كەم ئىشلىتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى ئەنە شۇ «دىڭ» (钉) دەپ خاتا بېسىلغان «جاۋ» (钊) ھەرپى؛ يەنە بىرى «گەن» (淦) ھەرپى، بۇ ھەرپ پەقەت ئادەم ئىسىملىرىدا ساقلىنىپ قالغان. مېنىڭ قولۇمدا «خەت شەرھى» دېگەن كىتاب يوق، 钊 ھەرپىنىڭ قانداق شەرھىلەنگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. 淦 ھەرپىنىڭ مەنىسى — كېمىنىڭ ئاستىدىن سۇ سىزىلغان دېگەن سۆز. بىز ھازىر كېمىدىن سۇ سىزىلغانلىقىنى يازماقچى بولساق، يازغان ماقالىمىز ھەرقانچە قەدىمىي، تىرەن بولسىمۇ، «淦» دەپ يازمىساق كېرەك. دېمەك، 淦国张، 淦嘉孙 (جاڭ گوگەن، سۇن جياگەن) دېگەن ئادەملەر ياكى 淦县 (گەنشيەن) ناھىيىسى توغرىسىدا خەۋەر بېسىپ قالساق «淦» ھەرپىنى ئىشلەتكىنىمىزنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەتبەئىنىڭ بۇ ھەرپى گويا لازىم بولمايدۇ.

«钊» «جاۋ» ھەرپىنىڭ «钉» ھەرپىگە ئايلىنىپ قالغانلىقى كىچىككىنە بىر كۇلكىلىك گەپ. ئاڭلىشىمچە، كىمدۇر بىرى بۇ ھەرپىنىڭ ئاشۇنداق يېزىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن بالاغا قالغانىكەن. ساۋ كۈن زۇڭتۇڭلۇقتا ئولتۇرغان چاغدا (ئۇ چاغدا زۇڭتۇڭ توغرىسىدا مۇشۇنداق يازغان ئادەم گۇناھلىق بولاتتى) لى

داجاۋ (李大钊) ئەپەندىنى جازالىماقچى بوپتۇ، دۆلەت كېڭەشـ
مىسى سورۇنىدا ۋەزىرلەردىن بىرى: «ئۇنىڭ ئىسمىدىنلا ئۇنىڭ
قىنىدا يۇرمەيدىغان ئادەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ. ئىسىم
ئۇچۇن شۇنچە ھەرپلەرنى ياراتماي، ئاتايىتەن لى داجيەن
(李大钊) دەپ ئات قويۇۋالغىنىنى كۆرمەمدىغان؟ ! » دەپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ گۇناھىنى بېكىتىپتۇ، چۇنكى بۇ «داجيەن»
(大剑) ئەپەندى ئۆزىنىڭ «قىلىچۋاز ۋاڭ ۋۇ»غا ئوخشاش بىر
ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۆزىنىڭ ئىسمى بىلەن ئىسپاتلاپ قويۇپتىمىش.

مەن N شەھىرىدىكى مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چېغىمدىمۇ ئەنە
شۇ « 钊 » ھەرپى تۇپەيلىدىن بىرنەچچە قېتىم دەككە يېگەنىدىم،
بۇنىڭ ئۆزۇمنىڭ «قىنىمدا» يۈرمىگەنلىكىمدىن بولغانلىقىدا شەك
يوق. مەكتەپكە بىر يېڭى خىزمەتچى كەلدى، ئۇ ناھايىتى ھالى
چوڭ، خۇددى ئالمىغا ئوخشاش غادىيىپ يۈرىدىغان بىر ئادەم
ئىكەن. ئۇ «شېڭ جاۋ» (沈钊) ئىسىملىك بىر ئوقۇغۇچىنى
ئۇچرىتىپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ بار يېرىنى چاندۇرۇپ قويدى، يەنى
ھېلىقى ئوقۇغۇچىنى «شېن جۈن» (沈钧) دەپ قىچقىرىپ،
ئۆزىنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى ئاشكارىلاپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىز
شۇ ئوقۇغۇچىنى كۆرسەكلا زادىلىق قىلىپ «شېڭ جۈن» دەپ
قىچقىرىدىغان بولدۇق ۋە شۇنىڭ بىلەن تىللىشىپ قالىدىغان بول-
دۇق. شۇ سەۋەبتىن ئىككى كۈن ئىچىدە ماڭا ۋە باشقا 10 نەچچە
ساۋاقدىشىمغا ئىككىدىن كىچىك گۇناھ، ئىككىدىن چوڭ گۇناھ
يازدى، يەنە بىردىن كىچىك گۇناھ يېزىلسا، مەكتەپتىن ھەيدەپ
چىقىرىلاتتۇق. ھەيدەپ چىقىرىش بىزنىڭ شۇ مەكتىپىمىزدە ھېچ-
قانچە بىر چوڭ ۋەقە ئەمەس ئىدى، ئىشخانىدا ھەربىي ئەمەلدارمۇ
بار ئىدى، ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىش ھوقۇقىمۇ
بار ئىدى. ئۇ يەردە مەكتەپ مۇدىرى بولغان ئادەمنىڭ ھوقۇقى
چوڭ ئىدى — لېكىن ئۇ چاغدا مۇدىر دەپ ئاتىماي، «دامۇللا»

دەپ ئاتىلاتتى، ئۇنىڭ دەرىجىسى كاندىدات دوتەي بولسا كېرەك.

ئەگەر شۇ چاغلاردا ھازىرقىدەك يۇقىرى بېسىم ۋاستىسى قوللىنىلغان بولسا، بىز ئاللىقاچان «قانۇن ئالدىدا جازاغا تارتىلـ
غان» بولاتتۇق، مەنمۇ بۇنداق «ئۇشتۇمتۇت ئېسىمگە كەلگەنلـ
رى» دېگەندەك بىرنېمىلەرنى يېزىپ ئولتۇرالمىغان بولاتتىم. نېمە
ئۈچۈندۇر، يېقىندىن بۇيان خېلىلا «قەدىمنى سېغىنىدۇ»غان بو-
لۇپ قالدىم. مەسىلەن، مانا بۇ نۆۋەت بىر ھەرپ مۇناسىۋىتى بىلەن
سارقىندى قېرىلارغا ئوخشاش «بۇرۇنقىسىنى سېغىنىدۇ»غان تە-
لەپپۇز بىلەن سۆزلەپ ئولتۇرۇپتىمەن.

5 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى

9

كىمدۇر بىرىنىڭ، ئەسلىمىلىرى كۆپ ئادەم شۇدىسز بول-
دۇ، چۇنكى ئۇلار ئۆتمۈشكە بېرىلىپ كەتكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن
ئۇنداق ئادەملەرنىڭ غەيرەت بىلەن ئالغا ئىنتىلىشىگە ئۈمىد باغلـ
ماق تەس، دېگەن سۆزى ئېسىمدە تۇرۇپتۇ؛ لېكىن، ئەسلىمە
ناھايىتى كۆڭۈللۈك نەرسە، دېگۈچىلەرمۇ بار. ئالدىنقى سۆزنى
كىمنىڭ قىلغانلىقىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن؛ كېيىنكى سۆزنى
A. France، قىلغان بولسا كېرەك — مەيلى، لېكىن، ئۇلارنىڭ
سۆزلىرىنىڭ يولى بار؛ ئۇ سۆزلەرنى رەتلەپ، تەتقىق قىلىدىغان
بولساق، بۇنىڭ ئۈچۈن خېلى ئەجىر كېتىدىغانلىقى تۇرغان گەپ.
لېكىن، ئۇنداق ئىشلارنى ئالىملار قىلسۇن، مېنىڭ ئۇنداق ئېسىل
ئىشلارغا چات كېرىۋالغۇم يوق، چۇنكى بۇنىڭدىن بىرەر نەتىجە
چىقىرىپ بولغۇچە «ئەجەل» يېتىپ قېلىشى ئېھتىمال (راستتىن
ئەجەل يېتەمدۇ، يوقمۇ، بۇنىڭغا بىر نەرسە دەپ ھۆكۈم قىلالماي-

مەن، لېكىن ھازىرچە شۇنداق يېزىپ تۇراي) . ئەدەبىيات - سەنئەتنى تەتقىق قىلىدىغان زىيالىيلاردىن ئۆزىنى تارتىش، ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپتىن ھەيدەپ چىقىرىدىغان زىيالىيەت سورۇنلىرىدىن يىراق تۇرۇش مۇمكىن، لېكىن ئەزرائىلدىن تەكلىپ قەغىزى كېلىپ قالسا، ھەرقانداق چوڭچىلىق قىلغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭغا «كەچۈرۈڭ، بارالمايمەن» دېيىش مۇمكىن بولمىسا كېرەك. خەيرىيەت، ھازىر ئۆتمۈشكە تارتىشىدىغان ۋاقىت ئەمەس، كەلگۈسىگە كۆز تىكىدىغان ۋاقىت؛ بىراق شۇنداقتىمۇ يەنىلا ياخشىلىق يوق. مەيلى، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، مەن يېزىۋېرەي:

قەلەم تەۋرەتمىگەنلىكى ئۈزىنىڭ ئىززىتىنى ساقلاپ قالغانلىقى بولىدىكەن، بۇنى يېقىندىلا بىلدىم؛ لېكىن قەلەم تەۋرىتىش تامامەن ئۆزىنى ئاقلاش، بۇنى ئاللىقاچانلا بىلگەن؛ ھېچبولمىغاندا ئۆزۈم شۇنداق قىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر يازىدىغىنىمۇ ئۆزۈمنى كۆزدە تۇتقان خەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس—

FD ئەپەندى:

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بۇنىڭدىن بىر - ئىككى يىل ئىلگىرى يازغان مۇبارەك مەكتۇپىڭىزدا مېنى، «AQ نىڭ ھەقىقىي تەرجىمھالى» دا بىمەنە AQ نى تۇتۇش ئۈچۈن پىلىموت ئىشلىتىلگەن دەپ يېزىپسىز، بۇ ئىشىڭىز ئەقىلگە زادىلا سىغمايدۇ، دەپ ئەيىبلەپتىكەنسىز. بىرىنچىدىن، خەتكە ئادرېسىڭىزنى يازمىغانلىقىڭىز، ئىككىنچىدىن، AQ نىڭ ئاللىقاچان قولغا ئېلىنىپ كەتكەنلىكى سەۋەبلىك سىزنى شۇ تاماشىنى كۆرۈپ، بىللە ئىسپاتلاشقا تەكلىپ قىلىشىمغا ئورۇن قالمىغانلىقى ئۈچۈن ۋاقتىدا جاۋاب خەت يازمىغانىدىم.

لېكىن، بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى گېزىت ئوقۇپ ئولتۇرۇپ، يەنە سىز ئېسىمگە چۈشتىڭىز. گېزىتتە، ئوقۇغۇچىلار ھاكىم مەھكىمىسىگە تەلەپنامە ئېلىپ بارماقچى بولغانلىقى، ھاكىم

مەھكىمىسى بۇنىڭدىن ئالدىن خەۋەر تاپقانلىقى ئۈچۈن مەھكىمىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىغا ئەسكەر توختىتىۋېتىپتۇ، غەربىي دەرۋازىسىغمۇ ئىككى دانە پىلىموت قورۇپ قويۇپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلار كىرەلمەي، ئاخىر نەتىجىسىز تارقىلىپ كېتىپتۇ، دېگەن مەزمۇندا بىر پارچە خەۋەر بار ئىكەن. ئەگەر بېيجىڭدا بولغان بولسىڭىز يىراقتا تۇرۇپ — قانچىكى يىراق بولسا شۇنچە ياخشى — قاراپ باققان بولسىڭىز، ئەگەر راست ئىككى دانە پىلىموت قورۇقلۇق ئىكەنلىكىنى كۆرگەن بولسىڭىز، «تىلىم ئۈزۈن» بولغان بولاتتى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ نامايىش ئۆتكۈزۈپ، تەلەپنامە تۇتۇپ كېلىۋاتقىنىغا ئۇزۇن بولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى «نازاكەتلىك، سەلىق»؛ ئۇلاردا بومبا ۋە تاپانچا تۇگۈل توققۇز بوغۇملۇق سىم قامچىمۇ، ئۇچ قىرلىق ئىككى بىسلىق خەنجەرمۇ يوق؛ بىر يېرىم غۇلاچ كېلىدىغان يىلانباش نەيزە ۋە كامان قىلىچ تېخىمۇ يوق. ناھايىتى كەلسە «بىرەر ۋاراق تەلەپنامە» لا بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، تارىختا ئۇلارنىڭ بىرەر چاتاق - جېدەل چىقارغانلىقى كۆرۈنمەيدىكەنلىدى. لېكىن، ھازىر پىلىموتنى، يەنە كېلىپ ئىككى پىلىموتنى قورۇپ قويۇپتۇ!

بىراق، AQ نىڭ ۋەقەسى خېلى چوڭ ۋەقە، ئۇ شەھەرگە كىرىپ ئوغرىلىق قىلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋېيجۇاڭدىمۇ بۇلاڭچىلىق ۋەقەسى يۈز بەرگەن؛ ئۇ چاغ يەنە كېلىپ مىنگونىڭ 1 - يىلى ئىدى، ئۇ چاغدىكى ئەمەلدارلار ھازىرقىدىنمۇ غەلىتە ئىش قىلاتتى، ئەپەندىم! ئويلاپ كۆرۈڭ: بۇلار بۇنىڭدىن 13 يىل ئىلگىرىكى ئىش. شۇ چاغدىكى ئىشلار توغرىسىدا، مېنىڭچە، ھەتتا «AQ نىڭ ھەقىقىي تەرجىمھالى» غا يەنە بىر ئارىلاشما لۈي (بردگادا) ئەسكەر ۋە سەككىز دانە تاغ توپى قوشۇپ قويساممۇ، «ئاشۇرۇۋەت» مىگەن بولاتتىم.

ئەپەندىم، جۇڭگوغا ئاددىي نەزەر بىلەن قارىماڭ. مېنىڭ بىر بۇرادىرىم ھىندىستاندىن قايتىپ كەلگىنىدە، ئۇ يەر تولىمۇ غەلىتە بىر يەر ئىكەن، ھەرقاچان گانگ دەرياسى يېنىدىن ئۆتۈپ قالسام، مېنى تۇتۇپ كېتىپ خۇدا يولىدا نەزىر قىلىۋەتمىگەيدى دەپ ئېھتىيات قىلىپ يۈردۇم، دېگەنىدى. مەنمۇ جۇڭگودا دائىم شۇنداق ۋەھىمىگە چۈشۈپ قالىمەن. ئومۇمەن romantic دەپ قارالغان ئىشلار جۇڭگودا ئادەتتىكى بىر ئىش؛ پىلىموت تۇگۈسى ئىبادەتخانىسى ئالدىغا قۇرۇلماي نەگە قۇرۇلسا بولاتتى؟

1925 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

لۇشۈندىن

«دەككە يېگەن» دىن كېيىن

مەن ئادەتتە ياش ساۋاقداشلارغا مۇنداق دەيتتىم: قەدىمكىلەرنىڭ «كەمبەغەللىكتە، قايغۇ ـ ھەسرەتتە قالغاندا كىتاب يازغىلى بولىدۇ» دېگەن سۆزىگە ئانچە ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ. كەمبەغەللىكتە چېكىگە يەتكەن، قايغۇ ـ ھەسرەتتە ئۆلگۈدەك بولغان ئادەمنىڭ كىتاب يازغۇدەك ھەپسىلىسى نېمىش قىلسۇن؟! ئاچلىقتىن سەكرات ئۈستىدە ياتقان ئادەمنىڭ خەندەك بويىدا شېئىر توقۇغىنىنى كۆرگىنىمىز يوق؛ قامچا ـ دەررە ئاستىدا قالغان مەھبۇستىن چىقىدىغان سادا ئاغزىغا كەلگىنىچە پەرياد سېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئۇ ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭ دەردىنى لاتاپەتلىك نەزمى بىلەن بايان قىلالمايدۇ. دېمەك، قەلبىنى ئوينىتىپ، «ئىشقىڭدا تولا يۇرۇپ، تېشىلدى پىخەينىڭ سوڭى» دېگەن بىرنەچە مىلەرنى يازغان ۋاقتى پۈتىغا ئاللىقاچان يىپەك پايپاق كىيگەن ۋاقىت بولسا كېرەك؛ «ئاچلىق مېنى ئالدى ئۆز ئىلكىگە...» دەپ بەھۇزۇر كۈيلىگەن تاۋ جىڭشى ئەينى ۋاقىتتا خېلىلا شىركەيپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئازاب چېكىۋاتقان ۋاقىتتا شۇ ئازابنى تەسۋىرلەپ يېزىپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس. بۇددا تەلىماتىدىكى ۋەيلۇن دوزاخقا چۈشكەن ئەرۋاھنىڭ ئۇنى، ئەكسىچە، ئىچىگە چۈشۈپ كېتەرمىش!

جۇڭگو دوزاخ بولمىسا كېرەك، لېكىن مۇھىت «كۆڭۈلگە باغلىق» دېگەندەك، مېنىڭ كۆز ئالدىمدا قاتمۇ قات قارا بۇلۇت تولۇپ تۇرۇپتۇ، بۇ بۇلۇت ئارىسىدا كونا ئەرۋاھ، يېڭى ئەرۋاھ،

سەييارەجىن، كالا باش ئافان، ھايۋاندىن تۆرەلگەن جىن، غايىب-
تىن تۆرەلگەن جىن، زۇۋانساز جىن، زۇۋانسىز جىن تۇرۇپتۇ،
بۇلارغا قاراشقا كۆزۈم، بۇلارنى ئاڭلاشقا قۇلقىم چىدىمايدۇ:
بۇلارنى كۆرمىگەن، ئاڭلىمىغان بولۇۋېلىپ، ئۆزۈمنى ئالدىدىم -
دە، ھەر ھالدا بۇ دوزاختىن قۇتۇلۇپ چىقتىم.

ئىشكىمنىڭ تاكىلداپ چېكىلىشى بىلەن تەڭ يەنە رېئال دۇ-
ياغا قايتىپ كەلدىم. يەنە شۇ مەكتەپنىڭ ئىشى. نېمە ئۈچۈن
ئوقۇتقۇچى بولغاندىمەن؟ — ئەنە شۇ خىيال بىلەن ئورنۇمدىن
تۇرۇپ ئىشكنى ئاچتىم. دەرۋەقە، ھەممىدىن ئاۋۋال كونۇپرىتتە-
كى «دۆلەتلىك بېيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىندىن» دېگەن قە-
زىل ھەرپلەر كۆزۈمگە كۆرۈندى.

مەن بۇ مەكتەپتىن ئەزەلدىن تارتىپ قورقاتتىم، چۈنكى،
نېمە ئۈچۈندۇر، دەرۋازىسىدىن كىرگەن ھامان ئادەمنى زۇلمەتلىك
سۇر باساتتى؛ لېكىن بەزىدە، ئۆزۈمگە شۇنداق تۇيۇلسا كېرەك،
دەپمۇ گۇمان قىلاتتىم. كېيىن مۇدىر ياڭ يىڭيۇ خانىمنىڭ «بار-
لىق ئوقۇغۇچىلارغا ئۇقتۇرۇش» دېگەن بىر نېمىسىدىكى «شۇنى
بىلىش كېرەككى، مەكتەپ بولسا ئائىلىگە ئوخشاش؛ چوڭلار ئۆزە-
نىڭ ئائىلە تەۋەلىرىگە جان كۆيدۈرمەيدىغان ئىشى يوق؛ كىچىك-
لەرمۇ، چوڭلارمۇ قەدىرگە يېتىشى كېرەك» دېگەن سۆزىنى كۆ-
رۈپ، ئۆزۈم مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان بولساممۇ، ياڭ
ئائىلىسىدە يالالانما خىزمەتكار ئىكەنلىكىمنى، ھېلىقى زۇلمەتلىك
سۆزنىڭ ئۇنىڭ «سوغۇق مۇئامىلە» سىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى
بايقىدىم. شۇنداق بىر ئەيىبىم بار ۋە بۇنى ئۆزۈمگە ئۆزۈم
دەرد - ئەلەم تېپىۋېلىشنىڭ مەنبەسى دەپ گۇمان قىلىمەن، ئۇ
بولسىمۇ — مېنىڭ گاھىدا ئويلىنىپ باقىدىغانلىقىم. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن، ھېلىقىدەك بايقىغاندىن كېيىن، يەنە: بۇ ئائىلىنىڭ ئادەم-
لىرى — مۇدىر ۋە ئوقۇغۇچى — ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت زادى

قانداق؟ ئانا بىلەن قىزنىڭ مۇناسىۋىتىمۇ ياكى قېينانا بىلەن كې-
لىننىڭ مۇناسىۋىتىمۇ؟ دېگەن سوئال تۇغۇلدى.

ئۇنداق ئويلىنىپ، بۇنداق ئويلىنىپ، ئاخىر ھېچقانداق نەتە-
جە چىقىرالمىدىم. بەختىمگە يارىشا بۇ مۇدىرنىڭ چىقارغان خىتاب-
نامىلىرى كۆپ ئىدى، ئۇنىڭ «ئۆكتەم ئوقۇغۇچىلار توغرىسىدىكى
تەسىراتىم» دېگەن بىرنېمىسىدىن توغرا جاۋاب تاپتىم. ئۇ شۇ
بىرنېمىسىدە: «بۇ، شۇمتەكلەر ماجىراسى» دەپ يېزىپتۇ. دې-
مەك، ئۇنىڭ قېينانا ئىكەنلىكىدە شەك يوق.

«قېينانا بىلەن كېلىن ماجىراسى» دېگەن ماقالىنى مانا ئەمدى
يۈرەكلىك ئىشلىتىشىمگە ئىمكانىيەت تۇغۇلدى. قېينانا بىلەن كې-
لىن جەدەللىشىپ قالسا، قولداشقا نېمە ئالاقىسى بولسۇن؟!
لېكىن، قانداقلا بولسۇن، مەكتەپ بولغانلىقى ئۈچۈن گاھىدا قېي-
نانىدىن، گاھىدا كېلىنىدىن دېگەندەك پات - پات خەت كېلىپ
تۇرىدۇ. ئىشكىمنىڭ تاكىلدىشى بىلەن تەڭلا، ئوقۇتقۇچى بولۇپ
قالغىنىمغا پۇشايمان قىلغانلىقىم، يەنە بىر تەرەپتىن، نېرۋامنىڭ
ئاجىز بولغانلىقىدىن بولدى، شۇنداق پۇشايمان قىلىشمىنىڭ سە-
ۋەبلىرىمۇ يوق ئەمەس.

بۇ يىل ئۇلارنىڭ ئائىلە ماجىراسى قۇرۇمىدى، كېلىنلىرى
قېينانىسىنىڭ مۇدىر بولۇپ تۇرۇشىنى ياراتمىدى، قېينانىسى بول-
سا بۇنىڭغا تەن بەرمىدى. بۇ مەكتەپ ياڭ يىڭيۇ خانىمنىڭ ئائىلە-
سى تۇرسا، ئۇ قانداقمۇ كۆڭۈل تىندۇرالىسۇن؟! بۇنىڭ ھەيران
قالغۇچىلىكى يوق. ئۇ كۆڭۈل تىندۇرۇش بۇ يېقتا تۇرسۇن،
«7 - ماي» دىن پايدىلىنىپ، قايسىبىر مېھمانخانىدا بىرقانچە
ئادەمگە زىياپەت بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئوقۇغۇچىلار مۇختارە-
يەت ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالتە نەپەر خىزمەتچىسىنى بوشتىۋەتتى ۋە
ھېلىقى «شۇنى بىلىش كېرەككى، مەكتەپ بولسا ئائىلىگە ئوخ-
شاش» دېگەن مەشھۇر سەپسەتىسىنىمۇ ئېلان قىلدى.

كونۇبرتتىن خەتنى ئېلىپ قارىسام، كېلىنلەرنىڭ مۇختارد-
يەت ئۇيۇشمىسى تارقاتقان خەت ئىكەن. ئۇنىڭدا مۇنداق گەپلەر
تۇرۇپتۇ:

«10 نەچچە كۈندىن بۇيان، مەكتەپ ئىشلىرى توختاپ
قالدى، ئەگەر شۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، بىرنەچچە يۈز
ياشنىڭ ئۆمرى بىكارغا كېتىش بىلەنلا قالماستىن، مەكتەپ
ئىشلىرىنىڭ ئىستىقبالىمۇ قىل ئۈستىگە كېلىپ قالىدۇ...»

خەتنىڭ ئاخىرىدا مەكتەپنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇ-
چىلار يىغىنغا تەكلىپ قىلىنىپتۇ، ۋاقتى شۇ كۈنى چۈشتىن كې-
يىن سائەت 4 قىلىپ بەلگىلىنىپتۇ.

«بىرىپ باقايچۇ» دەپ ئويلىدىم.

بۇمۇ مېنىڭ بىر ئەيىبىم، ئۆزۈمۇ بۇنى ئۆزۈمگە ئۆزۈم دەرد
تېپىۋېلىشنىڭ مەنبەسى دەپ گۇمان قىلىمەن؛ مەيلى ھەرقانداق
ئىش بولسۇن، جۇڭگودا ئاسانلىقچە «بىرىپ باقايچۇ» دەپ بىرىشقا
بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرساممۇ، بۇ ئادىتىمنى زادىلا ئۆزگەر-
تەلمىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى «ئەيىب» دەيمەن. شۇنداق بولسا-
مۇ، ھەرھالدا خېلىلا جاھانساز بولۇپ قالغانمەن. بىرئاز ئويلانغاند-
ىن كېيىن، دەرھال: سائەت 4 تولىمۇ بالدۇر، بارسام ھېچكىم
بولماسلىقى تۇرغان گەپ، سائەت 4 — 5 تە باراي، دېگەن قارارغا
كەلدىم.

سائەت 4 — 5 تە مەكتەپنىڭ سۇرلۇك دەرۋازىسىدىن كىر-
دىم، ئاندىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەم ئېلىش بۆلۈمىگە كىر-
دىم. ئويلىمىغاندەك بىر ئىش بولدى! مۇگدەپ ئولتۇرغان قارا
خىزمەتچىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ يەردە ئىككى نەپەر ئوقۇتقۇچى
ئولتۇرۇپتۇ. بۇلارنىڭ بىرىنى ئىلگىرى بىرنەچچە قېتىم كۆرگەن؛

يەنە بىرى بىلەن بولسا تونۇشمايدىكەنمەن، ئۇ ئۆز فامىلىسىنى
ۋاڭ (汪) ياكى ۋاڭ (王) دېگەندەك قىلدى، تازا ئاڭقىرىپ
كېتەلمىدىم. ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭمۇ كارايىتى يوق.

ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇردۇم.

— ئەپەندىم، سىزنىڭچە، بۇ ئىش قانداق بولار؟ — ھېلىقى
ناتونۇش ئوقۇتقۇچى سالاملاشقاندىن كېيىن، كۆزۈمگە قادىلىپ
قاراپ تۇرۇپ سورىدى.

— بۇنى بىرقانچە تەرەپتىن سۆزلەش مۇمكىن... مېنىڭ ئۆز
پىكرىمنى سوراۋاتامسىز؟ مېنىڭ ئۆز پىكرىمچە، ياڭ خانىمنىڭ
چارىسىگە قارىشىمەن...

قاراڭ بۇ چاتاقنى! مېنىڭ سۆزۈم تېخى تۈگىمىگەنىدى،
مېنىڭ سۆزۈم قۇلىقىغا ياقمىدى بولغاي، ئۇ ئۆزىنىڭ چاققانغىنە
بېشىنى يان تەرەپكە تولغىدى. ئەلۋەتتە، بۇ — مېنىڭ شەخسەن
قارىشىم؛ ئېھتىمال، ئۇ، ئەسلىدىن گىلدىڭ باش بولۇشىمۇ
مۇمكىن.

— ئوقۇغۇچىلارنى بوشتىۋېتىش جازاسى تولىمۇ ئېغىر بو-
لۇپ كېتىپتۇ. ئۇنداق قىلمىغان بولسا، مەسلىنى ئاسانلا ھەل
قىلىپ كەتكىلى بولاتتى، — دېدىم سۆزۈمنى داۋاملاشتۇرۇپ.

— ھىم، ھىم، — ئۇ تاقەتسىزلەنگەندەك بېشىنى
لىڭشىتتى.

مەن گەپ - سۆز قىلماستىن، تاماكامنى تۇتاشتۇرۇپ
چەكتىم.

— ھەممىدىن ياخشىسى، بۇ ئىشنى بىرئاز بېسىش
كېرەك...— نېمە ئۈچۈندۇر؛ ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ «بىرئاز بېسىش»
تەلىماتىنى سۆزلەشكە باشلىدى.

— ھىم - م - م. قېنى، كۆرەرمىز، — بۇ نۆۋەت مەن
ئۆزۈم بىتاقەت بولغاندەك بېشىمنى لىڭشىتتىم، لېكىن ئاخىر،

بىر ئېغىز گەپنى ئارتۇق سۆزلىدىم.

بېشىمنى لىكشىتىپ بولۇپ قارىسام، ئالدىمدا مەتبەئىدە بەسلىغان بىر ژاراق بىر نەرسە تۇرۇپتۇ، ئۇنى كۆرۈپ قۇيقا چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭدا مۇنداق گەپلەر بار ئىكەن:

«... ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇختارىيەت ئۇيۇشمىسى دېگەن نامدىن پايدىلىنىپ ئوقۇتقۇچىلارغا قوماندانلىق قىلىپ، مەكتەپنى ساقلاپ قېلىش توغرىسىدا مۇزاكىرە يېغىنى ئاچماقچى بولۇشۇۋېتىپتۇ... مەكتىپىمىز ئەزەلدىن ژازارەتنىڭ نىزامىنامىسىگە ئەمەل قىلىپ كەلمەكتە، نىزامنامىدە ئۇنداق تۈزۈم يوق، ئۇنداق چارىمۇ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى مۇمكىن ئەمەس... لېكىن، دولقۇن كۆتۈرۈلگەندىن بۇيان، ... توغرا ئۇسۇل تاپماي بولمايدۇ، مەكتەپنىڭ باشقا ئىشلىرىنىمۇ ئومۇمىي يېغىنىدا قارارداىن ئۆتكۈزۈش كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن (مۇشۇ ئاينىڭ 21 - كۈنى) كەچ سائەت 7 دە مەكتەپ تەرەپتىن بارلىق فاكۇلتېت مۇدىرلىرى ۋە مەسئۇل مۇئەللىملەر كېڭەشمىسى ئەزالىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسىدا مەكتەپ ئىشلىرى بويىچە جىددىي يېغىن ئېچىپ، تۈرلۈك مۇھىم مەسىلىلەر ھەل قىلىنىدۇ. قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭىزغا ئىنتىزارمىز!»

بۇ خەتكە قويۇلغان ئىمزا مېنىڭ نەزىرىمدە سۈرلۈك بولغان ھېلىقى «دۆلەتنىڭ بېيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى» ئىكەن. ئۇ ئىمزانىڭ ئايىغىدا، «دىن ئۇقتۇرۇلدى» دېگەن سۆزمۇبار ئىكەن. ئەنە شۇنى كۆرگەندىن كېيىنلا، بۇ يەرگە كەلمىسەم بولغانىكەن، دەپ ئويلىدىم. تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسىغمۇ «قەدەم تەشرىپ» قىلىشمىنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، چۈنكى مەن «قوشۇمچە

مۇئەللىم». بىراق، مۇدىر نېمىشقا ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېغىن ئېچىشىنى توسۇماي، ئاندىن رەتمۇ قىلماي، مېنى مەكتەپكە كەلتۈرۈپ، بۇ «ئۇقتۇرۇش»نى كۆرسىتىدۇ؟ ئاچچىقىم كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى تەگەپ سۈرۈشتۈرمەكچى بولدۇم. ئەتراپىمغا قارىسام، ئىككى نەپەر ئوقۇتقۇچى، بىر نەپەر قارا خىزمەتچى، تۆت تام ۋە ئىشىك - دېرىزە تۇرۇپتۇ؛ جاۋاب بېرەلىگۈدەك بىرەر - يېرىم جانلىق نەرسىمۇ يوق. «دۆلەتلىك بېيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى» «ئۇقتۇرۇش» چىقىرالمىغىنى بىلەن جاۋاب بېرەلمەيدىكەن. ئۇنىڭ تۆت تەرەپتىكى سۈرلۈك تاملىرى ئادەمنى مۇھاسىرە قىلىپ، بەتبەشىرەسى بىلەن گىزىرىپ تۇرماقتا.

يۈرىكىم سىقىلدى ۋە لېكىن بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىلەلمىدىم.

لېكىن، ئىككى نەپەر ئوقۇغۇچى يېغىنغا تەكلىپ قىلىپ كەلدى؛ قېنىنانا ئۆز دىدارىنى كۆرسەتمىدى. بىز يېغىن زالىغا كىرىدۇق، شۇ چاغدا مەن بىلەن بەش ئادەم بولىدۇق؛ كېيىن يەنە يەتتە - سەككىز كىشى كەلدى. شۇنىڭ بىلەن يېغىن ئېچىلدى.

«كىچىكلەر» «چوڭلارنىڭ قەدىرگە يېتىش»نى ئانچە بىلمەسكىرەك، ئۇلار بىرمۇنچە دەرد تۆكتى. بىراق، «ئائىلە» ئىچىدىكى ئىشلارغا ئارىلىشىشقا بىزنىڭ نېمە ھەققىمىز بولسۇن؟! ئۇنىڭ ئۈستىگە، تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسىدا «تۈرلۈك مۇھىم مەسىلەر»نى «ھەل» قىلىشماقچى! شۇنداق بولسىمۇ، مەكتەپكە كىلىشىمنىڭ سەۋەبلىرى توغرىسىدا مەنمۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدىم ۋە مەكتەپ دائىرىلىرىنىڭ بۇگۈنكى كېچىك تىللىق چارىسىنى يېشىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. بىراق، ئەتراپىمغا قارىسام، كىلىنلەر ۋە قولداشلار، خىش تام ۋە ئىشىك - دېرىزىلا تۇرۇپتۇ، جاۋاب بېرەلىگۈدەك بىرەر - يېرىم جانلىق نەرسىمۇ يوق!

يۈرىكىم سىقىلدى ۋە لېكىن بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىلەلمىدىم. شۇ چاغدا ھېلىقى ناتونۇش ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچى سۆزلە-

دى؛ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە قۇلاق سالمىدىم. لېكىن، ئۇنىڭ سۆزىدىن «سىلەر دەككە يەيدىغان ئىشنى قىلماڭلار» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ قالدىم. ئوقۇغۇچىنىڭ سۆزىدىنمۇ «ياڭ خانىمنىڭ ئۆزى بىر دەككە» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن كۆزۈم پاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدۇم ـ دە، يۇرىكىمنىڭ سىقىلىشىنىڭ سەۋەبىنى دەرھال چۈشەندىم.

دەككە، دەككە! مەن ياڭ ئائىلىسىنىڭ دەككىسىگە ئۇچراپ قاپتىمەن!

شۇ چاغدا، ئوقۇغۇچىلار كۆزۈمگە خۇددى بىر توپ ئاسراندى كېلىنگە ئوخشاش كۆرۈندى...

بۇنداق يېغىنلار ئادەتتە نەتىجىسىز بولۇپ چىقاتتى. ئۆزىنى يۇرىكى توم دەپ ھېسابلاپ كەلگەن بىرنەچچە ئادەم قېيىنىنىنى بىرئاز سۆككەندىن كېيىن، ھەممە ئادەم تارقىلىپ كەتتى. مەن ئۆيۈمگە قايتىپ كېلىپ دېرىزەم تۈۋىدە ئولتۇرغىنىمدا، گۈگۈم ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، ھېلىقى سۇرلۇك كۆرۈنۈشلەر بارا ـ بارا ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ، خىيالىم دەككە توغرىسىدىكى تەلىماتقا كۆچكەندە، پىسخىكىدە كۈلۈپ تاشلىدىم.

جۇڭگودا قەيەرگىلا بارسىڭىز دەككىنى كۆرىسىز، لېكىن، ئۇ دەككىلەر خۇددى «تۆلۈمدىن چىققان توقماق»قا ئوخشاش پۈت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ كەلمەيدۇ، ئۇنداق دەككىلەرگە ھەرقانچان يولۇققۇپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. بۇنداق دەككىنى بېرەلەيدىغانلار، ئۆزى دەككە يەپ قالسىمۇ جېنى ئاغرىمايدىغانلار — غالىبلاردۇر. لېكىن، مۇشۇ پەيتتە تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسىدىكى زىياپەت ئاخىرلىشىپ قالغاندۇر، زىياپەت ئەھلى ماروزنى يەپ، «بىرئاز بېسىقىپ» قالغاندۇر...

شۇ خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ، ئاپئاق داستىخانغا تەگكەن بىر-مۇنچە چەلنى، ئەرلەر ۋە ئاياللارنىڭ جوزا ئەتراپىدا ماروزنى يەپ

ئولتۇرغانلىقىنى، بىرمۇنچە كېلىنلەرنىڭ بولسا خۇددى جۇڭگودا ئەزەلدىن مۇتلەق كۆپچىلىك كېلىنلەرنىڭ قاقۇاش قېيىنانىنىڭ پەنجىسى ئاستىدا تەقدىرى بەلگىلىنىپ كەلگەندەك، خۇنۇك تەقدىرى بەلگىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدۇم.

ئىككى تال تاماكىنى چېكىپ بولغاندىن كېيىن كۆز ئالدىمىدا يورۇشقا باشلىدى، كۆز ئالدىمدا مېھمانخانىدىكى ئېلېكتر چىراغ-لىرىنىڭ نۇرى پەيدا بولۇپ، مائارىپچىلارنىڭ رومكا سوقۇشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ ئوقۇغۇچىلار ئۈستىدىن سۈيىقەست قىلىۋاتقانلىقى، قا-تىللارنىڭ سەل ـ پەل چىراي ئېچىپ قويغاندىن كېيىن پۇقرانى قىرغانلىقى، جەسەتلەرنىڭ قىغ دۆۋىلىرى ئىچىدە ئۈسسۇل ئوينا-ۋاتقانلىقى، گارمونغا يۇندى چاچراۋاتقانلىقى كۆزۈمگە كۆرۈنگەندەك بولدى، شۇ كۆرۈنۈشلەرنى رەسىمگە چۈشۈرۈۋالغۇم كەلدى، لې-كىن قولۇمدىن كەلمەيدۇ، نېمىشقىمۇ ئوقۇتقۇچى بولاتتىم، دەپ خورسىنىدىم.

لېكىن، شۇ چاغدا جېنىڭ مېنى يوقلاپ كېلىپ قالدى. پاراڭ ئەسناسىدا، ئۇمۇ بىردىنلا پىغان قىلدى:

— جۇڭگودا ھەممىلا تەرەپنى زۇلمەت بېسىپ كەتتى، بۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ ئامالى يوق؛ لېكىن بىرەر ئىش توغرا كەلمىسە، بۇ زۇلمەتنى بايقاش مۇمكىن ئەمەس. ئوقۇتقۇچىسى بولامدۇ، ئوقۇ-غۇچى بولامدۇ، ھەممىسى غولۇڭ ـ غولۇڭ قىلىشىدۇ؛ بەئەينى مەك-تەپنىڭ ئۆزى؛ لېكىن بىرەر ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا، ئوقۇتقۇ-چىلارمۇ نەلەرگە يوقلىپ كېتىدىكەنتاڭ؛ ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزلە-رىنى ئاستا دالدىغا ئالىدۇ. ئاخىر بىرنەچچە ئەخمەق قالىدۇ ـ دە، ھەممە ئۇچۇن قۇربان بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىش تۈگەيدۇ. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە شۇنداق مەكتەپ، ھېلىقى ئۆزىنى دالدىغا ئېلىۋالغانلارمۇ چىقىدۇ، كۆرۈنمەس بولۇپ كەتكەن-لەرمۇ پەيدا بولۇپ قالىدۇ، يەنە «يەر شارى يۇمىلاق»، «چۈتن

بولسا كېسەل تارقاتقۇچى» ۋەھاكازا دېگەن گەپلەر ياڭراپ كېتىدۇ؛ يەنە ئوقۇغۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ غوڭ - غوڭى...

ماڭا ئوخشاش دائىم «دەككە يەپ» يۈرمەيدىغان ياش ئوقۇغۇچىلار، جۇڭگو زادى شۇنداق زۇلمەتلىكمىدۇر؟ دەپ ئويلايدۇ. ئۇلار جانسىز هالدا ئاھ ئۇرىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ ئۇلارنىڭ شۇ ئاھ - پىغانى قىرغىنچىلىقتا ئۇچرايدۇ!

قۇرۇق گەپ ئەمەس (1)

ھەرقانداق چوڭ ياكى كىچىك ئىش ئۆزۈڭ بىلەن بىرئاز ئالاقىدارلا بولىدىكەن، شۇ ئىش توغرىسىدا ناھايىتى سەگەك بولماي تۇرالمايدىكەنسەن. بۇ نۆۋەت قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە پەيدا بولغان دولقۇننى ئالسام، مەنمۇ ئۇ يەردە بىر سائەتلىك دەرسنى ئۇستۇمگە ئالغانلىقىم ئۈچۈن، دولقۇندىن تەسىرلەندىم ۋە بىرنەچچە ئېغىز پىغان قىلىپ، 5 - ئاينىڭ 12 - كۈنى چىققان «بېيجىڭ گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»گە بەردىم. ئەلۋەتتە، «زامانغا قاراپ ئىش قىل» دېگەن قەدىمىي نەسىھەتكە خىلاپ ئىش قىلغانلىقىم ئۆزۈمگە ئايان. لېكىن، مەن شۇنداق بىر ئادەمكى، يۇمىلاق تاۋۇزدەك بىر ئۇيان، بىر بۇيان دومىلاش ياكى ئېگىلىش يولى بىلەن ئىززەت - ئابرۇي تاپىدىغانلاردىن ئەمەسمەن. ئۇچ - تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بىردىنلا «هازىرقى زامان ئەنزارى»نىڭ 15 - سانى كېلىپ قالدى، ئۇنى كۆرۈپ بىرئاز هەيران بولدۇم. بۇ سان يېڭى بېسىلغىنى ئىكەن، 1 - بېتىدىكى مۇندەرىجىلىرى رەتلىك تىزىلغان (1 - باسمىسى ئېگىز - پەس ئىدى)؛ بۇ ئەھۋال هېچبولمىغاندا، بۇنىڭ قايتا نەشر قىلىنغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. بۇ سانىنى نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئالاهىدە كۆپ سانىقاندۇر، بۇنداق كۆپ سۆزلى قىلغاندۇر، مەزمۇنىدا ئۆزگىرىش بارمۇ يا؟ دەپ ئويلاپ، 1 - باسمىسىنى ۋاراقلاپ، سىلىشتۇرۇپ قارىدىم، هەممە يېرى ئوخشاش. بىراق، ئاخىرقى بېتىدىكى «پولات قەلئە» ناملىق بانكىنىڭ ئېلانى غايىب بولۇپ كېتىپ-

تۇ، شۇنىڭ بىلەن «قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدىكى دولقۇن» مانا مەن دەپ كۆزگە تاشلىنىپ تۇرۇپتۇ. مەنمۇ بۇ ھەقتە مۇلاھىزە ئېلان قىلغانىدىمغۇ؟ دەپ ئۇنى ئوقۇپ كۆرسەم، مۇدىر ياڭ يىنيۇ-نى قوللايدىغان مېنىڭ مۇلاھىزىلىرىمنىڭ دەل ئەكسى بولغان بىر ماقالە ئىكەن. ئۇنى يازغان كىشى «ئايال مۇشتەرى» ئىكەن.

جۇڭگو ئەسلىدىنلا چاكىنا - چۈكىنە ئىشلارغا تولۇپ كەت-كەن جاي ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېخى يېقىندىلا «چىڭشىن دېگىنى ئايالمۇ؟» دېگەن ۋەقە بولۇپ ئۆتكەنىدى. شۇڭا، قېنىم قىزىدى - دە، يەنە نېمە شەيتانلىق، نېمە خۇپسەنلىك قىلىشۋاتىدىغاندۇر؟ دەپ ئويلىدىم. لېكىن، بۇ خىيالىم دەرھال ئۆز جايىدىلا توختاپ قالدى، چۈنكى مېڭەمگە باشقا بىر خىيال كەچتى: يېقىندىن بۇيان، ئۆزى يەڭ ئىچىدە ئوتقۇيرۇقلۇق، قۇتراتقۇلۇق قىلىدىغان بەزى ئادەملەر سۆز - ھەرىكىتى ئاشكارا، توغرا بولغان باشقا ئادەملەرنى كۆرسىلا، ئۇلارغا ئوتقۇيرۇق، قۇتراتقۇ، پالانچى - پوكۇنچى، دەپ بوھتان قىلىدىغان بولۇپ قالدى؛ بۇ، خۇددى باشقا ئادەم بىلەن ئويناپ تۇتۇلۇپ قالغان خوتۇنىنىڭ ئېرى ھەممە ئادەمنى شوۋىنچى دېيىشنى ياخشى كۆرگىنىگە، ھەممە ئادەم-نى ئۆزىگە ئوخشىتىپ ئاندىن كۆڭلى ئارام تاپقىنىغا ئوخشاش تولىمۇ رەزىل ئىدىيە؛ مەن: تولىمۇ گۇمانخور ئىكەنمەن، ئادەم-لەرمۇ خوتۇنلارنىڭ يوپكىسىنى ھەربىي بايراق قىلىپ كۆتۈرۈپ يۈرمەس دېگەنلەرنى ئويلاپ، ھېلىقى خىيالدىن كەچتىم.

شۇنىڭدىن كېيىن دولقۇن يەنە داۋام قىلىۋەردى، ھەتتا قانات يېيىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن يەتتە نەپەر ئوقۇتقۇچى بايانات ئېلان قىلدى ۋە ئۇ بايانات 5 - ئاينىڭ 27 - كۈنىدىكى «بېيجىڭ گېزىتى» گە بېسىلىپ چىقتى، شۇ يەتتە نەپەر ئوقۇتقۇچىنىڭ بىرى مەن.

بۇ نۆۋەت ئەكس سادا تولىمۇ تېز چىقتى، 30 - كۈنى

تارقىتىلغان (ئەمەلىيەتتە 29 - كۈنى سېتىلغان) «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا، چېن شىيىڭ ئەپەندى «قۇرۇق گەپ» دېگەن ئىستودىنىڭ بىرىنچى قىسمىدىلا ئالاھىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ يېزىشىچە، ئۇ بايانات «قۇرۇق گەپ» باسمىغا بېرىلىش ئالدىدا تۇرغان چاغدىلا گېزىتتىن كۆرۈپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ماقالە-سىنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا پەقەت مەكتەپتىكى دولقۇن ئۇستىدىلا توختىلىپتۇ، ئۇنىڭ بۇ مۇلاھىزىلىرى بايانات بىلەن ئالاقىسىز ئىكەن. ماقالىسىنىڭ كېيىنكى ئۇچ قىسمىنى بولسا بايانات كۆر-گەندىن كېيىن يازغان بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلھامى بۇلاقتەك قايناپ كەتكەن ئوخشايدۇ. لېكىن، «قۇرۇق گەپ» نى باسمىغا تاپشۇرغان ۋاقتى ھەرھالدا بىرئاز كېچىككەن بولسا كې-رەك. چېن شىيىڭ ماقالىسىنىڭ كېيىن يېزىلغان قىسمىنى باش قىسمىغا يۆتكەپ قويغانمۇ، بۇنىسىمۇ نامەلۇم. دېمەك، بۇنىڭ مۇھىم بىر «قۇرۇق گەپ» ئىكەنلىكى تۇرغان گەپ.

«قۇرۇق گەپ» تە «بىز ئىلگىرى، قىزلار دارىلمۇئەللىمە-نىدىكى دولقۇنغا بېيجىڭدىكى مائارىپ ساھەسى بويىچە ھەممىدىن زور تەسىر كۆچىگە ئىگە بولغان پالانى يۈرتلۇق پوكۇنچى ئادەم يەڭ ئىچىدە قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ، دېگەن گەپلەرنى پات - پات ئاڭلاپ تۇراتتۇق، لېكىن بۇنىڭغا ئىشەنمىگەنىدۇق» دەپ يېزىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ بايانات «جىڭغا ئولتۇرىدىغان بىرنەچچە جۈملە» سىنى ئۈزۈۋېلىپ، ئۇلارغا تەكىتلەش بەلگىسى قويۇپ، «بىر تەرەپكە يان باسقاندەك تۇرىدۇ» دەپتۇ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە «ئۆسەك سۆزلەرنىڭ تېخىمۇ بەك تارقىلىپ كېتىشى» دىن «ئېچى-نىپ» تۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ يەنە: «بىز ئادەتتە شۇنچە ئىززەت-لەپ، قەدىرلەپ كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ يەڭ ئىچىدىن دولقۇنغا زىغىر تەشتىلىك قىلىۋاتقانلىقىغا بەربىر ئىشەنمىدۇق» دەپ يېزىپتۇ. مېنىڭچە، بۇ ھەقىقەتەن قالتىس ئۇستىلىق بىلەن ئېيتىلغان گەپ-

لەر. «ئۆسەك سۆز»نى ئالايلى، ئۇ ئەسلىدە هايۋانغا ئوخشاش بىرنېمىلەرنىڭ قورالى، مەلئۇنلارنىڭ ۋاستىسى، ئۇنىڭغا زادىلا ئىشەنمەسلىك كېرەك. ئەمدى يۇرتىنى سۈرۈشتۈرۈشنى ئالايلى، يۇرتى سۈرۈشتە قىلىنىدىغانلا بولسا، ئۆزى ھەرقانچە ئادىل قىيا-پەتكە كىرىۋالغان تەقدىردىمۇ، ئاسانلا كىشىلەرنىڭ گۇمانىغا قالىدۇ، شۇڭا «ئىشەنمىدۇق» دېيىشنى ئەۋزەل كۆرۈشكەن. ئۇنداق دېمىسە، بىر يۇرتلۇق ئادەملەر بىر ۋاراق قەغەز يۈزىدە بايانات ئېلان قىلىشتىن ئەيمىنىدىغان، باشقا مەلۇم بىر يۇرتلۇق ئادەممۇ ئۆز يۇرتدىشىغا يەڭ ئىچىدە ياردەم بېرىشكە ئوڭايسىزلىنىدىغان بولۇپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ «ئۆسەك سۆز» ۋە «ئاڭلىغان گەپ» دېگەنلىرى بىر تىيىنگىمۇ ئەرزىمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

لېكىن، چېن شىيىڭ ئەپەندى، «بىر تەرەپكە يان باسقاندەك تۇرىدۇ» دەپ بۇنىڭغا «ئېچىنغان»لىقىنى ئېيتقىنىدا، «ئۆسەك سۆز»نى ئاساس قىلغان؛ مەن بولسام مانا بۇنى «ئېچىنىشلىق» ئىش دەپ قارايمەن. چىن خانىدانلىقى زامانىسىدا ئامبال بېگىم دەۋا - دەستۇر ئۈستىدىن سوراق قىلغاندا، دەۋاگەرنىمۇ، جاۋابكارنىمۇ 500 پالاق ئۇرۇپ، دەۋانى تۈگىتىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن «يان باسقان» دېگەن گۇمانغا قالمايدىكەن؛ لېكىن ئاقىۋەتتە، قاپاق باش دېگەن نامغا قالغان. ئەگەر ھەرقانداق ئادەمنىڭ ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىيدىغان ئەقىل كۆزى بولىدىكەن، گەپنى ياساپ ئولتۇرماي تۈز سۆزلىگىنى ياخشى؛ ئۇنداق قىلمايدىكەن، تىلىنى چايناپ گەپ ئوينىتىدىكەن، ئەقىل - ھوشى بار ئادەم ئۇنىڭ قايسى تەرەپكە يەڭ ئىچىدە «يان باسقان»لىقىنى پەملىيەلەيدۇ؛ دېمەك، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىچى قوتۇرلۇقىنى ۋە رەزىللىكىنى ئاشكارىلايدۇ، خالاس.

باياناتتىكى «پاكىتقا ئۇيغۇن كەلمىسىمۇ ئۇيغۇن قىلىپ كۆرسەتكەنلىكى ئاق - قارىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلغانلىقىدىن دېرەك

بېرىدۇ» دېگەن گەپلەرمۇ ئەنە شۇنداق بىرنېمىلەر دەستەك قىلىۋالغان ۋاستىلەرنىڭ تەسۋىرى بولسا كېرەك؛ «دولقۇنغا زىغىر تەشتىلىك قىلدى» دېگەن «ئۆسەك سۆز»نى ئەنە شۇنداق قاراڭغۇ بۇلۇڭلارغا كىرىۋالغان، ئاسانلىقچە ئوتتۇرىغا چىقمايدىغان بىرنېمىلەر پەيدا قىلغان بولۇشى مۇمكىن؛ لېكىن تەبىئىيكى، مەنمۇ «تەپسىلىي پاكىتلارنى تەكشۈرۈپ كۆرمىدىم، ئەھۋالنى ئانچە بىلمەيمەن». ئەپسۇسكى، چېن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ «ئىشەنمەيمەن» دەپ تۇرۇقلۇق، مەندەكلەرگە «ئېچىنغان»لىقى ئۆسەك سۆزنىڭ ئادەملەرنى ئاسانلا ئازدۇرۇپ كېتىدىغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن بەزىلەرنىڭ ئۇنى قورال قىلىۋالىدىغانلىقىغا ئەجەبلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. لېكىن، چېن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ ئەسلىدە شۇنداق ئۆسەك سۆزلەرنى «پات - پات» ئاڭلاپ تۇرىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئاڭلىغانلىرىنىڭ مېنىڭ تاسادىپىي ئاڭلاپ قالغانلىرىمغا ئوخشاشمايدىغانلىقىنى تاكى شۇ «قۇرۇق گەپ» دېگەن ماقالىسىنى كۆرگەندىن كېيىنلا بىلدىم. دېمەك، ئۆسەك سۆزمۇ ھەرخىل بولىدىكەن، مەلۇم بىرخىل ئۆسەك سۆز كۆپىنچە مەلۇم بىرخىل قۇلاققا كىرىپ، مەلۇم بىرخىل قەلەم بىلەن يېزىلىپ چىقىدىكەن.

چېن شىيىڭ ئەپەندى «قۇرۇق گەپ»نىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، يەنى يەتتە ئوقۇتقۇچىنىڭ باياناتىنى گېزىتتىن كۆرمەي تۇرۇپلا، مەكتەپنى «سېسىق تەرەتخانا»غا ئوخشىتىپ، «ھەممە ئادەمنىڭ ئۇنى سۇپۇرۇش مەجبۇرىيىتى بار» دەپ تەشەببۇس قىپتۇ. نېمە ئۈچۈن؟ بىرىنچىدىن، بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى بولغان ئىككى ئېلان گېزىتتە پەيدا بولۇپ قالغانمىش؛ ئىككىنچىدىن، ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ دەرۋازىسىنى توسۇپ تۇرغانمىش؛ ئۈچىنچىدىن، — «مۇدىر مەكتەپتە يىغىن ئاچالماي، ئوقۇتقۇچىلارنى مەكتەپكە يېقىن مېھمانخانىغا يىغىپ مەجلىس ئاچقان قىزىق خەۋەر»

چىققانمىش. لېكىن، بۇ يەردە تەسۋىرلەنگەن «سېسىق تەرەتخانا» نىڭ ئەھۋالىغا بىرئاز ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ، چۈنكى ئەھۋال بىرئاز ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ كەتكەن. بايانات ئېيتىلىشىچە، «مېھمانخانىدا يىغىن ئېچىلىشى» «مەكتەپ دەرۋازىسىنى توسۇۋالغان» دىن ئىلگىرى بولغان ئىش ئىدى، چىن شۇيىڭ ئەپەندى بۇ ئەھۋالنى «جىڭغا ئولتۇرمايدۇ» دەپ، ئۇنى نەقىل كەلتۈرمىگەن ياكى ماقالىسىنى يېزىپ بولغانلىقى ئۈچۈن، نەقىل كەلتۈرۈشكە ئۇلگۈرمىگەن بولسا كېرەك. ھازىر بۇ قۇسۇرنى مەن تولدۇرۇپ قويماي ۋە ئىبارەت بولسۇن ئۈچۈن تەكىتلەش بەلگىسىنى قويۇپ قويماي:

«5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى مەكتەپتە نۆۋەتچى سۆزلىگەندە، ئوقۇغۇچىلار مۇدىر يېڭىيۇ ئەپەندىنىڭ سورۇندىن چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلغاندىن كېيىن يېڭىيۇ ئەپەندى مەكتەپ خادىملىرىنىڭ بىرقانچىسىنى يىغىپ، ئۇلارغا زىيادە بەردى، ئاندىن كېيىن كېچىشمە نامى بىلەن ئوقۇغۇچىلار مۇخىتارىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالتە نەپەر ئەزاسىنى بوشتىش توغرىسىدا ئېلان چىقاردى. شۇ سەۋەبتىن پۈتۈن مەكتەپ بويىچە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپ، يېڭىيۇ ئەپەندىنىڭ مۇدىرلىق قىلىشىغا قەتئىي قارشى تۇرۇش ۋەقەسى كېلىپ چىقتى...»

بۇ پاكىتنىڭ «قورۇق گەپ» تە بۇرمىلانغانلىقىنىمۇ گۇماندا خورلۇق بىلەن قارىغاندا، «يان باسقان» لىقىنىڭ ئىپادىسى دېيىشكە بولاتتى؛ لېكىن مەن بۇ يەردە ئۇنى ئىسپاتلاۋاتقىنىم يوق، گېزى كەلگەچكە قىستۇرۇپ قويدۇم، خالاس. ئەمەلىيەتتە، «يان باسقان» دېگەن سۆزنى جايىدا تاللىمىغانلىقىم ئۈچۈنلا ئۇ كىشىلەرگە ياقمايدۇ، باشقا سۆزنى ئىشلەتكەن بولسام ئەھۋال تامامەن باشقىچە

بولغان بولاتتى. ۋەھالەنكى، ئۆزىنى ئادىل چاغلايدىغان تەنقىدچىلەرنىڭمۇ «يان بېسىش» تىن خالىي بولۇشى تەس. مەسىلەن، مۇدىرنىڭ بىر يۇرتلۇقى ياكى مۇدىرنىڭ ياخشى دوستى ۋە ياكى قول بېرىشكەن ئاكا - ئۇكىسى بولغان ئادەم ۋە ياكى مۇدىر بىلەن بىر داستىخاندا بولغان ئادەم ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا «يان بېسىش» تىن خالىي بولالمايدۇ؛ بۇمۇ ئىنسانىيەتچىلىكتە بولىدىغان ئىش، ئانچە ئەجەبلىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ؛ بۇنداق ئەھۋاللار مۇئىدىشىپ ئولتۇرغاندا تەبىئىي يوسۇندا بىلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. لېكىن، بۇنىڭ كارايىتى يوق، ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى بىگانە ئادەملەر نەدىن بىلسۇن، ئۇنىڭ ئانچە چوڭ زىيىنى يوق - دە.

لېكىن، مەكتەپنىڭ «سېسىق تەرەتخانا» غا ئايلىنىپ قېلىشى «مېھمانخانىغا ئوقۇتقۇچىلارنى يىغقان» دىن كېيىن بولغان ئىش؛ ئىچىپ مەست بولغان، يەپ قورساقنى تويغۇزغان چاغدا، تەرەتخانىنىڭ لازىم بولىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. چىن شىيىڭ ئەپەندى «مائارىپ دائىرىلىرى» نىڭ «سېسىق تەرەتخانا» نى سۈپۈرۈشنى ئارزۇ قىپتۇ؛ مېنىڭچە، سۈپۈرۈشتىن ئىلگىرى مېھمانخانىنى پەرچەتلىۋېتىش كېرەك، ئۇنداق قىلمىغاندا، مەست بولغاندىن ۋە قورساق تويغاندىن كېيىن بەربىر تەرەت قىستايدۇ، تەرەتخانا مەڭگۈ لازىم بولىدۇ، ئۇ ھالدا تەرەتخانىنى قانداقمۇ پاكىز تۇتقىلى بولسۇن؟! تېخى تازىلىماي تۇرۇپ «ئۆسەك سۆز» چېقىمدىمۇ؟ ئۆسەك سۆزنىڭ كۈچ - قۇۋىتى چوڭ تەرەتكە شان - شەرەپ كەلتۈرۈۋاتسا، گەندە قۇرتلىرى مازار - ماشايىخقا ئايلىنىپ قېلىۋاتسا، تازىلىغۇچىنىڭ ئۇنى سۈپۈرۈشكە قانداقمۇ قولى بارسۇن! تازىلىغۇچىنىڭ بار - يوقلۇقى توغرىسىدا ھازىرچە ئېغىز ئاچماي تۇرايلى.

«ئەمدى ھەرگىز سۇس قارىماسلىق كېرەك» دېگەن گەپكە

كەلسەم، ئۇ ھەقىقەتەن ئۇزۇل ـ كېسىل چارە ئىكەن. ھازىر شۇنداق قىلىش توغرا كېلىۋاتىدۇ. لېكىن، دۇنيادا ئۇزۇل ـ كېسىل چارە بولسىمۇ، جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىشقا جۈرئەت قىلىدىغان خىتابنامە ئاز ئۇچرايدۇ. كۆپ ئۇچرايدىغىنى — ئۆزىنى قارا پەردە ئىچىگە يوشۇرۇپ تۇرۇپ، ھېچ نەرسىدىن خەۋىرىم يوق دەپ تۇرۇۋالىدىغانلار؛ زالىملارنىڭ كەتمىنىنى چېپىش يولىدا شاـ پاشلاپ تۇرۇقلۇق، بىگانە بولۇۋالىدىغانلار؛ ئىچى ھارامزادىلىك بىلەن تولغان تۇرۇقلۇق، ئادىل قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ھەجىيىدىـ غانلار. كىمكى ئۆزى كۆزىتىپ بىلگەن ھەق ـ ناھەقنى ئوتتۇرىغا قويسا، ئۇلار «ئۆسەك سۆز»نى جاۋابكارسىزلىقنىڭ قورالى قىلىـ ۋالىدۇ. مۇشۇنداق گەندە قۇرتى بىلەن تولۇپ كەتكەن «سېسىق تەرەتخانا»نى سۈپۈرۈپ تازىلىماق تەس. «مائارىپ ساھەسىدىكىلەرـ نىڭ يۈزى»نى تۆكىدىغان رەزىللىكلەر ھازىر ناھايىتى كۆپ، كەلـ گۈسىدىمۇ كۆپ بولىدۇ!

5 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى

مېنىڭ «يۇرتۇم» ۋە «پالانچى» لىقىم

مەن كىشىلەرگە، جۈڭگو كىتابلىرىنى ئاز ئوقۇڭلار — ياكى ئوقۇماڭلار، دەپ مەسلىھەت بەرگەنلىكىم ئۈچۈن تونۇشمايدىغان بىر ياش ئەپەندى ماڭا، جۈڭگودىن چىقىپ كەت، دەپ خەت يېزىپـ تۇ. لېكىن، چىقىپ كەتكىنىم يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن بەردـ بىر جۈڭگولۇق بولۇپ، جۈڭگو كىتابلىرىنى ئوقۇغانلىقىم ئۈچۈن جاھانسازلىقنىڭ بەزى ھېكمەتلىرىنىمۇ خېلى ئوبدانلا بىلىمەن. مەسىلەن، قەلەم يورغىلىتىش توغرا كەلسە، «لالە ـ رەيھاندەك ئېچىلغان جامالى» دېگەندەك ئىبارىلەرنى توقۇساڭ، بۇ ھەممە ئادەم ئاللىقاچان ئېتىراپ قىلغان ئىشلار بولغاچقا، ھېچكىممۇ بۇنى خاتا قىپسەن دېمەيدۇ. تارىختىن سۆز ئېچىش توغرا كەلسە، كۇڭ مىڭنى [3] ئاز ـ پاز ماختىساڭ، چىڭ خۇينى تىللىساڭ، بۇمۇ ئاللىقاچان ھۆكۈم چىقىرىلغان ئىش بولغاچقا، بۇ ھەقتىكى بايانلىـ رىڭدىن ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە چىڭ خۇي ھەزرەتنىڭ ھازىر بىرەر ـ يېرىم چاپارمىنىمۇ بولمىغاچقا، ھېچقانـ داق خەۋپىمۇ تۇغۇلمايدۇ. يېقىندىن بۇيانقى ئەھۋاللار توغرىسىدا بولسا ئېغىز ئاچمىغان ياخشى، ئېغىز ئېچىپ سالساڭ، ھەتتا سېنىڭ يۇرتۇڭمۇ سېنى «ھۆرمەتلىك» ئادەمدىن «ئېچىنارلىق» ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشى ئېھتىمال.

ئېسىمدە قېلىشچە، سۇڭ سۇلالىسى جەنۇبلۇقلارنىڭ ۋەزىر بولۇشىغا رۇخسەت قىلمىغانىكەن، ئۇلارنىڭ «تەۋەررۈك تۇزۇم» لىرى شۇنداق ئىكەن، بىراق ئۇلار بۇ تۇزۇمنى ئىزچىللاشتۇرالـ

مىغان. «پالانى يۇرتلۇق» ئادەمنىڭ سۆز قىلىشىغا يول يوق ئىكەنلىكىنى بولسا، يېقىندىن بۇيان بىلدىم. يەنە شۇ قىزلار دارىلـ
مۇئەللىمىنىدىكى دولقۇن توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلغانـ
دىم. ئالدى بىلەن شۇنى ئىزھار قىلىپ قويايكى، جاھانسازلىقنىڭ ھېكمىتىنى خېلى ئوبدانلا بىلىمەن دېگەن تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا سۆزلەپ يۈرىمەن؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، مەن بولسام چىڭ سۇلاـ
لىسىنىڭ ئاخىرىدىكى يېغىلىقلارنى كۆرگەن ئادەممەن، تىنچ ـ مەمۇرچىلىق زامانىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئەمەسمەن، شۇڭا بەزى ئىسىق ـ سوغۇقنى بېشىمدىن كەچۈرگەن بولسامۇ، بەزىدە ئېـ
غىز ئېچىپ قېلىشتىن خالىي بولالمايمەن، يەنى ئانچە «قىنىم» دا يۈرمەيمەن. دېمەك، سۆزلەپ قويۇۋىدىم، چېن شىيىڭ ئەپەندى پات ـ پات بىرخىل «ئۆسەك سۆز»نى ئاڭلاپ قالىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ «قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدىكى دولقۇنغا بېيجىڭدىكى ماۋارىپ ساھەسى بويىچە ھەممىدىن زور تەسىر كۆچكە ئىگە بولغان پوكۇنى يۈرتلۇق پالانچى ئادەم قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ» دېگەن سۆزدىن ئىبارەت بولسا كېرەك. ھازىر مەن سۆز قىلىشىم بىلەنلا «خىرەلىك»، «روشەن» لەشكەندەك بولۇپ، پات ـ پات ئۆسەك سۆزنى ئاڭلاپ قالىدىغان چېن شىيىڭ ئەپەندى ئەمدى «ئېچىنىدىـ
غان» بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كۆكسى ـ قارنى كەڭ بولغاچقا، «تەبىئىـ
كى، ئادەتتە ناھايىتى ھۆرمەتلىك بولغان ئادەمنىڭ يەڭ ئىچىدە دولقۇنغا زىغىر تەشتىلىك قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنمىگەن» بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، «ئۆسەك سۆز» «تېخىمۇ بەك تارقىلىپ كەتكەن» تۇرسا، بۇ ئەھۋال كىشىدە قانداقمۇ «گۇمان» پەيدا قىلمىسۇن؟ بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، ئەلۋەتتە.

مېنىڭ ھەقىقەتەن بىر «يۈرتۇم» بار، خۇددى ھەممە ئادەمـ
نىڭ بىردىن يۈرتى بولغانغا ئوخشاش، بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق. لېكىن، مەن قايسى «پالانچى»؟ ئۆزۈمنىڭ «تەتقىقاتچى»

لاردىنمۇ ئەمەس، «قاتناشچى» لاردىنمۇ ئەمەس ئىكەنلىكىنى ئويـ
لاپ، بۇ ئىشنىڭ زادى تېگىگە يېتەلمىدىم، ئائىلاج يەنە تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، پۈختا ئويلاپ، ئاخىر تېگىگە يەتتىم، ھازىر بۇنى ئوچۇق يازسام بۇ ھەقتە يەنە «ئۆسەك سۆز» چىقىشى، مېنى قارا نوپۇس سىياسەتۇاز ئىكەن دېگەن تونۇش پەيدا بولۇشى ئېھتىمال.

مەلۇم بىر دۆلەتتىكى مەلۇم بىر جاناب تاپشۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزۈمنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالىمنى يازغانىدىم. ئۇنىڭ بىرىنچى جۈملىسى مۇنداق: «مەن 1881 ـ يىلى جېجياڭ ئۆلكىسىنىڭ شاۋشىڭ ئۇلايىتى شەھىرىدە جۇ فامىلىلىك ئائىلىدە تۇغۇلـ
دۇم»، مانا بۇ گەپ مېنىڭ «يۈرتۇم»نى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. لېكىن، «ئېچىنارلىق» ئورۇنغا بارغاندىن كېيىن، تەرجىمھالىمـ
نىڭ ئاخىرىغا «يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان بېيجىڭ ئۇنىۋېر ستېتىنىڭ، پېداگوكىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ، قىزلار دارىلمۇئەلـ
لىمىنىنىڭ تىل فاكۇلتېتلىرىدا قوشۇمچە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتـ
مەن» دېگەن سۆزلەرنى قوشۇپ قويغانىدىم. مېنىڭ «پالانچى» لىقىم ئەنە شۇ بولسا كېرەك. ئەنە شۇنداق «پالانچى»غا ئايلىنىپ قېلىشىمنى نەدىن بىلەي.

مېنىڭ دائىم ماقالە ئۇستىدە «زىغىر تەشتىلىك» قىلىدىغانـ لىقىم راست؛ «دولقۇنغا زىغىر تەشتىلىك قىلدى» دەيدىغان بۇنـ داق چۈشىنىكسىز، داڭقان پۇتى سۇيىقەستىنىڭ قانداق قىلىنىدىـ غانلىقىنى ھازىرمۇ بىلمەيمەن. نېمىشقا ئۆسەك سۆز چىقسىلا جىم تۇرۇشۇم شەرت ئىكەن، جىم تۇرمىسام نېمىشقا دەرھال گۇمانغا قالىدىكەنمەن، ھەتتا نېمىشقا مەن بىلەن قىلچىلىكمۇ ئالاقىسى بولمىغان چېن شىيىڭ ئەپەندىگە ئوخشاش ئادەملەرنىڭمۇ مەن ئۇـ چۈن «ئېچىنىش» لىرىغا سەۋەبچى بولۇپ قالىدىكەنمەن؟ ئۇنداقتا مېنى، قۇتراۋاتىدۇ، دېگەن ئۆسەك سۆز چىقسا، ئۆزۈمنى ئۆيگە سولاپ قويسام بولىدىكەن ـ دە؟! مېنى، پادىشاھ بولۇش كويىدا

يۇرىدۇ، دەيدىغان ئۆسەك سۆز چىقسا، دەرھال ئۆزۈمنى مالاي دەپ ئېلان قىلسام بولىدىكەن - دە؟! ھالبۇكى، قەدىمكى ئادەملەر ھەقىقەتەن شۇنداق قىلغان، ئۇلار «تۆشۈكنى ئەتمىسەك شامال كىرىدۇ، كامارنى يەملىمىسەك قۇشقاچ ئۇۋلايدۇ» دېگەندەك چوڭ-لىدا توختىمايدىغان رىۋايەتلەرنىمۇ قالدۇرغان. ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىشقا خۇشۇم يوق؛ مەيلى كىم بولسا بولسۇن، ئۇنىڭ ماڭا سەۋەبسىز سۇئىلىغان «ھۆرمەت» لىرىنى ئۆزىگە ئىككى قوللاپ قايتۇرۇپ بەرمەكتىن ئۆزگە ئىلاجىم يوق.

ئەمەلىيەتتە ھازىرقى كۈندە «ھۆرمەت»نى سەدىقە قىلىپ بېرىدىغان ۋە قوبۇل قىلىۋالىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى قەدىمكى لەرنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتكەن. بىزنىڭ ھالىدىن كەتكەن قەدىمكى ئادەملىرىمىز نەچچە مىڭ يىل باش قاتۇرۇپ، باشقىلارنى بويۇن ئەگدۈرۈشنىڭ: بويۇن ئەگدۈرگىلى بولسا ئەگدۈرۈش كېرەك، بولمىسا ئۇچۇرۇش كېرەك، دېگەن بىر ئەپلىك يولىنى تاپقان. ئۇلارنىڭ ئۇچۇرۇشمۇ بويۇن ئەگدۈرۈش ۋاستىلىرىنىڭ بىرى بولغان؛ ئۇلار مۇنداق قىلىش كېرەك، ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ يەرگە ئاتىمەن، دەپ ئىما قىلىپ قويۇشىدىكەن. باشقىلاردىن ھۆر-مەت تەمە قىلىدىغان بىچارىلەر شۇنىڭ بىلەن شۇك ئولتۇرىدىكەن؛ لېكىن گاھىدا «پايدا بار يەردە زىيانمۇ بار!»، «ئۇمۇ چاتاق، بۇمۇ چاتاق!»، «ئەمدى بەس!» ۋەھاكازا دەپ ۋارقىراپمۇ قويىدىكەن. بۇنى ئاڭلىغانلار «توغرا، شۇنداق، يارايسەن!» دەپ ماختاپمۇ قويىدىكەن. مۇشۇنداق ئۆزئارا ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتۈشنى ئۆزلە-رىچە كۆڭۈللۈك ئىش دەپ قارىغانىكەن.

شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ چارە شەمشەرگە ئايلىنىپ، بىرمۇنچە لامزەللىلەرنى ۋە تەلۈلەرنى قىرىپ تاشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ۋەلىي - ئەۋلىيالارغا خاس كېپەن بىلەن دەپنە قىلىنغان. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئاق - كۆك دېگۈچى ئادەملەرنىڭ قەدىر -

قىممىتىنى تولىمۇ ئاشۇرۇۋېتىپ، ئەكسىچە ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىي قىممىتىنىمۇ يوقىتىپ قويغانلىقىنى بىلمىگەنلىكىگە ئىسىت.

ئىنسانىيەت تەدرىجىي تەرەققىي قىلىدۇ، ھازىرقى ئادەملەر-نىڭ قەلبى قەدىمكى ئادەملەرنىڭكىگە قارىغاندا پاك، ئەلۋەتتە؛ لېكىن «ھۆرمەت»نىڭ قالدۇق زەھەرلىرى تېخىچە ئۆسەك سۆز-لەرنىڭ زەھىرىدىنمۇ قېلىشمايۋاتىدۇ؛ بولۇپمۇ كىمكى ئۆزىنى ئوخشىتىپ، بۇلارنى يوقىتىشقا كىرىشىدىغان بولسا، لامزەللىلەر ۋە تەلۈلەر قورقۇپ ئەس - ھوشىنى يوقىتىدۇ. مەن ئەسلىدە ھۆرمەت قىلغۇچىلىكى يوق بىر ئادەم؛ خەقنىڭ كۆڭلىگە ياقماي قالغاندا ئۇرۇلۇپ كەتمەي دەپ، باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىش-نىمۇ خالىمايمەن. تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتاي: مېنىڭ يامان كۆرىدىغانلىرىم تولىمۇ كۆپ، ئۆزۈممۇ يامان كۆرۈلۈشۇم كېرەك، شۇنداق بولغاندا ئىنسانلار ئىچىدە ياشىغانغا لايىق بولالايمەن. ئە-گەر ئېرىشكىنىم ئەكسىچە سەدىقە بولسا، بۇ مەن ئۇچۇن تەنە بولۇپ، ئۆزۈمنىڭ ئۆزۈمنى تازا خورلىشىمغا سەۋەبچى بولۇپ قالىدۇ؛ ئەگەر ئېرىشكىنىم نېمە ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان تۇتۇق گەپ بولسا، ئۇ ھالدا خۇددى ھازىرلا ھۆ قىلىۋېتىدىغاندەك كۆڭلۈمنى ئېلەشتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن. لېكىن، قانداقلا بولسۇن، «ئۆسەك سۆز» مېنىڭ تىلىمنى كېكەچ قىلىۋەتە-تەلمەيدۇ ...

6 - ئاينىڭ 2 - كۈنى سەھەردە

گەپدانلىق

3

دۇنيادا «شۇنى بىلىش كېرەككى، مەكتەپ بولسا ئائىلىگە ئوخشاش» دېگەن مەشھۇر سەپسەتە پەيدا بولغاندىن كېيىن، تولىمۇ ھەيران بولۇپ، بۇ ئائىلىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنى تەتقىق قىلىپ باققۇم كەلگەندى. كېيىن، بەختىمگە يارىشا، «دۆلەتلىك بىيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ مۇدىرى ياڭ يىڭيۇ ئەپەندىنىڭ ئۆكتەم ئوقۇغۇچىلار توغرىسىدىكى تەسىراتى» دا «بۇ، شۇمەتەكلەرنىڭ ماجىراسى» دېگەن سۆزنى كۆرۈپ، مەسىلىنى بىرئاز چۈشەنگەن بولدۇم: مۇدىر بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت «قېينانا بىلەن كېلىن»نىڭ مۇناسىۋىتىگە «ئوخشاش» ئىكەن. شۇنىڭغا ئاساسەن پەرەز قىلىپ، ئوقۇتقۇچىلار بولسا ياڭ ئائىلىسىگە بېرىپ قالغان قولداش ئىكەن، دەپ ئويلىدىم ۋە بۇ خۇلاسەمنى «تىل رىشتىسى» دا ئېلان قىلدىم. «ئەپسۇس!» تۇنۇگۈن «سەھەر گېزىتى» دە «مەزكۇر مەكتەپنىڭ پەلسەپە فاكۇلتېتى ئوقۇتقۇچىسى ھەم مۇۋەققەت مۇدىرى ۋاڭ ماۋزۇ ئۆزىنىڭ پىكىرنامىسىنى گېزىتىمىزگە ئەۋەتتى» دېگەن سۆزلەرنى ئوقۇپ قالدىم ـ دە، يەنە خاتالاشقانلىقىمنى بىلدىمكى، بىز ئەسلىدە، خۇددى ساۋ ساۋنىڭ ئوغۇللىرىدىن ئافېي بىلەن ئاجىغا ئوخشاش ئاكا ـ ئۇكا ئىكەنمىز ۋە لېكىن «بىر ـ بىرىنى تولىمۇ قاتتىق داغلىغان» لاردىن ئىكەنمىز.

لېكىن، شۇنى كەچۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىمەنكى، مەن نەقىل كەلتۈرگەن ئەسلىي ئىبارىلەرگە تەكىتلەش بەلگىسى قويمىدىم. بۇنىڭ سەۋەبى — ئەسلىي ماقالىنىڭ ناچارلىقىدىن ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ تەكىتلەش بەلگىسى قويغۇم كەلمىگەنلىكى.

دەلىلچىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ساۋ زىجيەننىڭ بۇ «يەتتە قەدەمدە توقۇغان شېئىرى» يالغان ئىكەن. لېكىن، ئۇنىڭمۇ كارايىتى يوق. پۈرچاق پاخىلىنىڭ دەردىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ھازىرچە ئۇنىڭغا تەقلىد قىلىپ بىر شېئىر توقۇپ قويايى:

پىشار پۈرچاق قىلىپ تۇتۇرۇق پاخالىنى،
پاخال ئېيتار ئوچاقتا ئاھ ۋە زارىنى،
پۈرچاق پىشقان بىلەن ئەيلەپ پاخالنى كۆل،
زىياپەتتە قىلار يەم ئۆز دىدارىنى.

6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى

ئۇشتۇمتۇت ئېسىمگە كەلگەنلىرى

10

مەيلى كىم بولسۇن، ئەگەر ئۇ «تۆھمەتنى ئاقلايدىغان» ھالغا چۈشۈپ قالمىدىكەن، مەيلى ئاقلىيالمىسۇن ياكى ئاقلىيالمىسۇن، خورلۇق تارتقىنى تارتقان. ئەمەلىيەتتە زور زىيانغا ئۇچرىغاندىن كېيىن تۆھمەتنى ئاقلىسىمۇ شۇنداق بولىدۇ.

بىزنىڭ شەھەر ئاھالىمىزنى شاڭخەيدىكى كونسېسسىيىنىڭ ئىنگلىز ساقچىلىرى ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتسە، بىز ئۇلارغا ئوق بىلەن جاۋاب قايتۇرماستىن، ئاۋۋال قۇربانلارغا چاپلانغان بەتنامنى يۇيۇش بىلەن بولۇپ كېتىپ: بىز «قىزىل»لاردىن ئەمەس، باشقا ئەللەرنىڭ قۇتراتقۇلۇقىغا بېرىلىپ كەتكىنىمىز يوق، دېدۇق؛ بىز «قوزغىلاڭچى»لاردىن ئەمەس، چۈنكى ھەممىمىزنىڭ قولى قۇرۇق، ھەربىي قورال يوق، دېدۇق. مەن ھەيرانمەنكى، جۇڭگولۇقلار جۇڭگونى راستىنى قىزىللاشتۇرۇۋاتسە، راستىنى جۇڭگودا قوزغىلاڭ كۆتۈرسە، ئەجەبا ئىنگلىز ساقچىلارنىڭ ئۆلۈم جازاسىغا مەھكۇم بولۇشى پەرزمۇ؟ يېڭى گرېكلەرمۇ ئۆز مەملىكىتى ئىچىدىكى تۈركلەرگە ھەربىي قورال بىلەن تاقابىل تۇرغاندا قوزغىلاڭچى دەپ ئاتالمىغانكەن؛ روسىيىنىڭ ھەقىقەتەن قىزىللاشقىنىغا بىرقانچە يىل بولۇپ قالدى، ئۇنىڭمۇ باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئوققا تۇتۇش جازاسىغا ئۇچرىغىنى يوق. پەقەت جۇڭگو ئادەملىرىلا شەھەر ئاھالىسى ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن بەھۇزۇر ھالدا ئۆزلىرىنى تۆھمەتتىن ئاقلاپ، بىچارە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، دۇنيادىن ئادالەت

ئىزدىدى.

ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىش ناھايىتى ئاسان، بۇنىڭ سەۋەبى: بىز قوزغىلاڭچى ئەمەس، قىزىللاشقانمۇ ئەمەس.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز دەرد ـ ئەلەمگە قالماقتىمىز، ساختا مەدەنىيىلىكنىڭ تارمار بولغانلىقىنى چىتقا يايماقتىمىز. لېكىن، مەدەنىيىلىك ئەزەلدىن شۇنداق، ئۇنىڭ نىقابىنى ئەمدىلا يىرتىپ تاشلانغان ئەمەس. شۇنداق زىيانلار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىلگىرى باشقا مىللەتلەرنىڭ تارتقان تارتقۇلۇقلىرىنى بىلمىدۇق ياكى ئىلگىرى ئۆزىمىز بىرقانچە قېتىم تارتقان بولساقمۇ، ھازىر ئۇ تارتقۇلۇقلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ كەتتۇق. ئادالەت بىلەن قورال كۈچىنىڭ بىرلىشىشىدىن ھاسىل بولغان مەدەنىيىلىك دۇنيادا پەيدا بولغان ئەمەس، ئۇنىڭ بىخلىرى ئېھتىمال، بىرنەچچە باشلامچىنىڭ ۋە بىرنەچچە مەزلۇم مىللەتنىڭ مېڭىسىدىلا باردۇر. لېكىن، ئۇلار ئۆزلىرى كۈچ ـ قۇۋۋەت تاپقاندا، تولا چاغلاردا، ئۇ بىخلار بىلەن ئادا ـ جۇدا بولۇپ كېتىدۇ.

شۇنداق بولسىمۇ ئەنگلىيىدە ھەرھالدا جىڭ مەدەنىي ئادەملەر بار ئىكەن. ھەرقايسى ئەللەردىكى پارتىيە ـ گۇرۇھسىز زىيالىيلار سىنىپى ئەمگەكچىلىرى تەشكىللىگەن خەلقئارا ئىشچىلار مەدەنىيىتى تەتقىقلىق جەمئىيىتىنىڭ جۇڭگوغا ھېسداشلىق بىلدۈرگەن «جۇڭگو خەلقىگە مۇراجىئەت»نى بۇگۈن كۆردۇق. ئۇنىڭغا ئىمزا قويغانلارنىڭ ئىچىدە بېرنارد شاۋ (Shaw Bernard) بار ئىكەن. جۇڭگونىڭ دۇنيا ئەدەبىياتىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەملىرى، ئومۇمەن، ئۇنىڭ نامىنى بىلىدۇ؛ فرانسىيىدىن باربۇس (Henri Barbusse) بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىمۇ جۇڭگودا تەرجىمە قىلىنغان، ئۇنىڭ ئانىسى ئىنگلىز، ئېھتىمال، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇمۇ ئەمەلىي ھەرىكەت قىلىش پەزىلىتىگە ئىگە بولسا كېرەك، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە فرانسىيە يازغۇچىلىرىغا خاس راھەتپەرەسلىك قىلچە ئۇچرىمايدۇ.

ھازىر ئۇلار جۇڭگو ئۇچۇن ھەق سۆزنى قىلىپ ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ، شۇنىڭ ئۇچۇن مېنىڭچە، ئىنگلىزلارنىڭ خىسلەتلىرىدە بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىغان يەرلەر كۆپ — لېكىن ساقچى باشلىقلىرى، سودىگەرلەر ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ نامايىشىنى كۆرگىنىمىدە ئۆگزىدە تۇرۇپ چاۋاك چېلىپ مازاق قىلىدىغان خېنىملار بۇ قاتارغا كىرمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

مەن، «دۇشمىنىنى دوستتەك كۆرىدۇ»غان ئادەملەردىن بولۇشمىز كېرەك، دېمەكچى ئەمەسمەن؛ ھازىرقى كۇندە ھېچكىمنى دۇشمەن دەپ قارىغىنىمىز يوق، دېمەكچىمەن. يېقىندىن بۇيانقى ماقالىلەردە «دۇشمەننى ئېنىق تونۇش» دېگەندەك گەپلەر ئۇچراپمۇ قالىدۇ، ئۇ گەپلەر ماقالىدە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن نۇقساندىن ئىبارەت. ئەگەر دۇشمەن بولىدىكەن، بىز تەخىرسىز قىلىچىمىزنى يالىڭاچلاپ چىقىپ، «قانغا قان تۆلەش»نى تەلەپ قىلغان بولاتتۇق. لېكىن، ھازىر تەلەپ قىلىۋاتقىنىمىز نېمە؟ تۆھمەتتىن ئاقلانغاندىن كېيىن، ئاز - پاز تۆلەم ئېلىشتىن ئىبارەت بولۇۋاتىدۇ. تەلەپتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان چارە 10 نەچچە ماددىدىن ئىبارەت بولسىمۇ، قىسقىسى، «ئۆزئارا باردى - كەلدى قىلماسلىق»تىن، «ئالاقىسىز ئادەم» بولۇپ قېلىشتىن ئىبارەت بولۇۋاتىدۇ. ئەسلىدىن ناھايىتى يېقىن دوست بولۇپ كەلگەنلەر بىلەنمۇ شۇنداق بولسا كېرەك.

لېكىن، گەپنىڭ راستىنى قىلسام، ئادالەت بىلەن ئەمەلىي كۆچ تېخى بىرلىشىپ كەتمىگەنلىكى، بىز پەقەت ئادالەتنىلا تۇتۇۋالغانلىقىمىز ئۇچۇن، كۆزىمىزگە ھەممە ئادەم — مەيلى ئۇلار ئۆز مەيلىچە قىرغىن قىلسىمۇ — دوست بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ.

ئەگەر ئادالەتكە مەڭگۇ ئېسىلۋالىدىغان بولساق، مەڭگۇ ئۆزىمىزنى ئاقلاش كويىدىلا يۇرۇپ، ئۆمۇر بويى قۇرۇق پالاقلىغان بولىمىز. مۇشۇ بىرنەچچە كۇندىن بۇيان تاملارغا تەشۋىق ۋاراقلىرى

چاپلاپ قويۇشىدىغان بولدى، بۇنىڭدا، «شۇڭتيەن گېزىتى»نى ئوقۇماڭلار دېگەندەك مەنە بار. مەن ئۇ گېزىتنى ئەزەلدىن ئانچە ئوقۇمايمەن، لېكىن ئۇنى ئوقۇماسلىقمىنىڭ سەۋەبى «ياتلارنى يەكلەش» مۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ياخشى - يامان توغرىسىدىكى قاراشلىرىنىڭ مېنىڭ قاراشلىرىمغا زادىلا ئوخشاشمايدىغانلىقى. شۇنداق بولسىمۇ بەزىدە جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۆزلىرى ئېغىزدىن چىقىرىشنى خالىمايدىغان سۆزلەرنىمۇ باسىدۇ. بۇنىڭدىن ئىككى - ئۇچ يىل ئىلگىرى بىرخىل ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى قانات يېيىپ تۇرغان ۋاقىتتا، ئۇ گېزىتنىڭ بىر باشماقالىسىنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇنىڭدا ئومۇمەن: ھەرقانداق دۆلەت زەئىپلەشكەن چاغدا، پىكرى بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىككى خىل ئادەم بولىدۇ؛ ئۇلارنىڭ بىرى — مىللىي روھچىلار، ئۇلار خەلقنىڭ مەنۋى جاسارىتىنى تەكىتلەيدۇ؛ يەنە بىرى — مىللىي قۇۋۋەتچىلەر، ئۇلار مەخسۇسلا خەلقنىڭ ئەمەلىي كۆچ - قۇۋۋىتىنى تەكىتلەيدۇ؛ مىللىي روھچىلار كۆپ بولسا، دۆلەت بەربىر ئاجىزلىشىپ كېتىۋېرىدۇ؛ مىللىي قۇۋۋەتچىلەر كۆپ بولسا، دۆلەت كۆچ - قۇدرەت تاپىدۇ، دېيىلگەن. مېنىڭچە، بۇ ناھايىتى توغرا گەپ، بىزنىڭ ھەرقاچان ئېسىمىزدە تۇتۇشىمىزغىمۇ ئەرزىيدۇ.

ئەپسۇسكى، جۇڭگودا تارىختىن بۇيان مىللىي روھچىلارلا كۆپ بولۇپ كەلدى، ھازىرمۇ شۇنداق. ئەگەر شۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، بۇ ئەھۋالنى ئۆزگەرتمىسەك، «يەنمۇ زەئىپلىشىپ، ئاخىر ئىلىكىمىز قۇرۇپ» كېتىشى، كەلگۈسىدە ھەتتا ئۆزىمىزنى ئاقلاش مادارىمىزمۇ تۇگەپ كېتىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۇچۇن، مىللىي روھىمىزنى قۇرۇق قول بىلەن جانلاندۇرۇشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان چېغىمىزدا، خەلقنىڭ ئەمەلىي كۆچ - قۇۋۋىتىنى ئۆستۇرۇشنىڭمۇ ئىلاجىنى قىلىپ كۆرۈشىمىز، مەڭگۇ شۇنداق قىلىشىمىز شەرت.

دېمەك، جۇڭگو ياشلىرىنىڭ يۈكى باشقا ئەللەر ياشلىرىنىڭ يۈكىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئېغىر. چۈنكى، بىزنىڭ قەدىمكى ئادەملىرىمىز زېھنىي قۇۋۋىتىنى ئومۇمەن كۆز يەتمەيدىغان، ئەسەتايىدىغان پۈچەك ئىشلارغا، كاللىمۇ يېمەيدىغان، چىشمۇ چاقمايدىغان لوللىققا سەرپ قىلىپ، مۇشكۈل ئەمەلىي ئىشلارنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇرۇپ قويغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىرىمىزگە ئىككى - ئۈچ ئادەمنىڭ، تۆت - بەش ئادەمنىڭ ھەتتا 10 ياكى 100 ئادەمنىڭ ئىشىنى ئىشلەش توغرا كېلىدۇ، ھازىر ئۆزىمىزنى شۇنداق ئىشلارغا پىشۇرۇپ كۆرۈش ۋاقتى بولۇپ قالدى. يەنە كېلىپ بىزنىڭ رەقىبىمىز كۆچلۈك ئىنگلىزلار، ئۇلار تازا ئوبدان بىلەي، ئۆزىمىزنى تازا ئوبدان بىلەشكە يارايدۇ. ھازىرقى ئويغانغان ياشلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشىنى 20 دەپ، جۇڭگولۇقلارنىڭ ئاسان قېرىپ كېتىدىغانلىقىنى ھېسابقا ئېلىپ پەرەز قىلىدىغان بولساق، يەنە ئاز دېگەندە 30 يىل بىرلىكتە قارشى تۇرالايمىز، ئىسلاھات ئۆتكۈزەلەيمىز، كۈرەش قىلالايمىز. بىز كۈپايە قىلمىساق، يەنە بىر ئەۋلادىمىز، ئىككىنچى ئەۋلادىمىز... بار. بۇ ھېسابات، يەككە ئادەم نۇقتىسىدىن قارىغاندا، كۆز يەتمەيدىغاندەك كۆرۈنىدۇ، لېكىن شۇنداق كۆز يەتمەسلىك بىلەنلا قۇشقۇنغا زوك ئولتۇرىدىغان بولساق، ھالاكەتكە تەن بەرمەكتىن باشقا ئىلاج يوق. چۈنكى، بۇ پۈتۈن بىر مىللەتنىڭ تارىخىدا ناھايىتى قىسقا ۋاقىت، ھەقىقەتتە بۇنىڭدىنمۇ ئەپچىل يول يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىككىلىنىپ تۇرماستىن ئۆزىمىزنى تاۋلاپ، ھاياتلىقنىڭ يولىنى تېپىشىمىز، ھېچكىمگىمۇ يامان نىيەتتە بولماستىن ئىشلەۋېرىشىمىز كېرەك.

لېكىن، ھازىرقى ۋاقىتتا بۇ ھەرىكەتنىڭ داۋامىنى بەرىبات قىلىۋېتەلەيدىغان ئۈچ تۈرلۈك خەۋپ بار: بىرىنچىسى — كېچە - كۈندۈز يۈزەكى تەشۋىقات بىلەنلا بولۇپ كېتىپ باشقا ئىشلارنى تاشلاپ قويۇش؛ ئىككىنچىسى — ئۆز قاتارىدىكىلەرگە

تەلەپنى تولىمۇ جىددىي قويۇش، سەل - پەل دىتىغا ياقمىسا، ۋەتەن خائىنى، ئەجنەبىيلەر غالچىسى دەپ بەتنام قىلىش؛ ئۈچىنچىسى — بىرمۇنچە ئاق ئۈستىلارنىڭ ئەكسىچە، پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ نۆۋەتتىكى مەنپەئىتى كويىغا چۈشكەنلىكى.

6 - ئاينىڭ 11 - كۈنى

11

1. ئالدىرىغاندا گەپنى ئوڭلاپ قىلالماسلىق

«ئالدىرىغاندا گەپنى ئوڭلاپ قىلالماسلىق» كېسىلىنىڭ مەنبەسى ئويلاشقا ۋاقىت چىقىرالماسلىقتا ئەمەس، ۋاقىت چىققاندا ئويلانماسلىقتا.

شاڭخەيدىكى ئىنگلىز ساقچىلار شەھەر ئاھالىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، بىز قاتتىق چۆچۈپ ۋە غەزەپكە كېلىپ، ساختا مەدەنىي ئادەملەرنىڭ ئەپت - بەشىرىسى ئېچىلدى! دەپ چۇقان كۆتۈردۇق. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇلارنى خېلى جىڭ مەدەنىي دەپ قاراپ كەلگەنلىكىمىز مەلۇم. لېكىن، جۇڭگودا قوراللىقلار سىنىپى تىنچ يانقان خەلقنى ئۆرتەپ، بۇلاپ، قىرىپ يۇرگەندە، ئۇنىڭغا نارازىلىق بىلدۇرگەن ئادەم چىققان ئەمەس. شۇنداق قول سالغانلار «مىللىي نەرسە»لەر بولغاچقا، ھەتتا قىرغىنچىلىقنىمۇ ئالقىشلىدۇققۇ ياكى ئۆزىمىز ئەسلىدىن جىڭ ۋەھشىي بولغاچقا ئۆزىمىز ئۆز ئەھلىمىزدىن بىرنەچچىسىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىساق، ئۇنىڭغا ئەجەبلەنمىدۇققۇ؟

ئۆزئارا قىرىش - چېپىش بىلەن يات مىللەت قولىدا ئۆلۈشنىڭ بىرئاز پەرقى بار، ئەلۋەتتە. مەسىلەن، بىر ئادەم ئۆز كاچىتىغا ئۆزى ئۇرسا، سەكرەپ كەتمەيدۇ؛ باشقا ئادەم ئۇرىدىغان

بولسا ناھايىتى چىچاڭلايدۇ. لېكىن، ھەرقانداق ئادەم لامزەللە-شىپ ئۆز كاچىتىغا ئۆزى ئۇرىدىغا ھالغا كېلىپ قالىدىكەن، ئۇنىڭ باشقىلاردىن تاياق يېيىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن، ئەگەر دۇنيادا «ئۇرۇش» دېگەن نەرسە يوقلىپ كەتمەيدىغانلا بولسا.

بىز ھەقىقەتەن بىرئاز ھولۇقۇپ كەتتۇق، كاتولىك دىنىغا قارشى چۇقانىنىڭ ئايىغى بېسىقماي تۇرغاندا، بىرمۇنچە ئادەملەر كاتولىك دىندارلىرىنىڭ شاڭخەي ۋەقەسى توغرىسىدا گۇڭاھلىق بەرگەنلىكىگە باركاللا ئېيتتى، ھەتتا رىم پاپاسى ئالدىغا بېرىپ دەرد تۆككەنلەرمۇ بار. قان تۆكۈلسىلا، ئەھۋال ئەنە شۇنداق ئۆزگىرىپ كېتىدۇ.

2. ياتلارغا تەڭ قارشى تۇرۇش

A. «ھەي B ئەپەندى! نېمىشقا مەن ئالدىراپ قالغاندا، مېنىڭ نېرىسىلىرىمنى ئېكەتتىڭ؟ قېنى ھازىر قايتۇرۇپ بەر!»

B. «ياتلارغا تەڭ قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك! مۇشۇنداق جىددىي بىر پەيتتە ئۆز نەرسىلىرىڭنىڭلا غېمىدە يۈردۈڭمۇ؟ ھۇ... ۋەتىنىدىن كەچكەن قۇل!»

3. «قېرىندىشلار، قېرىندىشلار!»

ئۆز گۇناھىمنى ئۆزۈم ئىقرار قىلاي: بۇ نۆۋەت، زورلاپ تېڭىلغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەنمۇ ناھايىتى ئازغىنە بىرنەچچە تىيىن ئىئانە قىلدىم، ئەسلىي نىيىتىم شۇ پۇل بىلەن ۋەتەن قوتقۇزۇشقا ھەسسە قوشۇش ئەمەس. بەلكى شۇ يولدا جان كۆيدۈرۈپ يۈرگەن سەمىمىي ئوقۇغۇچىلارنى كۆرۈپ، ئۇلاردىن تەسىرلەنگىنىم ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قورۇق يانداۋرۇشقا كۆڭلۈم

ئۇنمىدى.

ئوقۇغۇچىلار ۋەز ئېيتقاندا دائىم «قېرىنداشلار، قېرىنداشلار!...» دەيدۇ. لېكىن، شۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەزىرىدىكى ئادەملەر قانداق «قېرىنداش»، ئۇ «قېرىنداش» لارنىڭ يۈرىكى قانداق يۈرەك؟ بۇنى شۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەمدۇ؟

ياق، بىلمەيدۇ. مەن ئۆز يۈرىكىمنى ئالسام، ئۇنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزۈم ئېيتىپ بېرمىگۈچە، ئىنسانە توپلىغۇچىلار بىلمىسە كېرەك.

مېنىڭ قوشنىلىرىم ئىچىدە بىرنەچچە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بار، ئۇلار دائىم بىرنەچچە ۋاراق قەغەزگە ئۆزلىرىنىڭ ساددا - چۈچۈك سۆزلىرى بىلەن تەشۋىقات ماقالىلىرى يېزىپ، نازۇك قوللىرى بىلەن سىم تاناب ياغاچلىرىغا ياكى تاملارغا چاپلايدۇ. ئەتىسى ئۇلارنىڭ يىرتىپ تاشلانغانلىقىنى كۆرىمەن. كىمنىڭ يىرتىپ تاشلىغانلىقىنى بىلمىسەممۇ، لېكىن ئۇلارنى يىرتىپ تاشلىغانلارنىڭ ئىنگلىز ياكى ياپون ئىكەنلىكى ناتايىن.

«قېرىنداش، قېرىنداش!...» دەيدۇ ئوقۇغۇچىلار.

شۇنى كېسىپ ئېيتالايمەنكى، بەزى جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ ئاق كۆڭۈل ياشلارغا ئالايتقان كۆزلىرى ھەتتا ئىنگلىز ياكى ياپونلارنىڭكىدىنمۇ قەبىھ. «چەت ئەل مالىلرىنى يەكلەش» نىڭ ئىنتىقامىنى ئالىدىغانلارنىڭ چەت ئەل ئادەملىرى بولۇشى ناتايىن!

جۇڭگونى ئوڭلانسۇن دەيدىكەنمىز، باشقا ئىشنى قىلىش كېرەك.

بۇ نۆۋەت بېيجىڭدا ۋەز ئېيتىش ۋە ئىنسانە توپلاش نەتىجىسىدە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ جەمئىيەتتىكى تۇرلۇك ئادەملەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش پۇرستى خېلى كۆپەيدى؛ ھەرقايسى تەرەپلەرگە كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەملەرنىڭ كۆرگەن - بىلگەن ۋە ھېس قىلغانلىرىنى يېزىپ چىقىپ، مەيلى ياخشى، يامان، قاملاشقان، شەرمەن-

سار، رەسۋا، ئېچىنىشلىق بولسۇن، ھەممىسىنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. بىزدە زادى قانداق «قېرىنداش» بارلىقىنى ھەممە ئادەم كۆرۈپ باقسۇن.

بىلگەندىن كېيىن، ئاندىن باشقا ئىشلارنى پىلانلىغىلى بولىدۇ.

پەردىلەپ بېزەشنىڭمۇ كېرىكى يوق. مەلۇم بولغىنى قېرىنداش دېگۈچىلىكى يوق بولسىمۇ، يېڭىۋاشتىن يارىتىش مۇمكىن؛ مەلۇم بولغىنى قاپقاراڭغۇ زۇلمەت بولسىمۇ، شۇ زۇلمەتكە قارشى كۈرەش قىلغىلى بولىدۇ.

پەردىلەپ بېزەشنىڭمۇ كېرىكى يوق، چەت ئەللىكلەر بىزنى كۆپ ھاللاردا ئۆزىمىزدىنمۇ ئېنىق بىلىدۇ. يېقىنقى بىر مىسالنى ئالسام، جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۆزى تەييارلىغان «بېيجىڭ قىبلىنەما-سى» غا قارىغاندا، ياپونلار يازغان «بېيجىڭ» تېخىمۇ مۇكەممەل!

4. بارماقنى كېسىش ۋە ئايلىنىپ كېتىش

يەنە بارمىقىنى كېسىپ تاشلاپتۇ، مەيداندا ئايلىنىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

بارماقنى كېسىش — ئۆزىگە قىلغان كىچىككىنە قىرغىنچىلىق؛ ئايلىنىپ يىقىلىش — ناھايىتى بىردەملىك ئۆلۈش.

بۇنداق تەربىيىنىڭ ئومۇملاشماسلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق ھادىسىنىڭ تەكرارلانماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن.

5. ئەدىبنىڭ نېمە كېرىكى بار؟

شاڭخەي ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، بىرەر ئەدىبنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ «چۈقان» سالغىنى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ئەدىبنىڭ زادى نېمە كېرىكى بار؟» دېگەن گۇمان كېلىپ چىقتى.

بۇگۈن تۆۋەنچىلىك بىلەن جاۋاب بېرىمەنكى: ئەدىبلەرنىڭ بىرنەچچە مىسرا شېئىر توقۇشتىن، بىرنەچچە ئېغىز ماقالە يېزىشتىن باشقا قىلچىلىكمۇ كېرىكى يوق.

جۇڭگودىكى ھازىرقى ئاتالمىش ئەدىبلەر باشقا گەپ؛ مەشھۇر جىڭ ئەدىبلەرمۇ «شېئىر، ماقالىدە كامالىتىگە يەتكەن» ئەمەس، ئۇلارنىڭ ھەربىر مەسىلە ئۈستىدە بىرەر پارچە ماقالە يېزىشى، ھەربىر ۋەقە توغرىسىدا بىر قۇر چۇقان سېلىشى ناتايىن. ئۇلار تىمتاسلىقتا چۇقان كۆتۈرۈشنى بىلمەيدۇ، ناغرا - دۇمباق ياڭراۋاتقاندا تەمكىن تۇرالمايدۇ. Leonardo Davinci تولىمۇ سەزگۈر ئادەم ئىكەن، شۇنداق بولسىمۇ ئادەمنىڭ ئۆلۈم ئۈستىدىكى ۋەھىمىلىك ھالىتىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن، ئادەمنىڭ كاللىسىنىڭ كېسىلگىنىنى كۆرۈشكە بارغانىكەن. جۇڭگونىڭ ئەدىبلىرى چۇقان كۆتۈرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، ئۇنچىۋالا ئېغىر - بېسىق بولۇپ كەتكەنمۇ ئەمەس. «قانلار چاچراپ چېچەكلىگەندە» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە شېئىر — بۇ شېئىرنىڭ «چۇقان» ياكى «چۇقان» ئەمەسلىكى توغرىسىدا تېخى باھا بولمىسىمۇ — خېلى بۇرۇنلا ئېلان قىلىنمىدىمۇ؟!

ئەدىبلەرنىڭ چۇقان كۆتۈرۈشى زۆرۈر بولۇپ قالغاندۇر. كونا ئۇدۇملارنى تەكشۈرۈپ قارايدىغان بولساق، ئىش قىلغان ئادەملەرنىڭ قەلەم تۇتقانلاردەك داڭقى چىققىنى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەتتا شاڭخەي ۋەقەسىنى شەھەرلەردە قۇربان بولغانلارنىڭ نامى ئاللىقاچان ئۆچۈپ كەتتى؛ شېئىر ۋە ماقال بولسا كۆپ ھاللاردا ئۇزۇنغىچە مەۋجۇت تۇرىدۇ، بەلكى باشقىلارنى تەسىرلەندۈرىدۇ، كېيىنكى ئەۋلادلارغىمۇ ئىلھام بېرىدۇ.

ئەدىبلەرنىڭ كېرەككە كېلىدىغىنى يېرى ئەنە شۇ. قانلىق قۇربانلارنىڭ كېرەككە كېلىدىغىنى يېرىدىن سۆز ئاچىدىغان بولساق، ئەدىب بولغانلارغا يەتمىسە كېرەك.

6. «ئاما ئىچىگە بېرىش»

لېكىن، بىرمۇنچە ياشلار قايتىپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

يېقىندىن بۇيان مەتبۇئات سۆزلىرىگە قارىغاندا، كونا ئائىلە گويا ياشلارنىڭ يېڭى هاياتىنى يالماپ يەيدىغان قورقۇنچلۇق يالماۋۇزغا ئوخشايدۇ. لېكىن، ئەمەلىيەتتە بولسا ھەرھالدا سۆيۈملۈك بىر نەرسىلىكىدىن قالمىغاندەك، باشقا ھەرقانداق نەرسىگە قارىغاندا كىشىنى جەلپ قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگىدەك كۆرۈنىدۇ. بالا ۋاقتىدا بېلىق تۇتۇپ ئويىنىغان يەرلەر، تەبىئىيكى، ھەركىمنى سېغىنىدۇرىدۇ؛ ھالبۇكى، چوڭ شەھەرلەردىن يىراق بولغان شەھەر ۋە يېزىلاردا يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت يۇقىرى قاراپ ئۆسۈش يولىدىكى تىرىشچانلىقلاردىن يەتكەن ھاردۇقنى چىقارغىلى بولىدۇ.

ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنىمۇ «ئاما ئىچىگە بېرىش» دەپ ھېسابلىغىلى بولىدۇ.

لېكىن، شۇنىڭ بىلەن: بىزنىڭ «ئاما ئىچى» مىز قانداق؟ ياشلار يەككە - يېگانە ھالدا ئاما ئىچىگە بارغاندا، ئۆزلىرىنىڭ قۇۋۇتى ۋە روھىي ھالىتى بېيجىڭدا «ئاما ئىچىگە بارايلى» دېگەن شوئارنى بىللە توۋلىغان چاغدىكىگە قارىغاندا قانداق بولىدىغانلىقىنمۇ بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

مانا بۇ كەچۈرمىشلەرنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ، كەلگۈسىدە ئاما ئىچىدىن كېلىپ، بېيجىڭدا يەنە شۇ شوئارنى بىرلىشىپ توۋلىغاندا ئەسلەپ قارىغىنىدا، ئۆزلىرىنىڭ شۇ شوئارىنى راست توۋلاۋاتقان ياكى يالغان توۋلاۋاتقانلىقىنى بىلەلەيدۇ.

شۇ ھالدا بەزىلەر شۇك بولۇپ قالىدۇ، مەنىۋى ئازاب چېكىدۇ؛ لېكىن ئەنە شۇ مەنىۋى ئازاب چەكتۈرىدىغان شۇكلۇكتىن يېڭى ھايات بىخ سۈرۈپ چىقىدۇ.

7. مەنىۋى جازا مەيدانى

يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، ھەربىر يېزا پەسلى، ئومۇمەن، قوراللىقلار سىنىپى ئۈرۈش قىلىدىغان پەسىل بولۇپ قالدى، ياشلار ئۇچۇنمۇ مەنىۋى جازا مەيدانى بولۇپ قالدى.

يازلىق تەتىل يېتىپ كېلىشى بىلەن، مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر ھەر ياققا تارقىلىپ كېتىدۇ، سىنىپ ئاتالايدىغانلار تېخى يېتىپ كەلمىگەن، قالغانلىرىنىڭمۇ تولىسى ئۆز يۇرتلىرىغا كېتىپ قالغان. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئۇلار تۇرلۇك ئىتتىپاق — تەشكىلات — لار بىلەن ۋاقىتنىچە ۋىدالىشىدۇ، چۇقان سادالىرىمۇ پەسلەپ قالىدۇ، ھەربىرىتلەرمۇ جىمجىتلىققا قالىدۇ، ژۇرنال - سەھىپىلەرمۇ نەشرىدىن ۋاقىتنىچە توختايدۇ. گويا تومۇزنىڭ ئۆتكۈر نەشتىرى ئاسماندىن چۈشۈپ، نېرۋا مەركىزىنى ئۇشتۇمتوت كېسىپ تاشلاپ، بۇ پايتەختتىنى بىردىنلا گۈرىستانغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. لېكىن، مەلئۇنلار جەسەتلەر ئۈستىدە ئۇيان - بۇيان شاپاشلاپ، ھەممىنى ئىشغال قىلىدىغان تۇغىنى بىمالال تىكلەۋېرىدۇ.

ھاۋاسى يېقىملىق كۈز مەۋسۇمى يېتىپ كەلگەندە، ياشلار يەنە توپلىنىدۇ، لېكىن بىرمۇنچىسى يېڭىلانغان. ئۇلار كۆرۈپ باقمىغان مەملىكەتنىڭ كۆزىدىكى كىشىنى غەپلەتكە چۆكتۈرىدىغان ھاۋادا، خۇددى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار بۇلتۇر كۈزدە كەچۈرۈشكە باشلىغان يېڭى تۇرمۇشقا ئوخشاش، يېڭى تۇرمۇشنى باشلايدۇ.

شۇنىڭ بىلەن، بارلىق ئاسارئەتىقلەر ۋە تاشلاندۇق رەزگىلەر كىشىلەرگە مەڭگۈ يېڭى نەرسىدەك تۇيۇلىدۇ؛ كىشىلەر، تەبىئىيكى، ئەتراپىنىڭ ئالغا بېسىۋاتقانلىقىنى ياكى ئارقىغا چېكىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ، ئۇچراتقانلىرىنىڭ جىن - ئەرۋاھ ياكى ئىنسان ئىكەنلىكىنمۇ ئايرىۋالالمايدۇ. بەختكە قارشى يەنە بىرەر

ئۆزگىرىش يۈز بەرسە، يەنە شۇنداق زاماندا، شۇنداق ئىنسانىيەت ئالىمىدە يەنە «قېرىنداش، قېرىنداش» دەپ سادا قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

8. يەنە شۇنداق ھەممىدىن مەھرۇم قېلىش

جۇڭگونىڭ مەنىۋى مەدەنىيىتىنى مىلتىق - زەمبىرەك ئاللىقاچان توزۇتۇۋەتكەن. بېشىمىزدىن ئۆتكەن نۇرغۇن تەجرىبىلەر بىزگە نېسىپ بولغىنى يەنە شۇنداق ھەممىدىن مەھرۇم قېلىش ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. «ھەممىدىن مەھرۇم قېلىش» نى ئېغىزغا ئېلىشتىن ساقلانغاندا، ئۆز كۆڭلىمىزنى ئۆزىمىز خۇش قىلالايمىز، ئەلۋەتتە. ئەگەر قۇلاققا بۇنىڭدىنمۇ بەك ياقىدىغان سۆزنى ئىشلەتسەك، قىش ۋاقتىدىكى ئوت خۇشياقماندەك خۇشپېقىپ، ئادەمنى مۇگدەك بېسىشى مۇمكىن. لېكىن، بۇنىڭ ئاقىۋىتىگە مەڭگۈ داۋا يوق، بەرگەن قۇربانلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىكارغا كېتىدۇ، چۈنكى ھەممە ئادەمنى مۇگدەك بېسىپ تۇرغاندا، مەلئۇنلار قۇربانلارنىڭ ھەممىسىنى يەپ، تېخىمۇ سەمرىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئەمدى ئەس - ھوشىمىزنى يىغىۋېلىشقا توغرا كەلسە كېرەك. ئالدى - كەينىمىزگە قاراپ، ئەتراپىمىزغا قۇلاق سېلىپ، ئىلگىرىكىدەك ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئەخمەق قىلىدىغان، باشقىلارنىمۇ ئالدايدىغان ئۇمىد توغرىسىدىكى گەپلەرنى پۈتۈنلەي سۈپۈرۈپ تاشلاپ، مەيلى كىمنىڭ بولسا بولسۇن، ئۆزىنى ئۆزى ئەخمەق قىلىدىغان، باشقىلارنى ئالدايدىغان نەقىبلارنى پۈتۈنلەي يىرتىپ تاشلاپ، مەيلى كىمنىڭ بولسا بولسۇن، ئۆزىنى ئەخمەق قىلىدىغان، باشقىلارنى ئالدايدىغان ۋاستىلەرنى پۈتۈنلەي يېقىن يولاتماي، قىسقىسى، جۇڭگونىڭ ئەنئەنە بولۇپ قالغان ئاق ئۇستىلىق-

لىرىنىڭ ھەممىسىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئۆزىمىزنى ئوققا تۇتقان پەرەڭ ئالۋاستىلاردىن ئىززىتىمىزدىن چۈشۈپ تۇرۇپ ئۆگەنسەك، ئاندىن يېڭى ئۇمىد بىخ سۈرۈشى مۇمكىن.

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنى

تولدۇرما

1

«ئادالەت غەلىبىسى» دېگەن مۇنار فرانسىيىنىڭ پارىژ شەھىرىدىكى باغچىغا بىنا قىلىنغان بولسا قانداق بولاتتىكىن، ئۇنىڭ جۇڭگونىڭ بېيجىڭ شەھىرىدىكى مەركىزىي باغچىغا بىنا قىلىنغانلىقى ھەققەتەن غەلىتە بىر ئىش — لېكىن بۇ ھازىرقى گەپ. ئۆز ۋاقتىدا شەھەر ئاھالىسى ۋە ئوقۇغۇچىلارمۇ نامايىش بىلەن ئالقىشلىغانىدى.

بىز بىرمۇنچە ئىشچىلىرىمىزنى ئەۋەتكەنلىكىمىز ئۈچۈن شۇ چاغدا غالىبلار قاتارىغا كىرگەنىدۇق، ئۆزىمىزمۇ ئىشچىلارنىڭ ياۋروپا ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى بىلەن پەخىرلىنىپمۇ يۈرگەنىدۇق. ھازىر ئۇ ئىشلارنى تىلغا ئالمىغان ئادەم ئازيىپ كەتتى، جەڭ غەلىبىلىرىمىزمۇ ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، ئەمەلىيەتتە مەغلۇپ بولدۇق.

ھازىرقى ۋاقىتتا كۇچلۇكلۈك ياكى ئاجىزلىق مىلىتىق - زەمبىرەكنىڭ بولۇپمۇ مىلىتىق - زەمبىرەك تۈتىدىغان ئادەملەرنىڭ بار - يوقلۇقى بىلەن پەرقلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. ئەگەر بۇ خەلق توخۇ يۈرەك بولىدىكەن، قولىدا مىلىتىق - زەمبىرىكى بولسىمۇ، پەقەت مىلىتىق - زەمبىرەكسىزلەرنىلا قىرالايدۇ، ئەگەر رەقىبلىرىنىڭ قولىدىمۇ مىلىتىق - زەمبىرەك بولىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا غالىب ياكى مەغلۇپ بولۇپ چىقىشىنى بىلىش تەس، جەڭ كۇچلۇكلەر

بىلەن ئاجىزلار ئەنە شۇ چاغدىلا ئايرىلىپ چىقىدۇ.

ئوقيانى بىز ئۆزىمىز ياسىيالايتتۇق، لېكىن جەن، يۇەن، چىڭ سۇلالىلىرى ئالدىدا مەغلۇپ بولدۇق. ئەسلىشىمچە، سۇڭ زامانىسىدىكى ئادەملەرنىڭ بىرپارچە خاتىرىسىدە ئەل ئارىسىدا ئېقىپ يۈرگەن بىر ھەزىل گەپ بار ئىدى، ئۇنىڭدا جەن سۇلالىسى ئادەملىرى بىلەن سۇڭ سۇلالىسى ئادەملىرىنىڭ بەزىبىر نەرسىلىرى سېلىشتۇرۇلغان. مەسىلەن، جەن سۇلالىسى ئادەملىرىنىڭ ئوقياسى بار ئىدى، سۇڭ سۇلالىسى ئادەملىرىنىڭ نېمىسى بار؟ دەپ سوئال قويۇلسا، «ھالقا قالقىنى بار» دەپ جاۋاب بېرىلىدىكەن. يەنە: جەن سۇلالىسىنىڭ تۆت شاھزادىسى بار، سۇڭ سۇلالىسىنىڭ قانداق ئادىمى بار؟ دەپ سوئال قويۇلسا، «يۇ ناملىق ماشايىخى بار» دەپ جاۋاب بېرىلىدىكەن. ئاخىردا: جەن سۇلالىسى ئادەملىرىنىڭ چومىقى (چوماق — ئادەمنىڭ كاللىسىغا ئۇرىدىغان قورال) بار، سۇڭ سۇلالىسى ئادەملىرىنىڭ نېمىسى بار؟ دەپ سوئال بېرىلسە، «چوققىسى بار!» دەپ جاۋاب بېرىلىدىكەن.

سۇڭ سۇلالىسىدىن بۇيان بىزدە، ئاخىر، چوققىلا قالغانىدى، ھازىر تېخىمۇ تۆتۈرۇقسىز بىرخىل «مىللىي روھ» پەيدا بولۇپ قالدى.

لېكىن ئەمەلىي كۇچنى ئاساس قىلمىغان مىللىي روھ، ئاخىر، ئۆزىدە ئەزەلدىن تەييار تۇرغان، باشقىلاردىن تىلىۋېلىشقا ئېلىشقا ھاجەت چۈشمەيدىغان چوققا بىلەنلا پەخىرلىنەلەيدۇ، يەنى لايغەزەل بولۇۋېلىشنى غەلىبە دەپ ھېسابلايدۇ. مەندىمۇ يېقىنىدىن بۇيان، جۇڭگودا جاھالەت تېخىمۇ ئەۋج ئېلىپ كەتمىگەيدى، دەيدىغان ئەندىشە پەيدا بولۇپ قالدى. تەقىيە، ئۇزۇن كۆڭلەك، قوش قىرلىق خەي، ئېگىلىپ تەزىم قىلىش، قىزىل ئىسىم قارتىسى، چىلىم - غاڭزا — بۇلار ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ بەلگىسىگە

ئايلىنىپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ، چۈنكى بۇلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا، خۇددى چوققىنىڭ تەييار تۇرغىنىغا ئوخشاش، ھېچقانچە ئاۋارىگەرچىلىك كەتمەيدۇ (لېكىن، «قىزىللاشقان» دېگەن گۇماندىغا قالماسلىق ئۈچۈن، قىزىل ئىسىم قارتىسى ئىشلىتىلمەسلىكى ئېھتىمال).

شۇنداق بولسىمۇ، جۇڭگولۇقلارنى جاھىل - كاج دەپ ئېيتىمايمەن، چۈنكى ئۇلار ئەپيۇن بىلەن ئويۇن قارتىسىنى يەكلىنىدىغان نەرسىلەر قاتارىغا قويمايدۇ. ھالبۇكى، ۋەتەنپەرۋەر ئەربابلار: ماجياڭ ياۋروپادا ئومۇملىشىپ، بىزنىڭ ئىنتىقامىمىزنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، دېمىگەنمىدى؟

ۋەتەنپەرۋەر ئەربابلار يەنە، جۇڭگولۇقلار تىنچلىقنى سۆيىدۇ، دەيدۇ. لېكىن، شۇنى چۈشەنمەيمەنكى، تىنچلىقنى سۆيىدىكەنۇ، نېمىشقا مەملىكەت ئىچىدە ھەرىيلى سوقۇشىدۇ؟ بۇ گەپنى: جۇڭگولۇقلار چەت ئەللىكلەرگە قارىتا تىنچلىقنى سۆيىدۇ، دەپ تۇزىتىش توغرا كەلسە كېرەك.

ئۆزىمىزنى ئوبدان تەكشۈرۈپ، ئەمدى يالغان گەپ قىلىپ يۈرمەيدىغان ۋاقتىمىز بولۇپ قالدى؛ ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئەخمەق قىلمايدىغان، باشقىلارنىمۇ ئالداپ يۈرمەيدىغان ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى دەل ئۇمىدنىڭ بىخلىرىنى كۆرىدىغان ۋاقتىمىز.

ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىنى ئېتىراپ قىلىش تىنچلىقنى سۆيىمىز دەپ پەخىرلەنگەنگە قارىغاندا نومۇس ئىش بولمىسا كېرەك دەپ ئويلايمەن.

6 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

2

ئىلگىرى ئۆزلىرىنى «جاناب»، «كاتتا ئادەم» دەپ يۈرگەنلەر ئەمدى ئۆزلىرىنى «ئاممىا» دەپ ئاتىسىمۇ بولار؛ ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى شۇنداق بولۇپ قالدى، پەلەكنىڭ چاقى چۆرگىلەپ تۇرىدۇ، بىر زامان يەنە بىر زامانغا ئوخشاشمايدۇ، چىڭ زامانىسىدا شىيۇسەيلىككە ئۆتىدىغان، دارىلئولۇمغا ھەق تۆلەپ كىرىدىغان ئىشلار بار ئىدى، ھازىر بولسا مەكتەپكە كىرىش توغرا كېلىدۇ، «ئاممىا» دېگەن ئۇنۋان ھازىر بارغانسېرى مودا بولۇپ قالدى، مەرتىۋىسىمۇ ئېشىۋاتىدۇ؛ ئۆزىنى «ئاممىا» قاتارىدا قويغان ئادەم ھەرھالدا باشقىلارنىڭ ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردا «كاتتا ئادەم» لەرگە قىلغانغا ئوخشاش ھۆرمىتىگە ئىگە بولالمىسا كېرەك؛ دېمەك، زامان ئۆزگەرگەن بولسىمۇ، ئىلگىرىكى مەرتىۋىسىدىن قالمايدۇ. ئەنە شۇنداق ئاممىنى ئۈچرىتىپ قالسىڭىز، خۇددى ئىلگىرىكى چاغلاردا پېقىر ئادەملەر ئېسىلزادىلەرنى كۆرگەن چاغدىكىدەك ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلىشىڭىز كېرەك، ھېچبولمىغاندا بېشىڭىزنى تۆۋەن سېلىپ، قولىڭىزنى قوۋۇشتۇرۇپ، خوش چىراي بىلەن خوش - خوش ئېيتىشىڭىز كېرەك، ئۇنداق قىلمىسىڭىز، «تەكەببۇر» ياكى «ئاقسۆڭەك» دېگەن بەتنامغا قالىسىز، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆزى ئاللىقاچان ئاممىا بولۇپ قالغان - دە، ئاممىنى كۆرگەندە ئالاھىدە تەكەللۇپ قىلمىغان ئادەم تەكەببۇر بولماي قالامدۇ؟

چىڭ زامانىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا، جەمئىيەت، ئومۇمەن، ئىنقىلابچىلارنى چاياندەك يامان كۆرەتتى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان ھامان ئىسكەتلىك ئەھلى موللىلار ۋە سودىگەرلەر ئىنقىلابچىلارغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ئادەملەرنى ئۈچرىتىپ قالسا،

ناھايىتى يېقىنچىلىق قىلىپ: «سىلەر بىلەن بىزنىڭ تۇتقان يولـ
مىز ئەسلىدە بىر، ھەممىسىنىڭ ئېتى «ئىن» بىلەن باشلىنىدۇ» دەيتتى.

شۇي شىلىن ئېنمىڭنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، ئىنقىلابچىلارنى كەڭ كۆلەمدە تۇتقۇن قىلدى، تۇتقۇن قىلغانلارنىڭ بىرى بولغان تاۋ چېڭجياڭ ئەپەندىگە «جۇڭگونىڭ ھوقۇق تارىخى» نى يازغان؛ «ياپونلارنىڭ سېھىرگەرلىكىنى ئۆگەنگەن» دېگەن بەتـ نامنى چاپلىغان (سېھىرگەرلىكنى ئۆگىنىش قانداقسىگە گۇناھ بولسۇن؟! بۇنى چۈشەنمەيمەن). شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ دادىسىمۇ قاتتىق ئازاب چەككەن؛ ئىنقىلاب تازا راۋاج تاپقاندا، ئاندىن «چوڭ ئاتا» دەپ ھۆرمەتلىنىدىغان بولغان؛ كېيىن بەزىلەر ئۇنىڭ «نەۋرە بايۇەچچە» سىگە لايىق تېپىپ بېرىمەن دەپ شاپاشلاپمۇ يۈرگەن. ئەپسۇسكى، ئۇزۇن ئۆتمەي، تاۋ چېڭجياڭ ئەپەندى سۈيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلۈپ، يەرلىكىگە ئۇزىتىلىدىغان چاغدىمۇ 500 — 600 ئەھلى موللا ۋە سودىگەر ئىسرىق كۆتۈرگەن ھالدا تاۋۇتىنى ئۇزىتىپ چىققان؛ ئۇلارنىڭ ھالى پەقەت يۇەن شىكەي ئىككىنچى قېتىملىق ئىنقىلابقا پەشۋا بەرگەندىن كېيىنلا سۇنۇشقا باشلىغان.

جۇڭگولۇقلارنى ئۆزگىرىشكە ماھىر ئەمەس دەپ كىم ئېيتالايـ دۇ؟ ھەربىر يېڭى شەيئى سىڭىپ كىرگەندە، دەسلىپىدە چەتكە قاقسىمۇ، لېكىن سەل ئىشەنچلىك ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتسىلا تەھقىق ئۆزگىرىش ياسايدۇ. بىراق، ئۆزىنى يېڭى شەيئىگە مۇۋاـ پىق قىلىپ ئۆزگەرتمەستىن، بەلكى يېڭى شەيئىنى ئۆزىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان قىلىپ ئۆزگەرتىدۇ، خالاس.

بۇددا دىنى سىڭىپ كىرگەن دەسلەپكى چاغلاردا تازا چەتكە قېقىلغانىدى، ئىلمىي ھېكمەتچى ئەپەندىلەر زىكرى تەسۋى ئوقۇـ غان، راھىبلار نەزمە ـ غەزەل توقۇغان ۋاقىتقا يەتكەندە «ئۇچ

دىنىنىڭ تېگى بىر» بولۇش پەيتى پىشىپ يېتىلدى. ئاڭلىشىمىزـ چە، ھازىر «ساۋابلىق جەمئىيىتى» دە مەبۇت بەشكە يېتىپتۇ: كۆڭـ زى، لاۋزى، ساكيامۇنى، ئەيسا مەسىھ، مۇھەممەد.

جۇڭگولۇقلاردا شۇنداق ئۇدۇم بارکى، ياتلارنى يەكلەيدىغان چاغدا، ئۇلارغا لەقەم قويىدۇ. بۇنى مىڭ، چىڭ زامانلىرىدىن بۇيان خەتچى موللىلارمۇ دەستۇر قىلىۋالغان. ئەگەر بىرەر ئادەم ئۇستىدىن ئەرز يازماقچى بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسـ نى يازسا ناھايىتى ئاددىي بولۇپ قالىدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار «ئالتە قوللۇق شىرمەت پالانى»، «ئاق قاشقىلىق يولۋاس پوكۇنى» دەپ يازىدىكەن ـ دە، ئامبال ۋەقەنىڭ نېرى ـ بېرىسىنى سورىماي تۇرۇپ، ئەنە شۇنداق لەقەملەرنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇلارنى يامان ئادەم دەپ بىلىدىكەن.

ئاينىڭ بىر يۈزىلا كۈنگە باقىدۇ، يەنە بىر يۈزى بىزگە مەڭگۈ كۆرۈنمەيدۇ. جۇڭگو مەدەنىيىتىنى مەدھىيىلەيدىغانلارمۇ نۇرلۇق تەرىپىنى تەسۋىرلەپ، قاراڭغۇ تەرىپىنى يوشۇرىدۇ. مەسىلەن، ئۇرۇق ـ تۇغقان، قووم ـ قېرىنداشلار توغرىسىدا گەپ بولغاندا، كىتابلاردا: شەپقەتلىك، مېھرىبان، قەدىردان، ئەزىز... دېگەندەك بىرمۇنچە چىرايلىق سۆزلەتلەر ئۇچرايدۇ؛ بەش ئەۋلادى بىلەن بىللە ياشىغان، ئەدەپ ـ يوسۇنلۇق، دىيانەتلىك ... دېگەندەك بىر مۇنچە چىرايلىق پەتىۋالار ئۇچرايدۇ. لەقەم بولسا تىرىك ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدە، خۇپىيانە يازمىلاردا بولىدۇ. «يازۇ ئەندازىسى» ناملىق تولىمۇ ئاددىي دەۋا ـ دەستۇرگەرلىك دەستۇرىدىلا بىرمۇنچە يامان سۆزلەتلەر ئۇچرايدۇ، بۇ ھەقتە ئۆزۈم تولا سۆزلەپ ئولتۇرماسلىق ئۈچۈن، بۇ يەردە شۇلاردىن بىرئاز نەقىل كەلتۈرەي:

ئۇرۇق - تۇغقان توغرىسىدا

بالاخور قېرىنداش شۇم ئاياغ قېرىنداش هايۋان قېرىنداش
نەپسى تويماس قېرىنداش قانخور قېرىنداش شۇم پېشانە قېرىنداش

ئۇلۇغلار توغرىسىدا

نەپسى تويماس تاغا (ئاغا) بالاخور ئاكا
زەھەرخەندە ئاكا قانخور ئاكا

ئۇششاقلار توغرىسىدا

تۇزكور ئوغۇل بەتنىيەت يېزنە ئوغۇل بالاخور يېزنە ئوغۇل
تۇز كور نەۋرە قانخور نەۋرە
شۇم ئاياغ ئىككى تۇغقان
بالاخور ئىككى تۇغقان تۇزكور توقال ئازازۇل كېلىن
شۇم ئاياغ ئىنى ئۆكتەم كۈيئوغۇل قارام قۇل

ئاتا بىلەن ئانا ئۇستىدىن ئەرز قىلىدىغان ئورۇن بولمىغاچقا، ئۇلار بۇ قاتارغا كىرگۈزۈلمىگەن. بۇمۇ ئۆتمۈش زامانلاردا «خەلقىمىزنىڭ ۋاپادارلىق يولى بىلەن ئىدارە قىلىنىدۇ» غان بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك.

بۇ دەستۇر خەتچى موللىلارغىلا خاس ئەمەس. مىنگونىڭ 1 - يىلى جاڭ تەييەن ئەپەندى بېيجىڭدا تولا گەپ ساتاتتى، كىشىلەرنى كەلسە - كەلمەس ماختايتتى ۋە كەمستەتتى. شۇنىڭ

ئۈچۈن، كەمستىلگەن ئادەملەر ئۇنىڭغا «ساراڭقېتىش جاڭ تەيىەن» دەپ لەقەم قويغانىدى. ساراڭقېتىش ئادەمنىڭ گەپ - سۆزلىرىنىڭ ھەرەڭ - سەرەڭ بولۇشى، قىممىتى بولماسلىقى تەبىئىي؛ لېكىن ئۇنىڭ بىرەر مۇلاھىزىسى بولىدىكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىدا بېسىپ چىقىرىۋېرەتتى، بىراق «ساراڭقېتىش جاڭ تەييەن ئالجۇڭ - بۇلجۇڭ سۆزلىدى» دەپ ئالاھىدە ماۋزۇ قويۇشاتتى. قايسىبىر چاغدا، جاڭ تەييەن شۇلارنىڭ رەقىبلىرىنى تىللاپتۇ. بۇنى قانداق قىلغان؟ ئۇلار ئەتىسى ئۆز گېزىتىگە: «ساراڭقېتىش جاڭ تەييەن ساراڭقېتىش ئەمەس ئىكەن» دېگەن ماۋزۇ بىلەن بېسىپ چىقاردى.

ئۆتمۈشتە «غايىبنامە»نى ئوقۇغىنىمدا، ئۇنىڭدىكى تەدبىرلەرنىڭمۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇچىلىكى يوق ئىكەن دەپ ئويلايتتىم. شۇ كىتابنىڭ «ئۇچۇرۇش ۋە ئىسكەنجىگە ئېلىش» دېگەن بابىدىكى «تۇتۇ دېسە كېلىدىغان، تاخ دېسە كېتىدىغان قىلىپ ئىسكەنجىگە ئال؛ ... ئۆرگۈلدۈرۈپ ئوينات، چۆرگۈلدۈرۈپ ئوينات، ئۆرگۈلدۈرسەڭمۇ، چۆرگۈلدۈرسەڭمۇ، ئېتىقادىنى يوقاتمايدىغان، سىزنىڭدىن چىقمايدىغان قىلىپ ئوينات» دېگەن سۆزلەردىكى «ئۆرگۈلدۈرسەڭمۇ، چۆرگۈلدۈرسەڭمۇ ئېتىقادىنى يوقاتمايدىغان قىل» دېگەن سۆز خېلىلا خەۋپلىك سۆز، لېكىن بۇ دەستۇر بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدىمۇ پات - پات ئۇچراپ تۇرىدۇ.

«غايىبنامە»، تەبىئىيكى، ئويدۇرما كىتاب، ئۇنى سۇ چىن ۋە جاڭ يىنىڭ ئۇستازى يازغان ئەمەس. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئاپتورى «چاكىنا» ئادەم ئەمەس، ئەكسىچە راستگۇي ئادەم. سۇڭ زامانىسىدا ئۆتكەن لەيخاۋ: «تۇتۇ دەپ چىللاش، تاخ - تاخ دەپ قوغلاش ھازىرقى كۈندە كىشىلەر ئۈچۈن ئادەتتىكى ۋاستە بولۇپ قالدى؛ «غايىبنامە»نى ئوقۇمىغان كىشىلەرمۇ تەبىئىي ھالدا ئۆز

ئىشىنى شۇنىڭغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ قىلىۋېرىدىغان بولدى» دېگەندەك. بۇ تەدبىر دائىم قوللىنىلىپ تۇرغاچقا، كىشىلەرگە غەلىتە تۇيۇلمىغان؛ ئاپتور ئەنە شۇ ئەھۋالنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى سىرلىق ھېكمەت تەرىقىسىدە كىتابقا يازغان. مانا بۇنىڭدىن ئاپتورنىڭ سەممىي ئىكەنلىكىنى، ئۇسۇل جەھەتتىلا ئەمەس، كۆڭلىدىمۇ ھېيلە ـ مىكىرنىڭ كۆپ ئەمەسلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ. ئەگەر ئۇ كاتتا باي ئادەم بولغان بولسا، 10 دوللارلىق قەغەز پۇلنى ئەينەكنىڭ قېتىغا گۆھەر تەرىقىسىدە قىستۇرۇپ قويارمىدى؟

«غايىبنامە»نى يازغان ئادەم، قانداقلا بولسۇن، سۈيقەستچى ھېيلىگەر ئەمەس، ئەگەر ھېيلىگەر بولغان بولسا، تۈتۈق تىل بىلەن يازغان بولاتتى؛ ياكى ئۆزى يازماي، باشقا ئادەمنى قۇتراتىپ يازغان بولاتتى ۋە ياكى باشقىلارنى يېزىشقا قۇتراتىپ يۈرمەي، ئۆزى مەڭگۈ تەسۈرلەپ تۇگەتكۈسىز دۆلەتمەن بولۇپ ياشىغان بولاتتى. مانا بۇ ئاخىرقى سىرلىق تەدبىرنى بىلىدىغان ئادەملەر تىلغا ئالمىغانىكەن، كىتابلاردىمۇ ئۇچراتمىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۆزۈم بىلمەيمەن، ئەگەر بىلگەن بولسام، دائىم چىراغ تۇۋىدە «دەشت ـ بايا‌ۋان» نى تەھرىرلەپ، بۇ ژۇرنالنىڭ ئاق قالغان بەتلىرىگە «تولدۇرما» يېزىپ ئولتۇرمىغان بولاتتىم.

لېكىن، ئۇششاق ھېيلە ـ مىكىرلەرگە ھەرقاچان ئۇچراپ تۇرىمىز ياكى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ قالىمىز. ياز كۈنى A بىلەن B ئۇشتۇمتۇتلا سوقۇشۇپ قالىدۇ؛ A بىلەن B ئۇشتۇمتۇتلا بىر ـ بىرى بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ، بىرلىشىپ C نى ئۇرىدۇ؛ A بىلەن C ئۇشتۇمتۇتلا ئەپلىشىپ قېلىپ، بىرلىشىپ بېرىپ D نى ئۇرىدۇ؛ A بىلەن C يەنە ئۇشتۇمتۇتلا بىر ـ بىرى بىلەن ياقىلىشىپ قالىدۇ. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى «ئۆرگۈلدۈروش ـ چۆرگۈلدۈروش»، «ئېتىقادىنى يوقاتماسلىق» نىڭ رولى؛

بىرەر 100 دوللار پۇل خەجلەش، بىرەر قېتىم مېھمان قىلىپ قويسىڭىز، بىرمۇنچە ئادەمنىڭ مۇئامىلىسىدە دەرھال ئۆزگىرىپ كېتىشىمۇ ئەنە شۇنداق نەيرەڭلەرنىڭ جۇملىسىگە كىرىدۇ. لېكىن، خۇددى لەيخاۋنىڭ يازغىنىدەك، ھازىرقى ئادەملەرنىڭ نەيرەڭلىرى «سۈنئىي يارىتىلغان ئەمەس، تەڭرىدىن كەلگەن»، ئەگەر ھازىرقى ئادەملەر «غايىبنامە»دىكى ماھارەتلەرنى كۆرىدىغان بولسا، خۇددى گرامماتىكا كىتابىنى كۆتۈرۈۋېلىپچەت ئەللىكلەر بىلەن مۇڭداشقىلى بارغاندەك، پەشۋا يېيىشى تۇرغان گەپ.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

3

«30 ـ ماي» ۋەقەسىنىڭ تۇغۇلغىنىغا 40 كۈن بولدى، بېيجىڭنىڭ ئەھۋالى 29 ـ مايدىكىگە ئوخشاشلا تۇرۇپتۇ. دانا تەنقىدچىلەر «بەش مىنۇتلۇق قىزغىنلىق» دەيدىغان تەلىماتىنى يەنە ئۆز ئۇدۇمى بويىچە ئوتتۇرىغا چىقارمىغىيدى. لېكىن، ئادەتتىن تاشقىرى ئەھۋالمۇ يوق ئەمەس: تاڭ ئېرىخى ئەپەندىنىڭ دەرۋازىسىنى «توپتوغرا 15 مىنۇت قاتتىق قاققان» («سەھەر گېزىتى» نىڭ 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنىدىكى سانىغا قارالسۇن). بەزى ئوقۇغۇچىلارمۇ خۇددى ئاللىقاچان چۈشىنىپ قالغاندەك، شۇ «بەش مىنۇتلۇق قىزغىنلىق» تەلىماتى بىلەن ئۆز ـ ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

لېكىن، جۇڭگودا ئاقساقاللار — ھەتتا 20 ياشلار چامىسىدىكى ئاقساقاللار — ئىچىدە نېمە ئۇچۇندۇر، ئاياللار بىلەن بالىلارنى تولىمۇ پەس كۆرىدىغان، شۇنىڭ بىلەن تەڭ تولىمۇ ئۇستۇن كۆرىدىغان بىر ـ بىرىگە زىت قاراش بار. ئۇلار، ئاياللار ۋە بالىلار

سورۇنغا مۇناسىپ ئەمەس، دەيدۇ؛ لېكىن زاكاۋەتلىك ئاياللارغا، كارامەتلىك بالىلارغا چوقۇنىدۇ، ھەتتا شۇ يول بىلەن بىرەر دۆلەت-مەن قۇدا تېپىۋېلىپ، ئۆزىنىمۇ كاتتا مەنسەپكە ئېرىشتۈرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ؛ ئۆزىنىڭ ۋاباسكروبىدەك مىجەزىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، مۇلەن قىزنىڭ ئەسكەر بولۇشى، تى يېگىنىڭ ئۆز دادىسى-نى ئۆلۈم جازاسىدىن قۇتۇلدۇرۇشى دېگەندەك ھېكايىلەرنى ئاغزى-دىن چۈشۈرمەي سۆزلەيدۇ. ئوقۇغۇچىلار توغرىسىدىمۇ شۇنداق، ئۇلارغا «دۆلەت ئىشلىرىدىن ئېغىز ئاچما» دەپ نەسىھەت قىلىدۇ يۇ، يەنە بىر تەرەپتىن يات ئەل چېرىكلىرىنى يېگانە ھالدا چېكىنىدۇرۇشكە دەۋەت قىلىدۇ؛ چېكىنىدۇرەلمەي قالسا، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان نان قېپى، دەپ خورلايدۇ.

ماۋارىپ ئومۇملاشقان دۆلەتلەردە ئاھالىنىڭ ئوندىن توققۇزى ئوقۇغۇچى. لېكىن، جۇڭگو ئاھالىسى بولسا، تەبىئىيكى، باشقا بىر ئىقلىم. باشقا بىر ئىقلىم بولسىمۇ، ھەرھالدا «سېرىق تۇك شۇمتەك»، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردا ئۇچ باشلىق، ئالتە قوللۇق دۆۋىلەردەك قۇدرەتلىك ئىلاھىي ئىقتىدارنىڭ بولماسلىقى تەبىئىي. ئۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنىمۇ ۋەز ئېيتىش، نامايىش ئۆتكۈ-زۈش، تەشۋىق قىلىش دېگەندەك ئىشلاردىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلار گويا ئۈچقۇن، ئۇلار ئاممىنىڭ يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتۇرۇپ يانداۋىردۇ، دۆلەتنىڭ ھالىنىڭ بىرئاز ئوڭلىنىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ. ئەگەر ئاممىنىڭ ئوتئېلىپ يېنىش خۇسۇسى-يىتى بولمايدىكەن، ئۈچقۇنىنىڭ ئۆزى ئۆچۈپ قالىدۇ، بۇ ئەھۋال خۇددى چوڭ كوچىدا ئەرۋاھلارغا ئاتاپ قەغەز ئادەم، قەغەز تەخت-راۋان ۋە قەغەز ئات كۆيدۈرگەنگە ئوخشايدۇ، بۇنى بىرنەچچە بىكار-چى ئادەم بىرەدەم كۆرسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ئۇلار بىلەن قىلچىلىكمۇ مۇناسىۋىتى بولمىغاچقا، قىزىقچىلىق كۆپ بولسا «دەرۋازا قاققان»

چىلىكمۇ ئۇزۇن داۋام قىلالمايدۇ. باشقا ھېچكىم ھەرىكەتكە كەل-مىسە، «شۇمتەك» لەرنىڭ ئۆزى مىلتىق - زەمبىرەك، پاراخوت، ئايروپىلان ياساپ يات ئەل قوماندانلىرىنى تىرىك تۇتالارمۇ، يات ئەللەرنى قىنىغا چۈشۈرەلەرمۇ؟ دېمەك، «بەش مىنۇتلۇق قىزغىن-لىق» ئوقۇغۇچىلارنىڭ قۇسۇرى ئەمەس، مىللىي قۇسۇر. بۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئار - نومۇسى ئەمەس، پۈتۈن ئەلنىڭ ئار - نومۇسى. باشقا تىرىك، جانلىق، تىمەن دۆلەتلەردە ئەھۋال بۇنداق بولمىسا كېرەك. چەت ئەللىكلەردىن ئاغرىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئۆز ئېلىمىزدىكى باشقا لەقۋا ئامما، ھوقۇقدار، بىر چەتتە تۇرۇپ تاماشا كۆرگۈچى ئادەملەرنىڭمۇ ھادىسە يۈز بەرگەندىن كېيىن مەس-خىرە قىلىپ كۈلۈشى ھەقىقەتەن شەرمەندىلىك، قاپاق باشلىق!

لېكىن، باشقىچە غەرىزى بار دانالار باشقا گەپ؛ مېنىڭچە، ئاق كۆڭۈل ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىدە، خۇددى بىر چەتتە تۇرۇپ تاماشا كۆرگۈچىلەرنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدەك ياكى مەسخىرە بىلەن كۈلگىنىدەك، شۇنداق بىر چوڭ ئەيىب بارکى، ئۇلار ھەدىسلا ئۆزلىرىنى تولىمۇ قۇدرەتلىك ئىلاھىي ئىقتىدارغا ئىگە چاغلايدۇ، مۇۋەپپەقىيەت قازانمىسز دەپ شېرىن خىيال قىلىدۇ. شېرىن خىيال بىلەن تولىمۇ ئېغىز ئۇچقان ئادەم رېئاللىق زېمىنىغا مول-لاقلاپ چۈشكەندە تولىمۇ قاتتىق جاراھەتلىنىدۇ؛ تولىمۇ قاتتىق كۈچەپ كەتكەن ئادەم ھاردۇق يەتكەندە قىمىرلاشقىمۇ ماجالى يەت-مەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتقاندا، ئۆزىدە بار - يوقى «ئىنسانىي ئىقتىدار» ئىكەنلىكىنىلا بىلىش ئەمەلىيە-رەك بولسا كېرەك.

ھازىرقى كۈندە، ئوقۇشمۇ ھەتتا «مەھبۇب تېپىپ مۇھەببەت-لىشىش» مۇ بەزى مۇجاھىتلارنىڭ تىل - ھاقارىتى ئاستىغا چۈشۈپ قالغاندەك تۇرىدۇ. لېكىن، مەن ئويلايمەنكى، باشقىلارنى تولىمۇ

قاتتىق ئەدەپلەشمۇ «بەش مىنۇتلۇق قىزغىنلىق» كېسىلىنىڭ مەد-
بەلىرىنىڭ بىرى. مەسىلەن، ئۆزى بىرەر شوئارنى — مەسىلەن،
ئىنگلىز، ياپون مىللىرىنى ئالمايلى، دېگەن شوئارنى —
بەلگىلۈبلىپ، ئۇنى ئىجرا قىلىپ كۆرسۇن. يېمەي - ئىچمەي
يەتتە كۈن ئىجرا قىلغاندىن ياكى پوتلا ماڭقىسىنى ئېقىتىپ -
يىغلاپ بىر ئاي ئىجرا قىلغاندىن كۆرە، ئۆزىنىڭمۇ ئوقۇغاچ بەش
يىل ئىجرا قىلغىنى ياكى ئويۇن - تىياتىر كۆرگەچ 10 يىل ئىجرا
قىلغىنى، ياكى ئۆزىنىڭمۇ مەھبۇب تاپقاچ 50 يىل ئىجرا قىلغىنى
ۋە ياكى مۇھەببەتلەشكەچ 100 يىل ئىجرا قىلغىنى تۇزۇك. «خەن
فېيزى ناملىق» كىتابتا، ئات بەيگىسى قىلىشنىڭ ھېكمەتلىرىدىن
بىرى «ھەممىدىن كېيىن قېلىشتىن خىجىل بولماسلىق» دەپ
يېزىلغانلىقى ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. ئالدىرىماي - ئاسقماي كېتىۋەر-
سەڭ، ئارقىدا قالغان، مەغلۇپ بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ كۆزلە-
گەن نىشانغا چوقۇم يېتەلەيسەن.

7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى

K S ئەپەندىگە جاۋاب

K S ئاغا:

سەممىي ھال سوراپ خەت يازغانلىقىڭىزدىن ناھايىتى مىن-
نەتدارمەن، بىراق سىزنىڭ زەردىڭىزنى قاينىتقان ئىككى مەسىلە
ۋە بىرنەچچە ئېغىز خۇلاسىڭىز مېنى قايىل قىلالمىدى، بۇ ھەقتە
ئۆز پىكرىمنى قىسقىچە ئېيتىپ كۆرەي:

بىرىنچى مەسىلە، جاڭ شجاۋنىڭ مېنى خىزمەتتىن قالدۇر-
غانلىقىغا مەن ئۆزۈم سىزگە ئوخشاش ئەجەبلىنىپ كەتمەيمەن؛
ئۇنىڭ مەكتەپكە قوللانغان ۋاستىسىگىمۇ سىزگە ئوخشاش ئەجەب-
لىنىپ كەتمەيمەن؛ چۈنكى مەن ئەسلىدە، جاڭ شجاۋ ھازىرقىدىن-
مۇ ئوبدانراق بىرەر ئىشنى قىلىدۇ، دەپ ئۈمىد باغلىغان ئەمەس-
مەن. تارىخقا قارايدىغان بولساق، ئۆتمۈشكە قاراپ كەلگۈسىنى
پەرەز قىلالايمىز، بىرەر ئادەمنىڭ سەرگۈزەشتىسىگە قارىساقمۇ
شۇنداق ئۇنۇم ھاسىل قىلالايمىز. سىز ئىلگىرى بىرخىل ئاساس-
سىز ئېتىقادقا بېرىلگەن، يەنى سىز جاڭ شجاۋنى ئالىم ياكى
زىيالىيلار سىنىپىنىڭ داھىيسى دەپ قارىغان؛ شۇنىڭ ئۈچۈن
ئۇنىڭ ئەمەلىي ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ رايىڭىز قايتقان، قورسىقى-
ڭىز كۆپكەن؛ ئەمەلىيەتتە، خۇددى پىلە قۇرتىنىڭ ئۆزى غوزەك
سېلىپ ئۆزىنى ئۆزى بەند قىلغىنىدەك، ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز ئاۋارە
قىلغان. ئۇ ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى پەقەت شۇنداق ئىش.
ئۇنىڭدىن ياخشى ئارزۇلارنى كۈتكەنلىكىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ سەۋەنلە-
كى. ماڭا خېلىلا قىزىق تۇيۇلغىنى شۇكى، ئۆزلىرىنى ئالىم ياكى

پـروفېسسور دەپ كـەلگـەن بىرنەچچە ئادەمنۇ «سىياسىي دول-
قۇن» ، «پارتىيە» ، ئاق - كۆك دەپ، گويا ئۆزلىرى ھەممىدىن
خالىي، ھەممىدىن ئادىل خۇدا بولۇپ قالغاندەك، تۆتۆتلەپ يۇمشاق
سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. دۇنيادا مىنىپ ئولتۇرغان ئادەمنىڭ
ئىككى پۇتى يەرگە تېگمىپ تۇرىدىغان، ئۇياققىنۇ، بۇياققىنۇ يىقىل-
ايدىغان پاكار تام نەدىنۇ بولسۇن؟ ! دېمەك، ئۇلار تۆتۆتلەپ گەپ
قىلغان تەقدىردىنۇ، يەنە ئۆزىنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايماقتا، ئەس-
لىدە چاندۇرماسلىق ئۈچۈن تىرىشقان سەتچىلىكلىرىنى ئاشكارىلە-
ماقتا. سەتلىك، مېنىڭچە، ھېچقانداق چوڭ ئەيىب ئەمەس؛ سەت-
لىكىگە باقماي، ئۆزىگە ئادالەت تونى بىلەن پەرداز قىلىۋالسا،
كۆرگەن ئادەمنىڭ سەپراسى ئۆرلەيدۇ. ماڭا ئاخىر، قىزىق تۇيۇل-
غىنى شۇكى، ئۇلار ئادالەت تونى بىلەن پەردازلىغان سەتچىلىكلە-
رىنى ئۆزى بىر - بىرلەپ ئېلان قىلدى. دۇنيادا ھەرھالدا يورۇق-
لۇق بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ھەرقانچە باش قاتۇرۇپ
باققان بولسىمۇ، ئاخىر، كىشىلەرنىڭ كۆزىنى پەردىلىيەلمىدى.

ئىككىنچى مەسىلە، سىزنىڭ «يولۇاس يىلى» ژۇرنىلىغا
شۇنچە ئەھمىيەت بېرىپ كەتكەنلىكىڭىزمۇ مېنى ھاڭ - تاڭ قىل-
دى. «يولۇاس يىلى» بىرىنچى قېتىم نەشرىدىن چىققاندا، مەن:
جاڭ شجاۋ ھەرھالدا تاڭ، سۇڭ زامانلىرىدىكى مەشھۇر سەككىز
جانابنىڭ ئەسەرلىرىدىن نەچچە ئون پارچىنى ئوقۇغان، شۇنىڭ
ئۈچۈن ئۇلاردىن ئۈلگە ئالغان، ئۇلارغا تەقلىد قىلغان بولسا كې-
رەك، يازغانلىرى خېلى ئۇقۇملۇق ئىكەن، دەپ ئويلىغانىدىم. بۇ
نۆۋەت تولىمۇ چېكىنىپ كېتىپتۇ. مەزمۇنى توغرىسىدا گەپ ئاچ-
ماي، سۆز - ئىبارىلىرىنىلا ئالسام، ئىلگىرىكىسىگە قارىغاندا
تولىمۇ چۈشىنىكسىز، ھەتتا ماقالىلەرنىمۇ توغرا ئىشلەتمىگەن.
مەسىلەن، «يىلدىن بەتتەر يىلغا» ژەھاكازا. تېخىمۇ چاتاق يېرى
شۇكى، ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە بىرنەچچە پارچە نەزمىنى ئوقۇپ،

تېگىگە يەتمەيلا نەقىل كەلتۈرۈشكە ئالدىرىغان بولسا كېرەك، شۇڭا
يازغان بىرنېمىلىرى شېغىل ئارىلىشىپ قالغان لايغا ئوخشاش بو-
لۇپ قاپتۇ. مەسىلەن، ئۇ ئۆزىنىڭ «بېيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللە-
مىنىنى تارقىتىۋېتىش توغرىسىدا ئەرز» دېگەن بىرنېمىسىدە:
«كەمىنىلىرىنىڭ قارىشىچە، ھەركىمنىڭ پەرزەنتى بار، ئۇلار جان
كۆيدۈرىدۇ، لېكىن ھۆكۈمەت ئىشىدا ھەممە ئادەمنى رازى قىلىپ
كېتىش يوق گەپ» دەپ يازغان ۋە بۇنى قالتىس كىلىشتۇرۇپ
يازدىم ئويلاپ، ئاستىغا تەكىتلەش بەلگىلىرىنى قويغان. بىراق،
بۇ قۇرلىرى خې شىنىڭ «چى مەلىكىسىنىڭ جىڭ شاھزادىسىنى
مەست قىلىپ ئۆزىتىپ قويغانلىقى» ناملىق شېئىرىدىكى «شاھزا-
دىدۇر تەڭدىشى يوق ئالەمدە، يوق ئەمەس ئىشق ئوتى يۇرىكىدە؛
ياشلىقىدا قالسا گەر باشقىلارنىڭ ئىلكىدە، قولىدىن قانداقمۇ ئۇ-
نىڭ ئىش كېلەر» دېگەن قۇرلىرىغا سىلىشتۇرغاندا نېمىدېگەن
قوپال ۋە سەت! خې شى ئۇنىڭدىن كۆپ ئۇستۇن تۇرۇقلۇق يازغۇ-
چىلار قاتارىغا كىرەلمىگەن يەردە، جاڭ شجاۋنىڭ ماقالىسى قاد-
داقمۇ ئۆمۈر سۈرەلىسۇن؟ ! ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭ ماقالىسىنىڭ
ئالدىنقى يېرىمى ئالاقە ئۇسلۇبىدا، ئاندىن كېيىن خەت - خەۋەر
ئۇسلۇبىدا يېزىلغان؛ روھىي جەھەتتىن قارىغاندا، ئۆزىنى ئۆزى
جامائەتكە ئېلان قىلىدىغان ھۆكۈمەت ئاخبارات شۇمال بىر نەرسە
بولسىمۇ، شەكلى جەھەتتىن ئاخبارات بىلەن خەت - خەۋەرنىڭ
قوشۇلمىسى بولۇپ قالغان. بىزنىڭ جۇڭگودا يېزىق بارلىققا كەل-
گەندىن بۇيان بۇنداق كۇلكىلىك ئەسەر زادى كۆرۈلۈپ باقمىغان.
بۇنداق نەرسە شۇنداق بىرلا ئىشتا كار قىلدىكى، بۇنىڭدىن جەمئى-
يەتنىڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭلىرىدا، مانا ئەمدى بىكىسىزنى كۆرسىتىپ
قويىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى، دەپ تۆتۆتلەپ ئېغىز ئېچىشقا
ئۇرۇنىدىغان خۇنۇك ئادەملەرنىڭمۇ بارلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ،
بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە كېرىكى باركىن، ھازىرغىچە ئويلاپ

تاپالمىدىم. ئەگەر ئۇنى قەدىمنى تىرىلدۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ ناما-
يانىسى دەيدىغان بولسا، بۇنىڭدىن قەدىمنى تىرىلدۇرگۈچى جاھا-
لەتپەرەسلەرنىڭ ھالى خاراب ئىكەنلىكىنىلا بىلگىلى بولىدۇ، بىراق
بۇنى تەزىيەنامە قىلىۋېلىپ، قەدىمىي كىتابىي تىل ئۇسلۇبىنىڭ
ئەجىلى توشقانلىقىنى ئېلان قىلسا بولار.

دېمەك، خۇددى سىز ئېيتقاندەك، كىتابىي تىل ئۇسلۇبى
بىلەن جانلىق تىل ئۇسلۇبى ئوتتۇرىسىدا كۆرەش بولىدىغان بولسا،
مېنىڭچە، ھازىر ئۇ كۆرەشنىڭ باشلىنىدىغان ۋاقتى ئەمەس، تۇ-
گەيدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى. چۈنكى، «يولۋاس يىلى» ژۇرنىلى
رەقىب دەپ ئاتاشقا ئەرزىمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن كۆرەش بولۇشى
مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر ئۇلار كۆرەشنى باشلايمىز دەيدىكەن، بۇ-
نىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قەدىمكى ئىلمىنى تېخىمۇ ئوبدان بىلىدىغان،
قەدىمىي تىل ئۇسلۇبىدا يېزىشقا تېخىمۇ ماھىر بىرەر ئادىمى بولۇ-
شى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدا ئىككى سەپ ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەشتە
غەلىبە قىلالىشى مۇمكىن؛ ھازىرقىدەك خەت - خەۋەر بىلەن
ئاخباراتنىڭ دۆۋىسى بولغان بىر نەرسىنى ھەپتىسىگە بىر نۆۋەت
بېسىپ چىقىرىۋېرىدىغان بولسا، ئۇ نەرسىنىڭ قەغىزى ئاق، تە-
كىتلەش بەلگىلىرى كۆپ بولسىمۇ، قىلچە كارغا يارىمايدۇ.

لۇشۈن

8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

«دەككە» دىن كېيىن

قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ۋەقەسى بېيجىڭدا خېلى چوڭ مەسە-
لە بولۇپ قالغانىدەك تۇرىدۇ. «چوڭ مەتبۇئات» دەپ ئاتىقى بار
گېزىت - ژۇرناللارمۇ، مەسىلەن، «ھازىرقى زامان ئەنزارى» مۇ
ئۇ ھەقتە بىرنەچچە قېتىم «ئەنزار» باستى. ئېسىمدە قېلىشچە،
ئاۋۇال «بىر ئايال مۇشتەرى»نىڭ بىر پارچە خېتىنى باستى، بۇ
نامسىز چۆرە توغرىسىدا گەپ قىلماي قويماي. ئۇنىڭدىن كېيىن
ئىككى ئاپتورنىڭ «ئەنزارى» بېسىلدى: چېن شىيىڭ ئەپەندى
ئۆزىنىڭ «قۇرۇق گەپ» لىرىدە دارىلمۇئەللىمىنى «سېسىق تەرەت-
خانا» دېدى، لى جىڭكۇي ئەپەندى ئۆزىنىڭ «قىزلار دارىلمۇئەللە-
مىنىدە تېياتىر كۆرۈشتىن ھاسىل قىلغان تەجرىبىلىرىم» دېگەن
ماقالىسىدە تېياتىرخانىغا ئوخشاتتى. ھەممىسى ئوخشاش ئىنسان
بالىسى بولۇپ تۇرۇقلۇق، ئۇلارنىڭ نەزەرلىرىنىڭ بىر - بىرىدىن
شۇ قەدەر پەرق قىلغانلىقىغا ھەيرانمەن. لېكىن، ئۇلار ھەرھالدا
ئىنسان بالىسى بولغاچقا، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىدە بىر - بىرىگە
ماسلىشىش يوقمۇ ئەمەس: ئۇلار مەكتەپنى مەكتەپ قاتارىدا كۆر-
مىگەن. ياكى يېگىيۇ خانىمنىڭ «مەكتەپ بولسا ئائىلىگە ئوخشاش»
دېگىنى ۋە ھاكىم دۇەن چىرۇينىڭ «ئاۋۇال ئاتا - بوۋىلارنىڭ
تەلىمى» دېگىنىنىمۇ ئەنە شۇنىڭ جۇملىسىگە كىرگۈزۈش
مۇمكىن.

چېن شىيىڭ ئەپەندى بولسا «بىر كۈنلۈك ئەمەس، خېلى
ئۇزۇندىن بۇيانقى» «قۇرۇق گەپ» يازغۇچى؛ ئۇنىڭ ئاتىقىنى

گېزىتلارنىڭ ئېلانلىرىدا كۆپ كۆرگەنمەن. ئۇ ھەرھالدا كاتتا ئادەم بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن كۆڭلىگە ياقمايدىغان ئادەمنى ئاچچىقى تۇتسىلا بىر زەللە نىجاسەتكە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ، ۋەھالەنكى دۇنيادا نىجاسەت قۇرتىمۇ ھەقىقەتەن كۆپ. لى جىڭكوي ئەپەندى دەپ ئاتالغان كىشىنىڭ كاتتا نامىنى «قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدىكى دولقۇنىدىن خاتىرىلەر» دىن كۆردۇم، ئۇ 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ياڭ يېڭيۇ خانىمنى ھىمايە قىلىپ مەكتەپكە باستۇرۇپ كىرگەن ئۈچ باتۇرنىڭ بىرى ئىكەن؛ ھازىر يەنە بىلدىمكى، ئۇ كامال تاپقان ئادەم ئىكەن، چاكىنا ئادەملەر ئوقۇغۇچىلار دولقۇنى دەپ قارىغان ھەربىكەت ئۈنىڭ نەزىرىدە «تىياتىر كۆرۈش» بىلەن باراۋەر ئىكەنۇ، نېمىدېگەن خان ئەركىسى بولۇپ كەتكەن - ھە!

ئۆز ماقالىسىدە يېزىشچە بۇ لى جىڭكوي ئەپەندى ياڭ خېنىم بىلەن «پەقەت ئىككى قېتىم كۆرۈشكەن» ئىكەن، شۇنداق بولسىمۇ «بىر مەزگىل پۈر كەتكەن يېڭى تىياتىر» نى كۆرۈشكە تېلېفون بىلەن تەكلىپ قىپتۇ؛ بەختىگە يارىشا لى ئەپەندىنىڭ ۋېلىسىپىتى بار ئىكەن. ئۇنداق بولمىغان بولسا، پىكاپ بىلەن ئالدىغا چىقار ئىكەن. مەن ھەقىقەتەن شۇم تەلەي ئىكەنمەن، شۇنچە ياشاپتىمەن، كۆرگەن ئۆمرۈمۇ قىسقا ئەمەس، لېكىن ئانچە تونۇشمايدىغان بىرەر خانىم مېنى «تىياتىر كۆرۈش» كە تەكلىپ قىلىپ باققىنى يوق. قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ۋەقەسى توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلغانلىقىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ مەكتەپنىڭ بىر - ئىككى سائەتلىك دەرسىنى ئۈستۈمگە ئالغان ئوقۇتقۇچىسى بولغانلىقىم ئۈچۈن، «دەككە يېگەندىن كېيىن» گاۋ رېن ئەپەندىدىن «سەھەر گېزىتى» دە «چىرايلىق گەپ» لەرنىمۇ ئىشتىتىم. راست، دۇنيادا ھەقىقەتەن ھەرخىل - ھەرياڭزا تەلەي، ھەرخىل ئېغىز، ھەرخىل كۆز بار ئىكەن.

يەنە چېن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ «قۇرۇق گەپ» لىرى: «ھازىر بىر قىسىم گېزىتلارنىڭ سەھىپىلىرىنى تامامەن دېگۈدەك قىزلار دارىلمۇئەللىمىندىكى دولقۇن ئىگىلەپ كەتتى. ھازىر ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خېلى كۆپ ياشلارنىڭ ۋاقتىمۇ تامامەن دېگۈدەك قىزلار دارىلمۇئەللىمىندىكى دولقۇن بىلەن بەند بولۇپ كەتتى... قىزلار دارىلمۇئەللىمىندىكى دولقۇن ھەقىقەتەن قالتىس چوڭ ئىش، ھەقىقەتەن قالتىس چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش.» ئاخىرىدا ھەزىل بىلەن مۇنداق خۇلاسىنىمۇ چىقارغان: «چەت ئەللىكلەر: جۇڭگولۇقلار ئەركەكلەرنى قەدىرلەيدۇ، ئاياللارنى خورلايدۇ، دەيدۇ؛ مېنىڭچە، ئۇنداق بولمىسا كېرەك.»

مېنىڭچە، خۇددى ئادەملەرنىڭ نەزىرى ھەرخىل، پىكىر - خىياللىرى، ۋاستىلىرىمۇ ھەرخىل بولغىنىدەك، «ئۇنداق» مۇ ئەمەستۇر. چەت ئەللىكلەرنىڭ ھەممە ئاياللارنى قەدىرلەيدىغانلىقىنى سوغۇق گەپ قىلىشقا ئامراق ئادەملەر ئېھتىمال، قەستى بىرەر ئايالدا، دەر. بەزى ئاياللارنى خورلايدىغان ئەھۋاللارنى بەزىدە، قەستى بىرەر ئايالدا، دەپ ئېيتىش ھەم مۇمكىن. قەيسەر فرېئۇد سىگمۇند ئەپەندى «روھ ئانالىزى» نى تەرغىب قىلغاندىن كېيىن، بىرمۇنچە پاكىزاھە ئالىيجانابلارنىڭ پەردا تونلىرى يىرتىپ تاشلاندى. لېكىن، پاكىزاھە ئالىيجانابلارنىڭ تونلىرىنى يىرتىپ تاشلىغان ئادەملەر، ھازىرمۇ شۇنداق تون ئىچىدە تۇرۇۋاتىمەن دەپ، ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىمىغانلىكى بىرنەرسە بولمىسا، ئۇلارنىڭ «چاكىنا ئادەم» بولۇشى ناتايىن.

مېنىڭچە، «ئۇنداق» مۇ ئەمەستۇر. جۇڭگو ئادەملىرى «پەيغەمبەرلەرنىڭ زامانسازى» نىڭ مۇرىتى، ئۇلار XX ئەسىردە ياشاۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ جۇڭگوچە پەتۋالىرى بار، ئەجنەبىيلەرچە پەتۋالىرىمۇ بار، خورلاشتا ياكى قەدىرلەشتە، ئەلۋەتتە، ئۆز خاھىشى

بويىچە يولغا سىغىدىغان ھالدا ئىش قىلىدۇ؛ ئەركەكلەرنى قەدىر-
لەپ، ئاياللارنى خورلىسىمۇ ئۆز مەيلى، ئاياللارنى قەدىرلەپ،
ئەرلەرنى خورلىسىمۇ ئۆز مەيلى، بىرەر ئايالنى دەپ بارلىق ئايال-
لارنى قەدىرلىسىمۇ ياكى بىرنەچچە ئايالنى خورلىسىمۇ ئۆز مەيلى،
بىرەر ئەركەكنى دەپ بىرنەچچە ئايالنى ياكى ئەركەكنى خورلىسىمۇ
مەيلى... بىراق شۇنىسى ئەپسۇسلىنارلىقى، چېن شىيىڭ ئەپەندى
ئەھۋالنىڭ تېگى - تەكتىنى تاپقاندىن كېيىن، گاچىلاردىن ياكى
خۇنەسلەردىن باشقا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى فرېئۇد ئەپەندى قازغان
ئورەككە چۈشۈپ كەتتى.

ئۆزى چۈشۈپ كەتكەنلىرى ئۆزىگە ئۆزى زامىن. لېكىن،
ئۆزى چۈشۈپ كەتكەننىڭ ئۈستىگە ئالاقىسىز بىگانىلەرگىمۇ كاسا-
پىتىنى يەتكۈزگەنلىكى كىشىنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدۇ. قىزلار
دارىلمۇئەللىمىنى — مەن بىناۋات، يەنە قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى
دەۋاتىمەن — دىكى دولقۇننى ئالسام، بەزى ئادەملەرنىڭ نەزىرى
بويىچە ئالغاندا، تىلغا ئېلىشقا ئەرزىمەيتتى، لېكىن بىرمۇنچە
قىممەتلىك نەرسىلەرنى، مەسىلەن، «گېزىتلارنىڭ سەھىپىسى» ۋە
«ياشلارنىڭ ۋاقتى» دېگەندەك نەرسىلەرنى بەند قىلىۋالغانلىقى ئۈ-
چۈن، «ھازىرقى زامان ئەنزارى»نىڭ «سەھىپە»سىمۇ، چېن شى-
يىڭ ئەپەندىنىڭ ۋاقتىمۇ ئۇنىڭ كاساپىتىگە بىرئاز ئۇچراپ كەت-
كەن. ئۇ دولقۇننىڭ ھەممىدىن چوڭ گۇناھى شۇكى، ئۇ «ئەر-
كەكلەرنى قەدىرلەپ، ئاياللارنى خورلاش»، ئاياللارنى قەدىرلەپ،
ئەركەكلەرنى خورلاش دېگەندەك زور سىرلىق مەسىلىلەرگە تىل
تەگكۈزگەن. ئەگەر چېن شىيىڭ ئەپەندى ھەممىدىن بۇرۇن كۆز
ئالدىغا كەلتۈرمىگەن، ئوتتۇرىغا قويمىغان بولسا، دولقۇننىڭ بۇ
گۇناھلىرى نەزەردىن ساقىت بولۇپ كېتىشى ئېھتىمال ئىدى.

مېنىڭچە، ئاۋسترىيىنىڭ ئالىملىرى بىرئاز ھەددىدىن ئېشىپ
كېتىپتۇ، فرېئۇد ئەنە شۇلارنىڭ بىرى. ئۇ ئۆزىنىڭ روھ ئانالىز-

دا ھەممىگە ئوخشاش قارىغان، ئۇ ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىنسانىيەت
ئالىمىدىن خالىي بولغان خۇدالىق مەرتىۋىسىگە چىقىۋېلىشىغا يول
قويمىغان. ھېلىقى ئۆمرى كوتا Otto Weininger ئاياللارنى قاتتىق
ھاقارەتلىگەن؛ مەيلى ئۇ ئايال مۇدىر، ئوقۇغۇچى، يۇرتدىشى،
ئۇرۇق - تۇغقىنى، مەھبۇبى، خوتۇنى، خوتۇنىنىڭ يۇرتدىشى
بولسۇن، ھېچقاندىقىنى ئاياپ قويمىغان، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئانىسىنى-
مۇ ھاقارەتلىگەن. ئۇنىڭ بۇ تىل - ئاھانەتلىرى فرېئۇدنىڭكىگە
ئوخشاش، ئۇلاردىن پايدىلىنىش تەس. بىزنىڭ پروفېسسور ياكى
ئالىملىرىمىزنىڭ بىرەر ئوڭشاش ئۇسۇلى بارمىكىنتاڭ؟ لېكىن،
ئالدى بىلەن شۇنداق بىر خۇش خەۋەرنى يەتكۈزەي: Weininger
ئۆزىنى تاپانچا بىلەن ئېتىپ ئۆلۈۋاپتۇ. ئۇنىڭ ئۆلۈۋالغانلىقى
لىيۇبەيجاۋنىڭ كالتەكچىلەرنى باشلاپ بېرىپ قىزلار دارىلمۇئەللى-
مىنى — مەن بىناۋات، يەنە قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنى تىلغا
ئېلىپ سالدىم — دىكى «قىزچاقلار»نى ئۇرغىنىغا ئوخشاش «كۆ-
ڭۈللۈك» بىر ئىشتۇر، ئەمدى ئۇنىڭ پەتىۋالىرىغا پەرۋا قىلمىسى-
مۇ بولار.

يەنە بىر خۇش خەۋەر. «قىزچاقلار»نى مەكتەپتىن سۈ-
رۈپ - توقاي قىلىپ چىقىرىۋېتىشكەندىن كېيىن، جاڭ سۇڭنىيەن
ئەپەندى «رۇسسونىڭ ئېتىقادى»نى نەقىل كەلتۈرۈپ: «جاھان
ئەھلى نادان بولغاچقا، بىرمۇنچە مەسىلىلەرنى ئاخىر قورال كۈچى
بىلەنلا ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ!» دەپ يازدى («بېيجىڭ
گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»نىڭ 250 - سانىغا قاراڭ).
ياڭ يىڭيۇ خانىم ۋە جاڭ شىجاۋ ۋەزىرگە ئوخشاش بىرنېمىلەرنىڭ
ئېيتىشىچە، ئالىتوپىلاڭ كۆتۈرگەن «قىزچاقلار» ناھايىتى ئاز
ساننى تەشكىل قىلىدىكەن؛ دېمەك، جۇڭگودا ئەقىللىق ئادەملەر
كۆپ ئىمىش، ئۈمىدۋار بولۇشقا ئەرزىيمىش.

ئەمدى ئۆز ئۇستۇمدە سۆزلىگۈم كەلدى.

بۇ يىل مېنى ئىككى قېتىم «ئالىم» دەپ تەرىپلەشتى، لېكىن بۇ تەرىپنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن يەنە دەرھال بىكار قىلىشتى. بىرىنچى قېتىمقىسى — مەن، جۇڭگو ياشلىرى چەت ئەل كىتابلىرىنى كۆپ ئوقۇشى كېرەك؛ جۇڭگو كىتابلىرىنى ئاز ئوقۇشى ياكى ئوقۇماسلىقى كېرەك، دەپ تەشەببۇس قىلغان ۋاقتىمدا، مۇلاھىزە چىلەردىن بىرىنچىسى، ئەزەلدىن ئالىم دەپ تەرىپلىنىپ كېلىۋاتقان لۇشۈن ئۇنداق تەشەببۇس قىلماسلىقى كېرەك ئىدى، ھازىر ئۇنىڭ شۇنداق قىلغانلىقى ئۇنىڭ ئالىم ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ، بەلكى ئەجنەبىيلەر قۇلىمىكىن دېگەن گۇماننىمۇ پەيدا قىلىدۇ، دېگەندى. ئىككىنچى قېتىمقىسى — مانا بۇ نۆۋەت مۇشاۋىرلىق خىزمىتىمدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، «دەشت - بايا‌ۋان» ژۇرنىلىدا K S ئەپەندىگە يازغان جاۋاب خېتىمنى ئېلان قىلىپ، جاڭ شجاۋنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكى ۋە يازغان ماقالىلىرى ئۇستىدە توختالغىنىمدا، يەنە بەزىبىر مۇلاھىزىچىلەر: «ئەرزىمەس مۇشا‌ۋىرلىق خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن جاڭ شجاۋغا قارشى چىقتى، ھەقىقەتەن ئىچى تار ئىكەن، «ئالىمغا لايىق خىسلىتى» يوق ئىكەن، «ئالىمغا لايىق خىسلىتى» يوق بولۇش بىلەنلا قالماستىن، پەس ئادەم ئىكەن دېگەن گۇمانمۇ يوق ئەمەس» دەپ يازدى.

دۇرۇس، «ئالىمغا لايىق خىسلىتى» بولمىغان ئادەم ئالىم ئەمەس - دە. شۇنداق بولسىمۇ، بەزىلەر ماڭا ئالىم دېگەن ئۇنۋاننى زورمۇ زور تاڭدى. بۇ ئۇنۋاننى قاچان ئىنئام قىلدى، قاچان بېكىتتى، بۇنىڭدىن مېنىڭ قىلچىلىكمۇ خەۋرىم يوق. ئۇلار گېزىتتا مېنى ئالىم دەپ ئاتىغان، شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆزۈمنىڭ ئەسلىدە ئالىم ئىكەنلىكىمنى بىلگەن چاغدا، مېنىڭ گۇناھلىرىمنى مۇ ئېلان قىلىپ، شۇ سالاپەتلىك ئۇنۋاننى مەنئى قىلىشتى، گەرچە

ئۇچىنچى قېتىم باھانە قىلىش ئۈچۈن يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈشمەي قويمايدىغانلىقى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ.

مېنىڭ ئويلىشىمچە، مۇشاۋىر — ئەدىبلەر، شائىرلار گاھىدا مۇپەتتىش دەپ خاتا يېزىپ يۈردى، ھۆكۈمەتنىڭ دەپتىرىدە يېزىلىغىنىغا ئاساسەن، بۇ يەردە تۈزىتىپ قويماي — دېگەن مەنىسەپ ئۇقىدىر «ئەرزىمەس» مەنىسەپىمۇ ئەمەس ئىكەن، مەن شۇ مەنىسەپتىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، بەزىلەرنىڭ شۇ بوش قالغان ئورۇنغا چىقىش كويىدا يۈرگەنلىكى بۇنىڭغا خېلى چوڭ دەلىل بولالايدۇ. ئانچە ئەرزىمەيدۇ دەپ قارىغانلارغا كەلسەم، ھازىرچە ئۇلارنىڭ قولىدىن «مەنسىنى يېشىپ بەرگىلى بولمايدۇ»غان بەزىبىر شېئىر، ماقالە يېزىش ئىشى كەلگەچكە، ئىختىيارسىز ھالدا «باشقىلارنىڭ چاپىنى بىلەن تەرلەپ» يۈرۈۋاتسا كېرەك، چۈنكى ئادەملەرنىڭ كەلگۈسىگە كۆزى يەتمەيدۇ - دە. بىراق، مەن ئۆزۈمنىڭ «ئۇلۇغ، دانا ئىگەمنىڭ ئالدىدا گۇناھقا لايىق مۇلازىم» لارچە كۆڭۈلدىكىدەك مالايلاردىن بولۇپ قالمىغانلىقىمغا، شۇنىڭ ئۈچۈن «كىشىلەرنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقىش»قا مۇۋاپىق بولالماي، مەمۇرىي پالاتادا جاڭ شجاۋ ئۇستىدىن ئەرز قىلىپ سالغانلىقىمغا ئۆكۈنمەن.

ئەرز بەرگەندىن كېيىن، پەقەت K S ئەپەندىگە يازغان جاۋاب خېتىمدىلا جاڭ شجاۋ ئۇستىدە بىر قېتىم توختالغانىدىم، لېكىن شۇنىڭ بىلەن «پەس ئادەم»لەردىن بولۇپ قاپتىمىشمەن. ئەمما، باشقا بىر مۇلاھىزىچى بولسا، لۇشۈن خۇمارىدىن چىققۇدەك تىللىماپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن لۇشۈن كارغا كەلمەس ئادەم ئىكەن، دەپ يازدى. مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار ھەقىقەتەن غەلىتە ئىش؛ ھەرقاچان «دەككە يېگەن»گە ئوخشاش ھادىسىلەر يۈز بەرگەندە، ئادەتتە مېنىڭ تەرىپىمنى ئالىدىغان ئادەملەرنىڭ تولىسى مېنىڭ بىر ئامال قىلىپ تاقابىل تۇرۇشۇمنى، ھەتتا ۋاقتىنچە بىر ئامال

قەلبىڭ جان ساقلىشىمنى ئۈمىد قىلسا، ئادەتتە مېنى يامان كۆرىدۇ. غان ئادەملەر بولسا مېنىڭ كامالەتكە يەتكەن كەڭ قورساق ئادەم بولۇشۇمنى، رەقىبلىرىم رەزىل ئۆسەك سۆزلەرنى تارقاتقان ۋە سۈيقەست ئىشلەتكەن تەقدىردىمۇ سالاپىتىمنى بۇزماي، قىلچىلىك- مۇ غەزەپ - نەپرەتسىز ھالدا دەردنى ئىچىمگە تىنىپ ئولتۇرۇشۇم- نى ياكى نەيزە تەڭلىشىپ، تىللىشىپ، قان چېچىشىپ ھالاك بولۇشۇمنى ئارزۇ قىلىدۇ. نېمىشقا؟ ئۇلار مەخسۇسلا مېنىڭ ئۆز سۈپىتىمنى ساقلاپ قېلىشىمنى كۆزلەيدۇ - دە.

بەس، ئەملىيەتتە «دەككە» يېگىنىم يوق، ناھايىتى چوڭ دېگەندە «ئېزىتقۇ»غا ئۇچرىدىم.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

قۇرۇق گەپ ئەمەس (2)

جۇڭگولۇقلار كەڭ قورساق خەلق، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يۈ- رەتتىم، ھازىر قارىسام، ئۇنداقمۇ ئەمەستەك تۇرىدۇ. لېكىن، ياخشى تەرىپىنى قىلمىدىكەنمىز، ئۇنداق بولسا، نازاپەتكە ئەھمىيەت بېرىدۇ، جىگىرى بار دەپ تۇرايلى. جۇڭگولۇقلار ھەر ئىشتا ئۆز- ىڭ بىرىنچى بولۇشىنى، بىردىنبىر بولۇشىنى خالايدۇ، باشقا نەرسىلەرنىڭ ئۆزىنىڭكى بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇشىنى ياخشى كۆر- مەيدۇ. جانلىق تىل ئۈسلۇبى بىرنەچچە يىل يولغا قويۇلغانىدى، قەدىمىي تىل ئۈسلۇبى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەملەر نەپرەتلىنە- دىغان بولدى؛ بىرئاز يېڭى شېئىر ئوتتۇرىغا چىققانىدى، قەدىمىي شېئىر بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار يامان كۆرىدىغان بولۇپ قالدى؛ بىرنەچچە پارچە قىسقا شېئىر ئوتتۇرىغا چىققانىدى، داستان يازىدە- غانلارنىڭ ئاچچىقى كېلىدىغان بولۇپ قالدى؛ بىرنەچچە ژۇرنال چىققانىدى، باشقا ژۇرنال چىقىرىدىغانلار: تولىمۇ كۆپىيىپ كەت- تى، تولىمۇ ناچار، كەلگۈسىدە شاللاپ تاشلىنىدىغان ماتېرىيال بولماقتىن باشقا ئىلاجى يوق، دەپ قارىغايدىغان بولدى.

جۇڭگونىڭ بەزى يەرلىرىدە «قىز بالىنى سۇغا تاشلايدۇ»غان ئەھۋال ھازىرمۇ بار، بۇنىڭغا، ئۇلار كەلگۈسىدە شۇم پېشانە بولۇپ چىقىدۇ، دېگەن پەرەز زامىن بولغان. ئەپسۇسكى، قىز بالىنى سۇغا تاشلايدىغان ئادەملەرنىڭ دىتى يوق، ئەگەر دىتى بولغان بولسا، ئوغۇل بالىنىمۇ شۇنداق قىلغان بولسا، بىرمۇنچە نان قېپىمۇ ئازايغان بولاتتى.

لېكسن، باشقىلارنى «شاللاپ» تاشلايدىغانلارنى مەدھىيىلەيدىغان ئادەملەرمۇ ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئىچىدە يوقالمايدىغان قانداق نەرسىلەر بارلىقىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشى كېرەك؛ ئۇنداق قىلمىسا، ۋاقتانۇاق كەلگەندە، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالمىغان ھالەتتىمۇ پۇشايمانغا قالىدۇ. بىراق، ھەرقاندق ئادەم ھەرقاچان ئۆزۈمنىڭ راست، دەيدۇ، بۇمۇ شاللاپ تاشلىنىشتىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى بولىسا كېرەك. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، شۇنداق بىر ئادەم بولغانىكەن، ئۇ «بارلىق مەخلۇقات مۇرادىغا يېتەلمىسۇن» دېگەن گەپكە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ئۇنىڭ: جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ تۈگىسە، مەنلا يالغۇز ھايات قالسام ۋە يەنە بىر ئايال، يېمەك - ئىچمەك ساتىدىغان بىر ئادەم قالسا، دەيدىغان ئۆمۈرلۈك بىرچوڭ ئارزۇسى بار ئىكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقى نامەلۇم، ئۇزۇندىن بۇيان ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىمىدىم؛ ئېھتىمال، جۇڭگو ئادەملىرى ئۆلۈپ تۈگەپ كەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن بولسا كېرەك.

ئاڭلىشىمچە، جاڭ شىنخەي ئەپەندى مۇنداق بىر ئەھۋالنى كۆرۈپتۇ: ئىككى نەپەر ئامېرىكا ئەسكىرى جۇڭگونىڭ رىكشىچىسىنى ۋە كوچا ساقچىسىنى ئۇرغانىكەن، شۇنىڭ بىلەن 30 — 40 ئادەم، كېيىن 100 دىن ئارتۇق ئادەم ئۇلارنىڭ ئارقىسىغا چۈشۈپ، «ئۇر! ئۇر!» دەپ توۋلاپتۇ، ئامېرىكا ئەسكەرلىرى، ئاخىر، ساق - سالامەت ھالدا دۇڭجياۋ مىنشياڭ كوچىسىنىڭ ئاغزىغا يېرىۋاپتۇ ۋە تېخى ئارقىسىغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ: «قېنى، كېلىشمەمسەن، كەل!» دەپ ۋارقىراپتۇ. قاراڭ، بۇ قىزىق ۋەقەنى! ھېلىقى «ئۇر!» دەپ توۋلىغان 100دىن ئارتۇق ئادەم ئىككى مىنۇت ئىچىدە بەدەر تىكىۋېتىپتۇ!

چېن شىيىڭ ئەپەندى ئۆزىنىڭ «قۇرۇق گەپ» لىرىدە بۇ ئەھۋالنى سۆكۈپ: «ئۇر! ئۇر! ئۇرۇشمىز! ئۇرۇشمىز! دەيدىغان

بۇنداق جۇڭگو ئادەملىرىگە، تۇف!» دەپ يېزىپتۇ.

بۇنداق جۇڭگولۇقلارغا ھەقىقەتەن «تۇف» كېرەك. ئۇلار نېمىشقا ئۇرمايدۇ؟ ئۇرۇپ قويسا، ئېھتىمال، ئۇلارنى «بوكسچى باندىت» دەيدىغان ئادەملەر چىقىشى مۇمكىن. لېكسن، كىممۇ ئۇنداق ئەندىشىلەرنى قىلسۇن؟! ئاخىر ئۇرمىغانلىقى شەكسىزكى، «قورقۇنچاق» لىق. ئۇلاردا مۇشتىتىن باشقا نېمە بولسۇن؟!

ئۇلار ھېلىقى ئامېرىكا ئەسكەرلىرى دۇڭجياۋمىنشياڭ كوچىسىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، يىراقتا تۇرۇپ تۇكۇرگەنمىكىن يا؟ «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا بۇ ھەقتە خاتىرە يوق. ئېھتىمال، «قورقۇنچاق» بولسىمۇ، «پەس» لىكتە ئۇ دەرىجىگە يەتمىگەندۇر.

بىراق، ئامېرىكا ئەسكەرلىرى دۇڭجياۋمىنشياڭ كوچىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ، قىلچە زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىماپتۇ، ئۇلار تېخى كۈلۈپ «قېنى كېلىشمەمسەن! كەل!» دەپ توۋلاپتۇ. سەلەر ئۇلاردىن قورقماستىن، «ئۇر! ئۇر! ئۇرۇشمىز! ئۇرۇشمىز! ئۇرۇشمىز!» دېيىشكە پېتىنالامسىلەر؟ ئەنە شۇ 100 دىن ئارتۇق ئادەم جۇڭگولۇقلارنىڭ تاياق يېيىشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە غىڭ - پىڭ قىلماسلىقى ھەق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ!

«بۇنداق جۇڭگو ئادەملىرىگە تۇف! تۇف!!!»

تېخىمۇ ئېچىنىشلىق يېرى شۇكى، ھازىرقى ۋاقىتتا «پىتىنخورلار پەس - رەزىللىكتە جاڭ بىنلىندىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ»، خۇددى «قۇرۇق گەپ» تە يېزىلغىنىدەك، ئۇلارنىڭ قولىدىن «گېزىتلاردا يوشۇرۇن ئىسىم بىلەن بىر - ئىككى پاي تەنە ئوقى ئېتىشلا كېلىدۇ». ئەگەر «سەن ئاممىۋى دىكتاتورىنىڭ زۇلمى دەستىدىن ئېزىلگەن ئادەملەرنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ بىر - ئىككى ئېغىز لىللا گەپ قىلىدىكەنسەن، سەن ياكى شۇ ئادەم بىلەن

‹يېقىن مۇناسىۋىتى بار› بولۇپ چىقىسەن ياكى ئۇنىڭ زىياپىتىنى يېگەن بولىسەن. مۇشۇنداق بىر جەمئىيەتتە بىرەر گېزىت نېرى - بېرىسىگە قارىماي، ھەق - ناھەق ئۈستىدىلا مۇلاھىزە يۈرگۈزىدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھەرخىل قۇرۇق سۆز، قۇرۇق تۆھمەت يېغىپ كېتىشى تەبىئىي.» يېقىندىن بۇيانقى ئەمەلىي ئەھۋال ھەقىقەتەن شۇنداق. قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدىكى دولقۇنىنى ئالسام، چېن شىيىڭ ئەپەندى بىزنىڭ ئۈستىمىزدىن چىققان «ئۆسەك سۆز»لەرنى ئاڭلاپتۇ؛ ئۇ «ئۆسەك سۆز»لەرنىڭ زادى قانداق گەپ ئىكەنلىكىنى، «پەس - رەزىللىكتە جاڭ بىنلىندىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ»غان قايسى ئادەملەر پەيدا قىلغانلىقىنى بىلسەم كاشكى. قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ جىنايەتلىرى جاڭ شىجاۋنىڭ ئەرزىدە يېزىلىپتۇ، ئۇنىڭغا ئاساس قىلىنغان «ئۆسەك سۆز»لەرنى «پەس - رەزىللىك»تە ھەتتا ھايۋاندىنمۇ بەتتەرلىشىپ كەتكەن قايسى ئادەملەرنىڭ پەيدا قىلغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن. لېكىن، ئوقۇغۇچىلار سۈرۈپ - توقاي قىلىپ چىقىرىلدى، شۇ چاغدا زىياپەت ئۈستىدە مەززە قىلىپ ئولتۇرغانلارمۇ يوق ئەمەس — لېكىن، تەبىئىيكى، بۇمۇ «پىتنە - ئىغۋا»دۇر؟!

لېكىن، مەن «ئۆسەك سۆز»لەرگە ئەجەبلىنىپ كەتمەيمەن، پەيدا قىلىدىغانلار بولسا پەيدا قىلىۋەرسۇن. خەيرىيەت، جۇڭگودا «ئاممىۋى دىكتاتورا»نىڭ ۋاقتى تېخى يېتىپ كەلمىدى، بار - يوقى نەچچە ئون ئادەم بولسىمۇ، «ھوقۇق كۈچى يوق» ئادەملەردىن بىرەرى بىر توپ ساقچىنى چاقىرىپ، ئايال لۈكچەكلەرنى ياللاپ ئۇرىدىغان بولسا، ئۇلارنى تارقىتىۋېتەلەيدۇ، مېنىڭ «زۇلۇم دەستىدىن ئېزىلگەن ئادەملەر» ئۈچۈن بىرەر «لىللا گەپ» قىلىشىمغا ھاجەت قالمايدۇ. «لىللا گەپ» قىلغان تەقدىردىمۇ، كىشىلەرنىڭ ئىشىنىپ كېتىشى ناتايىن، چۈنكى «مۇشۇنداق بىر جەمئىيەت»تە بەزى «لىللا گەپ» «ئۇنىڭ زىياپىتى» مۇناسىۋىتى

بىلەن كېلىپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. بىراق، «زاماننىڭ ئۆتۈشى، ماكاننىڭ ئۆزگىرىشى»، «زىياپەت»تىكى تاماقلارنىڭ ھەزىم بولۇپ سىڭىپ كېتىشى نەتىجىسىدە پەقەت قىلچە ئىسسىقى يوق «لىللا گەپ»لا قالىدۇ. ئەگەر زىياپەتمۇ ئۆز رولىدىن قالىدىغان بولسا، مەن ئويلايمەن، جۇڭگو خېلىلا نۇرلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

لېكىن، بۇنىڭمۇ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق. يالغۇز خۇدادىن باشقا كىممۇ خەلقىئالەمدىن خالىي بولۇپ، ھەقىقىي ئادىل - لىللا باھا بېرەلىسۇن؟! ئادەملەرنىڭ «لىللا» ئىش قىلىۋاتىمەن دەپ ئويلىغان ۋاقتى بىرئاز شىركەيپ بولغان ۋاقتى. خەلقىئالەم «ئۆز بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزگىلەرنى يەكلەش»نى ناھەقچىلىك دەپ قارايدۇ، «ئۆزگىلەر بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزىنى يەكلەش»كە ياتىدىغان ئىشنى ھېچكىم قىلمايدۇ. ھازىرقى كۈندە، ئەگەر بىر ئادەم سۆيىمەن دەپ كەلسە، ساراڭ بولۇپ قالمىغانلىكى ئادەم ئۇنىڭغا تەستەك ئۇرمىسا كېرەك.

9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى

14 ـ يىلى «كىتاب ـ نامە ئوقۇش»نىڭ تەشەببۇس قىلىنىشى

جاڭ شجاۋ كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلغاندىن بۇيان، گېزىت ـ ژۇرناللاردا، كىتاب ـ نامىگە ھۆرمەت قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، كىتاب ـ نامە ئۆرۈش — تارىخنى ئارقىغا چېكىندۈرۈش بولىدۇ، دېگەنگە ئوخشاش مۇھاكىمىلەر قايتا ئوتتۇرىغا چىقىپ قالدى. مېنىڭچە، بۇ ئارتۇقچە ئاۋارىچىلىك، چۈنكى مىنگونىڭ 14 ـ يىلىدىكى «كىتاب ـ نامە ئوقۇش»مۇ مىنگودىن تۆت يىل ئىلگىرىدىكىگە ۋە مىنگونىڭ 4 ـ يىلىدىكىگە ياكى كەلدىكىگە ئوخشاش؛ تەشەببۇس قىلغۇچىنىڭ ئويى ئومۇمەن قارشى چىققۇچىلارنىڭ پەرەز قىلغىنى بىلەن ئوخشاش بىر ئىش ئەمەس.

كۆڭزىنىڭ سېغىنىشى، رايىش ئۆلىمالارغا چوقۇنۇش، كىتاب ـ نامىلەرنى قەدىرلەش، قەدىمگە قايتىش دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقىنىغا ناھايىتى ئۇزۇن زامان بولدى. پادىشاھلار، ۋەزىرلەر ئەزەلدىن تارتىپ ئۇلارنىڭ بىرەرىنى قوللاندى، بەزىسى «خەلقئالەمگە ۋاپادارلىق يولى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلدى»، بەزىسى «خەلقئالەمنى ساداقەتلىك بولۇشقا دالالەت قىلدى»، «خەلقئالەمنى ئىپپەتلىك، ئەقىدىلىك بولۇشقا دەۋەت قىلدى» ھەم. لېكىن، 24 تارىخ ھازىرمۇ بارغۇ؟ ئۇنىڭدا زادى قانچىلىك ۋاپادار بالا، سادىق مۇلازىم، ئەقىدىلىك خوتۇن ۋە پىداكار قىز بار؟ تەبىئىيكى، تارىخ كىتابلىرىغا سىغمىغۇدەك

دەرىجىدە كۆپ بولۇشى ئېھتىمال؛ ئۇنداق بولسا، ئۆز تەۋەسىدىكى ئادەملەرنىلا تەربىيلەيدىغان ۋىلايەت، ناھىيە تەزكىرىلىرىنى ۋاراقلاپ كۆرۈڭلار. شۇنى ئېيتالايمەنكى، ئەپسۇسكى، ئەركەكلەردىن چىققان ۋاپادارلار ۋە سادىق مۇلازىملار كۆپ ئەمەس؛ پەقەت ئەقىدىلىك، پىداكار خوتۇن ـ قىزلارنىڭ رويخەتلىرى ھەرھالدا بىر دەستە ھەتتا بىرنەچچە دەستە تېپىلىدۇ. كۆڭزىنىڭ ئۇممەتلىرى كىتاب ـ نامىلەرنى قانداق ئوقۇيدىكىنىتاق؛ ئەكسىچە خەت ـ ساۋاتى يوق ئاياللار ناھايىتى ئەمەلىيەتچان كېلىدۇ. خوش، ياۋروپا ئۇرۇشى تۇغۇلغاندا ئۇرۇشقا قاتناشقانلىقىمىز ئۈچۈن دائىم ئۆزىمىزگە تەمەننا قىلمىغانمىدۇق؟ لېكىن، «مۇھاكىمە ۋە بايان» بىلەن نېمىس ئەسكەرلىرىنى ئېرىتەلىدۇقمۇ؟ «پالنامە» بىلەن سۇ ئاستى پاراخوتلىرىنى ئاغدۇرۇۋېتەلىدۇقمۇ؟ رايىش ـ ئۆلىمالار پەخرلىنىپ يۈرگەن خىزمەتلەرنى ئەكسىچە ئېلىپىنىڭ سۈنۇقىنى بىلمەيدىغان مۇھاجىر ئىشچىلىرىمىز كۆرسەتكەن!

دېمەك، جۇڭگونىڭ بېشىنى ساقايتىمىز دەيدىكەنمىز، ساۋاتسىز بولغانغا يەتمەيدىغاندەك تۇرىدۇ، چۈنكى ساۋاتلىق بولۇش كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇش كېسىلىنىڭ مەنبەسىگە ئايلىنىپ قالمىدىغاندەك تۇرىدۇ. «ئۆيدە يوق ۋاقىتدا يوقلاپ بېرىش»، «باشقا بەگلىكلەرگە سوۋغا ـ سالام كۆتۈرۈپ بېرىش»لار قالتىسمۇ ئۇسۇل. بۇلار كىتاب ـ نامىلەردە پۈتۈكلۈك تۇرۇپتۇ، مەن بۇلارنى پىششىق ئوقۇغان. پەقەت دۆت كالىغا ئوخشاش ئۆتۈپ كەتكەن قاپاق باش ئادەملەرلا كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇشنى جان ـ دىلى بىلەن تەشەببۇس قىلىشى مۇمكىن. ئۇنداق بىرنېمىلەر بىلەن بۇ مەسىلە ئۇستىدە مۇزاكىرىلىشىشكە ئەرزىمەيدۇ. ئۇلار ئۇنداق كىتاب ـ نامە، مۇنداق قەدىم دەپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە قۇرۇق داۋراڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلاردىن: كىتاب ـ نامىلەرنى يەن خۇي، زىسى، مېڭ كې، خۇ شى، چىن خۇەي (ئۇ

جۇاڭيۇن دەرىجىسىگە ئېرىشكەن) ، ۋاڭ شۇرېن، شۇي شىچاڭ ۋە ساۋ كۈنلەردەك كامالىتىگە يەتكۈزۈپ ئوقۇش كېرەكتۇر؟ قەدىمنى چىڭ (يەنى ئاتالمىش «سەلتەنەتىمىز») ، يۈەن، جىن، تاڭ، خەن سۇلالىلىرىدىكىدەك، يۈ، تاڭ، ۋېن، ۋۇ، جۇگۇڭ قاتارلىق پادىشاھلاردەك ۋە ۋۇخۇەيشى، گې تيەنشىلەردەك مۇكەممەل ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەكتۇر؟ دەپ سورايدىغان بولساق، ئۇلار ئېنىق جاۋاب بېرەلمەيدۇ. ئۇلار يەن خۇي... ساۋ كۈنلەرنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ، «سەلتەنەتىمىز»... گې تيەنشىلەرنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنىمۇ ئېنىق بىلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ داۋراڭلىرى ئەخلەت دۆۋىسىنى تاپالماي قالغان، چىۋىنلارنىڭ گىژىلدىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلار كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇشنى جان ـ دىلى بىلەن تەشەببۇس قىلغان دۆتلەر بولغاچقا، ئۇلار ئىشنىڭ ئېپىنى، ئۇستىلىق قىلىشنى، خۇشامەت قىلىشنى بىلمەيدۇ، شۇڭا كاتتا ئادەملەرگە خاس خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولالمايدۇ؛ ئۇلارنىڭ تەشەببۇسىمۇ، تەبىئىيكى، ھەرگىز بىرەر ئۇنۇم بەرمەيدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ تەشەببۇسى مۇناسىۋىتى بىلەن بەزى مۇلاھىزىلەرنى قوزغىيالايدىغانلار كاتتا ئادەملەر بولسا كېرەك. كاتتا ئادەملەر ھەرگىز دۆت كالا ئەمەس، ئۇلار دۆت كالا بولغان بولسا، ئاللىقاچان دېرىزە ئالدىدا مۇكچىيىپ قالغان، ئېتىزدا قېرىپ ئۆلگەن بۇلاتتى. ھازىرقى ۋاقىت «ئىنساپ ـ تەۋپىق قەدىمكىدەك بولماي قالغان» ۋاقىت ئەمەسمۇ؟ ئۇلارنىڭ قانداق كاتتا بولۇپ قالغانلىقى چۈشىنىشلىك، بۇلارنىڭ تەشەببۇسلىرى ئەمەلىيەتتە ھېلىقى دۆت كالىلارنىڭ چىن تەشەببۇسلىرىغا ئوخشاشمايدۇ، بۇلارنىڭ باشقا غەرىزى بار. بۇلارغا قارشى تۇرغۇچىلار ئەگەر، ئۇلار كىتاب ـ نامىلەرنى دۆلەتنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرگىلى بولىدىكەن ئىشەنچ بىلەن ئوقۇيدۇ دەپ قارايدىغان بولسا «تولىمۇ خاتالاشقان» بولىدۇ!

ھازىرقى كاتتا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى چېچەن دەپ ئىشىنىپ كېلىۋاتىمەن؛ ئەكسىچە ئېيتقاندا، ئەگەر ئۇلار ياۋاش ـ راستگۇي بولغان بولسا، كاتتا بولالماس ئىدى. ئۇلارنىڭ ئېسىۋالغان ۋىۋىسىكىسى مەيلى بۇددا ئىلمى بولسۇن، مەيلى كۇڭزى تەرىقىتى بولسۇن، ئۇنىڭ كارايىتى يوق. قىسقىسى، ئۇلار كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇشنى ئوقۇغان، ئۇلاردىكى بەزى سىرلارنى ئوبدان بىلىپ قويغان، بۇ سىرلار جانابىي كۇڭ سولتەكنىڭ ئۇستازى بولغان لاۋدەنىنىڭ ئەسەرلىرىدە بار. ئۇنىڭدىن كېيىنكى كىتابلاردىمۇ تېپىلىدۇ. دېمەك، ئۇلار خەت ـ ساۋاتى يوق ئەقىدىلىك خوتۇنلاردىن، پىداكار قىزلاردىن، مۇھاجىر ئىشچىلىرىمىزدىن چېچەن ئىكەن، ھەتتا كىتاب ـ نامىلەرنى چىندىن ئوقۇماقچى بولغان دۆت كالىلاردىنمۇ چېچەن ئىكەن. نېمىشقا؟ چۈنكى، «ئەلا دەرىجىدە ئوقۇغان مەنسەپدار بولىدۇ» ـ دە. ئەگەر «ئوقۇغان» بولسىمۇ «ئەلا» دەرىجىگە يېتەلمىسە، دۆت كالىدەك نام ـ نىشانسىز بولۇپ قالىدۇ، كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇش توغرىسىدىكى تەشەببۇسىمۇ خەلقىئالەمگە مەلۇم بولماي قالىدۇ.

كۇڭزى «پەيغەمبەرلەرنىڭ زامانسازى» بولغان يەردە ئۇنىڭ «ئۈممەتلىرى» ھازىر كىتاب ـ نامە ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ. ۋۇزېتيەن پادىشاھ بولغاندا، كىممۇ «ئەرلەر ئەزىز، ئاياللار خار» دېيىشكە جۈرئەت قىلالايتتى؟ كۆپ سانلىقلار ھازىر ھەددىدىن ئاشقانلار دەپ ئاتىلىۋاتىدۇ، لېكىن ئەگەر ئېلىمىز لېنىننىڭ رەھبەرلىكىدە بولغان بولسا ئىدى، ئۇلار كوممۇنىزم گې تيەنشى زامانىغا ئۇيغۇن دەپ ئىسپاتلاپ چىقىشقان بولاتتى. بىراق، ئۇلارنىڭ بەختىگە يارىشا ھازىر ئەنگلىيە بىلەن ياپونىيە ئاجىز ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار روسىيە بىلەن يېقىنلىشىشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنى ۋىجدانىنى رۇبلىغا ساتقان دېيىشكە پېتىنىۋاتىدۇ.

كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇيدىغانلارنىڭ ۋىجدانىنىڭ قانداقلىقىنى كۆرەي دېسەم كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ، شۇنداقتىمۇ پەمىچە، ئۇلار چېچەن كىشىلەر بولسا كېرەك ۋە بۇ چېچەنلىكنى كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇشتىن تاپقان بولسا كېرەك. ئىلگىرى مەدەنىيەتلىك بولغان، كېيىنچە بولسا موڭغۇل، مانجۇ جانابلارنى كۈتۈۋالغان بىزنىڭ دۆلىتىمىزدە، قەدىمىي كىتابلار ھەقىقەتەن كۆپ، دۆت بولمىغانلىكى ئادەم ئۈنى ئاز - تولا ئوقۇپلا ساختىپەزلىك، جان باقارلىق، خۇشامەتچىلىك، قىزىل كۆزلۈك، نەپسانىيەتچىلىك دېگەنلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ۋە ھەقىقەتنى سۈيىئىستېمال قىلىپ چىرايلىق نامغا ئىگە بولۇۋېلىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمۇالالايدۇ، يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىسە شۇنىمۇ بىلمۇالايتتى: جۇڭگولۇقلار ئۈنتۇغاق، يەنى سۆز بىلەن ھەرىكەتنىڭ ماسلاشمايۋاتقانلىقى، ئىسىم بىلەن جىسىمنىڭ لايىق بولمايۋاتقانلىقى، باش - ئايىغىنىڭ قارىمۇقارشى بولۇۋاتقانلىقى، پىتنە - ئىغۋا تېرىلىۋاتقانلىقى، لالمىلىق، تېجىمەللىك قىلىنىۋاتقانلىقى قانداق دەرىجىگە يەتكەنلىكىدىن قەتئىينەزەر، مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن ئۇلارنى تەبىئىي ھالدا پۈتۈنلەي ئۈنتۇپ قالىدۇ، تەرىقەتكە ھامىيلىق قىلىدىغان ماقالە - ئەسەرلەرنى ئاز - تولا يېزىپ قالدۇرغانلار كەلگۈسىدە بەربىر «ئاكابىر - ئەشرەپ» بولۇپ قالىدۇ، ۋەھالەنكى كەلگۈسىدە «ئاكابىر - ئەشرەپ» دېگەن نامغا ئېرىشەلمىگەن تەقدىرىمۇ، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى نەق مەنپەئىتىگە نېمە زىيان؟

كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلغۇچى مۇشۇنداق ئادەملەر كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش بىلەن ۋەتەننى قۇتقۇزغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئوپئوچۇق بىلىپ تۇرسىمۇ، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇپ ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇشىنى ئۈمىد قىلمىسىمۇ، لېكىن ھېيلە - نەيرەڭ ئىشلىتىپ، باشقىلارنى دۆت چاغلايدىغانلىرى بار، «كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش» ھەققىدە

كى تەشەببۇس ئەنە شۇنداق ھېيلە - نەيرەڭ ئىشلىتىشتە گېزى كەلگەندە پايدىلىنىدىغان قورالدىنلا ئىبارەت.

نارازىلىق بىلدۈرگۈچى ئەپەندىلەر بۇنى چۈشەنمەي، ئەستايىدىللىق ۋە سەمىمىيلىك بىلەن ۋە تالاش قىلىپ پايدا - زىيان ئۈستىدە گەپ قىلىۋېرىدىكەنسىلەر، ئۇ چاغدا يۈز - خاتىر قىلماي، سىلەرنىمۇ جان - دىلى بىلەن كىتاب - نامە ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان دۆت كالا قاتارغا قوشۇۋېتىمەن.

مانا شۇنداق قولاشمىغان گەپلەر ئارقىلىق «سەلتەنەتلىك» تەشەببۇسنى ئىزاھلاشنىڭ ھۆرمەتسىزلىك بولىدىغانلىقى ئۆزۈمگە مۇ مەلۇم، ھالبۇكى مەن يەنە ئۆز گېپىمگە ئىشىنىمەن، چۈنكى مەنمۇ بۇنى «كىتاب - نامە» ئوقۇشتىن تاپقان. مەن 13 نامەنى تولۇق دېگۈدەك ئوقۇغان.

قېرىلىق يەتكەن مەملىكەت بۇخىل ھادىسىلەردىن خالىي بولمىسا كېرەك. بۇ خۇددى ئادەمنىڭ تېنىگە ئوخشاش، ياشانغانسېرى تەندىكى كېرەكسىز ماددىلار كۆپىيىۋېرىدۇ، توقۇلمىلار ئاربىسىدا مىنېرال ماددىلار يىغىلىۋېرىدۇ- دە، توقۇلمىلار قېتىشىپ، ئاسانلا ھالاك بولىدۇ. ئەسلىدە ئادەمنىڭ تېنىدىكى ئاسرىغۇچى لەيلىمە ھۈجەيرىلەر (Wanderzelle) خۇسۇسىيىتىنى تەدرىجىي ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنىلا ئاسرايدۇ، توقۇلمىلار ئىچىدە تۆشۈك پەيدا بولغان ھامان ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ، توقۇلمىلارنى غاجايدۇ، نەتىجىدە توقۇلمىلار زىيانغا ئۇچراپ، ئاسانلا ھالاك بولىدۇ. روسىيىنىڭ مەشھۇر تېببىي ئالىمى مېتسىچنىكوف (Eliss Metschnikov) بۇ ھۈجەيرىگە ئالاھىدە غاجىلىغۇچى ھۈجەيرە (Eressorzelle) دەپ ئات قويۇپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇنى يوقاتقاندىلا، ئادەمنىڭ تېنى قېرىشتىن ساقلىنىدىكەن؛ بۇنى يوقىتىش ئۈچۈن ھەر كۈنى كىسلاتالىق دورا يەپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن. ئۇ ئۆزى شۇنداق قىلىۋېتىپتۇ.

قەدىمىي مەملىكەتنىڭ ھالاك بولۇشى — كۆپچىلىك توقۇلمىلارنىڭ ناھايىتى كۆپ قەدىمىي ئادەتلەرنىڭ تەسىرىدە قېتىۋېلىپ، ھەربىرىدىكى ئامالسىز قېلىپ، يېڭى شارائىتقا ماسلىشالمىغانلىقى تۈپەيلىدىن بولىدۇ. بەزى ئادەملەر ناھايىتى كۆپ ناچار تەجرىبىلەرنىڭ تەربىيىسىدە چېچەن بولغاچقا خۇسۇسىيىتىنى ئۆزگەرتمەكتە. ئۇلار قېتىشقان جەمئىيەتتە بىشەملىك قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. پەقەت بىشەملىكلا بولغان بولسا، ئۇلار بىلەن مۇزاكىرىلىشىشكە بولاتتى، قەستەن بىشەملىك قىلغۇچىلار بىلەن ئەقىلدىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنى داۋالاشنىڭ بىردىنبىر ئۇسۇلى باشقىدىن دورا قەغىزى يېزىپ، كىسلاتالىق دورا ياكى تازا كۈچلۈك كىسلاتالىق دورا بۇيرۇشتىن ئىبارەت.

ئېھتىياتسىزلىقىمدىن ماقالەمنىڭ ئاخىرىدا يەنە بىر روسىيەلىكنى تىلغا ئېلىپ سالدىم. ئېھتىمال بەزىلەر مېنىڭدىن يەنە رۇبلى ئالدىمكىن دەپ گۇمانلىنار. شۇنى ئەستايىدىل جاكارلايمەنكى: مەن بىر رۇبلىمۇ ئالغىنىم يوق. چۈنكى، بۇ روسىيىلىك روسىيە قىزىللىششتىن ئىلگىرىلا ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇ باشقا جەددىي كېسەلگە مۇپتىلا بولغان، بۇ مەسىلە ئۇ سىناق ئېلىپ بېرىۋاتقان دورىنىڭ ئۇنۇملۇك بولغان ياكى بولمىغانلىقى بىلەن ئالاقىسىز.

ئۆز كۆڭلىنى ياساش

A: A—a—a—ch!

B: سەن چەت ئەلگە كۆچۈپ كەت! بالا ـ چاقلىرىڭنىمۇ ئەكەت! سەن خۇاڭدىنىڭ ئەۋلادىما؟ جۇڭگولۇقنىڭ تىلىدا ئۇندەش گەپ شۇنچە كۆپ تۇرسا، نېمىشقا پەرەڭلەرچە سۆزلەيسەن؟ پېقىر قورقۇپ قالمايمەن، شۇنى ئېيتىپ قويايكى، سەن چەت ئەلگە كۆچۈپ كەت!

C: ئۇ جۇڭگونى ھاقارەتلەۋاتىدۇ، جۇڭگولۇقلارنى خورلاۋاتىدۇ، مەلۇم بىر دۆلەت ئۈچۈن بىزنىڭ جۇڭگونىڭ يامان تەرەپلىرىنى تەشۋىق قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئىككى تۈغقىنىنىڭ يەزنى ئوغلىنىڭ خوتۇنى مەلۇم بىر دۆلەتلىك ئايال.

D: جۇڭگولۇقنىڭ تىلىدا شۇنداق ئۇندەش گەپلەرمۇ يوق ئەمەس، ئۇ شۇنداق توۋلاپ سالدى. بىراق، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ تىرىكتاپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ! ھازىر مەنسەلەشتۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك، مەنسەلەشمىگەن ئاۋازلارنىڭ ھەممىسى ئاۋاز قاتارىغا كىرمەيدۇ. «A—a—a» سى بىرئاز يارايدۇ، لېكىن «ch» سىنىڭ مەنىسى يوق — تەبىئىيكى، مېنىڭ سۆزۈمدىمۇ خاتالىق باردۇر؛ لېكىن ھېچبولمىغاندا بۇگۈن ئۆز سۆزۈمدە خاتالىق يوقلۇقىغا ئىشىنىمەن.

E: ئۇنداق بولسا، «ئېھ» دېيىشكە توغرا كېلىدۇ، بۇنداق «غالتەكچى» لەرنىڭ تىلى بىلەن سۆزلىگەندە، ئۆزىنىڭ سۈپىتىنى تۆۋەنلەشتۈرۈپ قويىدۇ. ھازىر كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇيمىز دە-

ۋاتساق...

F: كاپشىما! «ئاھ» دېسىمۇ بولىدۇ. بىراق ئۇ بىرقانچە قېتىم «ئاھ» دەپ، «ئاھ»نىڭ ھەممىسىنى «مونوپولىيە» قىلىۋېلىپ، بىزنىڭ «ئاھ» دېيىشىمىزگە ئىمكانىيەت قالدۇرمىدى.

G: «ئاھ» دەۋاتامسىلەر؟ ماڭا مەنزۇر ئەمەس. نېچۈن؟ دۇر، دۇرلەركى دېگەن قوشۇمچىلار ماڭا ياقمايدۇ.

H: ھەببەللى! پېقىر شۇ ۋەجدىن كىتابىي تىلنى تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتىمەن.

I: ئېھ! كەمىنلىرى بۇرۇن جانلىق تىل بىلەن مەشغۇل ئىدىم، ئەقىلىمنى ئازدۇرۇۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ھازىر پۇشايمان قىلىۋاتىمەن.

J: ئۇ «تۈفى» دېدىما؟ ئۇنداق بولسا ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى يوقىتىپتۇ! مەن ئۇنى ئەسلىدە كۆزۈمگە ئىلمايتتىم، خۇددى ئۇنىڭ مېنى كۆزگە ئىلمىغىنىدەك، ھازىر G ئەپەندى يۇزىدىن يۇزىگە تاكاللاشقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ «تۈفى» دېگىلى تۇرۇپتۇ. مانا بۇ ئۇنىڭ ئۆز ئىززىتىنى يوقاتقانلىقى بولماي نېمە؟ مەن G ئەپەندىگە قوشۇلالمايمەن، ئۇنى تەنقىدمۇ قىلغانمەن. لېكىن ئۇ G ئەپەندىگە «تۈفى» دېمەسلىكى كېرەك ئىدى. مەن ھەقنى سۆزلەيدىغان ئادەم.

K: ئۇ «ھەي - ي» دېدى.

L: سەن ئۇنىڭ شايكىسى ئىكەنسەن! بولمىسا، نېمىشقا ئۇنى ئاقلايسەن؟ بىز بولساق ياش، بىزدە پېتىرناندىن قىل ئىلغايدىغان مىجەز بار. ئۇنىڭ «تۈفى» ياكى «ھەي - ي» دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدىم. ئۇ راستىنى «ھەي - ي» دېگەن بولسا، J ئەپەندىنىڭ تەنقىدىنىڭ قىممىتىگە نېمە زىيىنى تەگسۇن؟! سەن ئۇنىڭ شايكىسى ئىكەنسەن، سەنمۇ ئىززىتىڭنى يوقاتتىڭ!

M: ئاغزىڭنى بۇزما. ئېغىزنى بۇزۇپ تىللاش تەنقىد بولالماي-

دۇ. Gentleman ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ. تەنقىدكە تىل - ھاقارەتنى زادىلا ئارىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ، دېگىلىمۇ بولمايدۇ. ئۇنىڭ خاتا يەرلىرىنى بىلگەندىن كېيىن لايىقىدا تىللاش كېرەك؛ خۇددى خەلپىتىمىنىڭ تالىپلارنىڭ ئالىقىنىغا پالاق ئۇرغاندەك، ئادىل بولۇش كېرەك. باشقىلارنى تىللىغان ئادەم باشقىلارنىڭ تىلىغا قېلىشى مۇمكىن، بىزدىمۇ شۇنداق قورقمايدىغان يۇرەك بولۇشى كېرەك، تەنقىد ئەسلىدە «مەنسۇى تەۋەككۈلچىلىك» قۇ!

N: بۇ ھەقىقەتەن ئاپتاپتەك نۇرلۇق، سەدەپتەك سۈزۈك، قەيسەر، باتۇر ۋاڭ جيۇ ئاننىڭ قورام تاشتەك قول سومكىسى. بۇلبۇل «ئۇنداق قىلسىڭىز بولماسمىكىن، ئاكا» دەپ سايرايدۇ. «مەيۇس» يىرتىق يانتاق، خۇيى يامان ئات. بۇ گەپ ئاغزىدىن غۇر قىلىپ چىقىپ كەتتى. چوغدەك قىزىل، تاشتەك قاتتىق سۆزلەر دەستىدىن جان بەرگىلى تاس قالدى.

O: ئۇنداق ئەمەس. ئۇ چەت ئەللىكلەرنىڭ زۇۋانىنى ئوغرىلاپ، تەرجىمە قىلىۋاتىدۇ. ھەي! سەن نېمىشقا ئىجادىي يازمايسەن؟

P: ئۇنداق بولسا، ئۇ گۇناھ قىلدى! تەنقىق قىلىپ قارىسام، لۇغەتتە «Ach»لا بار ئىكەن، «A—a—a—ch» يوق ئىكەن. ئۇنىڭ شۇنداق ئويدۇرۇپ چىقىشى خىيالىمغىمۇ كەچمەپتۇ. مەن ئېيتىپ قويايكى: سىلەر بىردىن لۇغەت سېتىۋېلىپ، ئۆيۈڭلاردا كۆرۈڭلار، شۇنداق قىلغاندا مۇشۇنداق بىرنېمىلەرنىڭ ئالدام خالىتىسىغا چۈشۈپ كەتمەيسىلەر.

Q: ئۇ سۆزىنىڭ ئايىغىنى قىلمىدى، ئۇ سۆزلەپ كېلىۋېتىپ يەل قويۇۋەتتى.

R: ھازىرقى كۈندە ياشلارنىڭ تولىسىنىڭ يەل قويۇۋەتكەنلىكى داڭق چىقىرىشقا ئالدىراپ كەتكەنلىكىدىن بولغان ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى ياشلارغا شۇنداق مەسلىھەت بېرىمەنكى،

سىڭگەن نەننىنى يەپ، ئۆز قىنىدا يۈرسۇن، ئەنە شۇ چاغدا يەل قويۇۋېتىشتىن خالىي بولالايدۇ ...

S: ھازىرقى ياشلارنىڭ تەرجىمىنى تولىمۇ خاتا قىلىدىغانلىقىنىڭ باھانىسى لۇغەت كىتابىنى سېتىۋالمىغانلىقى ئەمەسمۇ؟ چىنانچە...

T: مانا بۇ ھەقىقەتەن «ئاھ» دېيەرلىك ئەھۋال! جۆڭگودا «ئىنساپ - تەۋپىق كۈندىن - كۈنگە كۆتۈرۈلۈپ كېتىۋاتىدۇ»، بۇنىڭغا ئۇنىڭ «ئاھ» ئۇرغانلىقى سەۋەبچى بولماقتا. لېكىن، ھەر قايسىڭلارنىڭ ئالدىدا گەپنىڭ ئوچۇقىنى قىلاي: بۇنىڭدىن 30 يىل ئىلگىرى مەنمۇ «ئاھ» ئۇرغان؛ مەن جانسىز ياغاچ ياكى تاش ئەمەس، يېڭى پەزىلەتكە يول ئاچىدىغان باشلامچى ئىدىم. كېيىن بۇنداق يېڭىلىقنىڭ زىيىنى تولىمۇ كۆپ بولغاچقا، ئۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمايدىغان بولدۇم، بەلكى ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلەندىم. بۇ يىل شۇنى تولۇق چۈشىنىپ قالدىمكى، كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش يولى بىلەن ۋەتەننى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرگىلى بولىدىكەن، جانلىق تىل ئۈسلۇبىدا يېزىشنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە ئىشىنىدىغان بولدۇم. لېكىن، جۆڭگو كونىلىقنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك، دەپ ئېيتمايمەن ...

U: مەنمۇ كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش يولى بىلەن ۋەتەننى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرگىلى بولىدىغانلىقىغا بۇ يىل ئىشىنىپ قالدىم ...

V: جانلىق تىل ئۈسلۇبىدا يېزىشنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش زۆرۈرلۈكىگە ئىشىنىدىغان بولدۇم ...

ئۇنىڭدىن ۋە بۇنىڭدىن

1. كىتاب - نامە ئوقۇش ۋە تارىخ ئوقۇش

كاتتىلاردىن بىرى كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش كېرەك دېسە، يەنە بىر توپ سولتەكلەرمۇ كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش كېرەك دەپ بىر پەس داۋراڭ سېلىشىپتۇ. «ئوقۇش»نىڭ ئۆزىلا كۆپايە قىلماي، يەنە تېخى ئۇنىڭ بىلەن «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش»قا بولىدۇ دېيىشىپتۇ. «ئۆگەنگەننى ۋاقتى - قەرەلىدە تەكرارلاپ تۇرۇش كۆڭۈللۈك ئىش ئەمەسمۇ؟» دېگەنلىرىمۇ بەلكى راستتۇر، بىراق ئات يىلى ئۇرۇشى مەغلۇپ بولدى — نېمىشقا يالغۇز «ئات يىلى» دىكى ۋەقەلا تىلغا ئېلىنىدۇ، چۈنكى ئۇ مەكتەپلەر ئېچىلىۋاتقان ۋاقىت، كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇش بىكار قىلىنىشتىن بۇرۇنقى ۋاقىت ئىدى.

مېنىڭچە، قارىيىلىقتا تېخى مۇرتتەپلىك دەرىجىسىگە يەتمىگەن دوستلارنىڭ ھازىرقى ۋاقىتتا شىراز باغلانغان توقام كىتابلارنى باش چۆكۈرۈپ ھەجلەپ يۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەگەر كۆپ ۋاقىتنىن بۇيان ھەجلەپ يۇرۇپ كونا توقام كىتابلارغا بىرئاز خۇمار بولۇپ قالغان بولسا، تارىخنى بولۇپمۇ سۇڭ، مىڭ دەۋرلىرىنىڭ تارىخلىرىنى ۋە بولۇپمۇ غەيرىي رەسمىي تارىخلارنى ياكى تۇرلۇك رىۋايەتلەرنى ئوقۇغىنى تۈزۈك.

ھازىر جۆڭگونىڭ ۋە غەربنىڭ ئالىملىرى «پادىشاھ بېكىتكەن تۆت دىۋان» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلىغان ھامان ئەرۋاھى ئۇركۈپ، پۈت - قولىدا جان قالمايدىكەن. ئەمەلىيەتتە، بۇ كىتابنىڭ ئەسلىي

شەكلى ئۆزگەرتىلگەن، كەم ھەرپلىرى قوشۇپ قويۇلغان، ھەتتا ماقالىلىرىمۇ ئۆزگەرتىلگەن؛ ھەممىدىن ئاسانراقى «ھەشەمەتلىك ھەرەمخانا مەجمۇئەسى» دىكى ئىككى خىل «ساتما ئۆيدىكى رىۋايەت» بولۇپ، بۇنىڭ بىرخىلى سۇئ دەۋرى نۇسخىسى، يەنە بىر خىلى تۆت دىۋان نۇسخىسى، بۇلارنى سېلىشتۇرۇپ باققاندىلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ. «ئەمەلدارلار يازغان»، ئۇنىڭ ئۇستىگە «پادىشاھ ېيكىتكەن» رەسمىي تارىخلارمۇ ئوخشاش، ئۇلاردىكى شەجەرە، تەزكىرىلەردە «تارىخ سۆلىتى» بولۇپلا قالماستىن، مەزمۇنىدىمۇ بىرنەرسە دېيىشكە جۇرئەت قىلىنمىغان. ئاڭلىشىمچە، ھەربىر سۆز - جۈملىلىرىدىمۇ قانداقتۇر كۆپتۇرىدىغان، چۆكتۇرىدىغان سۆزلەر بارمىش، لېكىن بۇ گۇمانلارنى يېشىشكە كىمدىمۇ شۇنچە كۆپ ھەپسىلە بولسۇن؟! ھەتتا ھازىرمۇ «ئۆمرىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنى دۆلەت تارىخى مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇپ تەزكىرە يازدۇرسۇن» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. خەير، بولدىلا.

غەيرىي رەسمىي تارىخلار ۋە تۇرلۇك رىۋايەتلەرمۇ، تەبىئىيكى، يالغان - ياۋىداقلاردىن، رەھىم - شەپقەت ۋە لەنەت - نەپرەتلەردىن خالىي ئەمەس؛ لېكىن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا قارىغاندا، بۇلارنى خېلى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغىلى بولىدۇ، چۈنكى ئۇلار-دا رەسمىي تارىخلاردىكىدەك ياسالمىلىق يوق. سۇئ دەۋرىنىڭ تارىخىنى ئوقۇش توغرا كەلسە، «ئۇچ سۇلالىنىڭ شىمالىي ئىتتىپاقى توغرىسىدىكى مەجمۇئە» ئاللىقاچانلا تەۋەررۇك بولۇپ قالدى، ئۇ ناھايىتى قىممەت؛ يېڭى بېسىلغان «سۇئ دەۋرىدىكىلەر رىۋايەتلىرىنىڭ مەجمۇئەسى» ئەرزانراق. مىڭ دەۋرىنىڭ تارىخىغا كەلسەك، «غەيرىي رەسمىي داستان» ئەسلىدە يامان ئەمەس ئىدى، بىراق ئۇمۇ تەۋەررۇك بولۇپ قالدى، ھەربىر تومىنىڭ باھاسى نەچچە ئون سوم؛ ئاسانراق تاپقىلى بولىدىغانلىرى «مىڭ سۇلالىسىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىي دەۋرلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى»،

«مىڭ دەۋرىدىكى لەتىپىلەر مەجمۇئەسى» ۋە يېقىندا توپلاپ بېسىلغان «رىيازەتنامە».

تارىخ كىتابلىرى ئەسلىدە ئۆتمۈشتىن قالغان توقام، ئۇنىڭ كەسكىن شىر يۈرەك باتۇرلار بىلەن ئالاقىسى يوق. لېكىن، يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمدەك، ئەگەر ھەجىلەپ يۇرۇشتىن مېھرىنى ئۇزەلمىگەنلەر ۋاراقلاپ كۆرسىمۇ بولۇۋېرىدۇ؛ ئۇنى ۋاراقلاپ كۆرگەندە بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىزنىڭ ئۆز زامانىسىدىكىگە نەقەدەر ئوخشايدىغانلىقىنى، ھازىرقىدەك قاپاق باشلارچە ھەربىكەتلەرنىڭ، ئەخمەقلەرچە پىكىر - ئىدىيىلەرنىڭ ئۆز زامانىسىدىمۇ بولغانلىقىنى، بەلكى چاتاق چىقارغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ.

مەركىزىي باغچىغا بېرىپ قالسىڭىز، چوڭ ئانىلار ئۆز نەۋرىلىرىنى يېتىلەپ ئوينىتىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرىسىز. شۇ چوڭ ئانىنىڭ قەددى - قامىتى ۋە تەقى - تۇرقى شۇ بالىنىڭ كەلگۈسىدىن بېشارەت بېرىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، كىمكى ئۆزىنىڭ خان ئاغىچىسىنىڭ كېيىنكى كۈنلەردىكى قەددى - قامىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلمەكچى بولسا، قېينانىسىغىلا قاراپ باقسا بولىدۇ. پەرق قىلىشتا، ئەلۋەتتە، بىرئاز پەرق قىلىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ تولىمۇ بەك پەرق قىلىپ كەتمەيدۇ، بىزنىڭ كىتاب بېقىپ كۆرۈشىمىزنىڭ ئەھمىيىتى ئەنە شۇ يەردە.

لېكىن، مەن، قەدىمدىن تارتىپ ئەھۋال شۇنداق، ئەمدى ئامال يوق، «ئۆتمۈش» كە ئېھتىيات قىلىڭلار، ئۇ ئاللىقاچان بىزنىڭ پېشانىمىزگە پۈتۈلۈپ كەتكەن تەقدىر، دېمەكچى ئەمەسمەن. LeBon ئەپەندى، ئۆلگەنلەرنىڭ قۇۋۋىتى تىرىكلەرنىڭ قۇۋۋىتىدىن چوڭ، دەپتىكەن؛ بۇ سۆزنىڭ بىرئاز داۋلىسى بولسىمۇ، لېكىن ئىنسانىيەت ھامان تەدرىجىي تەرەققىي قىلىدۇ. كاتتىۋاش جاڭ شىجاۋ، ئامېرىكىنىڭ مەلۇم بىر جايىدا تەدرىجىي تەرەققىيات تەلىماتىنى مەنئى قىلىۋېتىپتۇ، دەيدۇ؛ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەقىقە-

تەن قاتتىق چۆچۈدۈم، لېكىن مەنئى قىلسا قىلۇەرسۇن، تەرەققىيات هامان بولۇۋېرىدۇ.

قىسقىسى، تارىخنى قانچىكى ئوقۇغانسېرى جۇڭگودا ئىسلاھات زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى شۇنچە هېس قىلغىلى بولىدۇ. خەلقنىڭ مىجەزىگە ئايلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئىسلاھ قىلىش توغرا كەلگەندە ئىسلاھ قىلىش كېرەك؛ بولمىسا، تۈرلۈك تارىخلاردا، رىۋايەتلەردە ئېيتىلغانلىرى ئېبرەت ـ ساۋاق بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئىسلاھاتقا كىرىشكەندە، نەۋرە قىزلىرىمىزنىڭ چوڭ ئانىلىرىغا ئاز ـ پاز ئوخشىساق بولاتتى دەپ تۇرۇۋېلىشىدىن قورقماسلىقىمىز كېرەك، مەسىلەن، چوڭ ئانىسىنىڭ پۇتى ئوچ بۇرجەك بولۇپ، قەدەم ئېلىشى قىيىن بولغان بولسا، كىچىك قىز تەبىئىي پۇتلۇق بولۇپ، ئۇچقاندەك يۈگۈرەلەيدۇ؛ قېينانىڭىزغا ياۋا چېچەك چىقىپ، يۈزىگە بىرئاز نۇقسان يەتكەن بولسا، خان ئاغىچىڭىز چېچەك چەكتۈرگەن، شۇڭا ئۇنىڭ چىرايى قۇيۇپ قويغان ئۆپكىدەك تۇرىدۇ، دېمەك، پەرق ناهايىتى چوڭ بولىدۇ.

12 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى

2. پۈۋلەپ ئۇچۇرۇش ۋە چۈشۈرۈش

جۇڭگودا ئادەملەر ئۆزىگە يامانلىق كەلتۈرۈش ئالامىتى بار ئادەملەرنى كۆرسە، ئۇنداق ئادەملەرگە قارشى ئەزەلدىن ئىككى خىل ئۇسۇل قوللىنىپ كەلمەكتە: ياكى ئۇنى چۈشۈرىدۇ ياكى ئۇچۇرىدۇ.

چۈشۈرۈشتە كونا ئادەت ۋە كونا ئەخلاقتىن پايدىلىنىدۇ ياكى هۆكۈمەتنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن تىغدەك جېنى بىلەن كۈرەش قىلىدىغان جەڭچى خەلق ئۇچۇن كۈرەش قىلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن كۆپ چاغلاردا ئۇنى شۇ «قىلىۋاتقان» كۈرەشلىرى تۈپەيلىدىن هالاك قىلىپ تاشلىشىدۇ، شۇنداق قىلىپ ئۆز كۆڭلىنى ئارام تاپتۇرۇشىدۇ. چۈشۈرەلمىسە ئۇچۇرىدۇ؛ ئېگىزگە ئۇچۇرسام، نەپسىنى تويغۇزسام، ئۆزۈمگە هەر هالدا زىيىنى تەگمەيدۇ، خاتىرجەم بولىمەن، دەپ ئويلىشىدۇ.

چېچەن ئادەملەر، تەبىئىيكى، مەنپەئەتنى كۆزلەپمۇ ئۇچۇرىدۇ، خۇددى باي ـ دۆلەتمەنلەرنى، نەغمىچىلەرنى، كاتتىۋاشلارنى پۈۋلەپ ئۇچۇرغانغا ئوخشاش. لېكىن، قارىتۇرۇك ئادەملەر، يەنى «كىتاب ـ نامە ئوقۇش» دېگەن نەرسىنى بىلمەيدىغان ئادەملەرگە كەلسەك، ئۇلارنىڭ ئۇچۇرۇش هەرىكەتلىرىنىڭ «مۇددىئاسى» بالا ـ قازادىن ساقلىنىشتىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك. تائەت ـ ئىبادەت قىلىنىدىغان تەڭرى ـ ئىلاهلارنى ئالساق، ئۇلار مۇ ئومۇمەن ياۋۇز كېلىدۇ؛ ئوت ئىلاهى بىلەن ۋابا ئىلاهى توغرىسىدا گەپ قىلمايلا قويايلى، هەتتا خىزىر (بايلىق ئىلاهى) مۇ خۇددى يىلانغا، كىرپىگە ئوخشاش ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك هايۋان؛ بۇددا ئەكسىچە يېقىملىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇ هىندىستاندىن كىرگەن، ئۆزىمىزنىڭ «مىللىي تەۋەررۈك» لىرىمىزدىن ئەمەس. گەپنىڭ قىسقىسى، پۈۋلەپ ئۇچۇرۇلىدىغانلارنىڭ ئوندىن توققۇزى ياخشى بىرنېمىلەردىن ئەمەس.

ئوندىن توققۇزى ياخشى بىرنېمىلەردىن ئەمەس بولغاچقا، پۈۋلەپ ئۇچۇرۇلغاندىن كېيىنكى نەتىجە، تەبىئىيكى، پۈۋلەپ ئۇچۇرغۇچىلارنىڭ ئارزۇلىرىنىڭ دەل ئەكسى بولۇپ چىقىدۇ، ئۇلار خاتىرجەم قىلمايلا قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ خاتىرجەمسىزلەنىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئەسلىدىن ئىنساپسىز. شۇنداق بولسىمۇ كىشىلەر بۇنى تېخىچە پەملىمەستىن، پۈۋلەپ ئۇچۇرۇشنى ئامان ـ ئېسەنلىكنىڭ بىر يولى قىلىپ كەلمەكتە.

لەتىپىلەرنى بايان قىلىپ بېرىدىغان بىر كىتاب بار ئىدى، ئىسمى يادىمدىن چىقىپ قاپتۇ، ئېهتىمال «لەتىپىلەر توپلىمى»

بولسا كېرەك. ئۇنىڭدا مۇنداق بىر لەتىپە بار: بىر ئامبالنىڭ تۇغۇلغان كۈننى خاتىرلەيدىغان ۋاقىت كېلىپ قاپتۇ، ئۇ چاشقان يىللىق بولغاچقا، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەر پۇل يىغىش قىلىپ، ئالتۇندىن بىر دانە چاشقان سوقتۇرۇپ سوۋغات قىلىپ بېرىپتۇ. ئامبال بۇنى قوبۇل قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، يەنە بىر پۇرسەتنى تېپىپ، كۆچىلىككە: كېلەر يىلى مېنىڭ زائىبىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنى يېتىپ كېلىدۇ، ئۇ مەندىن بىر ياش كىچىك، كالا يىللىق، دەپتۇ. ھەقىقەتتە، ئەگەر كۆچىلىك ئالتۇن چاشقان سوۋغا قىلمىغان بولسا ئۇ ئالتۇن كالىنى ھەرگىز تەمە قىلمىغان بولاتتى. سوۋغا قىلىشنى باشلاپ قويغانكەن، ئۇنى يىغىشتۇرۇپ قويۇش تەس، ئالتۇن كالىنى سوۋغات قىلىشقا چامى يەتمىگەن تەقدىردىمۇ، چامى يېتىپ سوۋغا قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ كىچىك خوتۇنى پىل يىللىق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. پىل 12 مۇچەل قاتاردا يوق، مېنىڭ ئۇنى ھېسابقا كىرگۈزگەنلىكىم قائىدىگە سىغمايدىغاندەك تۇرسىمۇ، لېكىن بۇ مېنىڭ ئامبال ئۇچۇن غەملەپ قويغان بىر چارەم. ئامبالنىڭ بىز ئويلاپ تېگىگە يېتەلمەيدىغان باشقا چوڭقۇر چارىلىرىمۇ بار، ئەلۋەتتە.

مىنگونىڭ 1 ـ يىلى (شىڭخەي يىلى) دىكى ئىنقىلاب دەۋرىدە مەن S شەھىرىدە ئىدىم، ئۇ يەردە بىر تۇتۇق (ھەربىي ـ مەمۇرىي باش ئەمەلدار ـــ ت) كەلدى، ئۇمۇ ئورمان ئىسيانچىلىرىدىن كېلىپ چىققان، «كىتاب ـ نامە ئوقۇش» كەسپ بولمىغان بىر ئادەم(؟) بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر ھالدا ئۇمۇمىي ۋەزىيەتكە ئېتىبار بېرەتتىى، جامائەت پىكرىگە قۇلاق سالاتتى، لېكىن بەگ ـ غوجىلارمۇ، پۇقرامۇ يەنىلا ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان ئۇچۇرۇش ئۇسۇلى بويىچە ئۇنى پۇۋلەپ ئۇچۇرغىلى تۇردى، بىرى زىيارەت قىلىپ سالامغا بارسا، يەنە بىرى تەئرىپ ـ تەۋسىنى قىلدى، بۇگۇن تون ئېلىپ بارسا، ئەتىسى نازۇنېمەت ئېلىپ

باردى، ھەتتا تولا ئۇچۇرۇپ ئەس ـ ھوشىنى بىلمەس قىلىۋەتتى، نەتىجىدە ئۇ بارا ـ بارا كونا مەنسەپدارلارغا ئوخشاش زالىملىق قىلىشقا كىرىشتى.

ھەممىدىن غەلىتىسى شۇكى، پۇۋلەپ ئۇچۇرۇش نەتىجىسىدە، شىمالدىكى بىرنەچچە ئۆلكىنىڭ دەريالىرى ھەتتا ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىدىن سىدىنمۇ ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. تەبىئىيكى، ئۇلارنىڭ تېشىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۇچۇن، دەسلەپتە ئاز ـ ئازدىن توپا بىلەن قاشلاپ قويۇشاتتى؛ ئەپسۇسكى قاشلىغانسېرى ئېگىزلەپ، يار ئالىدى ـ دە، تېخىمۇ چوڭ بالايىئاپەت پەيدا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ۋاي «قاشلارنى قۇتۇلدۇرايلى»، ۋاي «قاشلارنى ئاسرايلى»، ۋاي «يار كېتىشىدىن قاتتىق ساقلىنايلى» دېگەنگە ئوخشاش خىلمۇخىل نەيرەڭلەر كۆپىيىپ، ئامما جاپا چەكتى. ئەگەر دەسلەپتە دەريانىڭ سۇيى تاشقاندا، قاشنى قاشلىماي، دەريانىڭ تېگىنى ئويغان بولسا، مېنىڭچە، ھەرگىز بۇنداق بولماس ئىدى.

ئالتۇن كالىنى تەمە قىلىدىغانلار بولىدىكەن، ئۇلارغا ھېلىغۇ ئالتۇن چاشقان ئىكەن، ئۇلۇك چاشقانىنىمۇ بەرمەسلىك كېرەك. ئەنە شۇ چاغدا ئۇنداق ئادەملەرنىڭ ھەتتا تۇغۇلغان كۈن خاتىرىسىنى ئۆتكۈزۈشىمۇ ناتايىن. تۇغۇلغان كۈننى يوقلاشنىڭ ئەمەلدىن قېلىشىمۇ كىشىنى خۇرسەن قىلىدىغان زور ئىش.

جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى جاپا تېپىۋېلىشىنىڭ يىلىتىزى ـــ پۇۋلەپ ئۇچۇرۇش. «دۆلەت ۋە راھەتنى كەلتۈرۈش» نىڭ يولى ـــ كولاش، چۇشۇرۇش. ئەمەلىيەتتە، ئۇچۇرۇش ۋە چۇشۇرۇشكە كېتىدىغان ئەمگەك ئانچە پەرق قىلمايدۇ، لېكىن غاپىللىققا كۆپ بېرىلىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە، پۇۋلەپ ئۇچۇرۇشقا ئەمگەك ئاز كېتەرمىش.

12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

3. ھەممىدىن ئىلگىرى ۋە ھەممىدىن كېيىن

«خەن فېيزى» دېگەن كىتابتا: ئات بەيگىسى قىلىشنىڭ ياخشى ئۇسۇلى «ھەممىدىن ئىلگىرى كەتمەسلىك، ھەممىدىن كېيىن قېلىشتىن خىجىل بولماسلىق» دەيدۇ. بۇ گەپ بىزدەك ئات بەيگىسىنىڭ ئەھلى ئەمەس ئادەملەرگە خېلىلا يوللۇق كۆرۈنىدۇ. چۈنكى، ئەگەر باشتىلا جېنىنىڭ بارچە چاپتۇرىدىغان بولسا، ئات كۇچىدىن كېتىپ قالىدۇ. لېكىن، بۇ سۆزنىڭ بىرىنچى جۈملىسى ئات بەيگىسىگىلا لايىق سۆز ئىدى، ئەپسۇسكى جۇڭگولۇقلار بۇنى ئادەملەرنىڭ جاھاندارچىلىقى ئۈچۈن ئالتۇن دەستۇر قىلىۋالغان.

جۇڭگولۇقلار «غازاتنىڭ باشلىقى بولما» يلا، «بالا - قازانىڭ باشلامچىسى بولما» يلا قالماستىن، ھەتتا «بەخت - سائادەتنىڭ باشلامچىسى بولما» يدۇ ھەم. شۇڭا، ھەرقانداق ئىشتا ئىسلاھات قىلىشى تەس. باشلامچى، سەركەردە بولۇشتىن ھەممە ئادەم قورقىسا كېرەك. شۇنداق بولسىمۇ، ئىنسان نەدىمۇ تەرىقەتچىلەرنىڭ ئېيتقىنىدەك تەمەسسىز بولسۇن؟! ئۇلارنىڭ تەمەسى ناھايىتى كۆپ. ھالاللىق بىلەن تاپالمىسا، سۈيىقەست، ھىيلە - نەيرەڭ ئىشلىتىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، كىشىلەر كۈندىن - كۈنگە پەس، قورقۇنچاق بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، «ھەممىدىن ئىلگىرى كەتمەسلىك» كە بېرىلگەچكە، «ھەممىدىن كېيىن قېلىشتىن خىجىل بولماسلىق» قا جۈرئەت قىلالمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىرمۇنچە ئادەم بولسىمۇ، سەل - پەل خەۋپلىك ئەھۋالنى كۆرگەن ھامان پاتىپاراق بولۇپ، «قاغا - قۇزغۇنەك تارقىلىپ كېتىشىدۇ»؛ ئەگەر بىرنەچچىسى تارقىلىپ كەتكىلى ئۇنماي قويسا ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بالا - قازاغا ئۇچراپ قالسا، «خالىس گەپ قىلغۇچى» لار ئۇلارنى «ئەخمەق» دەپ، بىر ئېغىزدىن نەپرەت ياغدۇرىدۇ. «مىختەك قادىلىپ تۇرۇۋالىدۇ» غان ئادەملەرگىمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

بەزى چاغلاردا مەكتەپتىكى تەنھەرىكەت يېغىنىغا بېرىپمۇ قالىمەن. تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئەسلىدە بىر - بىرىگە دۇشمەن بولغان ئىككى دۆلەتنىڭ ئۇرۇشقىنىغا ئوخشاشمايتتى؛ بەزىدە ئۆچمەنلىشىپ قالىدىغان، مۇسابىقە سەۋەبى بىلەن تىللىشىپ قالىدىغان ياكى مۇشتلىشىپ كېتىدىغان ئەھۋاللار بولسىمۇ، لېكىن بۇلار باشقا گەپ. مۇسابىقىلىشىپ كېتىۋاتقاندا، ئومۇمەن ھەممىدىن تېز يۈگۈرگەنلەردىن ئۈچ - تۆت ئادەم غەلىبە پەللىسىگە بېرىپ قالسا، قالغانلىرى پۈسسىدە بوشىشىپ كېتىدۇ، بىرنەچچەسى ھەتتا بەلگىلەنگەن ئايلانما مۇسابىنى يۈگۈرۈپ تۈگىتىش غەيرىتىنىمۇ يوقىتىپ قويىدۇ - دە، ئوتتۇرا يولدا قاراپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ توپى ئىچىگە بۇرۇلۇپ كىرىپ كېتىدۇ؛ ياكى يالغاندىن يىقىلىپ چۈشكەن بولۇۋېلىپ، قىزىل كرېستچىلارغا زەمبىل بىلەن كۆتۈرتتۈرۈپ كېتىدۇ. ئەگەر بەزىلىرى ئارقىدا قالغان بولسىمۇ يەنىلا يۈگۈرۈۋەرسە، تاماشىچىلار ئۇنى زاڭلىق قىلىدۇ. بۇ، ئېھتىمال، ئۇنىڭ تولىمۇ ئەقىلسىز بولۇپ، «ھەممىدىن كېيىن قېلىشتىن خىجىل بولمىغان» لىقىدىن بولسا كېرەك.

دېمەك، جۇڭگودا مەغلۇپ قەھرىمان ئاز، بەرداشلىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىۋېرىدىغانلار ئاز، تىغدەك يالغۇز جەڭ قىلالايدىغان غازىلار ئاز، ئىسيانچىنىڭ ھازىسىنى تۇتۇشقا جۈرئەت قىلالايدىغانلار ئاز بولۇپ كەلدى؛ غەلىبە ئالامىتى كۆرۈنسە گۈرىدە توپلىنىپ كېلىشىدۇ، مەغلۇبىيەت ئالامىتى كۆرۈنسە بەدەر تىكىشىدۇ. ئۇرۇش قوراللىرى بىزنىڭكىدىن ئېسىل بولغان ياۋروپا - ئامېرىكىلىقلار، ئۇرۇش قوراللىرى بىزنىڭكىدەك ئۆتكۇر بولمىغان ھونلار، موڭغۇللار، مانجۇلار خۇددى ئادەمى يوق شەھەرگە كىرگەندەك بېسىپ كىرىۋەردى. «يەر بىلەن يەكسان

قىلدى» دېگەن سۆز ھەقىقەتەن دانالىق بىلەن ئىشلىتىلگەنىكەن.

«ھەممىدىن كېيىن قېلىشتىن خىجىل بولما» يىغان ئادەملەرى كۆپ مىللەت، مەيلى ھەرقانداق ئىشتا بولسۇن، ھەر ھالدا، بىراقلا «يەر بىلەن يەكسان» بولۇپ كەتمىسە كېرەك. مەن ھەرقاچان تەنھەرىكەت يىغىنىغا بارغىنىمدا مۇنداق ئويلاپ قالىمەن: يېڭىپ چىققانلارغۇ ھۆرمەتكە لايىق، لېكىن ئارقىدا قالغانلار بولسىمۇ ئاخىرقى نۇقتىغىچە يۈگۈرۈپ تۈگەتمىگۈچە توختىمايدىغان مۇسابىقىچىلار ۋە شۇنداق مۇسابىقىچىلارنى كۆرگەندە زادىلىق قىلماي قاراپ تۇرغانلار — ئەنە شۇلار جۇڭگونىڭ كەلگۈسى تۈۋرۈكى.

4. بالا تاشلىۋېتىش ۋە نەسلى قۇرۇش

يېقىندىن بۇيان، ياشلارنىڭ ئىجادىيەتلىرىگە ئۇشتۇمتۇتلا «بالا تاشلىۋەتتى» دېگەن بەتنام چاپلىشىۋىدى، بۇنىڭغا دوست تارتىشىدىغانلار كۆپىيىپ قالدى. ھازىر ئىشىنىۋاتىمەنكى، بۇ سۆزنى كەشىپ قىلغان ئادەمنىڭ ھېچقانداق يامان نىيىتى يوق، ئۇ ئانچىكى بىر دەپ قويغان؛ دوست تارتقۇچىلارنىمۇ كەچۈرگىلى بولىدۇ، چۈنكى جاھاندىكى ئىشلار ئەسلىدە شۇنداق بولسا كېرەك.

لېكىن، شۇنىلا چۈشەنمەيۋاتىمەنكى، جۇڭگولۇقلار نېمىشقا كونا ھالەتكە شۇنچە سىلىق مۇئامىلە قىلىپ، يېڭىراق ئىشلارغا شۇنچە چىچاڭلايدۇ؟ بولۇپ بولغان ئىشلارغا شۇنچە مادارا قىلىپ، ئەمدىلا باش كۆتۈرۈۋاتقان يېڭىلىقلارنى شۇنچە ئەيىبلەيدۇ؟

دەرىيادەك ئىلمى بار، يىراقنى كۆزلىيەلەيدىغان ئەپەندىلەر بىزگە: تۇغۇلۇشۇڭدىن دانىشمەن، ساھىبقىران، تالانت ئىگىسى بولمايدىغان بولساڭ، تۇغۇلمايلا قوي؛ يازغانلىرىڭ ئۆچمەس ئەسەر بولالمىسا، يازمايلا قوي؛ ئىسلاھاتلىرىڭ دۇنيانى بىراقلا جەننەتكە ئايلاندۇرالمايدىغان بولسا ياكى ھېچبولمىغاندا ئۆزۈڭگە (!) تېخىمۇ كۆپرەك نەپ بەرمەيدىغان بولسا، كۆتۈڭنى قىس!... دەيدۇ.

ئۇنداق بولسا، ئەپەندىلەر مۇتەئەسسىپمۇ؟ ئاڭلىشىمچە، ئۇنداق ئەمەس ئىكەن، تېخى دەل ئىنقىلابچى ئىكەن. پەقەت ئۇلاردىلا ئادىل، توغرا، پۇختا ـ مۇكەممەل، سىلىق، نۇقسانسىز ئىسلاھات ئۇسۇلى بولۇپ، ئۇلار ھازىر تەنقىقات بۆلۈمىدە تەنقىق قىلىۋېتىپتىمىش، تېخى تەنقىق قىلىپ بولالماپتىمىش.

قاچان تەنقىق قىلىپ بولىدىكەن؟ جاۋاب: ۋايتاڭ.

كىچىك بالىنىڭ ئەمدىلا ئايىغى چىقىۋاتقاندا، چوڭ ئادەملەرگە ھەقىقەتەن گۆدەكلىك، خەۋپلىك، قاملاشمىغان ياكى ھەتتا كۈلكىلىك بىر ئىش بولۇپ كۆرۈنىدۇ. لېكىن، ھەر قانچە تەلۈە خوتۇنمۇ بالىسىنىڭ باسقان بىرىنچى قەدىمىگە ھەرقاچان سەممىي ئارزۇ ـ ئۈمىد بىلەن قارايدۇ، ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشىنىڭ گۆدەكلىكىنى كۆرۈپ، كاتتىلارنىڭ يولىنى توسۇپ قويمىغىيدى دېگەن ئەندىشە بىلەن ئۇنى «ئۆلتۈرۈپ» قويمايدۇ ۋە ھەرگىزمۇ ئۇنى، يېتىپ تەنقىق قىل، ئۆچقاندەك يۈگۈرەلەيدىغان بولغاندا ئاندىن ماڭ، دەپ كارىۋاتقا بەند قىلىپ قويمايدۇ. چۈنكى، شۇنداق قىلىپ قويسا، ئۇنىڭ 100 ياشقا كىرگەندىمۇ ماڭالمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ.

ئەھۋال قەدىمدىن تارتىپ شۇنداق بولۇپ كەلگەن، ئاتالمىش موللىلار كېيىن باش كۆتۈرۈپ چىققانلارغا مەدەت بەرمەك تۈگۈل، ئەكسىچە ئۇلارنى ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن يوللار بىلەن بەند قىلىپ كەلگەن. يېقىندىن بۇيان، تەبىئىيكى، بىرئاز يول قويىدىغان بولدى، كىمكى ئوتتۇرىغا چىقسا، ئومۇمەن، ئۆلىمالار، ئەدىبلەر: توختاڭ، مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇڭ، دەپ تەكەللۇپ قىلىدۇ؛ ئاندىن كېيىن: تەكشۈرۈڭ، تەنقىق قىلىڭ، قىياس قىلىڭ، بىلىم ئېلىڭ؛... دەپ ۋەز ئوقۇيدۇ. نەتىجىدە تاكى قېرىپ ئۆلگۈچە شۇ كونا جايىدىلا توختىتىپ قويىدۇ؛ ئۇنىڭغا ئۇنىمىسا، «بەكۋاش» دېگەن بەتنامنى چاپلايدۇ. مەنمۇ ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن،

تېخى ئۆلمىگەن ئۇستازلاردىن، ھازىرقى ياشلارغا ئوخشاشلا، قايسى يولدا ماڭسام بولار، دەپ سوراپ كۆرگەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى: شەرققە ياكى غەربكە، ياكى جەنۇبقا، ياكى شىمالغا قاراپ مېڭىشقا بولمايدۇ، دېيىشكەن. شەرققە ياكى غەربكە، ياكى جەنۇبقا، ياكى شىمالغا ماڭساڭ بولىدۇ، دېگەن ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكى غەرىزى «ماڭما» دېگەندىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى ئاخىر بىلىۋالدىم.

ماڭماي ئولتۇرۇش بىلەن ئامانلىقنى، ئىلگىرىلەشنى كۆتۈش، ئەگەر مۇمكىن بولسا، تەبىئىيكى، ناھايىتى ياخشى؛ لېكىن قېرىپ ئۆلۈپ كەتسىمۇ كۆتكىنىڭنىڭ ئاخىر كەلمەيدىغانلىقى كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ. تۇغمىغان، بالا تاشلىۋەتمىگەن تۇرۇپمۇ كېلىشكەن بىرەر ئوغۇلنى ئارزۇ قىلىش، تەبىئىيكى، كىشىنى خۇشال قىلىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ھېچنېمىگە ئېرىشتۇرمەيدۇ.

ئەگەر، كۆرىدىغىنىم ئوتتۇرا قولدەك كېلىشكەن نوچى بوۋاق بولمايدىكەن، نەسلىم قۇرۇپ كەتكىنى تۈزۈك، دەپ ئويلايدىغان بولسا، ئۇنىڭغا ھېچنېمە دېگىلى بولمايدۇ. لېكىن، ئىنسانلارنىڭ ئاياغ تاۋۇشىنى مەڭگۈ ئاڭلاپ تۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەنمىز، مېنىڭچە، بالا تاشلىۋېتىش تۇغمىغانغا قارىغاندا ھەر ھالدا ئۈمىدلىك؛ چۈنكى بۇ، تۇغۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى

قۇرۇق گەپ ئەمەس (3)

بۇ نۆۋەت چىن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ دوداسى تۇتۇپتۇ، ئۇ كىتابپۇرۇشلار ئەسەرلىرىنى ئۆز مەيلىچە تاللاپ باسقانلىقى ئۈچۈن ماددىي زىيانغا ئۇچرىغان ئاپتورلارنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ، «ھازىرقى زامان ئەنزارى» نىڭ 48 ـ سانىدىكى «قۇرۇق گەپ» تە خېلىلا قورساق كۆپۈكنى يېزىپتۇ. پېقىرنىڭ ئىسمىنىمۇ ئاپتورلار قاتارىغا كىرگۈزۈپ قويۇپتۇ، بۇنىڭدىن ناھايىتى ۋەھىمە يېدىم.

ھازىر غىزايىمنى يەپ بولدۇم، ئۆز تەسىراتىمنى بىرئاز يازاي. قەلەم تەۋرىتىشتىكى «مۇددىئا» يىم «ساپ ئەمەس» بولسا كېرەك. ھازىرمۇ يادىمدا تۇرۇپتۇ، بالا ۋاقتىمدا يۈرتۇمدا بەزى تۆرىلەرنى كۆرەتتىم، ئۇلار پېقىرلەرگە ئادەم گوللايدىغان ئازغىنە سەدىقە دېگەن بىر نەرسىلەرنى ئۇلاشتۇرۇپ بېرەتتى، پېقىرلەر ئانچە مىننەتدارلىق بىلدۈرمىسە، ئۇلارنى «ئىززەتلىگەننى بىلمەيدىغان!» دەپ ھاقارەتلەيتتى. مېنىڭ چوڭ بوۋام ئوقۇغان ئادەم ئىكەن، ئۇنى ھەر ھالدا موللىلار قاتارىغا قويۇشقا بولار. لېكىن، بەختكە قارشى، بىز مەندىن باشلاپ نېمە ئۈچۈندۇر پېقىر مىجەز بولۇپ قالدۇق، سەدىقىنىلا ئەمەس، ھەتتا مۇسىبەتتە يوقلاپ ئەۋەتىلگەن داستىخانىنىمۇ ئانچە قوبۇل قىلمايتتىم. گەپنىڭ راستىنى قىلسام، مەن ئۇنداق خەير ـ ئېھسانلارنى ساختا دەپ گۇمان قىلاتتىم. بۇ گۇمان ئەنە شۇنداق «ئىززەتلىگەننى بىلمەيدىغان» لىقىنىڭ يىلتىزى بولسا كېرەك، بۇ يىلتىز ھەتتا يازغان نەرسىلىرىمنىمۇ «ساپ ئەمەس» قىلىپ قويسا كېرەك.

مەندە ئالدىمدا قىلىچ، ئارقىمدا لاۋۇلداپ تۇرغان ئوت تۇرسىمۇ، ئۇستەل يېنىدا مىختەك قادىلىپ ئولتۇرۇپ يازمىسام بولمايدىغان «ئىجادىيەت ئىلھامى» نېمىش قىلسۇن؟! شۇنداق ئىلھامىنىڭ ساپ، يۇكسەك، قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى بىلسەممۇ، لېكىن بولمىسا نېمە چارە. بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى سەھەر ۋاقتىدا، دوستلىرىمدىن بىرى غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قارىغاندى، شۇنىڭ بىلەن قانداقتۇر بىر ئىلھام پەيدا بولغاندەك، يۈزۈم بىرئاز چىمىلدىغان، يۈرىكىم بىرئاز سىقىلغاندى، لېكىن كېيىن كەچ كۈزنىڭ سوغۇق شامىلى تېگىشى بىلەن يۈزۈمنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئەسلىي ھالىغا قايتتى — ئىجادىيەتكە كىرىشەلمىدىم. نەشر قىلىنغان ئەسەرلىرىم بولسا، باشقىلارنىڭ سىقىشى بىلەن كېلىپ چىققان. بۇ يەردىكى «سىقىش» دېگەن سۆز ئىنەكنىڭ ئەمچىكىنى سىقىپ، سۈتىنى سېغىۋېلىشتىكى «سىقىش» تىن ئېلىنغان. مەن بۇ يەردە «ئىنەكنىڭ ئەمچىكىنى سىقىپ، سۈتىنى سېغىۋېلىش» دېگەن سۆزنى پەقەت «سىقىش» دېگەن سۆزنى يېشىش ئۈچۈنلا ئىشلىتىۋاتىمەن، ئۆز ئەسەرلىرىمنى قەستەن كالا سۈتىگە ئوخشاتقىنىم، ئۇنىڭ شېشە قاچىلارغا قاچىلىنىپ، ئاتالمىش «سەنئەت ئوردىسى»غا ئەۋەتىلىشىنى ئارزۇ قىلغىنىم يوق. ياشلارنىڭ تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىشقا تەقەززا بولۇشى ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇشتۇمتۇتلا تارقىلىپ يۇرگەن گەپلەر بويىچە «بويىدىن ئاجراپ كېتىش» دېيىلمىدىغان بولسا، مېنىڭ ئەسەرلىرىم «بويىدىن ئاجرىتىۋېتىش» بولىدۇ؛ ياكى مولۇننى شاھزادە قىلىپ كۆرسەتكەنلىك بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئەسەرلىرىمنى يېزىپ بولغاندىن كېيىنلا، ئىشىم تۈگىگەن، پەرۋايىم پەلەك؛ كىتابىپۇرۇشلار خىيانەت قىلامدۇ، ئەدىبلەر چىشلەپ تارتامدۇ، ئۇنىڭدىن ئەندىشە قىلىپ يۈرمەيمەن. لېكىن، مەن ئىشىنىدىغان ئادەملەر ئوقۇپ كۆرۈشنى خالىسا، ياراتسا، خۇرسەن بولىمەن.

كېيىنكى چاغلاردا توپلام قىلىپ نەشرىمۇ قىلدۇردۇم، گەپنىڭ راستىنى قىلسام، بۇنىڭدىن مەقسىتىم بىرئاز پۇل قىلىش.

ئۇنداق بولسا، يازغان ۋاقتىمدا سەممىي ئىخلاس بىلەن يازدىممۇ؟ جاۋاب: شۇنداق بولسا كېرەك. شۇنداق سەممىي ئىخلاس بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھەرگىز قەستەن ياغلىمىچىلىق قىلمىدىم. سەپ - مۇجۇپ تۇرۇشۇۋاتسا، قانداقمۇ ھى - ھى قىلىپ كۈلگىلى، نايناقلاپ ئوينىغىلى بولسۇن؟! ئەگەر شۇنداق قىلالايدىكەن، ئۇنى مالائىك دېيىش كېرەك. مەن لۇي چۈڭيانىڭ پىرىمغا قول باغلاپ ئەل بولۇپ كەتكىنىم يوق.

يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قانات - قۇيرۇقىنىمۇ ئانچە ئاياپ ئولتۇرمايمەن، يەنى «كوتمەك سۈپۈرگىنى جاندىن ئەزىلەپتۇ» دېگەندەك ئىشنى قىلمايمەن، چۈنكى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك، ئۇ چاغدا ئاللىقاچان «ئىشىم تۈگىگەن، پەرۋايىم پەلەك». پۈتۈپ بولغاندىن كېيىنكى مەنسىز ئىشلار بىلەن بەند بولۇشقا كىمنىڭ ھەپسىلىسى بولسۇن؟! دېمەك، بىرەر تاللىغۇچى جاناب ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ نەزىرىنى سېلىپ، مېنىڭ ئەسەرلىرىمنى تاللاپ باسسىمۇ ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمايمەن. ئەمەلىيەتتە پەرۋا قىلىپ مۇ بىر باشقا ئاچقىش مۇمكىن ئەمەس. قايسىبىر چاغدا بىر ئادەمنىڭ قەلەم ھەققى ئېلىشقا تېگىشلىك بىر تەرجىمە كىتابىنى ۋاكالىتەن نەشر قىلدۇرغانىدىم. كېيىن كىتابلارنىڭ سېتىلىپ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، نەشرىياتتىن شۇ ھەقنى تەلەپ قىلىپ خەت يازسام، كونا دېرىكتور خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، يۇرتىغا قايتىپ كەتتى، ھەققىنى شۇنىڭدىن ئېلىۋال، ئۇ ئىشتىن بىزنىڭ خەۋىرىمىز يوق، دەپ جاۋاب يېزىپتۇ. نەشرىيات شاگىرتىنىڭ تۇرسا، مېنىڭ پويىزغا چۈشۈپ ھېلىقى دېرىكتورنىڭ ئالدىغا ھەق تەلەپ قىلىپ بېرىشىم ياكى ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلىشىم قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟! لېكىن، شۇنداق تاللانمىلار توغرىسىدا ئۆز

كۆڭلۈمده «بولماپتۇ» دەيدىغان يەرلىرىمۇ بار. بىرى — ئەسلىي نۇسخىسىدىكى ئىملا خاتالىقلىرى مانا مەن دەپ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ، خاتالىقى بويىچە قويۇۋەتكەن؛ يەنە بىرى — ئۇلارنىڭ، ئۇنداق ئىزىم ئىكەن، مۇنداق ئىزىم ئىكەن، ئۇنداق مەنىنى بىلدۈرىدۇ، مۇنداق مەنىنى بىلدۈرىدۇ، دېگەنگە ئوخشاش بەزىبىر قالتىس ئۇلۇغ مۇھاكىمىلىرىنىڭ تولىسى مېنىڭچە ئۇنداق گەپ ئەمەس. ئەلۋەتتە، تەنقىد «مەنسۇي تەۋەككۇلچىلىك»، تەنقىدچىلەر مەنسۇي جەھەتتە ھەرھالدا ئاپتورلاردىن بىرقەدەم ئىلگىرى تۇرىدۇ؛ لېكىن ئۇلار مۇردا دەپ ئاتايدىغان جەسەتتە يۇرەكنىڭ سوقۇپ تۇرغانلىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپتىمەن، دېمەك، ئۇلارغا ھەتتا ئۆلۈكۈمۇ قوشۇلمايدۇ. بۇلاردىن باشقا بىرەر چوڭ رەنجىمۇ يوق.

بۇ گەرچە شەرق مەدەنىيىتىچە كەڭ قورساقلىقتەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ كەڭ قورساقلىق مېنىڭ يازغۇچىلىق بىلەن جان باقارمەنلىك قىلمايدىغانلىقىمدىن كېلىپ چىققان بولسا كېرەك. جۆڭگودا «مەۋلۇت قەسىدىسى»نىڭ توختالغان باھاسى — بىر پارچىسى 100 سەر؛ جانلىق تىلدا يېزىلغىنى بولسا پۇلغا يارىمايدۇ. تەرجىمىچۇ، تەرجىمىنى ئۆزى ئىجادىي يازالمايدىغان ۋە لېكىن باشقىلارنىڭ ئىجادىي يېزىشىنى كۆرەلمەيدىغان نىيىتى بۇزۇق ئادەملەر تەشەببۇس قىلغانمىش، كەلگۈسىدە ئەدەبىيات مۇنبىرى تەرەققىي قىلغاندا، بىر تىينىڭمۇ يارىماسمىش. مەن يازغان نەرسىلەر دەسلەپتە بىرمۇنچە چوڭ پەشۋالارنى يېگەن بولسىمۇ، ھازىرقى باھاسى — 1000 ھەرپى 1 دوللاردىن تارتىپ 2 ـ 3 دوللارغىچە يارىۋاتىدۇ، لېكىن ئۇنداق ياخشى خېرىدار كەم ئۇچرايدۇ، تولا چاغلاردا نەدىندۇر يۇكلىنىپ قالغان مەجبۇرىيەتنى ئورۇنداش بىلەنلا تۇگەيدۇ. بەزىلەر مېنى شۇ قەلەم ھەققى ياكى نەشر ھەققى بىلەن ئۆي ـ جاي ياساتتى، ئاشلىق سېتىۋالدى، ھەتتا شۇ پۇلغا تاماكا ئېلىپ چېكىدۇ، كەمپۇت يەيدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئۇ

پۇللارنى باشقا يول بىلەن ئالداپ تاپقانلىقىمنى بىلسە كاشكى. كىتابپورۇش خوجايىنىنى ئاۋۋال مۇغەمبەرلىك قىلىپ قورقۇتۇش، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ. مەن ئويلايمەنكى، جۆڭگودا ھەممىدىن بەك پۇلغا يارىمايدىغان نەرسە — ئىشچىلارنىڭ جىسمانىي كۈچى، ئاندىن قالسا بىزنىڭ ماقالە دېگەن نەرسىمىز؛ پۇلغا ھەممىدىن بەك يارايدىغىنى قاغدالمىلىق. ئەگەر توپتوغرا يازغۇچىلىق بىلەن كۈن كەچۈرىمەن دەيدىكەن، مېنىڭ تەجرىبەمگە قارىغاندا، يازغان نەرسىنى ئاز دېگەندە بىر ئاي، كۆپ دېگەندە بىر يىل ساتار، ئۇنىڭ ھەققى قولغا تېگىپ بولغۇچە، يازغۇچى ئاللىقاچان ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالىدۇ، تومۇز كۈنلىرى توغرا كېلىپ قالسا، ھەتتا جەسەتلىرىمۇ سېسىپ تۇگەيدۇ، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ ئاش ـ نان يېگۈدەك قورسىقى نېمىش قىلسۇن؟!

شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ھەرھالدا باشقا بىر يول بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتىمەن. ماقالە دېگەن نەرسىنى سىقىلمىسا يازمايدىم. سىقىلغاندا يازغانلىقىم يۇكسەك «ئىنسىپىراتسىئون»، «ئىجادىيەت ئىلھامى» ۋەھاكازا، دېگەن بىرنېمىلەر بىلەن ئانچە ئالاقەم يوقلۇقىنى بىلدۈرۈپ بەرسە كېرەك. ئەگەر تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن باشقا يوللارنى تۇتۇشۇمغا ھاجەت بولمىسا، يەكدىل بولسام «ئىنسىپىراتسىئون» دېگەندەك نەرسىلەر پەيدا بولىدىغان بولسا، شۇنىڭ بىلەن خېلى ئۇلۇغ ئەسەرلەرنى ياراتقىلى بولىدىغان بولسا، ھېچبولمىغاندا، تېرىسى سويۇپ تاشلانغان مولۇننى تۆھپە قىلىشتىن قۇتۇلۇپ قالغان بولاتتىم، لېكىن ئۇنداق بولۇشمۇ ناتايىن، خىلۋەت كەنتلەردىكى گىرى خەلپەتلەر ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا ھەر كۈنى تاڭ سەھەردىن تارتىپ كەچكىچە شۇ كەنتتىكى بالىلارنى ئوقۇتىدىكەن، «سىياسىي پائالىيەتلەرنى ھەر ۋاقىت كۆز ئالدىدا تۇتۇش» بۇياقتا تۇرسۇن، «ھەرخىل مەنسىز ئىشلارنى قىلىش»

قىمۇ ئانچە ببرىلمەيدىكەن. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلارنىڭ قولىدىن چىقىش ئالدىدا تۇرغان، مەشھۇر تاغلاردا گۆھەر تەرىقىسىدە كۆمۈپ قويغان «پىداگوگىكا ئوچېركلىرى» ياكى «تەپسىر» لىرى بولمىسا كېرەك. ماركس ئۆزىنىڭ «كاپىتال» دېگەن ئەسىرىنى، دوستويېۋسكى «جىنايەت ۋە جازا» دېگەن ئەسىرىنى مەككە قەھۋەسىنى ئىچكەندىن، مىسىر تاماكىسىنى چەككەندىن كېيىن يازغان ئەمەس. ۋەزىر جاڭ شجاۋنىڭ قول ئاستىدىكى تەكلىپ - تەرجىمە ئىدارىسىنىڭ «بەزى تالانت» لىق خادىملىرى ۋە مەنسەپدارلاردىن خىراجەت پۇلى ئالىدىغان ياكى بانكىلاردىن ئېلان ھەققى ئالىدىغان «چوڭ گېزىت» لارنىڭ يازغۇچىلىرى ئۆز ئىشلىرىدا مۇرادىنى ھاسىل قىلىپ، قورسىقىنى تويغۇزۇپ، ئۇيقۇسىغا قېنىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇچ ئايغىچە سۆز تاللاپ، يېرىم يىلغىچە ئىبارىلىرىنى پىشۇرۇپ، كۇنلەرنىڭ بىرىدە ھەممە ئادەمنىڭ يازغانلىرىنى بەسىپ چۈشىدىغان ئاجايىپ نادىر ئەسەرلەرنى يارىتالارمىكەنتاڭ. قىسقىسى، مەن بولسام، قورسىقىم توق بولسىلا، باردى - كەلدىلىرىم ئازايسىلا، كۆڭلۈمنى ئارام تاپتۇرۇپ، ئىشىكىمنى تاقايمەن، ھېچ نەرسە يازمايمەن؛ يازغان تەقدىردىمۇ، يازغانلىرىم قىزىقمۇ ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس مىكى - مىكى دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر، يەنى ئاتالمىش مادارا، خالىس گەپلەر بولۇپ چىقار. خالىس گەپلەر ئەمەلىيەتتە يازمىغان بىلەن باراۋەر.

دېمەك، شاڭخەينىڭ چاكىنا كىتابپۇرۇشلىرى پاشا بولۇپ كېلىپ ئاز - پاز قېنىمنى شورىسا، ماددىي جەھەتتە زىيان يەتكۈزمىگەنلىقىدا شەك يوق، ئۇنىڭغىمۇ ئانچە رەنجىپ كەتمەيمەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ پاشا ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، باشقىلارمۇ ئۇلارنىڭ پاشا ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. ئۆمرۇمدە ماڭا چوڭ زىيان ئۇرغان نەرسە كىتابپۇرۇش ئەمەس، يېغىلىق ئەمەس، بايرىقى روشەن چاكىنا ئادەملەرمۇ ئەمەس، بەلكى «ئۆسەك سۆز». بۇ يىلنىڭ

ئۆزىدىلا، «ئوقۇغۇچىلار دولقۇنىغا قۇتراتقۇلۇق قىلدى»، «مۇدىر بولۇشنىڭ كويىغا چۈشتى»، «ئوتتۇرا چىشى تاياق يەپ تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ» ۋەھاكازا دېگەن گەپلەر پەيدا بولدى. قايسىبىر كۈنى ھەتتا ھازىرقى كۈندە مېنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقۇمنىڭ زىيانغا ئۇچرىغانلىقىغا قورسىقى كۆپكەن چېن شىيىڭ ئەپەندىمۇ شۇنداق سۆزلەرگە ئىشىنىپ، «ھازىرقى زامان ئەنزارى» (25 - سانى) دىكى ئادەتتىكى «قۇرۇق گەپ» تە ئېلانمۇ قىلدى. ئۇ سۆزلەرنىڭ تەسىرىنى ئەنە شۇنىڭدىنمۇ پەرق قىلغىلى بولىدۇ. بىر قىز ئوقۇغۇچىسى ئالساق، ئۇ پەس، ئىچى يامان ئەدەب، ئالىملارنىڭ بەزى پىتنە - ئىغۋاگەرلىرىغا قالغاندىن كۆرە، قاراقچىلارغا بىر دانە قىزىل شارپىسىنى — ماددىي نەرسىسىنى — بۇلاتتۇرۇپ قويۇشنى ئەلا كۆرىدۇ.

شۇنداق «ئۆسەك سۆز» لەرنى پەيدا قىلىدىغانلار بىر ئادەممۇ ياكى كۆپ ئادەممۇ؟ ئىسىم - فامىلىسى نېمە؟ مەن ئۇنى تەكشۈرۈپ بىلەلمىدىم؛ كېيىن ئارتۇقچە ۋاقىت چىقىرالمىغانلىقىم ئۈچۈن تەكشۈرۈپمۇ يۈرمىدىم. بايان قىلىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنى ئومۇمەن ھايۋان دەيدىغان بولدۇم.

تۈرگە ئايرىغان بولسىمۇ، لېكىن ئەپسۇسكى، بۇ ھايۋانلار ئادەملەرگە ئارىلىشىپ يۈرگەچكە، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممىسى ئوخشاشلا ئادەم باشلىق بولغاچقا، ئەمەلىيەتتە ئايرىۋېلىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن گۇمانخور بولۇپ، ئادەملەرنىڭ سۆزىگە ئانچە قۇلاق سالمايدىغان بولدۇم. گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتىمۇ بولمىغاچقا، ماقالە يېزىشنىمۇ ئانچە خالىمايدىغان بولدۇم. بەزى چاغلاردا ھەتتا ئاشكارا مەلۇم بولۇپ تۇرغان جىڭ لىللا گەپمۇ ماڭا ئاجايىپ، غەلىتە تۇيۇلىدىغان بولدى، شۇنىڭ بىلەن پېقىرلەرگە خاس «ئىززەت قىلغانلىنى بىلمەيدىغان» مىجەز پەيدا بولۇپ قالدى. ئېھتىمال بۇ مىجەزىم بەربىر ئۆزگىلانماس.

سوغۇق قانلىق بىلەن ئويلىغاندا، «تاللىغۇچى» دېگەنگە ئوخشاش ئادەملەر مىڭ زامانىسىدىكى مىزانلىق ئەسەرلەرنىڭ تاللىغۇچىلىرىنى ئاسانلا كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، كىشىلەرگە يامان كۆرۈنگەندەك تۇرسىمۇ، لېكىن ھازىر شۇنداق ئادەملەردىن بىرنەچچىسى بولۇشى زۆرۈر. مۇشۇ ئىككى - ئۈچ يىلدىن بۇيان، نامسىز يازغۇچىلارنىڭ خېلى نامى بار ئاپتورلارنى بېسىپ چۈشكۈدەك ئەسەرلىرى يوق ئەمەس، بىراق ئۇلارغا ھېچكىم كۆڭۈل بۆلمەيۋاتىدۇ، ئۇلار ئۆزى بارلىققا كېلىپ، ئۆزى يوقىلىپ كېتىۋاتىدۇ. مەن بۇلتۇر DF ئېپەندىگە: ھەرقايسى جايلاردا چىقىۋاتقان ھەرخىل ژۇرناللارنى يىغىپ، ئوبدان باھالاپ، ئۇلاردىكى ھېكايىلەرنى تاللاپ، بىرنەچچە توپلام قىلىپ باستۇرۇپ، خىلقە تەۋە نۇشتۇرىدىغان ئادەم چىقسا بولاتتى؛ مەخسۇس توپلاملىرى بار ئاپتورلارنىڭ ھېكايىلىرىنى ئۇنىڭغا كىرگۈزمىسە، «ئۆزرە ئېيتىپ دەرۋازىدىن ئۆزىتىپ چىقىرىۋەتسە» بولاتتى، دەپ تەكلىپ بەرگەنىدىم. لېكىن، ئۇ سۆزۈم، ئاخىر، قۇرۇق گەپ بولۇپ قالدى، ئۆز ۋاقتىدا بىرەر قارارمۇ بولمىدى، كېيىن ھەركىم ئۆز يولىغا كەتتى. ئۇنداق ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، چۈنكى مەن يان باسقاق، ھەق - ناھەقنى باھالاشتا، ھەرقاچان ئۆزۈمگە تونۇش بولغان ئادەمنى توغرا دەپ قارايمەن؛ ئەسەرلەرنى ئوقۇغاندا، ئۆزۈمگە يات بولغانلارنىڭ ماھارىتىنى ئانچە ياراتماي قويىمەن. مېنىڭ كۆڭلۈمدە «ئادىللىق» دېگەن نەرسە بولمىسا كېرەك؛ باشقا ئادەملەر ئىچىدىمۇ كۆرگىنىم يوق، شۇنداق بولسىمۇ «ئادىللىق» دېگەن نەرسە ھەر ھالدا بىرەر جايدا باردۇر دەپ گۇمان قىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىككى ئىشنى قىلىشقا، يەنى سوراقچى، تەنقىدچى بولۇشقا پېتىنالمايمەن.

مەخسۇس تاللىغۇچىلار تېخى بارلىققا كەلمىگەن ھازىرقى ۋاقىتتا، بۇ ئىشنى تەنقىدچىلەرمۇ قىلالايدۇ، چۈنكى تەنقىدچىلەرنىڭ

ۋەزىپىسى ياۋا ئوتلارنى يۇلۇپ تاشلاشقا ئەمەس، ئېسىل گۈللەرنى، ئېسىل گۈللەرنىڭ ئۈندۈرمىلىرىنىمۇ پەرۋىش قىلىش. ئەگەر سەبدەگۈلنى ئېسىل گۈل دەيدىغان بولساق، ئۈنىڭ ئەسلىي نەسلى سېرىق ئېچىلىدىغان ئۈششاق بەرگلىك ياۋا گۈل بولۇپ، خەلق ئاغزىدا «چىنەگۈل» دەپ ئاتىلاتتى. لېكىن، ئەدەبىيات مۇنبىرىدە راستتىن ياخشىراق ئەسەر بولمىغانلىقى ئۈچۈن بولسا كېرەك ۋە ياكى ئېھتىمال بەزى ئادەملەر تەنقىدچى بولۇپ قالغاندىن كېيىن نەزىرى تولىمۇ ئۈستۈن بولۇپ كەتسە كېرەك؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ياش يازغۇچىلارغا قاتتىق زەربە بەرگەنلىكىنىلا، مەسخىرە - مازاق قىلغانلىقىنىلا، ئۇلارنى ئۈجۈقتۇرغانلىقىنىلا كۆرۈپ قالىمەن، ئۇلارغا مەدەت بېرىدىغان، ئۇلارنى تەقدىرلەيدىغان، ئۇلارغا مەسلەھەت بېرىدىغان تەنقىدلەر ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ. تەنقىدچىگىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىرخىل «ئەدەب» لەرمۇ بار، ئۇلار مەخسۇسلا بىرەر ئادەمگە چاپانچىلىق قىلىدۇ؛ ۋاي تولىستوي، ۋاي تولىستوي، دەيدۇ؛ ئۇنى دەيدۇ، بۇنى دەيدۇ، مەخسۇس بىر ئادەمگىلا چاپان ياپىدۇ، ھەتتا شۇنداق قىلىدىغانلارمۇ بارىكى، ئۇلار بىر تەرەپتىن، شۇ بىر ئادەمنىڭ پېشىنى كۆتۈرىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، باشقا ئادەمگە پەشۋا ئورىدۇ ۋە لېكىن ئۇنىڭ ئىسسىم - فامىلىسىنى، دەلىل - ئىسپاتلىرىنى ئېنىق ئېيتماي دارتمىلاپ سۆزلەپ، ئۇ ئادەمنى ئۆزىگە تەگدۈرۈپ سۆزلەۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرىدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدۇ، قەلەم بىلەن چالا ئۇقتۇرۇپ قويغان يەرلىرىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئاغزى بىلەنمۇ تەشۋىق قىلىپ، باشقا ئادەملەرنى، ئاشۇ ئادەمگە تەگدۈرۈپ سۆزلەۋاتىدۇ، دېگەن گۇمانغا كەلتۈرىدۇ. ئەسەرنىلا ئەمەس، ئايالالارنىڭ نامىنىمۇ ئەنە شۇنداق ھايۋانلارچە ئۇسۇل بىلەن بۇلغىغانلىقىنىمۇ بۇ يىل ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. قەدىمكىلەر «شەيتانلىق» دېگەن سۆزنى دائىم ئىشلىتىدىكەن. ئەمەلىيەتتە ئىنسانىيەت ئالىمىدە راست شەيـ

تان نېمىش قىلسۇن؟ ! ئۇلارنىڭ كۆزدە تۇتقىنى ھېلىقىدەك بىر نېمىلەردىن باشقا نەرسە ئەمەس. شۇنداق بىر نېمىلەرغۇ كارغا يارىمايدۇ، ھەتتا چاپانچىلىق قىلىدىغانلارمۇ بىرەر - يېرىم ئېغىز سۆزنى باھالاشقا، تاللاشقا مۇناسىپ ئەمەس، چۈنكى بۇنداق خىز-مەتنى ئىشلەيدىغان ئادەملەر ئۆزىنى يان باسمايدىغان ھېسابلاپ، ئەمەلىيەتتە يان بېسىپ قويسىمۇ مەيلى، ئۆزىنى لىللا ھېسابلاپ، ئەمەلىيەتتە لىللالىق قىلالمىسىمۇ مەيلى، لېكىن يامان غەرەزلىك بولمىسىلا بولدى.

كىتابپۇرۇشلارمۇ باشقا سودىگەرلەرگە ئوخشاش پايدىنىڭ كو-يىدىلا بولىدۇ. ئۇلارنىڭ نەشر قىلىش ياكى مۇلاھىزە بايان قىلىش-تىكى «مۇددىئا» سىنىڭ «ساپ ئەمەس» لىكىنى ھەممە ئادەم بىلە-دۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى ھەرگىز ئالىي مەكتەپلەرنىڭ پروفېس-سورلىرى بىلەن بىر قاتاردا كۆرمەيدۇ. لېكىن، ئۇلارنىڭ پايدىنى كۆزلەشتىن باشقا غەرىزىنىڭ بولۇشمۇ ناتايىن، مېنىڭ، ئەكسە-چە، خاتىرجەم بولالايدىغان يېرىم ئەنە شۇ. بۇنىڭدىنمۇ غەلىتە، زەھەرلىك تەنە ئوقلىرىنى زادىلا يەپ كۆرمىگەن بەخت - تەلەيلىك ئادەملەرنىڭ شۇنىڭدىنمۇ زارلىنىشى تەبىئىي.

بۇنىمۇ بىر پارچە ئەسەر دەپ ھېسابلاشقا بولار، لېكىن بۇمۇ سەقىلىش نەتىجىسىدە يېزىلدى، بۇ، ساماۋارغا چاينى دەملەپ قو-يۇپ ئولتۇرغان چاغدىكى قۇرۇق گەپ ئەمەس، ئەمەلىي پاكىتلار-نىڭ خاتىرىسى. بۇنى يېزىپ بولدۇم. ئەمدى ماۋزۇسىنى يېزىپ قويماي.

11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

مېنىڭ نەزىرىمدىكى بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى

بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى جىد-دىي مەجبۇرىيەت قىلىپ ئارتقانلىقى ئۈچۈن، بۇ مەكتەپنىڭ 27 يىللىق خاتىرىسى ھەققىدە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىشىمغا توغرا كەلدى.

پروفېسسورلاردىن بىرىنىڭ مەشھۇر پەتىۋاسىغا قارىغاندا، «بىر - ئىككى سائەت دەرس بېرىدىغان ئوقۇتقۇچى» مەكتەپ-نىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا مۇناسىپ ئەمەسمىش. ۋەھالەنكى، مەن بولسام بىر سائەت دەرس ئۆتىدىغان ئوقۇتقۇچى. ئۇنداق پەت-ۋالارغا، كەچۈرسۇن، پەرۋايىم پەلەك، كەچۈرمىسە، مەيلى. ئۇ-نىڭدىن ئەندىشە قىلىپ ئولتۇرۇشقا كىمنىڭ چولىسى تەگسۇن.

مەن ھېچقاچان ئۆزۈمنى مەخسۇسلا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى-نىڭ ئوقۇتقۇچىسى دەپ قارىغان ئەمەس، چۈنكى باشقا بىرنەچچە مەكتەپ بىلەنمۇ ئالاقەم بار. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر — ئېھتىمال سىرلىق غەرىزى بولسا كېرەك — بۇ يىل ئۇشتۇمتۇتلا بەزىلەر مېنى، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتچى، دەيدىغان بولۇپ قالدى. بېي-جىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدە راستتىن ئالاھىدە بىر ئېغىم بار - يوقلۇق-نى بىلمىسەممۇ، لېكىن: بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتچى دەۋاتامسە-لەر؟ ھەئە، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتچىمەن! قانداق بوپتۇ؟ دەپ ماقۇل بولۇپ يۈرۈۋەردىم.

لېكىن، بەزى ئۆسەك سۆزچىلەر مېنىڭ پىكرىمنى خاتا چۈ-شىنىپ، لۇشۈننى ئاقچى - كۆكچى دەپ پىتنە قىلساق، لۇشۈن

ھە شۇنداق دەيدىكەن، دەپ ئويلاپ قالمىسۇن. بۇنداق ئەھۋاللار توغرىسىدا مېنىڭ قوللىنىدىغان چارىلىرىمۇ بىرخىل ئەمەس. مەسىلەن، ئالدىنقى نۆۋەت نامايىش بولغاندا، گېزىت مېنىڭ ئۇسۇلۇمدىن، ئىككى دانە ئۇتتۇر چىشىنى ئۇرۇپ تۆكۈۋېتىپتۇ، دەپ پىتنە تارقاتقاندى؛ مەن ساقچى نازارىتىگە، ئەسكەر ۋە ساقچى ئەۋەتىپ ئۇتتۇر چىشلىرىمنى يېگۈزۈپ تۆكۈۋېتكۈلار، دەپ ئىلتىماس قىلمىدىم. مېنىڭ پىتنە - ئىغۋادا نېمە دېيىلگەن بولسا شۇنى قىلىشىم پەقەت ئۆزۈم خالىغان ئەھۋال بىلەنلا چەكلىنىدۇ.

مېنىڭچە، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ يامان ئەمەس. ئەگەر راستتىن بىرەر ئېقىم دېگەن نەرسە بولىدىغان بولسا، مېنى شۇ ئېقىمنىڭ تەرەپدارى دېيىشسە، ئۇنىڭغىمۇ مەيلى. بۇنىڭ سەۋەبلىرى مۇنداق:

27 يىل بولغانكەن؛ دېمەك، بۇ مەكتەپنىڭ بىخى چىڭ زامانىسىدا سۇرۇپ چىققان. لېكىن، مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدىكى ئەھۋالمۇ ماڭا نامەلۇم. پەقەت يېقىنقى يەتتە - سەككىز يىللىق پاكىتلارغىلا قارىغاندا، بىرىنچىدىن، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى دائىم يېڭىلىق، ئىسلاھات ھەرىكىتىنىڭ باشلامچىسى بولۇپ كەلدى، جۇڭگونى ياخشى، تەرەققىي تاپتۇرىدىغان يولغا باشلاپ كەلدى. بىرمۇنچە تەنە ئوقلىرىنى يېگەن، بىرمۇنچە پىتنە - ئىغۋالارغا قالغان بولسىمۇ، پروفېسسور ۋە ئوقۇغۇچىلىرى يىلمۇ يىل يېڭگۈشلىنىپ تۇرغان بولسىمۇ، يۇقىرىغا قاراپ ئىنتىلىش روھىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى، بوشاشمىدى. ئەلۋەتتە، بەزىدە ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ باشقا تەرەپكە يول ئېلىش خىيالىدا بولغانلارمۇ بولدى، «ھەممە بىر نىيەت» دېگەن سۆز ئەسلىدە كىتاب يۇزىدىلا ئۇچرايدىغان چىرايلىق سۆزدىن باشقا نەرسە ئەمەس، شۇنداق بولسىمۇ ھېلىقىدەك خىياللار ئومۇمىي ئەھۋالغا

زىيان يەتكۈزەلمىدى.

ئىككىنچىدىن، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى يېگانە قالغان تەقدىرمۇ زۇلمەت كۈچلىرىگە قارشى كۈرەش قىلىپ كەلدى. جاڭ شجاۋ «مەكتەپ ئىستىلىنى تۈزىتەيلى» دېگەن ۋېۋىسكىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ «ئۇستازلىق قىلغان» دىن ۋە ئۇنىڭ - بۇنىڭغا پۇل سۇنغىلاپ بەرگەندىن بۇيان، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى يەنىلا ئۇنىڭغا فېڭ يۈنيىگە مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلدى. جاڭ شجاۋ ھازىرمۇ پاناھلىنىپ ئولتۇرۇپ ۋەزىرلىك قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەسلىي ئەپت - بەشىرىسى ئاللىقاچان ئېچىلىپ قالدى؛ بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەنىمۇ بارغانسېرى روشەنلەشتى. بىر چاغلاردا ئۇنىڭغا خۇنۇك بىرنەرسىلەر كۆرۈنگەن بولسىمۇ، يۇقىرىقى ئابزاستا يازغىنىمدەك، ئومۇملۇققا زىيان يەتكۈزۈلمىدى.

مەن خۇددى خۇداغا ئوخشاش ياخشىلىق ۋە يامانلىقتىن ھېساب ئالمىغان ئىقتىدارغا ئىگە ھۆكۈمالاردىن ئەمەس. پەقەت ئۆز تەسىراتىمغىلا ئاساسەن ئېيتىمىغان بولسام، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ھەرھالدا ھايات تۇرماقتا، ئۇنىڭ ئوستىگە ئۆسۈۋاتىدۇ. ھايات ياشاۋاتقان ھەم ئۆسۈۋاتقانلىكى نەرسىنىڭ ئومىدلىك ئىستىقبالى بار.

بۇگۈن خىيالىمغا كەلگەنلىرى ئەنە شۇ، ئەگەر بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى جاڭ شجاۋەك بىرنىمىلەرنىڭ سۈيىقەستىگە ئۇچرىماي، ئۆزىنىڭ 28 يىللىقىنى كۈتۈۋالمىغان، خاتىرە ژۇرنىلىمۇ چىقىرىمىغان بولسا، شۇنى ئالدىن ئىزھار قىلىپ قويايكى، بۇ يەرگە كېلىپ كاپشىپ يۈرمەيمەن. بىرىنچىدىن، كۆرسىتىپ بېرىلگەن ماۋزۇغا ئاساسەن سۆز قىلىش ھەقىقەتەن مۇشكۈل؛ ئىككىنچىدىن، سۆزلىگەن تەقدىردىمۇ يەنە شۇ ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ بولۇپ چىقىشى مۇمكىن.

12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

ئۇششاق سۆز

ئەگەر ئۆزۈڭ يالغۇز ئىكەنسەن، ئۇ ھالدا، بۇگۈنكى مەن ئارقىلىق تۈنۈگۈنكى مەنگە قارشى كۈرەش قىلساڭمۇ مەيلىڭ؛ بۇگۈن بۇنداق دېگەن بولساڭ، ئەتە ئۇنداق دېسەڭمۇ مەيلىڭ. لېكىن، ئەڭ ياخشىسى، ئۆز مېڭەڭدە ئويلا، ئۆز ئۆيۈڭدە سۆزلە. ئۆز يارىڭغا سۆزلەپ بەرسەڭمۇ ھېچ گەپ يوق، ئۇ ھەرھالدا «ۋىيەي» دېگەن سۆز بىلەن ساڭا قايىللىقىنى بىلدۈرەر، ئۈچىنچى ئادەمنىڭ بۇ گەپلەر بىلەن ئالاقىسى بولمايدۇ. لېكىن، ئۆزۈڭنى ئايىماي، ئۆزۈڭنى «داھىي»، «پاكزادە ئالىيجاناب» چاغلاپ، كەينى ـ كەينىدىن ئېلان قىلىۋەرسەڭ ۋە شۇ ئېلان قىلغان بىرنېمىلىرىڭنى «ئىدىيە»، «ئەپكار ئامما» ۋەھاكازا دېسەڭ، بىرمۇنچە ئاق كۆڭۈل ئادەملەرنى بالا ـ قازاغا ئۇچرىتىپ قويۇشۇڭ مۇمكىن. ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ئاجايىپ ئۆزگىرىشلەر ئەكسىچە ئالىملارنىڭ، ئەدىبلەرنىڭ ئاجايىپ تېز ئالغا باسقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھالبۇكى، ئەدەبىيات مۇنبىرىدە ئەسلىدە «بەگ ـ غوجاملارنىڭ ئوت قويۇشىغىلا يول بار، پۇقرانىڭ چىراغ يېقىشىغا يول يوق»؛ نادانلار قاتارىغا چۈشۈپ قالغانىكەنسەن، تالانت ئىگىلىرىگە ئاز ـ تولا قۇربان بېرىشىڭمۇ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىڭ. كىم سېنى تەتقىق قىلىش ياكى ئىجادىي يېزىش ئىشى قولىدىن كەلمىسۇن دەپتۇ؟ جاپا ـ مۇشەققەتكە قالغانلىقىڭ خوپ بوپتۇ!

لېكىن، بۇلار تالانت ئىگىلىرىنىڭ ياكى ئۇلارنىڭ غالچىلىرىنىڭ پەتىۋاسى. نادانلار نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بۇ گەپلەر ئەقىلگە سىغسىمۇ، لېكىن ئادەتكە زىت؛ چۈنكى قەدىمكىلەرنىڭ «چۈمۈلىمۇ جان قايغۇسى قىلىدۇ» دېگەن روشەن ئىبرەتلىك سۆزى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، نادانلارمۇ بىرنەچچە كۈن ئارتۇق ياشاشنى، راھەت كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بىراق، ئۇلارنىڭ چېپىلغاقلىقى ئۆز بېشىغا بالا بولىدۇ؛ كىم ئۇلارنى ئۆيىدە تىنچ ئولتۇرماي، ئۇستاز تاپىمەن، ھەققانىي سۆزنى ئاڭلايمەن دەپ پالاقلاپ يۈر، دەپتۇ؟! ئالىملار، ئەدىبلەر كۈنىگە 1000 قەدەملەپ ماڭغاندەك ئىلگىرى باسماقتا، باشقىلارمۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ماڭماقتا. ئالىملار، ئەدىبلەر ئازغىنە ئايلىنىپ ماڭسا، سەن كۆپ ئايلىنىپ ماڭىسەن، ئۇلار دائىرىنىڭ ئىچىدە ئايلانسا، سەن دائىرىنىڭ سىرتىدا ئايلىنىسەن، قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كېتىسەنۇ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمەيسەن، بۇ ئەھۋالنى ھېسابلاپ، پال بېقىپ يۈرمەستىنمۇ بىلگىلى بولىدۇ.

ھەرقانداق ئىشنى ئىشلەش كېرەك، ئىشلەش كېرەك، ئىشلەش كېرەك! — بۇنىڭ مەشھۇر سۆز ئىكەنلىكىدە گەپ يوق، ئەگەر بىرەر تەلۋە تاپانچا تەڭلىسە، شۇ ھامان ئۆزۈڭنىڭ ئىلگىرى قىلغان سۆزلىرىڭگە توۋا قىلساڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئوقۇش كېرەك دېگەن چۈشەنچىگە كەلسەڭ، بۇنىڭ ئۆزىمۇ مەشھۇر سۆز بولىدۇ. ئۇ ھالدا باشقا گەپنى قويۇپ، شۇ سۆزگە ئەمەل قىلىپ تەتقىقاتخانىغا كىرسەڭلا بولغىنى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىرەر قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزنى كەشىپ قىلىپ ياكى ليۇ شىن دېگەن ئادەمنىڭ ليۇ شاڭنىڭ ئوغلى ئەمەسلىكىنى بىلىپ، ۋەتەن قۇتقۇزىمەن دەپ كۆكرەك كېرىپ چىققىنىڭدا، ئالدىن بىلەر ئەۋلىيالار «تۇرنىغا ئوخشاش كۆزدىن غايىب بولۇشى» مۇمكىن، ئۇياندىن ـ بۇياندىن ئىزدىسەڭ، تاماشىخاندىن تېپىشىڭ مۇمكىن. «يىگىت غوجام، ۋاي غوجام! كۆيدۈم ئىشقىڭدا!» دېگەنلەرنى ئەمدى پەس كۆرمە، چۈنكى بۇنىڭ ئۆزى سەنئەت! «ئىنسان ئەقىللىق مەخلۇقلا ئەمەس»، «ھەر جەھەتتىن

كامالەت تاپقان ئادەمنى ئاندىن كامالىتىگە يەتكەن ئادەم دەپ ھېسابلىغىلى بولىدۇ» مىش؛ ئالىملارنىڭ تاماشخانىلارغا بارغانلىقى «ھېس - تۇيغۇ جەھەتتىن تۇرلۇك گۈزەللىكلەردىن بەھرىلىنىش» مىش. «شۇمتەك»لەر ئۇستازلارغا ئايلىنىپ، تەتقىقاتخانىلاردىن چىققاندىن كېيىن، ئېھتىمال، ۋەتەن قۇتقۇزۇش سالاھىيىتىگە ئاز - پاز ئىگە بولار، لېكىن ئۇلار مەنىۋى جەھەتتە تولۇق كامال تاپمىغان غەلىتە بىر نەرسە بولۇپ قېلىۋېرىدۇ، ئىسىت، بىچارىلەر.

ئۇنداق بولسا، دەرھال كېچە تاماشىسىغا بېرىپ تۇرلۇك گۈزەللەردىن بەھرىلىنىپ كېلەيلى، قانداق؟ دەيدىغان بولسىڭىز، كىم بىلسۇن، ئالىم ئاللىقاچان تاماشخانىدىن چىقىپ كەتكەن، تەلمىتىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە بېيىغان (بەزىلەر، ئۆزگەرگەن، دەيدۇ، ئۇنداق ئەمەس) بولۇشى ئېھتىمال.

شۇپىنخائۇئېر ئەپەندى تەركىدۇنيالىقتا بىر مەزگىل داڭقى چىققاندى، جۇڭگونىڭ مۇتىۋەرلىرى يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ «ئاياللار توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىنىلا يارىتىپ قالدى. دۇرۇس، ئۇنىڭ ئاياللارنى ھاقارەتلىگەنلىكى مۇتىۋەرلەرگە يېقىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باشقا سۆزلىرى بىزگە ئانچە باب كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ «كىتاب ئوقۇش ۋە كىتاب» دېگەن ماقالىسىدە: «بىز ئوقۇپ ئولتۇرغىنىمىزدا، باشقىلار بىزنىڭ ئورنىمىزدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. بىز ئەنە شۇلارنىڭ پىكىر يۈرگۈزۈش جەريانىنىلا تەكرارلايمىز... لېكىن، تۇپ - نېگىزىدىن ئالساق، كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان چېغىمىزدا بىزنىڭ مېڭىمىز ئۆزىمىزنىڭ پائالىيىتى زېمىنىمىز ئەمەس، ئۇ باشقىلارنىڭ تەپەككۇرىنىڭ جەڭ مەيدانى» بولۇپ قالىدۇ دەپ يازغان. بىزنىڭ ئالىملىرىمىز، ئەدىبلىرىمىز ئەنە شۇنداق جەڭ مەيدانىغا — چېنىقمىغان ياشلارنىڭ مېڭىسىگە — موھتاج. ئەمما، ئۇلار شۇ مەيداندا باشقا كۈچلۈك دۇشمەن بىلەن

ئېلىشماي، بۇگۈنكى مەن ئارقىلىق تۇنۇگۈنكى مەنگە پەشۋا بېرىۋاتىدۇ، «دىيانەت» شاپىلىقى بىلەن «ئادالەت» كاچىتىغا ئۇرىدۇ؛ ئادەتتىكى سۆز بىلەن ئېيتساڭ، ئۆز ئاغزىغا ئۆزى ئۇرىدۇ. ئەنە شۇنداق جەڭ مەيدانى بولغان ئادەم بۇنىڭ زادى نېمە ۋەقە ئىكەنلىكىنى قانداقمۇ بىلەلىسۇن؟!

مۇشۇ بىر ئايدىن بۇيان، نېمە ئۇچۇندۇر، يەنە بىرنەچچە ئالىم، ئەدىب ياكى تەنقىدچى، خۇددى ئۆتكەن ئايىنىڭ ئاخىرىدىلا ئانسىنىڭ قورسقىدىن چۈشۈپ، مىنگونىڭ 14 - يىلى 12 - ئايدىن ئىلگىرىكى ئەھۋاللارنى قىلچە بىلمىگەندەك، ئەس - ھوشىنى يوقتىپ قويماقتا. قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىشغالىيەت ئاستىغا چۈشۈپ قالغان مەكتىپىگە قايتىپ بارغان ھامان، بەزىلەر بۇ ئەھۋالنى مىسال كەلتۈرۈپ، جاڭ ساقال ياكى لى ساقال «100 — 200 ئوقۇغۇچىنى ئەسكەر بىلەن ئەۋەتىپ، 2000 — 3000 ئوقۇغۇچىسى بار بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى ئىشغال قىلسا بولىدۇ» دەيدۇ. ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسا، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلىرى قوزغىلىپ چىقىپ، قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇپ، جاڭ ساقال ياكى لى ساقالنىڭ ئۇلارغا مەدەتكارلىق قىلىشىدىن ساقلىنىشى، ئانا مەكتىپىنىڭ ئامانلىقىنى قوغدىشى توغرا كېلىدۇ. لېكىن، ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئۆزىنىڭ 27 يىللىقىنى تېخى يېقىندىلا خاتىرىلىدى، ئۇنىڭ قۇرۇلۇش تارىخى جاڭ شىجاۋنىڭ جاڭ ساقال ياكى لى ساقال باشلاپ بارماقچى بولغان 200 ئوقۇغۇچىنى سۆرەپ چىقىرىۋېتىپ، ئاندىن كېيىن بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى باشقىدىن قۇرۇپ، 3000 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، خەلقنىڭ كۆزىنى بويىاش تارىخى ئەمەس. بۇنداق زورلۇق گويا ياشلارنىڭ مېڭىسىدە ئېغىناپ ئويناش بىلەن باراۋەر بىر ئىش. ياز ۋاقتىدىكى ئەھۋالنى «دولقۇنغا زىغىر تەشتىلىك قە-

لىش» دەپ ئېيتىشقا بولار. لېكىن، تەنقىدچىلەرمۇ، بەزىدە خۇد-
دى تالانت ئىگىلىرىنىڭ ئەدەبىيات مۇنبىرىدىكى قىلمىشلىرىغا
ئوخشاش، «بەگ ـ غوجاملارنىڭلا ئوت قويۇشىغا رۇخسەت قىلىپ،
پۇقرانىڭ چىراغ يېقىشىغا رۇخسەت قىلماسلىقى» ئېھتىمال.

ئالىملار، ئەدىبلەردە ئايمۇئاي، سائەتمۇسائەت ئۆزى بىلەن
ئۆزى سوقۇشىدىغان، يەنى ئۆز ئاغزىغا ئۆزى ئۇرىدىغان ئىمتىياز
بولغىنى ياخشى. شۇنداق بولغاندا، ئۇلار بەزى نادانلارنىڭ ئەھۋالـ
نى چۈشەنمەي، ئۇلارنىمۇ ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشىتىپ، ئۇلار
ئازغىنە «قۇرۇق گەپ» نىمۇ ئوڭلاپ سۆزلىيەلمەيدىكەن، دېگەن
خاتا چۈشەنچىگە كېلىپ قېلىشىدىن ساقلىنىپ قالالايدۇ.

12 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى

«ئادالەت» نەيرىكى

بۇلتۇر ئەتىيازدا بېيجىڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە مۇدىر
يالڭ يىڭيۈگە قارشى تۇرۇش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن بۇيان، بۇ
مۇدىر تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسىدا زىياپەت بەرگەندىن كېيىن،
ئوقۇغۇچىلار مۇختارىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالتە نەپەر ئەزاسىنى
چىقىرىۋېتىش ۋەقەسى يۈز بەردى؛ ساقچىلارنى ۋە كالتەكچىلەرنى
مەكتەپكە باستۇرۇپ كىرگۈزۈش ۋەقەسى يۈز بەردى؛ مائارىپ
ۋەزىرى جاڭ شجاۋ تەختكە قايتا چىققاندىن كېيىن، مەكتەپنى
قانۇنسىز تارقىتىۋېتىش ۋەقەسى يۈز بەردى؛ مەھكىمە باشلىقى لىيۇ
بەيجاۋ لۇكچەك، تېجىمەل ئايالالارنى يالالاپ كېلىپ، ئوقۇغۇچىلار-
نى مەكتەپتىن سۆرەپ چىقىرىپ، قوشۇمچە دەرس ئۆتۈش بۆلۈمـ
نىڭ بوش ئۆيلىرىگە نەزەربەند قىلىپ قويغان ۋەقە يۈز بەردى؛
خەلقنىڭ كۆزىنى بوياش ئۈچۈن شاپاشلاپ ـ پالاقلاپ، قىزلار
ئۇنىۋېرسىتېتى دېگەن ۋېۋىسكىنى ئاسقان ۋەقە يۈز بەردى؛ خۇـ
دۇڭفۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى
دېگەن تەييار نانىنى قولىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، جاڭ شجاۋنىڭ خەلقـ
ئالەمنىڭ كۆزىنى بويىشىغا يارىدەم بەرگەن ۋەقە يۈز بەردى.

قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىڭ بىرمۇنچە — شۇنى ئالاھىدە
ئىزھار قىلىمەنكى: ھەممىسى ئەمەس! — ئوقۇتقۇچىلىرى، خىز-
مەتچىلىرى ئەسلىدە جاڭ شجاۋ بىلەن يالڭ يىڭيۈنىڭ تەدبىرلىرىگە
ناھايىتى نارازى ئىدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىگۇناھ ئازاب چەككەنلە-
كىدىن، ئوقۇش ئىمكانىيىتىدىن سەۋەبسىز مەھرۇم بولۇپ قالغان-

لىقىدىن، مەكتەپنى ساقلاپ قېلىش ھەيئىتى تەشكىلىنىڭ بارغاد-
سېرى چىڭىپ كەتكەنلىكىدىن قاتتىق غەزەپلەنمەكتە ئىدى. مەن
بولسام بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن بىرى، جەبىر - زۇلۇم-
لارنىڭ تولىسىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن؛ كېيىن شۇ ھەيئەت-
نىڭ ئەزالىرىدىن بىرى بولۇپ قالدىم، قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى
زۇڭماۋ كوچىسىدىن بىر جاينى مەكتەپ قىلىش ئۈچۈن ئۆزلىرى
ئىجارىگە ئالغاندا، جاڭ شجاۋنىڭ يەنە تۇرلۇك باھانىلەر بىلەن
سالغان جەبىر - زۇلۇملىرىنىمۇ ئۆز بېشىمدىن كەچۈردۈم. جاڭ
شجاۋنىڭ نوخلىسى ئۆسۈپ تۇرغان بىر ۋاقىتتا، مەن بۇ پايتەخت-
تىن ئۇمىد كۈتۈپ، «ئادالەت»، «دىيانەت» دېگەن بىر نەرسىلەر-
گە تەلمۈرگەن بولساممۇ مۇۋەپپەق بولالمىدىم. ھازىرقى ۋاقىتتا
ئوتتۇرىغا چىققان ئاتالمىش «مائارىپ ساھەسىدىكى مەشھۇر ئەر-
باب»لار ئۇ چاغدا 6 - ئاينىڭ پاقىسىدەك جىم ياتقاندى، ھەتتا
كۆرگەن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېلىشقۇدەك تېتىقسىز مۇراجىئەتلەرنى
ئىككى قوللاپ تەقدىم قىلىپ، مەدھىيىلەشكەنىدى. ئۇلار جاڭ
شجاۋنىڭ ئەسكەر ۋە ساقچىلارنى كۈشكۈرتۈپ، قاتتىق زەربە
بېرىدىغان سۇرىدىن قورقۇپ شۇنداق قىلغانمۇ ياكى ئاز - تولا
پۇل - نەپنى كۆزلەپ شۇنداق قىلغانمۇ ۋە ياكى جاڭ شجاۋنى
راست «ئادالەت» ياكى «دىيانەت» دېگەندەك بىر نەرسىلەرنىڭ
كونكرېت نامايەندىسى دەپ قارىغانمۇ، بۇنىڭغا بىرنەرسە دېيەلمەي-
مەن، ئەلۋەتتە. لېكىن، جاڭ شجاۋ قۇيرۇقىنى تىكىۋېتىپ،
قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، «ئادالەت»
دېگەن بىر نەرسىنى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شىيېنىڭگۇەن نام-
لىق رېستورانىدا «بېيجىڭدىكى مائارىپ ساھەسىنىڭ مەشھۇر ئەر-
بابلىرى ۋە قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا -
ئانىلىرى»غا بەرگەن زىياپەت سورۇنىدىن ۋاستە ئارقىلىق تېپە-
ۋالدىم.

12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى چىققان «بېيجىڭ كەچلىك گېزىتى»
نىڭ يېزىشچە، بەزى «مەشھۇر ئەرباب»لار 14 - كۈنى كەچ سائەت
ئالتىدە شۇ رېستوراندا مەجلىس ئېچىپتۇ. زىياپەتكە تەكلىپ قىلى-
دىغانلار، زىياپەتكە داخىل بولىدىغانلار جۈڭگودا ھەركۈنى كۆر-
مىگىلاپ ئۇچراپ تۇرىدۇ، بۇ ئەھۋال ياڭ يېڭيۈنىڭمۇ تەپپىن كۆلى
مېھمانخانىسىدا زىياپەت بېرىشكە خۇشتار ئىكەنلىكىنى كۆز ئالدىمغا
كەلتۈرگەن بولسىمۇ، مەن بىلەن ئالاقىسىز. بىراق، شۇ زىياپەت-
تىن «مائارىپ ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئادالەتنى ساقلاپ قېلىش ھەي-
ئىتى» پەيدا بولغانلىقى، شۇ ھەيئەتتىن «دۆلەتلىك قىزلار ئۇنى-
ۋېرسىتېتىغا مەدەت بېرىش ھەيئىتى» بارلىققا كەلگەنلىكى، بۇ
ھەيئەتنىڭ «دۆلەتلىك مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلار، خىزمەتچىلەر
كېڭەشمىلىرىگە خەت» تارقاتقانلىقى، دەبدەبىسىنىڭ چوڭلۇقى مې-
نىڭ دىققىتىمنى تارتتى. «خەت»تە «بۇ مەكتەپتە ئۆكتەملەرگە
يان بېسىپ، ئۆزىنىڭ ئىززەت - ئابرۇيىنى يوقاتقان ئوقۇتقۇچىلار
ۋە خىزمەتچىلەرنى يامان كۆرۈپ ئىتتىنىڭ ئاغزىغا تاشلاپ بەرمىگەن
تەقدىردىمۇ، سورۇنغا يېقىن يولاتماسلىق، قاتارغا قوشماسلىق كې-
رەك» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ «ئۆكتەم» دېگىنى دەل
لىيۇ بەيجاۋنىڭ «باسمىچى» دېگىنى. مەنسەپدار تۆرىلەر بىلەن مەشـ-
ھۇر ئەربابلارنىڭ تىلىنىڭ ئوخشاشلىقى بىگۇناھلارنىڭ نەزىرىدە
تولىمۇ كۈلكىلىك. مەن بولسام قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ساق-
لاپ قېلىش ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ
مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى؛ ئىززەت - ئابرۇيۇمغا زىيان يېتىدىغان
ئەھۋال يۈز بېرىدىكەن، ئېتىراز بىلدۈرۈشكە ھەقلىقمەن، ئەلۋەت-
تە. «مەشھۇر ئەرباب»لار كۆرەڭلەپ، «ئىتقا تاشلاپ بېرىپ»،
«سورۇنغا يېقىن يولاتماسلىق» دەرىجىسىگىچە يېتىپ بارغاند-
كەن، ئۇلارغا قارشى ئېتىراز بىلدۈرمەك تۇرماق، قۇلىقىغا تاش
ئۇرغاندەك قاتتىق گەپ قىلساممۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. بىراق، ئۇنـ-

داق قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، ئۇ «مەشھۇر ئەرباب» لارنىڭ زادى قانداق بىرنېمىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ قويساقلا كۇپايە قىلىدۇ.

گېزىتتە ۋە خەتتە ئۇلارنىڭ مۇنداق رويخېتى بار:

تەيپىن كۆلى مېھمانخانىسىنىڭ جاڭگۈيدىسى ۋەن لىمىڭنى ۋە ماڭا نامەلۇم بولغان دۇڭ زىخې دېگەندەك بىرنېمىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، يېزا ئىگىلىك ئۇنۇۋېرسىتېتى ئىلىم بۆلۈم مۇدىرى تاۋ چاڭشەن — ئۇ يېزا ئىگىلىك ئۇنۇۋېرسىتېتى ئىلىم بۆلۈم ھەم مەكتەپ مۇدىرى بولغان جاڭ شىجاۋنىڭ ۋەكىلى؛ قانۇن ئۇنۇۋېرسىتېتى ئىلىم بۆلۈم مۇدىرى شى جىچۈەن؛ پېداگوگىكا ئۇنۇۋېرسىتېتى ئىلمىي بۆلۈم مۇدىرى چا لىيەڭجاۋ؛ پېداگوگىكا ئۇنۇۋېرسىتېتى پروفېسسورى لى شۇنچىڭ، ژاڭ تۇڭلىن؛ سابىق قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ، ھازىرقى قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى جىيەن خۇافېن؛ بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مايىنچۇ ۋە «جۇڭگو بانكىسى» نىڭ «باش خەزىنىچىسى» دېگەندەك بىرنېمىلەر بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئىسىملىرى يادىمدا ئېنىق قالماپتۇ. يەنە يەن شۇتاڭ، بەي پېڭفېي، چېن يۈەن، يەنى «قۇرۇق گەپ» يازىدىغان چېن شىيىڭ، دىڭ شىيىلىن، «بىر دانە سېرىق ھەرە» نى يازغان شىلىن، جۇ گېنشېڭ، يەنى جۇلەن، پى زۇڭشى، گاۋ يىخەن، لى جىڭكۇي، يەنى لى سىگۇاڭنىڭ «ھازىرقى زامان ئەنزارى» غا بېسىلغان بىر پارچە ئەسىرىدە ياڭ يىڭيۇ پىكاپ ئەۋەتىپ «تىياتىر كۆرۈش» كە تەكلىپ قىلماقچى بولغانلىقى تەسۋىرلەنگەن ئادەم — بۇلارنىڭ ھەممىسى بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورلىرى، بۇلارنىڭ تولىسى ئەسلىدە شەرقىي جىشياڭ كوچىسىدا ئولتۇراتتى، بۇلارنىڭ تولىسى ئىلگىرى بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ جاڭ شىجاۋدىن قۇتۇلۇپ مۇستەقىل بولۇشىغا قارشى چىققان ئادەملەر

ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، جاڭ شىجاۋ دەۋران سۈرۈپ تۇرغان بىر چاغدا، ئۇلار بىرەر «ئادالەت» يىغىنى ئاچمىغان بولسىمۇ، «بۇ-يۇك بىرلىك» ناملىق كەچكى گېزىت ئۇلارنى «شەرقىي جىشياڭچى ئالىيجانابلار» دەپ تەرىپلىگەنىدى. لېكىن، بۇ يىل يېڭى نەشر قىلىنغان «بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتى خىزمەتچىلىرىنىڭ ئالبومى» غا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئادرېسى خېلىلا مۇجمەل؛ مەن مىنگونىڭ 11 - يىلىدىكى ئالبومنى ئاساس قىلدىم.

جۇڭگولۇقلارنىڭ تەلەپپۇزىنى دورايدىغان ياپون گېزىتى «شۇنتيەن شىباۋ» قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىغا قالتىس ھېسداش ئىكەن. ئۇنىڭ يېزىشچە، نۇرغۇن ئادەم قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ تولىسى بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىدىن كېلىپ قوشۇمچە ئىشلەيدۇ دەپ قارايدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىغا قارايدۇ دېگەن گۇمانمۇ بار ئىكەن. شۇنچە كۆپ ئادەمنىڭ پىكرىنى ئالغانىكەن - دە. يۇقىرىقى رويخەتتىن قارىغاندا، ئۇ گېزىتنىڭ كۆزەتكىنى خاتا. قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە مەسئۇل مۇئەللىم ئەزەلدىن ئاز، بۇنداق بولۇشى ياڭ يىڭيۇنىڭ مەككارلىقىدىن بولغان. چۈنكى، شۇنداق قىلغاندا، مۇدىر ھوقۇقىنى ئۆز چاڭگىلىدا تۇتالايدۇ - دە. بىز ئېغىز ئاچقان چاغدا، گاۋ رېنشەن، ئوقۇتقۇچىلار مەكتەپنىڭ ئىشلىرىدىن ئېغىز ئېچىشقا مۇناسىپ ئەمەس، دەپ بىزنىڭ ئاغزىمىزنى ياپقانىدى. ھالبۇكى، قىزلار دارىلمۇئەللىمىمۇ بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى بولۇشى سەۋەبى بىلەن مەنۇى جەھەتتە بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىغا تەۋە بولۇپ قالمايدۇ. ئوقۇغۇچىلار ياڭ يىڭيۇگە قارشى چىققاندا، بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورلىرى شۇ ئوقۇغۇچىلارغا پەشۋا بېرىشىپ بەردىغۇ. مەسىلەن، 8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى چىققان «بۇيۇك بىرلىك» ناملىق كەچلىك گېزىتتە «مەلۇم دائىرىلەرنىڭ... ئېيتىشچە، بېيجىڭ

ئۇنۇۋېرسىتېتنىڭ پروفېسسورلىرى ئىچىدە شەرقىي جىشياڭچى ئالىيجانابلارمۇ تارقىتۇۋېتىشنى تەشەببۇس قىپتۇ» دېگەن سۆزلەر بار. «شۇنتيەن شىياۋ گېزىتى»نىڭ مۇخبىرى چۈشەنمىگەن بولسا قاپاق باش ئىكەن، ئەگەر چۈشىنىپ تۇرۇپ قەستەنگە ئاقىنى قارا دېگەن بولسا، ئۇ ھالدا بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنى يامان كۆرىدىغان ئادەملەرنى قۇتۇرتىپ، يامان تەسىراتنى قىزلار دارىلمۇئەللىملەر-نىڭمۇ كېڭەيتكەن بولىدۇ، ئۇنىڭ غەرىزى تولىمۇ پەس ئىكەن. بىزنىڭ ئىچكى ئۇرۇشىمىزدا دائىم ياپون سەرگەردانلار قۇتراتقۇ-لۇق قىلىپ، بىگۇناھ خەلقنى بالاغا تىقىۋاتقانكەن، بىر مەكتەپ-نىڭ قىز ئوقۇغۇچىلىرىغا ۋە بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىسىغا بوھتان قىلىشى ھېچ گەپ ئەمەس. بىزمۇ خەلقىمىزنىڭ شۇنداق گېزىتلەر-نىڭ شۇم ئېغىزلىق قىلىشىغا ئىمكان بېرىپ قويغۇدەك دەرىجىدە شور پېشانە بولۇپ قالغانلىقىدىن زارلىنىشقا مەجبۇرمىز!

بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ۋاڭ شىجيې شېيە-يىڭگۇەن ناملىق رېستوراندىكى زىياپەتتە نۇتۇق سۆزلەپ، «پېقىر بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىدىكى ئازغىنە ئادەمنىڭ قىزلار دارىلمۇئەل-لىمىنى بىلەن ھەمكارلىشىشنى ھەرگىز ماقۇل كۆرمەيمەن» دەپ-تۇ، مانا بۇ گەپ مېنىڭ يۇقىرىقى سۆزلىرىمنىڭ قارىسىغا ئېيتىل-غان سۆز ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. يەنە ئۇنىڭ «بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ نىزامنامىسىگە قارىغاندا، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ باشقا ئورگانلاردا ئاساسىي ۋەزىپىلەرنى قوشۇمچە ئۇتتىشىگە رۇخ-سەت قىلىنمايدۇ؛ لېكىن ھازىر بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پرو-فېسسورلىرىدىن بەش كىشى قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە قوشۇمچە بۆلۈم مۇدىرى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ؛ بۇ، نىزامنامىگە خىلاپ؛ بۇنى رەت قىلىش كېرەك» دېگەن سۆزگە كەلسەم، بۇنىڭدا نۇقسان بار. بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ھەم دۆلەتلىك پايتەخت كۇتۇپخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئېيىغا ئاز دېگەندە

500 — 600 دوللار مائاش ئالىدىغان لى سىگۇاڭمۇ «ئادالەتنى ساقلايمەن» دەپ ئولتۇرۇپتىغۇ، نۇتۇقمۇ سۆزلەپتىغۇ؟! بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ پروفېسسور ھەم مۇئاۋىن باشلىق لى سىگۇاڭنىڭ نۇتقىنى گېزىت بېسىپ چىقارماپتۇ؛ ئېھتىمال، ئۇ گېزىت بۇ چارىنى ماقۇل كۆرمىسە كېرەك.

بېيجىڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى يەن شۇتاڭ قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا ناھايىتى قول قويىدىكەن، «قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىغا خۇددى باسمىچىلارغا ئوخشاش بۇزغۇن-چىلىق سالغانلارنى پەزىلەت نۇقتىسىدىن ئىنكار قىلىش كېرەك» دەيدىكەن؛ ھەتتا قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئاتالمىش ئىلىم بۆلۈم مۇدىرى شىياۋ چۈنجىڭنىڭ، قىزلار ئۇنۇۋېرسىتېتىغا شۇ كۈنى يوشۇرۇنۇۋالغانلار لۇكچەكلەر ئەمەس، قارا خىزمەتچىلەر ئىدى، دەپ ئۆزىنى ئاقلاپ چىقارغان ئېلانىنىمۇ كۆرمەيلا، كۆكەرمىلىك قىلىپ، «پەزىلەت» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چىقارغان. ئۇنداق بولسا، قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىگە خۇددى جادۇگەرلەرگە ئوخشاش بۇزغۇنچىلىق سالغان ئادەملەرنى نېمە نۇقتىسىدىن ئىنكار قىلىش كېرەك؟

«ئادالەت» تىن ئېغىز ئېچىش ئاسان ئەمەس، ئۇنىڭدىن ئې-غىز ئاچسا، «ساقلاپ قېلىش ھەيئىتى» دىلا بىر - بىرىگە زىت بولۇپ قالماستىن، بەزىدە «دىيانەت» شاپىلىقى بىلەن ئۆزىنىڭ «ئادالەت» كاچىتىغا ئۆزى ئۇرۇشى مۇمكىن. چېن شىيىڭ «ھا-زىرقى زامان ئەنزارى» (38 - سان) دىكى «قۇرۇق گەپ»لىرىدە، قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىگە مەدەت بەرگەن ئادەملەرگە كىنايە قە-لىپ: «چەت ئەللىكلەر: جۇڭگولۇقلار ئەركەكلەرنى قەدىرلەيدۇ، ئاياللارنى خورلايدۇ، دەيدۇ؛ مېنىڭچە، ئۇنداق بولمىسا كېرەك» دېگەنىدى. ئەمدى مەنۇى ياكى جىسمانىي جەھەتتىن ئۆزگىرىپ قالغاندەك، ئادالەتنى بىرنېمە قىلىش ھەيئىتى دېگەن بىرنېمىگە

ئىمزا قويۇپتۇ، ھەتتا: «سەن ئاممىۋى دىكتاتورىنىڭ زۇلمى دەستىدىن ئېزىلگەن ئادەملەرنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ بىر - ئىككى ئېغىز لىللا گەپ قىلىدىكەنسەن، سەن ياكى شۇ ئادەم بىلەن يېقىن مۇناسىۋىتى بار بولۇپ چىقىسەن ياكى ئۇنىڭ زىياپىتىنى يېگەن بولىسەن» («ھازىرقى زامان ئەنزارى»نىڭ 40 - سانىغا قاراڭ) دەپ پىغانمۇ قىلغانىدى. ئەمدى ئادالەتنى بىرنېمە قىلىش ھەيئىتى دېگەن بىر نېمىدە قىلغان سۆزلىرىدە ۋە مەتبۇئاتتا ئېلان قىلغان ماقالىلىرىدە بولسا، كۆپچىلىك تەرىپىدە تۇرىدىغانلىقىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي سۆزلەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ تەشەببۇسلىرى ھەرخىل كۆرۈنىسىمۇ، لېكىن «زىياپەت يېيىش» جەھەتتە باشتىن - ئاياغ بىر خىل. «ھازىرقى زامان ئەنزارى» (53 - سان) دا «بارلىق تەنقىدلىرىمدە ئىلمىي پرىنسىپلارنى ۋە پاكىتنى ئاساس قىلىۋاتىمەن، يولسىز تىل - ھاقارەت ئىشلەتكىنىم يوق» دېگەن ۋە لېكىن قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنى «سېسىق تەرەتخانا» دەپ ئاتىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان ھەمدە ئادەمنى «ئىتقا تاشلاپ بېرىش» توغرىسىدىكى خەتنىڭ ئاخىرىغا «چېن يۈەن» دەپ ئىمزا قويغان ئادەمنىڭ ئۆزى چېن شىيىڭ ئەمەسمۇ؟ يېرىم يىلدىن بۇيانقى ۋەقە، بىرنەچچە ئادەم توغرىسىدا قىلغان گەپ - سۆزلىرىنىڭ بىر - بىرىگە شۇنداق زىت ئىكەنلىكى ھەقىقەتەن كۈلكىلىك ئىش. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار ھەرھالدا چېچەن ئىكەن، ئۇلار «ئادالەت» قىڭغىيىپ قالدى دەپ قاراش بىلەنلا قالماستىن، ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ «ئادالەتنى ساقلاپ قېلىش ھەيئىتى»نىڭمۇ خېلىلا قىيسىيىپ قالغانلىقىنىمۇ ھېس قىلغان بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇشتۇمتۇت بىر يۇمىلاپلا «قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا مەدەت بېرىش ھەيئىتى»گە ئايلىنىۋالدى. راست شۇنداق، مەدەت بېرىش دېگەن سۆز ئارقىسىدا تۇرۇپ ياردەم بېرىش دېگەن سۆز - دە.

لېكىن، 18 - كۈنى چىققان «سەھەر» گېزىتىگە شۇ مەدەت

بېرىش ھەيئىتىنىڭ يىغىن ئاچقانلىقى توغرىسىدا بېسىلغان خەۋەردە ھەتتا سۆزگە چىققانلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسىمۇ يوق، ئۇلارنىڭ ھەممىسى «مەلۇم ئەپەندى» دەپ ئاتالغان. ئۇلار ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنىمۇ ئار بىلىپ، «كۆڭلى كۆتۈرمەيدۇ»غان ھالغا كېلىپ قالدىمىكىنتاڭ؟ ياكى ئادەملەرنى «ئىتقا تاشلاپ بەرگەن»دىن كېيىن، جاۋابكارلىقتىن قۇتۇلۇش، ئىنتىقام ئېلىنىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئەيىبىنى «مەلۇم ئەپەندى»لەرگە دۆڭگەپ قويماقچى بولدىمىكىن؟ «ئالىيجاناب»لار ئىنتىقام ئالىدىغان ئىشلارغا قارشى تۇرسىمۇ، لېكىن «مەدەت» بەرگۈچىلەرنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ھەرھالدا باشقىلارغا بىلدۈرمەسلىكنى ئەۋزەل كۆرگەندۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار «دىيانەت» ئۈچۈن ئاق كۆڭۈل بولۇشنى ئۆزلىرىگە مۇناسىپ كۆرمىگەن بولسا كېرەك. چۈنكى، ئاشكارا ھالدا ئوتتۇرىغا چىقسا، «باسمىچى» ياكى «ئۆكتەملەرگە ئوخشاش» بولۇپ قالىدۇ - دە، ئارقىدا تۇرۇپ، تەنە ئوقى ئاتىدىغان چېچەن ئادەم دېگەن سۈپىتىنى يوقىتىپ قويىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، شىيىيىڭگۇەنگە ۋە مەدەت بېرىش ھەيئىتىگە توپلانغان نوچىلارمۇ ئۇيەر - بۇيەردىن كېلىپ قالغان ھەرخىل ئادەملەر، خۇددى ماڭا ئوخشاش؛ ئۇلارنىڭ بېيجىڭغا كېلىشتىن مەقسىتى — قورساق بېقىش. بۇنداق ئادەملەرنى «ئىتقا تاشلاپ بېرىش» تۈگۈل، «ئۆلۈكىنى قاغا - قۇزغۇن چوقۇمايدىغان يەرگە تاشلىۋەت» سىمۇ ئەرزىيدۇ. ئادەم جەھەتتىن ئالسام، ۋاڭ تۇڭلىن، لى شۈنچىڭ بىلەن شىئەندە پاراڭلىشىپ قالغان بولساممۇ، لېكىن ئۇلارنى دوست دەپ قارىغان ئەمەسمەن؛ چېن يۈەن بىلەن تاگورنىڭ يۇبىلېيى ئۆتكۈزۈلگەن سورۇندا بىر قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەن بولساممۇ، ئۇنى ئەزەلدىن تارتىپ يات مەخلۇق دەپ قاراپ كەلمەكتىمەن، ئۇلار بىلەن بىر سورۇندا ئولتۇرۇش نىيىتى مەندە نېمىش قىلسۇن؟! قانداق بىرنەرسە ئىكەنلىكىنى

بىلمەيدىغان ھەرخىل ئادەملەر بىلەنغۇ تېخىمۇ شۇنداق. ئەھۋال جەھەتتىن ئېيتساق، ھازىرقى مائارىپ ساھەسىدىكىلەر ئىچىدە يىرتقۇچ ئىت يوق، لېكىن ئوغرى چاشقاندەك ئەبلەخلەرنىڭ بولۇ-شى تۇرغان گەپ. ئەپسۇسكى، 10 نەچچە يىلدىن بۇيان بۇنداق بىرنېمىلەرنى كۆپ ئۇچراتتىم؛ مېنىڭ بەزى ئادەملەرنىڭ ئاغزىدە-كى قۇرۇپ كەتكۇر «ئادالەت» لەرگە ھۆرمەتسىزلىك قىلىشىم ئو-مۇمەن ئەنە شۇ سەۋەب بىلەن بولماقتا.

12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى

ئەمدى «كۆپچىلىك» نەيرىڭنى قىلىشۇاتىدۇ

«ھازىرقى زامان ئەنزارى»نىڭ 55 ـ سانىدىكى «قۇرۇق گەپ» نىڭ ئاخىرقى قىسمىدا قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ خىتابنا-مىسىگە ئاساسەن: قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە ئاران 20 ئوقۇغۇچى قالدى. قالغانلىرى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرگەندىن كېيىن، ئىلگىرى «مەلۇم گېزىتنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچراپتۇق»، بەخت-سىزگە يارىشا خىتابنامىنى كۆرگەندىن كېيىنلا ھوشىمىزنى تاپ-تۇق، دېيىشتى، دەپ يېزىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن: «ئەگەر 200 ئوقۇغۇچى (ئىزاھ: بۇلار مەكتەپ تارقىتىلىشتىن ئىلگىرىكى ئو-قۇغۇچىلارنىڭ سانىمىش) نىڭ 199 ى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ئەگەر 200 ئوقۇغۇچىنىڭ ھەممىسى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ئەجەبا قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ساقلاپ قېلىش ھەيئە-تى مەكتەپنى بىرنەچچە يېڭى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش يولى بىلەن ئەسلىگە كەلتۈرەرمىدى؟ بىز ھەيرانمىزكى، ساقلاپ قېلىش ھەي-ئىتى زادى نېمىنى ساقلاپ قالماقچى، ئۇلارنىڭ مەقسىدى زادى نېمە؟» دەپ سوئال قويۇلۇپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى يازدا قىزلار دارىلمۇئەللىمىنى ساقلاپ قالمـ-غان، ئەمدى بولسا ئوتتۇرىغا چىقىپ «ئادالەت»نى ساقلاۋاتقان پرو-فېسسور چېن يۈەن جاۋاب بېرەلمەسلىكى تۇرغان گەپ. مەن قىز-لار دارىلمۇئەللىمىنى ساقلاپ قېلىش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى بول-

ساممۇ، جاۋاب بېرىشنىڭ باشقا بىر چارىسىنى بىلىمەن:

20 ئوقۇغۇچىنىڭ ھەممىسى كۆپچىلىك تەرەپكە ئۆتكەن بولسا، ساقلاپ قېلىش ھەيئىتى ئاللىقاچانلا جاڭ شىجاۋنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرغان بولاتتى!

مەنمۇ «40 — 50 ياشقا كىرگەن ئادەم بولۇپ تۇرۇقلۇق، تۆت - بەش ياشلىق بالىدەك گەپ قىلىدۇ» غانلاردىنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مالايلارچە گەپ قىلىشنى ياخشى كۆرىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ گەپلىرىم كۈلكىلىك گەپ بولۇپ چىقار. لېكىن، گەپنى ئېچىۋەتكەنىكەنمەن، يەنە بىرنەچچە ئېغىز سۆزلىۋالاي؛ ئەگەر 200 ئوقۇغۇچىنىڭ 201 ى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ئەگەر ساقلاپ قېلىش ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىمۇ قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ئەگەر 199 ئوقۇغۇچى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كېتىپ، قالغان بىرى ساقلاپ قېلىشقا موھتاج بولمىسا قانداق بولاتتى؟...

مېنىڭچە، بۇ غەلىتە سوئاللارغا جاۋاب بېرەلەيدىغان ئادەم بولمىسا كېرەك. بۇ سوئاللار تولىمۇ غەلىتە قويۇلغان، تۆت - بەش ياشلىق بالىمۇ ئۇنداق سوئال قويمايدۇ، بالىلارنى سەل چاغلىمايلى. ئادەملەر «مەلۇم گېزىتنىڭ ئازدۇرۇشى» غا بېرىلىپ كېتىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنىڭغا بېرىلىپ كېتىشمۇ ئادىمىگە قاراپ پەرقلىق بولىدۇ، «مەلۇم ئەپەندى» پەقەت «مەلۇم» بىلەنلا چەكلىنىدۇ؛ ئۆزۈمنى ئالسام، مەن ھەرگىزمۇ «ھازىرقى زامان ئەنزارى» نىڭ ياكى «قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەلۇم خىتابنامىسى» نىڭ ئازدۇرۇشىغا بېرىلىپ كەتمەيمەن. ئەگەر «قۇرۇق گەپ» نى كۆرگەندىن كېيىن، ئۆز قولۇمنى ئۆز يۈرىكىمگە سېلىپ تۇرۇپ، «ئەگەر 200 ئوقۇغۇچىنىڭ 199 ى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ساقلاپ قېلىش ھەيئىتىنىڭ ساقلاپ قالىدىغانلىرى زادى نېمە؟...» دەپ سوئال

قويغان بولسام، بۇنىڭغا ھەتتا ئۆزۈممۇ راستتىن ھەيران بولۇپ، دەرھال جاڭ شىجاۋنىڭ ئەرۋاھىغا تەزىم قىلغان بولاتتىم. لېكىن، بەختكە يارىشا، پروفېسسور چېن يۈەن دەستەك قىلىۋالغان «قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق خىتابنامىسى» دىمۇ 20 ئوقۇغۇچى قالغانلىقى يېزىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، مېنىڭ ئەندىشە قىلىشىمنىڭمۇ ھاجىتى يوق.

«ئادالەت» دەۋرى (بۇ ئالتۇن دەۋر شۇنچە تېز يوقالمىغان بولسا كاشكى) دىمۇ بەزىلەر: قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنى جاڭ شىجاۋ تارقىتىۋەتكەن، قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتى بولسا باشقىدىن قۇرۇلغان، شۇنىڭ ئۈچۈن شىفۇما كوچىسىدىكى مەكتەپ بىناسىنى قايتۇرۇپ بەرمەسلىك كېرەك ئىدى، دېمىگەنمىدى؟ گەپنى شۇنداق قويۇشقىمۇ بولار. لېكىن، مەن بۇ سېھىرلەرگە بېرىلىپ كەتمىدىم؛ ئەكسىچە، ئۇنداق پەتىۋالار مانجۇلارنىڭ «مىڭ سۇلالىسىنى باسمىچىلار يوقاتقاندۇر؛ بىزنىڭ ئۇلۇغ چىڭ خاقانىمىز سەلتەنەتنى مىڭ سۇلالىسىدىن ئەمەس، باسمىچىلاردىن ئالغاندۇر» دېگەن سۆزىدىنمۇ كۈلكىلىك گەپ. مانجۇلارنىڭ سۆزى قارىماققا ئورۇنلۇقتەك تۇرسىمۇ، لېكىن ياۋاش - مۆمىن بەندىلەرنىلا ئالدىيالايدۇ؛ سارقىدىنلارنى ۋە ئىسيانچىلارنى ئالدىيالمايدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۇنداق ئىشلارنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىدۇ. مەن دۆت بولغاچقا، ئىشىنىپ كېتىشىم ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى، لېكىن ئالدانمىغانلىقىم بۇنىڭدىن 14 يىل ئىلگىرىكى ئىنقىلابنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنلىكىمنىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمنىڭ جۇڭگو ئادىمى بولغانلىقىمنىڭ خاسىيىتى.

لېكىن، «ئەگەر» قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن 199 ى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ كەتكەن بولسا قانداق بولاتتى؟ ئەمەلىيەتتە، «ئەگەر» جاڭ شىجاۋ يەنە يېرىم يىل ۋەزىرلىك قىلغان بولسا ياكى ئۇنىڭ يالاقچىلىرى ئاقساقاللىق قى-

لىشىدىغان بولسا، زۇڭماۋ كوچىسىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ «ھەممىسى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ» كەتمەس ئىدى؛ لېكىن پەقەت بىرەر - يېرىمى قالغۇچە مەجبۇر قىلىنىشى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. پروفېسسور چېن يۈەن ھەر ھالدا «ھەر سالادا بار ئادەم»، ئۇنىڭ غايىسى شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئېھتىمالى يوق ئەمەس ئىدى. ئۇنداق بولسا، قانداق قىلاتتى؟ مېنىڭچە، ساقلاپ قالاتتى. خوش، «مەقسىتى زادى نېمە» ئىدى؟ مېنىڭچە، «ئاممىۋى دىكتاتورىنىڭ زۇلمىغا ئۇچرىغانلار ئۈچۈن بىرنەچچە ئېغىز لىللا گەپ قىلىش كېرەك» دېگەن بىر ئېغىز «قۇرۇق گەپ» بىلەن جاۋاب بېرەتتى.

ئەپسۇسكى، خۇددى «ئادالەت»نىڭ بىر يوقلىپ، بىر پەيدا بولۇپ تۇرغىنىغا ئوخشاش. «ئازچىلىق»نىڭ نەرخ - ھاۋاسىمۇ ھەر پەسلىدە پەرقلىق بولۇپ كەلمەكتە. ياكى يېگىيۇ دەۋرىدە، كۆپچىلىك ئازچىلىققا «زۇلۇم» قىلماسلىق كېرەك دېگەن گەپلەر بار ئىدى؛ ھازىر ئازچىلىق كۆپچىلىككە بويسۇنۇشى كېرەك بولۇپ قاپتۇ. سېنىڭ كۆپچىلىك دېگىنىڭ دۇرۇس گەپ، بىراق روسىيەدىكى كۆپ سانلىقلار (بولشېۋىكلار — ت) نى ھازىرمۇ ھەددىدىن ئاشقانلار دەپ، ئۇلۇغ بىرتانىيە، ئۇلۇغ ياپونىيە ۋە بىزنىڭ جۇڭخۇا مىنگونىڭ تۇرلىرى «يامان كۆرۈۋاتىدۇ»، مەن بۇ ئەھۋالنىڭ تېگىگە يېتەلمىدىم. ئېھتىمال، «ئۆكتەم»لەر كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلسىمۇ، مۇستەسنا بولسا كېرەك.

«ئەگەر» جاھانگىرلار جۇڭگونىڭ تەڭدىن تولىسىنى بېسىۋالسا، بىر - ئىككى ئۆلكىسىلا قالسا، بىز قانداق قىلىمىز؟ باشقا زېمىنلىرىمىز كۈچلۈك دۆلەتلەر قولىغا ئۆتۈپ كەتسە، ئازغىنە زېمىنىمىزنى ساقلاپ قېلىۋېرىمىزمۇ؟! مىڭ سۈلالىسى ھالاك بولغاندىن كېيىن، ئازغىنە زېمىنمۇ قالمىغانىدى، لېكىن چەت ئەللەرگە قېچىپ كېتىپ، ئۆز دەۋرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش نىيىتىدە بولغان ئادەملىرى بار ئىدى. ھازىرقى «ھەر سالادا بار ئادەم»نىڭ نەزىرىدە، بۇلارنىڭ ھەممىسى «گېرمانىيىدە ئۆزى يالغۇز بىرنەچچە قاراقچىنى قورقۇتۇپ قاچۇرۇپ»، چەت ئەلدە خىزمەت كۆرسەتكەن قەھرىمان لىيۇ بەيجاۋنى ئەۋەتىپ يوقىتىپ تاشلاش توغرا كېلىدىغان بەتبەختلەر بولسا كېرەك.

«ئەگەر» راستتىنلا پروفېسسور چېن يۈەننىڭ يازغىنىدەك، قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن پەقەت 20 سىلا قالغان بولسىچۇ؟ دېمەك، قانداقلا بولسۇن، يەنە 20 ئوقۇغۇچى قالغانكەن، مانا بۇ ئەھۋال جاكى شىجاۋنىڭ قولتۇقىغا كىرىۋېلىپ يالاقچىلىق قىلىپ يۈرگەن ۋە لېكىن يۈزى تېخى چەمدەك قېلىنلاپ كەتمىگەن پروفېسسور، ئەدىب، ئالىملارنى ئىزا - ئەلەمدە ئۆلۈشكە مەجبۇر قىلىشقا يارايدۇ!

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

خاتىمە

بۇ كىتابتا، ھېچبولمىغاندا، بىرئاز چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدىغان ئىككى نۇقتا بار:

(1) شۇي شۇي ئەپەندى بىرىنچى نۆۋەتتىكى جاۋاب خېتىدە نەقىل كەلتۈرگەن سۆزلەر ZM ئەپەندىنىڭ «بېيجىڭ گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» (14 - يىل 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى) گە بېسىلغان ماقالىسىدىن ئېلىنغان. شۇ چاغدا مەن «ياشلارنىڭ ئو-قۇشى زۆرۈر بولغان كىتابلار» توغرىسىدىكى پىكىرگە جاۋاب بە-رىپ، «ماقالە يازالماسلىق ھېچقانچە چوڭ قۇسۇر ئەمەس» دېگەن-لىكىم ئۈچۈن، بىرنەچچە ياشنىڭ قاتتىق ھۇجۇمىغا ئۇچراپ تۇرغا-نىدىم. ZM ئەپەندىنىڭ مېنىڭ دەرسخانىدا ئاغزىم بىلەن ئېيتقان سۆزۈمنى ئېلان قىلىشتىن مەقسىتى مېنىڭ پىكرىمنى شەرھلەپ، مېنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇش بولسا كېرەك. ئۇنىڭ ماقالىسە-نىڭ بەزىبىر قىسمى مۇنداق:

«بىرمۇنچە مەشھۇر ئادەملەرنىڭ، ئالىملارنىڭ بىزگە ئوقۇش زۆرۈر دەپ كۆرسىتىپ بەرگەن كىتابلىرىنىڭ تىزىمى بىزدە بىرمۇنچە تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى. مېنى ھەممىدىن بەك تەسىرلەندۈرگىنى لۇشۈن ئەپەندىنىڭ ئىككى ئىلا-ۋىسى ... شۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆز مۇناسىۋىتى بىلەن، لۇشۈن ئەپەندى سۆزلەپ بەرگەن بىر قىزىق پاراڭ ئېسىمگە چۈشتى. ئۇ مۇنداق دېگەندەك قىلغان:

«سۆزلەش ۋە ماقالە يېزىش مەغلۇپ بولغانلارنىڭ ئالامە-تى بولۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ، لېكىن تەقدىر بىلەن ئېلىشە-ۋاتقان ئادەم ئۇلارغا پىسەنت قىلمايدۇ؛ ھەقىقىي قۇدرەتلىك غالىبلارنىڭ تولىسىمۇ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمايدۇ. مەسىلەن، بۇركۇت توشقاننى تۇتقاندا چىرقىرايدىغىنى بۇركۇت ئەمەس توشقان؛ مۇشۇك چاشقاننى تۇتقاندا چىرىلدايدىغىنى مۇشۇك ئەمەس چاشقان... يەنە مەسىلەن، چۇ باۋاڭ ... شىمالغا بە-رىپ بارغاندا ھېچقانچە داۋراڭ سالمىغان؛ ئۇنىڭ شائىرانە قىياپەتتە زىياپەت تۇزۇپ، نەغمە - ناۋا قىلغان ۋاقتى مەغلۇپ بولۇپ، كۆچى تۇگەپ، ئەجىلى توشقان ۋاقتى. يېقىنقى ئەھ-ۋالدىن مىسال ئالسام، مەشھۇر موللا ۋۇ فېيفۇنىڭ «غەربىي تاغقا چىقىپ، نەزمە توقۇشى» چى شىيىۋەن ئەپەندىنىڭ «مىلتىقنى تاشلاپ، قەلەم تۇتۇشى»، بۇنىڭغا تېخىمۇ روشەن مىسال بولالايدۇ.»

(2) يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، ئوقۇغۇچىلار قىنىغا پاتمايدىغان بولۇپ كەتتى، دېگەن گەپنى كۆپ ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدىم. ياشانغان جانابلارلا ئەمەس، ھەتتا مەكتەپتىن يېڭى چىقىپ كېچىك ئەمەلدار ياكى مۇئەللىم بولۇۋالغانلارمۇ شۇنداق دەيدىغان بولدى. لېكىن، مېنىڭچە، ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس. ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى چاغلاردا جەمئىيەت ئوقۇغۇچىلارنى ھازىرقىدەك يامان كۆرمەيتتى، ئوقۇغۇچىلارمۇ ھازىرقىدەك ياۋاش ئەمەس ئىدى، پەقەت ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇقى ئالاھىدە مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. ھازىر بولسا ئۇ چاغدىكىدىن كۆپ پەرق قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ تولىسى كەڭ يەڭلىك ئۇزۇن چاپان كىيىپ، خوددى قەدىمكى زامانىدىكى موللاملارغا ئوخشاش نازاكەتلىك بولۇپ قالدى. مەنمۇ بۇ مەسىلىنى قايسىبىر ئونۇنجىرستېتنىڭ دەرسخانىسىدا تىلغا ئېلىپ، سۆزۈمە-

نىڭ ئاخىرىدا: ئەمەلىيەتتە، ھازىرقى ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلار يا-ۋاش، تولىمۇ ياۋاش بولۇپ قالدى دەپ ئېيتىش مۇمكىن، ... دېگەنىدىم. ۋۇ جيې ئەپەندى «بېيجىڭ گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سە-ھىپىسى» (14 - يىل 5 - ئاينىڭ باشلىرىدا بولسا كېرەك) گە بېسىلغان «ياۋاشلىق» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىدە نەقىل كەلتۈر-گەن سۆزلەر مېنىڭ شۇ چاغدا ئېيتقان سۆزلىرىم ئىدى. شۇ سەۋەبتىن، مەن يەنە «ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە كەلگەنلىرى» نىڭ يەت-تىنچىسىنى يازدىم. ئۇنىڭدا كەلتۈرۈلگەن مىساللارنىڭ بىرى — شۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى «ۋەتەن خائىنى» دەپ ئاتالغان ئادەملەرنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ساۋاقداشلىرى تەرىپىدىن تىل - ھا-قارەتكە قالغانلىقى؛ يەنە بىرى — ئۆز ۋاقتىدىكى قىزلار دارىلمۇ-ئەللىمىنى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ جىنسداش مۇدىرى تەرىپىدىن ئەر-كەك خىزمەتچىلەرنى قۇتراتىپ تەھدىت ئاستىغا ئېلىنغانلىقى. مېنىڭ شۇ قېتىمقى سۆزلىرىم قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدىكى دول-قۇن توغرىسىدا بىرىنچى قېتىم قىلغان سۆزۈم ئىدى؛ 10 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن «دەككە» يېدىم؛ يەنە 10 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن پروفېسسور چېن يۈەن «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا «ئۆسەك سۆز» نى ئېلان قىلدى؛ يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، پروفېسسور چېن يۈەن «شائىرلارنىڭ پىرى» شۇي جىمۇغا يازغان، «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» (15 - يىل 1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى) دە ئېلان قىلىنغان خەتكە قارىغاندا، «يالغان پاكىتلار-نى ئويدۇرۇپ، ئۆسەك سۆز تارقاتقان» ئادەمىمۇ مەن ئىكەنمەن. بۇنداق ئاقىنى قارا، قارىنى ئاق قىلىدىغان ئەھۋاللارغا نېمە دېگۈلۈك؟!

يەنە، مەن «ئادالەت» نەيرىكى» سەرلەۋھىلىك ماقالەمدە، ياڭ يېڭيۇ خانىم «تەيپىن كۆلى مېھمانخانىسىدا زىياپەت بەرگەندىن كېيىن، ئوقۇغۇچىلار مۇختارىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالتە نەپەر ئە-

زاسىنى ئۆز مەيلىچە چىقىرىۋەتتى» دەپ يازغانىدىم. ئادرېسىنى خاتالاشتۇرۇپ قويۇپتىمەن، كېيىن ئۇقسام، شۇ چاغدىكى زىياپەت غەربىي چاڭئەن كوچىسىدىكى «شىئەن» رېستورانىدا بېرىلگەن-كەن. 5 - ئاينىڭ 21 - كۈنى، يەنى بىز «دەككە» يېگەن كۈنى ئورۇننى يەڭگۈشلەپ، «مەكتەپ تەرەپتىن بارلىق فاكۇلتېت مۇ-دىرلىرى ۋە مەسئۇل مۇئەللىملەر كېڭەشمىسى ئەزالىرىنىڭ قاتنا-شىشى بىلەن تەيپىن كۆلى مېھمانخانىسىدا مەكتەپ ئىشلىرى بويە-چە جىددىي يىغىن ئېچىپ، تۇرلۇك مۇھىم مەسىلىلەر ھەل قىلە-نىدۇ» دېگەن تەكلىپنى يازغان. زىياپەتنىڭ قايسى رېستورانىدا بېرىلگەنلىكى جىددىي مەسىلىلەر بىلەن ھېچقانچە مۇناسىۋەتسىز بولسىمۇ، لېكىن «بارلىق تەنقىدلەردە ئىلمىي قائىدە ۋە پاكىتلارنى ئاساس قىلدىم» دەيدىغان ئاتالمىش «ئەدەب»، ئالىملارنىڭ نەزىرىدە، يەنە «يالغان پاكىت ئويدۇرۇش» بولسا كېرەك ۋە ئۇلار شۇنى باھانە قىلىپ، مېنىڭ قىلغانلىكى سۆزۈمنىڭ ھەممىسىنى يالغانغا چىقارسا كېرەك، ھەتتا ياڭ يېڭيۇ خانىم دېگەن ئادەممۇ ئەمەلىيەتتە يوق بولۇپ، ئۇنى مەن خىيالىي توقۇپ چىققان بولسام كېرەك. بۇلار مەن ئۇچۇن ياخشى ئەمەس، شۇنىڭ ئۇچۇن «يېقى-لىپ ئورنىدىن تۇرغان باتۇر» دېگەندەك، بۇ يەردە دەرھال تۇزە-تىش بېرىۋاتىمەن.

1926 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى كوررېكتورىنى تۇگىتىپ بولۇپ يازدىم، يەنە شۇ «باھادىر قىرائەتخانىسى» نىڭ شەرقىي تېمى ئالدىدا.

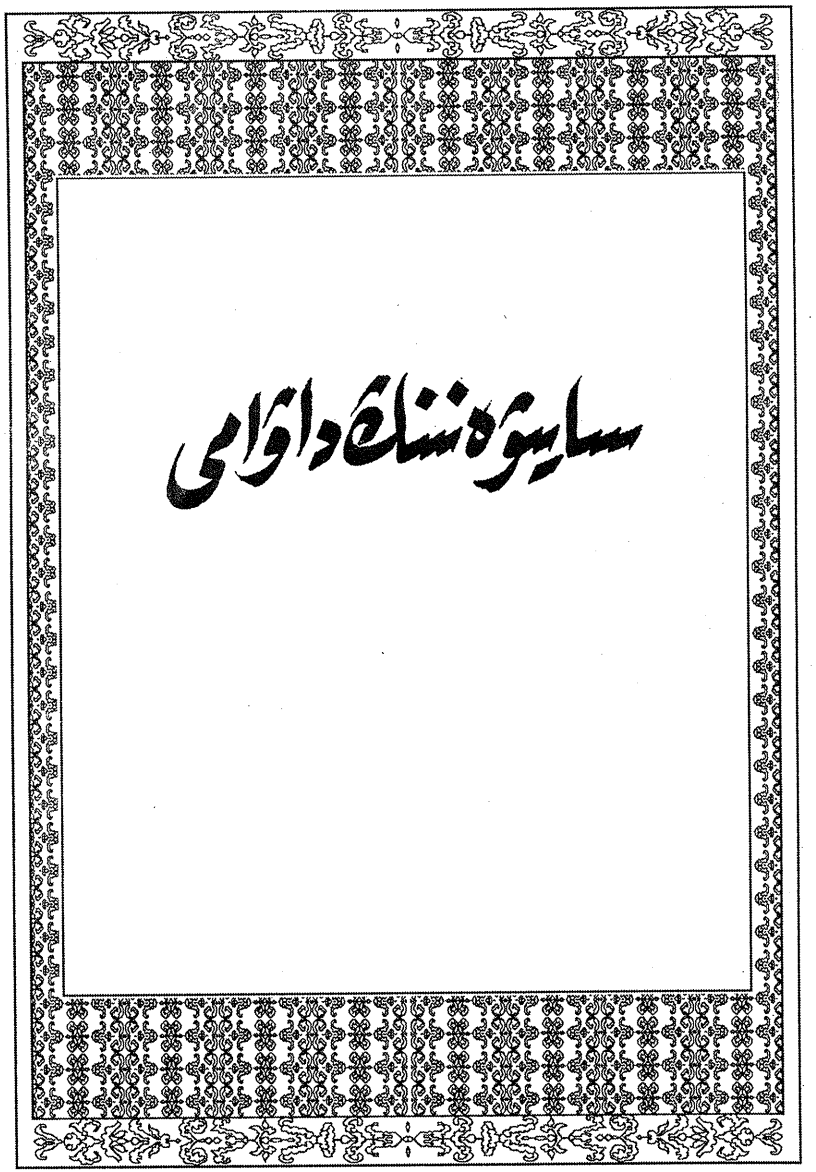

ئىزاهلار:

(1) ساڭ جيپ — رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، خۇاڭدىنىڭ تارىخچىسى، خەنزۇچە خەتنى ئىجاد قىلغۇچى. ئېھتىمال، قەدىمكى دەۋردە خەتنى رەتلەپ چىققان مەشھۇر زات بولسا كېرەك.

(2) لۇشۇن بۇ ماقالىنىڭ مەنىسى ھەققىدە «بۇنىڭ مەنىسى مۇنداق» سەرلەۋھىلىك يەنە بىر پارچە ماقالىسىدە مۇنداق يازىدۇ: «بۇ يەردىكى جەڭچى دېگىنىم — سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ھەم مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا ۋەتەن ئۈچۈن جان پىدا قىلغان ۋە لېكىن يۇندىخورلار مازاق قىلغان پىدائىيلارغا قارىتىلغان. چۈنكى يۇندىخور غالچىلارغا قارىتىلغان.» — تەرجىماندىن.

(3) كۈڭ مىڭ — جۇگې لىياڭ.

كىچىككىنە مۇقەددىمە

تېخى بىر يىل تولمايلا يازغان پارچە تەسىراتلىرىم ئۆتكەن بىر يىلدىكىگە باراۋەر بولۇپ قاپتۇ.

كۈز پەسلىدە دېگۈز بويىغا كۆچۈپ كەلگەندىن بۇيان، گويا جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم: كۆز ئالدىمدا تۇرغىنى بۇلۇت ۋە سۇ؛ قۇلىقىمغا كىرىپ تۇرغىنى بوران ۋە دولقۇن شاۋقۇنى. ئەگەر مۇھىتىمدا ئۆزگىرىش بولمىسا، بۇ يىل يەنە يوقىلاڭ گەپلەرنى يېزىپ يۈرمەسمەن. كېچىدە چىراغ تۇۋىدە بىكار بولۇپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، كونا ماقالىلىرىمنى رەتلەشكە كىرىشتىم ۋە پارچە تەسىراتلىرىمغا زوقمەن خېرىدارلارنى تەمىنلەش ئۈچۈن نەشرگىمۇ تەييارلىماقچى بولدۇم.

بۇ پارچە تەسىراتلاردا بايان قىلىنغانلىرىمۇ ئالەمنىڭ سىرى ۋە ئىنسانىي ھاياتنىڭ ماھىيىتى ئەمەس. پەقەت ئۈچرىتالىغانلىرىمنى، خىيالىمغا كەچكەنلىرىنى، سۆزلىمەكچى بولغانلىرىمنى، مەيلى يۇزەكى بولسۇن، مەيلى زەردىلىك بولسۇن، بەزىدە قەلەم تەۋرىتىپ يېزىپ قويغانمەن. ماختىنىپراق ئېيتسام، خۇددى خۇشال بولغاندا ناخشا ئېيتىپ، قايغۇ باسقاندا يىغلىغاندەك، ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇلارنى يېزىپ قورسىقىمنى بوشىتىۋېلىشتىن باشقا مەقسىتىم يوق ئىدى؛ ھازىرمۇ بىراۋلار بىلەن ئادالەت ياكى ھەققانىيەت دېگەنلەرنى تالىشىش نىيىتىم يوق. بەزىلەر ئۇنداق قىل دېسە، مېنىڭ قەستەن ئۇنداق قىلمايلا بۇنداق قىلغانلىرىمۇ بار؛ بۇيرۇققا قەستەن ئىتائەت قىلمىغان، قەستەن باش ئەگمىگەن يەرلىرىمۇ بار؛

ھەشەمەتلىك ـ سالاپەتلىك نىقابلارنى قەستەن قايرىپ ئېچىۋەتكەن يەرلىرىمۇ بار؛ بۇلاردىن باشقا بىرەر چوڭراق نەمۇنەم يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇلار ئىسمى جىسمىغا لايىق «پارچە تەسىرات» تىنلا ئىبارەت.

1 ـ ئايدىن بۇيان يازغانلىرىمنى ئومۇمەن مۇشۇ توپلامغا كىرگۈزدۈم. پەقەت بىر پارچە ماقالىنىلا چىقىرىۋەتتىم، چۈنكى ئۇنىڭدا بىرمۇنچە ئادەمنىڭ رويخېتى بار ئىدى، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئالمىغانلىقىم، رازىلىقىنى ئېلىشمۇ تەس بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆز مەيلىمچە ئېلان قىلىۋېتىشنى لايىق كۆرمىدىم.

توپلامنىڭ ئىسمىچۇ؟ يىل، ئايلىرى يېڭىلانغان بولسىمۇ، ئەھۋال يەنە شۇ ئىلگىرىكىدەك بولغانلىقى ئۈچۈن يەنە «ساينۇەن» دەپ ئاتاۋەردىم. بىراق، يىل ـ ئايلىرى ھەر ھالدا ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن «داۋامى» دېگەن سۆزنىلا قوشۇپ قويدۇم.

1926 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى
شىيامېندا يازدىم.
لۇشۈن

1926 ـ يىل

چېچىلغاقلىق، ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىش، خۇنۇكلۇك ۋە باشقىلار توغرىسىدا

1

ئاڭلىشىمچە، پروفېسسور چېن يۈەن (يەنى چېن شىيىڭ) بۇ يىلدىن باشلاپ ئالاقىسىز ئىشلارغا چېچىلمايدىغان بوپتۇ. بۇ گەپ «ھازىرقى زامان ئەنزارى»نىڭ 56 ـ سانىدىكى «قۇرۇق گەپ»تە بار ئىكەن. بۇ ژۇرنالنىڭ شۇ سانىنى ئوقۇماي قالغانلىقىمغا، شۇنىڭ ئۈچۈن مەزمۇنىدىن تولۇق خەۋەردار بولالمىغانلىقىمغا نادامەت قىلىۋاتىمەن. ئەگەر راست شۇنداق دەپ يازغان بولسا، ئادەتتىكىچە «ئىسىت» دېگەن تەكەللۇپ سۆزنى قىلغاندىن باشقا، ئۆزۈمنىڭ بىخۇدلۇق قىلغانلىقىمغا ھەقىقەتەن ھەيرانمەن: يېشىم شۇنچىگە يېتىپتۇ، مىلادىيە 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى بىلەن 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئارىلىقىدا باشقا ئادەملەرنىڭ شۇنچە چوڭ ئۆزگىرىش ياسايدىغانلىقىنى بىلمىگىنىمنى قارىمامسىلەر. يېقىندىن بۇيان يىل ئۆرۈلىدىغان چاغلار توغرىسىدا نېرۋا سېزىمىم گاللىشىپ، ھېچنېمىنى سەزمەيدىغان بولۇپ قالدى، سەزگەن تەقدىردىمۇ سېزىپ تۇرگەتكىلى بولمايدۇ. كاتتا ئائىلىلەرنىڭ ئىشىك بېشىغا بەش رەڭلىك بايراقلار ئېسىپ قويۇلىدۇ، كوچىلارنىڭ دوقمۇشلىرىغا زىننەت دەرۋازىلىرى ياسىلىدۇ، دەرۋازىنىڭ بېشىغا

«ئايىمىزگە مۇبارەك بولسۇن» دېگەن سۆزلەرمۇ چاپلىنىدۇ — بۇ، چاغان قىلغىنى ئىكەن. كاتتا ئائىلىلەر دەرۋازىلىرىنى تاقاپ، دەرۋازا بېشىغا ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ سۈرىتىنى چاپلاپ، پوجاڭ-زىلارنى پاراسلىتىپ ئاتىدۇ — بۇمۇ چاغان قىلغىنى ئىكەن. ئەگەر ئادەملەرنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتى راستتىن چاغان ئۆتكۈزۈشكە باغلىق بولىدىغان بولسا، باغلاپ تۇگىتەلمەي، چىرمىشىپ قېلىشى ئېھتى-مال، شۇنىڭ ئۈچۈن نېرۋا گاللىشىپ قالغاندا قاتاردىن چۈشۈپ قېلىش خەۋپى بولسىمۇ، لېكىن، زىيان بار يەردە پايدا بار دېگەن-دەك، ئازغىنە پايدىسىمۇ يوق ئەمەس.

شۇنداق بولسىمۇ، بەزى ئەھۋاللارنى، يەنى ئالەمدە ئالاقىسىز ئىش بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئالاقىسىز ئىشلارغا چېپىلىۋالىدىغان ئادەملەر بارلىقىنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى زادىلا چۈشىنىپ كېتەلمىدىم. ھازىر شۇنى ھېس قىلىۋاتىمەنكى، ئالەمدە ئالاقىسىز ئىش بولمىسا كېرەك؛ بىرەر ئادەم چېپىلىدىكەن، ئۇ ئىش ئۆزى-مىز بىلەن بىرئاز مۇناسىۋەتلىك بولۇپ چىقىدۇ. ئىنسانىيەتكە مۇھەببەت باغلاشمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىمىز بىلەن مۇناسى-ۋەتلىك. ئەگەر مارس يۈلتۈزىدا پالانى شىرمەت بىلەن پوكۇنى ئەزمەتنىڭ سوقۇشۇپ قالغانلىقىنى بىلگەن بولساق، شۇنىڭ بىلەن شاپاشلاپ ـ پالاقلاپ، زىياپەت بېرىپ، يىغىن ئېچىپ، پالانى شىرمەتنى ساقلاپ قالىدىغان ياكى پوكۇنى ئەزمەتنى رەت قىلىدى-غان بولساق، ئالاقىسىز ئىشلارغا چېپىلغان بولۇپ چىقىشىمىز تەبىئىي. لېكىن، مارستا يۈز بەرگەن ۋەقەنى «بىلىپ» ئېلىشقا قادىر بولغانكەنمىز، ئۇنىڭ بىلەن خەۋەرلىشىپ تۇرغانلىقىمىز، مۇناسىۋىتىمىزنىڭمۇ قويۇقلاشقانلىقى تۇرغان گەپ، بۇنى ئالاقە-سىز ئىش دېگىلى بولمايدۇ. خەۋەرلىشىپ تۇرغانكەنمىز، كەلگۈ-سىدە باردى ـ كەلدى قىلىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئاخىر بىزنىڭ بېشى-مىزدا سوقۇشىدىغان بولۇشى ئېھتىمال. بىز يەرشارىدا ياشايمىز،

يەر شارىنىڭ قەيىرىدىلا بولسۇن، ھەممە ئىش بىز بىلەن مۇناسى-ۋەتلىك؛ لېكىن ئۇ ئىشلارغا چېپىلمىغانلىقىمىز ئۇ ئىشلارنىڭ «ئالاقە» سىز بولغانلىقىدىن ئەمەس ياكى بىلمىگەنلىكىمىزدىن ۋە ياكى چېپىلىشقا چىشىمىز پاتمىغانلىقتىن بولىدۇ، مەسىلەن، ئەنگلىيىدە لىيۇ چېەنجاۋ دېگەن ئادەم ئىرلاندىيىلىك خىزمەتكار ئايالىنى يالليۇبلىپ، لوندوندا قىز ئوقۇغۇچىلارنى سۆرەپ چىقىرى-ۋەتسە، بىزنىڭ نەزىرىمىزدە ئالاقىسىز ئىشتەك كۆرۈنەر؛ ئەمەلى-يەتتە بولسا ئۇنداق ئەمەس، ئۇمۇ بىزگە تەسىر قىلىدۇ. چەتئەل-لەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ناھايىتى كۆپەيمىدىمۇ؟ ئەگەر گېزى كېلىپ قالسا، خۇددى ئەدەبىياتتا شېكسپىرنى، سېرۋانتېسنى، رېينىسنى مىسال كەلتۈرگەنگە ئوخشاش، مىسال كەلتۈرۈشمەي قويمايدۇ.

(ياق، خاتا قىلدىم. رېينىس ئەدىب ئەمەس، ئامېرىكىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىسى. ئۇنىڭ ئىسمىنى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ۋە ئىلىم توغرىسىدا يېزىلغان بىر پارچە ماقالىدە كۆرگەن بولسام كېرەك، شۇڭا ئويلاشماستىنلا بۇ يەردە باشقىلارنىڭ قاتارىدا ئاتاپ سالدىم. بۇ يەردە تۇزىتىۋالاي. كىتابخانىلارنىڭ كەچۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىمەن.)

ھەتتا ھايۋاناتنىڭمۇ بىز بىلەن مۇناسىۋىتى يوق دەمسىز؟ چۈنىنىڭ پۇتىدا بىر دانە خولىرا مىكروبى بولىدۇ، پاشىنىڭ تىلىدا ئىككى دانە بەزگەك مىكروبى بولىدۇ، ئۇلارنىڭ بىرەر ئادەمنىڭ قېنىغا كىرىپ كېتىشى تۇرغان گەپ. «قوشنىسىنىڭ مۇشۇكى ئاسلانلىغان» لىقىغمۇ چېپىلىۋالسا، بەزىلەر بۇ ئەھۋالغا كۇلىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ ئەھۋال شۇ ئادەمنىڭ ئۆزى بىلەن چوڭ مۇناسىۋەتلىك. مەسىلەن، بىزنىڭ ھويلىدا ھازىر تۆت قوشنىمىز-نىڭ تۆت مۇشۇكى دائىم بىر ـ بىرى بىلەن تالىشىپ قالىدۇ؛ ئەگەر بۇ خېنىملار يەنە بىردىن ئاسلانلىسا، ئۇچ ـ تۆت ئايدىن

كېيىن سەككىز مۇشۇكنىڭ تالىشىشنى ئاڭلاپ، قۇلىقىم هازىر-قىدىنمۇ بەكرەك ياداپ كېتىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەندە: ئالەمدە ئالاقىسىز ئىش دېگەن نەرسە ئەسلىدە بولمىسا كېرەك، هەممىسىگىلا چېپىلىدىغان روھ ۋە كۈچ - قۇۋۋىتىمىز بولمىغاچقا، پەقەت ئازغىنە بىر قىسمىغىلا چېپىلالايدىكەنمىز، دېگەن قاراش پەيدا بولۇپ قالدى. نېمىشقا ئازغىنە بىر قىسمىغىلا چېپىلالايمىز؟ تەبىئىيكى، ئۆزىمىز بىلەن هەممىدىن بەك مۇناسىۋەتلىك بولغانلىرىغىلا چېپىلىمىز. چوڭراق تەرەپتىن ئېيتساق، هەممىمىز بىر ئىنسان ياكى بىر جىنس، بىر يولداش؛ كىچىكرەك تەرەپتىن ئېيتساق — ساۋاقداش، ئۇرۇق - تۇغقان، يۇرتداش — هېچبولمىغاندا، ئېڭىمىزدا چۈشىنىشىمگەن بولساقمۇ نېمىگىدۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشكەن ياكى چۈشىنىش-كەن بولساقمۇ، قەستەن مۇغەمبەرلىك قىلىپ، بىلمەسلىككە سېلىۋالغان ئادەملەر بولغانلىقىمىز ئۈچۈنلا چېپىلالايمىز.

لېكىن، پروفېسسور چېن يۇەن بۇلتۇر ئالاقىسىز ئىشلارغا چېپىلغانىكەن. ئەگەر يۇقىرىدا يازغانلىرىم خاتا بولمىغان بولسا، ئۇ هەقىقەتەن ئەۋلىيا ئىكەن. ئۇنىڭ بۇ يىل خەلقئالەمدىكى ئىشلار بىلەن كارى بولماس بولۇپ قالغانلىقى هەقىقەتەن ئەپسۇس-لىنارلىق بىر ئەهۋال. بۇ ئادەم چېپىلمىسا، «بەندىلەر قانداق قىلار؟» خەيرىيەت، كونا يىل چاغىنى يېقىنلىشىپ قالدى، تۇنۇگۈن كېچىسى تۇن يېرىمدىن ئۆتۈشى بىلەنلا يەنە پەيلىدىن يېنىپ قېلىشى مۇمكىن.

2

تۇنۇگۈن چۈشتىن كېيىن شاتەندىن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، داچى ئەپەندىنىڭ مېنى يوقلاپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ ناهايىتى خۇر-

سەن بولدۇم. چۈنكى، ئۇنى دوختۇرخانىغا كىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلىپ يۈرەتتىم، مانا ئەمدى ئۇنىڭ كىرمە-گەنلىكىنى بىلدىم. ئۇنىڭ ماڭا «هازىرقى زامان ئەنزارىنىڭ كۆ-پەيتىلگەن نۇسخىسى» نى قالدۇرۇپ كەتكەنلىكى مېنى تېخىمۇ خۇ-شال قىلدى. قارىسام، ئۇنىڭ مۇقاۋىسىدا ئىنچىكە بىر تال شام سىزىقلىق تۇرۇپتۇ، بۇ شام يورۇقلۇقنىڭ ئالامىتى ئىكەنلىكىنى بىلدىم؛ يەنە بىرمۇنچە مەشھۇر ئەربابلارنىڭ، ئالىملارنىڭ ئەسەر-لىرىمۇ بار ئىكەن، شۇ قاتاردا پروفېسسور چېن يۇەننىڭ «ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىش قورالى» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىمۇ بار ئى-كەن. بۇ ماقاله رەسمىي مۇھاكىمە بولۇپ، هېچبولمىغاندا «قۇ-رۇق گەپ» نى بېسىپ چۈشىدىكەن. هېچبولمىغاندا «قۇرۇق گەپ» نى بېسىپ چۈشىدىكەن دېيىشمىنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ مېنى بىرمۇنچە نەرسىلەردىن خەۋەردار قىلدى.

مانا ئەمدى بىلىۋاتىمەنكى، نەنچىزى كوچىسىدىكى «سىياسىي ئىلىم جەمئىيىتى كۇتۇپخانىسى» بۇلتۇر «كىتاب ئارىيەت بېرىش جەھەتتە، ۋەزىيەت مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆز نەتىجىسىنى ئۇچتىن يەتتە هەسسىگىچە ئاشۇرۇپتۇ»، لېكىن چېن يۇەننىڭ «قووۋم - قېرىندىشىمىز خەن شىڭ» دېگەن ئادىمى بولسا، «ئىلىم - بىلىم ساهەسىدىكىلەرنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ هازىرقى ئەهۋالىنى ، ئادەتتە دۇئا - تىلاۋەت قىلماي، جان هەلقۇمىغا يەتكەنده خۇدادىن مەدەت تىلەپتۇ، دېگەن سۆز بىلەن تەسۋىرلەپتۇ». بۇ گەپلەر مېنىڭ بىرمۇنچە خاتا چۈشەنچىلىرىمنى توغرىلىدى. مەن ئىلگىرى: هازىر چەت ئەللەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ناهايىتى كۆپىيىپ قالدى، لېكىن گۇمانىمچە ئۇلارنىڭ تولىسى چەتئەللەردە ئىجارىگە ئۆي ئېلىپ، ئىشكىنى تاقاپ قويۇپ قورداق يېيىش بىلەن كۈن ئۆتۈ-كۈزگەن بولۇشى مۇمكىن، شۇنداق ئەهۋالنى توكيودىمۇ كۆرگەندىم، دەپ يازغانىدىم. شۇ چاغدا: قورداقنى جۇڭگودا يېگىلىمۇ

بولاتتىغۇ، نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئۇزۇن يولنى بېسىپ، چەت ئەللەر-گە بېرىپ يەيدىغاندۇر؟ چەت ئەللەر چارۋىچىلىق ئىشلىرىغا ئەھمە-يەت بېرىدۇ، بەلكىم ئۇلارنىڭ سويغان گۆشلىرىدە پارازىتلار ئاز-دۇر، لېكىن گۆش ياخشى پىشۇرۇلسا، پارازىت كۆپ بولسىمۇ ھېچ گەپ يوققۇ، دەپ ئويلايتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن ئالىملارنىڭ دەسلەپكى ئىككى يىلدا كاستۇم كىيگەنلىكە-نى، كېيىن جۈۋا تون كىيگەنلىكىنى، غادىيىپ مېڭىشىنى كۆ-رۈپ، ئۇلار چەت ئەلدە بىرنەچچە يىل ئۆز قولى بىلەن قورداق پىشۇرۇپ يېگەن ئادەملەر بولسا كېرەك، بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قالسا، «خۇدادىن مەدەت تىلەش»نى خالىمىسا كېرەك، دەپ گۇمان قىلاتتىم. ئەمدى بىلدىمكى، ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس ئىكەن؛ ھېچ-بولمىغاندا، «ياۋروپا، ئامېرىكىدا ئوقۇپ قايتقان ئادەملەر» ئۇن-داق ئەمەس ئىكەن.

لېكىن، ئەپسۇسكى، جۇڭگونىڭ كۇتۇپخانىلىرىدا كىتاب تو-لىمۇ ئاز، ئاڭلىشىمچە، بېيجىڭدىكى «30 نەچچە ئالىي مەكتەپتە، مەيلى دۆلەتنىڭ ياكى خۇسۇسىي مەكتەپتە بولسۇن، بىزنىڭ خۇ-سۇسىي كىتابلىرىمىزچىلىكىمۇ كىتاب يوق» ئىمىش. بۇ يەردىكى «بىز»نىڭ قاتارىغا بىرىنچىسى، فۇيى ئېپەندىنىڭ مۇئەللىمى جونستون ئېپەندى كىرىدىكەن؛ ئىككىنچىسى، «گۇتۇڭ ئەپەن-دى»، يەنى جاڭ شجاۋ بولسا كېرەك، چۈنكى ئۇ گېرمانىيىنىڭ بېرلىن شەھىرىدە تۇرغان چېغىدا، پروفېسسور چېن يۈەن ئۇنىڭ ئىككى ئېغىز ئۆيىنىڭ «كارىۋاتلىرىمۇ، جاۋەنلىرىمۇ، جوزىلىرىمۇ ھەتتا پەگاھلىرىمۇ دېگۈدەك سوتسىيالىزمغا دائىر نېمىسچە كىتاب-لار بىلەن تولۇپ كەتكەن» لىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىكەن. ھازىرچۇ، ھازىر تېخىمۇ كۆپ بولسا كېرەك. بۇنىڭغا چىندىن باركاللا ئېيتىمەن، ئۆزۈم چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان چاغدا، ھۆكۈ-مەت ھەر ئايدا 36 دوللار بېرەتتى؛ كىيىم - كېچەك، يېمەك -

ئىچمەك ۋە ئوقۇش خىراجىتىنى تۆلىگەندىن كېيىن، قولۇمدا ئوشۇق پۇل قالمايتتى؛ شۇڭا شۇ بىرنەچچە يىل ئالغان كىتابلىرىم ئۆينىڭ بىر تېمىنىمۇ ياپالمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىتابلىرىمنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ھەرخىل كىتابلار ئىدى، «سوتسىيالىزمغا دا-ئىر نېمىسچە كىتابلار» دېگەندەك مەخسۇس كىتابلاردىن ئەمەس ئىدى.

ئەپسۇسكى، بۇ «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ «پېقىر خانا»سىنى ئامما «يەنە بىر نۆۋەت ۋەيران قىلغان» چاغدا، شۇ «ئەر - خوتۇن ئىككىيلەننىڭ ساقلاپ كەلگەن كىتابلىرىنىڭ ھەممىسى يوقىلىپ كەتكەن» ىمىش. شۇ چاغدا نەچچە ئون ھارۋىغا بېسىپ، تەرەپ - تەرەپكە ئەكېتىشكەن بولسا كېرەك. مەن شۇ چاغدا كۆرمەي قاپتە-مەن، كۆرگەن بولسام، ئاجايىپ بىر تاماشىنى كۆرىدىكەنمەن، ئىسىت.

دېمەك، «پاكزادە ئالىيجاناب»لارنىڭ «ئۆكتەم»لەرنى چا-ناپ پۈركـۈۋەتكۈدەك يامان كۆرۈشىنىڭمۇ ھەقىقەتەن ئاساسى بار ئىكەن - دە. مانا بۇ نۆۋەت «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ ئەر - خوتۇن ئىككىيلەن ساقلاپ كەلگەن كىتابلىرىنىڭ «يوقىلىپ» كەتكەنلىكى جۇڭگو ئۈچۈن ھەتتا 30 نەچچە دۆلەتلىك ۋە خۇسۇسىي ئالىي مەكتەپنىڭ كـۈتۈپخانىلىرى ۋەيران بولغاندىنمۇ ئـارتۇق زىيان بوپتۇ - دە. بۇنىڭغا قارىغاندا، مەھكىمە باشلىقى لیۇ بەيجاۋنىڭ ئۆيىدە ئامانەت تۇرغان 8000 دوللار ھۆكۈمەت پۇلىنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكى چاغلىق گەپ ئىكەن. لېكىن، بىز پەقەت جاڭ شجاۋ بىلەن لیۇبەيجاۋنىڭلا شۇنچە كۆپ پۇل - مال توپلىغانلىقىغا، يەنە كېلىپ شۇ پۇل - مالنىڭ تامامەن بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىغانلىقىغا ئېچىنىمىز.

بالا ۋاقتىمدا جاھانساز پېشقەدەملەردىن بىرى ماڭا: روناق تاپالماي ئاران تۇرغان غالتەكچىنىڭ ياكى تەنزىچىنىڭ چىشىغا

تېگىپ سالما، ئۇ ئۆزى ئۆرۈپ - چۆرۈپ تاشلاپ، ئۇششۇقلۇق قىلىپ تۇرۇۋالسا، ھەرقانچە قىلساڭمۇ سۆزۈڭنى ئۆتكۈزەلمەيسەن، تۆلەپمۇ تۇگىتەلمەيسەن، دەپ پەند - نەسىھەت قىلغانىدى. شۇ سۆزنىڭ مەندە ھازىرمۇ تەسىرى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، چاغان كۈنلىرىدە ئوت مۇئەككىلى مازارىغا سەيلىگە بېرىپ قالسام، قاشىتېشىدىن ياسالغان جابدۇقلارنى ساتىدىغان تەنزىگە، مەيلى ئۇ تەنزىدە ئازغىنە بىرنەچچە جابدۇق بولسىمۇ، يېقىن بارمايمەن. ئېھتىيات قىلماي بىر يېرىم تېگىپ كېتىپ تەنزە ئۆرۈلۈپ كەتسە ياكى جابدۇقلىرىدىن بىر - ئىككىسى سۇنۇپ كەتسە، «يوقالغان پىچاقنىڭ سېپى ئالتۇن» دېگەندەك، ئۇ نەرسىلىرىنى گۆھەر دەپ تۇرۇۋالسا، ئۆمۈر بويى تۆلەپ تۇگىتەلمەي قالماي، بىرەر ئاجايىپ خانىنى ۋەيران قىلىۋەتكەندىنمۇ ئېغىر گۇناھقا قالماي دەپ ئەندىشە قىلىمەن. بۇنى ئىبرەت قىلىپ، ھەتتا ئادەم قايناپىدىغان يەرلەرگىمۇ ئانچە بارمايدىغان بولدۇم. ئاشۇ بىر قېتىم نامايىش بولغاندا، مېنىڭ ئۇستۇمدىن «ئۇتتۇر چىشلىرىنى ئۇرۇپ تۆكۈۋېتىپتۇ» دېگەن «ئۆسەك سۆز»مۇ تارقالدى؛ ئەمەلىيەتتە شۇ چاغدا ئۆيۈمدە خېيىمخەتەرسىز يانقانىدىم. ھېلىقى ئىككى ئۆي «سوتسىيالىزمغا دائىر نېمىسچە كىتابلار»نىمۇ، «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ ئاشىيانىسىدىن كەينى - كەينىدىن چىققان ئاجايىپ تاماشىلارنىمۇ شۇ سەۋەبتىن «كۆرمەي قاپتىمەن». بۇمۇ «بىر پايدا بار يەردە بىر زىيان بار» دېگەندەك بىر ئىش، بۇنىڭغا ئامال قانچە.

ھازىرقى كۈندە، ساقلاپ كەلگەن چەت ئەل كىتابلىرىنىڭ كۆپلۈكى جەھەتتە خۇسۇسىيلاردىن جونستوننىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان ئادەم يوق؛ جامائەت تەشكىلاتلىرىدىن «سىياسىي ئىلىم جەمئىيىتى كۇتۇپخانىسى»نىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان تەشكىلات يوق. ئەپسۇسكى، بۇلارنىڭ بىرى — چەت ئەللىك ئادەم؛ يەنە بىرى بولسا ئامېرىكا ئەلچىسى رېينىسنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بارلىققا كەلگەن. «دۆلەت

لىك بېيجىڭ كۇتۇپخانىسى» كېچىيتىلىدىكەن، بۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ ياخشى ئىش؛ بىراق ئۇمۇ ئامېرىكا قايتۇرۇپ بەرگەن تۆلەم پۇلغا قاراشلىق ئىكەن، ئۇنىڭ يىللىق خىراجىتى 30 مىڭ دوللار دىن، ئايلىق خىراجىتى 2000 نەچچە يۈز دوللاردىن ئاشمايدىكەن، ئامېرىكىنىڭ تۆلەم پۇلىنى ئىشلىتىشمۇ سەل چاغلىغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس. بىرىنچىدىن، كۇتۇپخانا باشلىقى بولغان ئادەم جۇڭگونىڭ ۋە ياۋروپانىڭ ئىلىم - بىلىملىرىنى ئوبدان بىلىدىغان، دۇنيا بويىچە داڭقى چىققان ئالىم بولۇشى شەرت. بۇنىڭغا لياڭ چىچاۋ ئەپەندى تەھقىق يارايدىكەن؛ بىراق ئۇ ياۋروپا ئىلىم - بىلىمىنى ئانچە ئوبدان بىلمىگەچكە، ئۇنىڭغا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى لى سىگۇاڭ ئەپەندى مۇئاۋىن قىلىپ بېرىلىدىكەن؛ دېمەك، بۇ ئىككى ئادەمدىن جۇڭگو ئىلىم - بىلىمىنىمۇ، ياۋروپا ئىلىم - بىلىمىنىمۇ ئوبدان بىلىدىغان مۇكەممەل بىر ئادەم ھاسىل قىلىنمىدىكەن. بىراق، بۇ ئىككى ئادەم ئېيىغا 1000 دوللاردىن ئارتۇق مائاش ئالىدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن كۇتۇپخانىنىڭ كىتابلارنى كۆپەرەك سېتىۋېلىشى ئانچە مۇمكىن بولمىسا كېرەك. بۇمۇ «پايدا بار يەردە زىيان بار» دېگەندەك بىر ئىش. مانا مۇشۇ ئەھۋالنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرگىنىمىزدە، «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ سېتىۋالغان بىرنەچچە ئۆي ياخشى كىتابىنىڭ پاجىئەلىك ھالدا يوقلىپ كەتكەنلىكىگە تېخىمۇ قاتتىق ئېچىنماي تۇرالمايمىز.

قىسقىسى، ئوبدانراق «ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىش قورالى» نىڭ يېقىنقى بىرنەچچە يىل ئىچىدە بارلىققا كېلىشى ناتايىن. ئالىملار تىرىشىمەن دېسە، ئۆزى كىتاب سېتىۋېلىپ ئوقۇشقا مەجبۇر، لېكىن پۇلى يوق. ئاڭلىشىمچە، «گۇتۇڭ ئەپەندى» بۇ مەسىلىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بۇ ھەقتە ماقالە ئېلان قىلغانىكەن؛ بىراق، ئۇ تەختتىن چۈشۈپ كەتتى، ئىسىت. ئالىملارغا

باشقا نېمە ئامال بولسۇن؟! تەبىئىيكى، بېيجىڭدىكى 30 نەچچە ئالىي مەكتەپنىڭ ئۇلارنىڭ «خۇسۇسىي كىتابچىلىكىمۇ كۆپ» كىتابى بولمىسىمۇ، «ئۇلارنىڭ ‹قۇرۇق گەپ› قىلماقتىن باشقا ئىش تاپالمايدىغانلىقىدىن ئاغرىنغىلى بولمايدۇ». نېمىشقا؟ شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىش ئاسان ئىش ئەمەس، «ئېھتىمال، كىچىككىنە بىر تېما ئۈچۈن بىرەر يۈز خىل كىتاب كۆرۈش توغرا كېلەر»، بۇنىڭغا «گۈتۈڭ ئەپەندى»نىڭ ساقلاپ كەلگەن كىتابلىرىمۇ كۈپايە قىلماس. پروفېسسور چېن يۈەن بىر مىسال كەلتۈرۈپ: «‹تۆت كىتاب› نى ئېلىپ ئېيتسام»، «خەن، سۇڭ، مىڭ، چىڭ زامانلىرىدىكى رايىش موللىلارنىڭ شەرھلىرىنى، نەزەرىيىلىرىنى تەتقىق قىلمىغۇچە، ‹تۆت كىتاب› نىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈش قىيىن. قىسقىغىنە ‹تۆت كىتاب› نى تەپسىلىي تەتقىق قىلىش ئۈچۈن بىرنەچچە يۈز ھەتتا بىرنەچچە مىڭ تۈرلۈك پايدىلىنىش كىتابى كېرەك بولىدۇ» دەپتۇ.

«ئىلىم - بىلىم ئېلىش يولى گويا بىپايان دېڭىزغا ئوخشايدۇ، غانلىقىنى ئەنە شۇنىڭدىن بىلگىلى بولىدۇ. «قىسقىغىنە ‹تۆت كىتاب›»نى مەن ئوقۇغان؛ خەن زامانىسىدىكىلەرنىڭ «تۆت كىتاب» توغرىسىدىكى شەرھلىرىنى ياكى نەزەرىيىلىرىنى ئاڭلاپمۇ باقماپتىكەنمەن. پروفېسسور چېن يۈەن «مەرپەتنى باشقا ئىقىملارغا تارقاتقان ۋەزىر» دەپ تەرىپلىگەن جاڭ زىدۇڭ ئەپەندى «شۇمتەك»لەرگە ئاتاپ يازغان «كىتابلارنىڭ رويخېتى توغرىسىدا سوئال - جاۋاب» ناملىق ماقالىسىدە: «‹تۆت كىتاب› دېگەن ئىسىم جەنۇبىي سۇڭ دەۋرىدىن كېيىن چىققان» دېگەنىكەن. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئەزەلدىن ئىشىنەتتىم. كېيىن «خەنناما. كىتابلار رويخېتى»، «سۇڭنامە. كىتاب - نامىلەر رويخېتى» دېگەندەك كىتابلارنى ۋاراقلاپ قارىسام، ئۇلاردىمۇ «بەش نامە»، «ئالتە نامە»، «يەتتە نامە»، «ئالتە ھۈنەر» بار ئىكەن؛ «تۆت كىتاب»

يوق ئىكەن؛ خەن زامانىسىدىكىلەر يازغان شەرھ ۋە نەزەرىيە دېگەن گەپلەر ئەسلا يوق ئىكەن. لېكىن، مېنىڭ كۆرۈپ باققانلىرىم، تەبىئىيكى، ئادەتتىكى كىتابلار. بۇ كىتابلار بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كۈتۈپخانىسىدىنمۇ تېپىلىدۇ؛ كۆرگەن - بىلگەنلىرىم چالا بولۇشىمۇ مۇمكىن، شۇنداق بولسىمۇ باشقا ئىلاجىم يوق. چۈنكى، ماڭا «مەدەت» بەرگۈدەك «خۇدا» مۇ يوق. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ھېلىقى «خۇدادىن مەدەت» تىلىگەنلەر، «خۇدادىن مەدەت تىلەش»نى خالىغۇچىلار ھەقىقەتەن بەختى - تەلىيى بار ئادەم ئىكەن، ھەقىقىي ئالىم ئىكەن. ئۇنىڭ «قوۋۇم - قېرىنداشى خەن شىڭ»نىڭ ھەسرەت چەككەنلىكىدە «‹يىلنامە› نىڭ دانىشمەنلەرنى ئەيىبلىگەنلىكى» دەك مەنە بولسا كېرەك.

تۇغەنچىسى

ئەمدى يېزىۋېرىشكە قولۇم بارماي قالدى، مۇشۇ يەردىلا تۇغەنچەي.

قىسقىسى، «ھازىرقى زامان ئەنزارىنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىسى»نى بىر قۇر چالا - پۇچۇق ۋاراقلاپ كۆرۈۋىدىم، خۇددى قايسىبىر چاغدا ئېلانغا يېزىلغان ئاپتورلارنىڭ تىزىمىنى كۆرگەنىمدەك، كۆزۈمگە رەڭگارەڭ بىرنېمىلەر كۆرۈنگەندەك بولدى: مەسىلەن، پروفېسسور لى جىڭكۇينىڭ «ھايات توغرىسىدا تەتقىقات» دېگىنى، پروفېسسور خۇ شىنىڭ «ئۇچ پارچە تەرجىمە شېئىرى» دېگىنى، شۇي جىمۇ ئەپەندىنىڭ بىر پارچە تەرجىمە شېئىرى، شىلىن جانابنىڭ «زۇلۇم» دېگىنى، پروفېسسور تاۋ مېڭخېنىڭ 2025 - يىلى ئېلان قىلىدىغان، ئۇنىڭ ھەممىسىنى بىزنىڭ ئەۋرە - چەۋرىلىرىمىزنىڭلا ئوقۇش ئىمكانىيىتى بولغان كاتتا ئەسىرىنىڭ بىر قىسمى ۋەھاكازالار. لېكىن، ۋاراقلاپ كېتىۋېتىپ،

قانداق بولغىنىكىنىتاڭ، كۆزۈمگە خۇنۇك كۆرۈنۈپ كەتتى ـ دە، شۇنىڭ بىلەن بۇ ژۇرنالنى چۆرۈپ تاشلىۋەتتىم.

هازىر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يەتتە رەڭلىك ئويۇنچۇقنى ئويناپدۇ: توم ياغاچقا يەتتە خىل رەڭ بېرىلگەن، ئۇنى پىرقىراتماي تۇرۇپ قارىسا، ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈنىدۇ، پىرقىراتقان ھامان خۇنۇك بولۇپ قالىدۇ — ئەسلىدە ئاق رەڭدە كۆرۈنۈشكە تېگىشلىكى رەڭ توغرا بېرىلمىگەنلىكى ئۈچۈن خۇنۇك بولۇپ قالىدۇ. بىرمۇنچە مەشھۇر ئالىملارنىڭ كاتتا ئەسەرلىرى توپلانغان چوڭ ژۇرنالنىڭ ئاجايىپ رەڭگارەڭ بولۇشى تەبىئىي؛ لېكىن ئۇنى پىرقىراتمايلا قويۇش كېرەك، پىرقىرىتىلسىلا خۇنۇك بولۇپ كۆرۈنىدۇ، گەرچە ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس رەڭگى شۇنداق بولسىمۇ.

1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى

قىزىقارلىق خەۋەر

بېيجىڭ گويا چۆلگە ئوخشاش بولسىمۇ، ياشلار ھامان بۇ يەرگە يۈگۈرىدۇ؛ قېرىلارمۇ بۇ يەردىن ئانچە كەتمەيدۇ، بەزىلىرى باشقا يەرلەرگە كېتىپ قالغان بولسىمۇ، گويا بېيجىڭنىڭ مېھرىدىن كەچكىلى بولمايدىغان بىرەر نېمىسى بارەك، ئۆزۈن ئۆتمەيلا يەنە قايتىپ كېلىدۇ. تەرەققىياتنى شائىرلار ھاياتتىن زىيادە «ھەسرەت» قىلسىمۇ، ھامان ھايات ياشاۋېرىدۇ. ھەتتا ساكىيامونىنى پىر قىلىۋالغان ھەكىم شۇپىنخائۇئېرمۇ ئارمانسىز «نېرۋانە» بولۇپ كېتىشنى خالىماي، قانداقتۇر بىرخىل كېسەلنى ساقايتالايدىغان دورىنى ئوغرىلىقچە ئىچىشتىن خالىي بولالمىغانكەن. «ياخشى ئۆلۈمدىن يامان تىرىكلىك ئەۋزەل» دېگەن ماقال بار؛ بۇ، ئەلۋەتتە، نادان ئادەملەرنىڭ قارىشى بولسا كېرەك، لېكىن ئەدەب، ئالىم دېگەن بىرنېمىلەرنىڭمۇ شۇنداقلىرى يوق ئەمەس. پەرقى شۇ يەردىلىكى، ئەدەب، ئالىم دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ ھەرقاچان چىرايلىق سۆزلەر بىلەن بېزەلگەن تۇغ، تېخىمۇ چىرايلىق سۆزلەر بىلەن پەردىلەنگەن قېچىپ قۇتۇلۇش يولى بولىدۇ. راست، ئۇنداق قىلمىسا، ئىنسانىي ھايانىڭ لەززىتى بولمايدۇ ـ دە.

بېيجىڭدا مال باھاسى كۈندىن ـ كۈنگە ئۆرلەپ كېتىۋاتىدۇ؛ ئۆزۈمنىڭ «كىچىككىنە مۇشاۋىر» لىقىمۇ «بىھۇدە تەشەببۇس» تۇپەيلىدىن جاڭ شجاۋ ئەپەندى تەرىپىدىن ئېلىپ تاشلاندى. ئىلگىرىدىن تارتىپ مېنىڭ كۆرمىشلىرىم ئاندىرىيېفنىڭ «گۈل يوق، شېئىرمۇ يوق» دېگىنىدەك، مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدىنلا

ئىبارەت بولدى. شۇنداق بولسىمۇ «بەھۇدە تەشەببۇس» لارنى قىلىۋەردىم، بۇ يولدىن زادى رايىمنى قايتۇرالمىدىم. ئەگەر خۇددى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» دە «قۇرۇق گەپچى ئەپەندى» نىڭ ئائىلە ئىشلىرى تەسۋىرلەنگەندەك، بىر سىكلىم بولسا، ئۇ: «ئاكا!» دېسە، خۇددى «خالىي جىلغىدا جىرىكلىغان كۇموش قوڭغۇراق» قا ئوخشايدىغان ئاۋازى بىلەن: «بۇنىڭدىن كېيىن يەنە ماقالە يېزىپ، باشقىلارنىڭ چىشىغا تەگمەك، جۇمۇ؟» دەپ يېلىنسا، بەلكى شۇ سەۋەب بىلەن ئېتىمنىڭ تىزگىنىنى باشقا تەرەپكە تارتىپ، داچىغا كىرىۋېلىپ، شۇ يەردە خەن زامانىسىدىكىلەر يازغان «تۆت كىتاب» نىڭ شەرھ ۋە نەزەريىلىرىنى تەتقىق قىلىش بىلەن مەشغۇل بولاتتىمكى، بىراق، ئۇنداق ئوڭلۇق سىكلىم يوق - دە، ئىسىت. «ئاي جامال ئاچام ماڭا: گۈن گىرىلىك قىلىپ ئاخىر يۇشيەن دالاسىدا ئەجەلسىز ئۆلگەن، دەپ تەئەددى قىلغانىدى» دېگەن رىۋايەت بار. مېنىڭ ئەنە شۇنداق زەردىلىك ئاچىسى بار چۇي يۇەنچىلىكمۇ تەلىيىم يوق. مېنىڭ «بەھۇدە تەشەببۇس» لارنى قىلىۋېرىشىم، ئېھتىمال، بىرەر باھانە بىلەن رەت قىلالمىغانلىقىمدىن بولسا كېرەك. بىراق، بۇ سەل چاغلايدىغان ئىش ئەمەس، كەلگۈسىدە بالا - قازاغا ئۇچرىشىم مۇمكىن؛ چۈنكى باشقىلارنىڭ چىشىغا تەگكەن ئادەمنىڭ ئۆز جاسىنى يېمەي قالمايدىغانلىقىنى بىلىمەن.

سۆزۈمنى ساكىيامونى ئەپەندىنىڭ ھەدىسلىرىگە يۆتكەي. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئىنسانىيەت ئالىمىدە ياشىغاندىن كۆرە دوزاخقا چۈشۈپ كەتكەن ئەلامىش. تىرىكچىلىك قىلىمەن دېگەن ئادەم «ھەربكەت» (=گۈناھ) قىلارمىش، دوزاخقا چۈشكەندە «جاجىسى» (=جازاسى) نى تارتارمىش. شۇنىڭ ئۈچۈن، تىرىكچىلىك دوزاخقا چۈشۈشنىڭ سەۋەبى، دوزاخقا چۈشۈش بولسا، ئەكسىچە، دوزاختىن چىقىشنىڭ ئېپتىداسىمىش. بۇ گەپلەرگە قارىغاندا، ئادەمنىڭ

راھىب بولۇۋالغۇسى كېلىدۇ؛ لېكىن بۇنىڭمۇ «زۇۋۇلىسى چوڭ» كاتتا ئادەملەرگىلا باب كېلىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. مەن بولسام ئۇنداق غايىبنامىلەرگە ئانچە ئىشەنمەيمەن. چۈلگە ئوخشايدىغان بىيجىڭ شەھىرىدە ياشىغان ئادەمنىڭ تۇرمۇشىنىڭ لەززەتسىز ئۆتىدىغانلىقى تۇرغان گەپ؛ لېكىن گاھىدا خەلقئالەمگە قارايدىغان بولسىڭىز، مال باھاسىنىڭ ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆزىڭىزگە ھەر ھالدا خىلمۇ خىل ئەھۋاللار چېلىقىدۇ، سەنئەت يارىتىۋاتقانلارمۇ بار، ئۆسەك سۆز پەيدا قىلىۋاتقانلارمۇ بار، نومۇسسىزلارمۇ بار، قىزىقارلىق ئەھۋاللارمۇ بار ... بىيجىڭنىڭ بىيجىڭ بولۇپ تۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبى شۇ بولسا كېرەك، ئادەملەرنىڭ ھەدەپ بۇ يەرگە كېلىۋالىدىغانلىقىنىڭمۇ سەۋەبى شۇ بولسا كېرەك. ئەپسۇسكى، ئازغىنە بىر نېمىسى بار، ئاق كۆڭۈلرەك بۇرادەر ئۆزى ئۈچۈن چىرايلىق سۆزلەر بىلەن بېزەلگەن تۇغنى تىكلىيەلمەيدۇ.

مەن ئەزەلدىن، دوزاخقا چۈشكەندىن كېيىنكى ئىشلارغا ئۆلگەندىن كېيىن بىر ئامال قىلارمەن، ھازىرقى تۇرمۇشنىڭ تېتىقسىزلىقى ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلايتتىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بەزىدە باشقىلارنىڭ چىشىغا تېگىپ سالمەن؛ بەزىدە بولسا ئازغىنە بىر نەرسىنى تېپىۋېلىپ، چاقچاقمۇ قىلىپ سالمەن، لېكىن بۇنىڭ بىلەنمۇ باشقىلارنى رەنجىتىپ قويىمەن. باشقىلارنىڭ چىشىغا تەگكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ جاجىسىنى كۆرمەك بار، ئەلۋەتتە؛ بۇنىڭغىمۇ تەييار تۇرۇش توغرا كېلىدۇ، چۈنكى ئازغىنە بىر نەرسىنى تېپىۋېلىپ، شۇنىڭ بىلەن چاقچاق قىلىدىغان ئادەم ھەرگىزمۇ چىرايلىق سۆز بىلەن بېزەلگەن تۇغ تىكىلىيەلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ يەردىمۇ دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا دائىر خەۋەرلەر يوق ئەمەس. «شەرقىي شىمالدا ئۇرۇش قوزغىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ»، «مىللىي قوشۇن دۆن چىرۇينى بىردەك ھمايە

قىلماقتا» ۋەھاكازا دېگەن خەۋەرلەر بەزى گېزىتلەرگە بىرىنچى نومۇرلۇق چوڭ ھەرپلەر بىلەن كۆرۈنەرلىك ھالدا بېسىلىپ تۇرۇ-ۋاتىدۇ، بۇ خەۋەرلەر ئادەملەرنىڭ كۆزىگە قادىلىپ، باشلىرىنى قايدۇرماقتا؛ لېكىن مەن ئۇچۇن ھېچقانداق قىزىقارلىق ئەمەس. ئادەمنىڭ نەزەر دائىرىسىنىڭ تارلىقىنى داۋالاشنىڭ ئامالى بولمىسا كېرەك. يېقىندىن بۇيان ماڭا قىزىق تۇيۇلغىنى — گېرمانىيىدە بىرنەچچە قاراقچىنى يالغۇز قاچۇرغان، بېيجىڭدا سەنخي ناھىيىسى-دىكى بىر توپ خىزمەتكار خوتۇنلارغا باشلامچىلىق قىلغان شىرمەت مۇدىر لیۇبەيجاۋنىڭ نەزمە يازدىغان بولۇپ قالغانلىقى. بۇنىڭغا قارىغاندا، لیۇ بەيجاۋ ئەلەمنى تاشلاپ، قەلەمگە تۇرىدىغان بولۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ. «پېقىر لیۇ بەيجاۋ چەت ئەلدە ئوقۇغانمەن، ماۋارىپ ۋازارىتىنىڭ زاپاس خادىمى ھەم كۆپ ماھارەتلىك دېگەن تەرەپكە لايىق ئەمەسمەن، گۇزەللىكنى بىلىشتە ھەر ھالدا بار ئىشەنچىم» دېگىنىدىن قارىغاندا، ئۇ قەلەمگىمۇ، ئەلەمگىمۇ كامىل ئىكەن، ئۇنىڭ شۇنداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئىلگىرى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىكەنمەن. ماڭا قىزىق تۇيۇلغان ئىشنىڭ ئىكە-كىنچىسى — بۇلتۇر ئالاقىسىز ئىشلارغا چېپىلغاق «ئالىم» نىڭ بۇ يىل چېپىلماس بولۇپ قالغانلىقى، دېمەك، يىل ئاخىرىدا ھېساب - كىتاب قىلىش چارىسى جاڭگۇيدە - خوجايىنلارنىڭ ھېساب - كىتاب قىلىشى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، «ئالىيجاناب» لارنىڭ ھەربىكەتلىرىگىمۇ مۇناسىپ كېلىدىكەن. ئېھتىمال، «ئاكا!» دېگەن ئاۋاز جۇڭخۇا مىنگونىڭ 14 - يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى كېچە سائەت 12 دە چىققان بولسا كېرەك.

لېكىن، بۇ قىزىقچىلىق بىردەمدىلا يوقىلىپ كەتتى، ھەتتا ئۆزۈمنىڭ تەپەككۇرۇمدىكى ئۆزگىرىشىمۇ ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنار-لىق ئۆزگىرىش بولدى. شۇنداق ئويلايمەنكى، ھەر ئادەمنىڭ پىكىر - خىيالى ۋە سۆز - ھەرىكىتى مۇھىتىغا قاراپ ئۆزگىرىپ

تۇرىدۇ، ئەلۋەتتە. ئۆزگەرگەنكەن، شۇ ئۆزگىرىشنىڭ سەۋەبلە-رى بولىدۇ، ئەلۋەتتە. ھالبۇكى، دۇنيادا دۆلەت بايرىمى ئاز ئەمەس؛ بولۇپمۇ قەدىمكى زامانلا، ھازىرقى ۋاقىتتا، جۇڭگودا ۋە چەت ئەللەردە مەشھۇر ئەربابلار تولىمۇ كۆپ، ئۇلارنىڭ تۇغلىرى ئاللىقاچان تىكلىنىپ بولغان. ئۆتكەن ئاتا - بوۋىلارنىڭ ئەمگىكى كېيىنكى ئەۋلادلار ئۈچۇن ھۇزۇر - ھالاۋەت دېگەندەك، ئۇلار بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولغىنىدا كۆڭزى بىلەن موزىنى شېپى كەلتۈرەلەيدۇ؛ قولى ئىشقا بارمىغان چاغلىرىدا لاۋزىنى شېپى كەلتۈرەلەيدۇ؛ ئۆلتۈرۈلىدىغان چېغىدا گۈەن لۇڭفاڭ[1] بولۇۋالـ-دۇ؛ بىراۋلارنى ئۆلتۈرىدىغان چاغدا باشقىلارنى شاۋ جېڭماۋ دەۋا-لىدۇ؛ بىرئاز دەرمانى بار چېغىدا دارۋىن بىلەن ھېكسلىنىڭ كىتاب-لىرىنى ئوقۇپ قويىدۇ؛ ياردەمگە موھتاج بولغىنىدا كروپوتكىن-نىڭ «ھەمكارلىشىش نەزەريىسى»نى دەستەك قىلىۋالىدۇ. ئې. ب. بروۋىننىڭ ئەپەندى بىلەن بروۋىننىڭ خانىم ئاشىق - مەشۇقلار-نىڭ ئولگىسى ئەمەسمىدى؛ شوپېنخائۇئېر بىلەن نېتىسې ئاياللارنى ھاقارەتلەيدىغان مەشھۇر ئادەملەر ئەمەسمىدى... قىسقىسى، ئەگەر ياڭ يىڭيۇ ياكى جاۋ شجاۋ يەھۇدىي ئا. درېفۇسقا تەمسىل قىلىنـ-دىكەن، ئۇنىڭ گۇپپاڭچىسىنى ئې. زولاغا ئوخشىتىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ ھالدا بىچارە زولا جۇڭگو ئادەملىرى تەرىپىدىن سۇرۇپ - توقاي قىلىنىدۇ. خەيرىيەت، ياڭ يىڭيۇ ياكى جاڭ شجاۋنىڭ درېفۇسقا ئوخشايدىغان ياكى ئوخشاشمايدىغانلىقى تېخى بىر چوڭ سوئال.

لېكىن، مەسىلە ئۇنداق ئاددىي ئەمەس. جۇڭگونىڭ نائەھلە-لىرى (ئۆلچەمدىن تۆۋەن تۇرىدىغان ئەدەب، ئىلىم ئۆكتەملىرى ۋە ئىلىم باندىتلىرى) ئۆلگەندىن كېيىن جەھەننەمگە چۈشۈپ كەتـ-كەندەك، كەلگۈسىدە كۆرگۈلۈكلىرىنى كۆرىدىغاندەك تۇرىدۇ. لې-كىن تىرەن ئويلايدىغان ئادەملەر ئۇنىڭدىن ھەزەر قىلىپ بۇنىڭدىن

كېيىن كۆپ ۋالاقلىماسلىقنى ئەۋزەل كۆردىدۇ. «قۇرۇق گەپچى ئەپەندى» ئالاقىسىز ئىشلارغا راست چېپىلمايدىغان بوپتۇ، دەپ ئويلامسىز؟ ياق، ئۇنداق ئەمەس. ئاڭلىشىمچە، ئۇ «قىننىغا پاتماي قالغان بۇ ئادەملەرنىڭ غەيرىتى كېتىپ هالى قالمىغان كۈنلەردە، بىزنىڭ بۇ قۇرۇق گەپچى ئەپەندىمىز ‹ئىش تۈگىگەندىن كېيىنكى چاڭ - توزاڭلارنى سۈپۈرۈش - سۈرتۈش› (The finishing touch) ئىشى بىلەن بەھۇزۇر شۇغۇللىنىپ، لوم تۆمۈرنى بىلەپ ياسىغان كەشتە يېڭنىسىنى پىسخالاپ كۆلگەن هالدا قولىغا ئېلىپ، بىزنىڭ تەنتەكلىكتە ئۆزىمىزنى ئايمايدىغان پوزىتسىيىمىزگە يېڭىنە سادجىپ، ئەكسىچە، چەكسىز سەۋرچانلىقلا تالانت ئىگىلىرىنىڭ بىر-دىنبىر ئاساسى، دەيدۇ» ئىكەنمىش («سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» 1423 - سان).

ئاۋۇال چىققان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۇڭگۈزنىڭ ئېشىپ كېتىدىغانلىقى جاهاندا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان ئىش. لېكىن، پالاكەت باسقان مىللەت بۇ قاتارغا كىرمەيدۇ. كىيىم - كېچەكنىلا ئېلىپ ئېيتىسام، ئىنسانلار دەسلەپتە يالىڭاچ يۈرەتتى، كېيىن سەترە ئەۋرەتلىرىنى يېپىۋالىدىغان ياكى ئالدىغا پەشخۇن تارتىۋالىدىغان بولغان، ئۇنىڭدىن كېيىن كىيىم - كېچەك كىيىدىغان بولغان. بىزنىڭ كەلگۈسىدىكى تالانت ئىگىمىز بولسا باشقىچە بولىدۇ، باشقا ئادەملەر يوپكا كىيىپ ساماغا چۈشكەندە، ئۇ ئۆز هۈجرىسىغا بېكىنىپ ئولتۇرۇپ كەشتە تىكىدۇ[2] — ياق، كەشتە يېڭىنسى ياساش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ؛ باشقىلارنىڭ يوپكىلىرى تامام كونىراپ - يىرتىلىپ بولغاندا، ئۇ كەشتىلەنگەن كۆڭلەكنى كىيىپ ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئۇ چاغدا هەممە ئادەمنىڭ «پاھ!» دېمەي ئىلاجى يوق. بېچارە تەنتەك - ئالدىراڭغۇ بەدەۋلەر بولسا هەتتا پەشخۇنلىرىنىمۇ يېڭۈشلىيەلمەي قالىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ غەيرىتى كېتىپ قالغان - دە. غەيرىتى كېتىپ قالسىغۇ مەيلى،

ئۇلار «پىسخالاپ كۆلۈپ» «كەشتە تىككەن» «تالانت ئىگىسى» نىڭ چىرايىغا تەلمۈرۈپ قاراشقىمۇ مەجبۇر بولىدۇ. بۇ، يىراق كەلگۈسىدە بولىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئادەمنىڭ روهىي دۇنياسى ئۇچۇن بىر تۈرتكە بولۇشىدا گەپ يوق.

تېخىمۇ قورقۇنچلۇقى شۇكى، پروفېسسور تاۋ مېڭخې 2025 - يىل يېتىپ كېلىشى بىلەنلا ئۆزىنىڭ بىر ئەسىرىنى ئېلان قىلارمىش. ئۇنىڭ مەزمۇنىدىن بىز دۇنيادىن ئۆتكەندىن كېيىن بىزنىڭ ئەۋرە - چەۋرىلىرىمىز خەۋەردار بولىدىكەن. لېكىن، بەختىمىزگە يارىشا، «هازىرقى زامان ئەنزارىنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىسى» دا ئۇنىڭ بىرنەچچە قىسمى ئالدىن ئېلان قىلىنغانلىقى ئۇچۇن، بىز خۇددى «قومۇش نەيچىنىڭ تۆشۈكىدىن يىلپىز كۆرگەن» دەك، شۇ يېڭى ئەسەرنىڭ ئومۇمىي مەپھۇمىدىن هەرهالدا خەۋەردار بولالىدۇق. ئۇنىڭدا «هازىرقى زامان مائارىپچىلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتى» بايان قىلىنىپتۇ، هەتتا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ «قوشۇمچە دەرس ئۆتۈش» بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىرىنىڭ كۆپلۈكىمۇ سۆزلىنىپتۇ. ئاپتور: «مېنىڭ مۇهاكىمىلىرىم تولىمۇ ئېچىنىشلىق، تولىمۇ زەردىلىك ۋە تولىمۇ بىمەنىمۇ؟ ئەگەر پاكىت شۇنداق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدىغان بولسا، شۇنداق تەدقىدنى ئاڭلاشقا رازىمەن» دەپتۇ. بۇنداق تەنقىد بىز دۇنيادىن ئۆتكەندىن كېيىن بولۇشى مۇمكىن، ئۇ چاغدىمۇ بەلكىم پاكىتنى بىلىپ كەتكىلى بولماس. ئېهتىمال پەقەت «پىسخالاپ كۆلۈپ» تۇرۇپ يېزىلغان ئېسىل ئەسەرلا تەۋەررۈك يادنامە بولۇپ قالار. ئەگەر راست شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ تولىسى «قەهرىمانلارنىڭ قاراشلىرى بىلەن هەر هالدا ئاز - پاز ئوخشىشىپ كەتكەن» لىكى ئۇچۇن، كېيىنكى ئەۋلادلار، زەردىلىك ئىكەن، دېمەس. لېكىن، بىزنىڭ قىياس قىلىشىمىزمۇ تەس؛ بىراق هازىرقى ئەهۋالغا قاراپ گەپ قىلىدىغان بولساق، ئۇنىڭدىن «كۆڭزى

«يىلنامە» نى يازغاندا، يۇرت بۇزۇقلىرىنىڭ بېشىغا غەم چۈشكەن» دەك بىر مەنە چىقىپ تۇرىدۇ. ئادەملەرنىڭ شۇنداق چوڭ ۋەقەلەرنى ئۇچراتمىغانلىقىغا ھازىر 2400 يىل بولۇپ قالدى.

قىسقىسى، 100 يىل ئىچىدە پروفېسسور چېن يۇەننىڭ بىر-مۇنچە (؟) كىتابى بارلىققا كېلىدىكەن؛ 100 يىلدىن كېيىن پروفېسسور تاۋ مېڭخېنىڭ بىر پارچە كىتابى بارلىققا كېلىدىكەن. مەزمۇنىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلمىسەكمۇ، ھازىرقى مىش - مىش گەپلەرگە قارىغاندا، ھەرھالدا «قىنىغا پاتماي قالغان ئادەم» لەرگە ياكى «شەھەردە قاتراپ يۈرىدىغان» پروفېسسورلارغا تەنە قىلسا كېرەك.

ھىندىلارنىڭ ھىنايانا دىنىنىڭ چارىسىنىڭ شۇ قەدەر قالتىس-لىقىدىن تولىمۇ ھەيرانمەن: ئۇ دوزاخ تەلىماتىنى بەرپا قىلىپ، ئۇنى راھىب، راھىبە، بۇۋىملەرگە تەرغىب قىلدۇرۇپ، مۇرتەد-لەرنى يۇرەكزادە قىلىپ، ئىرادىسى بوشلارنى قورقۇتۇۋەتكەن. ئۇنىڭ ھېكمىتىدە قەيت قىلىنىشچە، كىشىلەر بۇ ئالەمدە قىلغان ياخشىلىق ياكى يامانلىقىنىڭ ئاقىۋىتىنى ھازىر ئەمەس، بەلكى كەلگۈسىدە ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ھېچبولمىغاندا جان - ماداری تۈگىگەندە كۆرەرمىش. ئۇ سېنىڭ مىدىر - سىدىر قىلا-ماس ھالەتكە چۈشۈپ، باشقا بىراۋلارنىڭ ئەمرىدىلا بولىدىغان، ھايات ۋاقتىدا قىلغان كۈپۈرلۈق قىلمىشلىرىڭغا ئەرۋاھ كۆزۈڭ-دىن ياش تۆكۈپ قاتتىق توۋا قىلىدىغان ۋاقتىڭ بولارمىش، شۇن-داقلا ياماراجا (دوزاخ مۇئەككىلى) نىڭ ئىززىتى - ئابرۇيىنى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى تونۇپ يېتىدىغان چېغىڭمۇ دەل شۇ بولارمىش.

بۇ ئەقىدىلەر بەلكىم خۇراپاتلىقتۇر. لېكىن، روھ - ئەرۋاھ-لارنىڭ ۋاستىسى بىلەن تەلىم بېرىش «جاھاننى ئوڭشاش، ۋىج-دانىنى توغرىلاش» ئۈچۈن پايدىسىز بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. ۋەھا-لەنكى، بۇزۇقلارنى تىرىك چېغىدا «يولۋاسقا يەم قىلىپ تاشلاپ

بېرىش» مۇمكىن بولمىغانىكەن، پەقەت ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇ-نىڭغا لەنەت ياغدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، ئەلۋەتتە. كۆڭزىنىڭ ئىككى ئاتلىق بىر ھارۋا بىلەن ھەرقايسى بەگلىكلەرنى ئايلىنىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، قولىغا قەلەم ئېلىپ «يىلنامە»نى يازغانلىقىمۇ شۇنداق نىيەتتىن كېلىپ چىققان بولسا كېرەك.

لېكىن، زامان ئۆزگەردى، ھازىرقى ۋاقىتتا، مېنىڭچە، ئۇ كونا بىرنەمىلەر پەقەت تولىمۇ ياۋاش ئادەملەرنىلا ئالدىيالايدۇ. ئۇ بىرنەمىلەرگە ھېلىغۇ ئاتالمىش نائەھلىلەر ئىكەن، ھەتتا شۇ بىر-نەمىلەر بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ ئىشەنمىسە كېرەك. باشقىلارنىڭ چىشىغا تەگكەن ئادەمنىڭ جاجىسىنى تارتى-دىغانلىقى ئادەتتىكى بىر ئەھۋال، ئۇنىڭ ئەجەبلىنىپ كەتكۈچىلە-كى يوق؛ ئۇلارنىڭ بەزىدە گەپنى ئەگىتىپ قىلغانلىقى كۆڭۈل ئايىغانلىقى؛ بۇنىڭ بىلەن دوزاخقا چۈشۈشتىن قۇتۇلۇپ قېلىشنى ئەدىمۇ ئارزۇ قىلسۇن؟! بۇنىڭغا ئامال يوق، بىزدەك بەھۇزۇر يۈرەلمەيدىغان ئادەملەرنىڭ دۇنياسىدا تۆرىلەرچە غادىيىپ يۈرۈشكە چولىمىز تەگمەيدۇ. ئىشلەيمىز دېگەننى ئىشلەيمىز، ئەتىكى ھا-راقتىن بۇگۈنكى سۇ ياخشى؛ XXI ئەسىردە قارىنى يېرىپ، ئۇچەي - باغرىنى چۈۋۈۋەتكەندىن كۆرە، ھازىرلا بىر تەستەك سالغان ياخشى. كېلەچەك ئىزباسارلارغىلا خاس بولىدۇكى، ھەر-گىزمۇ ھازىرقى ئادەملەرنىڭ، يەنى كەلگۈسىدە قەدىمكى ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالىدىغانلارنىڭ دۇنياسى بولمايدۇ، ئەگەر كېلەچەك يە-نىلا ھازىرقىلارنىڭ دۇنياسى بولۇپ قېلىۋېرىدىغان بولسا، جۇڭگو تۈگىشىپ كېتىدۇ!

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى

ئىلىم ئەھلىنىڭ ئۈچ روھى

«بېيجىڭ گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» دىن شۇنى بىلىدىمكى، «دۆلەت روھى» ناملىق بىر ژۇرنال بار ئىكەن، ئۇنىڭدا بېسىلغان بىر ماقالىدە، جاڭ شىجاۋغۇ ياخشى ئادەم ئەمەس، لېكىن جاڭ شىجاۋغا قارشى تۇرىدىغان «ئىلىم باندىتلىرى» نىمۇ يوقىتىش كېرەك، دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئومۇمىي مەپھۇمى مېنىڭ ئەنە شۇ ئېسىمدە قالغىنىغا ئوخشاشمۇ، قانداق؟ بۇنىسى ماڭا نامەلۇم. بىراق، بۇنىڭمۇ كارايىتى يوق، چۈنكى ئۇ گەپ شۇ ماقالىنىڭ ئەسلىي بىلەن مۇناسىۋەتسىز بىر تېمىنى كۆزئالدىمغا كەلتۈردى. بۇ تېمىنىڭ مەپھۇمى مۇنداق: جۇڭگودىكى كونا تەلىماتلارغا قارىغاندا، ئادەمنىڭ ئەسلىدە ئۈچ روھى، ئالتە ئەزاھى بار ئىكەن؛ گاھىدا يەتتە ئەزاھى بار دېگەن گەپمۇ بار. دۆلەت روھىمۇ شۇنداق بولسا كېرەك. ئۈچ روھنىڭ بىرى «ئەمەلدارلىق روھى»، يەنە بىرى «باندىتلىق روھى» بولسا كېرەك. يەنە بىرىچۇ؟ ئېھتىمال «خەلق روھى» بولۇشى مۇمكىن، بۇنى كېيىنچە ئېيتالمايمەن. يەنە بىلىمىم تولىمۇ ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈن جۇڭگو جەمئىيىتىنى تىلغا ئېلىشقا پېتىنالماي، دائىرىنى كىچىكلىتىپ «ئىلىم ئەھلى» دەپ تىلغا ئېلىشقا لايىق كۆردۇم.

جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ ئەمەل - مەنسەپ خۇمارى ھەقىقەتەن كۈچلۈك. شۇنىڭ ئۈچۈن، خەن زامانىسىدىلا ۋاپادار، دىيانەتلىك ئادەملەرگە مەنسەپ بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندا، ئانامغا ۋاپا قىلىمەن دەپ ئۆز بالىسىنى كۆمۈپ تاشلىغانلار چىققان؛ ئۆلگەن

ئانىسىنىڭ ھەيكىلىنى ياساپ، خۇددى ھايات ۋاقتىدىكىدەك خىزمىتىنى قىلغانلار چىققان. سۇڭ زامانىسىدا ئىلمىي تەرىقەت دەۋر سۈرگەندە، ئۈزۈن كۆلا، سوڭسىز ئۆتۈك كىيگەن دەرۋىشلەر چىققان؛ چىڭ زامانىسىدا نەزمى - نىزام (يەنى باگۇ ئۇسلۇبى) يولغا قويۇلغاندا، «چىنانچە»، «مىگەر» دېگەن ئىبارىلەر ئەۋج ئالغان. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ روھى مەنسەپدار بولۇش — ئەمەلدارلىق سالاپىتىگە كىرىۋېلىش، ئەمەلدارلارچە تەلەپپۈزدا ئەمەلدارلارچە سۆزلەش بىلەن تولغان. ئۇلار بىرەر پادىشاھنى قورچاق قىلىپ بېشىدا كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، ئەمەلدارلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلارنى پادىشاھنىڭ چىشىغا تەگدى دەپ ئەيىبلەپ، ئۇلارغا «باندىت» دېگەن سۈپەتنى بېرەتتى. ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئەمەلدارلارچە سۆزلىشى بۇلتۇردىن تارتىپ باشلاندى، جاڭ شىجاۋغا قارشى چىققانلىكى ئادەمگە «باندىت»، «ئىلىم باندىتى»، «ئىلىم ئۆكتەمى» دېگەن نام چاپلىنىدىغان بولدى، لېكىن بۇ ناملارنىڭ كىملەرنىڭ ئاغزىدىن چىققانلىقى نامەلۇم بولغاچقا، ئۇلارمۇ «ئۆسەك سۆز» دىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك.

لېكىن، مۇشۇ ئەھۋالنىڭ ئۆزىمۇ ئىلىم ساھەسىنى بۇلتۇر نەس باسقانلىقىنى، ئىلىم باندىتلىرىنىڭ خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. چوڭراق جەھەتتىن، يەنى دۆلەت ئىشلىرىدىن ئېلىپ ئېيتساق، مەمۇرچىلىق زامانلاردا باندىت دېگەن نەرسە يوق ئىكەنمىش. كونا تارىخلارغا قارايدىغان بولساق، باسمىچى - قاراقچىلارنىڭ يېغىپ كەتكەن چاغلىرى پادىشاھنىڭ يات تۇغقىنى، ھەرەمبېگى، خائىن ۋەزىر ۋە ياكى چاكىنا ئادەملەر سەلتەنەت تەختىگە چىقىۋالغان چاغلار بولغان. ئۇلار بىر مەزگىل ھەدەپ ئەمەلدارلارچە سۆزلەپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئاقىۋەت «ئەلھۆكمىللا» بولۇپ تۈگەشكەن. ئەنە شۇنداق «ئەلھۆكمىللا» بولۇپ تۈگىشىشتىن ئىلگىرى، ئاجىز

پۇقرالار بىر - بىرىگە يار - ھەمدەم بولۇپ قاراقچىلىق قىلىشقان. شۇنىڭئۈچۈن، يۇەنزىڭ ئەپەندىنىڭ «قارىماققا ئۇلار باندىت ۋە قاراقچىدەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە دېھقان ئىنقىلابچىلاردۇر» دېگەن سۆزنىگە ئىشىنىمەن («يېڭى خەلق گېزىتى»نىڭ 43 - سان قوشۇمچە سەھىپىسىگە قارالسۇن). ئۇنداق بولسا، جەمئىيەت ئالغا باسقان بولامدۇ؟ ياق، ئۇنداق ئەمەس. مەن ئۆزۈمنىڭ «باندىت» دېگەن سۆيەتكە ئىگە بولغان بولسامۇ، پىشقەدەملەرنىڭ كەمچىلىك - خاتالىقلىرىنى پەردازلاش نىيىتىم يوق. دېھقانلار ھاكىمىيەتنى تارتىۋالمىغان، شۇڭا يۇەنزىڭ ئەيىبلەندى يەنە: «تۆت - بەش زوقمەن ئادەمنىڭ پادىشاھنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۆزى پادىشاھ بولۇپ خۇمارىنى چىقىرىۋېلىشىغا يول بېرىلگەن» دەپ يازغان. لېكىن، مۇنداقتا باسمىچىلار پادىشاھقا ئايلاندۇرۇپ قويۇلىدۇ - دە، سارقىندى قېرىلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئەدىبلەر ۋە ئالىملار شۇ پادىشاھنى ئىززەتلەپ، ئۇنىڭغا قارشى تۇرغانلارنى باسمىچى دەيدىغان بولىدۇ.

دېمەك، جۇڭگونىڭ دۆلەت روھىدا ئەمەلدارلىق روھى ۋە باندىتلىق روھى دېگەن ئىككى خىل روھ بولسا كېرەك. مېنىڭ بۇنداق دېيىشىمدىن مەقسەت، ئۆزۈمگە ئوخشاش ئادەملەرنىڭ روھىنى دۆلەت روھى قاتارىغا زورمۇ زور كىرگۈزۈپ، پروفېسسورلارنىڭ، مەشھۇر ئەربابلارنىڭ روھىغا تەڭتۇش قىلىۋېلىش ئەمەس، پەقەت پاكىت شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق دەۋاتىمەن. جەمئىيەتتىكى ھەرخىل ئادەملەر «قوش ئامەت» دېگەن ئويۇننى ياخشى كۆرىدۇ، «تۆت ئەۋلىيا مەھەللىسى» دېگەن ئويۇننى ياخشى كۆرىدۇ، سىچۈەننى ئەل قىلغان لىيۇ شۇەندىغا نۇسرەت تىلەيدۇ، يۈرت بۇلايدىغان سۇڭ گۇڭمىڭغمۇ ئامەت تىلەيدۇ؛ ھېچبولمىغاندا، ئۇلار ئەمەلدارلارنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشكەنده ئەمەلدارلارغا تەلپۈنىدۇ، ئەمەلدارلارنىڭ زۇلمىغا ئۇچرىغاندا، باندىتلارغا خەيرخاھلىق قىلىدۇ. لېكىن، بۇمۇ ئىنسانىيەتچىلىكتە بولىدىغان بىر ئادەت. ئەگەر شۇنچىلىك ئېتىراز بىلدۈرىدىغان نىيىتىمۇ بولمىسا، ھەرقانچە خورلۇقتا ئۇچرىسىمۇ غىڭ قىلمايدىغان قۇللاردىن بولۇپ قالمامدۇ؟

بىراق، ھەرقانداق دۆلەتنىڭ شارائىتى ئوخشاش بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەت روھىمۇ بىر - بىرىدىن پەرقلىق بولىدۇ. ئىسىمدە قېلىشچە، ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، بەزى ساۋاقدىشىم مەندىن، جۇڭگودا ھەممىدىن چوڭ نەپ تېگىدىغان ئوقەت نېمە؟ دەپ سورىغاندا، مەن ئۇلارغا «ئىسيان كۆتۈرۈش» دەپ جاۋاب بەرگەنىدىم، ئۇلار بۇ جاۋابىمدىن قاتتىق چۆچۈپ كەتكەندى. بىر پۈشتتىن تۆرەلگەن پادىشاھلار ھۆكۈم سۈرۈپ كەلگەن دۆلەتتە، ئۆز ۋاقتىدا، پادىشاھنى بىر پەشۋا بىلەن تەختتىن چۈشۈرۈۋەتكىلى بولىدۇ، دېگەن سۆزنىڭ قۇلاققا خۇددى بىزنىڭ ھازىرقى ۋاقتتا، ئاتا ياكى ئانىنى بىر كالتەك بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسىمۇ بولىدۇ، دېگىنىمىزدەك غەلىتە ئاڭلىنىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. بىرقانچە خانىمنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ كەتكەن لى جىڭلىن ئەپەندى بۇنىڭ مەنىسىنى ئوبدان بىلىدىكەن، ئەگەر گېزىتىلەردە تارقىلىپ يۈرگەن گەپلەر يالغان بولمىسا، «بېيجىڭ گېزىتى»نىڭ بۇگۈنكى سانىدىلا ئۇنىڭ مەلۇم بىر دىپلوماتىك ئەمەلدارغا بايان قىلغان سۆھبىتى، يەنى: «كونا يىلنىڭ 1 - ئايلىرىدا جانابىڭز بىلەن تېلېفونده سۆھبەتلەشمەكچىمەن. ئەگەر تېلېفونىدىكى ھۇجۇم مىمدا مەغلۇپ بولۇپ قالسام، 3 - ياكى 4 - ئايدا قايتا ھۇجۇمغا ئۆتمەكچىمەن، ئۇ چاغدىمۇ مەغلۇپ بولۇپ قالسام، ۋاقتىنچە باندىتلارغا قوشۇلۇپ، ئەسكەر تەييارلاپ، پۈرسەت كۈتىمەن» دېگەن سۆزلىرى تۇرۇپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئارزۇسى پادىشاھ بولۇش ئەمەس، بۇنىڭ سەۋەبى، ھازىرقى ۋاقىت جۇڭخۇا مىنگو دەۋرى بولۇپ قالغانلىقى بولسا كېرەك.

ئىلىم ساھەسىدىكىلەر دېگىنىمىز، يېڭى پەيدا بولغان بىر سىنىپ، ئۇلار كونا روھلىرىنى بىرئاز يۇيۇپ تازىلىۋېتىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، «ئىلىم ئەمەلدارلىرى» نىڭ ئەمەلدارلارچە سۆزلىرىنى، «ئىلىم باندىتى» دېگەن يېڭى ئاتالغۇلارنى ئاڭلاۋاتىمەن، شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇلار يەنىلا كونا ئىزدا كېتىۋاتقان ئوخشايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇلارنىمۇ يوقىتىش كېرەك، ئەلۋەتتە. ئۇلارنى يوقىتىدىغانلار «خەلق روھى»، يەنى دۆلەت روھىنىڭ ئۇچىنچى خىلى. بۇ روھ ئىلگىرى ئانچە جارى بولالمىغانلىقى ئۈچۈن غوۋغا كۆتۈرگەندىن كېيىن، ھاكىمىيەتنى ئۆزى قولىغا ئالماي، «تۆت - بەش زوقمەن ئادەمنىڭ پادىشاھنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۆزى پادىشاھ بولۇپ خۇمارىنى چىقىرىۋېلىشىغا يول بەرگەن».

پەقەت خەلق روھىلا قەدىرلەشكە ئەرزىيدۇ، شۇنى جارى قىلدۇرغاندىلا، جۇڭگو ئاندىن ھەقىقىي ئالغا باسالايدۇ. لېكىن، ھەتتا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرمۇ ئالغا باسماي كونا يول بىلەن ئارقىغا قاراپ كېتىۋاتقان بىر ۋاقىتتا، خەلق روھىنى قانداقمۇ ئاسان جارى قىلدۇرغىلى بولسۇن؟ زۇلمەت بىسىپ تۇرغان مالىمانچىلىق ئىچىدە، ئەمەلدارلارنىڭ ئاغزىدىكى «باسمىچى» بىلەن خەلقنىڭ ئاغزىدىكى «باسمىچى» مەۋجۇت؛ ئەمەلدارلارنىڭ ئاغزىدىكى «خەلق» بىلەن خەلقنىڭ ئاغزىدىكى «خەلق» مەۋجۇت؛ ئەمەلدارلارنىڭ «باسمىچى» دېگىنى ئەمەلىيەتتە بولسا جىڭ خەلق؛ ئەمەلدارلارنىڭ «خەلق» دېگىنى ئەمەلىيەتتە بولسا دورغىلار ۋە چاپارمەنلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن، قارىماققا «خەلق روھى» بولۇپ كۆرۈنگەنلىرى بەزىدە «ئەمەلدارلىق روھى» بولۇشى تۇرغان گەپ، روھلارنى پەرقلىگۈچىلەر بۇنىڭغا ناھايىتى دىققەت قىلىشى كېرەك.

سۆزۈم يىراقلاپ كېتىپ قالدى، ئەسلىي مەقسەتكە قايتاي. بۇلتۇر جاڭ شجاۋ «مەكتەپ ئىستىلىنى تەرتىپكە سېلىش» دېگەن ۋۇنسكىنى كۆتۈرۈپ، مائارىپ ۋەزىرى دېگەن چوڭ مەنسەپكە چىقىۋالغاندىن بۇيان، ئىلىم ساھەسىدىكى ماڭا بويسۇنغانلارنىڭ «ئىشى ئوڭ»، قارشى تۇرغانلار «باندىت» دەيدىغان ئەمەلدارلىق بۇسى قاپلاپ كەتتى، ئەمەلدارلارچە تەلەپپۇز ۋە ئەمەلدارلارچە سۆزلەرنىڭ قالدى - قۇنتىلىرى تېخى تۈگىمىدى. لېكىن، بەختكە يارىشا، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ رەڭگى ئېنىق ئايرىلدى. بىراق، ئەمەلدارلار روھىغا ۋەكىللىك قىلغۇچى ئادەم جاڭ شجاۋلا ئەمەس، چۈنكى ئۇنىڭ تۆپىسىدە «غەم يەيدىغان» ھۆكۈمران بار، ئۇ ھېچبولمىغاندا بىر ئەمەلدار روھى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ؛ ھازىر بولسا تېخىنىمۇ «ئەسكەر تەييارلاپ، پۈرسەت كۆتۈش» ۋاقتى. مەن «يولۋاس يىلى» نامىلىق ژۇرنالنى ئوقۇمايدىغان بىر ئادەم. ئۇ ژۇرنال ئەمەلدارچە سۆزلەمدىكەن، باندىتلارچە سۆزلەمدىكەن، خەلقچە سۆزلەمدىكەن، دورغا ياكى چاپارمەنلەرچە سۆزلەمدىكەنتاڭ؟ ...

1 - ئاينىڭ 24 - كۈنى

قەدىمىي كىتاب ۋە جانلىق تىل

جانلىق تىل تەشەببۇس قىلىنغان چاغدا بىرمۇنچە پىتنە - ئىغۋا ۋە بوھتانلارغا قالغانىدى، شۇنداق بولسىمۇ ئۇ پالاكەت باسماي يۇرۇشۇۋەردى؛ شۇنىڭ بىلەن بەزىلەر مۇقامىنى ئۆزگەرتىپ: قەدىمكى كىتابلارنى ئوقۇمىغۇچە جانلىق تىلدا ياخشى يازالمايدۇ، دەيدىغان بولدى. بۇ قەدىمپەرەسلەرنىڭ دەردى - ھالىنى چۈشىنىشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە؛ لېكىن ئۇلارنىڭ ئاتا - بوۋىسىدىن قالغان بۇ تەۋەررۈك پەتۋالىرىغا كۆلمەيمۇ تۇرالمايمىز. قەدىمكى كىتابلارنى ئاز - تولا ئوقۇغانلىكى ئادەمدە شۇنداق بىر كونا ۋاستە بارىكى، ئۇلار يېڭى ئىدىيىنى «بىدئەت» دەيدۇ، ئۇنى يوقىتىش كېرەك دەيدۇ؛ شۇ يېڭى ئىدىيە كۆرەش نەتىجىسىدە پۈت تىرەپ تۇرالىغاندا، ئۇلار ئۇ ئىدىيە ئەسلىدە «پەيغەمبىرىمىنىڭ دىنى بىلەن بىر مەنبەدىن چىققان» ئىكەن دەيدۇ. چەتتىن كەلگەن شەيئىلەرنى «ياتنىڭ نەرسىسى جۇڭگونىڭكىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ» دەپ، يوقاتماقچى بولىدۇ، لېكىن شۇ «ياتلار» جۇڭگوغا كىرىپ خوجا بولۇۋالغاندا، ئەسلىدە بۇ «ياتلار» مۇ خۇاڭدى ئاتىمىزنىڭ پۇشتى ئىكەن دەپ دەللىلەيدۇ. بۇ غەلىتە ئەھۋال ئەمەسمۇ؟ دېمەك، مەيلى ھەرقانداق نەرسە بولسۇن، بىزنىڭ «قەدىم» لىرىمىزنىڭ ئىچىگە كىرمەي قالمايدىكەن.

كونا ۋاستىلەرنى قوللىنىدىغانلارنىڭ ئالغا باسالماسلىقى تەبىئىي. ئۇلار ھازىرمۇ، «بىرنەچچە يۈز تۇم كىتابنى ئوقۇپ ئىچىۋەت» مەي تۇرۇپ، جانلىق تىلدا ياخشى يازغىلى بولمايدۇ دەپ،

ۋۇجىخۇي ئەپەندىنى زورمۇزور شېپى كەلتۈرمەكتە. ھەتتا «پەسكەشلىكنى كۆڭۈللۈك ئىش ساناپ»، ئاغزىدىن شۆلگەيلىرىنى ئاقتۇرۇپ تەسۋىرلەيدىغانلارمۇ بار. ئالەمدىكى شۇنداق غەلىتە ئىشلاردىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي. ئەمەلىيەتتە، ۋۇجىخۇي ئەپەندىنىڭ «ئاغزاكى تىل ئۇسلۇبىدا يازغان» لىرى، يەنى «ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى» نەدىمۇ «ئاغزىدىن سۆت تېمىپ تۇرغان كىچىك بالىنىڭ يازغىنى بىلەن ئوخشاش» بولسۇن؟! ئۇ «زوق - شوقى بىلەن قەلەم تەۋرىتىپ، نۇرغۇن - نۇرغۇن سۆزلەرنى يازغان» ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭدا «ئاغزىدىن سۆت تېمىپ تۇرغان كىچىك بالا» بىلمەيدىغان كونا تەمسىللەرنىڭ، بولۇپمۇ «شۇمتەك» لەر چۈشەنمەيدىغان يېڭى تەمسىللەرنىڭ بارلىقى تەبىئىي. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈي يىللىرىدا ياپونىيىنىڭ توكيو شەھىرىگە يېڭى بارغىنىمدا، ئاشۇ ۋۇجىخۇي ئەپەندى ئەلچىمىز سەي جۈن بىلەن قاتتىق ئېلىشۋاتقان. كەن. دېمەك، شۇنچە ئۇزۇن كۆرەش تارىخىغا ئىگە، شۇنچە كۆپىنى كۆرگەن ۋە بىلگەن ۋۇجىخۇي ئەپەندىنىڭ ئالدىدا ھازىرقى «ئاغزىدىن سۆت تېمىپ تۇرغان بالا» لار يېپ ئىشىپ بېرەلمەيدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ تۇزگەن ئىبارىلىرىنىڭ، كەلتۈرگەن نەقىللىرىنىڭ بىرمۇنچىسىنى پەقەت نۇرغۇن چوڭ - كىچىك پەسلى داستانلارنى پىششىق ئوقۇغان ئادەملەرلا چۈشىنەلەيدۇ؛ ياشلار بولسا ھە دېگەندىلا ئۇنىڭ يازغان گەپ - سۆزلىرىنىڭ خۇددى بۇلاقتىن سۇ چىققاندەك بۇلدۇقلاپ چىقىپ تۇرغانلىقىغا ھەيران قالىدۇ. ئېھتىمال، مەشھۇر ئەرباباللار ۋە ئالىملار نەزىرىدىكى ئارتۇقچىلىق شۇ بولسا كېرەك. لېكىن، ئەسەرنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئۇ يەردە ئەمەس. ھەتتا ئەسەرنىڭ ئۆمرى، مەشھۇر ئەرباباللار ۋە ئالىملارنىڭ خۇشامەت قىلىپ بېشىدا كۆتۈرگەنلىرىدىن باشقىچە، ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئەتەي كۆز - كۆز قىلمىسىمۇ مەشھۇر ئەرباب ۋە ئالىملار ئېيتىۋاتقان ئارتۇقچىلىق يوقلىپ كەتمەي

دۇ، ئۆزىنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى، يازغانلىرىنى پەقەت ئىسلاھات يولىدىكى كۆڭۈرۈك دەپلا بىلىش كېرەك، ھەتتا ئۇنى ئىسلاھات يولىغا كۆڭۈرۈك قىلىپ بېرىمەن دەپ ئويلىماسلىقمۇ كېرەك.

قانچىكى لامزەللە، شۇدىسز بولغان ئادەم شۇنچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى، شۇنچە ياشىرىپ تۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ؛ سۇرەتكە كۆپ چۈشۈپ، باشقىلارنى ئۆزىگە ئاشىق قىلىۋېلىشنى، تەكەببۇرلۇقنى شۇنچە ياخشى كۆرىدۇ. لېكىن، ئۇلار ئۆزىنىڭ لامزەللە ئىكەنلىكىنى «ئۆز كۆڭلىدە» بىلگەچكە، تېخى قاغجىراپ قاقشال بولۇپ كەتمىگەن «قەدىم»نى چىڭ چىشلەپ، ئۇچەيلىرىدە ئۆزى بىلەن بىللە ئۆمۈر سۈرىدىغان پارازىت قېلىشنى مەقسەت قىلسا كېرەك ياكى جانلىق تىل ئۇسلۇبىدىكى ئەسەر دېگەنگە ئوخشاشلاردىن قەدىمنىڭ ئاز ـ پاز پۇرىقىنى تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن ئاسارئەتىقىگە ئايلىنىپ كەتكەن بىرنېمىلەرگە شان ـ شەرەپ قوشسا كېرەك. ئەگەر «ئۆچمەس ئۇلۇغ خىزمەت» دېگىنى ئەنە شۇنىڭدىنلا ئىبارەت بولىدىغان بولسا، ئۇنداق خىزمەتتىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي. ئەگەر 2925 ـ يىلىغا يەتكەندىمۇ «ئاغزىدىن سۈت تېمىپ تۇرغان كىچىك بالا»لار يەنىلا «يولۋاس يىلى» دېگەنگە ئوخشاش بىرنېمىلەرنى ئوقۇيدىغان بولسا، بۇ تولىمۇ ئېچىنىشلىق بىر ئىش بولىدۇ — «گۇتۇڭ ئەپەندى تەختىتىن چۈشكەندىن كېيىنمۇ ••• ئۇ ژۇرنالغا جان كىرىپ قالغان» لىقىدىن قەتئىينەزەر.

قەدىمىي كىتابلارنى ئوقۇغان ئادەملەرنىڭ قەدىمىي كىتابلارنى ھەممىدىن بەك ياراتمايدىغانلىقى ھەق راست. چۈنكى، خۇددى ئەپيۇننىڭ زىيىنىنى ئەپيۇن چەككەن ئادەم ھەممىدىن ئوبدان بىلگەنگە ئوخشاش، ئۇلار ئۇنىڭ نۇقسانلىرىنى ئوبدان بىلىدۇ، «ئۆزىنىڭ نەيزىسى بىلەن ئۆزىنىڭ قالقىنىغا ھۇجۇم قىلالايدۇ». لېكىن، بۇ گەپلەرگە قاراپ ئەپيۇن چېكىشنى تەرك ئېتىش توغرىسىدا ماقالە يېزىش ئۇچۇن، ئاۋۋال بىرنەچچە يۈز سەر ئەپيۇننى

چېكىۋېتىش كېرەك ئىكەن دەپ ھەتتا «شۇمتەك»لەرمۇ ئېيتماسلىقى مۇمكىن.

قەدىمكى ئۇسلۇبتىكى ئەدەبىيات ئاللىقاچان ئۆلدى؛ جانلىق تىل ئۇسلۇبىدىكى ئەدەبىيات ئىسلاھات يولىنىڭ كۆڭۈرۈكى بولۇپ خىزمەت قىلىۋاتىدۇ، چۈنكى ئىنسانىيەت تەدرىجىي تەرەققىي قىلماقتا. ئەسەرنىڭمۇ مەڭگۈ ئۆچمەسلىك قانۇنىيىتىنىڭ بولۇشى ناتايىن. ئامېرىكىنىڭ مەلۇم بىر يېرىدە تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسى مەنئى قىلىنىپتۇمىش، لېكىن ئەمەلىيەتتە مەنئى قىلىۋېتىش بەرىبىر مۇمكىن بولمىسا كېرەك.

1 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى

كىچىككىنە ئوخشىتىش

مېنىڭ يۇرتۇمدا قوي گۆشى يېيىش ئانچە ئادەت ئەمەس، پۈتۈن شەھەر بويىچە كۈنىگە تەخمىنەن بىرنەچچىلا ئۆچكە سويۇلىدۇ. ئادەم كانى بولغان بېيجىڭدا ئەھۋال تامامەن باشقىچە، پەقەت قوي گۆشى ساتىدىغان دۈكانلارنىلا ئالساق، ھەممىلا يەردە دېگۈدەك كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ. ئاپئاق قوي پادىلىرىمۇ دائىم كوچىلارغا پاتماي ئۆتۈپ تۇرىدۇ، لېكىن بۇلار بىزنىڭ يۇرتىمىزدا مەلۇم قوي دەپ ئاتىلىدىغان ھون قويلىرى، ئۆچكە ناھايىتى كەم ئۇچرايدۇ؛ ئاڭلىشىمچە، ئۆچكە بېيجىڭدا ناھايىتى قەدىرلىك ئىكەن، چۈنكى ئۇ قويغا قارىغاندا چېچەن بولۇپ، قوي پادىلىرىغا باشلامچىلىق قىلالايدىكەن، قويلار ئۇ ماڭسا ماڭىدىكەن، توختىسا توختايدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مالچىلار ئۆچكىدىن بىرنەچچىنى باقسىمۇ، پەقەت قويلارغا باشلامچى قىلىدىكەن ـ دە، ئۇنى سويمايدىكەن.

شۇنداق ئۆچكىنى پەقەت بىر قېتىملا كۆردۈم، ھەقىقەتەن قويلارنىڭ ئالدىدا كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ بوينىدا، بىلىمدانلار سىنىڭ ئىزنىكى سۈپىتىدە، تېخى بىر كىچىككىنە قوڭغۇراقمۇ ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. ئادەتتە، قويلارنى باشلاپ يۈرگەن ھەيدەپ مېڭىدىغانلارنىڭ تولىسى مالچى؛ قويلار زىخقا ساندىلىغاندەك ياندىشىپ ـ قىستىشىپ، تولىمۇ ياۋاش ـ مۇلايىم كۆزلىرىنى تىكىپ، مالچىنىڭ كەينىدىن ئۆز يولىغا قاراپ دەبدەبە بىلەن دۇرۇلدەپ ماڭىدۇ. ئەنە شۇنداق ئەستايىدىل ئالدىراش كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمدە، ئۇلاردىن تولىمۇ ئەخمەقلەرچە سوئال سوراپ

باققۇم كېلىدۇ:

— نەگە كېتىۋاتىسىلەر؟

ئادەملەر توپى ئىچىدىمۇ ئاممىنى تاكى كۆزلىگەن جايغا بارغۇچە ئامان ـ ئېسەن باشلاپ ماڭالايدىغان شۇنداق ئۆچكىلەر بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋالنى يۈەن شىكەي بىرئاز پەملىگەن بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، ئۇنىڭدىن ئانچە ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنالمىدى، ئېھتىمالىم ئۇ ئانچە كۆپ كىتاب ئوقۇمايدىغان ئادەم بولغاچقا، ئۇلاردىن پايدىلىنىشنىڭ ھېكمەتلىرىنى پىششىق بىلىپ كېتەلمىگەن بولسا كېرەك. كېيىنكى چاغلاردىكى ئەلەم مەنسەپدارلىرى تېخىمۇ كالۋا ئىكەن، پەقەت كەلسە ـ كەلمەس ئېتىش ـ چېپىش بىلەنلا بولۇپ، قۇلاقنى يارغۇدەك داد ـ پەريادنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتى، نەتىجىدە پۇقراغا جەبىر ـ زۇلۇم قىلغاندىن تاشقىرى، ئىلىم ـ ئېرپانغا سەل قارىدى، مائارىپنى كېرەكسىز قىلدى، دېگەن يامان نامنىمۇ ئېلىشتى. لېكىن، «بېشىڭدىن بىر ئىش ئۆتسە، بىر ئەقىل پەيدا بولىدۇ» دېگەن گەپ بار، XX ئەسرىنىڭ چارەك قىسمى ئۆتۈپ كەتتى، بوينىدا كىچىك قوڭغۇرىقى بار چېچەن كىشىلەر ھازىرقى كۈندە بەزى كىچىك پېشكەللىكلەردىن قۇتۇلالمايۋاتقاندەك تۇرسىمۇ، لېكىن ئاخىر ئۇلارنىڭ ئامىتى كېلىدۇ.

ئەنە شۇ چاغدا، كىشىلەر، بولۇپمۇ ياشلار يولدىن — قېلىپتىن چىقماي، قۇتۇلماي، شىلتىڭ ئاتماي، بىر نىيەتتە «توغرا يول» بىلەن مېڭىۋېرىدۇ، ئەگەر مۇنداق سوئال قويىدىغان ئادەم چىقمىسىلا:

— نەگە كېتىۋاتىسىلەر؟

جانابلار مۇنداق دېيىشى مۇمكىن: «قوي — ھەر قاچان قوي، ئۇنىڭغا توپ ـ پادا بولۇپ ياۋاشلىق بىلەن ماڭماقتىن باشقا نېمە ئامال بار؟ توڭگۇزنى كۆرمىدىلەرمۇ؟ سۆرىلىۋالسىمۇ، قاچسىمۇ،

چىرقىرسىمۇ، تېپىچەكلىسىمۇ ئاخىر يەنە قولغا چۈشۈپ، بارمىسا بولمايدىغان يەرگە ئېلىپ بېرىلىدۇ، ئۇنىڭ ئالتوپىلىكى بىكار ئاۋارىگەرچىلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس.»

دېمەك، بۇ گەپتىن: ئۆلگەن تەقدىردىمۇ قويغا ئوخشاش ئۆلۈش كېرەك، ئالەم تىنچىيدۇ ـ دە، ھەر ئىككى تەرەپ ئاۋارىگەرچىلىك تارتمايدۇ، دېگەن مەنە چىقىدۇ.

بۇ پىلان، ئەلۋەتتە، ناھايىتى جايىدا، ناھايىتى قايىل قىلارلىق پىلان. بىراق، جاناب، ياۋا توڭگۇزنى كۆرمىدىلەرمۇ؟ ئۇنىڭ ئىككى چىشى ئۇستا ئوۋچىنىمۇ كەينىگە داجىتىدۇ. توڭگۇز ئەگەر توڭگۇز باققۇچى چاكار ياسىغان قوتاندىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، جاڭگالغا كىرىپ كېتىدىغان بولسا، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭغىمۇ ئەنە شۇ چىش چىقىدۇ.

Schopenhauer ئەپەندى تۆرە ـ مۆتىۋەرلەرنى جەيرىگە[3] ئوخشاتقانىكەن. مېنىڭچە، بۇ ھەقىقەتەن بەگ ـ غوجاملارنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى بىرئاز چۈشۈرۈۋەتكەن. لېكىن، ئۇ ئەپەندىنىڭ ھەرھالدا باشقا يامان نىيىتى يوق، ئۇ پەقەت ئوخشىتىش قىلغان، خالاس. Parerga und Paralipomena دا، مۇنداق مەنىدە كى بىر گەپ بار: بىر توپ جەيرىلەر قىش كۈنى ئۆزلىرىنىڭ ھارارىتى بىلەن سوغۇقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىر ـ بىرىگە يېقىن كېلىشىپتۇ، لېكىن تىكەنلىرى سانجىلىپ ئاغرىتقانلىقىنى سېزىشىپتۇ ـ دە، شۇنىڭ بىر ـ بىرىدىن نېرى كېتىشىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئىسسىنىش زۆرۈرىيىتى يەنە ئۇلارنى بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشتۇرغاندا يەنىلا ھېلىقىدەك ئازابقا قاپتۇ. ئۇلار ئەنە شۇنداق ئىككى خىل قىينىچىلىق ئارىسىدا قېلىپ، ئاخىر، ئۆزئارا مەلۇم ئارىلىق قويۇش زۆرۈرلۈكىنى پەملەپتۇ ـ دە، شۇ ئارىلىق بىلەن ناھايىتى خاتىرجەم ئۆتۈش ئىمكانىيىتىنى تېپىپتۇ. ئادەملەر

ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت زۆرۈرىيىتى بىلەن بىر يەرگە يىغىلىدۇ، لېكىن بىر ـ بىرىنىڭ يىرگىنىدىغان خۇسۇسىيەتلىرى ۋە ئوخشايسىزلىنىدىغان قۇسۇرلىرى ئۇلارنى يەنە ئايرىۋېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار ئاخىردا تاپقان ئارىلىق ـ ئۇلارنى بىر يەرگە يىغىلىپ بىللە ئۆتۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان خالىس ئارىلىق ـ «تەكەللۇپلىرى» ۋە «مۆتىۋەر تائىپىلەرنىڭ ئادەتلىرى». بۇ ئارىلىققا رىئايە قىلمايدىغانلار بولسا، ئەنگلىيىدە مۇنداق دەپ ئاتىلىدىكەن: « Keep your distance! »

شۇنداق دەپ ئاتىغان تەقدىردىمۇ، بۇ پەقەت جەيرىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتتىلا كۆچەك ئىگە بولسا كېرەك، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆزئارا ئارىلىق ساقلىشىغا ئەنە شۇنداق دەپ ئاتاش ئەمەس، بەلكى ئاغرىش سەۋەب بولغان. ئەگەر جەيرىلەر ئارىسىغا باشقا نەرسە قىستۇرۇلغان بولسا، ئۇنىڭ سانجىغۇدەك تىكىنى بولمىسا، ھەر نېمە دېگەنبىلەنمۇ ئۇلار، بەربىر، قىستىشىپ كېلىشەرگەن بولاتتى. كۆڭزى، ئەدەپ ـ ئەردەم ئاۋامغا جايىز ئەمەس، دېگەنىكەن. ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاۋام جەيرىلەرگە يېقىنلاشمىسا بولمايدىكەن ـ دە، جەيرىلەر ئاۋامغا ئۆز مەيلىچە تىكەنلىرىنى سانجىپ تۇرۇپ ئىسسىنسا بولىدىكەن. زەخمىلەنگۈچى ئەلۋەتتە زەخمىلىنىدۇ، لېكىن بۇنىڭدىكى ئەيىب پەقەت ئاۋامنىڭ بەلگىلىك ئارىلىق ساقلىشىنى تەمىن قىلارلىق تىكەننىڭ يوقلۇقىدا ئىكەن. كۆڭزى يەنە، جازا مەنسەپدارلارغا جايىز ئەمەس، دېگەنىكەن. بۇ گەپچە، كىشىلەرنىڭ تۆرە ـ مۆتىۋەر بولۇشقا ئىنتىلىشىگە ھەيران قېلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن ـ دە.

دەرۋەقە، بۇ جەيرىلەردىنمۇ چىش ـ مۆڭگۈز ياكى كال-تەك ـ توقماق بىلەن ساقلىنىش مۇمكىن، لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن ھېچبولمىغاندا، جەيرىلەر جەمئىيىتى تەييارلىغان «پەس» ياكى «ئەدەپسىز» دېگەن بەتنامنى كۆتۈرۈشتىن ھېيىقماسلىق شەرت.

1 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى

خەت ئەمەس

بۇرادەرلىرىمدىن بىرى ماڭا ئۇشتۇمتۇتلا بىر نۇسخا «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» نى ئەۋەتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ بىر-ئاز ئەجەبلەندىم، چۈنكى ئۇ مېنىڭ بۇنداق بىرنېمىنى ئوقۇپ كۆ-رۈشتىن بىزار ئىكەنلىكىمنى بىلەتتى. ئالاھىدە ئەۋەتكەنىكەن، كۆرۈپ باقاي دەپ قارىسام، «تۆۋەندىكى بىر دەستە خەت توغرىسىدا مۇشتەرلەرگە مۇراجىئەت» دېگەن ماۋزۇ بار ئىكەن، جەمو دېگەن ئىمزا قويۇلۇپتۇ. «ھا - ھا - ھا» دەپ كۈلدۈم - دە، ماڭا چاقچاق قىلىپ ئەۋەتكەنىكەن، دەپ ئويلىدىم ۋە دەرھال ۋاراقلاپ قارىسام، ئۇنىڭ بۇنىڭغا، بۇنىڭ ئۇنىڭغا يازغان خەتلىرى ئىكەن. بىرنەچچە قۇرنى ئوقۇپ كۆرگەندىن كېيىن، يەنە شۇ «قۇرۇق گەپ... قۇرۇق گەپ» مەسلىسى ئىكەنلىكىنى بىلدىم. بۇ مەسلە-دىن ئازراقلا خەۋىرىم بار ئىدى، «يېڭى دولقۇن» تەھرىراتىدا پروفېسسور چېن يۇەننىڭ، يەنى چېن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ بىر پارچە خېتىنى كۆرگەندىم، ئۇ خەتتە مېنىڭ ھەققىمدە «ئويدۇر-غان پاكىتلىرى، تارقاتقان «ئۆسەك سۆز» لىرى ئەسلىدە ئېيتىپ تۇرغەتكۈسىز ئىدى» دېگەن گەپلەر بار ئىدى. ئادەم ئۆزىنىڭ روھە-نى توغراپ قېيما قىلۇۋېتەلىسە، شۇنىڭ بىلەن ئەسلىمەس بولسا ۋە شۇنىڭ بىلەن ھەسرەت چەكمەيدىغان ياكى مەسخىرە قىلمايدىغان بولسا كاشكى دەپ، ئۆز ئىچىمدە ئەجەبلىنىپ كۈلدۈم. ئىلگىرى ياڭ يېڭيۇ ۋەقەسىگە، يەنى قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى دولقۇنغا «ئۆسەك سۆز» لەرگە ئاساسەن ھۆكۈم چىقارغان ئادەم دەل

مۇشۇ چېن شىيىڭ ئەپەندىنىڭ ئۆزى ئىدى، ئۇنىڭ شۇ توغرىدىكى كاتتا ماقالىسى بۇلتۇر 5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى تارقىتىلغان «ھازىرقى زامان ئەنزارى»غا بېسىلغان. مەن «پوكۈنى يۇرت» تا تۇغۇلۇپ «پالانچى ئورۇن» دا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغانلىقىم ئۈچۈنلا چېن شىيىڭ ئىشەنمىدۇق، پەقەت ئەپسۇسلاندۇق، دېگەن تۇرۇق-لۇق، يەنە مېنى «دولقۇنغا ئاستىرتىن زىغىر تەشتىلىك قىلغان» لارنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ قويغان. مۇشتەرلەرنىڭ خاتا چۈشە-نىپ قالماسلىقى ئۈچۈن بۇ يەردە شۇنى ئىزھار قىلىپ قويايلى: «پالانچى» دېگەن سۆزدە تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى كۆزدە تۇتسا كېرەك، «تەنقىداتچى» دېگىنى بولمىسا كېرەك. ئۆز ۋاقتىدا «ئۆسەك سۆز» دېگىنىنى كۆرۈپ، ناھايىتى غەزەپكە كېلىپ، «10 يىل ئوقۇپ، 10 يىل دەرمان توپلاش» ۋاقتىم بولمىغانلىقىغا ئەپسۇسلانغان بولساممۇ، دەرھال تۇزىتىش رەددىيىسىنى بەرگەن-دىم. نەدىن بىلەي، يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى «ئۆ-سەك سۆز» لەر مەن ئۆزۈم تارقاتقان «ئۆسەك سۆز» گە ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۆزى ئۇستىدىن ئۆزى «ئۆسەك سۆز» تارقىتىش ئۆزىنىڭ ئورنىنى ئۆزى كولاش دېگەن سۆز، بۇنداق ئىش ئەقىل - ھوشى جايىدا ئادەملەر تۇگۇل، سارىڭ بولۇپ قالغان ئادەمنىكىمۇ ئەقلىگە سىغمايدۇ. ئەگەر بۇ قېتىمقى «ئۆسەك سۆز» «مەلۇم يۇرتلۇق، پالانچى» توغرىسىدا بولماي، «ئۆسەك سۆز» گە ئىشەنمەيدىغان پروفېسسور چېن يۇەن توغرىسىدا بولغان بولسا، پروفېسسور چېن يۇەننىڭ جەمئىيەتتە تارقىلىپ يۈرگەن قانداق ئويدۇرما پاكىتلىرى ۋە ئۆسەك سۆزلىرى بارلىقىنى ئەسلا بىلمەيمەن. ئېيتىپ كەلسەم تولىمۇ خجىل بولىمەن: مەن زىيادەت - پىيادەت دېگەن نەرسىگە بارمايمەن، باردى - كەلدىلىرىم ناھايىتى ئاز، ئۇيان - بۇيان شاپاشلاپمۇ يۈرمەيمەن، ئەدەبىيات - سەنئەت ۋە ئىلىم - بىلىم تەشكىلاتى دېگەن بىر نەرسەممۇ يوق، پاكىت ئويدۇرىدىغان ۋە

ئۆسەك سۆز تارقىتىدىغان مەركەز بولۇشقا ھەقىقەتەن يارىمايمەن. پەقەت قەلەم ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىشتىنلا خالىي ئەمەسمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئۆسەك سۆزلەرنى ئاساس قىلىپ، قەستەن گەپ تارقىتىپ يۈرمەيمەن؛ بەزى مىش - مىش گەپلىرىم بولسىمۇ، ئۇ گەپلەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالغا ئانچە ئالاقىسى يوق؛ ئەگەر ئۇ گەپلىرىم خاتا بولغان بولسا، ھەتتا بىرنەچچە ئاي، بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، تۈزىتىشتىن باش تارتمايمەن. مەسىلەن، ۋاڭ يۈەنفاڭ ئەپەندى «رەھمەتلىك بولۇپ كەتتى» دېگەن مەسىلىگە ئىككى يىلدەك ۋاقىت ئۆتكەنىدى — لېكىن، تەبىئىيكى، بۇ ھەقتىكى ئىزاھاتنى پەقەت «ئىسسىق شامال»نى كۆرگەن كىتابخانلارغىلا بەردىم.

ماڭا «ئويدۇرغان ... تارقاتقان ...» دەپ چاپلىغان بەتناملىرى مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان غىل - پال قىلىپلا غايىب بولدى. «بىر دەستە خەت»نىڭ ئاساسىي قىسمىغا مېنى «ئۆسەك» قىلىپ قىستۇرمىغاندەكمۇ تۇرىدۇ، لېكىن قۇيرۇقىدىكى «چېن شىيىڭدىن جىموغا» يېزىلغان خەتتە مېنىڭ ئۈستۈمدىن قوشۇمچە مەخسۇس مۇلاھىزە بار ئىكەن، مەسىلە ماڭا تەئەللۇق بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى سەۋەبى بىلەن ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىمۇ قىرغاندەك، يېزىق زىندانى تۈپەيلىدىن باشقىلارنىمۇ چىشلەپ تارتقاندەك مېنى چېتىۋاپتۇ. ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىمۇ قىرىش، چىشلەپ - تارتىش دېگەن سۆزلىرىمدىن يەنە بىرئاز «جازا بېگى»لەرچە تەلەپپۇز چىقىپ قالدى، لېكىن تۇغقانلىرىنىمۇ قىرىش، چىشلەپ تارتىش بولغان ئىش. ئاتالمىش «ئالىيجاناب»لار ئۆزلىرى شۇنداق قىلغان تۇرۇقلۇق ئاغزىدا ئېيتىشنى خالىمىغان، قانۇنچىلار ئۇلارنىڭ شۇ قىلمىشلىرىنى تىلغا ئالغان. بۇنىڭدىن باشقا، ئەگەر A كىشى B كىشىنىڭ ئۈستىدىن ئاۋۋال ئۆسەك سۆز تارقىتىپ، كېيىن B كىشى ئۆسەك سۆز

تارقاتتى دەپ تۇرۇۋالسا، بۇنداق ئەھۋاللار «جازا بېگى»نىڭ قەلىمى بىلەن «تۆھمەت» دەپلا ئىخچاملىنىدۇ. شۇنداق تولىمۇ كېلىشتۈرۈپ سۈپەتلىگەنلىكىگە بارىكاللا. بىراق، «بىراۋنىڭ سىرىنى بىلىپ قېلىش بالا كەلتۈرىدۇ» دېگەن ماقال بار. دېمەك، «جازا بېگى»نىڭ ھەرھالدا ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيدىغانلىقى ماڭا ئاللىقاچاندىنلا مەلۇم.

ماڭا «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى»نى ئەۋەتىپ بەرگەن بۇرادىرىمنىڭ مۇددىئاسى نېمە: ئۇ مېنىڭ يېغىرىمغا تەگمەكچىمۇ، ماڭا تەنە قىلماقچىمۇ، مېنى ۋاقىپلاندۇرماقچىمۇ ياكى مېنى بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشقا دەۋەت قىلماقچىمۇ؟ بۇنى زادىلا بىلمىدىم. خەير، ئەمدى ماڭا قەرز تۆلەش توغرا كېلىپ قالدى، مۇشۇ نۇقتىدىن بىر نەرسە دەپ كۆرەي. سۆزلىشىم ئۈچۈن ھەممىدىن ئاسان چۈشىدىغان تېما — «لۇشۇندىن ××گە». بۇ، ئىلمىي قائىدىگە ۋە پاكىتقا ئاساسلىنىپ يازغان مۇلاھىزىمۇ ئەمەس، «پىسىڭلاپ كۈلۈپ» تۇرىدىغان زېرەكلەرچە ھەجۋىيمۇ ئەمەس، خۇسۇسىي خەت - خەۋەردىنلا ئىبارەت، بۇنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىدىغان ئارزۇ مەندە نېمىش قىلسۇن؟! مەيلى گەندە ئازگىلى دېسۇن، تەرەتخانا دېسۇن، قارارىم شۇكى، بۇ تېمام «ئادەملىك پۇراق» بىلەن ئالاقىسىز. خۇددى باشقا قوشۇمچە سەھىپىلەر «سەھەر گېزىتى قوشۇمچە سەھىپىسى»نىڭ «زورلۇقى دەستىدىن ئۆلۈپ كېتىش» ئالدىدا تۇرغىنىدەك، مېنىڭ بۇ تېمام باشقىلارنىڭ زەردەمنى قايناتقانلىقى سەۋەبى بىلەن كېلىپ چىقماقتا. ئەستاغپۇرۇللا مېنىڭ بۇ ئەينىكىمنى! ئۇ ھەرقاچان پروفېسسور چېن يۈەننىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۈرىدىغان نەرسىلەرنىلا ئەكس ئەتتۈرۈپ كەلمەكتە. لېكىن، ئەگەر جاۋ زىئاڭ — «شۇ كىشىمۇ - ئەمەسمۇ؟» — نىڭ ئاتنى سىنىغانلىقىنى تەمسىل قىلىدىغان بولسام، دەل مېنىڭ ئۆزۈمنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىـ

غانلىقى تەبىئىي. ئۆزۈمگىغۇ ھېچ گەپ يوق، ھەر ھالدا ×× نى ئايىماي بولمايدۇ. مانا ھازىر گەپ «چىن شىيىڭدىن جىموغا» دېگەن خەت ئۇستىدە بولۇۋاتىدىغۇ، بۇ تولىمۇ خەۋپلىك مەسىلە، ئەگەر بۇ مەسىلىدە دىققەت قىلمىساڭ، «پاتقاق» قا يېقىلىپ چۈشۈپ كېتىشىڭ، «جەھلى قاتقان ئىت» قا يولۇقۇپ قېلىشىڭ، «پىسخىلاپ كۈلۈش» لىرىنى ۋاقتىنچە بولسىمۇ كۆرەلمەي قېلىشىڭ مۇمكىن. ھېچبولمىغاندا، «چىن يۈەن» دېگەن سۆزگە تىل تەگكۈزۈپ قويىسىڭىز، ئادالەتچىلەرنىڭ ئەزىرىدە «مەلۇم يۇرتلۇق»، «پالانچى»، «پوكۇنچى»، «چاپانچى»، «ئايالالارنى قەدىرلەپ، ئەركەكلەرنى خورلىغۇچى»... بولۇپ قېلىشىڭىز تۇرغان گەپ؛ شۇنىمۇ ئېسىڭىزدە تۇتۇڭكى، ئەگەر بىراۋلار ئۇنى ئەدەب، فرانس دېگەن بولسا، سىز ھەرگىز «ئەدەب» ياكى «فرانس» دېگەن سۆزلەرنى ئىشلەتمەڭ؛ ئەگەر ئىشلىتىپ قويىسىڭىز، تەبىئىيكى، يەنە «مەلۇم يۇرتلۇق ...» دېگەن گۇمانغا قالىسىز. ماڭا شۇنداق بىگۇناھ ئادەملەرنى ئوتقا تىقىشنىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن؟! بولدى، «لۇشۈندىن ×× گە» دېگەن تېمىنى ئىشلەتمەيمەن. مانا، شۇنچە يېزىپتىمەن، تېخىچە تېمىسىنى قويمىدىم. خەير، يېزىۋېرەي، بىر گەپ بولار.

مەن يۇقىرىدا، «يالغاندىن پاكىت ئويدۇرغان» يېرىم يوق، دېمىگەنمىدىم؟ لېكىن ئۇ خەتتە، ئويدۇرغان يېرى بار، دەپتۇ. ئۇ خەتتە يېزىلىشىچە، مەن ئۇنى «ياڭ يىڭيۇ خانىم بىلەن ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق، يار - بۇرادەرچىلىك مۇناسىۋىتى بار، ئۇنىڭ بىرمۇنچە زىيانكەشلىرىگە داخىل بولغان» دەپتۇمىشمەن. ئەمەلىيەتتە بۇ گەپلىرى توغرا ئەمەس. ياڭ يىڭيۇ خانىم زىيانكەش بىرىشكە ماھىر، بۇ گەپنى مەن قىلغان، باشقىلارمۇ قىلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە گېزىت خەۋەرلىرىدىمۇ بار. ھازىرقى بەزى خالىس مۇلاھىزىچىلەر بىتەرەپمەن دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە بىر تەرەپكە يان

باسىدۇ ياكى ھەقدار بىلەن ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق، يار - بۇرادەرلىك، ساۋاقداشلىق، يۇرتداشلىق ... مۇناسىۋىتى بار، ھەتتا بىر داستىخاندىمۇ زىياپەت يېگەن — مەن مانا بۇ گەپلەرنىمۇ قىلغاندىمەن. بۇلار ئوپئوچۇق تۇرۇپتۇغۇ، گېزىتخانىلارمۇ يارىدەم پۇل ئېلىپ، بىر - بىرىنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايغان، شۇنداق تۇرۇپمۇ يەنە ھەممىسى خالىس گەپ قىلىۋاتىمىز دەيدۇ. پروفېسسور چىن يۈەننىڭ ياڭ خانىم بىلەن ئۇرۇق - تۇغقان، ھەتتا ئۇنىڭ زىياپىتىگە داخىل بولغان دېگەن گەپلەرنى پروفېسسور چىن يۈەننىڭ ئۆزى ئۆزىنى ئۇنىڭغا چېتىپ تاپقان. مەن زىياپەتكە داخىل بولغانلىقى توغرىسىدا گەپ ئاچقان ئەمەسمەن، زىياپەتكە داخىل بولمىغانلىقىنىمۇ كېسىپ ئېيتالمايمەن؛ ئۇلارنى ئۇرۇق - تۇغقان دېگىنىم يوق، ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان ئەمەسلىكىنىمۇ كېسىپ ئېيتالمايمەن؛ ھەرھالدا يۇرتداشتۇر، لېكىن «مەلۇم يۇرتلۇق» بولمىسىلا، يۇرتداش بولغىنىنىڭ كارايىتى يوق. شاۋشىڭدىن «جازا بېگى» چىققانكەن، شاۋشىڭلىقلارنىڭ ھەممىسىنى «جازا بېگى» دەيدىغان تەمسىل پەقەت شاۋشىڭلىقلارغىلا باب.

مەن بەزىدە ئومۇمەن ئەينى ۋاقىتتىكى ئادەتتىكى ئەھۋاللار توغرىسىدا ئومۇمىي مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ، ئىختىيارسىز ھالدا باشقىلارنىڭ يېغىرىغا تېگىپ سالىمەن، بۇ ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش. لېكىن، بۇ قىلىقىمنى راستىنى 10 يىل ئوقۇپ، 10 يىل ئىستىقامەت قىلىپ، جەمئىي 20 يىلغىچە باشقىلارنىڭ ئالدىمغا بېرىلىپ، دېرىزە ئالدىدا مۆكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئۆلۈپ كەتمىگۈچە ياكى ئۆز رىزالىقىم بىلەن يېقىلىپ قالمىغۇچە ۋە ياكى بىرەر سۈيىقەستكە ئۇچرىمىغۇچە، تۇزىتىش ئامالىم يوق. يۇقىرىدا يازغىنىمدەك، ئۇلارنى ئۇرۇق - تۇغقان ئىكەن دېگەن گەپنى مەن قىلغان ئەمەس دەپ ئىزاھلىغان بولساممۇ، لېكىن قوللانغان ئاتالغۇلىرىم تولىمۇ كۆپ بولغاچقا، «يۇرتداش» دېگەن سۆزۈممۇ باشقىلارنىڭ ئىسمىغا ئورنىتىلىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما مەن ئۇنى ئىشلەتكەندە ھېچقانداق ئىزاھلىمىغان، ئۇنى ئىشلەتكەندە ئۇنىڭ ئىچىگە ھېچقانداق مەنە سىڭدۈرمىگەن

قىلارنى «خاپا» قىلىپ قويغان. بۇ ئەھۋالنى «ئۆسەك سۆز» دىكى «پالانى يۈرتلۇق» دېگەن سۆزگە غەزەپلەنگەنلىكىمدىنمۇ پەملىگىلى بولىدۇ. مۇشۇ تەرىقىدە قارىغاندا، بۇ قېتىم «پىستە» توغرىسىدا يازغانلىرىم («دەشت ـ بايا‌ۋان» ناملىق يېرىم ئايلىق ژۇرنالنىڭ 1 ـ سانىدا) مۇ بەزىلەرنى، ماڭا دارىتىپ يېزىپتۇ، دېگەن گۇمانغا كەلتۈرۈپ، «غەزەپلەندۈرۈپ قويۇشى» مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە بولسا مەن ئومۇمىي مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ، جەمئىيەتتە شۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئادەملەر بار، دېگەنىدىم؛ دېمەك، شۇنداق پىستەكلەرنىڭ خوجايىنلىرى — دۆلەتمەنلەر، ئاغۋاتلار، خان ـ ئاغىچىلار، خىنىملار — ئۈستىدە كۆپرەك توختالغانىدىم. ئەسلىدە، ئەنە شۇ گەپلىرىم مېنىڭ ئومۇمىي مۇلاھىزە يۈرگۈزۈۋاتقانلىقىمنى ئۇقتۇرۇپ بېرىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. مەشھۇر ئادەملەرنىڭ ھازىرقى كۈندىمۇ ئاغۋاتلارنىڭ كەينىدە سوكۇلداپ يۈرىدىغانلىرى نېمىش قىلسۇن؟! شۇنداق بولسىمۇ بەزىلەر بۇنى نەزەردە تۇتماي، شۇ خوجايىنلارنىڭ بىرىگە قول بېرىپ، «پىستەك» بولۇۋالغان بولسا كېرەك. ۋەزىيەت تولىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتتى، پەقەت خۇدا ئۈستىدىلا گەپ قىلسام، ئاندىن خەۋپتىن قۇتۇلۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن، بىراق ئۇنداق قىلىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ. لېكىن، بار ـ يوقى پەقەت مۇتتەھەملەرچە ئاچچىق بولىدىغان بولسا، «بىر توپ جەيلى*» قاتقان ئىت» مەيلى ئارقامدا، مەيلى ئالدىمدا بولسۇن، ئاچچىقىنى چىقىرىۋەرسۇن. بىرەر ئاچچىقنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپ، چىرايىدا، يازغانلىرىدا پۈتۈنلەي «پىسىكلاپ كۈلۈپ» تۇرسا، ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈنىدىغانلىقىنى مەنمۇ بىلىمەن؛ بىراق ئۇ ھالدا ئۇنى كوچىلىغىلى بولمايدۇ، ئەپلەپ ـ سەپلەپ كىچىككىنە بىر تۇشۇك ئېچىۋەتسىڭىز، ھەرقانداق ئاچچىق بۇسلارنىڭ

* توغرىسى: جەھلى.

ھەممىسى چىقىدۇ، ئەسلىي قىياپىتىمۇ شۇنىڭ بىلەن مانا مەن دەپ ئېچىلىدۇ.

ئىككىنچى جىنايىتىم — «يېقىنقى بىر مىسال». چېن پروفېسسور «كۇتۇپخانىنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە ئومۇمىي مۇلاھىزە» يۈرگۈزۈپ، «گۇتۇڭ ئەپەندى تەختىنى چۈشۈشتىن ئىلگىرى ئېلان قىلغان ئىككى پارچە ماقالىسىدە بۇنى ‹نەزەردە تۇتمىغان›» دەپ يازغانىدى. مەن بۇ گەپنى ئازغىنە ئۆزگەرتىپ «ئاڭلىشىمچە، گۇتۇڭ ئەپەندى بۇ نۇقتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بۇ ھەقتە ماقالە ئېلان قىلىنغانىكەن، بىراق ئۇ تەختىنى چۈشۈپ كەتتى، ئىسىت» دەپ يازغانىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، چېن پروفېسسور: «نەشتەر ـ قەلەم ئەمەلدارىنىڭ قەلبىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى كۆرىدىكىزمۇ؟» دەپ سوئال قويۇپتۇ. «نەشتەر ـ قەلەم ئەمەلدارى» دا قۇسۇر بولمايدىغانلىقى تۇرغان گەپ، لېكىن مېنىڭ يازغانلىرىم چېن پروفېسسور يازغانلىرىغا مۇۋاپىق كەلمىگەچكە، مەن گۇناھلىق بولۇپ قالدىم، بۇنىڭدىن قارىغاندا، مەن «نەشتەر ـ قەلەم ئەمەلدارى» بولمىسام كېرەك. «ھازىرقى زامان ئەنزارى» ئاللىقاچان كۆزدىن غايىب بولۇپ كەتتى، شۇ ماقالىنىڭ ئەينىنى تولۇقى بىلەن تېپىش مۇمكىن ئەمەس، ھازىر بۇ قېتىمقى سۆزۈمنى «ئاڭلىشىمچە، گۇتۇڭ ئەپەندى تەختىنى چۈشۈشتىن ئىلگىرىكى ماقالىلىرىدىمۇ بۇنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىكەن؛ ھازىر بولسا تەختىنى چۈشۈپ كەتتى، ئەمدى ئورنىغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، ئىسىت» دەپ تۇزىتىپ قويايمىكى، مەن ئۆز ماقالىلىرىمدە باشقىلارنىڭ سۆزىنى نەقىل كەلتۈرسەم قوش تىرناق ئىشلىتىمەن، ئومۇمىي مەپھۇمىنى ئالغان بولسام «ئاڭلىشىمچە» دېگەن سۆزنى قوللىنىمەن، ئاڭلاپ قالغان «ئۆسەك سۆز» گە ئوخشاش گەپلەرنى بايان قىلسام «مىش» دېگەن سۆزلەرنى ئىشلىتىمەن؛ مېنىڭ بۇ ئۇسۇلۇم «سەھەر گېزىتى» دىكى مەردانە

لەرنىڭ ئەدەبىي ئۇدۇملىرىغا زادىلا ئوخشاشمايدۇ.

ئۇچىنچى جىنايىتىم — مېنىڭ «بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ھەم پايتەخت كۇتۇپخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئېيىغا ئاز دېگەندە 500 — 600 دوللار مائاش ئالىدىغان لى سىگۇاڭ»نى تىلغا ئالغانلىقىم. ئاڭلىشىمچە، ئۇ ئۆز خىزمىتىدىن بىر يىللىق رۇخسەت سورىغانىكەن، رۇخسەت سورىغان مەزگىل ئىچىدە مائاش بېرىلمەيدىكەن؛ كۇتۇپخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقى ھېسابىغا ئالىدىغان ئايلىق مائاشى ئاران 250 دوللار ئىكەن. «سەھەر گېزىتى»نىڭ باشقا بىر سانىدا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بايانىتىمۇ بار ئىكەن، بايانىتتىكى سۆزلىرىمۇ ئاڭلىغانلىرىمدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىكەن. ئۇنىڭدا، ئايلىق مائاشىم ھەقىقەتەن 500 دوللار، پەقەت «250 دوللار ئالىمەن»، قالغانلىرىنى «مەلۇم كىتابلارنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن كۇتۇپخانىغا ئىئانە قىلىپ بېرىۋەتتىم» دەپتۇ. بۇلاردىن باشقا، ئۇ ماڭا بىرمۇنچە ياخشى مەسلىھەتلەرنىمۇ بېرىپتۇ، بۇنىڭدىن ناھايىتى مىننەتدارمەن؛ لېكىن «ئەدەب» دېگەن ئۇنۇاننى ئۆزىگە قايتۇرۇشنى خالايمەن، چۈنكى مەن ئۇ قاتارغا كىرمەيمەن. لېكىن، مېنىڭچە، خىزمەتتىن رۇخسەت سوراش بەلەن ئىستېپا بېرىش ئوخشاش ئەمەس، مەيلى مائاشى بېرىلسۇن ياكى بېرىلمىسۇن، ئۇ بەربىر پروفېسسورلۇقىدا تۇرۇۋېرىدۇ، بۇنى «نەشتەر ـ قەلەم ئەمەلدارى» بولمىغان ئادەممۇ بىلەلەيدۇ. كۇتۇپخانىدىن بېرىلىدىغان ئايلىق مائاشقا كەلسەم، شۇنىڭغا ئىشىنمەنكى، پروفېسسور لى (ياكى كۇتۇپخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى) ھازىر ئېيىغا ئېلىۋاتقان «250 دوللار»لا نەق پۇلنى ئامېرىكا تەرەپتىن ئېلىۋاتىدۇ، جۇڭگو تەرەپتىن بېرىلىدىغان قالغان يېرىم مىنىڭ قاچانغىچە نېسى بولۇپ تۇرىدىغانلىقى ماڭا نامەلۇم. لېكىن، نېسى قالغىنىمۇ ھەر ھالدا پۇل. باشقا ئادەملەرنىڭمۇ قوشۇمچە ۋەزىپە ئۈچۈن ئالىدىغان مائاشىنىڭ تولىسى نېسى بولۇپ

قېلىۋاتىدۇ، ھەتتا يېرىم نەق پۇل ئالغىنىمۇ يوق. بۇ يەردىكى كەمچىلىك پاتراق ئىئانە قىلىپ بېرىۋېتىشكە رازى بولمىغانلىقتىن ئىبارەت بولسىمۇ، لېكىن ئاللىقاچان بەزى مۇلاھىزىچىلەرگە دەستەك بولۇپ قالدى. مەن ئويلايمەنكى، ئەگەر بۇنىڭدىن كېيىن ئايمۇئاي بېرىلىدىغان بولسا، مەكتەپ تەرەپتىن نېسى قالدۇرۇلغان مائاشنى نىسبەت قىلىدىغان بولسام، جۇڭگو تەرەپتىن بېرىلىدىغان يېرىم ئۇلۇش مائاش كېلەر يىل 1 ـ ئايدا قولغا تېگىشى مۇمكىن؛ ئەگەر مائارىپ ۋازارىتى تەرىپىدىن نېسى قالدۇرۇلغان مائاشنى نىسبەت قىلسام، 17 ـ يىلى 1 ـ ئايدا قولغا تېگىشى مۇمكىن، ئەنە شۇ چاغدا كىتاب سېتىۋالسا، يەنە «ئەمەلدار»لىقىمدا تۇرۇۋېرىدىغانلا بولسام، چوقۇم ئۆز سۆزۈمگە تۇزىتىش بېرىمەن. چۈنكى، بۇنى بىلىش ئاسان، ئۆزۈمنىڭ شۇنداق ئەس ـ ھوشۇم بارلىقىغا، بۇلتۇرقى ئىشنى بۇ يىل ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىمغا ھەم ئىشىنىمەن. لېكىن، مۇبادا جاڭ شىجاۋ يەنە مېنى ۋەزىپىدىن بوشىتىپ تاشلىسا ئۇ چاغدا ھەممىدىن خەۋەرسىز قېلىپ، تۇزىتىش بېرەلمەسلىكىم مۇمكىن. ئەمما، مەن تىلغا ئېلىۋاتقان ۋەزىپە ۋە پۇل بۇگۈنكى كۈندە نەق پاكىت.

تۆتىنچى جىنايىتىم—... پروفېسسور چېن يۈەن: «خەير، مىسال كەلتۈرمەي قويايلى» دەپتۇ. نېمىشقا؟ ئېھتىمال «ئەسلىدە سۆزلەپمۇ تۈگەتكىلى بولمايدۇ» غانلىقى ياكى «قەلەم بىلەن دەۋالاشقاندا، كىم كۆپ يازسا، سەت تىللار بىلەن تىللىسا، غەلىتە گەپلەرنى ئويدۇرۇپ تاپسا، شۇنىڭ گېپى ئۆتىدۇ» غان يامان ئادەتنى تۇزىتىۋاتقانلىقى ئۈچۈن بولسا كېرەك؛ شۇنىڭ ئۈچۈن خۇدى جۇڭگو چاڭچىلىرىدە تۆت ئەسكەر بىلەنلا 100 مىڭ كىشىلىك زور قوشۇنىنىڭ ئوبرازىنى كۆرسەتكەندەك، ھەممىنى ئۇچلا مىسال بىلەن يېغىشتۇرغان بولسا كېرەك. بۇنىڭدىن كېيىن ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاش — «ئالىيجاناب»لارنىڭ باشقىچە ئاتالغۇسى بولۇشى

مۇمكىن، لېكىن مەن ئۇنى بىلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، ھازىرچە «پەس ئادەم» لەرنىڭ قىلقىلىرىغا ئىشلىتىلىدىغان بۇ سۆزنى ئىشلىتىپ تۇراي — تىن توختاپ قېلىشى مۇمكىن. ئەسلىي تېكىستى «ئالىيجاناب» لارنىڭ ئەسلىي قىياپىتىنىڭ ئولگىسى قىلىۋېلىشقا ناھايىتى لايىق بولغاچقا، چىقىرىپ تاشلاشقا كۆڭلۈم ئۇنىماي، ئۇنى يىرتىۋېلىپ، ماقالەمنىڭ ئايىغىغا چاپلاپ قويدۇم:

«بەزىلەر ماڭا: لۇشۈن ئەپەندىدە بىردانە چوڭ ئەينەك كەم ئىكەن، شۇڭا ئۆزىنىڭ ھۆسن - جامالىنى زادىلا كۆرەلمەيدىكەن، دەيدۇ. مەن دېدىمكى، بۇ سۆزنىڭ خاتا؛ لۇشۈن ئەپەندى چوڭ ئەينەكى بولغاچقا شۇنداق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، جاۋ زىئاڭ — شۇ ئادەمۇ، ئەمەسمۇ؟ — دېگەن ئادەمنىڭ ئات سىزغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىنى ئاڭلىغانمۇ؟ ئۇ بەرەر قىياپەتنى سىزماقچى بولسا، ئەينەككە قاراپ تۇتۇلۇنىپ، ھېلىقى سىزماقچى بولغان قىياپەتنى چىقىرىپ كۆرىدىكەن. لۇشۈن ئەپەندىمۇ ماقالىسىنى ئۆزىنىڭ چوڭ ئەينەكىگە قاراپ تۇرۇپ يازىدۇ، ئۇنىڭ باشقىلارنى تىللاپ يازغان سۆزلىرىنىڭ ئۆزىگە باب كەلمەيدىغىنى يوق. ئىشەنمىسىڭىز باغلىشايلى.»

بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسى ناھايىتى چۈشىنىشلىك. بۇنىڭدا مېنى ئاتىنى تەسۋىرلەپ يازماقچى بولسا ئۆزى بىر ئات، ئىتنى تەسۋىرلەپ يازماقچى بولسا ئۆزى بىر ئىت، باشقىلارنىڭ قۇسۇرلىرىنى يازىدىغان بولسا ئۆزىنىڭ قۇسۇرلىرىنى يازىدۇ، فرانسىنى يازغىنى ئۆزىنى يازغىنى، «سېسىق تەرەتخانا» دېگەن بولسا ئۆزى بىر سېسىق تەرەتخانا، باشقىلارنى ياڭ يېڭىيۇ خانىم بىلەن يۇرتداش دېگىنى ئۆزىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن يۇرتداش ئىكەنلىكىنى دېگىنى، دېمەكچى.

جاۋ زىئاڭمۇ قىزىق ئادەم ئىكەن، ئاتنى سىزماقچى بولسا، راست ئاتنى كۆرسىلا كۇپايە قىلماسمىدى، ھايۋاننىڭ قىياپىتىنى دوردىشىنىڭ نېمە كېرىكى بار؟! ئۇ بەربىر ئادەم، ئۇنى ئات جىنسىغا قوشۇۋېتىشمىگەنلىكى ھەرھالدا ئۇنىڭ تەلىيى. بىراق، جاۋ زىئاڭمۇ «مەلۇم يۇرتلۇق»، شۇنىڭ ئۈچۈن ھېلىقى گەپلەرمۇ ياكى ئۆزى تاپقان ۋە ياكى ئۆز ۋاقتىدىكى «ئالىيجاناب» لار تاپقان «ئۆسەك سۆز» بولۇشى مۇمكىن. بۇنى ئاساسسىز قۇرۇق گەپ دەپلا قاراش كېرەك. ئەگەر پروفېسسور چېن يۈەنگە ئوخشاش ئۇنى راست گەپ دەپ قاراپ، ئۆزىمۇ دوربىسا، فرانسىنى تەسۋىرلەيدىغان چاغدا ئولتۇرغان قىياپىتىنى دوربىسا، «گۈتۈك ئەپەندى» نى تەسۋىرلەيدىغان چاغدا ئۆرە تۇرۇش قىياپىتىنى دوربىسا، ئۇ ھالدىغۇ سالاپىتىدىن چۈشۈپ كەتمەس؛ لېكىن «گەندە ھارۋىسى» نى تەسۋىرلەيدىغان چاغدىمۇ يەرگە چاپلىشىپ يېتىپ گەندە ھارۋىسىغا ئايلىنىۋالسا، «تەرەتخانا» نى تەسۋىرلەيدىغان چاغدا بىر ئۆرۈلۈپلا خالىي جاي بولۇۋالسا، ئۇ ھالدا، ھەتتا سېسىق كىبىرىدىنمۇ ئايرىلىپ قېلىشى تۇرغان گەپ. ئۇنىڭ ئىچى ئەسلىدىنلا شۇنداق نەرسىلەر بىلەن تولغانلىقىدىن قەتئىينەزەر.

«قايسىبىر كۇنى بىر گېزىتخانىنىڭ مۇخبىرى بىزنى ‹ئەدەب› دەپ تەرىپلىمىگەنمىدى؟ لۇشۈن ئەپەندى شۇ نام ئۈچۈن خۇشاللىقىدا چىشلىرى تۆكۈلۈپ كەتكۇدەك قاتتىق كۈلگەنىدى. لېكىن، كېيىن مەلۇم بىر گېزىت ئۇنى ‹مۇتەپەككۇرلەرنىڭ نوپۇزى› دەپ ھەر كۇنى ماختىغانىدى، ئۇ كۈلمىدى.

ئۇنىڭ تەنە ئوقى ئاتمايدىغان ماقالىسى يوق، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ دائىم باشقىلارنى ‹تەنە ئوقى ئېتىۋاتىدۇ› دەيدۇ ۋە ‹تەنە ئوقى ئېتىش› رەزىل ھەركەت دەيدۇ.

يۇقىرىدىكى مىسالنى كەلتۈرگىنىمدەك، ئۇ ھەر دائىم ‹ئۆسەك سۆز› تارقىتىدۇ ۋە ‹يالغاندىن پاكىت ئويدۇرىدۇ›، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۆزى يەنە ھەر دائىم باشقىلارنى ‹ئۆسەك سۆز تارقىتىۋاتىدۇ›، ‹يالغاندىن پاكىت ئويدۇرۇۋاتىدۇ› دەپ تىللايدۇ ۋە ئۇنداق قىلىشنى ‹پەسلىك› دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ.

ئۇ ھەر دائىم باشقىلارنى سەۋەبسىز تىللايدۇ، ئەگەر ئۇلار خاپا بولسا، بۇلارنى ‹يۈمۇرسىز› (پەيزى يوق) ئادەم ئىكەن دەيدۇ. باشقىلار ئۇنىڭغا بىرەر - يېرىم ئېغىز تىل تەگكۈزۈپ قويسا، ئۇ سەكرەپ - چىچاڭلايدۇ، تىللاپ، يېغىرىنى ئېچىپ رەسۋاسىنى چىقىرىدۇ، شۇنىڭدىمۇ بەس قىلمايدۇ.»

مانا بۇ سۆزلىرى ئۇچ مىسالغا ۋە جاۋ زىئاڭ توغرىسىدىكى بىر ھېكايىگە ئاساسەن چىقارغان خۇلاسىسى. ئەمەلىيەتتە باشقىلار «ئەدەب» دەپ تەرىپلەنگەن چاغدىمۇ كۈلدۈم، ئۆزۈم «مۇتەپەككۇر» لەرنىڭ نوپۇزى» دەپ تەرىپلەنگەن چاغدىمۇ كۈلدۈم، لېكىن چىشلىرىم «قاتتىق كۈلۈش بىلەن تۆكۈلۈپ كەتكەن» ئەمەس، «زەربە يەپ تۆكۈلگەن» مىش، بۇ ئەھۋال ئۇلارنى مۇرادىغا يەتكۈزەر. «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ نوپۇزى» ۋەھاكازالارغا كەلسەم، ئۇنداق ئابرۇيغا ئىگە بولۇشنى چۈشۈمىدىمۇ ئويلاپ كۆرگەن ئەمەسمەن. بىراق، مەن «ماختىغان» ئادەم بىلەن تونۇش ئەمەسمەن، ئۇلارنى توسۇپ قويۇشۇم مۇمكىن ئەمەس، مېنىڭ ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ ھەرىكەتتە ماسلىشىدىغان شۇڭخۇاڭچى بۇرادەرلەرنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشاشمايدۇ؛ ئۇلارنىڭ «ماختاش» لىرىنى تىللاپ ئاغدۇرۇۋېتىدىغان «ئەدەب» لەرنىڭ چىقىشى تەبىئىي، مېنىڭ ئاۋازە بولۇپ يۇرۇشۇمنىڭ

ھاجىتى يوق. مەن بۇ ئۇنۇتۇلارنىڭ سايىسىدە بېيىش ۋە راھەت كۆرۈشنىمۇ ئارزۇ قىلمايمەن. ئۇنىڭ ئەمەلىي مەنپەئەت جەھەتتە ماڭا ھېچقانداق پايدىسى يوق. ياشلارنى خاتا يولغا باشلاپ قويمىسۇن دەپ، ئۆز ھېكايىلىرىمنىڭ دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈلۈشىگىمۇ قارشى چىققانىدىم، بۇ ھەقتىكى پىكرىمنى گېزىت يۈزىدىمۇ ئېلان قىلغانلىقىم ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. بىراق، بۇ پىكرىمنى مۇتەۋەرلەرگە قارىتىپ ئېيتقان ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بىلمەسلىكى تۇرغان گەپ.

تەنە ئوقىنىچۇ، دەسلەپتە ئېتىشنى خالىمىدىم، كېيىن بىرنەچچە پاي ئېتىپمۇ قويدۇم، لېكىن ھەرقاچان ئاۋۇال «تەنە ئوقى ئاتقان» «ئۆسەك سۆز»نى ۋاستە قىلغان پروفېسسور چېن يۈەنگە ئوخشاش بىرنېمىلەرگە، «كەلسىلە، بېگىم، كۈپكە كىرسىلە» دېگەندەك، ئۇلارمۇ تېتىپ كۆرسۇن دەپ ئاتتىم. لېكىن، شۇلارغا قارىتان تەقدىردىمۇ، مۇددىئايىمنى ئوچۇق ئېيتقان چاغلىرىم كۆپ بولدى. مەسىلەن، «تىل رېشتىسى»غا بېسىلغان «مۇزىكا» سەھىپىلەۋھىلىك ماقالەمدە گەپنى شۇي جىمو ئەپەندىگە قارىتانلىقىمنى ئېنىق يازدىم؛ «مېنىڭ يۈرتۇم ۋە پالانچىلىقىم» ۋە «قۇرۇق گەپ ئەمەس» دېگەن ماقالىلىرىمدىمۇ تەنە ئوقىنى چېن شىيېڭغا، يەنى پروفېسسور چېن يۈەنگە قارىتىپ ئانقانلىقىم مانا مەن دەپ تۇرۇپتۇ. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئاتمەن، بۇ نىيىتىمدىن يانمايمەن.

ئەمزا مەسىلىسىگە كەلسەم، ئۆتكەن يىلدىن بۇيان بىرلا ئىمزانى ئىشلىتىپ كەلدىم، ئۇ بولسىمۇ چېن پروفېسسورنىڭ «لۇشۈن، يەنى مائارىپ ۋازارىتىنىڭ مۇپەتتىشى جۇ شۇرېن» دېگىنىدىن ئىبارەت. لېكىن، كېيىنكى يېرىم يىلدا «مائارىپ ۋازارىتىنىڭ مۇپەتتىشى» دېگەن سۆزلەرنى چىقىرىۋېتىش توغرا كەلدى، چۈنكى «گۇتۇڭ ئەپەندى» مېنى ئۇ ۋەزىپىدىن بوشىتىۋەتكەن. بۇ يىل يەنە «ۋاقىتلىق مۇپەتتىش» كە ئايلىنىپ قالدىم، بىراق بۇ

ۋەزىپىگە تېخى بارمىدىم، ئەمدى بارماقچىمەن، مەقسىتىم ئاز - پاز ماڭاش ئېلىش؛ چۈنكى ئاتا - بوۋامدىن قالغان مىراسىم يوق، خوتۇنۇمنىڭ زەر جابدۇقلىرى يوق، يازغان ماقالىلىرىم بولسا پۇلغا يارىماس بولۇپ قالدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭاش بىلەن جان بېقىپ تۇرماقچىمەن. يەنە بىر كىچىككىنە مەقسىتىممۇ بارکى، بۇلتۇر ۋەزىپەمدىن بوشىتىلغانلىقىمغا «خۇشال» بولغانلار بىئارام بولۇشۇن، زەردىسى ئۆرلەپ، شاللىسىنى تاتىلاپ، ئەسلىي ئەپت - بەشىرىسىنى ئاشكارىلىسۇن.

«ئۆسەك سۆز» گە كەلسەم، بۇ ھەقتە يۇقىرىدا سۆزلەپ ئوتتۇم، ئۇ ھەممىدىن ئاۋۋال پروفېسسور چېن يۇەن كەشىپ قىلغان ئۆزىگە خاس بىر مال؛ «ئۆسەك سۆز» لەرنى پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىلا كۆپ ئاڭلىغان، ماڭا نىسبەتەن ئادەملەرنىڭ قورسىقىدىكى جىن نامەلۇم بىر نەرسە؛ مېنىڭ ئۆيدىن چىقماي ئۆتۈۋاتقان تۇرمۇشۇمنىڭ «... ئويدۇرۇش ... تارقىتىش» مەركىزى بولۇشقا قۇلايسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتمايلا قويماي.

ئەمدى «يۇمۇر» مەسىلىسىگە كەلسەم، مېنىڭ ئۇنداق گەپنى قىلغىنىم يوق، «يۇمۇر» نى تەشەببۇس قىلغىنىمۇ يوق، «يۇمۇر» دېگەن سۆزنى يېزىشىم بۇگۈن بىرىنچى قېتىم بولسا كېرەك.

مەن «باشقىلارنى تىللايدۇ» كەنمەن، باشقىلار بولسا ماڭا «بەرەر - يېرىم ئېغىز تىل تەگكۈزىدۇ» كەن. بۇ گەپلەر ئۆز يۈرتدىشىم «جازا بېگى» نى ۋە ئۇنىڭ يولسىزلىق بىلەن گۇناھنى «ئۆز مەيلىچە ئېغىرلاشتۇرۇش ياكى يېنىكلەشتۇرۇش» نەيرىكى بىلەن شۇغۇللانغان چاغلىرىنى ئېسىمگە كەلتۈردى. بۇنىڭدىن قارىغاندا، مەيلى قايسى ناھىيىدە تۇغۇلغان بولسۇن، بىر دانە ئەينەك كېرەك ئىكەن.

مانا بۇ جىنايەتلەرگىمۇ قاراڭ:

«ئۇ ھەر دائىم باشقىلارنىڭ، كۆچۈرمىكەشلىك قىلىدۇ، دەپ، جېنىغا تېگىدۇ. بىر ئوقۇغۇچى گو مورونىڭ بىرنەچچە مىسرا شېئىرىنى كۆچۈرۈۋالغانىكەن، ئۇ بوۋاي ئۇنى جېنىدىن ئۆتكۈدەك تىللاپتۇ. لېكىن، ئۆزىنىڭ «جۇڭگو ھېكايىلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى» بولسا ياپون يەنگۇۋېنىڭ «چىن ئەدەبىياتى توغرىسىدىكى ئوچېركتىن لېكسىيە» سىدىكى «ھېكايە» نىڭ بىر قىسمى. ئەمەلىيەتتە باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۆز ئەسىرىگە ئولگە قىلىۋالغان بولساڭ، ئۆز ئەسىرىڭدە شۇنى ئىزھار قىلىپ قويغانلا بولساڭ، كەچۈرۈشكە بولىدۇ؛ لېكىن لۇشۇن ئەپەندى ئۇنداق ئىزھار قىلمىغان. بىزنىڭ قارىشىمىزچە، ئۆزۈڭ ناتوغرا ئىش قىلغان بولساڭ، خەيرىيەت؛ بىچارە ئوقۇغۇچىنىڭ نېمىشقا جېنىغا تېگىسەن؟! لۇشۇن باشقىلارغا شۇنداق تەئەددى قىلغان. (قېتىق ئىچكەن قوتۇلۇپ، تاۋاق يالىغان توتۇلۇپتۇ) دېگەندەك، بۇ قەدىمدىن تارتىپ بار ئەھۋال.»

بۇ «ئۆسەك سۆز» نى بۇرۇنلا ئاڭلىغانىدىم، كېيىن «قۇرۇق گەپ» تە ئۇچراتتىم، ئۇنىڭدا «چالا قويماي ئوغرىلاپتۇ» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن، ئۇ گەپ توغرىدىن - توغرا ماڭا قارىتىلمىغان بولسىمۇ، بەزى ئادەملەرنىڭ ئاغزىدا مېنىڭ «جۇڭگو ھېكايىلىرى» نىڭ قىسقىچە تارىخى» دېگەن ئەسىرىمگە قارىتىلغانلىقى ئېيتىلىپ يۈردى. پروفېسسور چېن يۇەننىڭ شۇنداق قىتىغۇرلۇق قىلىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. لېكىن، ئۇ مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتاپ كۆرسەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ دەككىسىنى بېرىپ قويغانىدىم؛ دېمەك، «ئۇنىڭغا بىرەر - يېرىم ئېغىز تىل تەگكۈزۈش» بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىغانىدىم، مانا بۇ نۆۋەت قورسىقىدىكىنى ئاشكارا

ئېيتىپتۇ. دېمەك، مەندەك بىر «چاكىنا ئادەمنىڭ كۆڭلى» «ئالىيجانابنىڭ قورسىقى» دىكىنى خاتا بايقىماپتۇ. لېكىن بەتنامنى «ئۆز ئەسىرىگە ئۇلگە قىلىۋالغان» دەپ ئۆزگەرتىپ، ئىلگىرىكىگە قارىغاندا كۆپ يەڭگىللىتىپتۇ، ئۇ كەمتەرلىك بىلەن «بىر - يېرىم ئېغىز» دېگەن «تەنە ئوقى» دىن بىرئاز گاللىشىپ قالغان بولسا كېرەك. يەنگۈڭىن ئەپەندىنىڭ كىتابىدىن پايدىلانغىنىم راست، «ھېكايىلەرنىڭ قىسقىچە تارىخى» دىكى 28 پارچە ماقالىنىڭ ئىككىنچىسىنى شۇنىڭغا ئاساسلىنىپ يازغان؛ «قىزىل راۋاق تىكى چۈش» نىڭ بىرنەچچە يېرىنى ۋ «جيا ئەۋلادى شەجەرىسىنىڭ ئىسخېمىسى» گىمۇ شۇنى ئاساس قىلغان، لېكىن ئومۇمىي مەيۋىمىدا ئاساس قىلغان بولساممۇ، رەت تەرتىپى ۋە پىكىرلىرىم ئۇنىڭكىگە ئوخشاشمايدۇ. قالغان 26 پارچىسىنى ئۆز ئالدىمغا مۇستەقىل تەييارلىغان، مېنىڭ بايانلىرىمنىڭ گاھىدا ئۇنىڭ ئەكسى بولۇپ چىققانلىقى بۇنىڭغا دەلىل بولۇپ تۇرۇپتۇ. مەسىلەن، ھازىرقى ۋاقىتتا تېپىلىدىغان خەن زامانىسىدىكىلەر ھېكايىلىرىنى ئۇ، ئۆز ئەينى شۇ، دېگەن بولسا، مەن يالغان دەپ يازدىم؛ تاڭ زامانىسىدىكىلەر ھېكايىلىرىنى تۇرگە ئايرىشتا ئۇ سېلىق خۇەينەنگە ئاساسلانغان، مەن بولسام ئۆز ئۇسۇلۇم بويىچە يازدىم. ئالتە سۇلالە ھېكايىلىرىنى ئۇ «خەن، ۋېي مەجمۇئەسى» نى ئاساس قىلغان بولسا، مەن باشقا نۇسخىلىرىنى ۋە ئۆزۈم توپلىغانلىرىمنى ئاساس قىلدىم، بۇ ئىشقا ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقتىم كەتتى، مانا بۇ يەردە 10 دەپتەر ئورىگىنالى تۇرۇپتۇ. تاڭ زامانىسىدىكىلەرنىڭ ھېكايىلىرىدە ئۇ خاتالىقى ھەممىدىن كۆپ بولغان «تاڭ زامانىسىدىكىلەر جەڭنامىلىرى» نى ئاساس قىلغان بولسا، مەن «تەيفىڭ قىسسىلىرى» نى ئاساس قىلدىم، بۇنىڭدىن باشقىلىرىنى بىر - بىرلەپ توپلىدىم... بۇلاردىن باشقا، ۋەزنى تاللاش، دەللىلەش جەھەتتىكى پەرقلەرنى ئېيتىپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ. ئومۇمىي جە-

ھەتتە پەرق قىلىپ كەتمەيدىغانلىقى تۇرغان گەپ. مەسىلەن، ئۇ: خەن سۇلالىسىدىن كېيىن تاڭ سۇلالىسى، تاڭ سۇلالىسىدىن كېيىن سۇڭ سۇلالىسى بولغان دەپ يازغان بولسا، مەنمۇ شۇنداق يازدىم، چۈنكى بۇلارغا جۇڭگونىڭ تارىخىي ئەمەلىيەتلىرى «ئۇلگە» بولۇپ تۇرۇپتۇ. سېرۋانتېس توغرىسىدىكى پاكىتلارنى ۋە «تۆت كىتاب» نىڭ جەملىنىش دەۋرىنى ئىجاد قىلىشقا مۇمكىن بولغىنى بىلەن (مەن ئۆزىپىكرىمچە، مۇمكىن بولمىسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن) مېنىڭ «قالتىس قىلىپ ئويدۇرۇپ» چىقىشىم مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، تارىخ بىلەن شېئىرىي ھېكايە ئىككى بۆلەك نەرسە. شېئىرىي ھېكايە توغرىسىدا بەزىلەر، تالانت ئىگىلىرىنىڭمۇ قاراشلىرى ئوخشاش، يازغانلىرى ئوخشاش بولۇشىمۇ مۇمكىن، دەيدۇ. لېكىن، مېنىڭچە، ھەرھالدا مۇستەقىل ئىجاد قىلغانغا يەتمەيدۇ. تارىخ بولسا ۋەقەلەرنىڭ خاتىرىسى، ئۇنى ئوغرىلاش يولى بىلەن يېزىش ياراملايدۇ، بۆلەكچىلا شەكىلدە يېزىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. شېئىرىي ھېكايىلەر ئوخشىشىپ كەتسە ھېچ گەپ يوق، تارىخ بىرئاز ئوخشىشىپ كەتسە «ئوغرىلاپ كۆچۈرگىنى» دېيىش — مانا بۇ، «ئالىيجانابنامە» لارنىڭ ئالاھىدە پىكرى. بۇ پىكىر پەقەت «لۇشۈن ئەپەندى» گە «بىر - يېرىم ئېغىز تىل» تەگكۈزۈش ۋاقتىدىلا كېرەك بولىدۇ. ھېلىمۇ ياخشى يەنگۈڭىن ئەپەندىنىڭ كىتابىنى كىمدۇر بىراۋ جۇڭگو تىلىغا تەرجىمە قىلىپ چىقىپتۇمۇش (؟!). ئىككى كىتابنىڭ پەرقىنىڭ قانداقلىقىنى، قانداق «چالا قويماي ئوغرىلاپ كۆچۈرۈلگەن» لىكىنى ياكى «ئۇلگە» قىلىنغانلىقىنى پات يېقىندا (؟) ئايرىۋېلىش مۇمكىن. مېنىڭچە، شۇنىڭغىچە ھەتتا پروفېسسور چېن يۈەننىڭ ئۆزىمۇ بۇ ئەھۋالنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلەلمىسە كېرەك، چۈنكى ئۇنىڭ گەپلىرى ئاڭلاپ تاپقان «مىش - مىش گەپ». شۇنداقمۇ؟ (پروفېسسور يەنگۈڭىننىڭ «چېن ھېكايىلىرى توغرىسىدىكى ئوچېركلاردىن لېك-

سىيە» سىنىڭ تەرجىمىسىنى بۇ يىل يازدا كۆردۈم، 500 نەچچە بەتلىك ئەسلىي كىتاب نېپىز بىر كىتاب بولۇپ چىقىپتۇ، ھېكايە قىسمىنى مېنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشمۇ مۇمكىن ئەمەس. لېكىن، كىتاب ئېلانىدا «تاللاپ تەرجىمە قىلىندى» دەپ يېزىپتۇ. بۇ گەپنى قالتىس ئۇستىلىق بىلەن قىلغان، 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى قوشۇمچە قىلىندى.)

«بىر ئوقۇغۇچى گو مورونىڭ بىرنەچچە مىسرا شېئىرىنى كۆچۈرۈۋالغان» دېگەن مەسىلە توغرىسىدىمۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىۋالاي. «جېنىدىن ئۆتكۈدەك تىللىغان» ئادەم مەن بولمىسام كېرەك. چۈنكى، مەن شېئىرغا ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن «گو مورونىڭ شېئىرى» نىمۇ كۆرگەن ئەمەسمەن، دېمەك، باشقىلارنىڭ يازغىنىنى كۆچۈرۈۋالغانمۇ، يوق، بۇنى تېخىمۇ بىلمەيمەن. پروفېسسور چېن يۇەننىڭ ھېلىقى سۆزلىرى، سەتىرەك ئېيتسام، «يالغاندىن ئويدۇرۇلغان پاكىت»، ئۇ مېنى باشقىلارغا قەستەن يامان ئاتلىق قىلىشتا ھەقىقەتەن جىڭ ماھارىتىنى ئىشلەتكەن. چىرايلىقراق قىلىپ ئېيتسام، ئۇ مۇشۇ خېتىنى يېزىۋاتقان چاغدا «ئىچى قاينىاپ» كەتكەنلىكىنى يېزىپتۇ، شۇنىڭغا قارىغاندا، ئىچى تولىمۇ قاينىاپ، ئىسسىتمىسى تولىمۇ ئۆرلەپ، ئەقلىدىن ئېزىپ سۈلكەتچىلىكىنى ئۇنتۇپ، ئەسلىي قىياپىتىنى چاندۇرۇپ قويغان بولسا كېرەك ۋە ئۆزى دۈم يېتىۋالغاچقا، مەن «چىچاڭلاپ» سەكرەپ كەتكەندەك كۆرۈنگەن ئوخشايمەن، ئۆزى تولا قاشلىنىپ تېرىسىنى زىدە قىلىۋەتكەچكە ياكى ئەسلىدىنلا يېغىر بولغاچقا، مەن «تىللاپ» يېغىرىنى ئېچىۋەتكەن بولۇپ كۆرۈنگەن ئوخشايمەن. لېكىن، بىرەر مۆتىۋەرنىڭ قەغەز تونىنى ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز يىرتىۋەتكەن يەرلىرىمۇ يوق ئەمەس، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلىشىم مۇمكىن. بىر ـ بىرىمىز ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل كېلىپ قالغاندا، بىر ـ بىرىمىزگە تېگىپ كېتىشىمىز، دوقۇرۇشۇپ قېلىشىمىز

مىز مۇمكىن، بۇنى «تېخىچە بەس قىلمايۋاتىدۇ» دېگىلى بولماس.

مۆتىۋەر ئادەم سالاپىتىدىن چۈشۈپ ناينىاقلىسا، تولىمۇ قىزىق كۆرۈنىدۇ، چۈنكى ئەزەلدىن ناينىاقلىماي يۈرگەن ئادەم ناينىاقلىسا، پېقىر ئادەملەرنىڭكىدىن بۆلەكچە كۆرۈنىدۇ. پروفېسسور چېن يۇەننىڭ بۇ قېتىمقى ئۆكتەملىكى سەۋەبى بىلەن شۇنى بىلىپ قالدىمكى، ئۇ ھېلىقى شۇخۇا خانىمنىڭ ھېكايىلەردىكى رەسساملەرنى ئوغرىلىغانلىقىنى پاش قىلىپ يېزىلغان ماقالىنىمۇ مېنى يازدى دەپ ئويلىسا كېرەك؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ خېلى بۇرۇنلا «چوڭ قاراقچى» دېگەن سۆزنى «تەنە ئوقى» غا باغلاپ، «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ نوپۇزى» غا ئانقانىكەن. ئۇنىمۇ مېنىڭ يازمىغانلىقىمنى، مېنىڭ ئۇنداق ھېكايىلەرنى ئوقۇمايدىغانلىقىمنى نەدىن بىلسۇن؟! بېئاردسلېينىڭ رەسسىلىرىنى ياخشى كۆرىمەن، بىراق مەندە ئۇنىڭ كىتابى يوق ئىدى، ئەنە شۇ «ئوغرىلاش» مەسىلىسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، شۇ مەسىلىنىڭ تەسىرى بىلەن Art of A. Beardsley دىن بىر نۇسخىنى 1 دوللار 70 تىيىنگە سېتىۋالدىم. بىچارە پروفېسسورنىڭ كۆزىگە چېلىققىنى مېنىڭ كۆلەڭگەم بولماي چەقىپ، ئۇنىڭ مېنى چېچاڭشتىمەن دېگەن خىياللىرى بىكارغا كەتتى. ئۇنىڭغا ئۇچرىغان «گەندە ھارۋىسى»مۇ ئۇنىڭ خىيالىي تەسەۋۋۇرى، ئۇنىڭ ئۆز مېڭىسىدىكى بىر نەرسە، شۇنىڭ ئۈچۈن تۈكۈرمەكچى بولغان خەپرۇكلىرىنى چاندۇرماي ئېچىگە يۇتۇۋالسا بولارمىكىن.

قەغەزنى كۆپ ئىسراپ قىلىۋەتتىم، ئەركە ۋە ئەزىزلىكتە ئېچىم قاينىاش دەرىجىسىگە يەتمىگەن بولساممۇ، لېكىن دەرھال يېغىشتۇرۇپ قويايى.

شۇنداق بولسىمۇ، گېزىتتىن يەنە بىر چوڭ جىنايىتىنى يىرتىۋېلىپ چاپلاپ قويۇشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ:

«ئۇنىڭ ئۆز تەرجىمھالىغا قارىغاندا، ئۇ مىنگونىڭ 1-يىلىدىلا مائارىپ ۋازارىتىگە ئەمەلدار بولۇپ كىرىپ شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ ئەمەلدىن ئايرىلمىغان. دېمەك، يۇەن شىكەي پادىشاھ بولغاندا، ئۇ مائارىپ ۋازارىتىدە بولغان؛ ساۋ كۇن پارا بېرىپ يۇرۇپ زۇڭتۇڭلۇققا سايلانغاندىمۇ، ئۇ مائارىپ ۋازارىتىدە بولغان؛ «شەرمەندىلەر ۋەكىلى بولغان فېك يۇڭيى مائارىپ ۋەزىرى بولغاندىمۇ ئۇ يەنىلا مائارىپ ۋازارىتىدە بولغان؛ ھەتتا «شەرمەندىلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان جاڭ شىجاۋ، ئۇنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىغاندىن كېيىنمۇ، ئۇ يەنىمۇ «مۇپەتتىشلىك» ئەمىلىنى «ئاددىي چاغلاش» قا بولمايدىغانلىقى، بىراۋلارنىڭ بوش قالغان ئورۇننى قولغا چۈشۈرۈش كويىدا يۈرگەنلىكى، ئانچىكىم ئىش دەپ ھېسابلىغانلارنىڭ «باشقىلارنىڭ چاپىنىدا تەرلەپ» يۈرگەنلىكى ۋەھاكازا، ۋەھاكازالار توغرىسىدا سۆزەن سالغان... بۇنىڭ نەرىمۇ «ياش ئىسيانكارلارنىڭ داھىيسى» غا ئوخشىسۇن. ئەمەلىيەتتە ئەمەلدار بولۇشنىڭ كارايىتى چاغلىق، ئەمەلدار بولۇۋالغاندىن كېيىن شۇنداق قىياپەتكە كىرىۋالسا، كىشىنىڭ كۆڭلى ئېلىشماي قالمايدۇ.

ھازىر بىراۋ ئۇنىڭغا «باسمىچى» دەپ نام بېرىپتۇ. «باسمىچى» دىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي.»

شۇنچە ئەجىر بىلەن ماڭا چاپلىغان «باسمىچى» دېگەن بەتنامدىن مانا ئەمدى يەنە بىردىنلا تېنىۋاپتۇ. دېمەك، ئۆزى تۇكۇرگەن تۇكۇرۇكنى كېيىنكى كۇنلەردە ئۆزى يالاشتىن خالىي بولۇش ئۈچۈن، خەپرۇكىنى چاندۇرماي ئىچىگە يۇتۇۋېتىشنى ئەۋزەل كۆرگەن بولسا كېرەك. لېكىن، «ئەدەب»نىڭ باشقىچە پەمى بارەدە، ئۇ ماڭا نەدىمۇ نەپ بەرسۇن؟! گويا «پادىشاھ بولغان»، «پارا

بېرىپ يۇرۇپ زۇڭتۇڭلۇققا سايلانغان» دېگەندەك ئىشلار يۈز بەرگەندە مەن مائارىپ ۋازارىتىدە بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يالغۇز مەن قىلغاندەك، «يۇەن شىكەي پادىشاھ بولغان» دىن بۇيانقى جىنايەتلەرنى ماڭا ئارتىشى تەبىئىي. راست؛ مەن ئاشۇ زاماندىن تارتىپ ئۆز ئالدىمغا ئەسكەر ئېلىپ مۇستەقىل بولۇپ باققىنىم يوق، لېكىن يۇننەن قوزغىلىڭى توغرىسىدا مەسخىرە بىلەن كۇلگىنىمۇ يوق، مىللىي قوشۇننىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى ئارزۇ قىلغانمۇ ئەمەسمەن؛ مائارىپ ۋازارىتىدىن ئەمەلىيەتتە ئىككى قېتىم — يەنى جاڭ شۇن پادىشاھلىقىنى تىرىلدۇرگەن چاغدا بىر قېتىم، جاڭ شىجاۋ ۋەزىر بولغاندا بىر قېتىم — ئايرىلدىم. ئالدىنقى قېتىمقىسىنى سولتەك پروفېسسور بولغانلىقى ئۈچۈن بىلمىگەن بولسا بىر نۆرە، لېكىن كېيىنكى قېتىمقىسىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىغا مەن ھەيران. مەن ئەزەلدىن «شۇنداق قىياپەت»تە بولۇپ كېلىۋاتىمەن، پروفېسسورنىڭ «كۆڭلى ئېلىشىپ» كېتىشىدىن پەرۋا قىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، «گۇتۇڭ ئەپەندى» دىنمۇ پەرۋا قىلغان ئەمەسمەن. مېنىڭ قىياپىتىمدىن مەززە قىلغۇدەك بىرەر نەرسە تېپىش مېڭىسى يوق ئادەمنىڭ خام خىيالى، شۇنىڭ ئۈچۈن غىت قىسىپ باشقىلارنىڭ قىياپىتىگە قارىۋالسۇن.

بۇنداق خاتا چۈشەنچىلەر پروفېسسور چېن يۇەندىلا ئەمەس، باشقا ئادەملەردىمۇ سادىر بولۇپ قالىدۇ، ئۇلار ئوقۇتقۇچىلارنى ئەزىز، ئەمەلدارلارنى پەس كۆرىدۇ. «خۇشاللىقىدىن خۇددىنى يوقىتىپتۇ» دېگەندەك، «ئەمەلدار، ئەمەلدار» دەپ تىللايدۇ. ئېچىنىشلىق يېرى شۇ يەردىكى، ھازىرقى ۋاقىتتا ئەمەلدارلارنى تىللايدىغان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە چەت ئەللەرگە قۇيرۇقىنى تىكىپ كەتكەن، قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن ئوقۇتقۇچى بولۇۋالغانلار ئازئەمەس: «باشقىلارنىڭ بوش قالغان ئورنىنى قولغا چۈشۈرۈۋېلىش كويىدا يۈرىدىغان»لار ئەنە شۇنداق ئادەملەر. مەن ھېلىقى بىر

چاغدا «مۇپەتتىشلىك ئەمىلىنى ‹ئاددىي› چاغلاشقا بولمايدىكەن» دېگەن سۆزۈمنى ئەنە شۇ ئادەملەرنىڭ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئەمەلدار بولۇش كويىغا چۈشكەنلىكىگە قارىتىپ ئېيتىپ، تەنە قىلىپ، كۆڭلۈمنى خۇش قىلماقچى بولغانىدىم. ئۇ سۆزۈمنى پروفېسورنىڭ «تاشقا مۆھۈر باسقان» دەك كۆڭلىگە پۈتۈۋالغانلىقىنى نەدىن بىلەي، ئېھتىمال ئۇ يەنە مېنى ماڭا «تەنە ئوقى ئېتىپتۇ» دەپ گۇمان قىلغان ئوخشايدۇ.

مەن ئۆزۈم ئەمەلدار بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئەزىزانە پروفېسورلار قاتارىغا ئۆتۈۋېلىش نىيىتىم يوق. ئەمەلدارلارنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى ئادەمگە قارىپ پەرقلىق بولىدۇ. مەسىلەن، ئاتالمىش «گۈتۈڭ ئەپەندى» ئەمەلدار بولۇپ تۇرغان چېغىدا «يول-ۋاس يىلى» ژۇرنىلىنى چىقارغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا قول قويغانلار كۆپ بولغانىدى؛ ئۇ تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ يازغانلىرىغا تېخىمۇ جان كىرىپ قاپتۇمىش. مەن تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن يازغان ماقالىلىرىمگە تېخىمۇ جان كىرىش بۇياقتا تۇرسۇن، پروفېسسور چېن يۈەندىن «ئەدەپ» يېدى، ھەتتا گۇناھىم ئېغىر-لىشىپ، «قىياپەت» لىرىمگىمۇ كاساپىتى يېتىۋاتامدۇ؟ بۇ، ياز-غۇچىلىق ماھارىتى ۋە قىياپەت جەھەتتىكى گەپ؛ باشقا جەھەتتىن قارىغاندا، ئەمەلدار بىلەن پروفېسسور «بىر جاڭگالنىڭ بۆرىسى» دېگەن گەپ بار، بۇنىڭدا پۇلنىڭ مەنبەسى مەسىلىسى كۆزدە تۇتۇل-غان. دۆلەت مەمۇرىي ئورگانلىرىنىڭ خىزمەتچىلىرى ھەق دەپ ئالىدىغان پۇل بىلەن دۆلەتلىك مەكتەپ پروفېسسورلىرى ماڭاش دەپ ئالىدىغان پۇلنىڭ مەنبەسى بىرلا دۆلەت خەزىنىسى ئەمەسمۇ؟ ساۋاقدىن ھۆكۈمىتى ۋاقتىدا دۆلەتلىك مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى بە-لەن ئەمەلدارلارنىڭ ھېچقانچە پەرقى يوق ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ماڭاشى مەكتەپكە ئىشانە قىلىپ بېرىلىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار

ئەزىز بولۇپ كەتكەنمۇ يا؟ يۈەن شىكەي پادىشاھ بولغان دەۋردە پروفېسسور چېن يۈەن چەت ئەلنىڭ تەتقىقاتخانىسىدا بولسا كې-رەك، ئۇ ساۋاقدىن پارا بېرىپ يۇرۇپ زۇڭتۇڭلۇققا سايلانغان چاغلاردىلا قايتىپ كېلىپ پروفېسسور بولغان، بېيجىڭغا مەندىن كۆپ كېيىن كەلگەن، ئۇنىڭ ئامىتىمۇ مېنىڭكىدىن كۆپ ياخشى. ساۋاقدىن پارا بېرىپ زۇڭتۇڭلۇققا سايلانغاندا، چېن يۈەن پروفېس-سورلۇق قىلدى؛ ئۇ «شەرمەندىلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان فېڭ يۈڭيى ۋەزىر بولغان» چاغدىمۇ، پروفېسسورلۇق قىلدى، ھەتتا «شەرمەن-دىلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان جاڭ شىجاۋ» ۋەزىرلىك قىلغان چاغدە-مۇ، ئۇ پروفېسسور بولۇپ قېلىۋەردى، مەن بولسام ۋەزىپىدىن بوشىتىلدىم؛ ھەتتا ھېلىقى «شەرمەندىلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان جاڭ شىجاۋ» ۋەزىرلىكتىن قالغان چاغدىمۇ، ئۇ يەنە پروفېسسورلۇقىدا تۇرۇۋەردى. دېمەك، ئۇ ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، ھەممە جەھەت-تىن ئوڭۇشلۇق تۇردى، كىچىككىنە پەشۋامۇ يېپ كۆرمىدى. بۇ، «كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۇر» مايدىغان يارىشىملىق قىياپىت-لىڭ خاسىيىتى، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ چىرايىدا مېنىڭكىگە ئوخشاش يىرگىنىشلىك «شاپ بۇرۇت» بولمىغانلىقى، يەنى «ئەمەلدارلارچە ھالى» بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەتتا مېنىڭمۇ ھېچقانچە «كۆڭلۈم ئېلىشىپ» كەتمەيدۇ، بەلكى ماڭا تېخى قىزىق تۇيۇلىدۇ. شۇنداق قىياپەت يەنە بىرئاز سەمرىيىدىغان بولسا، جۇڭ-گودا تېپىلماسلىقى خورمىسى بولۇپ قېلىشى ئېھتىمال.

ئۇنىڭ ئەينەككە قارىپ تۇرۇپ دورىغان قىياپەتلىرى ۋە «قايناپ» تاشقان پۇخسى - پۇخانلىرى مېنىڭ بىرنەچچە ئېغىز بىكار گەپ قىلىشىمغا زامىن بولدى. بىراق، ئۇ تېشىپ تۇرغان پۇخسى - پۇخانلىرىنى يەنە دەرھال يىغىۋېلىپ، دەرۋازىسىنى بې-كىتىۋالدى؛ ئاڭلىشىمچە، «ئەمدى بۇنداق يازما دەۋانى قىلمايدۇ»

غان بوپتۇ. ئالدىمدىكى ئىپار هارۋىسى غايىب بولۇپ كەتكەنىكەن، ئەمدى دەرۋازىنى قېقىپ يۇرمەي، چۈنكى دەرۋازىنى قاققىنىم بىلەنمۇ مېنىڭ ئالدىمغا چىقىدىغىنى بىرنەچچە خىزمەتكار، خالاس؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە هازىر «دۆلەتلىك بىيجىڭ قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەسلىگە كەلگەن خاتىرە يىغىنى»غا بېرىش ۋاقتى بولۇپ قالدى، مۇشۇنىڭ بىلەن تامام قىلاي.

2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

مەن تېخى «بەس» قىلمايمەن

1 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى چىققان «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» بەزى نەرسىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. هازىر بەزىلەر ئۈنى «جۇغا هۇجۇم قىلىشقا بېغىشلانغان سان» دەپ ئاتاشماقتا، ئۇنىڭدا بېسىلغان نەرسىلەر راستىنلا قىزىق بىرنېمىلەر بولۇپ، ئۇلاردىن تۆرىلەرنىڭ ئەسلىي قىياپىتى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. نېمە ئۈچۈندۇر بۇگۈنكى «سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» بىردىنلا بۇ هەقتىكى گەپ ـ سۆزلەرنى ئاياغلاشتۇرۇپ، بۇرۇنقىدەك خەت ـ چەكلەرنى بېسىشقا چۈشۈۋاپتۇ، پروفېسسور لى سىگۇاڭ مۇقەددىمە باشلاپ بېرىپتۇ، «دانىشمەن شائىر» شۇي جىمۇ خاتىرىسىنى چۈشۈرۈپتۇ، بۇلار هە دېسە هۇ دەپ: «بەس قىلايلى! بىز، تۇتۇشۇۋاتقان ئىككىلا تەرەپكە قاتتىق خىتاب قىلىپ: بولدى، بەس! دەيمىز» دەپتۇ. يەنە «شۇنىمۇ ئۇقتۇرىمىزكى، گېزىتىمىز بۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەرگە هۇجۇم قىلىنغان ماقالىلەرنى باسمايدۇ» دەپتۇ.

ئۇلارنىڭ قانداقتۇر «قۇرۇق گەپ... قۇرۇق گەپ» دېگەن مەسىلىسى مەن بىلەن زادىلا مۇناسىۋەتسىز ئىدى، مەيلى «بەس» قىلسۇن، مەيلى قويۇپ بەرسۇن، مەيلى ئۆزىگە تارتسۇن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارى ئىدى، ئۆز رەڭۋازلىقىنى قىلىۋەرسە بولاتتى. لېكىن، بۇنىڭدىن نەچچە كۈن بۇرۇن «ئۆز ئاكىلىرى» سەۋەبى بىلەن مېنىڭ «قىياپەت»لىرىمگىمۇ هۇجۇم قىلىشتىغۇ؟ ئەسلىدە مەن ئۇنىڭغا ئارىلىشىپ «تۇتۇش»مىغان تۇرسامۇ مېنى چېتىۋې-

لىشتى. مەن تېخى ھېچقانداق ئېغىز ئاچماي تۇرۇپلا، قانداقسىگە بىر دەملا «بەس» قىلغۇدەكمەن؟ تۆرىلەرنىڭ قارىشىچە، بۇ پەقەت ماڭا «بىرەر - يېرىم ئېغىز» «تىل تەگكۈزگەن» لىكلا بوپتۇ- مىش - دە، بۇنىڭغا ئانچە «چىچاڭلاپ كېتىش» نىڭ ھاجىتى يوقمىش، لېكىن ئەمەلىيەتتە «چىچاڭلاپ» كەتكىنىم يوق، پەقەت قوماندانلىققا لەببەي دەپ بويسۇنمىغانلىقىملا، ئۇ «بەس قىل» دېسە «بەس» قىلمىغىنىملا بار.

كەچۈرۈڭ، ئۇ ماقالىلەرنى سىنچىلاپ كۆرۈشكە خۇشۇمۇ كەلمىدى، «دانىشمەن شائىر» نىڭ ئېيتقانلىرى ئاساسەن: مۇشۇن- داق جەدەللىشىپ كېتىۋەرسەڭ ئۇنىۋېرسىتېت پروفېسسورى دې- گەن شەنىڭدىن مەھرۇم بولىسەن، «ياشلارغا يېتەكچىلىك قىلىش- تەك ئېغىر مەسئۇلىيەت زىممىسىگە يۈكلەنگەن پېشقەدەم» لىك ئەپتىڭدىن ئايرىلىسەن، ئوقۇغۇچىلار ئىشەنمەيدىغان، ياشلار زېرە- كىدىغان ھالغا قالىسەن، ھەي بىچارە، مېزىڭ بىلەن تېزىڭنى ياپ، دېگەندىن ئىبارەت بولسا كېرەك. «ياشلارغا يېتەكچىلىك قىلىشتەك ئېغىر مەسئۇلىيەت زىممىسىگە يۈكلەنگەن پېشقەدەم» نىڭ مەھرۇم بولغۇدەك ۋە ئايرىلىپ قالمىسۇن دەپ قورققۇدەك شۇنچە كۆپ شەنى بارمىكەن؟ «بەتبەشىرە» سىنى تۆرىلىك تونى بىلەن قاتمۇقات ئوراپ قويۇپ چىرايلىق قىياپەتكە كىرىۋالسىلا پروفېسسور، ياشلارنىڭ ئۇستازى بولۇپ قالامدىكەن؟ جۇڭگو ياش- لىرىغا شىلەپە - تون جۇۋا كىيىپ، تېرە تاراقشىتىدىغان ئۇس- تازلار كېرەك ئەمەس، قورۇق سۆلەت بولمىغان — مۇبادا مۇناداق- لىرى بولماي قالسا، قورۇق سۆلىتى ئازراق بولغان ئۇستازلار كېرەك. يۇزىگە نىقاب تارتىۋېلىپ، ئۆزىنى ئۆزى ئۇستاز دەۋالغان- لار بولسا، نىقابىنى ئالدۇرۇۋېتىش كېرەك، ئۇنىڭغا ئۇنىمىسا نىقابىنى يىرتىۋېتىش كېرەك. بىر - بىرىگە يىرتتۇرۇش كېرەك، يىرتىشىپ قان چېچىشسۇن، سىيىق كىيىرلىرىنى بىتچىت قە-

لىشسۇن، ئاندىن كېيىن بىر گەپ بولىدۇ. شۇ چاغدا قىممىتى ئاران يېرىم يارماقلا يارىغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ قىممىتى ھەقىقىي بولىدۇ؛ كىشىنىڭ «ھۆ قىلغۇسى» كەلگۈدەك بەتبەشىرە بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ قىياپىتى چىن بولىدۇ. چالا - پۇچۇق كۆرسە- تىپ قويۇپلا يەنە دەرھال مەخمەل قۇتىغا سېلىۋالساڭ، خەقنى گۆھەر ئوخشايدۇ دېگەن گۇمانغا كەلتۈرۈشۈڭ مۇمكىن، نىجاسەت- مىكىن، دەپ قىياس قىلدۇرۇشۇڭمۇ مۇمكىن. پېشانەڭگە ۋاي ئانتونى فرانسىمەن، ۋاي گېئورگى بىرنارد شاۋمەن دېگەندەك چە- رايلىق نىشانلارنى ئالا قويماي چاپلاپ قويغىنىڭ ... قىلچە كارغا كەلمەيدۇ!

پروفېسسور لى سىگۇاڭ ئىلگىرى مېنى «10 يىل ئوقۇپ، 10 يىل دەرمان توپلاش» قا دەۋەت قىلغانىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن تۆرىلەرچە جاۋاب قايتۇراي: خەيرخاھلىقلىرىغا تەشەككۈر، ئوقۇش- نى ئوقۇغانمەن، 10 يىل بىلەنلا توختاپ قالغىنىم يوق؛ دەرمانمۇ توپلىدىم، دەرمان توپلىشىم 10 يىلغا يەتمەيدۇ، بىراق ئوقۇپمۇ موللا بولالمىدىم، دەرماننىمۇ كامالىتىگە يەتكۈدەك توپلىيالمىدىم. مەن لى پروفېسسور تەرىپىدىن ئاللىقاچان «چىلبۆرىلەرگە يەم قىلىپ بەرسە بولىدۇ» دەپ ھېسابلانغانلاردىن بىرى ئىدىم، ئەمدە- لىكتە ماڭا «خەقنى بىكاردىن - بىكار ئاۋارە قىلمۇاتىسىز» دەپ سىلىق پەند - نەسىھەت قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەجەبا ئۇ ئۆزىنى «ئادىللىق» نىڭ مىسالى ھېسابلاپ، ماڭا شۇنچە چوڭ گۇناھ قويۇپ تۇرۇپ تۇرۇقلۇق، يەنە كېلىپ مېنى ئايىغىغا يىقىلىپ شۇكۇر ئېيتتۇرماقچىمىكەن؟ يەنە، لى پروفېسسور ئۆز نەزىرىدە، مېنى «شەرق ئەدەبلىرىگە خاس پۇراق يېتىپ ئاشقۇچە بار ئىكەن... شۇڭا تېگى - تەكتىگىچە ئاشكارىلاپ يازمىغۇچە خۇماردىن چىقمايدۇ» دەپ ھېسابلايدىكەن. لېكىن، ئۆزۈمنىڭ پىكرى بۇنىڭغا زادىلا ئوخشاشمايدۇ. مەن مۇشۇ شەرقتە، يەنە كېلىپ جۇڭگودا تۇغۇلغان-

لىقىم ئۇچۇن «مۇرەسسە ـ مادارا» نىڭ، «سالماقلىق» نىڭ قالدۇق زەھەرلىرى مېنىڭ يېلىك ـ يېلىكىمگە سىڭىپ كەتكەن، فرانسىـ يېلىك برويا — ئۇ چوڭ گېزىتـلەرنىڭ مۇخـبىرلىرىنى توغرىـ دىن ـ توغرا «مىتە ـ كۇيە» دەپ ئاتايدۇ — غا سېلىشتۇرغاندا راستىنلا قولىغا سۇمۇ قۇيۇپ بېرەلمەيمەن، شۇڭا ئاق تەنلىكلەرـ دەك قەھرلىك، غەيۇر بولالمىغىنىمغا مەيۇسلىنىمەن. لى پروفېسـ سورنىڭ ئىشىنى مىسالغا ئالىدىغان بولسام: بىرىنچىدىن، لى پروفېسسورنىڭ ئالىم ئىكەنلىكى، «قەلەم دەۋاسى»نى ئانچە قىلـ مايدىغانلىقى ماڭا مەلۇم، شۇڭا تىلغا ئالماسلىقنىڭ ئىمكانىيىتى بولسىلا تىلغا ئالمىدىم؛ پەقەت مۇھىتەرەم جەمئىيەتداشقا بىر قەدەھ مەي قايتۇرۇش توغرا كېلىپ قالغاچقا «قوشۇمچە ۋەزىپە» مەسىلـ سىنى ئاغزىمدىن چىقىرىپ سالدىم. ئىككىنچىدىن، قوشۇمچە ۋەـ زىپە ۋە ماۋاش مەسىلىسى ھەققىدە «تىل رېشتىسى» (65 ـ سان) دا جاۋاب بەردىم، لېكىن ئۇمۇ «تېگى ـ تەكتىگچە ئاشكارىلاپ يېزىلغان» ئەمەس.

جۇڭگودا مېنىڭ قەلىمىم بىرئاز ئۆتكۇر ھېسابلىنىدىغانلىقى، گاھىدا گەپ ـ سۆزۈمۇ يوز ـ خاتىرسىز چىقىدىغانلىقى ئۆزۈمگەـ مۇ مەلۇم. لېكىن، كىشىلەرنىڭ ھەقىقەت ـ ئادالەت دېگەن چەـ رايلىق ناملاردىن، ئالىيجاناب دېگەن ئۇنۋانلاردىن، مۇلايىم ـ شەپقەتچان دېگەن چۈمپەردىلەردىن، جامائەت پىكرى دەپ ئېيتىپ يۈرگەن ئۆسەك سۆز ـ چۆچەك قوراللىدىن، تۇتۇق، دارىتما ماقالـ لەردىن قانداق پايدىلىنىپ، ئۆز نەپسىگە قانداق چوغ تارتىۋاتقانلىـ قىمۇ، قولىدا تىغى، ئاغزىدە گېپى يوق بېچارىلەرگە قانداق ئازار بەرمەيۋاتقانلىقىمۇ ماڭا مەلۇم. مېنىڭمۇ، ئەگەر مۇشۇ قەلىممم بولمىغان بولسا، مېنىمۇ بوزەك ئېتىپ، ئەرز ـ ھالىمنى ئېيتىپ باردىغان يەر تاپالمايدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇشاتتى؛ مەن ئويـ غاندىم، شۇڭا بۇ قەلىممنى دائىم ئىشلىتىۋاتىمەن، بولۇپمۇ تىل

تەگكۈزگىلى بولمايدىغان قۇسۇرسىز بۇلبۇلگويالاردىنمۇ قۇسۇر تېـ پىشقا ئىشلىتىۋاتىمەن. ناۋادا ھېلىقى ساختىپەزلەرنىڭ سەل ـ پەل جېنىغا تەگسە، ئۇلار ئازراق ھوشىنى تېپىپ، نەيرەڭۋازلىقلىـ رىنىڭ ئىشلىمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، نىقابىنى ئازراق تارتسا، چېن يۈەن پروفېسسورنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، «ساۋاق» ئالغان بولىدۇ. كىمكى چىن قىممىتىنى كۆرسىتىدىغانلا بولسا، مەيلى ئۇنىڭ قىممىتى ئاران يېرىم يارماققا ئەرزىسىمۇ، مەن ئۇنى ھەرـ گىزمۇ كەم سۈندۈرمايمەن. لېكىن، ئويۇندىن ئويۇن چىقىرىش يولى بىلەن ئالدامچىلىق قىلىدىكەن، ئۇ ئىشى ئاقمايدۇ؛ ماڭا مەلۇمكى، سىلەر بىلەن ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئۆتۈشكە بولمايدۇ.

چېن يۈەن پروفېسسورغا «دانىشمەن شائىر» ھەمدەم بولۇش يۈزىسىدىن رومەين روللاندنىڭ: ھەر ئادەمنىڭ قورسىقىدا جىن بولىدۇ، لېكىن ئادەملەر ئۆزىدىن باشقا ئادەمدىكى جىننى يوقـ تىشنىلا بىلىدۇ، دېگەندەك مەنىدىكى سۆزنى نەقىل كەلتۈرگەندەك قىلىدۇ. سىنچىلاپ قويۇپ باقمىغانلىقىم ئۇچۇن ئېنىق بىرنېمە دېيەلمەيمەن، ئەگەر دېگىنىم بىرقەدەر توغرىراق بولغان بولسا، دېمەك، ئۇ چېن يۈەن پروفېسسورنىڭ قورسىقىدىمۇ جىن بارلىقـ نى، لى سىگۇاڭ پروفېسسورنىڭمۇ ئۇنىڭدىن ئەلۋەتتە خالىي بولالـ مايدىغانلىقىنى ئىقرار قىلغانلىقى بولىدۇ. ئۇلار ئىلگىرى جىن دېگەن نەرسە يوق دەپ كېلىۋاتاتتى. ئەگەر ئۆزۈڭلارنىڭ قورسـ قىڭلارىدىمۇ جىن بارلىقىنى راستىنلا بىلگەن بولساڭلار، «بولدى، بەس» قىل مەسىلىسىنى بىرنېمە قىلماق ئاسان. ئويۇن ئىچىدىن ئويۇن چىقارمايدىغان، سېپىق كىبىرىڭلارنى تاشلايدىغان بولساڭـ لار، پروفېسسورلۇق ئۇنۋانىڭلارنى ئۇنتۇپ، ياشلارغا يېتەكچىلىك قىلغۇچى پېشقەدەملىكىڭلارنى ھازىرچە قالدۇرۇپ، «ئادىللىق» بايرىقىڭلارنى «گەندە ھارۋىسى»غا قاداپ قويۇپ، تۆرىلەرچە تونلـ

رىڭلارنى «سېسىق ھاجەتخانا» غا چۆرۈۋېتىپ، نىقابىڭلارنى ئېلىپ تاشلاپ، ئورنۇڭلاردىن قىپيالىڭاچ دەس تۇرۇپ، بىرنەچچە ئېغىز راست گەپ قىلساڭلارلا كۆپايە!

ئوچاق مۇئەككىلى مىراجى تەسىراتلىرى

يىراق ـ يېقىندىن چىقىۋاتقان پوجاڭزا ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ئوچاق بېشىدا مۇئەككەل بولۇپ ئولتۇرغان جانابلارنىڭ تەڭرىتائالاغا ئۆي ئىگىلىرىنىڭ غەيۇتىنى قىلىش ئۈچۈن كەينى ـ كەينىدىن مىراجغا چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلدىم. لېكىن، ئۇلار غەيۇەت قىلمىسا كېرەك، غەيۇەت قىلغان بولسا، جۇڭگو خەلقى ھازىرقىدىنمۇ بەتتەر كۈنگە قالغان بولاتتى.

ئوچاق مۇئەككىلى مىراجغا چىقىدىغان كۈنى بازاردا چوڭ ـ كىچىكلىكى ئەپلىسۈندەك كېلىدىغان بىرخىل تاڭگازىمۇ سېتىلىدۇ؛ بۇ نەرسە بىزنىڭ يۇرتىمىزدىمۇ بار، بىراق شەكلى ياپىلاق بولۇپ، خۇددى توقاچقا ئوخشايدۇ. «چىش چاپلىغاق» دېگەن نەرسىنىڭ ئۆزى شۇ. بۇنى تەييارلاشتىكى مەقسەت — ئوچاق مۇئەككىلىنى شۇنى يېيىشكە تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭ چىشلىرىنى چاپلاشتۇرۇپ، تەڭرىتائالا ئالدىدا ئېغىز ئېچىپ غەيۇەت قىلالماس قىلىپ قويۇش. بىزنىڭ جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ نەزىرىدە روھ ـ ئەرۋاھلار ئادەمزاتتىن گولراق بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگو ئادەملىرى روھ ـ ئەرۋاھلارغا شۇنداق زورلۇق ۋاستىلىرىنى قوللىنىدۇ، ئادەمـزاتنى بولـسا چـايغا ـ زىياپەتكە تەكلىپ قىلىدۇ.

ھازىرقى كۈندە ئالىيجانابلار تاماقتىن گەپ ئېچىشنى ئار بىلىدۇ، بولۇپمۇ چاي ـ زىياپەت بەرگەنلىكىدىن سۆز ئېچىشنى

ئار بىلدۇ. بۇنىڭغا ئەجەبلىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ ھەقتىكى گەپ - سۆز ھەقىقەتەن چاكىنىلىق بولىدۇ. بىراق، بېيجىڭدا تاماقخانا - رېستوران شۇنچە كۆپ، زىياپەت دېگەن نەرسە قايناپدۇ، شۇ يەردە ھازىر بولغانلارنىڭ ھەممىسىنى قۇلۇلە گۆشى يەيدۇ، گۈلشەن پاراڭلىرىنى قىلىشىدۇ، «شىركەيپ بولۇۋېلىپ ناخشا ئوقۇيدۇ» دەپ ئويلامسىز؟ ياق، ئۇنداقمۇ ئەمەس؛ دەرھەقىقەت، بىرمۇنچە «ئادىل مۇلاھىزە» لەرنىڭ ئۇرۇقى ئەنە شۇ يەردىن چېچىلىدۇ، بىراق ئادىل مۇلاھىزىلەر بىلەن زىياپەت باغاقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى سىرلار كۆزگە كۆرۈنمىگەچكە، مۇلاھىزىلەر چىرايلىق ئاڭلىنىدۇ.

لېكىن، مېنىڭچە، زىياپەتتىن كېيىنكى ئادىل مۇلاھىزىلەرنىڭ يۈزى بار. ئادەم ھېسسىياتسىز ياغاچ ياكى كېسەك ئەمەس، قانداقمۇ ئەتىدىن كەچكىچە قائىدىگىلا چاپلىشۇۋېلىپ، يۈز - خاتىر قىلىشنى تاشلاپ قويالىسۇن؟! بۇ يەردە ئىنسانچىلىق دېگەن نەرسە بار. جۇڭگو خەلقى يۈز - خاتىرگە ئەھمىيەت بېرىدىغان خەلق. يۈز - خاتىر دېگەن نېمە؟ مەنىسى زامانىسىدا كىمدۇر بىرى: «يۈز - خاتىر دېگەن سۆز خاتىرە - يۈز دېمەكتۇر» دەپ شەرھلىگەنىكەن. تەبىئىيكى، ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولمايدۇ، لېكىن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش مۇمكىن. ھازىرقى كۈندە، ھېچقايسى تەرەپكە يان باسمايدىغان ئادىل مۇلاھىزە بولسىكەن، دېگەن پىكىر خام خىيال. تاماقتىن كېيىنكى ئادىل باھا، شارابتىن كېيىنكى چوڭ گەپلەر قۇلاققا ياقسا كاشكى، ئەگەر ئۇلارنى قىل سىغماس تەۋەررۈك ئادىل مۇلاھىزە دەپ قارايدىغان بولسىڭىز، چوقۇم ئالدام خالتىغا چۈشۈپ قالىسىز. لېكىن، بۇ ئەيىبنى ئادىل مۇلاھىزىچىلەرگە ئارتىپ قويغىلىمۇ بولمايدۇ، جەمئىيەتتە چاي - زىياپەت بېرىش مودا بولۇپ كەتكەن ۋە لېكىن بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىپ ئار - نومۇس بولۇپ تۇرغان بىر ۋاقىتتا،

ئادەملەرنىڭ يالغانچى بولۇپ قېلىشى تۇرغان گەپ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەيىبكە جامائەتمۇ تەڭ شېرىك بولۇشى كېرەك.

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بۇنىڭدىن بىرقانچە يىل ئىلگىرى، «ھەر-بىي ئىسيان» كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، مىللىتقلىقلار سىنىپى تېخى جىنىدە يېغىن ئۆتكۈزۈشكە خۇشتار بولۇپ يۈرگەن بىر ۋاقىتتا، ياشلاردىن بىرى غەزەپتىن ئۆرتەلگەن ھالدا ماڭا: ئۇلارنىڭ ئۆتكۈ-زۈۋاتقىنى نەدىمۇ يېغىن بولسۇن؟! ئۇلار زىياپەت سورۇنىدا قور-ساق تويغۇزۇپ، تاۋاكادا قىمار ئويناپ ئولتۇرۇپ، بىر - ئىككى ئېغىز گەپ بىلەنلا قارار چىقىرىدۇ، دەپ سۆزلەپ بەرگەنىدى. ئۇ ياش «ئادىل مۇلاھىزە زىياپەت ۋە شارابتىن چىقمايدۇ» دېگەن تەلىماتقا ئالدىنىپ كەتكەنلەرنىڭ بىرى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەرقا-چان غەزەپتىن ئۆرتەلگەن. ئۇ ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن ئەھۋالنىڭ ئېھتىمال 2925 - يىلى ياكى 3925 - يىلى ۋۇجۇدقا چىقىدىغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن؟!

لېكىن، زىياپەت ۋە شارابقا پىسەنت قىلمايدىغان ساددا ئادەم-لەرمۇ ھەقىقەتەن يوق ئەمەس. ئۇنداق بولمىغان بولسا، جۇڭگونى تېخىمۇ پالاكەت بېسىشى تەبىئىي ئىدى. بەزى يېغىنلار چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە باشلانسا، مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىش، نىزامنامىلەرنى تەتقىق قىلىش، بىرىدىن ئاقاق ۋە يەنە بىرىدىن ئۇرۇش چىقىش، گەپ كۆپىيىش نەتىجىسىدە كەچ سائەت 7 — 8 لەرگە يېتىپ بارىدۇ؛ شۇ چاغدا ھەممە ئادەم قورۇقتىن - قورۇق تىت - تىت بولۇپ، كەيپى ئۇرلەيدۇ، مۇلاھىزىلەرمۇ بارغانسېرى چىرماشلىشىدۇ، نىزامنامىلەرنىڭ ئا-يېغىنىڭ چىقىشىغا كۆز يەتمەيدۇ؛ مۇزاكىرىسىز تاماملانغاندىن كېيىن تارقىلايلى دېيىلگەن بولسىمۇ، ئاخىر، يېپ بازىرى قىلغا-ن ھالدا تارقىلىشىدۇ؛ دېمەك، نەتىجە چىقمايدۇ. مانا بۇ — تاماق يەۋېلىشقا سەل قارىغانلىقنىڭ جازاسى. سائەت

6 — 7 بولغـان چـاغدىكى تىت ـ تىتلىق — قورساقنىڭ شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا بەرگەن ئاگاھلاندۇرۇشى. لېكىن، ھەممە ئادەم، تاماق يېيىش بىلەن ئادالەت توغرىسىدا سۆزلەشنىڭ مۇناسىۋىتى يوق، دېگەن بىمەنە گەپكە خاتا ھالدا ئىشىنىپ، قورسىقىغا قىلچىلىكمۇ پەرۋا قىلمىغان، شۇنىڭ ئۈچۈن قورسىقى سۆزىنىڭمۇ مەزمۇنى قاچۇرغان، خىتابنامىسىنىڭ ھەتتا كوپ-يىسىنى تۈزۈشكىمۇ ئىمكان بەرمىگەن.

لېكىن، مېنىڭ بۇ سۆزۈمدىن، ھەرقانداق بىر ئىش چىققاندا تەپپىن كۆلى مېھمانخانىسى، شىيېنىڭ رېستورانى دېگەندەك بىر يەرلەردە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈش كېرەك، دېگەن مەنە چىقمايدۇ. مەن ئۇنداق مېھمانخانا، رېستوراتلارغا پاي قوشقىنىم يوق، ئۇلارغا خېرىدار تېپىپ بېرىشىم ئەرزىمەيدۇ، كىشىلەرنىڭمۇ ئانچە كۆپ پۇلى بولمىسا كېرەك. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم شۇكى، مۇلاھىزە بايان قىلىش بىلەن زىياپەت بېرىشنىڭ ھازىرقى ۋاقىتتا مۇناسىۋىتى يوق ئەمەس. ھازىرقى ۋاقىتتا زىياپەت بېرىشنىڭ مۇلاھىزە بايان قىلىشقا پايدىسى بار. بۇمۇ ئىنسانچىلىق، بۇنىڭغا ئەجەبلىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ.

گېزى كېلىپ قالغاچقا، قىزغىن ۋە لېكىن ساددا ياشلارغا شۇنداق بىر مەسلىھەتمنىمۇ بېرىۋالاي: شارابسىز، تاماقسىز يىغىننى ئېچىش ۋاقتىنى تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزماڭلار؛ ئەگەر ۋاقتى ئۇزىراپ كەتسە، «ئاۋال تاۋام، ئاندىن كالام» قىلىڭلار. شۇنداق قىلساڭلار، قورساقنى ئاچ قويۇپ تۇرۇپ قىلغان مۇزاكىرىگە قاتناشقان ئاسانراق نەتىجە چىقىرالايسىلەر، يىغىننى ئاسان تۈگىتەلەيسىلەر.

«چىش چاپلىغاق»نى يېدۇرىدىغان زورلۇق چارىسى ئوچاق مۇئەككىلىگە قوللىنىلسا قانداق بولىدىغانلىقى بىلەن مېنىڭ كارىم يوق، ئادەمزاتقا قوللىنىلسا ئانچە ياخشى بولمايدۇ. ئادەمزاتقا،

ئەڭ ياخشىسى، بىر قېتىم غەرق ئىچۈرۈش كېرەك، ئۇنىڭ ئاغزى تاڭغازا بىلەن چاپلىشىپ قالمىسۇن، بەلكى ئۆزى ئېغىز ئاچالمايدىغان بولسۇن. جۇڭگولۇقلار ئادەم بابلاشقا ناھايىتى ئۇستا؛ لېكىن روھ ـ ئەرۋاھلارغا كەلگەندە باشقىچىرەك ئۇسۇل قوللىنىدۇ؛ 23 ـ كۈنى كېچىسى ئوچاق مۇئەككىلىنى ئانىي تاپقانلىقى بۇنىڭغا مىسال بولالايدۇ. لېكىن، كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ئوچاق مۇئەككىلى ھەتتا ھازىرمۇ تۇيمىغاندەك تۇرىدۇ.

دەرۋىشلەرنىڭ «ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى ئۈچ پەرىشتە»گە قىلىدىغان مۇئامىلىسى تولىمۇ يامان ئىكەن. مەن دەرۋىش بولۇپ باققان ئەمەس، شۇڭا تەپسىلىي ئەھۋالنى بىلمەيمەن. لېكىن، «مىش ـ مىش گەپ»لەرگە قارىغاندا، دەرۋىشلەرنىڭ قارىشىچە، ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۈچ پەرىشتە بارمىش، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئادەم قاتتىق ئۇخلاپ قالغاندا، ئۇ پەرىشتىلەر تۇيدۇرماستىن مىراجىغا چىقىپ، شۇ ئادەمنىڭ گۇناھلىرىنى مەلۇم قىلارمىش. بۇلارنى ئادەم ۋۇجۇدىدىكى ئىشپىيون دېسە بولىدۇ. «ئەرۋاھلار ھېكايىسى» دېگەن كىتابتا «ئۈچ پەرىشتە ئاچچىقلانسا، ئادەمنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن تۈتۈن چىقىدۇ» دېگەن رىۋايەتلەر بار. بۇ رىۋايەتتىكى ئۈچ پەرىشتە ئەنە شۇنىڭ ئۆزى. لېكىن، ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش قىيىن ئەمەس ئىكەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ مىراجىغا چىقىدىغان كۈنى بەلگىلىك ئىكەن، ئادەم شۇ كۈنى ئۇخلاپلا قالسا، ئۇلار مىراجىغا چىقىشنىڭ پۇرسىتىنى تاپالماي، مەلۇم قىلماقچى بولغان گۇناھلارنى قورسىقىغا يۈتۈپ، كېلەر يىلى كېلىدىغان پۇرسەتنى كۈتىدىكەن. ئۇلار «چىش چاپلىغاق» قىمۇ ئېغىز تېگەلمەيدىكەن؛ دېمەك، ئۇلار ئوچاق مۇئەككىلىدىنمۇ بەختسىز ئىكەن، ۋاي بىچارەيەي.

ئۈچ پەرىشتە مىراجىغا چىقالمىسا، گۇناھلارنى قورسىقىدا قالدۇرىدىكەن؛ ئوچاق مۇئەككىلى بولسا مىراجىغا چىققان بولسىمۇ،

ئاغزىغا تاڭگازا چىشلىۋالغاچقا، دەرگاھى ھەقنىڭ ئالدىدا بىر-دەم دۇدۇقلاپ بىرنېمىلەرنى سۆزلىگەندىن كېيىن، يەنە قايتىپ چۈشـ-دىكەن. دەرگاھى ھەق ئۆز بەندىلىرىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى مەلۇماتنى ئۇقالمىغانلىقى، ئازراقمۇ بىلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بىز-نىڭ بۇ يىلمۇ ئىلگىرىكىدەكلا تىنچ - ئامان يۇرۇۋېرىشىمىز تۇرغان گەپ.

بىزنىڭ جۇڭگو ئادەملىرى روھ - ئەرۋاھلارغىمۇ شۇنداق ۋاستە قوللىنىدۇ.

بىزنىڭ جۇڭگو ئادەملىرى روھ - ئەرۋاھلارغا ئىمان كەلتۈر-سىمۇ، لېكىن روھ - ئەرۋاھلارنى ئادەمزاتتىن ئەخمەق دەپ قارايـ-دۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ باشقىچە ئۇسۇل بىلەن بابلايدۇ. ئادەملەرگە بولسا، تەبىئىيكى، باشقىچە مۇئامىلە قىلىدۇ، لېكىن ئۇلارنىمۇ ئالاھىدە ئۇسۇل بىلەن بابلايدۇ، بىراق ئاغزىدىن چىقار-مايدۇ؛ ئەگەر سەن ئاغزىڭدىن چىقىرىپ قويساڭ، سەن ئۇنى پەس كۆرگەن بولۇپ قالىدىكەنسەن. دەرۋەقە، سېنىڭ سىرنى بىلىۋال-دىم دېگىنىڭ بەزىدە، ئەكسىچە، كالتە پەملىكىڭنى بىلدۇرۇپ قويىدۇ.

پادىشاھ توغرىسىدا

جۇڭگولۇقلار جىن - ئەرۋاھلارنىڭ يامانلىرىغا، ئالايلۇق، ۋابا ئىلاھى ۋە ئوت ئىلاھى دېگەنگە ئوخشاشلارغا خۇشامەت قىلىدۇ، ياۋاشراقلىرىنى، مەسىلەن، يەر ۋە ئوچاق مۇئەككىللىرىگە ئوخ-شاشلارنى ئانىي تاپىدۇ. پادىشاھقا قىلىدىغان مۇئامىلىسىمۇ شۇ-نىڭغا ئوخشاپراق كېتىدۇ. پادىشاھ بىلەن پۇقرا ئەسلىدە بىر مىل-لەت، مالىمانچىلىق زامانىدا «يەڭگىنى سۇلتان بولاتتى، يېڭىلگىنى ئۇلتاڭ»، ئادەتتىكى چاغلاردا بولسا، قائىدە بويىچە بىرەيلەن پادى-شاھ، كۆپچىلىكى پۇقرا بولاتتى؛ بۇلارنىڭ ئاڭ - پىكرى بىر - بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيتتى. شۇڭا، پادىشاھ ۋە ۋەزىرلەرنىڭ «خەلقنى غاپىل قىلىش سىياسىتى» بولسا، پۇقرانىڭمۇ ئۆزىگە خاس «پادىشاھنى غاپىل قىلىش سىياسىتى» بولاتتى.

بۇرۇن بىزنىڭكىدە ياشانغان بىر ئايال خىزمەتكار بولۇپ، ئۇ پادىشاھقا تاقابىل تۇرۇشتا ئۆزى بىلىۋالغان ۋە ئىشىنىدىغان چارە-لەرنى ماڭا ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇ دەيدۇ:

«پادىشاھ ناھايىتى سۇرلۇك كېلىدۇ. ئۇ تەختىدە ئولتۇرۇپ خۇيى تۇتسىلا جان قىيىدۇ؛ ئۇنىڭ لايىقىدا ئىش قىلماق ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭغا يېمەكلىك نەرسىلەرنىمۇ خالىغانچە بېرىشكە بول-مايدۇ، ئۇ ئاسان تېپىلمايدىغان نەرسىلەرنى يەپ كۆرگەندىن كې-يىن، تۆپە - تۆپىلەپ تەلەپ قىلىدۇ، ئۇنى دەرمەھەل تېپىپ بېرىش تەس. ئالايلۇق، ئۇنىڭ قىشتا قوغۇن يېگۈسى كەلسە، شاپتۇل يېگۈسى كېلىدۇ[4]، تېپىپ بېرەلمىسەڭ، دوددىسى

تۇتىدۇ ـ دە، جان قىيىدۇ. ھازىر ئۇنىڭ يېيىشىگە ئۇ يىلدىن ـ بۇ يىلغا پالەك بېرىلمەكتە، بۇ ھە دېگەندىلا تېپىلغاچقا، قىلچە قىينىلىدىغان ئىش يوق. بىراق، ئۇنىڭ پالەكلىكىنى ئېيىتىدىغان بولساق، بۇ ئەرزان نەرسە بولغاچقا، پادىشاھنىڭ بۇنىڭغا مۇ ئاچچىقى كېلىدۇ.

شۇڭا ھېچكىمۇ ئۇنىڭغا بۇنى پالەك دېمەي، باشقا بىر ئات قويۇپ، «قىزىل تۇمشۇق يېشىل تۇتى» دەيدۇ.

مېنىڭ يۇرتۇمدا پالەك يىل — 12 ئاي تېپىلىدۇ، ئۇنىڭ يىلتىزى خۇددى تۇتىنىڭ تۇمشۇقىدەك قىپقىزىل كېلىدۇ.»

قارىتۇرۇك ئايالىنىڭ نەزىرىدىمۇ ھاماقەتلىكىگە قىل سىغمايدىغان مۇنداق پادىشاھنىڭ قارىماققا زادىلا كېرىكى يوقتەك تۇرىدۇ، لېكىن ئۇنداق ئەمەس، ئايال ئۇنىڭ كېرىكى بار، بەلكى ئۇنىڭ زوراۋانلىقىغا ئىتائەت قىلىش لازىم، دەپ قارايدىكەن. ئۇنىڭ كېرەكلىك يېرى ئۇنىڭغا تايىنىپ ئۆزىدىنمۇ بەكرەك زالىم بولغان باشقا بىراۋنى تۇنجۇقتۇرۇشقا بولىدىغانلىقىدا بولسا كېرەك، شۇڭا خالىغانچە جان قىيىش ئۇنىڭ ئۈچۈن كەم بولماس مۇھىم شەرت ئىكەن. بىراق، ئۆز بېشىمىزغا كېلىپ قالسا، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىشىمىزغا توغرا كەلسە قانداق قىلغۇلۇق؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ، بۇنىڭ خەۋپىنى تۇيغاچقا پادىشاھنى يەنە يىل بويى زېرىكمەي «قىزىل تۇمشۇق يېشىل تۇتى» نىلا يەيدىغان ھاماقەت قىلىپ كۆندۈرۈشنى ئەۋزەل كۆرۈشىدىكەن.

ئەمەلىيەتتە بولسا، پادىشاھنىڭ نام ـ مەرتىۋىسىدىن پايدىلانغان، «پادىشاھنى قىستاپ بەگلەرگە پەرمان چۈشۈرگۈزگەن» لەرنىڭ مەقسىتى ۋە ئۈسۈلى ياشانغان ئايال خىزمەتچىمىزنىڭ پىكرى ۋە ئۈسۈلى بىلەن ئوخشاش، بىراق ئۇلار پادىشاھنىڭ ھەم ئاجىز بولۇشىنى، ھەم ھاماقەت بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. رايىش ئۆلەمالارنىڭ كۆڭزى تەرىقىتىنى يولغا قويۇشتا «ئۇلۇغ پادىشاھ» لارنى

يۆلەنچۈك قىلىشىمۇ دەل شۇنداق بىر ئىش؛ ئۇلار «يۆلەنچۈك» قىلىش ئۈچۈن، پادىشاھنىڭ ھەيۋىسىنىڭ چوڭ، مەرتىۋىسىنىڭ يۇقىرى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ؛ ئەينى زامانىدا ئۆز سىزىقىغا كىرگۈزۈشكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئۇنىڭ ياۋاش، ئىتائەتمەن بولۇشىنىمۇ ئۈمىد قىلىدۇ.

پادىشاھ ئۆزىنىڭ تەڭدىشى يوق ئالىي نوپۇزىنى سىزىۋالغان ھامان ئىش چاتاقلىشىدۇ. «ئاسمان ئاستىدا پادىشاھقا قارىمايدىغان يەر بولماس» ئىكەن. ئۇ سىزىقتىن چىقىپ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىۋېرىدۇ، ھەتتا «ئۆزۈم قولغا كەلتۈرگەننى ئۆزۈم قولدىن بەرسەم نېمىسىگە ھەسرەت قىلاي» دەيدۇ تېخى! شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرنىڭ ئۈممەتلىرىمۇ پادىشاھنى «قىزىل تۇمشۇق يېشىل تۇتى» يېيىشكە تەكلىپ قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. «تەقدىر» دېگىنى ئەنە شۇ. تەڭرىقۇت[5] تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە مۇناسىپ ئىش ئېلىپ بېرىشى، ئۇنىڭ سىرتىغا چىقىپ ئۆز بېشىمچىلىق قىلماسلىقى لازىم ئىمىش. ھالبۇكى، ئاشۇ «تەڭرىنىڭ ئىرادىسى» نى پەقەت رايىش موللىلارلا بىلەرمىش.

دېمەك، پادىشاھلىق قىلىش ئۈچۈن ئاشۇ رايىش موللىلارغا مۇراجىئەت قىلمىسا بولمايدىغانلىقى تەقدىردە پۈتۈلگەنكەن ـ دە.

بىراق، شۇكۇر ـ قانائەتسىز پادىشاھ بەربىر ئۆز بېشىمچىلىق قىلىۋېرىدۇ. سەن ئۇنىڭغا «تەقدىر» دىن گەپ ئاچساڭ، ئۇ: «مېنىڭ تەقدىرىم تەڭرىنىڭ ئىلكىدىمىكەن؟!» دەپ، تەڭرىنىڭ رايىغا بارمايلا قالماستىن، بەلكى تەڭرىگە ئاسىيلىق قىلىدۇ، تەڭرىدىن يۈز ئۆرۈيدۇ، «تەڭرىگە ئوق ئاتىدۇ»، قىسقىسى ئالەمنى مالەم قىلىپ، تەڭرىگە تايىنىپ جان باقىدىغان ئەۋلىيا ـ ئەنبىيا، ئالىيجانابلارنى يېغلاي دېسە تېخى، كۈلەي دېسە تېخى دېگەندەك ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەسەر يېزىپ، تەلىمات يارىتىپ پادىشاھ-

نى تىللاشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇنىڭدىن مەقسىتى، دۇنيادىن ئۆتۈكەندىن، يەنى ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغاندىن كېيىن، تەلىماتلىرىمىز دەۋران سۈرسە، قالتىس ئىش قىلغان بولىمىز دېگەندىن ئىبارەت.

ئەمما، ئۇلارنىڭ شۇ ئەسەرلىرىدە، كۆپ بولسا، پەقەت «پۇقرانى غاپىل قىلىش سىياسىتى» نىڭ ۋە «پادىشاھنى غاپىل قىلىش سىياسىتى» نىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانمىغانلىقىلا يېزىقلىق قالىدۇ.

2 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى

غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 1

1

يەنە S chopenhauer ئەپەندىنىڭ سۆزى:

«تىكەنسىز قىزىلگۈل يوق. لېكىن، گۈلى يوق تىكەن كۆپ.»

ماۋزۇنى بىرئاز ئۆزگەرتكەنىدىم، خېلى چىرايلىق بولۇپ قالدى.

«غۇنچىسىز قىزىلگۈل» دېگەن سۆزمۇ چىرايلىق تۇرىدىكەن.

2

بۇلتۇر، نېمە ئۈچۈندۇر، بۇ شوپېنخائۇئېر ئەپەندى بىردىنلا بىزنىڭ دۆلىتىمىزدىكى تۆرىلەرگە يېقىپ قاپتۇ؛ ئۇلار ئۇنىڭ «ئاياللار توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىدىن سۆز ئاچىدىغان بولۇپ قالدى. مەنمۇ ئۇنىڭدىن ئاندا ـ ساندا نەقىل كەلتۈردۈم. بىراق، مېنىڭ نەقىللىرىمنىڭ ھەممىسى تىكەن، گۈلنى ئالمىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيزى يوق؛ تۆرىلەر، كەچۈرۈڭلار.

بالا ۋاقتىمدا بىر چاڭچىلە كۆرگەنلىكىم ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن؛ ئۇنىڭدا: بىر ئائىلىدە توي بولۇۋاتقاندا، جان ئالىدىغان ئەزرائىل كېلىپ قالىدۇ ـ ده، توي مۇراسىمىغا قاتناشقانلارنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، پاتىھە ئوقۇشتا يىگىت ۋە قىز بىلەن بىللە بولىدۇ، ھۇجرىغىمۇ بىللە

كۆچىدۇ، تۆشەكتە بىللە ئولتۇرىدۇ، ... دېمەك، پەيزىنى بۇزىدۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ شۇنداق بولۇپ قالماسلىقىنى ئارزۇ قىلىمەن.

3

بەزىلەر مېنى «تەنە ئوقى ئاتقۇچى» دەيدۇ.

مېنىڭ «تەنە ئوقى ئېتىش» توغرىسىدىكى چۈشەنچەم ئۇلارنىڭكىگە ئوخشاشمايدۇ. مەن: «بەزىلەر جاراھەتلىنىدۇ، لېكىن شۇ ئوقنىڭ نەدىن ئېتىلغانلىقىنى بىلمەيدۇ» دەيمەن. «ئۆسەك سۆز» ئەنە شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن، مەن بۇ يەردە مانا مەن دەپ تۇرۇۋېتىمەن.

لېكىن، مەن بەزىدە ئاتمەنۇ، كىمنى نىشانلىغىنىمنى ئېيتمايمەن. چۈنكى، ھەدىگەندىلا ئۇنىڭدىن «جامائەتنى تەڭ بەزدۇ» رۇش» نىيىتىم يوق، شۇ نىشاننىڭ ئۆزى چۈشەنسىلا، ئوق تېگىپ تۆشۈك ئېچىلغانلىقىنى بىلسىلا، چىرايىنى قاتتىق تۇرمەيدىغان بولسىلا مېنىڭ ئىشىم تۈگەيدۇ.

4

سەي جېيمىن ئەپەندىنىڭ شاڭخەيگە كېلىشى بىلەنلا، «سەھەر گېزىتى» مىللىي ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ تېلېگراممىسى خەۋىرىگە ئاساسەن ئۇنىڭ سۆھبىتىنى ئېتىبار بىلەن ئېلان قىپتۇ ۋە: ئۇنىڭ سۆھبىتى «بىرقانچە يىل دىققەت بىلەن تەتقىق قىلغانلىقىنىڭ ۋە سوغۇق قانلىق بىلەن كۆزەتكەنلىكىنىڭ نەتىجىسى؛ خەلقىمىزگە زور ئىلھام بېرىدۇ، زىيالىيلار سىنىپىنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىغىمۇ ئەرزىيدۇ» دەپ ئىلاۋىمۇ بېرىپتۇ.

مەن ئۇنى، خۇشى ئەپەندىنىڭ سۆھبىتى بولسا كېرەك، مىل-

لىي ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ تېلېگراممىسى خەۋىرى بىرئاز خاتا بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ گۇمان قىلىۋاتىمەن.

5

ئەۋلىيالار، يەنى دانىشمەنلەر ھەرقاچان ئۆز ۋەتىنىگە سىغماپتىكەن، زامانداشلىرىنىڭ زىيانكەشلىكىگىمۇ ئۇچراپتىكەن؛ كاتتا ئادەملەرمۇ شۇنداق. ئەگەر ئۇلار كىشىلەرنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئېرىشەي دەيدىغان بولسا، ئۆلۈپ كېتىشى ياكى جىم بولۇۋېلىشى ۋە ياكى كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرماسلىقى شەرت.

قىسقىسى، بىر نېچىدىن، دەرقەمتىلەشمەيدىغان بولۇشى كېرەك.

ئەگەر كۆڭزى، ساكيامونى، ئەيسا مەسىھ ھازىرمۇ ھايات بولغان بولسا، ئۇلارنىڭ مۇرىتلىرى ۋەھىمىگە چۈشكەن بولاتتى. بۇ ئىمامى ئەزەملەر شۇ مۇرىتلارنىڭ قىلىقلىرىغا قانداق ئاھ ـ نادامەت قىلاتتىكىنتاق.

دېمەك، ئەگەر ھايات بولغان بولسا، ئۇلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىماي قالمايتتى.

ئۇلۇغ ئادەملەرنىڭ ئۆلۈپ تۇپراققا ئايلانغان، كىشىلەر شۇ ئادەملەرنى ئۇلۇغ ئادەم دەپ تەرىپلىگەن چېغى ئۇلارنىڭ قورچاققا ئايلىنىپ قالغان ۋاقتى.

بەزىبىر ئادەمنىڭ ئۇلۇغ ياكى چاكىنا دەپ ئاتىلىشى شۇ ئادەمنىڭ شۇنداق ئاتىغۇچىغا بەرگەن پايدىسىنىڭ كۆپ ياكى ئازلىقىغا باغلىق.

6

فرانسىيىلىك رومەين روللاند ئەپەندى بۇ يىل 60 ياشقا كىر-دى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «سەھەر گېزىتى» ئىدارىسى مەخسۇس ماقالە تەلەپ قىلىپ ئېلان چىقاردى. شۈي جىمو ئەپەندى رومەين روللاندنى تونۇشتۇرغاندىن باشقا، يەنە: «... لېكىن ئەگەر كىمدۇر بىرى بەزى مودا شوئارلارنى، جاھانگىرلىكنى يوقىتايلى ۋەھاكازا دېگەن شوئارلارنى ياكى بۆلگۈنچىلىك، گۇمانخورلۇق ھادىسىلىرىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ، روللاند ئەپەندىگە، يېڭى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى مانا مۇشۇ، دەپ دوكلات بېرىدىغان بولسا، روللاندنىڭ قانداق تەسىراتلاردا بولىدىغانلىقىنى ئەمدى پەرەز قىلالمايمەن» دەپ ھەسرەت چېكىپتۇ («سەھەر گېزىتى»نىڭ 1299 ـ سانىغا قاراڭ).

رومەين روللاند يىراقتا بولغاچقا، دەرھال يۈزلەشتۈرۈشىمىز مۇمكىن ئەمەس. «دانىشمەن شائىر»نىڭ قارىشىچە، رومەين روللاند ئەپەندى يېڭى جۇڭگو جاھانگىرلىكنى قارشى ئېلىشى كېرەك دەيدىغان ئوخشىمامدۇ؟

«دانىشمەن شائىر» يەنە شىخۇ كۆلىگە ھەپىرەڭگۈلىنى تاماشا قىلغىلى كېتىپ قاپتۇ، ئۇنىڭ بىلەن دەرھال يۈزلىشىشىمىزمۇ مۇمكىن ئەمەس. يالغۇز تاغنىڭ كونا ھەپىرەڭلىرى چېچەكلىدىمىكىنتاڭ؟ «دانىشمەن شائىر» شۇ يەردىمۇ جۇڭگو خەلقىنىڭ «جاھانگىرلىكنى يوقىتىشى»غا قارشى تۇرۇۋاتامدىكىنتاڭ؟

7

شۈي جىمو ئەپەندى: «مەن ئادەملەرنى كەم ماختايمەن. لېكىن، چېن شىيىڭنىڭ فرانسقا تەقلىد قىلىپ يازغان ماقالىسى توغرىسىدا شۇنى ئېيتالايمەنكى، ئۇ تيەنجىنلىكلەرنىڭ ‹كامال تاپقان› دېگەن سۆزى بىلەن تەرىپلەشكە باب كېلىدۇ.» ئۇنىڭ ئۈستىگە «شىيىڭدەك ئادەملا مېنىڭ نەزىرىمدە ‹ئالىم› دەپ ئاتاشقا مۇناسىپ» دەيدۇ («سەھەر گېزىتى» نىڭ 1423 ـ سانىغا قاراڭ).

پروفېسسور شىيىڭ: «جۇڭگودا يېڭى ئەدەبىيات ھەرىكىتى ئەمدىلا بىخ يېرىۋاتىدۇ؛ لېكىن ئاز ـ پاز تۆھپە كۆرسەتكەن ئادەملەرمۇ بار، مەسىلەن، خۇشىزى، شۈي جىمو، گو مورو، يۈ دافۇ، دىڭ شىلىن، ئاكا ـ ئۇكا جۇ ۋە باشقىلار باشقا ئەللەرنىڭ ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىپ كۆرگەن. خۇسۇسەن شۈي جىمونىڭ نەزمىي ۋە نەسرىي ئەسەرلىرىدە ئىدىيە جەھەتتىلا ئەمەس، شەكىل جەھەتتىمۇ جۇڭگو ئەدەبىياتىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىستىل بار» («ھازىرقى زامان»نىڭ 63 ـ سانىغا قاراڭ) دەيدۇ.

كۆچۈرۈپ ئاۋارىگەرچىلىك تارتقان بولساممۇ، لېكىن جۇڭگودا ھازىرقى ۋاقىتتىكى «كامال تاپقان» «ئالىم» ۋە «خۇسۇسەن» مۇتەپەككۇر، ئەدىبلەرنىڭ ھەر ھالدا بىر ـ بىرىنى بېشىدا كۆتۈرگەنلىكىنى بىلدىم.

8

شۇي جىمو ئەپەندى: «لۇشۇن ئەپەندىنىڭ ئەسەرلىرى ئانچە ھۆرمەتلەپ كەتكۈچىلىكى يوق؛ مېنىڭ ئوقۇپ كۆرگەنلىرىم ناھايىتى ئاز، پەقەت ‹چۇقان› دېگەن توپلىمىدىن ئىككى ـ ئۈچ پارچە ھېكايىسىنىلا ئوقۇدۇم، يېقىندا كىمدۇر بىرى ئۇنى جۇڭگونىڭ نىتسىسى دەپ ئىززەتلىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ‹ئىسسىق شامال› دېگەن توپلىمىنىڭ بىرنەچچە بېتىنى ئوقۇدۇم. ئۇنىڭ ئادەتتىكى ئۇششاق ـ چۈششەك بىرنېمىلىرىنى كۆرگىنىمۇ بىكار، كۆرگۈم كەلمىدى ياكى كۆرۈپ چۈشەنمىدىم» دەيدۇ («سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى» 1433 ـ سانىغا قارالسۇن).

پروفېسسور چېن شىيىڭ: «لۇشۇن ئەپەندى قەلەمىنى قولغا ئالغان ھامان كىشىلەرگە بەتنام توقۇيدۇ... لېكىن مەن ئۇنىڭ ماقالىلىرىنى ئوقۇپ بولۇپلا تېگىشلىك جايىغا تاشلىۋېتىمەن — جىڭ گەپنى قىلسام، ئۇلار شۇ يەردىن چىقماسلىقى، قولدا قالماسلىقى كېرەك» دەيدۇ (يەنە شۇ سانىغا قارالسۇن).

كۆچۈرۈپ ئاۋارىگەرچىلىك تارتقان بولسامۇ، بەربىر، جۇڭگونىڭ ھازىرقى «كامال تاپقان» «ئالىم»لىرى ۋە «خۇسۇسەن» مۇتەپەككۇر، ئەدىبلىرى بىرلىشىپ، مېنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىقى مەلۇم بولدى.

9

لېكىن، مەن «باشقا ئەللەرنىڭ ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىپ كۆرگەن» دېگەن شان ـ شەرەپنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشنى خالايمەن. «ئاكا ـ ئۇكا جۇ»نىڭ بىرى مەن بولسام كېرەك. مەن نېمىنى تەتقىق قىلىپ كۆرۈپتىمەن؟ ئوقۇغۇچى ۋاقتىمدا باشقا ئەللەرنىڭ بىرنەچچە ھېكايىسىنى ۋە ئەدىبلىرىنىڭ تەرجىمھالىنى ئوقۇغانلىقىم «باشقا ئەللەرنىڭ ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىپ كۆرگەن» ھېسابلىنامدۇ؟

مەزكۇر پروفېسسور — بۇ يەردە «ئەمەلدارلارچە سۆز»لەپ سالدىم، كەچۈرۈڭلار — مېنىڭ باشقىلار ئۆزلىرىنى «ئەدىب» دېسە كۈلگەنلىكىمنى، «مەلۇم گېزىت» ئۆزۈمنى «مۇتەپەككۇر» لەرنىڭ نوپۇزى» دەپ «ھەركۈنى ماختىغان»دا كۈلمىگەنلىكىمنى ئېيتقانىدى. ئەمدى ئۇنداق قىلمايمەن، كۈلمەك تۇگۈل، مەشقىرىپ قويىمەن.

10

ئەمەلىيەتتە، خورلانغاندا جاۋاب يانداۋرۇش، ماختالغاندا جىم بولۇۋېلىش ئىنسانچىلىقتا ئۇچراپ تۇرىدىغان ئەھۋال. بىر ئادەم ئۆز مەھبۇبى سول مەڭزىگە سۆيۈپ قويسا گەپ قىلمىغانكەن، شۇنىڭ سىڭىرى، ئوڭ مەڭزىنىمۇ رەقىبىگە چىشلىۋالسۇن دەپ

جىم تۇتۇپ بېرىشى كېرەك، دەپ كىممۇ ئېيتالايدۇ؟

مېنىڭ بۇ نۆۋەت پروفېسسور شىيىڭ ئىنئام قىلىپ بەرگەن شان ـ شەرەپنى ئالماسلىقىم، «جىڭ گەپنى قىلسام»، ھەقىقەتەن ئىلاجسىزلىقتىن بولدى. مېنىڭ يۈرتداشلىرىمنىڭ ئىچىدە «جازا بېگى» بار ئەمەسمىدى؟ ئۇلار شۇنى بىلىدۇكى، بەزى بىرنېمىلەر ئۆزىنىڭ ساڭا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزگەن چاغدىكى ئادىللىقىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن، گويا قەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار، باشقىلارغا ناھايىتى خالىس كۆرۈنەي دېگەندەك قىلىپ، مۇناسىۋەتسىز بىر يەردە سېنى بىرئاز تەرىپلەپ ـ ماختاپ قويىدۇ ...

«ھاي، بەس!» يەنە «كىشىلەرگە بەتنام توقۇيدۇ» غاندەك تۇرمەن. مۇشۇنىڭ ئۆزىمۇ كىشىلەرنىڭ «كۆرگىنىمۇ بىكار» دېيىشىگە ياكى «ئوقۇپ بولۇپلا تېگىشلىك جايغا تاشلاپ» قويۇشىغا كۆپايە قىلىدۇ.

2 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 2

1

ئەنگلىيىلىك ئېسىلزادە بورگىن مۇنداق دەپتۇ: «جۇڭگو ئوقۇغۇچىلىرى ئىنگلىزچە گېزىتنى ئوقۇشقىلا بېرىلىپ كېتىپ، كۈڭزى تەلىماتىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. ئەنگلىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ چوڭ دۈشمىنى بولسا جان ـ جەھلى بىلەن ئىمپېرىيىنى قارغاپ، ئۇنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئېغىرچىلىق ئۈچۈن گۇلقەقەسى ئېچىلىدىغان ئەنە شۇ ئوقۇغۇچىلاردۇر... جۇڭگو — ھەددىدىن ئاشقانلارنىڭ ئەڭ ياخشى پائالىيەت مەيدانى...» (1925 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى، لوندون «رەيتىر تېلېگراممىسى»)

نەنجىڭ خەۋەرلىرىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «شەھەردىكى خىرىستىئان چېركاۋى جىنلىن ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى، مەلۇم دىنىي ئۆلىمانى نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلغانىدى. ئۇ ئۆز نۇتقىدا كۈڭزى بولسا ئەيسانىڭ ئۇممىتى، شۇڭا كۈڭزى تاماق ۋاقتىدا ۋە يېتىش ئالدىدا خۇداغا سېغىنىپ دۇئا قىلاتتى، دېگەن. بۇنى ئاڭلىغان جامائەتلەردىن بىرى... ئۇنىڭغا نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەۋاتىسىز دەپ سوئال قويغان؛ ئۆلىما لام ـ جىم دېيەلمەي قالغان. شۇ چاغدا بىرنەچچە مۇخلىس بىردىنلا دەرۋازىلارنى چىڭ ئېتىۋېلىپ، «سوئال قويغان ئادەم سوۋېت روسىيىسىنىڭ رۇبلىسىغا سېتىلغان ئادەم» دەپ داۋراڭ سالغان ۋە دەرھال ساقچىلارنى چاقىرىپ كېلىپ قولغا ئالغۇزغان...» (3 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى «گومىن گۇڭباۋ»).

سـوۋېت روسىيەسىنىڭ كـارامىتى قالتىس چوڭ ئىكەن، شۇي لياڭخېنى سېتىۋېلىپ كۆڭزىنى ئەيسادىن بۇرۇن تۇغۇلدۇ- رۇپتۇ. شۇڭا، «كۆڭزىنىڭ تەلىماتىنى ئۇنتۇپ قالغان» لارنىڭ ۋە «نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەۋاتىسىز دەپ سوئال قويغان» لارنى رۇبلىنىڭ زورى بىلەن شۇنداق قىلغانلىقىدا گۇمان بولمىسا كېرەك، ئەلۋەتتە.

2

پروفېسسور چېن شىيېڭ: «‹بىرلەشمە سەپ› ئىچىدە مېنىڭ ئۇستۇمدە ئۆسەك سۆز ناھايىتى كۆپمىش ھەمدە مەن بىرئادەم ئېيىغا 3000 دوللار ئېلىپ تۇرۇپتۇمىشمەن. ‹ئۆسەك سۆز› ئېغىزدا بولۇۋاتىدۇ، مەتبۇئاتتا بولسا ئانچە كۆرۈنمەيدۇ» («ھازىرقى زامان» نىڭ 65 - سانى) دەپ ئېيتىدۇ.

بۇ پروفېسسور بۇلتۇر باشقىلار ئۇستىدىلا بولغان ئۆسەك سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئۇ سۆزلەرنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىپ يۈرگەندى. بۇ يىل ئۆزى ئۇستىدىكى ئۆسەك سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۇنمۇ ئۆزى مەتبۇئاتتا ئېلان قىپتۇ. «بىر ئادەم ئېيىغا 3000 دوللار ئېلىپ تۇرۇپتۇ» دېگەن گەپ راستتىنلا پەۋقۇلئاددە بىمەنە گەپ، دېمەك، ئۇ ئۆزى ھەققىدىكى «ئۆسەك سۆز» گىمۇ ئىشەنمەپتۇ. لېكىن، مېنىڭچە، باشقىلار ھەققىدىكىسىنىڭ داۋلىسى كۆپرەك بولسا كېرەك.

3

ئاڭلىشىمچە، «گۈتۈك ئەپەندى» تەختىتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ «يولۋاس يىلى» دېگەن بىرنېمىسىگە بارا - بارا جان

كىرىپ قاپتۇمىش. دېمەك، ئەمەل تۇتۇش ياراشمايدىغان ئىش ئوخشايدۇ.

لېكىن، ئۇ يەنە ۋاقىتلىق ھۆكۈمران مەھكىمىسىنىڭ سەركىتىپى بولۇپ قالدى، «يولۋاس يىلى» يەنە جانلىق بولۇپ تۇرۇۋېرەمدىكىنتاڭ؟ ئەگەر يەنە شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئەمەل يارىشىدىغانمۇ ئوخشايدۇ ...

4

ئەمدى «غۇنچىسىز قىزىلگۈل» دېگەن بىرنېمىلەرنى يازىدىغان پەيت ئەمەس.

يازغانلىرىمنىڭ تولىسى تىكەن بولسىمۇ، لېكىن ئاسايىشلىقىنى تەلەپ قىلىدىغان نىيىتىممۇ يوق ئەمەس.

ھازىر ھېيجىڭ شەھىرىدە چوڭ قىرغىنچىلىق بولۇۋېتىپتۇ، مەن يۇقىرىقى مەنىسىز بىرنېمىلەرنى يېزىۋاتقان ۋاقىت — دەل نۇرغۇن ياشلار ئوق ۋە قىلىچقا يەم بولغان ۋاقىت. ھەيھات، كىشىنىڭ دەردىگە كىشى يەتمەيدىكەن.

5

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 15 - يىلى 3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى دۇەن چىرۇي ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ ياساۋۇللىرىغا مىلتىق، قىلىچ تۇتقۇزۇپ، دىپلوماتىيە جەھەتتە يارىدەم بېرىش نىيىتى بىلەن قۇرۇق قول تەلەپ قويۇپ كەلگەن نەچچە يۈز ئوغۇل - قىز ياشلارنى گوۋۇيۈەننىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قىيناپ ئۆلتۈردى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۇلارغا «ئىسيانچى» دەپ قارا چاپلىدى! بۇنداق قانخورلۇق، رۇس پادىشاھى نىكولاي II نىڭ كازاك

ئەسكەرلەرنى ئىشقا سېلىپ ئاممىنى قىرغانلىقىغا بىرئاز ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇچار قانات ـ ھايۋانلار ئىچىدىغۇ بولۇپ باقمىغان، ئىنسانلار ئارىسىدىمۇ ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ.

6

جۇڭگونى چىلبۆرلەر خالىغانچە تالاپ يېمەكتە، بۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭمۇ كارى بولمايۋاتىدۇ. كارى بولۇۋاتقانلار بىرنەچچىگىنە ياش ئوقۇغۇچى، ئۇلار ئوقۇشنى خاتىرجەم ئوقۇشى لازىم ئىدى، لېكىن ۋەزىيەت داۋالغۇپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئارام تاپتۇرمايۋاتىدۇ. ئەگەر ھۆكۈمەت دائىرىلىرىدە سەل ـ پەل ۋىجدان بولىدىغان بولسا، ئەكسىچە ئۆزلىرىنى جەمئىيەتنىڭ بىر ئاز ئىنساپقا كەلسە بولماسمىدى؟

لېكىن ئۇلارنى قېيناپ ئۆلتۈردى!

7

ئەگەر مۇشۇنداق ياشلار قىرىلىپ تۈگىسە، شۇنى بىلىپ قويۇش كېرەككى، قىرغۇچىلار ھەرگىزمۇ غالىبلاردىن بولالمايدۇ.

جۇڭگو ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ يوقلىشى بىلەن بىللە يوقلىدۇ. قىرغۇچىلار، قولىدا يىغىۋالغان ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋەجى بولغانلىقىدىن، بالىۋاقىسىنى خېلى ئۇزۇنغىچە پەرۋىش قىلىۋېلىشى مۇمكىن، لېكىن بۇنىڭ تۈپەيلىدىن كېلىپ چىقىدىغان ئاقىۋەتكە چوقۇم دۇچار بولىدۇ. «بالىۋاقىسى مىڭ ـ مىڭ» بولغانىنىڭ قانچىلىك خۇشال بولغۇچىلىكى بولسۇن؟ ئۇلارنىڭ يوقلىشى بىرئاز كېچىكىشى تەبىئىي، لېكىن ئۇلار ئادەم تۇرۇشقا يارىمايدىغان، گىياھ

ئۇنىمەيدىغان يەرنى ماكان قىلىپ، ئەڭ چوڭقۇر ھاڭنىڭ ئاستىدا چاكار بولۇپ، ئەڭ پەس ئىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ ...

8

ئەگەر جۇڭگو يوقىلىپ كەتمەيدىغان بولسا، ئۆتمۈشتىكى تارىخىي پاكىتلار بىزگە شۇنى كۆرسىتىپ بەرگەنكى، كەلگۈسىدىكى ئىشلار قىرغۇچىلارنىڭ كۈتكىنىدىن تامامەن باشقىچە بولۇپ چىقىدۇ—

بۇ، ئىشنىڭ تامامىنىشى ئەمەس، باشلىنىشى.

سىياھ بىلەن يېزىلغان يالغان ـ ياۋداق سۆزلەر قان بىلەن يېزىلغان پاكىتلارنى ھەرگىز يېپىپ كېتەلمەيدۇ.

قانغا قان تۆلەيدۇ. قەرزنى قانچىكى كېيىنگە سۈرسە شۇنچە كۆپ ئۆسۈم تۆلەشكە مەجبۇر بولىدۇ!

9

يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ. ئۇنى قەلەم بىلەن يېزىش نېمىگە كار قىلسۇن؟

ئوق زەربىسىدىن تۆكۈلگىنى ياشلارنىڭ قېنى. قانىنى سىياھ بىلەن يېزىلغان يالغان ـ ياۋداق سۆزلەر يېپىپ كېتەلمەيدۇ، ئۇنى سىياھ بىلەن يېزىلغان مەرسىيىلەر ئېرىتەلمەيدۇ؛ تەھدىتمۇ ئۇنى بېسىپ كېتەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇ ئالدانماس، ئۆلمەس.

3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، مىنگودىن بۇيانقى ئەڭ زۇلمەتلىك بىر كۈندە يېزىلدى.

«ئۆلۈم بوسۇغىسى»

ئادەتتىكى ئادەملەر نەزىرىدە، بولۇپمۇ يات مىللەتلەرنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ مالايلىرى ھەم تايغانلىرىنىڭ زۇلمىنى كۆپ تارتقان جۇڭگو ئادەملىرى نەزىرىدە، ئادەم ئۆلتۈرگەنلەر دائىم غالىب، ئۆلتۈرۈلگۈچىلەر دائىم مەغلۇپ ھېسابلىنىپ كەلمەكتە. ھازىرقى پاكىتمۇ ھەقىقەتەن شۇنداق.

3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى دۇمەن چىرۇي ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇق قول بىلەن ئىلتىماس سۇنغان شەھەر ئاھالىسىنى ۋە ئوقۇغۇچىلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى تۈپەيلىدىن تىلىمىز سۆزگە بارمايدىغان بولۇپ قالغانىدى؛ بۇ ئەھۋال بىزنى، دوزاختا ياشاۋاتىمىز، دېگەن ھېسسىياتقىلا كەلتۈرگەنىدى. لېكىن، قەغەز يۈزىدىكى سادالار ھۆكۈمەت مەھكىمىسى ئالدىدا قانغا چىلىنىپ يانقان ياشلارنىڭ ئىسىق قانلىرىنى يەنە ئۆز تېنىگە قايتۇرۇپ، ئۇلارنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر بولمىسمۇ، بېيجىڭدىكى ئاتالمىش مۇلاھىزىچىلەر ھەر ھالدا مۇلاھىزە بايان قىلىشتى. شۇنداق بولسىمۇ قۇرۇق سادالار ئۆلتۈرۈلۈش پاكىتلىرى بىلەن بىللە بارا ـ بارا جەمئىيەتنى كېتىۋاتىدۇ.

لېكىن، تۈرلۈك مۇلاھىزىلەر ئىچىدە، مېنىڭچە، كىشىلەرنى قىلىچ، مىلىتسىنمۇ بەكرەك ئەلەڭگۈلۈككە سالىدىغان مۇلاھىزە لەرمۇ يوق ئەمەس. ئۇ بولسىمۇ، بىرنەچچە مۇلاھىزىچى: ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەسلىدە ئۆزىنى ئۆلۈم بوسۇغىسىغا ئىتتىرىشى لازىم ئەمەس ئىدى، دەيدۇ. بۇ گەپچە، جۇڭگو ئادەملىرى ئۆز رىزالىقى بىلەن قۇل بولمىغۇچە، «ئۆمۈر بويى نالە ـ زار قىلمايدۇ»

غان بولمىغۇچە ھەتتا ئۆلۈكىنىمۇ قويمىدىغان يەر تاپالمای قالىدىكەن ـ دە. بىراق، بۇ ھەقتە جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ پىكرى قانداق ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئەگەر ئۇلارنىڭمۇ پىكرى شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا ھۆكۈمرانلار مەھكىمىسىنىڭ ئالدىلا ئەمەس، ھەتتا پۈتۈن جۇڭگومۇ ئۆلۈم بوسۇغىسى بولۇپ قالىدۇ.

ئادەملەرنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ دەردىگە يەتمىكى ئاسان ئەمەس. بىر ـ بىرىنىڭ دەردىگە يېتىش ئاسان بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئادەم ئۆلتۈرگۈچىلەر ئادەم ئۆلتۈرۈشنى بىردىنبىر مۇھىم ئىش دەپ بىلىدۇ ھەتتا راھەت بىلىدۇ. لېكىن، بىر ـ بىرىنىڭ دەردىگە يېتىش ئاسان بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئادەم ئۆلتۈرگۈچىلەر نامايان قىلغان «ئۆلۈم ۋەھىمىسى»مۇ كېيىنكى ئەۋلادلارنى ئىبرەتلەندۈرەلمەيدۇ، خەلقنى مەڭگۈ ئىت ـ ئېشەك ئورنىدا خورلىنىدىغان ھالغا كەلتۈرەلمەيدۇ. تارىختا ئىسلاھات توغرىسىدا يېزىلغان خاتىرىلەرگە قارايدىغان بولساق، ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى باسقانلارنىڭ تولىسى ئادالەتنى دەپ كۆكرەك كېرىپ چىققان؛ مېنىڭچە، بۇنىڭ ھەممىدىن چوڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى — ئادەملەرنىڭ «ئۆلۈم ۋەھىمىسى»نى ئۆز بېشىدىن كەچۈرمىگۈچە، «ئۆلۈم ۋەھىمىسى»دىن قورقۇپ كەتمەيدىغانلىقى.

شۇنداق بولسىمۇ، مەن شۇنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەنكى، «ئىلتىماس سۇنۇش» ئىشىنى بۇنىڭدىن كېيىن توختاتقان تۇرۇك. ئەگەر شۇنچە كۆپ قان بەدىلىگە ئەنە شۇنداق چۈشەنچە ۋە ئىرادە كەلسە، ئۇنى مەڭگۈ يادلاپ تۇرساق، ئانچە چوڭ زىيان تارتمىساق كېرەك.

دۇنيا ئومۇمەن قان بەدىلىگە ئالغا باسىدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن، بۇ تەرەققىياتنىڭ قانۇنىڭ مىقدارى بىلەن ئالاقىسى يوق، چۈنكى دۇنيادا ناھايىتى كۆپ قان بەرگەن بولسىمۇ، ئەكسىچە بارا ـ بارا يوقىلىپ كەتكەن مىللەتلەرنىڭ مىسالى يوق ئەمەس. مانا بۇ قەـ

تىمقى ئەھۋالنى ئالساق، شۇنچە كۆپ جاننى زىيان تارتىپ، ئۇنىڭ بەدىلىگە تاپقىنىمىز «ئۆزىنى ئۆزى ئۆلۈم بوسۇغىسىغا ئىتتەرگەن» دېگەن تەنقىدتىنلا ئىبارەت. شۇنىڭ بىلەن بىر قىسىم ئادەمنىڭ يۈرىكى بىزگە ئايان بولدى، جۇڭگودا ئۆلۈم بوسۇغىسىنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدۇق.

ھازىر روللاند رومەينىنىڭ «LeJeude L'Amor et « de La mort» [6] دېگەن ئەسىرى كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭدا مۇنداق گەپلەر بار ئىكەن: گال خانىسىنىڭ تەشەببۇس قىلىشچە، ئىنسانلار ئالغا تەرەققىي قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىگە ئاز - پاز داغ تەگكۈزۈۋالسىمۇ ھېچ گەپ يوق؛ زادىلا ئىلاجى بولمىغاندا بىرئاز جىنايەت ئۆتكۈزسىمۇ مەيلى. لېكىن، ئۇلار كۇرباچنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى راۋا كۆرمىدى، چۈنكى جۇمھۇرىيەت ئۇنىڭ جەستىنى قۇچاقلاپ يۇرۇشنى ياخشى كۆرمەيتتى، چۈنكى ئۇ جەسەت تولىمۇ ئېغىر.

جەسەتنى ئېغىر كۆرۈپ، ئۇنى قۇچاقلاپ كۆتۈرۈشنى خالىمايدىغان مىللەتلەردە پېشقەدەملەرنىڭ «ماماتى» كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ «ھاياتى» ئۈچۈن بىردىنبىر مېھرىگىياھ بولۇپ قالىدۇ؛ لېكىن ئېغىرلىقىنى ھېس قىلمايدىغان مىللەتلەردە بولسا، ئېغىرلىقى بىلەن بېسىپ بىللە ھالاك قىلىدىغان بىر نەرسىدىن ئىبارەت.

جۇڭگونىڭ ئىسلاھاتقا بەل باغلىغان ياشلىرى جەسەتنىڭ ئېغىرلىقىنى بىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقاچان «ئىلتىماسنامە» سۇنىدۇ. ئۇلار جەسەتنىڭ ئېغىرلىقىنى ھېس قىلمايدىغان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ «جەسەتنىڭ ئېغىرلىقىنى بىلىدۇ» غان يۈرەكنىمۇ تىلىپ تاشلايدىغانلىقىنى بىلسە كاشكى.

ئۆلۈم بوسۇغىسى ھەقىقەتەن ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ. جۇڭگونىڭ بەختىنى كۆزلەيدىغان ئاڭلىق ياشلارنىڭ ئۆزىنى ئاسانلا ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىمگىنى تۇزۇك.

3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

پاجىئەلىك ۋە كۈلكىلىك

كېيىنكى ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، 3 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىكى پاجىئەلىك قىرغىنچىلىق تۈزاقلىرىنى ھۆكۈمەتنىڭ قۇرغانلىقى مەلۇم بولدى، پاك - مەسۇم ياشلار بەختكە قارشى شۇ تۈزاقلارغا چۈشۈپ كەتكەن، نەتىجىدە 300دىن ئارتۇقى ئۆلگەن، يارىلانغان. شۇ تۈزاقلارنىڭ قۇرۇلۇشىغا پۈتۈنلەي «ئۆسەك سۆز»لەر زامىن بولغان.

جۇڭگونىڭ كونا ئۇدۇمى شۇنداق، ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەرنىڭ قورسىقىدا ئومۇمەن قانخورلۇق ئامىللىرى بولىدۇ، ئۇلار ياتلارغا ھەرقاچان ئۆلۈم يولىنى راسلاپ قويىدۇ. كۆزۈم كۆرگەنلىرىنى ئالسام، سۇيىقەستچىلەر ئۆزىگە ياتلارغا ھۇجۇم قىلىشتا، گۇاڭشۇي يىللىرىدا «كاك يۇۋېيچى» دېگەن سۆزنى، شۇەنتۇڭ يىللىرىدا «ئىنقىلابچى» دېگەن سۆزنى، مىنگونىڭ 2 - يىلىدىن كېيىن «توپىلاڭچى» دېگەن سۆزنى ئىشلەتكەنىدى، ھازىر «كوممۇنىست» دېگەن سۆزنى قوللىنىشى تەبىئىي. ئەمەلىيەتتە، بۇلتۇر بەزى «ئالىيجاناب»لار باشقىلارنى «ئىلىم ئۆكتەملىرى»، «ئىلىم باندىتلىرى» دەپ ئاتىغان چاغدىلا، بۇ سۆزلەردىن قانخورلۇق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغانىدى؛ چۈنكى بۇ لەقەملەر «سېسىق تۆرە»، «ئەدەب» دېگەن لەقەملەرگە ئوخشاشمايدۇ؛ «ئۆكتەم»، «باندىت» دېگەن سۆزلەردىن ئەجەل پۇراپ تۇرىدۇ. بۇ، ئېھتىمال، «نەشتەر قەلەم ئەمەلدارى»لارچە بەتنام توقۇش بولۇشىمۇ مۇمكىن.

بۇلتۇر «مەكتەپ ئىستىلىنى رەتكە سېلىش» ئۈچۈن، مەكتەپ

تەپ ئىستىلى ئۇنداق ناچارلىشىپ كەتتى، ئىلىم باندىتلىرى مۇنداق قەبىھلىشىپ كەتتى، دېگەن ئۆسەك سۆزلەر كەڭ تارقالغانىدى، شۇ ئۆسەك سۆزلەر خېلى كارغىمۇ يارىغانىدى. بۇ يىلمۇ «مەكتەپ ئىستىلىنى رەتكە سېلىش» ئۇچۇن، يەنە، كوممۇنىستلار ئۇنداق قۇتراۋاتىدۇ، مۇنداق قەبىھلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، دېگەن ئۆسەك سۆزلەر تارقالدى، بۇ ئۆسەك سۆزلەرمۇ كارغا يارىماي قالدى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئىلتىماس سۇنغانلارنى كوممۇنىست دەپ قارىماي، 300 دىن ئارتۇقىنى ئۆلتۇردى، يارىدار قىلدى. ئەگەر ئاتالمىش كوممۇنىستلارنىڭ بىرەر باشلىقى شۇ قاتاردا ئۆلگەن بولسا، ئىلتىماس سۇنۇش ھەرىكىتىنىڭ «قوزغىلاڭ» ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ ئىسپاتلىغان بولاتتى.

بىراق، ئۇنداق باشلىق چىقمىدى. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، ئۇلار كوممۇنىست ئەمەستۇر؟ ئاڭلىشىمچە، كوممۇنىستلارمۇ بارمىش، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى قېچىپ كېتىپتۇمىش، شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇلار تېخىمۇ قەبىھمىش. شۇ ئىلتىماس سۇنۇش ھەرىكىتىمۇ قوزغىلاڭمىش، بۇنى بىر دانە كالتەك، ئىككى دانە تاپانچا، ئۆچ شېشە كىرسىن ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇمىش. بۇ نەرسىلەرنى ئاممانىڭ بارغانمۇ، يوق؟ ھازىرچە بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى؛ ئەگەر راست ئاممانىڭ بارغان بولسا، ئۆلگەن، يارىدار بولغان 300 دىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ئېلىپ بارغان قورالى ئاران شۇنچىلىكلا بولسا، بۇ نېمىدېگەن بىچارىلەرچە قوزغىلاڭ ـ ھە؟!

ئىككىنچى كۇنى، شۇي چېن، لى داجاۋ، لى يۇيىڭ، يى پېيجى ۋە گۇ جاۋشۇڭنى ئۇچرىغان يەردە تۇتقۇن قىلىندىكەن، دېگەن پىتنىمۇ پەيدا بولغانىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى تېخى بۇگۇنلا «بېيجىڭ گېزىتى» دىن مەلۇم بولدى. بۇ پىلاننىڭ ھازىرقى دۇنىڭ چىرۇي ھۆكۇمىتىنىڭ سەركاتىپى جاڭ شىجاۋدەك بىرنېمىنىڭ مېڭىسىدە ھەقىقەتەن بولۇشى تۇرغان گەپ. دۆلەت مەسلىسىگە چېتىلغان جىنايەتچىلەرنىڭ 50 نەچچىگە يېتىپ بارغانلىقىمۇ جۇڭ-

دانە كالتەك، ئىككى دانە تاپانچا، ئۆچ شېشە كىرسىن كۆتۈرۈۋالغان ئاممىنى «چۇقان سېلىپ توپلىغان» مىش. ھۆكۇمەتنى مۇشۇنداق ئامما بىلەن ئاغدۇرمەن دېسە، 300دىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ئۆلۈشى، يارىدار بولۇشى تۇرغان گەپ؛ شۇي چېن ۋە باشقىلار جان بىلەن شۇنداق ئۇيناشقانىكەن، قان تۆككەن جىنايەتنى ئۇستىگە ئېلىشى شەرت؛ ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقمىغانلىقىنى ياكى ھەممىسىنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى دېمەمسىز؟

يۇقىرىقىلار سىياسىي جەھەتتىكى ئەھۋال، ئەمەلىيەتتە بۇ جەھەتتىكى ئەھۋالنى ئانچە چۇشەنمەيمەن. لېكىن يەنە بىر جەھەتتىن قارىغاندا، «قولغا ئېلىپ قاتتىق جازالاش كېرەك» دېگىنى قوغلۇېتىش كېرەك دېگىنى بولسا كېرەك؛ قوزغىلاڭچىلارنى «قولغا ئېلىپ قاتتىق جازالاش كېرەك» دېگىنى «جۇڭگو سىياسىي قانۇن» ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى ھەم چىڭ خانىدانلىقىنىڭ قالدۇق مەسىلىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ھەيئىتىنىڭ رەئىسى (لى) نى، جۇڭگو ـ روسىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى (شۇي) نى، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى (لى داجاۋ) نى، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى (گۇ) نى، قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى (يى) نى قوغلۇېتىش كېرەك دېگىنى بولسا كېرەك. بۇلارنىڭ ئۇچى بولسا روسىيىنىڭ تۆلەم پۇلىنى قايتۇرۇش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى. دېمەك، جەمئىي توققۇز كىشىلىك «ئېسىل ئورۇن» نى بوشاتماقچى.

شۇ كۇنى يەنە، باشقا 50 نەچچە ئادەمنى ئۇچرىغان يەردە تۇتقۇن قىلىندىكەن، دېگەن پىتنىمۇ پەيدا بولغانىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى تېخى بۇگۇنلا «بېيجىڭ گېزىتى» دىن مەلۇم بولدى. بۇ پىلاننىڭ ھازىرقى دۇنىڭ چىرۇي ھۆكۇمىتىنىڭ سەركاتىپى جاڭ شىجاۋدەك بىرنېمىنىڭ مېڭىسىدە ھەقىقەتەن بولۇشى تۇرغان گەپ. دۆلەت مەسىلىسىگە چېتىلغان جىنايەتچىلەرنىڭ 50 نەچچىگە يېتىپ بارغانلىقىمۇ جۇڭ-

خۇا مىنگو بويىچە قالتىس چوڭ ئىش؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ تولىسى ئوقۇتقۇچى بولسا كېرەك. ئەگەر ئۇلار 50 نەچچە كىشىلىك «ئېسىل ئورۇن»نى تاشلاپ، بېيجىڭدىن قېچىپ چىقىپ، باشقا بىر جايدا بىر مەكتەپ ئاچمىغان بولسا، بۇمۇ جۇڭخۇا مىنگو بويىچە قىزىق بىر ئىش بولىدۇ.

ئۇ هالدا شۇ مەكتەپكە «چۇقان سېلىپ توپلاش» مەكتىپى دەپ نام بېرىش كېرەك.

3 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى

لىۋ خېجېن قىزنى خاتىرىلەيمەن

1

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 15 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى، يەنى دۆلەتلىك بېيجىڭ قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى دۇەن چىرۇي هۆكۈمىتىنىڭ مەهكىمىسى ئالدىدا 18 ـ كۈنى قەتل قىلىنغان لىۋ خېجېن ۋە ياڭ دېچۈن قىزلارنىڭ ماتەم مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان كۈنى، زالنىڭ سىرتىدا ئۆزۈم يالغۇز ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ يۈرەتتىم، چېڭ قىز ئالدىمغا كېلىپ: «ئەپەندىم، لىۋ خېجېن توغرىسىدا بىرەر نەرسە يازمىدىڭىزمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ياق» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ ماڭا: «ئەپەندىم، ئازراق بىرنەرسە يېزىپ قويسىڭىز بولاتتى؛ لىۋ خېجېن هايات ۋاقتىدا سىزنىڭ ماقالىلىرىڭىزنى ناهايىتى سۆيۈپ ئوقۇيتتى» دېدى.

بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار ئىدى، مەن تەهرىرلىگەن ژۇرنال ـ سەھىپىلەر كۆپىنچە بېشى بار ئايىغى يوق بولغانلىقتىن بولسا كېرەك، بازىرى ناهايىتى كاسات ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ، شۇنچە جاپالىق تۇرمۇش ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپمۇ «دەشت ـ بايا‌ۋان»غا يىللىق مۇشتەرى بولغانلارنىڭ ئىچىدە شۇ قىز بار ئىدى. ئۆزۈمۇ ئازراق بىر نەرسە يېزىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى خېلى بالدۇرلار هېس قىلغاندىم، بۇنىڭ ئۆلگۈچى بىلەن هېچ ئالاقىسى بولمىسىمۇ، لېكىن هايات تۇرغانلار، بولغۇلۇق بوپتۇ دەپ قويىدىغانلا ئىش ئىكەن. ئەگەر «ئەرۋاھ» دېگەن نەرسىنىڭ بارلىقىغا هەقىقەتەن ئىشىنىدىغان

غان بولسامغۇ، ئەلۋەتتە تېخىمۇ كۆپ تەسەللى تاپقان بولاتتىم، بىراق شۇ كۈنلەردە بولار ئىش بوپتۇ، دېمەكتىن باشقا ئىلاج يوق.

لېكىن، مېنىڭ ھەقىقەتەن دەيدىغان گېپىم يوق. ياشاپ تۇرغان يېرىم زادىلا ئادەمزات دۇنياسى ئەمەس ئىكەن، دەپ قالدىم. 40 نەچچە نەپەر ياشىنىڭ قېنى ئەتراپىمدا يامراپ، نەپەسلىرىم قىسىلىپ، قاراشقا كۆزۈم، ئاڭلاشقا قۇلىقىم بارمايۋاتسا، يەنە نېمە دېيىش مۇمكىن؟ يىغا ئورنىدا قوشاق قوشۇش دەرد ـ ئەلەم بېسىلغاندىن كېيىن بولىدۇ. لېكىن، ئالىم ـ ئەدىب ئاتالمىش بىرنەچچەيلەننىڭ ۋەقەدىن كېيىنكى قۇۋلۇق ـ شۇملۇق سەپسەتىلىرى مېنى تېخىمۇ مەيۇسلەندۈردى. غەزەپ ئوتىدا ئۆرتەلدىم. ماڭا بۇ ئىنسانىيەتسىزلىك دۇنياسىنىڭ زۇلمەت قايغۇسى چوڭقۇر سېزىلمەكتە. ئەڭ زور ھەسرەتلىرىمنى بۇ ئىنسانىيەتسىزلىك دۇنياسىغا نامايان قىلايكى، ئۇلار مېنىڭ ئاھ ـ زارىمدىن ھۇزۇرلىنىدۇ، بۇ كېيىن ئۆلىدىغانلارغا ئەرزىمەس سەدىقە، ئۆلگەنلەرنىڭ ئەرۋاھىغا ھەدىيە بولغاي.

2

چىن باتۇرلار پاجىئەلىك ئىنسانىي ھاياتقا يۇزلىنىپ تۇرالايدۇ. چىلىق ـ چىلىق قانلارغا تېكىلىپ قارىيالايدۇ. بۇ — قانداق ھەسرەت چەككۈچىلەر ۋە بەختسىيارلار؟ ھالبۇكى، پەرۋەردىگار ھەممىشە چاكىنلارنىڭ غېمىنى يەپ، كونا داغلارنى ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن يۇيۇۋېتىپ، پەقەت سۇس قىزىل قان رەڭگىنىلا ۋە ئازغىنە قايغۇ ـ ھەسرەتنىلا قالدۇرىدۇ. بۇ سۇس قىزىل قان رەڭگى ۋە ئازغىنە قايغۇ ـ ھەسرەت ئىچىدە، ئادەملەرگە ۋاقتىنچە جان بېقىش ئىمكانىيىتىنى بېرىپ، بۇ ئادەمزات دۇنياسىغا ئوخشاپ تۇرىدىغان ئىنسانىيەتسىزلىك دۇنياسىنى ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق

دۇنيانىڭ ئاخىرلىشىدىغان ۋاقتىمۇ بولارمىكىنتاڭ!

بىز مۇشۇنداق دۇنيادا ياشاۋاتىمىز، ئازغىنە بىرنەرسە يېزىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئۆزۈممۇ خېلى بالدۇر ھېس قىلغانىدىم. 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ئۆتكىنىگىمۇ ئىككى ھەپتە بولۇپ قالدى، ئۇنتۇلدۇرۇش ئىلاھىمۇ ئاسماندىن چۈشەي دەپ قالغاندەك تۇرىدۇ؛ ماڭا ئەمدى ئازراق بىر نەرسە يېزىش زۆرۈر بولۇپ قالدى.

3

قەتل قىلىنغان 40 نەچچە ياشىنىڭ قاتارىدىكى لېۋخېجىن مېنىڭ ئوقۇغۇچىم ئىدى. ئوقۇغۇچى ـ دە، مەن بالدۇر شۇنداق ئويلايتتىم، شۇنداق دەيتتىم، ھازىر بولسا بۇ توغرىدا سەل ئارسالدى بولۇپ قالدىم، قىزغا ئۆزۈمنىڭ قايغۇ ـ ھەسرىتىمنى ۋە ھۆرمىتىمنى بېغىشلىشىم كېرەك. ئۇ «ھازىرغىچە جان بېقىپ كېلىۋاتقان مەن» نىڭ ئوقۇغۇچىم ئەمەس، ئۇ جۇڭگو ئۇچۇن ئۆلگەن جۇڭگو ياشلىرىدىن بىرى.

ئۇنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى ماڭا بىرىنچى قېتىم، يەنى بۇلتۇر يازنىڭ باشلىرىدا قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا يېڭىۋا خانىم مۇدىر بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار مۇختارىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ ئالتە نەپەر خىزمەتچىسىنى قوغلاپ چىقارغان چاغدا چىلىققانىدى. شۇلاردىن بىرى ئەنە شۇ قىز ئىدى؛ لېكىن مەن تونۇمايتتىم. تاكى كېيىنكى كۈنلەردىلا — ئېھتىمال، لېۋبەيجاۋ ئەر ـ ئايال چوماقچىلىرىنى باشلاپ كېلىپ ئۇلارنى مەكتەپتىن سۆرەپ چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن بولسا كېرەك — بىركىم ماڭا بىر ئوقۇغۇچىنى كۆرسەتىپ، لېۋ خېجىن دېگەن قىز ئەنە شۇ، دەپ ئېيتىپ بەردى. شۇ چاغدا مەن ئىسمى بىلەن جىسمىنى بىرلەشتۇرۇشكە مۇۋەپپەق بولدۇم ـ دە، كۆڭلۈمدە ھەيران بول-

دۇم. مەن ئادەتتە، زوراۋانلىققا تىز پۈكمەي، نۇرغۇن غالچىلىرى بولغان مۇدىرغا قارشى چىقالىغان ئوقۇغۇچى، قانداقلا بولمىسۇن، توسۇن - توسالغۇ بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. لېكىن، ئۇ دائىم كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى، ناھايىتى مۇلايىم ئىدى. تاكى زۇڭماۋ كوچىسىدىن خىلۋەت جاي تېپىپ، ئىجارىگە ئېلىنغان ئۆيدە دەرس باشلىغاندىن كېيىن، ئۇ مېنىڭ لېكسىيىلىرىمنى ئاڭلاشقا كېلىدىغان بولدى، شۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان پۇرسىتىمىز خېلى كۆپ بولدى، يەنىلا ھەمىشە كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى، ناھايىتى مۇلايىم ئىدى. مەكتەپ ئەسلىي قىياپىتىگە قايتتى، ئىلگىرىكى ئوقۇتقۇچىلار — خىزمەتچىلەر، ئەمدى ۋەزىپىمىز تۈگەپتۇ، دەپ كەينى - كەينىدىن خىزمەتتىن چېكىنىشكە ھازىرلىنىپ تۇرغان بىر ۋاقىتتا، ئۇنىڭ ئانا مەكتىپىنىڭ ئىستىقبالىغا قايغۇرۇپ، ھەتتا پەرىشان كۆزلىرىدىن ياش تۆككەنلىكىنى كۆرگەنىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى كۆرمىگەندەك قىلىمەن. قىسقىسى، مېنىڭ خاتىرەمدە، شۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش مەڭگۈ ئۈزۈلۈشىش بولۇپ قالدى.

4

18 - كۈنى سەھەردە مەن چۈشتىن بۇرۇن ئاممىنىڭ ھۆكۈمران مەھكىمىسىگە تەلەپ قويۇپ بارماقچى بولغانلىقىمدىن خەۋەر تاپقانىدىم؛ چۈشتىن كېيىن، ياساۋۇللار ئوق چىقىرىپتۇ، بىر - نەچچە يۈز ئادەم ئۆلۈپتۇ، يارىدار بوپتۇ، لېيۇ خېجېن قىزمۇ قىرغىنغا ئۇچرىغانلار قاتارىدا بار ئىكەن، دېگەن شۇم خەۋەر كەلدى. لېكىن، مەن بۇ مىش - مىش گەپلەردىن ناھايىتى گۇمانلاندىم. مەن ئەسلىدە جۇڭگولۇقلارنى قورقماستىن ئەڭ يامان مەنىدە ئۆلچەپ كەلگەن بولساممۇ، لېكىن پەسلىكتە، ياۋۇزلۇقتا بۇنداق

دەرىجىگە يېتىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەنىدىم. ھەمىشە كۆلۈمسىرەپ تۇرىدىغان مۇلايىم لېيۇ خېجېن قىزنىڭ مەھكىمە ئالدىدا ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق قانغا مىلەنگەنلىكىگە تېخىمۇ ئىشەنگۈم كەلمىدى.

لېكىن، راست ئىكەنلىكى شۇ كۈنىلا ئىسپاتلاندى، ئۇنى ئۇنىڭ ئۆز جەستى ئىسپاتلىدى. جەسەتنىڭ يەنە بىرى ياڭ دېچۈن قىزنىڭ ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىلا ئەمەس، ھەتتا قىينىاپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئىسپاتلىنىپ تۇرۇپتۇ، چۈنكى تېنىدە كالتەك - توقماقنىڭ ئىزلىرى بار ئىكەن.

لېكىن، دۈەن چىرۇي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇلارنى «توپىلاڭچى» دېگەن پەرمانى بار ئىكەن!

لېكىن، شۇنىڭ كەينىدىنلا، ئۇلار باشقىلار تەرىپىدىن پايدىلىنىلغان دېگەن سۆز - چۆچەك تارقالدى.

پاجىئەگە قاراشقا كۆزۈم چىدىمىدى: سۆز - چۆچەكنى ئاڭلاشقا تېخىمۇ تاقىتىم قالمىدى. ئەمدى مېنىڭ يەنە دەيدىغان نېمە گېپىم بولسۇن؟ مۇنقەرز بولۇۋاتقان مىللەتنىڭ ئۇن - تىنسىز بولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندىم. سۈكۈت، ھەي سۈكۈت! سۈكۈت ئىچىدىن پارتلاپ چىقمىغانلار، سۈكۈت ئىچىدە ھالاك بولىدۇ.

5

لېكىن مېنىڭ يەنە دەيدىغان گېپىم بار.

ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىدىم؛ ئاڭلىشىمچە، ئۇ قىز — لېيۇ خېجېن — شۇ چاغدا خۇشاللىق بىلەن ماڭغان، دەرۋەقە، ئۇ تەلەپ قويۇش ئۈچۈنلا بارغان، خالاس. سەل - پەللا جىگىرى بار ئادەمنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنداق تۇزاق - قاپقانلارنىڭ بارلىقىنى خىيالىغا

كەلتۈرمەيدۇ؛ لېكىن ھۆكۈمران مەھكىمىسى ئالدىدا ئوق تەگكەن، دۈمبىسىدىن كىرىپ، يۈرەك - باغرىنى ياندىن بۆسۈپ ئۆتكەن، ئەجەللىك يارىلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆلمىگەن. بىللە بارغان جاڭ جىڭشۇ قىز ئۇنى يۆلەشكە ئىنتىلگەندە، ئۇنىڭغا تۆت پاي ئوق تەگكەن، ئوقلارنىڭ بىرى تاپانچا ئوقى ئىكەن، ئۇ دەرھال يېقىلىپتۇ؛ بىللە بارغان جاڭ دېچۈن قىزمۇ ئۇنى يۆلەشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، ئۇنىڭغىمۇ ئوق تېگىپتۇ، ئوق سول يەلكىسىدىن كىرىپ، كۆكرىكىنىڭ سەل ئوڭ تەرىپىدىن چىقىپ كېتىپتۇ، ئۇمۇ دەرھال يېقىلىپتۇ. لېكىن، لىيۇخېجېن ئورنىدا ئولتۇرۇشقا ماجالى يەتكەنىكەن، ئۇنىڭ بېشىغا، كۆكرىكىگە بىر ئەسكەر ئىككى كالتەك ئۇرۇپتۇ - دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆلۈپتۇ.

ھەمىشە كۈلۈپ تۇرىدىغان مۇلايىم لىيۇ خېجېن قىز ھەقىقەتەن ئۆلدى، بۇ راست، بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆز جەستى دەلىل؛ تەمكىن، مېھرىبان جاڭ دېچۈن قىزمۇ ئۆلدى، بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆز جەستى دەلىل؛ خۇددى شۇنداق تەمكىن ۋە مېھرىبان جاڭ جىڭشۇ قىزلا ھازىر دوختۇرخانىدا پەريات چېكىپ ياتىدۇ. مەدەنىي ئادەملەر كەشپ قىلغان مىلتىقلاردىن تاراسلاپ ئوق يېغىۋاتقاندا ئۇچ قىزنىڭ مەردانە ئېلىشقانلىقى — كىشىنى نەقەدەر قاتتىق ھاياجانغا سالىدىغان ئۇلۇغۋارلىق - ھە! جۇڭگو ئەسكەرلىرىنىڭ ئانىلار ۋە بوۋاق بالىلارنى قىرغىن قىلىپ كۆرسەتكەن ئۇلۇغ خىزمەتلىرى، سەكسەكىز دۆلەت بىرلەشمە قوشۇنىنىڭ ئوقۇغۇچىلارنى قوراللىق جازالاشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى بەختكە قارشى مانا مۇشۇ بىرنەچچە پارچە قان داغلىرى بىلەن يوققا چىقىپ كەتتى.

شۇنداق بولسىمۇ، جۇڭگولۇق ۋە چەت ئەللىك قاتىللار ئەيمەنمەستىن غادىيىپ يۈرۈشۈپتۇ، ئۆزلىرىنىڭ يۈزلىرىدە قان داغلىرى تۇرغانلىقىنى بىلمەمدىكىنە ...

6

ۋاقىت توختىماي ئۆتۈۋېرىدۇ، كوچىلار ئىلگىرىكىدەكلا تىنچ، چەكلىك بىرنەچچە جان جۇڭگودا ھېچ نەرسە ئەمەس، ناھايىتى كۆپ بولسا، يامان نىيىتى يوق بىكارچىلارنىڭ قورسىقى تويغاندىن كېيىن قىلىشىدىغان پاراڭلىرىغا دەسمايە بولۇپ قالىدۇ ياكى يامان نىيەتلىك بىكارچىلار ئۇچۇن «سۆز - چۆچەك» ئۇرۇقى بولۇپ قالىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا چوڭقۇر ئەھمىيىتى، مېنىڭچە، ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك، چۈنكى بۇ ھەقىقەتەن قۇرۇق قول بىلەن تەلەپ قويۇشتىنلا ئىبارەت، ئىنسانلارنىڭ قانلىق جەڭلەر ئىچىدە ئىلگىرىلەش تارىخى خۇددى كۆمۈرنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئوخشايدۇ، ئۆز نۆۋىتىدە نۇرغۇن ياغاچ سېرىپ قىلىنسىمۇ نەتىجىدە كىچىككىنە بىر پارچە بولۇپ چىقىدۇ، لېكىن تەلەپ قويۇش بۇنىڭ جۇملىسىگە كىرمەيدۇ، قۇرۇق قول بىلەن تەلەپ قويۇش تېخىمۇ كىرمەيدۇ.

لېكىن، قانلىق داغ پەيدا بولغانىكەن، ئۇنىڭ كېڭىيىدىغانلىقى تەبىئىي. ھېچبولمىغاندا، قوۋم - قېرىنداشلىرىنىڭ، ئۇستاز بۇرادەرلىرىنىڭ، مەھبۇبلىرىنىڭ يۈرىكىنى داغلايدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزىللىقى سۇسلىشىپ كەتسىمۇ، كۈلۈمسىرەپ تۇرىدىغان مۇلايىم ئەسلىي چېھرىسى ئانچە - مۇنچە قايغۇ - ھەسرەت ئىچىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

تاۋ چېيەن: «چېكۇر ھەسرەت - نادامەتتە قېرىنداشى، قىلۇر داستان ئۆزگىلەرمۇ ھەر بارە، ئۆلدى - كەتتى بۇ كەلمىشكە نەچارە، جەستىگە بولۇر تاغلار يولداشى» دەپتىكەن. مۇبادا شۇنداق بولىدىكەن، شۇنىڭ ئۆزىمۇ كۈپايە.

7

مەن ئەسلىدە جۇڭگولۇقلارنى قورقماستىن ئەڭ يامان مەنىدە ئۆلچەپ كەلگەن، دېگەنىدىم. لېكىن، بۇ نۆۋەت بىرنەچچە ئىش مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقمىدى. بىرى — ھۆكۈمەت دائىرىلىرى شۇنچە ياۋۇز ئىكەن؛ يەنە بىرى — پىتنىخورلار شۇنچە پەسلىشىپ كېتىپتۇ؛ يەنە بىرى — جۇڭگو ئاياللىرى بالا ـ قازاغا يولۇققاندا شۇنچە مەردانە بولالايدىكەن.

جۇڭگو ئاياللىرىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغانلىقىنى بۇلتۇردىن تارتىپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈشكە باشلىدىم، ئۇلار ئاز ساندا بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ چېۋەرلىكى ۋە قەتئىيلىكى، ئېگىلمەس ـ سۇنماس جاسارىتى مېنى بىرقانچە قېتىم ھەيران قالدۇرغانىدى. بولۇپمۇ بۇ نۆۋەت ئۆزى قۇربان بولۇپ كېتىۋاتسىمۇ، ئوق يامغۇرى ئىچىدە بىر ـ بىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ياردەملەشكەنلىكى جۇڭگو قىزلىرىنىڭ جەسۇرلۇقىنى، سۇيىقەست، ھىيلە ـ نەيرەڭگە ئۇچراۋاتسىمۇ، بىرنەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان بوغۇلۇپ كېلىۋاتسىمۇ، بۇ جەسۇرلۇقىنىڭ ئاخىر يوقىلىپ كەتمىگەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. بۇ نۆۋەت ئۆلگەن ـ يارىدار بولغانلارنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بولغان ئەھمىيىتىنى سۈرۈشتۈرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئەھمىيىتى ئەنە شۇ بولسا كېرەك.

جان باقارلار سۇس قىزىل قان ئىچىدە غۇۋا ئۈمىدنى خىرە كۆرۈشى مۇمكىن؛ چىن باتۇرلار تېخىمۇ جاسارەت بىلەن ئالغا كېتىۋېرىدۇ.

ھەيھات، تىلىم گەپكە بارمايۋاتىدۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن لىيۇ خېجېن قىزنى خاتىرىلەيمەن!

4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

بىكار گەپ

1

ھۆكۈمەتكە تەلەپ قويۇش ھەرىكىتىنى ئەزەلدىن ماقۇل كۆرمەيمەن، ئۇنى ماقۇل كۆرمەسلىكىم 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىكىدەك پاجىئەلىك قىرغىنچىلىق يۈز بېرىپ قالارمىكىن دېگەن ئەندىشىدىنمۇ ئەمەس. مەن ئەزەلدىن بىزنىڭ جۇڭگو ئادەملىرىگە «نەشتەر قەلەمچى» لەرچە نەزەر سېلىپ كەلگەن بولساممۇ، ئۇنداق پاجىئەلىك قىرغىنچىلىقنى ھەقىقەتەن چۈشۈمدىمۇ كۆرمىگەنىدىم. بىزنىڭ جۇڭگو ئادەملىرىنى، غەپلەتكە پېتىپ قالدى، ۋىجدانى يوق، گەپ قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ، ئۇلار تەلەپكە، يەنە كېلىپ قۇرۇق قول بىلەن قىلىنغان تەلەپكە قۇلاق سالمايدۇ، دەپلا بىلەتتىم؛ ئۇلارنىڭ بۇ قەدەر تاش يۈرەك ۋە قانخورلۇق قىلىدىغانلىقىنى ئويلىماپتىكەنمەن. ئويلىغان بولساممۇ پەقەت دۇەن چىرۈي، جيادېياۋ، جاڭ شىجاۋ ۋە ئۇلارنىڭ جۈملىسىگە كىرىدىغانلارنىلا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم. 47 نەپەر ئوغۇل ـ قىزنىڭ جېنىنى پۈتۈنلەي ئالداپ ئالدى، ئۇلارنى گويا ئازدۇرۇپ ئۆلتۈردى.

بەزى بىرنېمىلەر — ئۇلارنى نېمىدەپ ئاتىسام بولار، ئويلاپ تاپالمىدىم — ئاممىنىڭ داھىيلىرى مەنىۋى جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك، دەيدۇ. ئۇ بىرنېمىلەر گويا، قولىدا ھېچ نەرسىسى بولمىغان ئاممىنى ئوققا تۇتۇش ھەقلىق، ھۆكۈمران مەھكىمىسىنىڭ ئالدى ئەسلىدە «ئۆلۈم بوسۇغىسى» ئىدى، ئۆلگەنلەر ئۆزىنى ئۆزى تۇزاققا تاشلىدى، دەپ تەن ئالماقتا. ئاممىنىڭ

داھىيلىرى دۇەن چىرۇي قاتارلىق بىرنەمىلەر بىلەن ئەسلىدىن نىيىتى بىر بولمىسا، ئۇلار بىلەن تىلمۇ بىرىكتۇرۇۋالمىغان تۇرسا، ئۇنداق ۋەھشىيلىك قىلىدىغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن؟! ئۇنداق ۋەھشىيلىكنى ئاز - پاز ئىنساپى بارلىكى ئادەم ھەرگىز خىيالىغا مۇ كەلتۇرۇپ باقمايدۇ.

مېنىڭچە، ئەگەر ئاممىنىڭ داھىيلىرىغا ئېيتىپ قويۇش توغرا كەلسە، مۇنداق ئىككى ئەيىبىنىلا قويۇش توغرا كېلىدۇ: بىرى — ئۇلار تەلەپ قويۇش ھەرىكىتىنى كارغا يارايدۇ دەپ قارىغان؛ يەنە بىرى — ئۇلار رەقىبلەرنى تولىمۇ ياخشى ئادەم، دەپ قارىغان.

2

لېكىن، يۇقىرىدىكىلەر يەنە ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىنكى گەپ. مەن ئويلايمەنكى، بۇ ۋەقە يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى، شۇنداق پاجىئەنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كېچىپ باقمىغان بولسا كېرەك؛ خىيالىغا كەچكەن بولسىمۇ، ھېچبولمىغاندا ئادەتتىكىدەك بىكار ئاۋارىگەرچىلىكتىن باشقا نەتىجە چىقمايدۇ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. پەقەت ئىلىملىك دانا ئادەملەرلا ئالدىن پەرەز قىلالايدۇ، تەلەپ قويۇش ھەرىكىتىنىڭ ئۆزى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

پروفېسسور چېن يۈەن ئۆزىنىڭ «قۇرۇق گەپ» لىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر بىز جىگەرلىك خوتۇن - قىزلارغا، بۇنىڭدىن كېيىن ئاممىۋى ھەرىكەتلەرگە ئاز قاتنىشىڭلار، دەپ مەسلىھەت بېرىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ، سىلەر بىزنى كۆزگە ئىلمايۋاتىسىلەر، دېيىشى تۇرغان گەپ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ ئازراقتۇقچە گەپ قىلىشتىن ئايىنىمىز. لېكىن، بالاغەت دەرىجىسىگە يەتمىگەن ئوغۇل - قىزلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ھەرىكەتكە قاتناشماسلىقىنى ئۈمىد قىلماي تۇرالمايمىز.» («ھازىرقى زامان ئەنزارى» نىڭ 68 - سانىغا قارالسۇن) نېمىشقا؟ چۈنكى، ھەرقانداق ھەرىكەتكە قاتنىشىپ قالسا، خۇددى بۇ قېتىمقىغا ئوخشاش، «ئوق يامغۇرى خەۋپىگە دۇچ كېلىپ قالىدۇ، ئاياغ ئاستى بولۇپ ئۆلۈش، ياردار بولۇش دەردىنى تارتىدۇ» مىش.

بۇ نۆۋەت 47 جانىنىڭ بەدىلىگە پەقەت مۇنداق بىرلا چۈشەنچىنى ھاسىل قىلدۇق: دۆلىتىمىزنىڭ ھۆكۈمران مەھكىمىسى ئالدى «ئوق يامغۇرى» ياغىدىغان جاي، ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن ئۇ يەرگە بېرىش توغرا كەلسە، بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئۆز رازىلىقى بىلەن بارغان دۇرۇس.

مېنىڭچە، «جىگەرلىك، خوتۇن - قىزلار» ۋە «بالاغەتكە يەتمىگەن ئوغۇل - قىزلار» مەكتەپتىكى تەنھەرىكەت يىغىنلىرىغا قاتناشسا، ئانچە چوڭ خەۋپكە ئۇچرىماس. «ئوق يامغۇرى» ئىچىدە تەلەپ قويۇپ بېرىشنى بولسا، بالاغەتكە يەتكەن جىگەرلىك ئەر-كەكلەرنىڭمۇ ئېسىدە بولسۇنكى، بۇنىڭدىن كېيىن بەس قىلىش كېرەك!

مانا ھازىر ئەھۋال شۇنداق بولۇۋاتىدۇ. بىرنەچچە پارچە شېئىر، ماقالىدىن، بەزى پاراڭدىن باشقا نەرسە چىققىنى يوق. بىرنەچچە مەشھۇر ئادەم قايسىبىر دائىرىلەر بىلەن ئۆلگەنلەرنى كۆمىدىغان يەر توغرىسىدا سۆزلىشىۋاتىدۇ؛ دېمەك، چوڭ دائىرىلىك تەلەپ قويۇش ھەرىكىتى كېچىك ھەرىكەتكە ئايلىنىپ قالدى. دەپنە قىلىش، تەبرىكى، ئىشنىڭ ھەممىدىن مۇھىمى يىغىشتۇرۇلۇشى. لېكىن، ئۆلگەن 47 نەپەر ئادەمنىڭ گويا قېرىپ ئۆلگەندە دەپنە قىلىشقا ئورۇن تاپالمايلا قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، ئاتايىتەن بىرەر پارچە پاشالىق يەرنى تالاشقاندەك بىر ئىش قىلغانلىقى تولىمۇ ئەجەبلىنەرلىك بىر ئىش. يىراقتىكى «تولۇنئاي» ناملىق گۈرىستاندىن گەپ ئاچماي تۇرايلى، شۇنچە يېقىن يەردىكى

«مەڭگۈ هايات» ناملىق گۈرىستاندا تۆت شېھىتنىڭ قەبرىسى ئالدىدىكى خاتىرە تاشلىرىنىڭ ئۈچى تېخىچە بىرەرمۇ خەت ئويۇلمىغان هالدا تۇرۇپتۇ.

ئۆلگەنلەر هايات ئادەملەرنىڭ قەلبىگە دەپنە قىلىنمايدىكەن، ئۇلارنىڭ جىلىك ئۆلگىنى شۇ.

3

ئىسلاهاتتا، تەبىئىيكى، قان تۆكۈلۈشتىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ، لېكىن قان تۆكۈلگەنلىكىنى ئىسلاهات دېگىلى بولمايدۇ. قانىنى سەرپ قىلىشتا، خۇددى پۇل سەرپ قىلغانغا ئوخشاش، بېخىللىق قىلغىلىغۇ بولمايدۇ، ئىسراپ قىلىشمۇ زادىلا يارىمايدۇ. بۇ قېتىم قۇربان بولغانلارغا ناهايىتى ئېچىنىمەن.

شۇنداق تەلەپ قويۇش هەرىكىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن توختىتىلغىنى ياخشى.

هۆكۈمەتكە تەلەپ قويۇش هەرىكىتى هەرقانداق دۆلەتتە بولۇپ تۇرىدىغان، ئۇلۇم هادىسىلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدىغان ئەهۋال ئىدى، بىراق بىزگە مەلۇم بولدىكى، جۇڭگودا، تاكى «ئوق يامغۇرى»نى يوقاتمىغۇچە، ئەهۋال بۆلەكچە بولىدۇ. مۇنتىزىم جەڭ ئۇسۇلىنىمۇ رەقىب باتۇر بولغان شارائىتتىلا قوللىنىش كېرەك. خەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرلىرى هەر هالدا ئىنسانلاردا قەدىمىي ئىنساپ ـ تەۋپىق تېخى كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەن دەۋر بولسا كېرەك؛ كەچۈرۈڭلار، جەڭنامىدىن بىر تەمسىل كەلتۈرەي: شۇي چۇ مەيدانغا يالىڭاچ چۈشكەن چاغدىمۇ بىرنەچچە پاي ئوق يەپتىكەن. جىن شىڭتەن بولسا: «كىم سېنى يالىڭاچلىنىڭ دەپتۇ؟» دەپ ئۇنى مەسخىرە قىلغانىكەن.

هازىرقىدەك نۇرغۇن قورال ـ ياراغ كەشپ قىلىنغان دەۋردە

سوقۇش بولۇپ قالسا، ئاكوپ جېڭى قوللىنىلىدۇ. ئاكوپتا تۇرۇپ جەڭ قىلىش جانىنى ئاياش ئەمەس، بەلكى جانىنى زايە قىلماسلىق، چۈنكى جەڭچىلەرنىڭ جېنى — هاياتى قىممەتلىك، جەڭچى كۆپ بولمىغان يەردە بۇ جان تېخىمۇ قىممەتلىك. قىممەتلىك دېگەن سۆز «قەدىرلەپ ئۆيدە ساقلاش» دېگەن سۆز ئەمەس، ئازغىنە دەسمايىدىن ناهايىتى كۆپ ئۇنۇم ئېلىش، هېچبولمىغاندا چىقىمنى تۆلۈۋېلىش دېگەن سۆز. بىر دۇشمىنىڭنى قان دەريا سىدا غەرق قىل، بىر قۇسۇرۇڭنى قېرىنداشلىرىڭنىڭ جەستى بىلەن ياپ، دېگەن سۆز جانغا ئەسقاتمايدىغان كونا گەپ بولۇپ قالدى؛ بۇ، يېڭى تاكتىكا نۇقتىئىنەزىرى بىلەن قارىغاندا، تولىمۇ چوڭ زىيان.

بۇ قېتىم ئۆلگەنلەرنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇرغان خاسىيىتى شۇكى، بىرمۇنچە بىرنېمىلەرنىڭ ئادەم نىقابىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرغىمۇ سىغمايدىغان ئوغا يۇرىكىنى ئاشكارىلاپ، داۋاملىق جەڭ قىلغۇچىلارغا باشقا ئۇسۇل بىلەن جەڭ قىلىش يولىنى ئۆگىتىپ قويدى.

4 ـ ئاينىك 2 ـ كۈنى

«قىزىللارغا زەربە بېرىش» مىش

بېيجىڭ بىلەن تېەنجىن ئارىلىقىدا بىرمۇنچە چوڭ - كىچىك جەڭلەر بولدى، بۇ جەڭلەردە نۇرغۇن ئادەم ئۆلۈپ كەتتى، بۇنىڭ دىن مەقسەت، «قىزىللارغا زەربە بېرىش» ئىمىش. ھۆكۈمران مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدا تەلەپ قويۇپ بارغانلاردىن 47 ئادەمنى ئوققا تۇتۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى، 100دىن ئارتۇق ئادەمنى يارىدار قىلغانلىقى، «قوزغىلاڭچىلارغا باشلامچىلىق قىلغان» شۇي چېەن قاتارلىق بەش ئادەمنى ئۇچرىغان يەردە تۇنقۇن قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەنلىكىمۇ «قىزىللارغا زەربە بېرىش» ئۇچۇنمىش. لياۋنىڭدىن ئۇچقان ئايروپىلانلارنىڭ بېيجىڭ ئۈستىگە ئۇچ قېتىم كېلىپ بومبا تاشلاپ، ئىككى ئايالنى ئۆلتۈرگەنلىكى، بىر كۆچۈكنى يارىدار قىلغانلىقىمۇ، «قىزىللارغا زەربە بېرىش» ئۇچۇنمىش.

بېيجىڭ بىلەن تېەنجىن ئارىلىقىدىكى جەڭلەردە ئۆلگەن ئەسكەرلەر، بېيجىڭدا بومبىدا ئۆلگەن ئىككى ئايال ۋە بومبىدا يارىلانغان بىر كۆچۈك «قىزىل» لاردىنمۇ، ئەمەسمۇ، بۇ ھەقتە «ئوچۇق بۇيرۇق» يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن پۇقراغا مەلۇم ئەمەس. ھۆكۈمرانلار مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدا ئوققا تۇتۇلغان 47 ئادەم توغرىسىدا بولسا، بىرىنچى «ئوچۇق بۇيرۇق» تا «سەۋەن زەخمەت يەتكۈزۈلۈپ تۇ» دېيىلگەن؛ پايتەختتىكى يەرلىك تەپتىش نازارىتىنىڭ ئالاقىسىدە «بۇ قېتىمقى تەلەپ قويۇش يىغىنىنىڭ مەقسىتى توغرا ئىكەن، ناتوغرا ھەرىكەتلەرمۇ بولمىغان» دېگەن گەپلەرمۇ بار ئىدى.

كەن؛ گوۋۇيۈەن يىغىنىمۇ «ئوبدان نەپىقە بەرمەكچى» بوپتۇ. بىراق، شۇي چېەنلەر باشلامچىلىق قىلغان «قوزغىلاڭچى» لار قېنى؟ ئۇلارنىڭ ئوق ئۆتكۈزمەيدىغان تۇماری بارمىكەن؟

قىسقىسى، «زەربە بېرىش» نى «بەردى»، بىراق «قىزىللار» نەگە كەتتى؟

«قىزىللار» نىڭ نەگە كەتكەنلىكى توغرىسىدا ھازىرچە گەپ ئاچماي تۇرايلى. ئاخىر، «شېھىت» لەر دەپنە قىلىندى، شۇي چېەنلەر قېچىپ كېتىپ، روسىيىنىڭ تۆلەم پۇلىنى قايتۇرۇش ھەيئىتىنىڭ ئىككى نەپەر ئەزاسىنىڭ ئورنى بوشىدى. 6 - كۈنى چىققان «بېيجىڭ گېزىتى» دە مۇنداق دەپتۇ. «تۇنۇگۈن توققۇز مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە خادىملىرى كېچەشمىسىنىڭ ۋەكىللىرى سىياسىي قانۇن ئۇنىۋېرسىتېتىدا يىغىن ئاچتى، يىغىن رەئىسى چا لىيەڭجاۋ ئاۋۇال ئالدىنقى كۈنى روسىيىنىڭ تۆلەم پۇلىنى قايتۇرۇش ھەيئىتىنى قايتا تەشكىل قىلىش توغرىسىدا مائارىپ ۋەزىرى خۇ رېنيۈەن بىلەن مەسلىھەتلەشكەنلىكىنى دوكلات قىلدى؛ ئاندىن كېيىن مەلۇم بىر ۋەكىل سۆزگە چىقتى، ئۇنىڭ سۆزىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى مۇنداق: ھۆكۈمەت بۇ نۆۋەت ھەيئەت ئەزالىقىغا تاشقى ئىشلار، مائارىپ، مالىيە ۋازارەتلىرىنىڭ ئەمەلدارلىرىدىن قويماقچى بولۇۋاتىدۇ، بۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك، بىز شۇ ئەمەلدارلارنىڭ سالاھىيىتىگە قارشى ئەمەسمىز، روسىيىنىڭ تۆلەم پۇلىنىڭ تولىمۇ كۆپلۈكىگە، جۇڭگونىڭ مائارىپ ساھەسىنىڭ شۇ پۇلغا تولىمۇ قاتتىق باغلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىغا قارشىمىز...»

يەنە بىر خەۋەرمۇ چىقتى، ئۇنىڭ ماۋزۇسى مۇنداق: «بەش خۇسۇسىي ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ روسىيىنىڭ تۆلەم پۇلىنى قايتۇرۇش ھەيئىتىگە دەققەت قىلماقتا».

47 نەپەر ئادەمنىڭ ئۆلگەنلىكى «جۇڭگونىڭ مائارىپ ساھە-

سى» گە قالتىس چوڭ خىزمەت كۆرسىتىپتۇ. «ئوبدان نەپىقە بەرمەكچى» بولسا، كىممۇ ياق دېسۇن؟!

بۇنىڭدىن كېيىن، «جۇڭگونىڭ مائارىپ ساھەسى» دە ئۆزىگە يات بولغانلار ھەر ھالدا «رۇبلىچىلار» دەپ ئاتالمايدىغان ئوخشاش-مامدۇ؟

غۇنچىسىز قىزىلگۈل — 3

1

تېخىنچىنگە توپلىنىپ قالغان قەغەزلەرنى بېيجىڭغا توشۇپ كېلىشكە مۇمكىن بولمايۋاتىدۇ، دېمەك، كىتاب بېسىش ئىشىمۇ ئۇرۇشنىڭ تەسىرىگە قاتتىق ئۇچراۋاتىدۇ؛ كونا پارچە تەسىراتلىرىمنىڭ توپلىمى «سايۇەن» نىڭ مەتبەئىگە بېرىلگىنىگە ئىككى ئاي بولۇپ قالدى، تېخى يېرىمىمۇ تىزىلغىنى، كوررېكتور قىلىنغىنى يوق. ئەپسۇسكى، بۇ كىتاب توغرىسىدا ئالدىن چىقىرىلغان ئېلان پروفېسسور چېن يۈەننىڭ مۇنداق بىر «ئەكسى ئېلان» چىقىرىشىغا زامىن بولدى:

«لۇشۈن ئەپەندىنىڭ ئىنسانىي سۈپىتىنى ھۆرمەت قىلىمىغانلىقىم تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ھېكايىلىرىنىمۇ ياخشى ئەمەس دەپ ئېيتالمايمەن؛ ئۇنىڭ ھېكايىلىرىنى ياراتقانلىقىم ئۈچۈن، باشقا ماقالىلىرىنىمۇ ماختىيالمايمەن. مېنىڭچە، ئۇنىڭ پارچە تەسىراتلىرى، «ئىسسىق شامال» دېكى ئىككى ـ ئۈچ پارچە ماقالىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھەقىقەتەن بىرەر قېتىم ئوقۇپ بېقىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ.» (ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى» نىڭ 71 ـ سانىدىكى «قۇرۇق گەپ» كە قارالسۇن)

بۇ نېمىدېگەن ئادىللىق! بۇ گەپچە مەنمۇ «ھازىرقى كۈندە بۇرۇنقىغا يەتمەيدۇ» غان بولۇپ قاپتىمەن ـ دە. «سايۇەن» نىڭ

بازىرى «ئىسىق شامال» نىڭكىدىن كاساتراق بولىدىغان ئوخشايدۇ. مېنىڭ ھېكايە يېزىشىم «ئىنسانىي سۈپەت» لىرىم بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىكەن. «ئىنسانىي سۈپىتى يوق» ماقالىلەر خۇددى گېزىت خەۋەرلىرىگە ئوخشاش، ئەكسىچە، پروفېسسورغا «ياراپ» كېتىدىكەن. جۇڭگو يەنە كۇندىن - كۇنگە غەلىتىلىشىپ كېتىۋاتقان ئوخشايدۇ؛ شۇنداق بولسىمۇ، «ھەقىقەتەن بىرەر قېتىم ئوقۇپ بېقىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ» غان پارچە تەسىراتلار ئېھتىمال مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋېرەر.

2

«Don Quijote» نامىلىق مەشھۇر ھېكايىنى يازغان M. de Cervantes ئەپەندىنىڭ كەمبەغەل ئىكەنلىكى راست؛ لېكىن ئۇنى قەلەندەرگە ئوخشىتىش جۇڭگو ئالىملىرى ئىچىدە ئالاھىدە تارقىلىپ يۈرگەن ئۆسىمك سۆز. ئۇنىڭ يېزىشچە، Don Quijote باتۇرلار ھەققىدە يېزىلغان ھېكايىلەرنى كۆرۈۋېرىپ ساراڭ بولۇپ قالغان، شۇنىڭ بىلەن ئۆزى ناھەقچىلىككە قارشى تۇرىدىغان باتۇر بولۇۋالغانىكەن. ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى ئۇنىڭ ساراڭ بولۇپ قالغانلىقىغا كىتاب زامىن بولغانلىقىنى بىلىپ، يان قوشنىسى بولغان بىر ساتىراشنى تەكلىپ قىلىپ تەكشۈرتۈپتۇ؛ ساتىراش بىرنەچچە پارچە ياخشى كىتاب ئىلغاپ قالدۇرۇپ قويۇپ، قالغانلىرىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ.

كۆيدۈرۈۋەتكەن بولسا كېرەك، ئېنىق بىلمەيمەن، قانچە خىلىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمەن. شۇنداق ئويلايمەنكى، ئىلغانغان «ياخشى كىتاب» لارنىڭ يازغۇچىلىرى ئۆز ۋاقتىدا شۇ ھېكايىدە تەسۋىرلەنگەن كىتابلارنىڭ تىزىمىنى كۆرۈپ، يۈزى قىزارغان ھالدا ھىجايغان بولۇشى ئېھتىمال.

جۇڭگو كۇندىن - كۇنگە غەلىتىلىشىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئەستاغپۇرۇللا، بىزنىڭ ھەتتا «ھىجىيىش» نىمۇ مۇمكىن بولمايۋاتىدۇ.

3

كىمدۇر بىرى ماڭا باشقا بىر ئۆلكىدىن تېز پوچتا بىلەن خەت ئەۋەتىپ، تىنچ - ئامانلىقىمنى سوراپتۇ. ئۇ بېيجىڭنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەكچىكە، ئۆسىمك سۆزلەرگە ئالدىنىپ قاپتۇ.

بېيجىڭدىكى ئۆسىمك سۆزچى گېزىتلەر يۈەن شىكەي پادىشاھ بولغان، جاڭ شۈن پادىشاھلىقىنى تىرىلدۈرگەن، جاڭ شجاۋ «مەكتەپ ئىستىلىنى رەتكە سالغان» چاغلاردىن تارتىپ بىر سەنەمگە دەسسەپ كېلىۋاتىدۇ، ئەزەلدىن شۇنداق ئىدى، ھازىرمۇ شۇنداق.

بىرىنچى قەدەمدە: مەلۇم تەرەپ مەلۇم مەكتەپنى پېچەتلىمەكچى، پالانى - پوكۇنلارنى قولغا ئالماقچى، دەيدۇ. بۇ، مەلۇم مەكتەپ ۋە مەلۇم ئادەملەرنى چۆچۈتۈپ قويۇش ئۈچۈن پەيدا قىلىنغان ئۆسىمك سۆز.

ئىككىنچى قەدەمدە: مەلۇم مەكتەپ قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ، مەلۇم ئادەملەر قېچىپ كېتىپتۇ، دەيدۇ. بۇ، مەلۇم تەرەپنى قۇتراتقىلى ئۈچۈن پەيدا قىلىنغان ئۆسىمك سۆز.

يەنە بىر قەدەمدە: مەلۇم تەرەپ A مەكتەپنى ئاختۇرۇپتۇ، ئەمدى B مەكتەپنى ئاختۇرىدىكەن، دەيدۇ. بۇ، B مەكتەپنى ۋەھىمىگە سالغىنى، مەلۇم تەرەپنى قۇتراتقانلىقى.

«ئۆمرىدە يامان ئىش قىلمىغان ئادەم يېرىم كېچىدە ئىشىكى قېقىلسىمۇ چۆچۈمەيدۇ» دېگەن ماقال بار. B مەكتەپنىڭ خۇدۇكى

يوق ئىكەن، ئۇنى قانداقمۇ چۆچۈتەلىسۇن؟

لېكىن، سەۋر قىلىڭ، تېرىكمەڭ. يەنە بىر قەدىمىمۇ بار، يەنى: B مەكتەپ تۈنۈگۈن كېچە تاڭ ئاتقۇچە قىزىل كىتابلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ، دەيدۇ.

شۇنىڭ بىلەن A مەكتەپ، ئاختۇرغىنى يوق، دەپ تۇزىتىش بېرىدۇ؛ B مەكتەپ، ئۇنداق كىتابلىرىمىز يوق، دەپ تۇزىتىش بېرىدۇ.

4

شۇنىڭ بىلەن ھەتتا ھامىي مۇخبىرلارمۇ، ئالىي مەكتەپلەرنىڭ قاقۇاش مۇدىرلىرىمۇ «ئالتە دۆلەت مېھمانخانىسى»غا كۆچۈپ كىرىۋالىدۇ، ئادالەت توغرىسىدا سۆزلەيدىغان چوڭ گېزىتلەرمۇ ژۇرنىلىسىنى ئېلىۋېتىدۇ، مەكتەپلەرنىڭ بوتكىلىرىمۇ «ھازىرقى زامان ئەنزارى»نى ساتمايدىغان بولىدۇ. دېمەك، ياخشىسىمۇ، ياماننىمۇ تەڭ يوقىلىپتۇ دېگەندەك بولىدۇ.

ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمايدۇ، دەپ ئويلايمەن. پىتنە - ئىغۋا دېگەن نەرسە ھەقىقەتەن پىتنە - پاساتچىلارنىڭ ئۆز كۆڭلىدە ئازرۇ قىلغان پاكىتلىرى؛ بۇنىڭدىن بىر قىسىم ئادەمنىڭ ئىدىيىسىنى ۋە ھەرىكىتىنى بىلىۋالالايمىز.

5

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 9 - يىلى 7 - ئايدا خېبەي - ئەنخۇي ئۇرۇشى باشلاندى؛ 8 - ئايدا ئەنخۇي قوشۇنى تارمار بولۇپ، شۇي شۇجېڭ قاتارلىق تۇققۇز ئادەم ياپونىيە ئەلچىخانىسىغا پاناھ تىلەپ كىرىۋالدى. شۇ چاغدا ۋەزىيەتنىڭ قاتتىق - كۆزنىگە ئوسما

قويىدىغان ئازغىنە بىر شەيتانلىقمۇ بار ئىدى، يەنى بەزى ئالىي-جاناپلار — ھازىرقى ئالىيجاناپلار ئەمەس — خېبەي گۇرۇھىدىكى ھەربىيلەرگە، ئىسلاھاتچىلارنى قىرىپ تاشلاڭلار، دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدى. ئاخىر نەتىجە چىقىرىشالمىدى، شۇ ئەھۋالمۇ كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن ئاللىقاچان چىقىپ كەتتى.

لېكىن، شۇ يىلى 8 - ئايدا چىققان «بېيجىڭ گېزىتى»نى ۋاراقلاپ باقىدىغان بولساق، شۇنداق بىر چوڭ ئېلاننى ئۇچرىتالايمىز، ئۇنىڭدا: ئۇلۇغ قەھرىمانلار غەلىبە قىلغاندىن كېيىن بىدەتلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلىشى كېرەك، مۇرتەتلەرنى قىرىپ تاشلىشى كېرەك، دەيدىغان كونا پېتىدىن چۈشمىگەن مەشھۇر سۆزلەر بار.

شۇ ئېلاندا ئىمزا بار، بۇ يەردە ئۇنى ئېچىپ ئېيتىشنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق. لېكىن، ھازىرقى ۋاقىتتا قاراڭغۇ بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردىلا يۈرىدىغان ئۆسەك سۆزچىلەرگە قارىغاندا، شۇ ئېلان كىشىلەردە «ھازىر بۇرۇنقىغا يەتمەيدۇ» دېگەن تەسىراتنى پەيدا قىلماي قالمايدۇ. مەن ئويلايمەنكى، بۇنىڭدىن 100 يىل بۇرۇن ھازىرقىدىن ياخشى ئىدى، بۇنىڭدىن 1000 يىل بۇرۇن بۇنىڭدىن 100 يىل ئىلگىرىكىدىن ياخشى ئىدى، بۇنىڭدىن 10 مىڭ يىل بۇرۇن بۇنىڭدىن 1000 يىل ئىلگىرىكىدىن ياخشى ئىدى... دېگەن گەپ بولۇپمۇ جۇڭگودا ھەق راست بولسا كېرەك.

6

گېزىت - ژۇرناللارنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا، ياشلارغا قارىتىلغان پەند - نەسىھەتلەر، يەنى: خەت پۈتۈلگەن قەغەزلەرنى دەسسىمەڭلار، مىللىي ئىلىمگە كۆڭۈل بېرىڭلار، ئىبسېن ئۇنداق، رومەين روللاند مۇنداق، دېگەن سۆزلەر دائىم ئۇچراپ قالىدۇ. ۋاقتى بىلەن يېزىقى بىر - بىرىگە ئوخشاش بولمىسىمۇ،

لېكىن ماھىيىتى، خۇددى ياش ۋاقتىمدا ئاقساقال قېرىلاردىن ئاڭلىغان پەند ـ نەسىھەتلەرگە ئوخشاش، قۇلىقىمدا تۇرۇپتۇ.

مانا بۇ «ھازىرقىسى بۇرۇنقىسىغا يەتمەيدۇ» غانلىقىنىڭ ئەكسى دەلىلى بولسا كېرەك. لېكىن، جاھاندا ئادەتتىن تاشقىرى ئىشلارمۇ بولىدۇ، يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئەھۋاللارمۇ ئادەتتىن تاشقىرى ئىشلار قاتارىغا كىرسە كېرەك.

يېڭى قىزىلگۈل

— لېكىن يەنىلا غۇنچىسىز

«تىل رېشتىسى» شەكىل جەھەتتە ئوتتۇرا ھەجىملىك نۇسخىغا ئۆزگەرتىلىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن، مېنىڭمۇ كونا ماۋزۇنى ئىشلەتكۈم كەلمەي، ئالاھىدە غەيرىتىم كېلىپ، «يېڭى قىزىلگۈل»نى يازغوم كەلدى.

— مانا ئەمدى غۇنچىسى ئېچىلار؟

—ھىم ـ م ـ م، ھىم ـ م ـ م، ۋاي تاڭەي.

ئۆزۈمۈ مەن ئومۇمەن ئۆزۈمنى ئاساس قىلسام كېرەك، دەپ خېلى بۇرۇنلا بىرئاز سەزگەنىدىم. توختالغان داۋالىرىم بولسا «مېنىڭچە» دېگەن داۋلى؛ يازغان ئەھۋاللىرىم بولسا ئۆزۈم كۆرگەن ئەھۋاللار. ئۆرۈك بىلەن شاپتۇل بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇن چېچەكلىگەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىغان بولساممۇ، لېكىن ئۇنى كۆرمىگەن بولسام، ئۆرۈك ۋە شاپتۇل چېچىكى بار دەپ قارىمايمەن.

«بىراق ئۇ نەرسىلەر مەۋجۇت،» دەر ئالىملار.

خوپ! مەۋجۇت بولغان بولسا بوپتۇ. — مانا بۇ، مېنىڭ ئالىملارغا ھۆرمەت بىلەن بېرىدىغان جاۋابىم.

«ئادالەت»نى سۆزلەيدىغان بەزىبىر ئادەم مېنىڭ پارچە تەسىراتلىرىمنى، بىرەر قېتىم ئوقۇپ كۆرگۈچىلىكى يوق، دەيدۇ.

شۇنداق بولۇشى چوقۇم. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئادەم مېنىڭ پارچە تەسىراتلىرىمنى ئوقۇيدىغان چاغدا، ئاۋۋال ئەرۋاھى — ئەگەر ئەرۋاھى بولىدىغان بولسا — ئۇچۇپ كېتىدۇ. مېنىڭ سۆزلىرىم «ئادالەت»نى سۆزلەيدىغان ئادەمگە ياقىدىغان بولسا، مەنمۇ «ئادالەتنى ساقلاپ قېلىش ھەيئىتى»نىڭ ئەزاسى بولۇپ قالغان بولماي-مەنمۇ؟ مەنمۇ شۇ ئادەمنىڭ ئۆزى ۋە باشقا ئەزالىرىدىن بولۇپ قالمامدىمەن؟ مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئۇلارنىڭ سۆزى بولۇپ قالما-مدۇ؟ بىرمۇنچە ئادەم ۋە بىرمۇنچە سۆز بىر ئادەمنىڭ ۋە ئوخشاش بىر سۆزنىڭ ئۆزى بولۇپ قالمامدۇ؟

ئادالەت پەقەت بىر بولىدۇ. لېكىن، ئاڭلىشىمچە، ئادالەتنى ئۇلار ئاللىقاچان ئەكېتىشىپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا ھېچ نەرسە قالماپتۇ.

ھازىر «بېيجىڭ شەھىرىدىكى چەت ئەل بايراقلىرى» ناھايى-تى كۆپىيىپ كەتكەن بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار: «... دۇڭجياۋ مېنشياڭ كوچىسىنىڭ دائىرىسىدىن باشقا يەرلەردە مەيلى جۇڭگو ئادەملىرى بولسۇن، مەيلى چەت ئەل ئادەملىرى بولسۇن، چەت ئەللەرنىڭ دۆلەت بايراقلىرىنى جان ۋە مال - مۇلۇكنى قوغداش تۇمارى قىلالمايدۇ» دەپ پىغان قىلماقتا.

راست شۇنداق. «جان ۋە مال - مۇلۇكنى قوغداش تۇمارى» ئورنىدا ئۆزىمىزنىڭ «قانۇن»لىرىمىز بار.

ئەگەر كۆڭۈل تىندۇرالمىسىڭىز، تېخىمۇ پۇختا بايراقنى، يەنى قىزىل 卐 بەلگىلىك بايراقنى ئىشلىتىڭ. جۇڭگوغىمۇ، چەت ئەلگىمۇ تەن ئەمەس، «ھاياسىزلىق» بىلەن ھايادىنمۇ خالىي تۇرىدىغان بۇ بايراق ھەقىقەتەن ياخشى!

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىن بۇيان، «دۆلەت ئىش-لىرىدىن ئېغىز ئاچما» دېگەن شوئارلار قاۋاقخانا ۋە ئاشپۇزۇللارغا

چاپلانغانىدى، تېخىچە ئۆرۈمە چاچ بىلەن بىللە يوقالغىنى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، بەزى چاغلاردا، قەلەم تەۋرىتىدىغان ئادەملەر تىت - تىت بولۇپ قالىدۇ.

لېكىن، شۇنداق چاغدا يەنە بىرخىل قىزىق بىر نەرسىنى، يەنى باشقىلارنىڭ يازغۇچىلىق تۇپەيلىدىن بالا - قازاغا يولۇقۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ يازغان بىرنېمىلىرىنى ئۈچرىتىش مۇمكىن.

دانا ئادەمنىڭ گەپ - سۆزلىرىمۇ كۇندىن - كۈنگە دانالىشىپ كېتىپتۇ. ئۇ: 3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىغان ئوقۇغۇچىلارغا ئېچىنىز ئاغرىيدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەسلىدە بارغۇسى يوق ئىدى، بىراق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قۇتراتقىشىغا بېرىلىپ كەتكەن، دەيدۇ. ئۇ: «سوۋېت روسىيەسىنىڭ پۇلىنى ۋاستە - بىۋاستە سەرپ قىلغان ئادەم»لەرنىڭ دەردى - ھالى چۈشىنىشلىك، چۈنكى «ئۇلار ئۆزلىرى ئاچ قالسىمۇ، خوتۇن، بالا - چاقىلىرىنى ئاچ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنىمايدۇ - دە!» دەيدۇ.

A نى بىر چەتتە قالدۇرۇپ، B نى ئورنىغا ئىتتەرگەن؛ ھالىغا يەتكەنۇ، جىنايىتىنى مانا دەپ كۆرسەتكەن؛ بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ھەربىرىدە ۋە تەشەببۇسلىرىنى بىر تىپىن قىلىۋەتكەن.

لېكىن، ئاڭلىشىمچە، جاۋ زىئاڭنىڭ سىزغان ئاتلىرى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئەينەكتە ئەكس ئەتكەن قىياپىتى ئىكەن.

«خوتۇن، بالا - چاقىلىرىنى ئاچ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنىمايدۇ» غانلىقى ئۈچۈن، «تۇغۇتنى چەكلەش مەسلىسى»نىڭ كېلىپ چە-قىشى تەبىئىي. لېكىن، ئىلگىرى م. سانگىر خانىم جۇڭگوغا كەلگەندە «بەزى جىگەرلىك ئەربابلار»، ئۇ جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ نەسلىنى قۇرۇتماقچى، دەپ زارلانغانىدى.

ھازىر سالتاڭچىلىققا، تۇلچىلىققا نۇرغۇن ئادەم قارشى، تۇ-

غۇتنى چەكلەشمۇ ئاقمايدۇ. ھېچ نەرسىسى يوق گاداي تۆرە ئۇ-چۇن، مېنىڭچە، ھەممىدىن ياخشى ئۇسۇل بىرەر باي ئايالنى خوتۇن قىلىپ ئېلىش بولسا كېرەك.

بۇنىڭ ئۇسۇلىنى تولۇقى بىلەن ئۆگىتىپ قويماي: لېكىن، ئاغزىڭىزدا «كۆڭلۈم چۈشكەن» لىكى ئۈچۈن ئالدىم، دېيىشىڭىز شەرت.

«سوۋېت روسىيەسىنىڭ پۇلى» دىن 100 مىڭ دوللار پۇل بۇ نۆۋەت مائارىپ ۋازارىتى بىلەن مائارىپ ساھەسىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدا نىزا پەيدا قىلىپ قويدى، چۈنكى ھەممىسى شۇ پۇلدىن ئالماقچى.

بۇمۇ، ئېھتىمال، «خوتۇن، بالا - چاقا» تۈپەيلىدىن بولغان بولسا كېرەك. لېكىن، بۇ رۇبلى ھېلىقى بىر تۈركۈم رۇبلىغا ئوخشاشمايدۇ. بۇ — قايتۇرۇپ بېرىلگەن «چاشقان يىلى تۆلەم پۇلى»، «بوكسچى باسمىچىلار» نىڭ «چىڭ خانىدانلىقىغا مەدەت بېرىش يولىدا پەرەڭلەرنى يوقاتقانلىقى» دىن، سەككىز دۆلەت بىر-لەشمە قوشۇنىنىڭ بېيجىڭغا بېسىپ كىرگەنلىكىدىن تەگكەن نەپ.

شۇ زامانىنى ئەسته تۇتۇش ئاسان: XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرى، 1900 - يىلى. شۇنىڭدىن 26 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىز «بوكسچى باسمىچىلار» نىڭ پۇلىنى «خوتۇن، بالا - چاقا» لىرد-مىزنىڭ قورسىقىنى بېقىشقا «ۋاستە» لىك ھالدا سەرپ قىلىۋاتد-مىز؛ ئەگەر شۇ لەشكەر باشلىقلىرىنىڭ روھى تىرىك بولىدىغان بولسا، كۆڭلى يېرىم بولۇشى تۇرغان گەپ.

يەنە، ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ جۇڭگودا «مەدەنىيەت ئىشلىرى» غا سەرپ قىلغىنىمۇ شۇ پۇل ...

5 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

يەنە بىر قېتىم

بۇلتۇر «ئىسىق شامال» نى رەتلىگەندە، مۆتىۋەرلەرچە «كەك قورساق» لىق قىلىش نىيىتىم بولغانلىقى ئۈچۈن، بىرنەچچە پارچە ماقالىنى چىقىرىۋەتكەنىدىم. لېكىن، يەنە بىر پارچە ماقالە-نى شۇ توپلامغا كىرگۈزۈش ئارزۇيۇم بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئورنىغالىنى يوقىتىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، كەم قالدۇرۇشقا مەج-بۇر بولغانىدىم. ھازىر شۇ ماقالە تېپىلىپ قالدى؛ «ئىسىق شامال» نى قايتا نەشر قىلغاندا، بۇ ماقالىنى قوشۇپ، ئېلان چىقە-رىپ، مېنىڭ ماقالىلىرىمگە ھېرىس بولۇپ قالغان كىتابخانلارغا ساتسام، ماڭا نەپ تەگمەي قالماس. بىراق، سالاۋات، بۇنىڭ ھېچقانچە مەنىسى يوق. ئۇنىڭدىن كۆرە بۇ ماقالىنى ژۇرنالغا يەنە بىر نۆۋەت بېرەي، كەلگۈسىدە پارچە تەسىراتلىرىمنىڭ ئۈچىنچى توپلىمىغا كىرگۈزۈپ قويسام، تولۇقلىما بولۇپ قالار.

ئۇ — جاڭ شىجاۋ ئەپەندى توغرىسىدىكى مۇنداق ماقالە:

«ئىككى دانە شاپتۇل ئۈچ نەپەر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمنى ئۆلتۈردى»

جاڭ شىجاۋ ئەپەندى شاڭخەيدە ئۆزى مەنسىتمەيدىغان يېڭى مەدەنىيەتنى تەتقىدلەپ، «ئىككى شاپتۇل قىلدى نابۇت ئۈچ ھەزرەتنى» دېگەن ئىبارە ئۇنداق ياخشى، «ئىككى دانە شاپتۇل ئۈچ نەپەر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمنى ئۆلتۈردى» دېگەن ئىبارە نېمىدېگەن قاملاشمىغان، دەپتۇ؛ ئاخىر، «يېڭى مەدە-

نىيەت» نمۇ «بەس قىلساق بولماسمۇ؟» دېگەن خۇلاسىنى چىقىرىپتۇ.

بەس قىلساقمۇ بولاتتى! «ئىككى شاپتۇل قىلدى نابۇت ئۈچ ھەزرەتنى» دېگەن ئىبارە ئانچە يات ئىبارىمۇ ئەمەس، كونا ساۋات كىتابلىرىدا خېلى كۆپ ئۇچراپ تۇرىدۇ، لېكىن «كېلۇر بۇ ئىش كىمنىڭ قولىدىن؟ كېلۇر چى ۋەزىرى يەنزى قولىدىن» دېگەن گەپ بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، «يەنزى قىسسەسى» دېگەن كىتابقا قاراپ باقايلى.

«يەنزى قىسسەسى» نىڭ شاڭخەيدە تاش مەتبەئىدە بېسىلغان نۇسخىسىنى ھازىر تېپىش ئاسان. بۇ رىۋايەت ئەنە شۇ كىتابنىڭ 2 - جىلدىدا بار. ئۇنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى مۇنداق: «گۈڭ سۈڭجيې، تېن كەيجياڭ ۋە گۈيېزى دېگەن ئۈچ ئادەم جىنگۈڭ خانىنىڭ خىزمىتىدە ئىدىلەر. ئۇلار كۆچ-تۈڭگۈرلۈكتە يولۇاس بىلەن ئېلىشىپ داڭق چىقارغانىدىلەر. كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنزى ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، ئۇلار ئورنىدىن تۇرمىدىلەر.» شۇنىڭ بىلەن يەنزى جانابلىرى ئۇلارنى بىئەدەپلىك قىلدى دەپ، جىنگۈڭ خانغا، ئۇلارنى يوقىتىش كېرەك، دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. ئۇ شۇنداق ئۇسۇلنى قوللىنىپتۇكى، جىنگۈڭ خانىنىڭ ئىجازىتى بويىچە ئۇلارغا خىزمەتكار ئارقىلىق ئىككى دانە شاپتۇلنى ئەۋەتىپ، «سىلەر ئۈچ ئادەم كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىڭلارغا قاراپ، مۇشۇ شاپتۇلنى يەڭلار» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جەدەل چىقىپتۇ:

«گۈڭسۈڭجيې ئاسمانغا قاراپ: ‹يەنزى بولسا دا-نىشمەن ئادەم، ئۇ خان ئالىيلىرىنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ

كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىمىزنى ھېسابلاپ تۇرىدۇ. شاپ-تۇل تەگمىگەن ئادەمنى باتۇر ھېسابلىمايدۇ. ھازىر بىز كۆپ، شاپتۇل ئاز؛ نېمىشقا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىم بويىچە شاپتۇلنى يېمەيدىكەنمەن؟ پېقىر بولسام شىر بىلەنمۇ ئېلىشتىم، يولۋاس بىلەنمۇ تۇتۇشتۇم، كۆر-سەتكەن خىزمەتلىرىمنى ئالغاندا، شاپتۇلنى يېيىشكە ھەقلىقمەن، باشقىلارنىڭ ھەققى يوق› دەپ، شاپتۇلنى قولىغا ئېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.

تېن كەيجياڭ: ‹لەشكەرلەرنى باشلاپ، ئۈچ قو-شۇننى قايتا - قاتا چېكىنىدۇردۇم. كۆرسەتكەن خىزمەت-لىرىمنى ئالغاندا، شاپتۇل مېنىڭ ھەققىم، باشقىلارنىڭ ھەققى يوق› دەپ، شاپتۇلنى قولىغا ئېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.

گۇ يېزى: ‹مەن بىر كۈنى خان ھەزرىتىمگە ھەم-راھ بولۇپ دەريادىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم، ھارۋىنىڭ سول يانىدىكى ئېتىنى لەھەڭ قاچىرىمغا سۈمۈرۈپ كىرىپ كەتتى. شۇ چاغدا مەن سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيتتىم، سۇ-نىڭ ئاستىدا باش تەرەپكە قاراپ 100 قەدەم ماڭدىم، ئاياغ تەرىپىگە قاراپ توققۇز چاقىرىم ماڭدىم، ئاخىر لەھەڭنى ئۆلتۈرۈپ، سول قولۇمدا ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇپ، ئوڭ قولۇم بىلەن لەھەڭنىڭ بېشىنى كۆتۈ-رۈپ، سۇدىن خۇددى بېلىقئالغۇچتەك ئوقچۇپ چىقتىم. كېچىك بېشىدا تۇرغان ئادەملەر مېنى، دەريا مۇئەككىلى ئىكەن، دېيىشتى. مەن بولسام ئۆزۇمنى لەھەڭلەرنىڭ سەردارى ھېسابلىدىم، كۆرسەتكەن خىزمىتىمنى دېسە، شاپتۇل مېنىڭ ھەققىم، باشقىلارنىڭ ھەققى يوق! سىلەر ئىككىڭلار نېمىشقا شاپتۇلنى ماڭا قايتۇرۇپ

بەرمەيسىلەر؟ ، دەپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ ، خەنجىرىنى سۇغۇرۇپتۇ . »

كىتابتىن كۆچۈرۈۋېرىشتىن زېرىكتىم . قىسقىسى ، كېيىن ھېلىقى ئىككىيلەن ، بىزنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىمىز گۇۋاھلىقىغا يەتمەيدىكەن دەپ ، ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ ؛ گۇۋاھلىقمۇ يالغۇز ياشاشنى خالىمايدىغان ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن « ئىككى شاپتۇل قىلىدىغان نابۇت ئوچ ھەزرەتنى » دېگەن ماقال كېلىپ چىقىپتۇ .

بىز بۇ ئوچ ھەزرەتنىڭ كونا مەدەنىيىتىگە زوقى بار - يوقلۇقىنى بىلمەيمىز ، لېكىن كىتابتا « كۆچتۈگۈرلۈكتە داڭق چىقارغان » دەپ يېزىلغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇلارنى « ئوقۇمۇشلۇق ئادەم » دەپ ئېيتالمايمىز . ئەگەر « لياڭغۇ ناخشىسى » دا « ئىككى شاپتۇل نابۇت قىلىدىغان ئوچ باتۇرنى » دېيىلگەن بولسا ، تېخىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان بولاتتى . بىراق ، ئۇ ناخشا بەش سۆزلۈك بولغانلىقى ، بۇ قېلىپنى بۇزۇپ سۆزنى كۆپەيتىشكە مۇمكىن بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن ، « ئىككى شاپتۇل قىلىدىغان نابۇت ئوچ ھەزرەتنى » دەپ يازماي بولمىغان . شۇنىڭ ئۈچۈن جاڭ شجاۋ ئېپەندىمۇ « ئىككى دانە شاپتۇل ئوچ نەپەر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمنى ئۆلتۈردى » دەپ تىلغا ئېلىشقا مەجبۇر بولغان .

كونا مەدەنىيەتنى چۈشىنىپ كېتىش ھەقىقەتەن قىيىن ، قەدىمىي ماقالىلەرنى ئەسته تۇتۇۋېلىشمۇ تەس . ھالبۇكى ، شۇ ئىككى كونا شاپتۇلنىڭ شەيتانلىقىمۇ بوش ئەمەس ئىكەن : ئۇ ئۆز ۋاقتىدىكى ئوچ نەپەر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولۇش بىلەنلا قالماستىن ، ھەتتا ھازىرمۇ بىر نەپەر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمنى شەرمەندە قىلىدى ، « بەس قىلساق بولماسمۇ » ؟ ! دېگۈزدى .

بۇلتۇر « بەتتەر يىلدىن - يىلغا » دېگەن ئىبارە مەسىلىسى تۇپەيلىدىن ، ئۆزىنى ئادىل چاغلاپ يۈرگەن ياشلارنىڭ تەئەددىلىرىگە قالغانىدىم . ئۇلار ، جاڭ شجاۋ لۇشۈننى « تەپتىش » لىك ۋەزىپىسىدىن بوشىتىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ، لۇشۈن جاڭ شجاۋنى شۈنداق مازاق قىلىۋاتىدۇ ، دېيىشكەنىدى . ھازىر بۇ يەردە شۈنى ئالاھىدە ئىزھار قىلىمەنكى : بۇ ماقاله ئەسلىي 1923 - يىل 9 - ئايدا يېزىلغان ، « سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى » گە بېسىلغان . شۇ چاغدىكى « سەھەر گېزىتىنىڭ قوشۇمچە سەھىپىسى » نىڭ مۇھەررىرى تاگور ئېپەندى بىلەن ھەمسۆھبەت بولغان « دانىشمەن شائىر » ئەمەس ئىدى ، باشقىلارنى زورلاپ ئۆلتۈرىدىغان ، ئۆزىنى كانىيىدىن بوغۇپ ئۆلتۈرىدىغان ۋەزىپىسىمۇ يوق ئىدى ، شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا ئوخشاش ئاددىي ئادەملەرنىڭ ماقالىسىنىمۇ ئارىلاپ باساتتى ؛ مېنىڭ شۇ چاغدا كېيىنچە « گۈتۈڭ ئېپەندى » دەپ ئاتالغان جاڭ شجاۋ بىلەنمۇ قىلچىلىك ئاداۋىتىم يوق ئىدى . بۇ ماقالىنى گېزىتكە بېرىشتىكى « مۇددىئا » يىم جانلىق تىل ئۇسلۇبىنىڭ راۋانلىشىشىغا ئاز - پاز مەدەت بېرىشتىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك .

« ئېغىز يۇگۇرۈكى باشقا » بالا بولىدىغان بۇ ئاي - بۇ كۈنلەردە ، ئۆزۈمنىمۇ ئوبدانراق ئاقلىشىم كېرەك . ئېھتىمال : ۋەھالەدىكى ، گەزىتەگە قايتا بەرگەنلىكىنىڭ بائىسى يەنى سەۋەبى « سۇغا چۈشكەن ئىتنى ئۇر » غانلىقى بولسا كېرەكتۇر ، بۇ بارىدا يەنى بۇ جەھەتته « مۇددىئا » سى « ناپاك » دۇر . يەنى ياخشى ئەمەسدۇر ، دېيىشەر . لېكىن ، مېنىڭچە ، ئۇنداق ئەمەس . تەبىئىيكى ، بۇنىڭدىن ئاز ۋاقىت ئىلگىرى ، يەنى جاڭ شجاۋ قاراڭغۇ ئۆيلەردە سۈيىقەست پىلانلاپ ، ھۆكۈمەت خىزمىتى سايىسىدە خۇسۇسىي پايدىسىنى

كۆزلەپ، ئوقۇغۇچىلارنى سۈيىقەست بىلەن قىرغان، ئۆزىگە ياتلار-نى تۇتۇشقا ئومۇمىي بۇيرۇق تارقاتقان بىر ۋاقىتتا، «ئالىيجاناب» لار بىردەم بىر - بىرىگە دوست تارتىشىپ، تۇتقۇن قىلىنىدىغان ئادەملەرنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىگە تەنە بىلەن كۈلگەن بولسا، بىر-دەم، ۋاي «گۇتۇڭ ئەپەندىم»، ۋاي «گۇتۇڭ ئەپەندىم» دەپ قىز-تىپ چاڭ كەلتۈرۈۋەتكەنىدى. ئەنە شۇ چاغدىكى ئەھۋاللارغا سېلىشتۇرغاندا، مېنىڭ بۇ ماقالىنى يەنە بىر قېتىم ئېلان قىلغان-لىقىم، دەرۋەقە، سوۋۇتۇش بولۇپ چىقار. لېكىن، مېنىڭچە، جاڭ شىجاۋ ئەمەلىيەتتە سۇغا چۈشۈپ كەتكىنى يوق. ئۇ كونىسى-يىدە «خاتىرجەم ئولتۇرماقتا»؛ بېيجىڭدا يەنىلا ئۇنىڭ يۇندىخور-لىرى ئۆكتەملىك قىلماقتا، ئۇنىڭ تىل بىرلەشتۈرگەن گېزىتخانا-لىرى ئاقنى قارا، قارىنى ئاق قىلماقتا، ئۇ يېتىشتۈرگەن قىزلار مەكتەپلىرى ئالىتوپىلاڭ كۆتۈرمەكتە؛ دېمەك، يەنىلا شۇنىڭ دۇنياسى.

«شاپتۇل» مەسلىسىدە كىچىككىنە پەشۋا بېرىلسە، بۇ پەشۋا-نى «سۇغا چۈشكەن ئىتنى ئۇرۇش» دېگەن گەپكە قانداقمۇ ئوخشاش-قىلى بولسۇن؟!

لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر، بۇ «گۇتۇڭ ئەپەندى» «يولۋاس يىلى» ژۇرنىلىدا، بۇ چاغلىق ئىش ئىدى، دەپ ئۆزىنى ئاقلاپتۇ. راست، بۇ چاغلىق ئىش. كىچىككىنە خاتا بولسا نېمە بولاتتى؟ يەنزىنى، چى بەگلىكىنى بىلمىگەن تەقدىردىمۇ، بۇنىڭ جۇڭگوغا ھېچقانچە زىيىنى يەتمەيدۇ. «لياڭفۇ ناخشىسى»نى قايسى دېھقان بىلەتتى، دېھقانچىلىق قىلىش يولى بىلەنمۇ دۆلەتنىڭ بېشىنى سا-قايتقىلى بولىدۇغۇ. بىراق، مېنىڭچە، جانلىق تىل ئۇسلۇبىغا ھۇجۇم قىلىدىغان داغدۇغىنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق؛ كىتابىي تىل ئۇسلۇبى ئورنىغا جانلىق تىل ئۇسلۇبىنى قوللىنىش ئانچە لايىق بولمىسىمۇ، قانداقلا بولسۇن، چاغلىق ئىش.

مەن «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ باقمىغان، ئۇنىڭ جوزىلىرىنىمۇ، كارىۋاتلىرىنىمۇ، پەگاھلىرىنىمۇ كۆمۈۋەتە-كەن نېمىسچە كىتابلىرىنى كۆرۈش شەرپىگە مۇيەسسەر بولمىغان بولساممۇ، لېكىن ئۇنىڭ «كىتابىي تىل» ئۇسلۇبىدا ئېلان قىلغان ماقالىلىرىنى گاھ - گاھىدا كۆرۈپ قالىمەن. ئۇنىڭ قانۇنىنى ھېمات قىلىۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئەخلاق ۋە ئادەتنىڭ ئۆز-گەرمەس ئەمەسلىكىنى، تىل - يېزىقنىڭ مۇقەررەر ئۆزگىرىدىغان-لىقىنى ئەمەلىيەتتە چۈشىنىدىغانلىقىنى بىلىمەن. چۈشىنىپ تۇ-رۇپ توغرىدىن - توغرا سۆزلەيدىغان ئادەم ئىسلاھاتچى بولىدۇ؛ چۈشىنىپ تۇرۇپ، سۆزلىمەيدىغان، ئەكسىچە ئۇنىڭدىن پايدىلە-نىپ باشقىلارنى ئالدايدىغان ئادەم «گۇتۇڭ ئەپەندى» ۋە ئۇنىڭ «شېرىك»لىرى بولۇپ قالىدۇ. «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ كىتابىي تىل ئۇسلۇبىنى قوغداشتىكى غەرىزىمۇ دەل شۇ.

ئەگەر مېنىڭ قويغان دىئاگنوزۇم توغرا بولغان بولسا، دې-مەك، «گۇتۇڭ ئەپەندى» مۇ «قۇرۇق گەپ»تىكى ئاتالمىش «بەزى جىگەرلىك ئەربابلار»غا ئوخشاش كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، «خو-تۇن، بالا - چاقا» دەردىنى تارتىۋېتىپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن باشقا بىرنەچچە خىل نېمىسچە كىتاب سېتىۋېلىپ، «تۇغۇتنى چەكلەش» كويىغا چۈشكىنى دۇرۇستەك تۇرىدۇ.

5 - ئاينىڭ 24 - كۈنى

بەننۇڭنىڭ «قايسى كىتابى» غا بېغىشلىما يازغاندىن كېيىن يازغىنىم

بۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ يىل ئىلگىرى، گۈڭشۇينىڭ 5 - يىلى (1879 - يىل) بېيجىڭ «شېنباۋ گېزىتخانىسىدىن چىقىدىغان كىتابلارنىڭ 2 - كاتولوگى» دا تاسادىپىيلا «قايسى كىتاب» نىڭ مۇنداق قىسقىچە مەزمۇنىنى كۆرۈپ قالدىم:

«‹قايسى كىتاب› — 10 باب. بۇ كىتابنى ‹يولۇچى› تەھرىرلىگەن، ‹ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىسىلغان ئەپەندى› باھالىغان، ‹ئامان - ئېسەنلىك مېھمانى› مۇقەددىمە يازغان. بۇ كىتابتا نەقىل كەلتۈرۈلگەن ئادەملەرنىڭ بەزىسى تىرىك ئەرۋاھ، بەزىسى گاداي ئەرۋاھ، بەزىسى تىرىكتاپ، بەزىسى رەزگى سەتەڭ، بەزىسى توقال خېنىم. بۇنى ئوقۇغان ئادەم كۈلۈپ تېلىقىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدا يېزىلغانلىرى پۈتۈندىلەي تېجىمەللەرنىڭ يوق يەردىن گەپ تاپىدىغان، بىكارنى چولىسى يوق قىلىدىغان رىۋايەتلىرى. ئۇنىڭدىكى سۆزلەر جىن - ئەرۋاھلارنىڭ سۆزى؛ ئۇنىڭدىكى ئادەملەرنىڭ ناملىرى جىن - ئەرۋاھلارنىڭ نامى؛ ئۇنىڭدا بايان قىلىنغان ۋەقەلەر — جىن - ئەرۋاھلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىشى، شەيتانلىق قىلىش، جىن گۈلخانى يېقىش، جىن - ئەرۋاھلار ئويۇنى ئويناش، جىن كەپىسى ياساش. ‹بۇ گەپ قايسى كىتابتىن چىققان؟› دېگەن سۆز بار. بۇنىڭدىن كېيىن كىمكى چاكىنا

رىۋايەتلەرنى يازىدىغان بولسا، ‹قايسى كىتاب› تىن چىققان، دەپ يازسا بولىدى.»

بۇ كىتابنى تولىمۇ غەلىتە ئىكەن دەپ ئويلاپ، شۇنچە كۆڭۈل قويۇپ ئىزدىگەن بولساممۇ، تاپالمىغانىدىم. چاڭ ژېيجۇننىڭ كونا كىتابپۇرۇش تونۇشلىرى كۆپ بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئىزدەپ كۆرۈشنى ھاۋالە قىلىپمۇ تاپالمىغانىدىم. بەننۇڭ بۇ يىل چاڭدېيەندىكى تاۋاپ سەيلىسى بازىرىدا تاسادىپىي تاپقانلىقىنى ۋە گراماتىك بەلگىلىرىنى قويۇپ مەتبەئەگە بېرىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ئېيتتى، بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن بەننۇڭ كورېكتور نۇسخىسىنى ماڭا ئۇنتۇرلۇق ئەۋەتىپ تۇردى ۋە قىسقىچە كىرىش سۆز يېزىپ بەرسىڭىز ئىكەن، دېدى، چۈنكى ئۇ مېنى ناھايىتى كۆپ بولغاندا پەقەت قىسقىچە كىرىش سۆزلا يېزىپ بېرەلەيدۇ دەپ بىلەتتى. شۇنداق بولسىمۇ، مەن ناھايىتى ئىككى خىيال بولدۇم، چۈنكى ئۆزۈمنىڭ ئۇنداق ماھارىتىم يوق ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم. مېنىڭچە، بىرمۇنچە ئىشلاردا شۇ ئىشنى ئىشلەيدىغان ئادەمنىڭ شۇ جەھەتتە ئارتۇقچىلىقى بولغاندىلا، ئاندىن ئۇنى ياخشى ئىشلىيەلەيدۇ. مەسىلەن، گراماتىك بەلگىلەرنى قويۇش ئىشى ژاڭ يۈەنفاڭنىڭلا، كىرىش سۆز يېزىش خۇ شىزىنىڭلا، نەشر قىلىش ئىشى شەرقىي ئاسىيا كىتابخانىسىنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ؛ لېۋبەننۇڭ، لى شياۋفېڭ ۋە مەن ئۇ قاتارغا ئۆتەلمەيمىز. شۇنداق بولسىمۇ، بىرنەچچە ئېغىز بىرنەرسە يېزىپ بېرىش قارارىغا كەلدىم. نېمە ئۈچۈن؟ پەقەت، ئاخىر، بىرنەچچە ئېغىز بىر نەرسە يېزىپ بېرىش قارارىغا كەلگەنلىكىم ئۈچۈن.

تېخى يېزىشقا كىرىشمەي تۇرۇپلا، ئۇرۇش ئاپىتىگە دۇچ كەلدىم؛ توپ - زەمبىرەك ئاۋازلىرى ۋە ئۆسەك سۆزلەر ئارام بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن قەلەم تەۋرىتىشكە رايىم بارمىدى. شۇ ئارد-

لىقتا ئەدەب دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ قايسىبىر گېزىتتە بېننۇڭنى، «قايسى كىتاب»نىڭ ئېلانى نېمىدېگەن تېتىقسىز، ئالىي مەكتەپ-نىڭ پروفېسسورى بولغان ئادەمنۇ شۇنداق پەسلىشىپ كېتەمدۇ، دەپ تىللىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم. بۇ ئەھۋال كۆڭلۈمنى غەش قىلدى، چۈنكى شۇ مۇناسىۋەت بىلەن باشقا ئىشلار ئېسىمگە چۈشتى ۋە ئۆزۈمنۇ «ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى بولغان ئادەمنۇ شۇدەك پەسلىشىپ كېتەرمۇ» دەپ ئويلاپ قالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن «قايسى كىتاب»نى كۆرسەملا ئازابلىنىپ، ئاغزىمغا گەپنۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى.

شۇنداق، ئالىي مەكتەپ پروفېسسورلىرى، مەيلى ئېگىزلىرى ياكى پاكارلىرى، ئاقلىرى ياكى قارىلىرى ۋە ياكى كۇل رەڭدىكىلىرى بولسۇن، پەسلىشىپ - چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. بىراق، ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىلەر، پەسلەشتى، دېسە، مەن، مۇشۇكۇلچىلىكتە قالدى، دەيمەن. مېنىڭ، مۇشكۇلچىلىكتە قالدى، دېگىنىمنىڭ بىر تەرىپى سۈپىتىنى يوقاتقانلىقىغا قارىتىلغان. مەن «ئاناڭنى!» توغرىسىدا» نى يازغىنىمدا، ياش پەزىلەتچىلەر - يامغۇرەڭ تىل ياغدۇرۇۋەتكەنىدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە قانداقمۇ سۈپەت توغرۇلۇق گەپ قىلاي؟ شۇنداق بولسىمۇ يەنە سۈپەتنى تىلغا ئېلىۋېرىمەن. يۈزىگە نىقاب تارتىۋالغان تۆرىلەرگە «يامان» كۆرۈنۈپ قالغان بولسامۇ ھەر ھالدا تېگى - تەكتىمدىن «ئىلىم باندىتى» ئەمەسمەن؛ «ئالىيجاناب» دېگەن بىرنېمىلەرنى كۆرسەم بويۇن تولغايدىغانلىقىم تۇرغان گەپ، لېكىن ئائەھلى يۇندىخورلار بىلەن چېقىشىپ ئۆتۈشۈمىمۇ ناتايىن. پەرقسىز نەزەر بىلەن قارىغاندا، ئالىي مەكتەپ پروفېسسورى بولغان ئادەم كۆلكىلىك ياكى ھەتتا مۇبالىغە قىلىنغان ئېلان چىقارسا، ئۇنىڭ نېمە ئەجەبلەنگۈچىلىكى بولسۇن؟ ھەتتا «ئاناڭنى» دېگەن سۆزلەر بىلەن تولغان ئېلان چىقارسىمۇ نېمە بوپتۇ؟ لېكىن — بۇ يەردە لېكىن

دېگەن سۆز كېرەك بولۇپ قالدى — مەن ھەر ھالدا XIX ئەسىردە تۇغۇلغانمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرنەچچە يىل مەنسەپدار بولدۇم، «گۈتۈڭ ئەپەندى» دېگەن ئادەم بىلەن بىر ۋازارەتتە ئىشلىدىم. مەنسەپدار — كاتتا ئادەملىك مەجەزىمدىن قالمىغان؛ شۇنىڭ ئۈچۈن بەزىدە، پروفېسسور بولغان ئادەم ئۈچۈن ھەممىدىن مۇناسىپ ئىش يەنىلا مۇنبەرگە چېقىش ئىكەن، دەپمۇ ئويلاپ قالمەن. يەنە لېكىن دېمەي بولمىدى، لېكىن جان بېقىشقا يەتكۈدەك مائاش بولۇشى شەرت، قوشۇمچە ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالسىمۇ بولىدۇ. بۇ تەشەببۇس ھازىر مائارىپ ساھەسىدە بىردەك ماقۇل كۆرۈلگەندەك تۇرىدۇ. بۇلتۇر ئادالەتنى بىرنېمە قىلىش دېگەن بىر ھەيئەتتە قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەشكە بىردەك ھۇجۇم قىلغان ئادالەتچىلەرمۇ بۇ يىل قوشۇمچە ۋەزىپىلەرنى ئۇن - تىن چىقارماي ئۈستىگە ئېلىشماقتا. گەپ - پەقەت ئۇلارنىڭ بۇ ئەھۋالنى «چوڭ گېزىت» لەرگە چىقارمايدىغانلىقىدىلا؛ ئۇلارنىڭ بۇ ئەھۋالنى ئۆزلىرى ئېلان قىلمايدىغانلىقى تۇرغان گەپ.

بەننۇڭ گېرمانىيىدە، فرانسىيىدە فونېتىكىنى بىرنەچچە يىل تەتقىق قىلغان. ئۇ يازغان فرانسۇزچە كىتابلارنى چۈشەنمىسەممۇ، ئۇ كىتابلارغا خەنزۇچە ھەرپلەر ۋە ئېگىز - پەس ئەگرى سىزىقلار قىستۇرۇلغانلىقىنىلا بىلسەممۇ، لېكىن، گەپنىڭ قىسقىسى، ئۇ كىتابلارنىڭ ھەممىسى بار، ئۇنى ئوقۇپ چۈشىنىدىغان ئادەم تېپىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئاساسىي كەسپى، مېنىڭچە، شۇ ئەگرى سىزىقلارنى ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگىتىش بولغىنى ياخشى ئىدى. بىراق، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى تاقىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ، بەننۇڭنىڭ باشقا قوشۇمچە ۋەزىپىسىمۇ يوق. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، مەن ھەرقانچە كەم - كۈتىسىز كاتتا ئادەم بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ كىتاب باستۇرۇپ سېتىشىغا قارشى چىقالمايمەن. كىتاب باستۇرۇپ ساتماقچى بولغانكەن، كۆپرەك سېتىشنى ئارزۇ قىلىدۇ،

شى تەبىئىي؛ كۆپرەك سېتىشنى ئارزۇ قىلغانىكەن، ئېلان چىقىرىشى تەبىئىي؛ ئېلان چىقارغانىكەن، ئۇنىڭدا گەپنى چىرايلىق قىلىشى تەبىئىي؛ ئەجەبا ئۆزى كىتاب باستۇرۇپ، ئېلاندا بۇ كىتابنىڭ مەنىسى يوق، بۇنى ئوقۇماڭلار، دەيدىغان ئادەممۇ بارمۇ؟ مېنىڭ پارچە تەسىراتلىرىمنى، بىرەر قېتىممۇ ئوقۇپ قويغۇچىلىكى يوق، دېگەن ئېلاننى شىيىڭ (يەنى چېن يۈەن) يازغان. گەپكە توغرا كېلىپ قالغاچقا، بۇ يەردە ئۆزۈم توغرىسىدا ئېلان چىقىرىۋاي: چېن يۈەن نېمە ئۈچۈن مېنىڭ ھەققىمدە شۇنداق ئەكس ئېلان چىقاردى؟ «سايىۋەن» نامىلىق توپلىمىمنى ئوقۇپ كۆرسەڭلار چۈشىنىۋالالايسىلەر. خېرىدار جانابلار، ئوقۇڭلار! دەرھال ئوقۇڭلار! بۇ توپلامنىڭ ھەربىر نۇسخىسى 60 تىيىن، شىمال يېڭىلىقلىرى كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ.

ئويلاپ كەلسەم 20 نەچچە يىل بولدى، ئىنقىلابنى كەسىپ قىلىۋاتقان تاۋ خۇەنچىڭ گادايلىقتا ھېچ نەرسىسى قالمىغاندىن كېيىن، شاڭخەيدە خۇيجىلىك جاناب دېگەن نام بىلەن باشقىلارغا سېھىرگەرلىكنى ئۆگىتىپ، شۇ يول بىلەن جان بېقىپ يۈرگەنىدى. كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ مەندىن، بىرلا پۈرتىپ قويسا، ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان بىرەر دورىمۇ بارمىدۇر؟ دەپ سوراپ قالدى. ئۇنىڭ ھۇنەرىنىڭ ئاقمايلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن دورىدىن مەدەت تىلەۋاتقانلىقىنى چۈشەندىم. ئەمەلىيەتتە، نۇرغۇن ئادەم قاراپ تۇرغاندا، سېھىر بىلەن كۆز باغلاش ئاسان ئىش ئەمەس. ئۇ ئىزدىگەن دورىنى مەنمۇ بىلمەيتتىم، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھاجىتىدىن چىقالمىدىم. ئىككى - ئۈچ ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، مەتبۇئاتتا، خۇيجىلىك جاناب سېھىرگەرلىكنى بىلمەيدىكەن، ئالدامچىلىق قىلىدىكەن، دېگەن شىكايەت (ئېھتىمال ئېلاندۇر) پەيدا بولۇپ قالدى. چېن ھۆكۈمىتى قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئۇنداق ئادەمدىن كۆپ ھوشيار ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى تۇتۇش توغرا-

سىدا ئومۇمىي بۇيرۇق تارقاتقاندا، بۇيرۇقتا «جۇڭگونىڭ ھوقۇق تارىخى» نى يازغان، ياپونىيەنىڭ سېھىرگەرچىلىكىنى ئۆگەنگەن» دەپ يازغان.

«قايسى كىتاب»نىڭ نەشرىدىن چىقىش ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالدى، قىسقىچە كىرىش سۆزىنىمۇ تاپشۇرىۋىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قالدى. كېچە، يامغۇر شارىلداپ ياغماقتا؛ قەلەمنى قولۇمغا ئېلىشىم بىلەنلا يەنە چىگە شويىنا بىلەن بېلىنى باغلىۋالىدىغان، غۇربەت چىلىكتە قالغان تاۋخۇەنچىڭ ۋە «قايسى كىتاب» بىلەن ئالاقىسىز بەزىبىر خىياللار كۆز ئالدىمغا كەلدى. لېكىن، كىرىش سۆزنى يېزىپ تاپشۇرۇش ۋاقتى قىستاپ كېلىپ قالدى. بۇنى يېزىشىم كېرەك، ياسىمغىمۇ تاپشۇرۇشۇم كېرەك. مەن بەننۇڭنى «توپىلاڭچى» غا ئوخشىتىۋاتقىنىم يوق — ھازىرقى جۇڭخۇا مىنگونىڭ قىلاب نەتىجىسىدە ۋۇجۇدقا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن جۇڭخۇا مىنگونىڭ نۇرغۇن ئاھالىسىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىنقىلابچىلارنى توپىلاڭچى دەپ قاراۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ تۇرىدۇ — پەقەت شۇنىلا دېمەكچىمەنكى، ھازىر مۇشۇ پەيتتە، ئۆتمۈشتىكى ئەھۋاللار، بىرنەچچە يارۇبۇرادىرىم كۆز ئالدىمغا كېلىپ قالدى ۋە ئۆزۈمنىڭ ھازىرمۇ ھېچ نەرسىگە قادىر ئەمەسلىكىمنى ھېس قىلماقتىمەن.

لېكىن، قىسقىچە كىرىش سۆزنى ھەرھالدا يېزىپ بولدۇم، ئانچە قاملاشمىغان بولسىمۇ، ھەرھالدا بىر ئىشنى پۈتتۈردۇم. ھازىر ئېسىمگە چۈشكەن باشقا خىياللىرىمنىمۇ «قايسى كىتاب» نىڭ ئېلانى سۈپىتىدە يازدىم ۋە ئېلان قىلدىم.

5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى كېچە، شەرقىي تامغا دوقۇرۇپ ئولتۇرۇپ يازدىم.

دەرمەھەللىك خاتىرە — 1

مۇقەددىمە

كۇندىلىك خاتىرىدىن تېخى بىرەر ھەرپنىمۇ يازماي تۇرۇپ، مۇقەددىمە تەرتىپسىزدە ئاۋۇال كىرىش سۆز يازاي.

مەن ئەسلىدە ئۆزۈم كۆرۈش ئۈچۈن ھەر كۈنى خاتىرە يازاتتىم؛ جاھاندا مۇشۇنداق خاتىرە يېزىپ كېلىۋاتقان ئادەم ئاز بولمىسا كېرەك. ئەگەر خاتىرە يازغان ئادەم داڭلىق ئادەملەردىن بولۇپ قالسا، ئۆلگەندىن كېيىن بېسىلىپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. ئۇنى ئوقۇغان ئادەملەرمۇ ئالاھىدە ھۆزۈرلىنىشى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇنى يازغان ئادەم يېزىش ۋاقتىدا «ئىچكى ھېسسىياتنامە»، تاشقى تەسىراتنامە دېگەنگە ئوخشاش بىرنېمىلەرنى يازغانغا ئوخشاش قۇرۇق گەپ سېتىپ يۈرمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئەينى قىياپىتىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مېنىڭچە، كۇندىلىك خاتىرىنىڭ جىڭ ئەسلىي زاتى ئەنە شۇ.

مېنىڭ كۇندىلىك خاتىرەم بولسا ئۇنداق ئەمەس. مېنىڭ يازغانلىرىم باردى ـ كەلدى خەتلەر، كىرىم ـ چىقىم پۇل؛ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، جىڭ ياكى جا دەپ ئولتۇرغۇچىلىكىمۇ يوق. مەسىلەن، 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى؛ ھاۋا ئوچۇق؛ A نىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم؛ B كەلدى. 3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى: يامغۇر؛ C مەكتەپتىن × دوللار مائاش ئالدىم؛ D گە جاۋاب خەت يازدىم. ئەنە شۇنداق بىر ـ ئىككى قۇر بىلەنلا تۈگەيدۇ؛ لېكىن يازغۇدەك باشقا ئەھۋاللار چىقىپ قالسا، قەغەزنى ئاياش ئۈچۈن كېيىن يۇز

بەرگەن ئەھۋاللارنى ئالدىنقى كۈندىكى خاتىرىنىڭ ئايىغىدا بىكار قالغان يەرگە يېزىپ قويىمەن. گەپنىڭ قىسقىسى، يازغانلىرىم ئانچە ئىشەنچلىكمۇ ئەمەس. مېنىڭچە، B 2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كەلگەن بولسىمۇ ياكى 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى كەلگەن بولسىمۇ، بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، يازمىساممۇ ھېچ گەپ يوق؛ ئەمەلىيەتتە يازمايدىغان چاغلىرىممۇ كۆپ، مېنىڭ مەقسىتىم — كىملەردىن خەت كەلگەنلىكىنى خاتىرىلەپ قويسام، جاۋاب يېزىشقا ئاسان بولىدۇ ياكى قاچان جاۋاب يازغانلىقىمنى بىلگىلى بولىدۇ. بولۇپمۇ مەكتەپنىڭ مائاشىدىن قايسى يىلنىڭ قايسى ئايلىرىدا قانچىلىك ئالغانلىقىمنى، پارچە ـ پۇرات ئالغاچقا، ئەستە ئېنىق قالدۇرغىلى بولمايدۇ، تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئۈچۈن خاتىرىلەپ قويسام، ھەر ئىككى تەرەپكە ئېنىق بولىدۇ، ئۆزۈمنىڭ تاشقىرىدا نېسى قالغان قانچىلىك پۇلۇم بارلىقىنى، كەلگۈسىدە ھەممىسىنى يىغىۋالغاندىن كېيىن قانداق بىر كىچىك بايغا ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىمنىمۇ بىلمەيمەن. بۇنىڭدىن باشقا غەرىزىم يوق.

مەن بىلەن بىر يۇرتلۇق لى سىمىن ئەپەندى ئۆز ئەسەرلىرىنى كۇندىلىك خاتىرە تەرتىپسىزدە يازغانىكەن؛ يۇقىرىدا پادىشاھ ئوردىلىرىنىڭ قانۇن ـ نىزاملىرىنى، ئوتتۇرىغا ئېلىم ـ بىلىمنى، تۆۋەندە ئۆزئارا تىللاشلارنى يېزىپ قالدۇرغانىكەن. دەرۋەقە، ھازىر كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ قوليازمىلىرىنى تاش مەتبەئە بىلەن بېسىپ چىقىرىپتۇ، ھەربىر نۇسخىسى 50 دوللار ئىكەن. بۇنى بۇ ئاي ـ بۇ كۇنلەردە ئوقۇغۇچى تۈگۈل، ئەپەندىلەرنىڭمۇ سېتىۋېلىشقا چامى يەتمەيدۇ. ئۇنىڭ شۇ خاتىرىلىرىدە يېزىشچە، ئۇنىڭ كۇندىلىك خاتىرىلىرى ھەرقاچان بىر دەستە بولغاندا، بەزىبىر ئادەملەر ئۇنىڭ كەلگۈسىدە «ۋاپات» بولۇپ كېتىشىنى كۈتۈپ تۇرماي ئۆتنە ئېلىپ كېتىپ، قولدىن ـ قولغا كۆچۈرۈۋېلىشقانىكەن، ئۇنىڭ يازغانلىرى كۇندىلىك خاتىرىنىڭ جىڭ ئەسلىي

زاتىغا كىرمىسىمۇ، لېكىن ئىبرەتلىك سۆز قالدۇرۇشقا بەل باغلىغان، كۆپتۈرۈشكە ياكى چۆكۈرۈشكە نىيەت قىلغان، باشقىلارمۇ بىلىپ قالسۇن دەيدىغان ۋە لېكىن باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقىدىغان ئادەملەر ئۇنىڭغا تەقلىد قىلىپ يېزىپ باقسىمۇ ھېچ گەپ بولمايدۇ. جانلىق تىلدا ئازغىنە بىرنەرسە يېزىپ، ئۇنى 100 يىلدىن كېيىن ئېلان قىلىنىدىغان كىتابنىڭ بىر بابى دەۋېلىش تولىمۇ سېسىق گەپ.

مېنىڭ بۇ قېتىمقى كۈندىلىك خاتىرىلىرىم ئۇنداق «چوڭ ئۈمىد» باغلىغۇچىلىكى يوق، ئىلگىرىكىدەك تولىمۇ ئاددىيمۇ ئەمەس، ھازىر تېخى يازغىنىم يوق، ئەمدى يازماقچىمەن. بۇنىڭدىن تۆت - بەش كۈن ئىلگىرى بەننۇڭنى ئۇچرىتىپ قالدىم؛ ئۇ، «دۇنيا گېزىتى»نىڭ قوشۇمچە سەھىپىسىنى چىقارماقچىمەن، ئاز - پاز ماقالە ئەۋەتىپ تۇرۇڭ، دېدى. ئەۋەتىشنى ئەۋەتەرمەن. بىراق ماقالە نەدە؟ بۇ ئەھۋال مېنى خېلىلا تەڭلىكتە قالدۇردى. قوشۇمچە سەھىپىنى كۆرىدىغانلارنىڭ تولىسى ئوقۇغۇچى، بۇ تەرەپكە ئۆتكەن ئادەملەر. «ئوقۇغاننى ھەر ۋاقىت تەكرار قىلىش راھەت ئەمەسمۇ توغرىسىدا» ياكى «ئادەملەردە بۇرۇنقىدەك ئىنساپ - تەۋپىق قالمىدى توغرىسىدا» دېگەنگە ئوخشاش بىرنېمىلەرنى يازغانلار بولسا ماقالە يېزىشنىڭ قانداق مۇشكۇل ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي قالمايدۇ. بەزىلەر مېنى «ئەدىب» دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، ئۇلارنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەڭلار، مېنىڭ ئۆزۈمنىڭمۇ ماقالە يېزىشتىن ھەممىدىن بەك قورقىدىغانلىقىم بۇنىڭغا دەلىل بولۇپ تۇرۇپتۇ.

بىراق، ماقۇل دەپ جاۋاب بەرگەنىكەنمەن، بىر ئامال قىلىشىم كېرەك. ئويلاپ قارىسام، مۇنداق ئەھۋال كۆز ئالدىمغا كەلدى: بەزىدە بەزىبىر تەسىراتلارمۇ پەيدا بولۇپ قالىدۇ، ئادەتتە ھۇرۇنلۇقۇم تۇتۇپ قالسا يازماي تاشلاپ قويىدىكەنمەن - دە،

شۇنىڭ بىلەن ئۇنتۇپ كېتىدىكەنمەن. ئەگەر دەرھال يازغان بولسام، پارچە تەسىراتقا ئوخشاش بىر نەرسە بولۇپ چىقىشى ئېھتىمال ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن: تەسىرات پەيدا بولغان ھامان دەرھال يازاي، دەرھال گېزىت - ژۇرنالغا ئەۋەتىپ بېرەي، بۇ مېنىڭ يوقلىما قىلىش دەپتىرىگە قول قويغانلىقىم بولۇپ قالسۇن، دېگەن قارارغا كەلدىم. بۇ مېنىڭ ئۈچىنچى ئادەملەرنىڭ ئوقۇشىغا ئاتاپ يازىدىغان بىر نەرسەم بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنىڭدا ئەينى قىياپەتنى يازماسلىقىم مۇمكىن؛ ھېچبولمىغاندا، ئۆزۈمگە پايدىسى تەگمەيدىغان ئەھۋاللارنى ھازىرچە يوشۇرۇپ قويۇشۇممۇ مۇمكىن. كىتابخانلارنىڭ بۇنى بىلىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئەگەر يازالمىسام ياكى يېزىشقا ئىمكانىيەت تاپالمىسام، دەرھال يىغىشتۇرۇپ قويىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كۈندىلىك خاتىرەمنىڭ قانچىلىك كۆپ بولىدىغانلىقىنى ھازىر ئېيتىپ بېرەلمەيمەن.

1926 - يىل 6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى
شەرقىي تام ئالدىدا يازدىم

6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

كېسەل بولۇپ قالدىم — بۇگۈنمۇ بۇ ئەھۋالنى يازسام بىرئاز ئوشۇقچە بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. چۈنكى، بۇ بۇنىڭدىن 10 كۈن ئىلگىرىكى ئەھۋال، ھازىر ھەر ھالدا خېلىلا تۈزىلىپ قالدىم. بىراق، كېسەلنىڭ دەردى تېخى تۈگەپ كەتمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى خاتىرەمنىڭ ئىپتىداسى قىلىش توغرا كەلدى.

شۇنى ئىزاھلاپ ئۆتىمەنكى، موللىلار ئەسەر يېزىشتا ئۈچ جەھەتتىن قاتتىق زارلىنىدىكەن: بىرىنچى، كەمبەغەلمەن دەيدىكەن؛ ئىككىنچى، كېسەل دەيدىكەن؛ ئۈچىنچى، جەمئىيەت مېنى

خورلىدى دەيدىكەن. نەتىجىدە، مەھبۇبىدىن ئايرىلىپ قالىدىكەن، خاس ئاتالغۇ بىلەن ئېيتساڭ، ھىجراندا قالدىم، دەيدىكەن. مېنىڭ ئېيتىدا قىلغىنىم ئىككىنچى، ئاھ - زارغا ئوخشىشىپ كەتسەمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس؛ ئەمەلىيەتتە، تاڭزۇڭزا چاغىنىدىن ئىلگىرى ئازغىنە قەلەم ھەققى ئېلىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى - بۇنى يەپ ھەزىم قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئاشقازىنىم ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى. مېنىڭ ئاشقازىنىم شۇم پېشانە ئىكەن، ئەزەلدىنلا ياخشىلىق ياراشمايتتى. دوختۇرغا كۆرسەتكۈمۇ كەلدى. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشچە، تېۋىپ كارامەت ياخشىمىش، بولۇپمۇ ئىچكى كېسەللەرگە ئۇستىمىش، لېكىن مەن تېۋىپقا ئىشەنمەيمەن. دوختۇرچۇ، ئاتاقلىق دوختۇرلار كېسەل كۆرگىنىگە كۆپ پۇل ئالىدۇ، ئىشى ئالدىراش بولغاچقا، كېسەلنى چالا - پۇچۇقلا كۆرىدۇ؛ داڭقى چىقمىغانلىرىنىڭ ئەرزانراق بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارغا كۆرۈنۈشكە ئايىغىم ئانچە تارتمايدۇ. ئەنە شۇنداق بولغاچقا، ئاشقازىنىمنىڭ سەل - پەل ئاغرىشىغا مەيلى دەپ يۈرۈۋەردىم.

دوختۇرلار لياڭ چىجاۋنىڭ بىر دانە بۆرىكىنى كېسىپ ئېلىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇ ئىشنى ئەيىبلەش سادالىرى جاھاننى قاپلاپ كەتتى، ھەتتا بۆرەك توغرىسىدا مەلۇمات يوق ئەدىبلەرمۇ «ھەق سۆز»نى سۆزلىگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، «تېۋىپلارغا ھېچ نەرسە توغرا كەلمەيدۇ»، بۆرىكى ئاغرىغان بولسا نېمىشقا قوقانگۇل يېمىگەندۇر؟ پالانى بىر يېرى ئاغرىغان بولسا نېمىشقا بۇغا مۈڭگۈزىنى يېمەيدۇ؟ دەيدىغان گەپلەرمۇ كۆپەيدى. لېكىن، دوختۇرلارنىڭ كېسەلخانىلىرىدىمۇ ئۆلۈكلەرنى ئۈزىتىپ چىقىرىدىغان ئەھۋاللار بولۇپ تۇرۇپتۇ. مەن قايسىبىر چاغدا دوختۇر G غا: دوختۇرخانا ئاچسىڭىز، ساقىيىشىغا كۆز يەتمەيدىغان كېسەلنى ھەرگىز قوبۇل قىلماڭ؛ ساقىيىپ چىقىپ كەتسە ھېچكىم سەپسالا-مايدۇ، ئۆلۈكى چىقسا، بولۇپمۇ ئۆلگەن ئادەم «مەشھۇر ئادەم»

لەردىن بولسا، جاھانغا پۇر كېتىدۇ، دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدىم. مېنىڭ ئەسلىي نىيىتىم يېڭى تېبابەتچىلىكىنى راۋاج تاپتۇرۇش ئىدى، لېكىن دوختۇر G مېنى، نىيىتى يامان ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالغان بولسا كېرەك. شۇنداق ئويلىشىمۇ مۇمكىن، مەيلى.

لېكىن، مېنىڭچە، مەن ئېيتقان ئۇسۇلنى ئىشلەتكەن دوختۇرخانىلارمۇ يوق ئەمەس، بىراق ئۇلارنىڭ مۇددىئاسى يېڭى تېبابەتچىلىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئەمەس. بىزنىڭ يېڭى دوختۇرلىرىمىزنىڭ تولىسى چالا، ئۇلار ئىشنىڭ دەسلىپىدىلا خۇددى تېۋىپلارغا ئوخشاش بىمەنە بىرنېمىلەرنى، يەنى: سۇغا ئارىلاشتۇرۇلغان خانتال شەربىتى مانچە سەر، بىر كۇنلۇكى 80 تىيىن؛ ئېغىز چايقايدىغان سۇس مارگانسوپ، 1 شېشىسى بىر دوللار، دېگەن گەپلەرنى ئۇگىنىدۇ. ئۇلارنىڭ دىئاگنوزىچۇ، ماڭا ئوخشاش نادان ئادەملەرگە قاراڭغۇ. قىسقىسى، ياۋروپا تېبابەتچىلىكى جۇڭگودا چېچەكلىمەي تۇرۇپلا غازاڭغا ئايلىنىپ كەتكەن. مەن دوختۇرلۇقىغا ئىشىنىدىغان بولساممۇ، يېقىندىن بۇيان ئايىغىم تارتمايدىغان بولۇپ قالدى.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى شۇي شۇشاڭ بىلەن مۇشۇنداق ئەھۋاللار توغرىسىدا پاراڭلىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا، مېنىڭ كېسىلىمگە، ئەگەر بىرەر تونۇش ئادەم دورا يېزىپ بەرگەن بولسىلا بولاتتى؛ پالانى دوختۇر، پوكۇنى دوختۇر دېگەنلەرگە بىكار پۇل چىقىم قىلىشىمنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، دېگەنىدىم. ئۇ ئەتىسىگىلا تەتقىقات ئىشى بىلەن داۋاملىق شۇغۇللىنىۋاتقان Dr. H نى تەكلىپ قىلىپ ئەكەپتۇ. ئۇ دورا يېزىپ بەردى، تۇز كىسلاتاسىنى يازغاندىلىقىدا گەپ يوق، يەنە ئىككى خىل دورىنىمۇ يېزىپتۇ، ئۇلارنى بۇ يەردە سۆزلەپ ئولتۇرۇشۇمنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇنىڭ قىينالمايتاتلىقىنا يۇتسۇن دەپ sirup simpel نى قوشۇپ قويغانلىقىدىن ناھايىتى مىننەتدار بولدۇم. بۇ دورىلارنى ئالاي دەپ دورىخانىغا

بارسام، مەسىلە تۇغۇلدى، چۈنكى دوختۇرخانىمۇ ئىشتا چاللىقتىن خالىي ئەمەس، ئۇلار ئۆزىدە يوق دورىلارنى يەڭگۈشلەپ قويۇشى ياكى ئۆچۈرۈپ تاشلىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. ئاخىر، FraieuLein H نى يىراقتىكى چوڭراق دوختۇرخانىغا چاپتۇردۇم.

شۇنداق قىلىۋىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاتناش خىراجىتىمۇ قوشۇلۇپ، دوختۇرخانىنىڭ دورا پۇلىدىنمۇ تۆتتىن ئۈچ قىسىم ئەرزان چۈشتى.

مەيدەمنىڭ ئېچىشىشى تاشقى مەدەتنىڭ ياردىمى بىلەن پەسەيدى، بىر شېشە دورىنى ئېچىپ بولمايلا، ئاشقازىنىمنىڭ ئاغرىقى بېسىلىپ كەتتى. شۇ دوختۇردىن يەنە بىرنەچچە كۈن ئوشۇقراق ئېچىش قارارىغا كەلدىم. لېكىن، ئىككىنچى شېشە دورا مېنى ھەيران قالدۇردى، يەنە شۇ دورا قەغەزى بويىچە يەنە شۇ دورىخانىدىن ئالغان دورىنىڭ تەمى بۆلەكچە بولۇپ چىقتى، ئىلگىرىكىدەك تاتلىقمۇ ئەمەس، چۈچۈكمۇ ئەمەس. ئۆزۈمنى تەكشۈرۈپ قارىسام، بويۇممۇ قىزىپ قالماپتۇ، تىلىمغىمۇ ئانچە قىبلىن گەز باغلىماپتۇ، بۇنىڭدىن دورىنىڭ بىرئاز خىل كەلمىگەنلىكىنى بىلدىم. ئىككى قېتىم ئېچىۋىدىم، زىيان قىلغاندەكمۇ بولمىدى. بەختىمگە يارىشا، مېنىڭ كېسىلىم قورقۇپ كەتكۈدەك جىددىي كېسەلمۇ ئەمەس ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئېچىپ تۈگىتىۋەتتىم. ئۈچىنچى قېتىم دورا ئالغىلى بارغىنىمدا جىددىي سۈرۈشتە قىلىۋىدىم، قەنت نىسبىتى ئازراق بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. بۇ جاۋابتىن، مۇھىم دورىلاردا چاتاق يوق، دېگەن مەنە چىقىدۇ. جۈگگودا شۇنداق غەلىتە ئىشلار بار، قەنت نىسبىتى ئازراق بولسا، تاتلىق تەمى تۈگۈل، چۈچۈك تەمىمۇ قالمايدۇ؛ دېمەك، جۈگگونىڭ ھەقىقەتەن «پەۋقۇلئاددە دۆلەت ئەھۋالى» بار.

ھازىرقى ۋاقىتتا چوڭ دوختۇرخانىلارنىڭ كېسەللەرگە سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىغا ھۈجۈم قىلىنىۋاتىدۇ. مەن ئويلايمەنكى، شۇ دوختۇرخانىلاردا كېسەلنى تەتقىقات بۇيۇمى تەرىقىسىدە كۆرىدىغان ئەھۋال بولسا كېرەك؛ دوختۇرخانىلاردىكى «يۇقىرى مەرتىۋىلىك جۈگگولۇقلار» كېسەلنى تۆۋەن مەرتىۋىلىك تەتقىقات بۇيۇمى سۈپىتىدە كۆرىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولسا كېرەك. بۇنداق دوختۇرخانىلارغا بېرىشنى خالىمايدىغانلار خۇسۇسىي دوختۇرخانىلارغا باراي دېسە، دوختۇر ھەققى، دورا پۇلى ناھايىتى قىممەت؛ تونۇش ئادەمگە دورا يازدۇرۇپ بازاردىن سېتىۋالاي دېسە، ئوخشاش بىرخىل دورىنىڭ ئىلگىرى ئالغىنى بىلەن كېيىن ئالغىنى ئوخشاشمايمۇ قالىدۇ.

بۇ — ئادەم مەسلىسى. بېجىرىم ئىش قىلمايدىغان ئادەمنىڭ ھەممىلا ئىشى گۇمانلىق بولىدۇ. لۇيرۇي چوڭ ئىشلاردا بېپەرۋالىق قىلماپتىكەن دېگەن رىۋايەت بار، -بۇ رىۋايەتتىن، كىچىك ئىشلاردا بېپەرۋالىق قىلسىمۇ ھېچ گەپ يوق، دېگەن مەنە چىقسا كېرەك، تەبىئىيكى، بۇ سۆز بىز جۈگگولۇقلارنىڭ قورسىقىمىز كەڭ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ؛ بىراق شۇ سەۋەب بىلەن مېنىڭ مەيدە ئاغرىقىم ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتتى. پۈتۈن كائىنات نۇقتىسىدىن ئالغاندا، مېنىڭ مەيدە ئاغرىقىم كىچىككىنە بىر ئىش، ھەتتا ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق بىر ئىش.

سۈرۈشتە قىلغاندىن كېيىن ئالغان ئۇچىنچى شېشە دورىنىڭ تەمى بىرىنچى شېشىدىكىنىڭ تەمىگە ئوخشاش بولۇپ چىقتى. ئىلگىرىكى گۇمان ئەنە شۇنىڭ بىلەن ئاسانلا يېشىلدى، يەنى ئىككىنچى شېشىدىكى بىر كۈنلۈك دورىغا ئىككى كۈنلۈك سۇ قوشقانىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن دورىنىڭ تەمى تېگىشلىك ئۆلچىمىدىن بىر باراۋەر سۇسلىشىپ كەتكەنىكەن.

دورىنى شۇنداق غورىگىل ئىچكەن بولسامۇ، كېسىلىم ئوڭلىنىشقا باشلىدى. كېسىلمىنىڭ ئوڭلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن H چاچلىرىمنىڭ ئۆسۈپ كەتكەنلىكىگە ھۈجۈم قىلىپ،

نېمىشقا چاچلىرىڭىزنى ئالدۇرمايسىز، دېدى.

بۇنداق ھۆجۇملارغا پىشىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن ئادەتتىكىدەك «پەرۋاسىز»لىق قىلدىم. لېكىن، باشقا بىرەر ئىش ئۈستىدە تىرىشىشقىمۇ رايىم بارماي، جوزىنىڭ تارتمىلىرىنى رەتلەشكە كىرىشتىم. كېرەكسىز قەغەزلەر ئىچىدىن بىر تۇتام قەغەز چىقىپ قالدى، بۇلار ئالدىنقى يىللاردا كۆچۈرگەن نەرسىلىرىم ئىكەن. بۇلارنى كۆرۈپ، كۈندىن - كۈنگە ھۇرۇنلىشىپ كېتىپتىمەن، ھازىر بۇنداق ئىشلارنى قىلىشتىن رايىم قايتىپ قاپتۇ، دەپ ئويلىدىم. ئۆز ۋاقتىدا بۇلارنى كېيىنكى چاغلاردا كىتاب باسقاندا كىتابلارنىڭ گراماتىك بەلگىلىرىنى قالايمىقان قويغان بىمەنىلىكلەرگە ھۆجۇم قىلىدىغان ماقالە يازسەن دەپ يازغان بولسام كېرەك؛ چۈنكى كېرەكسىز قەغەزلەر ئىچىدە كۆچۈرۈلگەن غەلىتە - غەيرىي مىساللار تۇرۇپتۇ. بۇلارنى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلاپ قويايلى دەپ، بەزىسىدىن مېھرىمنى ئۈزەلمىدىم. ھازىر بۇلاردىن بىرنەچچە پارچىسىنى مانا بۇ يەردە كۆچۈرۈپ قويدۇم، دەرھال مەتبەئەگە تاپشۇرمەن، «ھەممە كۆرسۇن». قالغانلىرىنى سەرەڭگىگە تېگىشىپ بەھرىلىنەرمەن. —

国朝陈锡路黄尔余话云。唐傅亦考覆道经从本。有项羽切。本齐武平五年彭城人。开项羽切盅。得之。

(شاڭخەي تەرەققىيات باسمىخانىسى تاش مەتبەئەدە باسقان «شېرىن چايخانا كۆچۈرمىلىرى»نىڭ 4 - جىلد 2 - ۋاقتىغا قارالسۇن).

国朝欧阳泉点勘记云。欧阳修醉翁亭。记让泉也。本集及滁州石刻。并同诸选本。作酿泉。误也。

(يەنە يۇقىرىقى كىتابنىڭ 8 - جىلد 7 - ۋاقتىغا قارالسۇن).

袁石公典试秦中。后颇自悔。其少作诗文。皆遂然一

出于正。

(شاڭخەي «ئالىملار ماكانى» تاش مەتبەئە نۇسخىسىدىكى «كىتابلاردىن دېرەك» نىڭ 1- جىلد 4 - ۋاقتىغا قارالسۇن).

考……循治中,秀水又有一陈沉,……著诚斋诗集,不出户庭。录读史随笔,同姓名录诸书。

(شاڭخەي «شەرقىي ئاسىيا كۇتۇپخانىسى» باسقان «سۇ بويىدا» نىڭ داۋامى ھەققىدە ئىككى خىل مۇقەددىمە» نىڭ 7 - ۋاقتىغا قارالسۇن).

قەدىمكى يازمىلارغا گراماتىك بەلگىلەرنى قويۇش ھەقىقەتەن كىچىك ئىش بولسىمۇ، قىيىن ئىش، كۆپ ھاللاردا شۇ بەلگىلەرنى قەيەرگە قويۇشقا ئىلاج بولماي قالىدۇ؛ بىرمۇنچە يەرلىرىگە ھەتتا ئاپتورنىڭ ئۆزىنى بەلگىلىرىنى قويۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلسىمۇ، ئۇنىڭ بېشى قېتىپ قالسا كېرەك دەپ گۇمان قىلىمەن. لېكىن، يۇقىرىقى مىساللار ئۇ قەدەر چىگىشمۇ ئەمەس. ئاخىرقى ئىككى مىسالنىڭ مەنىسى تېخىمۇ روشەن تۇرۇپتۇ، ۋەھالەنكى گراماتىك بەلگىلىرى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن قويۇلغان.(7)

6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

چۈشتىن ئىلگىرى لى جىيېنىڭ ئۆز يۇرتىدىن يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم، خەتتە يازغان سۆزلىرى كۆپ ئەمەس. ئۈيۈمدە كېسەل بار، باشقىلىرىمىزمۇ قىلچە ئېھتىياتسىز ھالدا كېسەل ھۆجۇمىنىڭ ۋەھىمىسى ئىچىدە تۇرماقتىمىز، دەپتۇ. ئاخىرىدا بىرنەچچە ئېغىز ھەسرىتىمۇ بار ئىكەن.

چۈشتىن كېيىن، جىفاڭ خېنەندىن كەلدى، بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئالدىراپلا كېتىپ قالدى. كېتىش ۋاقتىدا:

مانا بۇ «چاقماق قەنت» نى سىزنى يېسۇن دەپ ئالغاچ كەلدىم، ئانچە ياخشى بولمىسا كېرەك دەپ، ئىككى بولاقنى قالدۇرۇپ كەتتى. جىنىڭ بۇ نۆۋەت بىرئاز سەمرىپ قاپتۇ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالدىراش كۆرۈنىدۇ، تون كىيىۋاپتۇ، بۇنىڭغا قارىغاندا، مەنسەپ تۇتىدىغان- دەك تۇرىدۇ.

بولاقنى ئېچىپ قارىسام، نەدىكىنى «چاقماق» بولسۇن، ياپ- لاق، نېپىز، سارغۇچ ئىكەن، ئېغىزغا سالسام ھەم سوغۇق، ھەم شېرىن ئىكەن، دەرۋەقە ئوبدان نەرسە ئىكەن. لېكىن، جىنىڭنىڭ ئۇنى نېمىشقا «چاقماق قەنت» دېگەنلىكىنى بىلمىدىم. بۇمۇ ئۇنىڭ مەنسەپدار بولىدىغانلىقىنىڭ دەللىلى بولسا كېرەك.

جىنسۇڭنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ خېنەننىڭ قايسىبىر يېرىدىن چىقىدىغان مەشھۇر مەھسۇلات ئىكەن، خورما شىرنىسىدىن ياسىلا- دىكەن؛ ئۆزى ھۆل - سوغۇق ئىكەن، ئەگەر ئادەمنىڭ جاۋغايلا- رىغا يارا چىقىپ قالسا، ئۇنى سۈرتكەن ھامان ساقىيىپ كېتىدە- كەن. ئۇ ئەسلىدە پەرۋەردىگارنىڭ كارامىتى بىلەن شىزىنىڭ پوس- تىدىن سۈزۈلۈپ چىقىدىكەن، شۇڭا ھالۋىدەك شېرىن ئىكەن. ئەپسۇسكى، جىنسۇڭ بۇ ئەھۋالنى سۆزلەپ بەرگۈچە يېرىمىنى دېگۈدەك يەپ قويۇپتىمەن. ئەنە - ئۆگۈن جاۋغايلىرىمغا يارا چە- قىپ قالسا سۈرتەرمەن دەپ، قالغانلىرىنى دەرھال يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ قويدۇم.

ئاخشامدا يەنە ھېلىقى ئېلىپ قويغان خورما ھالۋىسىنىڭ بىر قىسمىنى ئېلىپ يېدىم، چۈنكى، جاۋغايلىرىمغا يارا چىقىدىغان ۋاقتىم ئانچە كۆپ ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن يېڭى ۋاقتىدا بىرئاز يەۋالاي، دەپ ئويلىدىم. شۇ يېگىنىمچە يەنە تەڭدىن تولىسىنى يەۋەتتىم.

6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق، بوران.

چۈشتىن بۇرۇن، دورا ئالىمەن دەپ كوچىغا چىقتىم. قارا- سام، كوچىلارغا بەش رەڭلىك دۆلەت بايراقلىرى ئېسىلىپ كېتىپ- تۇ؛ ئەسكەر ۋە ساقچىلار سانجاق - سانجاق تۇرۇشۇپتۇ. فېڭشېڭ كوچىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغىنىمدا ئەسكەر ۋە ساقچىلار بىر خالتا كوچىغا قوغلاپ كىرگۈزۈۋەتتى. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن قارا- سام، چوڭ كوچىدا توپا - تۇمان كۆتۈرۈلدى، بىر دانە موتسىكلىت ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كەتتى؛ بىرئازدىن كېيىن يەنە بىرى ئۆتۈپ كەتتى؛ يەنە بىردەمدىلا يەنە بىرى، يەنە بىرى، يەنە بىرى... ئۆتۈپ كەتتى. موتسىكلىتتىكى ئادەملەرنى ئېنىق تونۇغىلى بولمىسىمۇ، سېرىق جىيەكلىك شەپكىلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. موتسىكلىتنىڭ يان تەرىپىدە ئەسكەر بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ بەزىسى دەستىسىگە شەلپەر باغلانغان قىلىچ ئېسىۋاپتۇ. خالتا كوچىدىكى ئادەملەر ئەيمەنگەن ھالدا قاراپ قېلىشتى. يەنە بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن موتسىكلىتلار توگىدى، بىزمۇ ئاستىلاپ خالتا كوچىدىن چىقتۇق؛ ئەسكەرلەرمۇ، ساقچىلارمۇ گەپ قىلمىدى.

شىدەن پەيلۇ كوچىسىغا بارسام، ئۇ يەردىمۇ بەش رەڭلىك دۆلەت بايرىقى ئېسىلىپ كېتىپتۇ؛ ئەسكەرلەر، ساقچىلار سان- جاق - سانجاق تۇرۇشۇپتۇ. كىيىملىرى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن بىر توپ بالىلار قوللىرىدا بىرەر دەستە قەغەز تۇتقان ھالدا: قوماندان ۋۇنى قارشى ئېلىشقا بېغىشلانغان ئالاھىدە سان! دەپ توۋلىماقتا. بىرى مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ، بىر نۇسخا ئې- لىڭ، دېگەنىدى، مەن ئالمىدىم.

شۇەنۇۋىبن دەرۋازىسىغا يېقىن بارغىنىمدا، سېرىق چاپان

كىيگەن، يۈز - كۆزلىرى تەرلەپ كەتكەن بىر نوچى دەرۋازا سىرتىدىن كىرىپ، ئۇشتۇمتۇتلا: « ئاناڭنى ... لەر! » دەپ ئۈنلۈك توۋلىدى. بىرمۇنچە ئادەم ئۇنىڭغا قاراپ قالدى، لېكىن ئۇ ئۆز يولىغا كېتىۋەردى، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بىرمۇنچە ئادەم ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئالدى. شۇەنۋۇمېن دەرۋازىسىغا كىرسەم، ئۇ يەردىمۇ كىيىملىرى ئەسكىرىپ كەتكەن بىر بالا بىر دەستە قەغەزنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ، لېكىن ئۇ گەپ - سۆز قىلماستىن بىر ۋاراق قەغەزنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. قارىسام، لى گوخېڭ ئەپەندىنىڭ تاش مەتبەئەدە باستۇرغان تەشۋىق ۋارىقى ئىكەن. ئۇنىڭدا لى گوخېڭ ئەپەندىنىڭ بىرقانچە يىللىق بوۋاسىر كېسلىنى نېمە بىرنېمە دېگەن بىر مەشھۇر تېۋىپنىڭ ساقايتقانلىقى يېزىلغانىكەن.

كۆزلىگەن دورىخانىغا بارسام، دورىخانىنىڭ ئالدىدا بىرمۇنچە ئادەم ئىككى ئادەمنىڭ تىللىشىۋاتقىنىغا قاراپ تۇرۇپتۇ. بىر دانە ھاۋا رەڭ كونا كۈنلۈك دورىخانىنىڭ ئىشىكىنى توسۇۋاپتۇ. ئۇ كۈنلۈكنى ئىتتەرگەنىدىم، ئورنىدىن قىمىرلىمىدى؛ ئاخىر، كۈنلۈكنىڭ ئاستىدىن بىر باش چىقتى - دە، ماڭا قاراپ: «نېمە دەيسەن؟» دېدى. دورىخانىغا كىرمەكچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتتىم. ئۇ زۇۋان سۈرمەستىن، يەنە ھېلىقى تىللىشىۋاتقانلارغا قاراپ تۇردى، كۈنلۈك ئورنىدىن يۆتكەلمىدى. نائىلاج چىشىمنى چىشلەپ قاتتىق بىر تۈرتۈپلا، دورىخانىغا كىرىپ كەتتىم.

دورىخانىنىڭ جوزىسىدا بىرلا چەت ئەللىك ئادەم ئولتۇرۇپتۇ، دورىخانىدىكى باشقا خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز قېرىنداشلىرىمىزدىن بولغان ياشلار ئىكەن، ئۇلار ناھايىتى چىرايلىق، پاكىز كىيىنگەن. نېمە ئۈچۈندۇر، مانا بۇلار يەنە 10 يىل ئۆتكەندىن كېيىن يۇقىرى مەرتىۋىلىك جۇڭگو ئادەملىرىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ، دېگەن خىيال بىردىنلا كۆز ئالدىمغا كەلدى، ئۆزۈمنى ھازىر تۆۋەن مەرتىۋىلىك ئادەم ھېس قىلدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، چاچلىرىنى يارما

قىلىپ تارىۋالغان بىر قېرىندىشىمىزغا دورا قەغىزى بىلەن شېشىنى ئېھتىرام بىلەن سۇندۇم.

— 85 تىيىن، — دېدى ئۇ قولىغا ئالغاندىن كېيىن، كېتىۋېتىپ.

— ھېي! — ھەقىقەتەن تاقىتىم تاق بولۇپ، تۆۋەن مەرتىۋىلىكلەرگە خاس كەيپىم غۇژژىدا ئۆرلىدى. دورا پۇلى 80 تىيىن، شېشە پۇلى ئادەتتىكىدەك 5 تىيىن، بۇنى بىلىمەن. ھازىر شېشىنى ئۆزۈم ئەكەلگەن تۇرسام، نېمىشقا يەنە 5 تىيىن تۆلەيدىكەنمەن؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ «ھېي» دېگەن سۆزۈمنىڭ كۈچى «ئاناڭنى» دېگەن مىللىي تىلنىڭ كۈچى بىلەن باراۋەر بولۇپ، بۇنىڭدا ئەنە شۇنداق چوڭقۇر مەنە بار.

— 80 تىيىن! — ئۇمۇ بۇ مەنىنى دەرھال چۈشىنىپ، بەش تىيىننى كۆتۈرۈۋەتتى. پاھ، ئۇنىڭ «سېخىي» ئالىيجانابلارچە مەردلىكىنى!

80 تىيىن پۇلنى تۆلىدىم، بىردەمدىن كېيىن دورىنى ئاچىقتى. بۇنداق قېرىنداشلارغا بەزىدە يۈز - خاتىر قىلماسلىق كېرەك، دەپ ئويلاپ، شېشىنىڭ پۇرۇپكىسىنى ئېچىپلا كۆز ئالدىدا تېتىپ كۆردۈم.

— چاتاق يوق، — ئۇ خېلى چېچەن ئىكەن، مېنىڭ ئىشەنمىگەنلىكىمنى بىلدى.

— ھە، — تەستىقلىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئەمەلىيەتتە يەنىلا چاتاق ئىدى، مېنىڭ تىلىم تەمنى ئايرىۋالالمايدىغان دەرىجىدىمۇ ئەمەس ئىدى، بۇ نۆۋەتتىكىسى خېلىلا چۈچۈك بىلىندى. ئۇ دورا ئۆلچەيدىغان ئۆلچەمنى ئىشلىتىشكە ھۇرۇنلۇق قىلغان بولسا كېرەك، شۇڭا دورىنىڭ تۇز كىسلاتاسى كۆپرەك بولۇپ كەتكەنلىكى مانا مەن دەپ تۇراتتى. لېكىن، بۇنىڭ ماڭا قىلچە كارايىتى يوق، ھەر نۆۋەتتە ئازراق ئىچسەم ياكى يەنە

بىرئاز سۇ قوشۇپ، بىرنەچچە قېتىم ئوشۇقراق ئىچسەمۇ بولۇۋېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ھە» دەپ قويدۇم. «ھە» دېگىنىم دەل مەنىسىنى ئايرىۋالغىلى بولمايدىغان ئىككى بىسلىق جاۋابىم ئىدى.

— خەير - خوش! — دېدىم شېرىنى قولۇمغا ئېلىپ كېتىۋېتىپ.

— خەير. چاي - پاي قۇياي.

— رەھمەت. خەير.

بىز ھەر ھالدا ئەدەپ - تەكەللۇپ دۆلىتىنىڭ پۇقراسى، ئاخىر يەنە تەكەللۇپ قىلىشتۇق. ئۇ مېنى ئەينەكلىك ئىشىكتىن تەكەللۇپ بىلەن ئۈزىتىپ قويغاندىن كېيىن، پىژ - پىژ ئاپتاپتا پۇرقىراپ تۇرغان چاڭنى ئارىلاپ ماڭغىنىمچە شەرقىي چاڭئەن كوچىسىنىڭ سول بېشىغا يېقىن باردىم، ئۇ يەردىمۇ ئەسكەر - ساقچىلار سانجاق - سانجاق تىزىۋېتۇ. يولنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتمەكچى بولۇۋىدىم، بىر ساقچى قولى بىلەن يولۇمنى توسۇپ: «بولمايدۇ!» دېدى. مەن 10 نەچچە قەدەملا مېڭىپ يولنىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئۆتمەكچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ يەنە: «بولمايدۇ!» دېدى. نەتىجىدە باشقا يول بىلەن ئايلىنىپ ماڭدىم.

L ئەپەندىنىڭ ئۆيى ئالدىغا بېرىپ ئىشىكىنى قاققانىدىم، بىر كىچىك ئەلچى چىقىپ، L ئەپەندىنىڭ تاشقىرىغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇ ئېيتقان ۋاقتىنىڭمۇ ئاز قالغانلىقىنى ئېيتىپ، مۇشۇ يەردە بىرئاز كۈتۈپ تۇراي، دېدىم. ئۇ: «بولمايدۇ! ئاتلىرى نېمە؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن، شۇنچە ئۇزۇن يولنى ماڭ بىرمۇشەققەتتە بېسىپ كەلسەم، ماڭغان يولۇم بىكارغا كەتسە قانداق بولغىنى، دەپ بىرئاز بىسەرەمجان بولدۇم. 10 سېكۇنتچە ئويلىنىۋېلىپ، يانچۇقۇمدىن ئىسسىم كارتامنى چىقىرىپ، ئۇنىڭغا: «خانىمغا مۇشۇنداق بىر ئادەم كەپتۇ، مۇشۇ يەردە بىرئاز كۈتسەم بولامدۇ؟

دەيدۇ، دەپ ئېيتىڭ» دېدىم. تەخمىنەن يەتتە - سەككىز مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى كىچىك ئەلچى چىقتى. نەتىجىدە، يەنە: «بولمايدۇ! ئەپەندىم سائەت ئۈچتە قايتىپ كېلىدۇ، شۇ چاغدا كېلىڭ» دېدى.

يەنە 10 سېكۇنت ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، C ئەپەندىگە بېرىش نىيىتىگە كەلدىم، يەنە پىژ - پىژ يېنىپ تۇرغان ئاپتاپتا پۇرقىراپ تۇرغان چاڭنى ئارىلاپ ماڭدىم، بۇ نۆۋەت يول ھەر ھالدا راۋان ئىدى، يېتىپ باردىم. ئىشىكىنى قېقىپ سورىسام، ئىشكىنى ئاچقان كىشى: «ئۆيدە بارمىكىن، قاراپ باقاي» دېدى. بۇ نۆۋەت ئۈمىد بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم. دەرۋەقە، بىردەمدىن كېيىن مېنى مېھمانخانىسىغا باشلاپ ماڭدى، C ئەپەندىمۇ ئالدىمغا چىقتى. مەن ئاۋۋال ئۇنىڭغا، ماڭا چۈشلۈك تاماق بېرىڭ، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ماڭا بولكا قويۇپ بەردى، ۋىنومۇ بار ئىدى؛ ئۆي ئىگىسى بولسا ئۈگرە ئىچتى. نەتىجىدە، بىر تەخسە بولكىنى قويماي يەۋەتتىم، ئاقمايمۇ بار ئىدى، تۆت تەخسە سەينى تامامەن دېگۈدەك يەۋەتتىم.

قورساق تويغاندىن كېيىن، تاكى سائەت بەشكىچە پاراڭلاشتۇق.

مېھمانخانىنىڭ ئالدى ناھايىتى كەڭ بوش يەر بولۇپ، بىرمۇنچە دەرەخ بار ئىدى. بىر تۈپ ئالما دەرىخىنىڭ تۈۋىدىن بالىلار ئۈزۈلمەيتتى. C ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ بالىلار دەرەخ-تىن چۈشكەن ئالمىنى كۆتۈپ تۇرۇشىدىكەن، چۈنكى ئالمىنى كىم ئالسا شۇنىڭ بولىدۇ، دەيدىغان قائىدە بەلگىلەنگەنكەن. مەن بالىلارنىڭ شۇ قەدەر سەۋر - تاقەتلىك ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ كۈلدۈم. لېكىن شۇنىسى قىزىقكى، مەن خوشلىشىپ چىققاندا قارىسام، ئۈچ بالىنىڭ قولىدا بىردىن ئالما تۇرۇپتۇ. ئۈيگە قايتقاندىن كېيىن، گېزىتكە قارىسام، «... ۋۇ قومان-

دان چاڭشىڭدىيەندە بىر كېچە قونۇپتۇ. يۇقىرىقى سەۋەبلەردىن باشقا، يەنە بىر ئەھۋال شۇكى، ۋۇ قوماندان باۋدىڭدىن يولغا چىققاندىن كېيىن، جاڭ چىخۇاڭ ئۇنىڭغا پال ئېچىپ، 28 ـ كۈنى ېيجىڭغا كىرسىڭىز ياخشىلىق بار، غەربىي شىمالنى چوقۇم ئەل قىلالايسىز؛ 27 ـ كۈنى ېيجىڭغا كىرسىڭىز، ياخشىلىق يوق، دەپتۇ. ۋۇ قوماندان بۇنىڭغا ئىشىنىپتۇ. ۋۇ قوماندانىنىڭ ېيجىڭغا بىر كۈن كېچىكىپ كىرىشىنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ» دەپ يېزىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ مەنمۇ: بۇگۈن يېرىم كۈندىن كۆپرەك ۋاقىت «بول-مايدۇ» غا ئۇچراپ يۇردۇم، تەلىيىم ياخشى ئەمەس ئىكەن، كەچقۇ-رۇنلۇق تەقدىرىمنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن بىر قۇر پال ئېچىپ باقسام بولغۇدەك، دەپ ئويلىدىم. لېكىن پال ئېچىشنى بىلمەيتتىم، پال ېيقىش ئۈچۈن لازىملىق بىر نەرسەمۇ يوق ئىدى، ئىلاج قىلالمىدىم. كېيىن بىر خىل يېڭى ئۇسۇل تاپتىم، يەنى قولۇمغا چىققان كىتابتىن بىرنى ئېلىپ، كۆزۈمنى يۇمۇپ تۇرۇپ ۋاراقلاپ، بارمىقىم بىلەن بىر يېرىنى باستىم، ئاندىن كېيىن كۆزۈمنى ئېچىپ، بارمىقىم بىلەن بېسىلغان قۇر-لارنى ئوقۇدۇم، شۇ قۇرلاردىكى سۆزلەرنى پالدا چىققان سۆزگە ھېسابلىدىم.

قولۇمغا چىققان كىتاب «تاۋ يۈەنمىڭ ئەسەرلىرى» ئىكەن. بارمىقىم بېسىلغان قۇرلاردا: «گەپنىڭ تېگىدە گەپ بار، ئۇنى بىلىدىغان كىم بار» دېگەن سۆزلەر بار ئىكەن. بىردەم ئويلىنىپ، بۇنىڭ زادى قانداق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىم.

دەرمەھەللىك شۆبە خاتىرە

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى شياۋفېڭ بىلەن كۆرۈ-شۈپ، ئۇنىڭغا بەنزۇڭ چىقىرىۋاتقان قوشۇمچە سەھىپىگە ئاز ـ پاز ماقالە بېرىدىغانلىقىمنى، شۇ ماقالىلىرىمگە «دەرمەھەللىك خاتـ-رە» دەپ ماۋزۇ قويىدىغانلىقىمنى سۆزلەپ بەرگەنىدىم. شياۋفېڭ مەيۈسلىنىپ، ئەسلىمىلىرىڭىزنى «قايتا تىلغا ئېلىنغان كونا ئىش-لار» غا كىرگۈزۈڭ، ئەمدى يازىدىغان پارچە تەسىراتلىرىڭىزنى مۇشۇ كۈندىلىك خاتىرىگە كىرگۈزۈڭ... دېدى. ئۇنىڭ سۆزىدىن «تىل رېشتىسى» گە نېمە يېزىپ بېرىسىز؟ دېگەن مەنە چىقسا كېرەك — لېكىن، ئېھتىمال، بۇمۇ مېنىڭ گۇمانخورلۇقۇمدۇر. شۇ چاغدا ئۆز كۆڭلۈمدە: ئىچىدىن ئوغا چىقىدىغان زەھەرلىك بېلىقنى پۈۋلىمەي يەيدىغان يەردە ئۆسكەن ئادەممۇ شۇنداق گىرى بولارمۇ؟ پارتىيىلەرنىڭ شۆبە بۆلۈمى، بانكىلارنىڭ تارماق بۆلۈمى بولىدىكەن، مەن شۆبە خاتىرە يازسام بولمامدىكەن؟ دەپ ئويلاپ قالدىم. «تىل رېشتىسى» گە ماقالە بېرىشىم زۆرۈر بولغانلىقى ئۈچۈن، ھېلىقى ئويلىرىمنى دەرھال ئىشقا ئاشۇرۇپ، شۆبە خاتىرە يېزىشقا كىرىشتىم.

6 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

سەھەردىلا كىچىككىنە بىر چىۋىن يۇزۈمدە ئۆمىلەپ يۈرۈپ ئۈيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى، قورۇقۇتسەم يەنە كېلىپ قونۇۋالدى، يەنە

قورۇۋەتسەم، يەنە كېلىپ قونۇۋالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇزۇمنىڭ بەلگىلىك يېرىدىلا ئۆمىلەپ يۈردى؛ ئۇرۇۋېدىم، ئۆلمەي قالدى. ئائىلاج ئۈسۈلنى ئۆزگەرتتىم، يەنە ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم.

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئالدىنقى يىلى يازدا S ۋىلايىتىدىن ئۆتۈپ قالدىم، ئۇ يەرنىڭ يولۇچىلار دەڭلىرىدىكى چۈشىلار ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ مېڭىسىنى قوچۇۋېتىدىكەن. جوزىغا غىزا كەلتۈرۈلگەن ھامان چۈشىلارمۇ غۇژۇلداپ كېلىپ، غىزاغا داخىل بولىدىكەن، كەچقۇرۇندا ھۇجرىنىڭ ھەممىلا يېرىگە قارىسىڭىز چۈشى قونۇۋالغان. بىز ئاستا دەققەت بىلەن ياتماي، ئۇلارنى ئورنىدىن قوزغۇتىدىغان بولساق، غۇژ قىلىپ ئۇچقىنىچە بېشىمىزنى قايدۇرۇۋېتىدىكەن. تاڭ سەھەر ۋاقتىدا، ياشلار ئارزۇ قىلىدىغان سەھەر ۋاقتى يېتىپ كەلگەندە، تەبىئىيكى، يەنە يۇزىڭىزگە قونۇپ، ئۇيان - بۇيان ئۆمىلەيدۇ. لېكىن، كوچىدا كېتىۋېتىپ قارىسام، بىر كىچىك بالا ئۇخلاپ يېتىپتۇ، بەش - ئالتە چۈشى ئۇنىڭ يۇزىدە ئۆمىلەپ يۈرۈپتۇ، شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بالا يۇزىنىڭ تېرىسى قىمىر قىلماي شېرىن ئۇيقۇدا يېتىپتۇ. جۇڭگودا ياشاش ئۇچۇن ئەنە شۇنداق ئادەتكە پىشماي بولمايدۇ. «چۈشى تۇتۇش» دېگەن بىرنەمىلەرنى تەرغىب قىلغاندىن كۆرە، ئەنە شۇنداق ماھارەتنى يېتىشتۇرۇش جانغا ئەسقاتىدۇ.

ھېچبىر ئىشقا قولۇم بارمىدى، مەيدە ئاغرىقىم تولۇق ساقايمىغاچقا، ئۇچۇن شۇنداق بولدىمۇ ياكى ئۇيقۇغا قانمىغاچقىمۇ ئۇچۇن شۇنداقمۇ، بۇنى بىلمىدىم. يەنە ئېزىلەڭگۈ ھالدا كېرەكسىز قەغەزلەرنى ئاختۇرۇۋېتىپ، يەنە بىرنەچچە پارچە «شېرىن چايخانا كۆچۇرمىلىرى» گە ئوخشاش بىر نەرسىنى ئۇچرىتىپ قالدىم، بۇلارنى پۈرلەپ ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلىۋەتكەندىن كېيىن، يەنە «مېھرىمنى ئۇزەلمەي»، «سۇ بويىدا» ناملىق جەڭنامىگە دائىر بىر قىسمىنى تاللىۋېلىپ، تۆۋەندىكىچە كۆچۈردۈم:

سۇڭ زامانىسىدىكى خۇڭ مەي يازغان «يىجيەن تەزكىرىسى — ئا» ناملىق كىتابنىڭ 14 - بابىدا مۇنداق رىۋايەت بار: «شاۋشىڭنىڭ 25 - يىلى ھۆكۈما ۋۇ يۇ دېگەن كىشى ئەنفېڭغا ھاكىم بولۇپ بېرىپ، فەنياڭدىن بىر خىزمەتكارنى بارلىق ئەمەلدارلارغا خەۋەر يەتكۈزۈشكە ماڭدۇرۇپتۇ. خىزمەتكەر شۇجۇ تەۋەسىگە بارغاندا، بىرەر يۇز ئادەمنىڭ توپلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەپكىشىنى قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى: يېزىمىزدا بىر ئايالنى يولۋاس تۇتۇپ كەتكەنىكەن، ئۇنىڭ ئېرى قاتتىق غەزەپلىنىپ، قولىغا قىلىچ ئالغىنىچە، يولۋاسنىڭ ئۇۋىسىنى ئىزدەپ كېتىپ، تېخىچە قايتماپتۇ، شۇڭا ھازىر يارەمگە بېرىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىۋاتىمىز، دەپتۇ. خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى ئادەم خوتۇنىنىڭ ئۆلۈكىنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كېلىپ، دەسلەپتە يولۋاسنى ئىزدەپ ئۇۋىسىغا بارىدىم، يولۋاسنىڭ ئەركىگىمۇ، چىشىسىمۇ يوق ئىكەن، ئىككى بالىسى غاردا ئوينىقلىشىپ تۇرغانىكەن، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، غاردا يوشۇرۇنۇپ ياتتىم؛ بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن، چىشى يولۋاس بىر ئادەمنى چىشلەپ كۆتۈرۈپ كەلىدى ۋە غارغا ئارقىسىچە كىردى، شۇنىڭ ئۇچۇن غاردا ئادەم يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقىنى بىلمىدى. مەن دەرھال ئۇنى قوىرۇقىدىن تۇتۇۋېلىپ، بىر ئايىغىنى چېپىپ تاشلىدىم، ئۇ يولۋاس ئاغزىدىكى ئادەمنى تاشلاپ، ئاقساقلاپ قېچىپ چىقىپ كەتتى؛ يوشۇرۇنۇپ ياتقان يېرىمدىن ئاستا چىقىپ قارىسام، دەرۋەقە مېنىڭ خوتۇنۇم ئىكەن، ئاللىقاچان ئۆلۈپ كېتىپتۇ. يولۋاس 10 نەچچە قەدەم ئاقساقلاپ ماڭغاندىن كېيىن، بىر ئورەككە يىقىلىپ چۈشۈپ كەتتى؛ ئاندىن كېيىن يەنە غارغا كىرىپ ماراپ تۇرسام، ئەركەك يولۋاس ۋارقىرىغىنىچە يېرىم

تىپ كەلدى، ئۇمۇ غارغا ئارقىسىچە كىردى، ئۇنىمۇ ئىلگىرىكىدەك ئۇسۇل بىلەن ئۆلتۈردۇم؛ خوتۇنۇمنىڭ ئەنتىنى ئېلىپ، ئارماندىن چىقتىم، دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. كېيىن ئۇنىڭ قولۇم - قوشنىلىرى غارغا بېرىپ، تۆت يولۋاسىنى ئەكېلىپ، ئۇلەشتۇرۇپ يەپتۇ.» «سۇ بويىدا» دېگەن جەڭنامىدە لى كۇينىڭ يىلىن دېگەن تاغدا تۆت يولۋاسىنى ئۆلتۈرگەنلىكى بايان قىلىنىدۇ، ئۇنىڭدا بايان قىلىنغان ئەھۋاللارمۇ بۇنىڭغا ناھايىتى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، ئۇمۇ مانا مۇشۇنداق رىۋايەتلەرگە ئاساسەن يېزىلغان بولسا كېرەك. «يىجيەن تەزكىرىسى — ئا» پادىشاھ چيەنلۇڭنىڭ داۋگۇاڭ يىللىرىنىڭ باشلىرىدا (1765 - يىلى) يېزىلغان؛ بۇ رىۋايەت توغرىسىدا «شۇجۇ ئاھالىسىنىڭ تۆت يولۋاسىنى ئۆلتۈرۈشى» دېگەن باياناتلار بار.

سۇڭ زامانىسىدىكى جۇاڭ جيىۇ «توخۇ قوۋۇرغىسى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق يازغان: «جېجياڭ خەلقى ئۆردەكنى تىلغا ئېلىشنى يامان كۆرىدۇ. شىمال خەلقى ئۆردەك شورپىسى ناھايىتى قىزىق بولسىمۇ ھور چىقمايدىغانلىقىنىلا بىلەتتى، كېيىن ئۇلار جەنۇبقا بارغاندىلا، ئۆردەكنىڭ ئەركىكى بىر بولسا، چىشىسى شۇ بىر ئەركەك ئۆردەك بىلەن جۇپلەشسىمۇ تۇخۇم چىقارمايدىغانلىقىنى، چىشى ئۆردەك ئىككى - ئۈچ ئەركەك ئۆردەك بىلەن جۇپلەشكەندىلا تۇخۇم چىقىرىدىغانلىقىنى، جېجياڭلىقلارنىڭ ئۆردەكنى تىلغا ئېلىشنى يامان كۆرىدىغانلىقى ئۈنىڭ شورپىسىدىن ھور چىقمايدىغانلىقىدىن ئەمەس، پەقەت بىر چىشى ئۆردەكنىڭ بىرنەچچە ئەركەك ئۆردەك بىلەن جۇپلەشكەندىلا تۇخۇم چىقىرىدىغانلىقىدىن ئىكەنلىكىنى بىلگەن». «سۇ بويىدا» دا يۇنگېنىڭ ژۇداندىن كېيىنكى سورىغانلىقى توغرىسىدا مۇنداق بايان قىلىنىدۇ:

«ژۇدا: ‹مەن ئۆيۈمدە ئۆردەك، غاز باقمايمەن، شۇڭا، كېپەك نېمە قىلسۇن؟› دېدى. يۇنگي: ‹كېپەك يوق دەيسەن؟ ئۇنداق بولسا قانداقسىگە شۇنداق بوردىقتەك سەمرىپ كەتتى؟ سېنى ھاۋاتاپان قىلىپ كۆتۈرسىمۇ مەيلى دەيدىكەنسەن - دە؟ قازانغا سېلىپ شورپا قاينىتسىمۇ ھورىك چىقمايدىكەن - دە؟› دېدى. ژۇ دا: ‹تىلىڭنى تارت! مېنىڭ خوتۇنۇم باشقا ئادەم بىلەن تۆتۈلۈپ قالمىغان تۇرسا، مەن قانداقسىگە ئۆردەك ئىكەنمەن؟ ئەجەبمۇ سەت گەپ بىلەن تىللىدىڭا؟!...› دېدى.» ئۆردەك بىرقانچە ئەركىكى بىلەن جۇپلەشكەندە ئاندىن تۇخۇم سالىدۇ — بۇ، جېجياڭلىقلار ئىچىدە سۇڭ زامانىسىدا ئېنىق يۇرگەن گەپ، ھازىر بۇنداق گەپلەرنىڭ بار - يوقلۇقى نامەلۇم. لېكىن، «سۇ بويىدا»نىڭ ئەسلىدە كونا نۇسخا ئىكەنلىكىنى، ئۇنى جېجياڭلىق ئادەم يازغانلىقىنى ئەنە شۇنىڭدىن بىلگىلى بولىدۇ. جۇاڭ جيىۇمۇ ئۆردەك شورپىسىنىڭ ھورى چىقمايدىغانلىقىنىلا بىلسە كېرەك. «توخۇ قوۋۇرغىسى»نىڭ شاۋشىڭنىڭ 3 - يىلى (1133 - يىلى) يېزىلغان مۇقەددىمىسى بار، ئۇنىڭغا ھازىر ئازغىنە كەم 800 يىل بولدى.

يۇەن دەۋرىدىكى چېن تەينىڭ «ساۋئەن نەمۇنىلىرى» ناملىق كىتابىنىڭ «جياڭنەن ناخشىلىرىغا مۇقەددىمە» سىدە مۇنداق يېزىلغان: «مەن بالا ۋاقتىمدا چوڭلاردىن سۇڭ جياڭ توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى ئاڭلىغان بولساممۇ، تولۇق چۈشەنمىگەنىدىم. جېجىنىڭ توڭگۇز يىلى كۈز پەسلى 9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى لياڭشەن كۆلىدىن قېيىق بىلەن كېتىۋېتىپ، يىراقتا بىر تاغ چوققىسىنى كۆردۇم، ئۇ چوققا تولىمۇ ھەيۋەت ئېگىز ئىكەن؛ قېيىقچىدىن سورىسام، ئۇ: بۇ يەرنى ئەنشەن دېيىشىدۇ، بۇرۇنقى زاماندا سۇڭ جياڭ ۋەقەسى مۇشۇ يەردە يۈز بەرگەنمىكەن؛ ئۇلار چوڭ كۆلنى كەڭلىكى 90 چاقىرىم كېلىدىغان كىچىك كۆلچەكلەرگە ئايرىغانىكەن، بۇ يەردە نېلۇپەر، سۇ ياڭتسى دېگەندەك ئۆسۈملۈكلەر كۆپ

ئىكەن. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، شۇ ئۆسۈملۈكلەرنى سۇڭ جياڭ-نىڭ خوتۇنى تىككەنىكەن، دەپ سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ باتۇر، شىرمەرد ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ خوددى ئۆزىگە ئوخشاش 36 ھەمراھى بار ئىدى. ھازىر تاغنىڭ ئېتىكىدە ئولجىلارنى ئۇلەشتۇ-رۇش سۈپىسى تۇرۇپتۇ، سۈپىدا 36 تاش ئورۇندۇق بار ئىكەن. «‹بارارسا 36، قايتارسا 18 جۈپ›» دېگەن گەپلەر ئۇلارنىڭ قەسـ-مى بولسا كېرەك. مەن ئىلگىرى بۇ يەردىن ئۆتكەندە، نېلۇپەرلەر باراقسان ئېچىلىپ كەتكەنىكەن، ھازىر نېلۇپەرلەر قالماپتۇ، پەقەت نېلۇپەرنىڭ ئاندا ـ ساندا قالغان ھىدلىرى بۇرنۇمغا ئۇرۇپ تۇردى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ژاڭ جىڭگۇڭنىڭ «36 كۆلچەكنىڭ باھار سۈيى، قېرىغىنىمدا ئەسلەتتى جىياڭنەن مەنزىرىسىنى» دېگەن شېـ-ئىرى ئېسىمگە چۈشتى ۋە ئۇنىڭدىن ئىلھاملىنىپ، «جياڭنەن ناخشىسى»نى يېزىپ، ساياھىتىمنى بايان قىلدىم، سۇڭ جياڭنىڭ خوتۇنىنىڭ نېلۇپەر تىككەن ئەجرىنى يادلىدىم (ئەسلىي ئىزاھات: يازغان ناخشىلىرىمنى ھازىر قۇرت يەپ تۈگىتىۋېتىپتۇ)». سۇڭ جياڭنىڭ خوتۇنىنىڭ بارلىقىنى ۋە لياڭشەن كۆلچەكلىرىگە نېلۇـ-پەر، سۇ ياڭقى تىككەنلىكىنى مانا مۇشۇ ئەسەردىنلا كۆردۈم. لېكىن سۇڭ جياڭنىڭ باتۇر، شىرمەرد ئادەم ئىكەنلىكى ھازىرقى كۈندە تىللاردا ئېيتىلىپ يۈرگەن خۇسۇسىيەتلىرىگە زادىلا ئوخـ-شاشمايدۇ. «سۇ بويىدا» دىكى ھېكـايىلەرنىڭ سۇڭ، يـۇەن زامان-لىرىدىن بۇيان بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلدىم. چېنتەينىڭ ئىسمى جىتۇڭ، تەخەللۇسى ساۋئەن، ئەسلىي چالىڭدىن؛ ئۇ يەنيۇنىڭ يولۋاس يىلى (1314 ـ يىلى) «تۇلپار قوشقى» نامىلىق قوشاقنى يېزىپ، ئۆلكە ئىمتىھاندا ئون ئىككىنـ-چىلىكنى ئالغان؛ مەركەزدىكى توشقان يىلى ئىمتىھاندا جاڭ چېيەن نامىدىكى رويخەتتە تەشرىپدار (جىنشى) دېگەن ئۇنۋاننى ئالغان، باش مىرزا تەرىپىدىن لۇڭنەنگە ئامبال قىلىپ تەينىلەنگەن، كېيىن

شۇ مەنسەپ بىلەن ئۆلگەن. ئۇنىڭ پۇ ناملىق ئەۋرىسى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى بىر توپلام قىلىپ توپلىغان؛ چىڭخۇانىڭ توشقان يىلىدا چۈەن ۋە باشقا چەۋرىلىرى يەنىمۇ تولۇقلاپ نەشر قىلغان. «جياڭنەن ناخشىلىرى» ئەنە شۇ تولۇقلانغان نەشرىگە كىرگۈزۈل-گەن بولسىمۇ، شېئىرلىرى تولۇق ئەمەس. يېقىندا «ئىپارخانا كىتابلىرى» نىڭ 10 ـ تومىغا جىن كەننىڭ كۆچۈرمىلىرى كىرگۈ-زۈلگەن بولسىمۇ، «جياڭنەن ناخشىلىرى» ۋە ئۇنىڭ مۇقەددىمىسى كۆرۈنمەيدۇ. «قېيىق بىلەن كېتىۋېتىپ، يىراقتا بىر تاغ چوققـ-سىنى كۆردۈم» ۋە «بۇرۇنقى زامانىدا سۇڭ جياڭ ۋەقەسى مۇشۇ يەردە يۈز بەرگەنىكەن» دېگەن جۈملىلەردە يەنە چۈشۈپ قالغان، خاتا بولغان يەرلىرى بولسا كېرەك، باشقا نۇسخىلىرىنى كۆرمـ-گەچكە، توغرىلاپ قويالمىدىم.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

چۈشتىن بۇرۇن كۆڭلىمۇ كەلدى، پاراڭلاشتۇق. پارىخمەز گېزىتتە يېزىلغان ئىشلار ئۇستىدە بولدى، ئۇ ئىشلارنىڭ راست ـ يالغانلىقى توغرىسىدا بىر نەرسە دېيىشمىدۇق. ئۇ خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قايتتى. ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىرى تامامەن دېگۈدەك ئېسىمدە قالمىدى، دېمەك، ئۇنىڭ سۆزلىرى سۆزلىمىگەن بىلەن باراۋەر. بىرلا ئەھۋال ئېسىمدە قاپتۇ: قوماندان ۋۇ پېيفۇ بىر زىياپەتتە سۆزلەپ، قىزىللارنىڭ بوۋىسى چىيۇ ئىكەنلىكىنى ئېيتـ-لاپتۇ، چۈنكى «چى» (蚩) ھەرپى «چىش» (赤) ھەرپى بىلەن ئاھاڭداش ئىمىش؛ دېمەك «چىيۇ» (尤蚩) دېگەن سۆز «چىشيۇ» (尤赤) دېگەن سۆزمىش؛ يەنى «چىيۇ» دېگەن سۆز-نىڭ مەنىسى «قىزىللىشىش» دېگەن بولارمىش. ئۇنىڭ سۆزى

تۇگىگەندىن كېيىن، سورۇندا ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى «خۇرسەن» بوپتۇ.

ئاپتاپنىڭ تەپتى تولىمۇ كۈچلۈك بولغاچقا، بىرنەچچە تەشتەك-تىكى گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى سولىشىپ قالغانكەن، بىرئاز سۇ قۇيۇپ قويدۇم. تېيەن ئانا: گۈلگە سۇنى ھەر كۈنى بەلگىلىك ۋاقىتتا قۇيۇپ تۇرۇش كېرەك، ۋاقتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ قالسا زىيان يېتىدۇ، دېدى. بۇ گەپنىڭ يولى بار ئىكەن، دەپ ئويلاپ ئىككىلىنىپ قالدىم. لېكىن: گۈلگە بەلگىلىك ۋاقىتتا سۇ قۇيۇپ تۇرۇشقا چولام تەگمەيدۇ، تېيەنئاننىڭ تەلىمى بويىچە ئىش قىلىدىغان بولسام، گۈللەر ئاپتاپتا سولىشىپ قۇرۇپ كېتىشى مۇمكىن، ئۇنتۇر كەلگەن ۋاقىتتا سۇغارساممۇ ھەر ھالدا سۇغارمىغاندىن ياخشى، زىيان يەتسىمۇ، سولىشىپ قۇرۇپ كەتكەندىن ياخشى، دەپ ئويلاپ، داۋاملىق سۇغىرىۋەردىم، لېكىن، تەبىئىيكى، كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ قالدى. چۈشتىن كېيىن يوپۇرماقلارغا جان كىرىپ قاپتۇ، ئانچە زىيان بولمىغاندەك تۇرىدۇ، بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ كۆڭلۈم تىنىدى.

چىراغ يېنىپ تۇرسا ئۆي تولىمۇ ئىسسىپ كېتەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن كەچقۇرۇندا قاراڭغۇدا ئولتۇردۇم، سالقىن شامال چىقىشۇدى، شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ بىرئاز «خۇرسەن» بولدۇم. «ھادىسىلەردىن خالىي» بولۇپ، گېزىت - ژۇرناللاردىن ئوقۇپ كۆرۈشمۇ ئادەم ئۈچۈن راھەت. مەن ئەسلىدە گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ئۈجۈر - بۈجۈرلىرىدىن خەۋەرلىك بولۇپ تۇرىدىغان كاتتا موللىلاردىن ئەمەسمەن؛ لېكىن مۇشۇ يېرىم يىلدىن بۇيان، ئوقۇغان كىشىنىڭ قەلبىگە خۇددى تاشقا مۆھۈر باسقاندەك ئورنايدىغان بەزى نادىر ئەسەرلەرنىمۇ ئۈچرىتىپ قالدىم. ئىلگىرى ئۈچرىتالمىغان ئالسام، ھۆكۈمران دۆەن چىرۇينىڭ «ئىككى تەسىراتى»، ۋالىي جاك جىجاكنىڭ «مەكتەپ ئىستىلىنى تەۋزىتىش تېلېگراممىسى»، پروفېسسور چېن يۈەننىڭ «قۇرۇق سۆز»لىرى بار. يەقىنىدا ئۈچرىتالمىغان ئالسام، ۋالىي (؟) دىك ۋېنجياڭنىڭ «كىتاب مەستانىسى» مەن دەپ تۇرۇپ سۆزلىگەن نۇتقى، ئالىم خۇ شىزىنىڭ ئەنگلىيىنىڭ چاشقان يىلى تۆلەم پۇلى توغرىسىدىكى سوئاللارغا جاۋابلىرى، نيۇ رۇكشېك ئەپەندىنىڭ «پەلەكنىڭ چاقىنى ئارقىسىغا ياندۇرۇش» مۇھاكىمىسى («ھازىرقى زامان ئەنزىرى» نىڭ 78 - سانىغا قاراڭ)، ھەربىي ۋالىي سۇن چۈەنفاڭ بىلەن لىيۇ خەيلى ئەپەندىنىڭ تەسۇىر سەنئەت توغرىسىدىكى كىتابى بار. لېكىن قىزىللارنىڭ مەنبەسى توغرىسىدىكى دەلىلگە قارىغاندا، بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانچە پەرق يوق. بۇ يىل ئەتىيازدا ۋالىي جاك جىجياك قىزىل گۇمانلىق ئوقۇغۇچىلارنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈش ھەرىكىتىنى تەستىقلاپ تېلېگراممىا بەرگەنكەن، ئاخىر ئۆزىمۇ قىزىللار قاتارىغا ئۆتۈپ قېلىشتىن خالىي بولالمىدى. بۇ ئەھۋال مېنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرغانىدى، ھازىر چىيۇنىڭ قىزىللارنىڭ بوۋىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، شۇ گۇمانىم يېشىلىپ كەتتى: چىيۇ ئۆز ۋاقتىدا پادىشاھ يەندىگە ھۇجۇم قىلغانكەن، يەندىمۇ «قىزىللارنىڭ سەردارى». يەن (炎) دېگەن سۆز ئوت - ئاتەش دېگەن سۆز، ئوت قىزىل بولىدۇ؛ دى (帝) دېگەن سۆز سەردار دېگەن سۆز ئەمەسمۇ؟! دېمەك، «18 - مارت» پاجىئەسى قىزىلنىڭ قىزىلغا زەربە بېرىشى دېگەن سۆز. مەيلى قايسى تەرەپ بولسۇن، قىزىل دېگەن نامدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

مۇشۇنداق ئۇستىلىق بىلەن دەللەلەش جاھاندا ھەقىقەتەن كەم ئۇچرايدۇ. شۇنىسى ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، ئىلگىرى ياپونىيىنىڭ توكيو شەھىرىدە «يۇمىئۇرى خەۋەرلىرى»گە ئۇدا بىرقانچە كۈن بېسىلغان چوڭ بىر ئەسەرنى كۆرگەنىدىم، ئۇنىڭدا، خۇاڭدى بولسا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزى دېگەن بىر دەلىل بار ئىكەن. شۇ دەلىلگە قارىغاندا، ياپونلار ياغنى «ئابۇرا» (Abura) دەيدۇ،

ياغنىڭ رەڭگى سارغۇچ بولغاچقا، «ئابۇرا» دېگەن سۆز «سېرىق» (خۇاڭ 黄) دېگەن سۆزمىش. «پادىشاھ» (دى 帝—) دېگەن سۆزنى «خان» (خەن 罕) دېگەن سۆزگە شەكىل جەھەتتىن ئوخشاش دېگەنمۇ ياكى «خاقان» (可汗) دېگەن سۆزگە ئاھاڭ جەھەتتىن ئوخشايدۇ دېگەنمۇ، ھازىر ئېسىمدە ئېنىق قالماپتۇ؛ قىسقىسى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام دېگەن سۆز ياغ پادىشاھ دېگەن بولارمىش؛ ياغ پادىشاھ بولسا سېرىق پادىشاھ (خۇاڭدى) نىڭ ئۆزىمىش. شۇ ئەسەرنىڭ ئىسمى ۋە ئاپتورىمۇ ھازىر ئېسىمدە يوق. ئەسلىشىمچە، كېيىنكى چاغلاردا بىر پارچە كىتاب بولۇپ بېسىلىپمۇ چىققان، ئۇ پەقەت 1 ـ تومى ئىدى. لېكىن، ئۇ دەلىل تولىمۇ چىرماش، ئۇنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىشمۇ يارىمايدۇ.

7 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

چۈشتىن كېيىن چېنمېن دەرۋازىسى سىرتىغا بېرىپ دورا ئالغاندىن كېيىن، دۇكاندىن پەيلۇدىكى شەرقىي ئاسىيا كىتاب شىركىتىگە كىرىپ، ئۇ ـ بۇ كىتابقا قاراپ باقتىم. ئىچ پۇشۇقىنى چىقارغاچ بىرئاز ياپونچە كىتاب ئالماقچىدىم. جۇڭگونى تەتقىق قىلىدىغان كىتابلار ناھايىتى كۆپ ئىكەن. تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن پەقەت بىر نۇسخا كىتاب — ئەنگاڭ شيۇفۇ يازغان «چىن مىللىتىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ھېكايىلەردىن بىرنەزەر» — نىلا سېتىۋېلىپ قايتتىم. بۇ، مۇقاۋىسى قىزىل، توق سېرىق رەڭ بىلەن ئىشلەنگەن نېپىز كىتاب بولۇپ، باھاسى 1 دوللار 20 تىيىن ئىكەن.

كەچقۇرۇنلۇقى چىراغ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ، شۇ كىتابنى ئوقۇپ كۆردۈم، ئۇنىڭدا 34 ھېكايىدىن نەقىل كەلتۈرۈلگەن؛ لېكىن

بۇنىڭدا ھېكايە ئەمەس كىتابلارمۇ، بىر تومى بىرنەچچە نۇسخا قىلىپ ئاجرىتىلغان كىتابلارمۇ بار ئىكەن. پاشا بىرنەچچە يېرىمنى چاقتى، ئۇ پاشا بىر ـ ئىككى بولسىمۇ ئارام بەرمىدى، ئاخىر پاشىغا قارشى ئىسرىق سېلىپ قويۇۋېتىدىم، شۇنىڭ بىلەن بارا ـ بارا ئارام تېپىپ قالدىم.

ئەنگاڭ شيۇفۇ خېلى ئايانچ بىلەن كىرىش سۆزىدە: «بۇنداق ئەھۋال چىن خەلقى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ، ياپونلارمۇ بۇنداق ئەھۋالدىن خالىي بولمىسا كېرەك» دەپ يازغان بولسىمۇ، لېكىن يەنە: «بۇ ئەھۋالنىڭ دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكىنى ۋە دائىرىسىنىڭ كەڭ ـ تارلىقىنى ئۇلچەپ كۆرىدىغان بولساق، چىن خەلقىنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتى دەپ ئاتاشتىنمۇ ھەزەر قىلىشقا ئورۇن يوق» دېگەن. بۇ سۆز چىن خەلقىدىن بولغان مېنى ھەقىقەتەن قارا تەرگە چۆمدۈرمەي قويمىدى. ئۇنىڭ ئەسىرىنىڭ مۇندەرىجىلىرىگە قارايدىغان بولساقلا ئەھۋالنى چۈشەنگىلى بولىدۇ: (1) ئومۇمىي بايان؛ (2) يۇز ـ ئابرۇيغا ۋە قەددى ـ قامەتكە ئارتۇقچە ئەھمىيەت بېرىدۇ؛ (3) تەقدىرگە تەن بېرىدۇ؛ (4) سەۋر ـ تاقەت قىلالايدۇ؛ (5) رەھىمدىللىكى كەم، رەھىمسىزلىكى كۆپ؛ (6) شەخسىيەتچى، لاپچى؛ (7) تولىمۇ بېخىل ۋە ھارامخور؛ (8) سۈلكەتچى ۋە قۇرۇق سۆلەت؛ (9) ھەددىدىن زىيادە خۇراپىي؛ (10) راھەتپەرەس ۋە شەھۋەتپەرەس.

ئۇ Smith نىڭ Chinese Characteristies نى ناھايىتى ئىخلاس قىلسا كېرەك، دائىم ئۇنىڭدىن نەقىل كەلتۈرىدىكەن. بۇ كىتاب ئۇلاردا بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى تەرجىمە قىلىنىپ، «چىن خەلقىنىڭ خاراكتېرى» دەپ ئىسىم قويۇلغان. لېكىن، چىن خەلقى بولغان بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن ئادەم كۆپ ئەمەس. شۇ كىتابنىڭ بىرىنچى بابىدىلا Smith مۇنداق دېگەن: چىن خەلقى ئارتىسلارچە مىجەزى بار مىللەت، كۆڭلى بىرئازلا

كۆتۈرۈلۈپ قالسا خۇددى ئارتىسلاردەك ھەربىر سۆز، ھەربىر ھەرىكىتىنى ياسىمىلىق بىلەن قىلىدۇ، سۆز - ھەرىكىتىدە تەبىئىيلىكىدىن كۆرە ياسىمىلىقى كۆپ؛ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلار يۇز - ئابرۇيغا تولىمۇ قاتتىق بېرىلىدۇ؛ ئۆزىنى بىر ئىلاج قىلىپ يۇز - ئابرۇيلۇق — سالاپەتلىك قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن شۇنداق سۆزلەيدۇ، شۇنداق ھەرىكەت قىلىدۇ؛ قىسقىسى، چىن خەلقنىڭ مۇھىم مىللىي خۇسۇسىيىتىنىڭ يىغىندىسى «يۇز - ئابرۇي» دىن ئىبارەت.

ئەگەر بىز ئومۇمەن ئەزەر سالىدىغان ۋە قولىمىزنى كۆكسىمىزگە قويۇپ ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈپ كۆرىدىغان بولساق، بۇ سۆزنىڭ تولىمۇ قاتتىق تەئەددى ئەمەسلىكىنى بىلىۋالالايمىز. رېئاليەتلەرگە قارايدىغان بولساق، چاڭچىلە سەھنىلىرىدە «چاڭچىلىخانا — كىچىك زېمىن، زېمىن بولسا چوڭ چاڭچىلىخانا» دېگەن ھەممىسىگە ياقىدىغان لەۋھە ئۇچرايدۇ. ھەممە ئادەمنىڭ نەزىرىدە ئەسلىدە ھەممە ئىش گويا ئويۇن - تاماشا؛ كىمكى ئەستايىدىللىق قىلىدىكەن، ئۇ ئەخمەق؛ بىراق بۇنى ئاكتىپ يۇز - ئابرۇيدىن كېلىپ چىققان، قورسىقى كۆپۈپ تۇرسىمۇ ئەنتىنى ئېلىشتىن قورقۇپ، ھەممە ئىشنى ئويۇن - تاماشا ھېسابلايدىغان ئىدىيىگە چىقىرىۋەتكىلىمۇ بولمايدۇ. ھەممە ئىشنى ئويۇن - تاماشىغا چىقىرىۋېتىدىغان بولسا قورسىقىنىڭ كۆپكەنلىكىمۇ يالغان بولىدۇ؛ ئەنتىنى ئالماسلىقمۇ قورقۇنچلۇق بولمايدۇ. دېمەك، قورساقنى كۆپتۈرىدىغان ئىشلارنى كۆرگەندە يەنىلا تۇرۇپ مەيدانغا چۈشمىسىمۇ مويسىپىت ئالىيجانابلىق سالاپىتىدىن چۈشۈپ كەتمەيدۇ.

مەن ئۇچراتقان چەت ئەللىكلەر Smith نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانمىكىن ياكى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ باققانمىكىن، ئۇلارنىڭ بىرقانچىسى جۇڭگولۇقلارنىڭ «يۇز - ئابرۇيى» ياكى «يۇز» دېگەن بىرنېمىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ تەتقىق قىلماقتا. لېكىن، مېنىڭ

چە، ئۇلار بۇ ھەقتە ئاللىقاچان نەتىجە قازانغان ۋە شۇ نەتىجىلىرىنى ئەملىدە تەتبىق قىلغان. ئەمدى ئۇلار بۇ جەھەتتە تېخىمۇ كامالەتكە يېتىش ئۈچۈن، دىپلوماتىيە جەھەتتە غەلىبە قىلىش كويىدىلا بولماستىن، يۇقىرى مەرتىۋىلىك «چىن ئادەملىرى» نىڭ كۆڭلىنى ئوتۇۋېلىش كويىدىمۇ بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلار «چىن خەلقى» دېگەن سۆزنى ئاغزىغا ئالماي، ئۇنىڭ ئورنىغا «جۇڭگو خەلقى» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىدۇ، چۈنكى بۇمۇ «جۇڭگو خەلقى»نىڭ يۇز - ئابرۇيى.

شۇمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، مىنگونىڭ 1 - يىلى بېيجىڭغا بارغىنىمدا، پوچتا ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى ۋېۋىسكىدا «پوچتا مەمۇرىيىتى ئىدارىسى» دېگەن سۆزلەر يېزىقلىق تۇرغانىكەن. كېيىن، چەت ئەللىكلەر جۇڭگونىڭ ئىچكى مەمۇرىي ئىشلىرىغا ئارىلاشمىسۇن، دېگەن سادالار ياڭراپ كەتتى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قارىسام، تاسادىپىي سەۋەبتىن بولغانمۇ ياكى باشقا بىرەر ئەھۋال تۈپەيلىدىن بولغانمۇ، ئۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى «پوچتا ئىشلىرى ئىدارىسى»گە ئۆزگىرىپ قاپتۇ. دېمەك، چەت ئەللىكلەرنىڭ ئاز - پاز پوچتا «ئىشلىرى»نى باشقۇرۇشى ئىچكى «مەمۇرىي» ئىشلىرىمىز بىلەن مۇناسىۋەتسىزمىش. بۇ سەنەمگە تاكى ھازىرغىچە ئۇسسۇل ئويناپ كېلىۋاتىمىز.

مىللىي تەۋەررۈكچى، پەزىلەتچى دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ زار - زار يىغلىشىنىڭ راست ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنمەيمەن؛ ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تارىلىپ تۆكۈلۈۋاتسىمۇ، قولياغلىقىنى لازا سۈيىگە ياكى زەنجىۋىل سۈيىگە چىلىۋالغانمۇ، بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇلار مىللىي ئاسارەتتىكىلىرىمىزنى ساقلايلى، پەزىلىتىمىزنى جانلاندۇرايلى، ئادالەتنى ساقلايلى، مەكتەپ ئىستىلىنى تۈزىتەيلى، ئاق قىلايلى، كۆك قىلايلى دەيدۇ. كۆڭلىدە راست شۇنداق ئويلامدۇ؟ ئۆزىنى ئوخشىتىپ ياسالمىلىق قىل

غانىكەن، سەھنە ئوستىدىكى قىلىقلىرى سەھنە ئارقىسىدىكى ئەپت - بەشىرىسىگە بەربىر ئوخشاشمايدۇ. لېكىن، بۇنداق ئويۇنىنى كۆرۈۋاتقان تاماشىچىلار بۇنىڭ ئويۇن — ياسما ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن بۇ ياسىمىلىقنى قاملاشتۇرالىسلا ئۇلار-نىمۇ جەلپ قىلالايدۇ؛ شۇنداق قىلىپ، ئويۇننى — ياسالمىلىقنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدۇ. كىمكى بۇ ياسالمىلىقنى پاش قىلىپ قويسا، ئۇلارنىڭ بېشىغا سىركە چۈشىدۇ.

جۈڭگو ئادەملىرى روسىيىنىڭ «ئىگىلىستىلار پارتىيىسى» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، چۆچۈگەنلىكىدىن ئىشتىنىغا شاخنا قويۇۋەتكەنىدى؛ شۇ چاغدىكى چۆچۈشلىرى ھازىرقى «قىزىللار» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغان چاغدىكى چۆچۈشلىرىدىن قېلىشمايتتى. ئەمەلىيەتتە نەدىمۇ ئۇنداق «پارتىيە» بولسۇن؟! پەقەت «ئىگىلىستىلار» ياكى «ئىگىلىزمۇچىلار» لا بار ئىدى. ئۇ ئەسلىدە تۇرگېنېف (L. Turgeniev) ئىجاد قىلغان ئىسىم بولۇپ، ئۇنىڭدا خۇداغا، دىنغا ئىشەنمەيدىغان، بارلىق ئەنئەنە ۋە نوپۇزلارنى رەت قىلىدىغان، ئەركىن ئىرادىلىك تۇرمۇشقا قايتىشنى زۆرۈر تاپىدىغان ئادەملەر نەزەردە تۇتۇلغان. لېكىن، شۇنداق ئادەملەرمۇ جۈڭگو ئادەملىرىنىڭ نەزىرىدە قەبىھ ھېسابلىناتتى. جۈڭگونىڭ بەزى ئادەملىرىگە قاراپ باقايلى، ئۇلار ھېچبولمىغاندا، يۇقىرى مەرتىۋىلىك ئادەملەر خۇداغا، دىنغا، ئەنئەنىۋى نوپۇزغا «ئىشەنچ» باغلامدۇ ۋە «ئىتائەت» قىلامدۇ ياكى ئۇلاردىن «قورقۇپ» ۋە «پايدىلىنىپ» يۈرەمدۇ؟ بۇ ھەقتە ئۇلارنىڭ ئۆزگىرىشچان، تۇتۇرۇقسىز ئىكەنلىكىگە قارايدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ ھېچ نەرسىگە ئىشەنمەيدىغانلىقى ۋە ئىتائەت قىلمايدىغانلىقى، لېكىن ھەرقاچان چىن يۈرىكىگە ئوخشاشمايدىغان ياسىمىلىققا بېرىلىدىغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. ئىگىلىستلار جۈڭگودا كۆپ تېپىلىدۇ؛ ئۇلارنىڭ روسىيىدىكىگە ئوخشاشمايدىغان يېرى شۇكى، روسىيىدىكىلەر

كۆڭلىدە نېمە بولسا ئاغزىدا شۇنى دەيدۇ، ئەمەلدە شۇنى قىلىدۇ؛ لېكىن بىز كۆڭلىمىزدە بۇنداق ئويلىغان بولساق، ئاغزىمىزدا ئۇنداق دەيمىز، ئارقىدا بۇنداق قىلغان بولساق، ئالدىدا ئۇنداق قىلىمىز... بۇنداق ئالاھىدە ئادەملەرنى پەرقلەش ئۈچۈن «ياسىمىلىق قىلىدىغان ئىگىلىستلار» ياكى «يۈز - ئابرۇيچى ئىگىلىستلار» دەپ ئاتىساق بولار، بۇ سۈپەت سۈپەتلەنگۈچى ئات بىلەن زادىلا ماسلىشالمىسىمۇ مەيلى.

كېچە. كۆڭدې مەكتىپىدىن «لۇيچېنۇ توغرىسىدىكى مۇنازىرىلەر يىغىندىسى»نى ئارىيەتكە ئېلىپ بېرىشنى تاپىلاپ پىكىچىگە خەت يازدىم.

يېرىم كېچە. ئۇخلاشتىن ئىلگىرى كالېندارنىڭ بۈگۈنكى ۋاراقنى يىرتىۋەتتىم، ئۇنىڭ ئاستىدىكى ۋاراقى قىزىل خەتلەر بىلەن بېسىلغانىكەن. ئەتە شەنبە تۇرسا، نېمىشقا قىزىل خەت بىلەن باسقاندۇر؟ دەپ ئويلاپ ئوبدان سەپسېلىپ قارىسام، «جۇمھۇرىيەتنى قايتا قۇرۇش ئۈچۈن ماچاڭدا قەسەمياد قىلىش خاتىرىسى» دېگەن ئۇششاق خەتلەرمۇ بار ئىكەن. بۇنىڭغا قارىغاندا ئەتە دۆلەت بايرىقى ئېسىلارمۇ؟... دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن باشقا ھېچ نەرسىنى ئويلىماي ئۇخلاپ قالدىم.

7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق بولدى، چۈشتىن ئىلگىرى ئويىنىدىم، چۈشتىن كېيىن ئۇخلىدىم.

كەچقۇرۇنلۇق تاماقتىن كېيىن قورۇدا سەگدەڭبېتىپ، ھايۋانات باغچىسى بىردىنلا ئېسىمگە چۈشۈپ: ئۇ يەرنىڭ يېز كۈنلىرى بېرىپ كۆرگۈچىلىكى بار ئىدى، بىراق ھازىر كىرگىلى بولمايدۇ،

دېدىم. تېمەن ئانا دەرۋازىغا قارايدىغان ئىككى ئۇزۇن - دارازا ئادەم توغرىسىدا گەپ باشلاپ، ھەممىدىن دارازا ئادەمنىڭ ئۆز قوشنىسى ئىكەنلىكىنى، ھازىر ئۇنىڭ ئامېرىكىلىقلارغا ياللىنىپ، ئامېرىكىغا كەتكەنلىكىنى، ئېيىغا 1000 دوللار مائاش ئالىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

بۇ سۆز ماڭا ناھايىتى چوڭ ئىلھام بولدى. ئىلگىرى «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا 11 خىل ياخشى ئەسەر تونۇشتۇرۇلغانلىقىنى كۆرگەنىدىم، ياڭ جېڭشېڭ ئەپەندىنىڭ «يۇ ئەپەندى» ناملىق ئۇزۇن ھېكايىسىمۇ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ ئەسەرنى «ئۇزۇن» يېزىلغانلىقى ئۈچۈن تونۇشتۇرۇشقانىكەن. ئۇنى تونۇشتۇرۇشنىڭ ئەنە شۇ سەۋەبى ماڭا ياتراق بىلىنگەنىدى، 7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، يەنى «جۇمھۇرىيەتنى قايتا قۇرۇش ئۈچۈن ماچاڭدا قەسەمياد قىلىش خاتىرىسى» يېتىپ كەلگەن ئاخشىمى چۈشەندىمكى، «ئۇزۇن» نىڭ ھەقىقەتەن قىممىتى بار ئىكەن. «ھازىرقى زامان ئەنزارى» «ئىلمىي قائىدە ۋە پاكىت» قا ئوخشاش ئەھمىيەت بېرىمىز دەپ ۋەدە قىلغانىدى، دەرۋەقە دېگىنىدەك قىپتۇ.

بۇگۈن تاكى مەن ئۇخلايمەن دەپ ياتقۇچە، دۆلەت بايرىقى ئېسىلغاندەك بولمىدى؛ يېرىم كېچە ئۆتكەندىن كېيىن ئاستىمۇ، يوق، بۇ ماڭا نامەلۇم.

7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

سەھەردە يەنە بىر چۈشىن يۇزۇمگە قونۇپ ئۆمىلەپ يۈرۈپ، ئۈيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى، بۇنىمۇ قورۇپ كەتتۇرەلمەي، ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. پىكچىكدىن جاۋاب خەت كەلدى، كۆڭدې مەكتىپىدە «لۇيچيۇ توغرىسىدىكى مۇنازىرىلەر يىغىندىسى» يوق ئىكەنلىكىنى يېزىپتۇ.

ھېلىقى «چىن خەلقىنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتىگە ھېكايىلەردىن بىر نەزەر» دېگەن ئەسەردە جۇڭگونىڭ ئېسىل تائاملىرى بايان قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، جۇڭگونىڭ ئېسىل تائاملىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرگۈم كەلدى. مەن بۇنىڭغا ئىلگىرىدىن دىققەت قىلمىغانىكەنمەن. كونا خاتىرىلەرنى پەقەت «يوسۇننامە» دىكى «سەككىز خىل پىشۇرۇش ئۇسۇلى» دېگەن گەپلەرنى، «يۇياڭ غارى لەتىپىلىرى» دىكى پادىشاھ ئىنئام قىلغان تائاملار تىزمىسىنى ۋە مۇرەتتەپ موللا يۈەن مېينىڭ «ھەرەمباغ تائاملىرى» نىلا كۆرگەنىدىم. يۈەن سۇلالىسى زامانىسىدىكى خې سىخۇينىڭ «تائام رىسالىسى» نى كونا كىتابلار دۇكىنىدا تۇرۇپ بىر قۇر ۋاراقلاپ باققانىدىم، ئۇ كىتاب يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە نەشر قىلىنغان كىتاب بولغاچقا، سېتىۋېلىشقا قۇربىم يەتمىگەن بولسا كېرەك. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى كىتابلاردىن ياڭ يۈنىڭ «ئاشپەز رىسالىسى» بار ئىدى، بۇ ئەسەر ھېلىقى «لۇيچيۇ توغرىسىدىكى مۇنازىرىلەر يىغىندىسى» گە كىرگۈزۈلگەن. ھازىر بۇ كىتاب تېپىلمىغانلىقى ئۈچۈن سالاۋات قىلدىم.

كېيىنكى يىللاردىن بۇيان ئۆز خەلقىمىزمۇ، چەت ئەللىكلەرمۇ جۇڭگونىڭ تائاملىرىنى ماختاپ، ئۇنداق ھېپىزسەھەتكە لايىق، دۇنيا بويىچە بىرىنچى، ئالەم بويىچە نوچى دەيدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن، جۇڭگو تائاملىرىنىڭ قانداقلىقى ماڭا نامەلۇم. بىزنىڭ بەزى يەرلىرىمىزدە خەلق زاغرىنى سۇڭپىياز بىلەن يەيدۇ؛ بەزى يەرلىرىمىزدە تاماقنى ئاچچىقسۇ، لازا ۋە تۇزلىغان سەي بىلەن يەيدۇ؛ يەنە بىرمۇنچە ئادەملەر تاماقنى شور تۇزغا تۇغۇرۇپلا يەيدۇ؛ يەنە بىرمۇنچە ئادەملەر ھەتتا شور تۇزمۇ تاپالمايدۇ. جۇڭگو ۋە چەت ئەل ئادەملىرىنىڭ لەززەتلىك، پاكىز، بىرىنچى ۋە نوچى دېگەنلىرى بۇلار ئەمەس، ئەلۋەتتە؛ ئۇلارنىڭ

كۆزده تۇنقىنى دۆلەتمەنلەر، يۇقىرى مەرتىۋىلىك ئادەملەر يەيدىغان ئېسىل تائام. لېكىن، مېنىڭچە، ئۇلارنىڭ شۇنداق ئېسىل تائاملارنى يەيدىغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن جۇڭگونىڭ تائاملىرىنى بەرىنچى قاتاردىكى تائام دەپ دەلىللىگىلى بولمايدۇ، گويا بۇلتۇر ئىككى - ئۈچ نەپەر «يۇقىرى مەرتىۋىلىك جۇڭگو ئادىمى» پەيدا بولغان بولسىمۇ، قالغان ئادەملەر يەنىلا «تۆۋەن مەرتىۋىلىك» لىكىده قېلىۋېرىدۇ.

ئەنگاڭ شيۇفۇ ئەپەندى جۇڭگونىڭ تائاملىرىنى بايان قىلغاندا، ۋىليامىسنىڭ «جۇڭگو» (middle Kingdom by williams) ناملىق ئەسىرىنىڭ «راھەتپەرەس ۋە شەھۋەتپەرەس» دېگەن ئاخىرقى بابىدىن نەقىل كەلتۈرگەن. ئۇنىڭدا مۇنداق سۆزلەر بار:

«شەھۋەتپەرەس خەلق ئوزۇق - ئوقەتنىڭ خېرىتىلىرىنى (ماتېرىياللىرىنى) تېپىشتىمۇ ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى جىنسىي تەلەپكە بېرىدىغان ئۇنۇمىنى كۆزده تۇتسا كېرەك. ئۇلارنىڭ چەت ئەللەردىن ئالىدىغان ئالاھىده مەھسۇلاتلىرىنىڭ تولىسى ئەنه شۇنداق قۇۋۋەت قىلىدۇ دەپ قارايدىغان نەرسىلەر ... ئۇلار چوڭ زىياپەتلىرىدىكى تائاملىرىنىڭ تولىسىنى باھىنى كۆچەيتىدىغان بىرەر ئالاھىده خۇسۇسىيىتىگه ئىگه، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىدىغان غەلىتە - غەلىتە خېرىتىلاردىن تەييارلايدۇ...»

مەن ئويلايمەنكى، چەت ئەللىكلەر بىزنىڭ ئەيىبلىرىمىزنى ئاچسا، ئۇنىڭغا ئانچه رەنجىپ كەتمەيتتىم؛ لېكىن يۇقىرىقى سۆزلەرنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتىم. زىياپەتلەردە جۇڭگو تائاملىرى دەرۋەقه كۆپىنچه مول بولىدۇ، لېكىن ئۇلار خەلقنىڭ ئادەتته يەيدىغان تامىقى ئەمەس. جۇڭگونىڭ دۆلەتمەن ئادەملىرىنىڭ

تولىسى دەرۋەقه شەھۋەتپەرەس كېلىدۇ، لېكىن تائامنى باھىنى كۆچەيتىش دورىلىرى بىلەن بىرلەشتۈرىدىغان دەرىجىده ئەمەس. «پادىشاھ جۇ زالىم بولسىمۇ، ئۇ دەرىجىده ئەمەس» دېگەن گەپ بار. جۇڭگونى تەنقىد قىلىدىغان چەت ئەللىكلەر تولىمۇ چوڭقۇر ئويلانغانلىقتىن، سەزگۈرلۈكته ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكتىن، كۆپىنچه ئەنه شۇنداق نەتىجىگه — «چىن خەلقى» دىنمۇ بەكرەك جىنسىي سېزىمگه — كېلىپ قالىدۇ.

ئەنگاڭ شيۇفۇنىڭ ئۆزى يەنه مۇنداق دەيدۇ:

«چىن خەلقىنىڭ بامبۇك نوتىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قىسقۇچپاقا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگىمۇ ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ بامبۇك نوتىسىغا زوقمەنلىكى ياپونلارنى بېسىپ چۈشىدۇ دېسىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى كۇلكىلىك گەپ بولسىمۇ، ئېھتىمال، ئۇنىڭ قوزۇقتەك دىڭگىيىپ تۇرۇشى ئۇلاردا تەسەۋۋۇر پەيدا قىلسا كېرەك.»

خۇيجىده ھازىرمۇ بامبۇك كۆپ. بامبۇك قەدىمكى ئادەملەرنىڭ نەزىرىده ناھايىتى قىممەتلىك ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن «خۇيجىنىڭ بامبۇك ئوقى» دېگەن رىۋايەت بار. لېكىن، ئۇنىڭ قىممەتلىك بولۇشىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ ئادەمنىڭ زەكىرىگه ئوخشاش «قوزۇقتەك دىڭگىيىپ» تۇرغانلىقى ئەمەس، يايغا ئوق قىلىپ، جەڭده ئىشلەتكىلى بولىدىغانلىقى. بامبۇك كۆپ يەرده بامبۇك نوتىسىمۇ كۆپ بولىدۇ؛ كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن نەرخى بېيجىڭدىكى بەسەيلىنىڭ نەرخىدىن ھېچقانچه پەرق قىلمايدۇ. مەن ئۆز يۇرتۇمدىكى چېغىمدا بامبۇك نوتىسىنى 10 نەچچه يىل يېگەنىدىم؛ ھازىر ئويلاپ قارىسام، مەيلى قانداقلا بولسۇن، بامبۇك نوتىسىنى يېگەن ۋاقتىمدا ئۇنىڭ «قوزۇقتەك دىڭگىيىپ» تۇرغانلىقىغا خۇشتار بولغان

بىرەر خىيالىنىڭ ئەسىرىنىمۇ تاپالمىدىم. تۇرقىغا قاراپ بەقۇۋەت ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىدىغان نەرسىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ توشقانزەدىكى. لېكىن، بۇ نەرسە سەي ئەمەس، دورا. قىسقىسى، بامبۇك نوتىسى جەنۇبىنىڭ بامبۇكزارلىقلىرىدا ۋە داستىخانلىرىدا ئۇچراپ تۇرسىمۇ، خۇددى كوچىدىكى سىم تاناب ياغىچىغا ۋە ئۆيدەكى تۇۋرۇككە ئوخشاش «قوزۇقتەك دىڭگىيىپ» تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ شەھۋانىي ئارزۇسىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمىسا كېرەك.

لېكىن، بۇ بوھتانىنى ئاقلاش بىلەنلا جۇڭگو ئادەملىرى نومۇسچان خەلق دەپ ئىسپاتلاپ بەرگىلى بولمايدۇ. بۇ ھەقتە خۇلاسە چىقىرىش ئۈچۈن خېلى ئەجرى كېتىدۇ. لېكىن، جۇڭگو ئادەملىرى ئۆزلىرىنى تەتقىق قىلىپ كۆرۈشنى خالىمايدۇ. ئەنگاڭ شيۇفۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بۇنىڭدىن 10 نەچچە يىل ئىلگىرى، ... ‹شەرقتە ئوقۇغانلارنىڭ غەيرىي تارىخى› دەپ ئاتالمىدىغان، ئاپتورى نامەلۇم بىر ھېكايە بار ئىدى، ئۇنىڭدا ئەينى ئەھۋاللار يېزىلغاندەك تۇراتتى، ئۇ ھېكايىدە ياپونلارنىڭ جىنسىي نومۇسسىزلىقلىرىنى يامان نىيەت بىلەن تەسۋىرلەش مەقسەت قىلىنغان بولسا كېرەك. بىراق، پۈتۈن ئەسەرنى ئوقۇپ چىقىدىغان بولسىڭىز، ياپونلارغا ھۇجۇم قىلغاندىن كۆرە، چىندىن كېلىپ ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ نومۇسسىزلىقلىرىنى ئاڭسىز ھالدا ئىقرار قىلغان يەرلىرى تېخىمۇ كۆپ؛ بۇ قىزىق بىر ئەھۋال.» بۇ راست؛ جۇڭگولۇقلارنىڭ نومۇسسىزلىقلىرىنى ئىسپاتلاشتا، ئۆزلىرىچە نومۇسلۇق ئىش قىلدۇق دەپ، ئوغۇل - قىزلارنىڭ بىر سىنىپتا ئوقۇشىنى مەنئى قىلغانلىقىدىن، مودىللارنى مەنئى قىلغانلىقىدىن ئىسپاتلاش كېرەك.

ماڭا «كاتتا زىيالىيەت» لەرگە داخىل بولۇش شەرىپى نېسىپ بولغىنى يوق؛ بەقەت ئوتتۇرا دەرىجىلىك زىيالىيەتلەرگە بىرنەچچە

قېتىم بېرىپ، قارلىغاچ چاڭگىسىنى، بېلىق قانىتىنى يېگەنمەن. ھازىر ئەسلەپ قارىسام، شۇ زىيالىيەتلەر ئۇستىدە ياكى زىيالىيەتتىن كېيىن شەھۋانىي نەپسىم ئالاھىدە قوزغالغىنىنى بىلمەيمەن. لېكىن، ئەمدى ھەيران بولۇۋاتىمەنكى، قورۇپ، دۈملەپ، كاۋاپ قىلىپ پىشۇرۇلغان تائاملار ئىچىدە بىرەر تەخسە تېرىك مەست قىسقۇچپاقىمۇ بولاتتى. ئەنگاڭ شيۇفۇ ئەپەندىنىڭ يېزىشچە، قىسقۇچپاقىمۇ جىنسىي تەلەپ بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن. بۇنداق گەپنى ئەنگاڭ شيۇفۇدىنلا ئەمەس، جۇڭگودىمۇ ئاڭلىدىم. لېكىن، مېنى ئەجەبلەندۇرگىنى شۇكى، ئىككى قۇتۇپ گىرەلىشىپ كەتكەن، مەدەنىيەتكە پىشىپ ئاداپ كەتكەن بۇ جەمئىيەتتە ئۇتلىمەي يەيدىغان — گۆشنى تېرە - يۇڭلىرى ۋە قېنى بىلەن خام يەيدىغان — بەدەۋى ئادەت بىردىنلا پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ بەدەۋى ئادەت بەدەۋىلىكتىن مەدەنىيلىككە ئەمەس، مەدەنىيلىكتىن بەدەۋىلىككە قاراپ قەدەم باسماقتا. ئىلگىرىكىسىنى ئاق قەغەز دەپ تەمسىل قىلساق، ئۇنىڭغا ئەمدى خەت يېزىلماقتا، كېيىنكىسى بولسا خەت بىلەن بويالغان قارا قەغەز بولۇپ قالدى. بىر تەرەپتىن، ئەدەپ - قائىدە، نىزاملارنى تۈزمەكتە، كۆڭزىغا سېغىنىپ، كىتاب - ناملەرنى ئوقۇماقتا، «4000 يىللىق مەدەنىيەت - مەرپىتى بار دۆلەت» ھازىر بۇ جەھەتتە دەل قىيامىغا يەتتى؛ لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن، تەپ تارتماستىن ئوت قويماقتا، ئادەم قىرماقتا، باسقۇنچىلىق قىلماقتا، بۇلاڭ - تالاڭ قىلماقتا؛ دېمەك، ھەتتا بەدەۋىلەرنىڭمۇ ئۆز ئۇرۇقىغا شۇنداق قىلىشقا قولى بارمايدىغان ئىشلارنى قىلماقتا... پۈتۈن جۇڭگو ئەنە شۇنداق كاتتا زىيالىيەت سورۇنى بولۇپ قالدى!

مەن شۇنداق قارايمەنكى، جۇڭگو ئادەملىرى ئۇزۇق - ئوقەتتە تولىمۇ بەك پىشۇرۇلۇپ ئېزىلىپ كەتكەن تاماقنى يېمەسلىكى، پۈتۈنلەي خام ياكى پۈتۈنلەي تېرىك نەرسىنىمۇ يېمەسلىكى كېرەك.

رەك. پىشۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن چالا پىشۇرۇلغان خامسۇق گۆشنى يېيىشى كېرەك...

دەل چۈش ۋاقتى. ئادەتتىكىدەك چۈشلۈك تاماق يېيىش توغرا كەلگەچكە، مۇلاھىزەمنى توختىتىپ قويدۇم. يېگەن سەيلىرىم: قۇرۇتۇلغان سەي، بامبۇكنىڭ «قوزۇقتەك دىگگىيىپ» تۇرمايدىغان قۇرۇق نوتىسى، فىنتوزا، تۇزلىغان سەي. شاۋشىڭ توغرىسىدا چېن يۈەن پروفېسسورنىڭ يامان كۆرىدىغىنى «بەگ» ۋە «نەشتەر قەلەمچىنىڭ قەلىمى»؛ مېنىڭ يامان كۆرىدىغىنىم بولسا ئاش ـ نان ۋە سەي. «جياتەي يىلىدىكى خۇيجى تەزكىرىسى» ھازىر تاش مەتبەئىدە بېسىلىۋاتىدۇ، تېخى نەشردىن چىققىنى يوق. شاۋشىڭدا ئاھالىنى، خۇددى ئەتىلا قىيامەت قايىم بولۇپ ئاخىر زامان يېتىپ كېلىدىغاندەك، قۇرۇتۇلغان نەرسىلەرنى ساقلاشقا، سەي تاپسا قۇرۇتۇۋېلىشقا، بېلىق تاپسىمۇ قۇرۇتۇۋېلىشقا، پۇرچاق تاپسا قۇرۇتۇۋېلىشقا، بامبۇك نوتىلىرىنىمۇ ئاپتاپقا سېلىپ قاقشال قىلىپ قۇرۇتۇۋېلىشقا مەجبۇر قىلغۇدەك چوڭ ئاچارچىلىقلارنىڭ زادى نەچچە قېتىم پەيدا بولغانلىقىنى تەكشۈرۈپ كۆرگۈم بار. ئۇلار ھەتتا سۇلۇق، گۆشى تىغىز ۋە چۇرۇك كەلگەن سۇ ياڭقىنىمۇ شامالدا قۇرۇتۇۋالىدۇ... ئاڭلىشىمچە، شىمالىي قۇتۇپقا تەكشۈرۈش ئۈچۈن بارغان ئادەملەر پەقەت كونسېرۋا يېپ، باشقا يېڭى نەرسىلەرنى يېمىگەنلىكى ئۈچۈن، دائىم قان بۇزۇلۇش كېسىلى بىلەن ئاغرىيدىكەن. ئەگەر شاۋشىڭلىقلار قۇرۇتقان سەيلىرىنى ئېلىپ شۇنداق تەكشۈرۈشكە بارىدىغان بولسا، ئېھتىمال ئۇلار تېخىمۇ ئۇزۇن سەپەرگە چىداشلىق بېرەلىشى مۇمكىن.

كەچ ۋاقتى. چياۋ فېڭنىڭ يازغان خېتىنى ۋە ئى. بۇنىن يازغان، سۇڭ فۇ تەرجىمە قىلغان «ئۆكسۈمەك» ناملىق ھېكايىنىڭ كوپىيىسىنى تاپشۇرۇۋالدىم، بۇ كوپىيە شاڭخەيدىكى بىر باسمىخانىدا يېرىم يىل تاشلىنىپ قالغانىدى، بۇ نۆۋەت ھەر ھالدا

بىر ئىلاج قىلىپ قايتۇرۇۋالدۇق.

جۇڭگو ئادەملىرى ئۆزىنى تەنقىد قىلىپ كۆرۈشنى خالىمايدۇ. مىللىي خۇسۇسىيەتكە ھېكايىلەردىن بىر نەزەر دېگەن تېمىمۇ ياخشى تېما ئىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، دەرۋىشلىك ئىدىيىسىنىڭ تارىخىتىكى چوڭ ۋەقەلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە ئۇنىڭ ھازىرقى جەمئىيەتتىكى تەسىرى؛ كۆڭزىنىڭ ئۇممەتلىرى «پەيغەمبەر تەرىقەتلىرى» نى قانداق قىلىپ ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىگە لايىقلاشتۇرۇۋالغان؛ ئۇرۇشقاق دۆلەتلەر دەۋرىدىكى ۋائىزلار ۋەلىي بەشەرنى ۋەز بىلەن تەسىرلەندۈرگەن «پايدا»، «زىيان» دېگەن نەرسە زادى قانداق، شۇ ۋائىزلارنىڭ ھازىرقى كۈندىكى سىياسەتۋازلاردىن پەرقى بارمۇ؛ جۇڭگودا قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە قانچىلىك يېزىق زىندانى يۇز بەردى؛ تارىختىن بۇيان يۇز بەرگەن «ئۆسەك سۆز» لەرنىڭ پەيدا قىلىنىش ۋە تارقىتىلىش ئۇسۇللىرى ھەم ئۇلارنىڭ ئۇنۇمى ۋەھاكازا... دېمەك، تەنقىد قىلىشقا بولىدىغان يېڭى تەرەپلەر ھەقىقەتەن كۆپ.

7 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

ئەتىگەندە جىنسۇڭ «ھېكايىلەردىن كونا خاتىرىلەر» نىڭ بىر قىسمىنى رەتلەپ ئەكەلدى. ئۆزۈم يەنە بىر قۇر كۆرۈپ، چۈشتىن كېيىن تاماملاپ، شياۋفېڭغا مەتبەئىگە بېرىشكە ئۆۋەتتىم بەردىم. ھاۋا تولىمۇ ئىسسىپ كەتتى.

ھارغىنلىق يېتىپتۇ. شۇڭا، كەچقۇرۇندا كۆزۈم چىراغ يورۇقىدىن قاماشقانىدى، چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپ، خۇددى راھەتلەنگەندەك سوزۇلۇپ ياتتىم. كىمدۇر بىرى ئىشىكنى قاقىقاندەك قىلدى، دەرھال ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئىشىكنى ئېچىپ قارىسام، ھېچكىم

يوق. سۇرۇشتۇرۇپ قاراي دەپ تاشقىرىغا چىقىۋىدىم، بىر كىچىك بالا قاراڭغۇدا قېچىپ كېتىۋېتىپتۇ.

ئۆيگە قايتىپ كىرىپ، ئىشىكنى تاقاپ، يەنە خۇددى راھەتلەنگەندەك سوزۇلۇپ ياتتىم. يولدىن كېتىۋاتقان بىراۋنىڭ لەرزان ئاھاڭدا «ئى - ى - ى، ئى، ئى - ى - ى!» دەپ چاڭچىلە ناخشىسىنى توۋلىغانلىقى قۇلىقىمغا ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ-گۈن كۆرۈپ ئۆتكەن «ھېكايىلەردىن كونا خاتىرىلەر» دىكى چىياڭ رۇشۇن ھەزرەتنىڭ مۇلاھىزىلىرى بىردىنلا كۆز ئالدىمغا كەلدى. بۇ ھەزرەتنىڭ يېزىق ھۈجرىسى «تىلاۋەتخانا» دەپ ئاتىلىدىكەن. شۇ خاندا يېزىلغان ماقالىلەرنىڭ مەزمۇنىنى ئەنە شۇ ئىسمىدىنمۇ قىياس قىلغىلى بولىدۇ. ئۇ: ئادەملەرنىڭ نېمە ئۈچۈن تېتىقسىز-لىقتا ھېكايە يازىدىغان، ھېكايە ئوقۇيدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالى-دىغانلىقىنى چۈشەنمىدىم، دەپ يېزىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ قەدىمىي ھېكايىلەرگە ھۆكۈم چىقىرىشتا كەڭچىلىك قىپتۇ، چۈنكى ئۇ ھې-كايىلەر كونا، ئۇنىڭ ئۇستىگە قەدىمكى ئادەملەر ئۇلارنى يېزىپ قالدۇرغان.

ھېكايىنى يامان كۆرىدىغان ئادەم يالغۇز مۇشۇ چىياڭ رۇشۇن ھەزرەتتىنلا ئىبارەت ئەمەس؛ بۇنىڭ مۇلاھىزىسىگە ئوخشاش كاتتا مۇلاھىزىلەرنى ھەر جايدا ئۇچراتقىلى بولىدۇ. لېكىن، بىزنىڭ خەلقىمىز بىلىمىنىڭ تولىسىنى ھەقىقەتەن ھېكايىدىن، ھەتتا ھېكايە ئاساسىدا تۇزۇلگەن سەھنە ئەسەرلىرىدىن ئالىدۇ. ئەگەر گۇمان يۇ بىلەن يۇ فېيگە ئىخلاس قىلىدىغان كاتتا جانابلاردىن ئۆز قەلبىدىكى شۇ ئىككى «ھەربىي پىر»نىڭ قەددى - قامىتىنى سورايدىغان بولسىڭىز، ئۇلار: كۆزلىرى قىسماق، قىزىل يۈزلۈك باتۇر ۋە بەش تارام ئۇزۇن ساقىلى بار ئاق يۈزلۈك موللا، دەپ جاۋاب بېرىشى ياكى ئۇستىگە كالۇۋتۇندىن كەشتە قىلىنغان كىمخاب تون كىيىۋالىدۇ، دۇمبىسىگە تۆت دانە بايراقنىمۇ قادىۋالىدۇ، دەپ

جاۋاب بېرىشى تۇرغان گەپ.

يېقىندىن بۇيان ھەقىقەتەن كاتتا - كىچىك، ئۇلۇغ - ئۇششاق ھەممە ئادەم ساداقەت، ۋاپا، ۋىجدان ۋە دىيانەتنى بىردەكلا تەرغىب قىلىدىغان بولۇپ قالدى. چاغاندا سەيلە بازىرىغا بېرىپ چاغانلىق رەسىملەرگە قارايدىغان بولسىڭىز، ئەنە شۇنداق گۈزەل پەزىلەت توغرىسىدا يېڭىدىن ئىشلەنگەن بىرمۇنچە رەسىملەرنى كۆرىسىز. لېكىن، شۇ رەسىملەرگە چۈشۈرۈلگەن قەدىمكى ئادەملەرنىڭ ھەم-مىسى دېگۈدەك چاڭچىلىلەردىكى روللار: مويىسپىت، يېگىت، مومايى، قىز، قىران ئەر، خوتۇن ...

7 - ئاينىڭ 6 - كۈنى

ھاۋا ئوچۇق.

چۈشتىن كېيىن چېنەمبىن دەرۋازىسى سىرتىغا دورا ئېلىش ئۈچۈن باردىم. دورىنى تەڭشەپ بەرگەندىن كېيىن پۇلىنى تۆلەپ، پوكەي ئالدىدا تۇرۇپلا بىر نۆۋەتلىكىنى ئىچتىم. بۇنىڭ مۇنداق ئۈچ سەۋەبى بار: بىرىنچى، دورا ئىچىشىم بىر كۈن توختاپ قالغان، شۇنىڭ ئۈچۈن بالدۇرراق ئىچكۈم كەلدى؛ ئىككىنچى، دورىدا چاتاق بارمۇ، يوق دەپ، تەمىنى تېتىپ كۆردۈم؛ ئۈچىن-چى، ھاۋا تولىمۇ ئىسسىپ كەتتى، بىرئاز ئۇسساپ قالغانىدىم.

ماڭا قاراپ تۇرغان بىر خېرىدار ھەيران بولۇپ قاپتۇ. بۇنىڭ نېمە ھەيران قالغۇچىلىكى بارىكىنتاڭ؟ شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ھەيران بولۇپ، دورىخانىنىڭ خادىمىدىن:

— ئاۋۇ دورا چېكىملىك خۇمارىنى يوقىتىدىغان دورىما؟ — دەپ ئاستا سورىدى.

— ياق! — دېدى خادىم مېنىڭ نامىمنى ئايلاپ.

— ئەپيۇن چېكىشتىن قالدۇرىدىغان دورىما؟ — دەپ، ئۇ

توغرىدىن - توغرا مەندىن سورىدى.

مەن: بۇنى «چېكىملىكتىن قالدۇرىدىغان دورا» دەپ ئېتىراپ قىلمىسام، ئۇ ئادەم ئۆلۈپ كەتسىمۇ ئارمان بىلەن كېتىدىغان ئوخشايدۇ؛ ئالتە كۈنلۈك ئۆمرۈمگە كاجلىق قىلىپ نېمە قىلاي، دەپ ئويلاپ، بېشىمنى سەل - پەل لىڭشىتىپ قويدۇم ۋە شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۆزۈمنىڭ ھېلىقى «تايىنسىز ئىككى بىسلىق» ئوبدان جاۋابىمنى ئىشقا سېلىپ:

— ھىم، ...— دېدىم.

بۇ جاۋاب دورىخانا خادىمىنىڭ ياخشىلىقىنىمۇ يەردە قويمايدىغان، سورىغۇچىنىڭ قىزغىن ئۇمىدىنىمۇ يەردە قويمايدىغان قالتىس دورا بولسا كېرەك. دەرۋەقە، شۇنىڭدىن كېيىن ئەتراپىمنى جىمجىتلىق قاپلىدى، جاھان تىنچىدى، شۇ جىمجىتلىقتا شېشىنىڭ ئاغزىنى بېكىتىپ، كوچىغا چىقتىم.

مەركىزىي باغچىغا كىرگەندىن كېيىن، توپتوغرا ۋەدىلىشىپ قويغان جايغا باردىم. شۇسەن ئۇ يەردە ساقلاپ تۇرغانىكەن. بىرئاز دەم ئالغاندىن كېيىن، «كىچىك يۇھەننا»نى تەرجىمە قىلىشقا كىرىشتۇق. بۇ ناھايىتى ياخشى كىتاب ئىدى، لېكىن بۇنى تاساددىپىي ھالدا تاپقان. بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى ياپونىيىنىڭ توكيو شەھىرىدىكى كونا كىتابلار دۇكانلىرىدىن نېمىسچە نەچچە ئون نۇسخا ئەدەبىي ژۇرنال سېتىۋالدىم، شۇ ژۇرناللارنىڭ بىرىدە بۇ كىتاب توغرىسىدا تونۇشتۇرۇش ۋە ئاپتورنىڭ تەرجىمھالى بار ئىكەن، چۈنكى شۇ چاغدا بۇ كىتاب نېمىس تىلىغا ئەمدىلا تەرجىمە قىلىنغانىكەن. ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدىم - دە، ۋەنشەن كىتابخانىسىغا ھاۋالە قىلىپ بىر نۇسخا سېتىۋالدىم. تەرجىمە قىلاي دېسەم چامىم يەتمىدى. كېيىن پات - پات خىيالىمغا كەچكەن بولسىمۇ، باشقا ئىشلار ئارىلاپ كەتتى. بۇلتۇر يازلىق تەتىلدە تەرجىمە قىلىش ۋە ئېلان چىقىرىش قارارىغا كەلدىم، بىراق ئۇ تەتىلنى

ئۆتكۈزۈش باشقا چاغلاردىكىدىنمۇ قىيىن چۈشتى. بۇ يىل يەنە ئېسىمگە چۈشۈپ، ۋاراقلاپ قارىسام، تەرجىمە قىلىشقا قىيىن كېلىدىغان يەرلىرى كۆپ ئىكەن، يەنە چامىم يەتمىدى. شۇسەندىن، بىللە تەرجىمە قىلمايلىمۇ، دەپ سورىسام، ئۇ ماقۇل بولدى، شۇنىڭ بىلەن تەرجىمە قىلىشقا كىرىشتۇق ھەمدە مۇشۇ يازلىق تەتىل ئىچىدە تەرجىمە قىلىپ بولۇشقا ۋەدىلەشتۇق.

كەچقۇرۇندا ئۆيگە قايتىپ، بىرئاز تاماق يېگەندىن كېيىن، ھويلىدا سەگدەپ ئولتۇردۇم. تېخى ئانا ماڭا بۇگۈن چۈشتىن كېيىن ئۇدۇلىمىزدىكى ئۆيدىكى قېينانا بىلەن كېلىنىنىڭ تىللىشىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئەيىب قېينانىدا ئىكەن، لېكىن كېلىنمۇ ناھايىتى يولسىزلىق قىپتۇ. تېخى ئانا مېنىڭدىن، قانداق قارايسىز، دەپ سورىدى. مەن تىللىشىپ قالغانلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، قېينانا بىلەن كېلىنىنىڭمۇ كىم ئىكەنلىكىنى بىلمىدىم؛ ئۇلارنىڭ نېمىدەپ تىللاشقانلىقىنىمۇ ئاڭلىغىنىم يوق، ئۇلارنىڭ كونا - يېڭى ئاداۋەتلىرىنىمۇ بىلمەيتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەقتە بىرنېمە دەپ ھۆكۈم قىلىشقا پېتىنالمىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئەزەلدىن تەنقىدچى ئەمەسمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن: بۇ ھەقتە بىر نەرسە دەپ ھۆكۈم قىلالمايمەن، دېدىم.

لېكىن، بۇ سۆزۈمنىڭ نەتىجىسى ناھايىتى يامان بولۇپ چىقتى. گۈڭگا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغان بىر ۋاقىت ئىدى، چىراينى كۆرەلمىگەن بولساممۇ، قۇلىقىمغا ھېچقانداق سادا قالمىغانلىقى ئاڭلاندى. جىمجىتلىق، كىشىنى دىمىقتۇرغۇدەك جىمجىتچىلىق؛ كېيىن كىمدۇر بىرى ئورنىدىن تۇردى - دە، يۇرۇپ كەتتى.

مەنمۇ كۆڭلۈم خىرە ھالدا ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئۆز ئۆيۈمگە كىرىپ كەتتىم ۋە چىراغنى ياندۇرۇپ، كارىۋاتتا يېتىپ كەچكى گېزىتكە قارىدىم. بىرنەچچە قۇر ئوقۇپ، يەنە كۆڭلۈم خىرەلەشتى، شۇنىڭ بىلەن شەرقىي تام ئالدىدا ئولتۇرۇپ، كۈندە-

لىك خاتىرەمنى يازدىم. ئۇ خاتىرە مانا مۇشۇ «دەرمەھەللىك تارماق خاتىرە».

هويلىدا يەنە كۆلكە، پاراڭ پەيدا بولۇشقا باشلىدى.

بۇگۈن تەلىيىم ناھايىتى كاج بولدى: بېيگانە بىر ئادەم ماڭا «چېكىملىكتىن قالدۇرىدىغان دورا» ئىچىدىكەن دەپ ۋاباال قىلىدى؛ تېخى ئانا مېنى... دېدى، ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكى ماڭا نامەلۇم. ئەتىدىن باشلاپ شۇنداق بولماسلىقىمنى تىلەيمەن.

دەرمەھەللىك خاتىرە — 2

7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى

هاۋا ئوچۇق.

هاۋانىڭ ئوچۇق ياكى تۇتۇقلۇقىنى هەر كۈنى يېزىۋېرىپ، ئۆزۈمۇ بىرئاز زېرىكتىم، بۇنىڭدىن كېيىن يازماسلىق خىيالىغا كەلدىم. خەيرىيەت، بېيجىڭدا هاۋانىڭ ئوچۇق بولىدىغان چاغلىرى كۆپ بولسا كېرەك؛ ئەگەر يامغۇر مەۋسۈمى بولۇپ قالسا، چۈشتىن بۇرۇن هاۋا ئوچۇق، چۈشتىن كېيىن تۇتۇق بولىدۇ، چۈشتىن كېيىن بىردەم قارا يامغۇر ياغسا، كېسەك تاملارنىڭ گۈپۈلدەپ ئۆرۈلگەنلىكى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. بۇلارنى يازمىساممۇ بولار، مېنىڭ بۇ كۈندىلىك خاتىرلىرىمنى كەلگۈسىدە هەرگىزمۇ هاۋا رايى ئالىملىرى قوشۇمچە پايدىلىنىش ماتېرىيالى قىلماس.

چۈشتىن بۇرۇن سۇ يۈەننى زىيارەت قىلىپ، تاغدىن - باغدىن پاراڭلاشتۇق. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، روسىيىلىك مەشھۇر ئەدەب پىلىنىئاك (Boris Piliniak) ئۆتكەن ئايدا بېيجىڭغا كەلگەنكەن، هازىر كېتىپ قاپتۇ.

ئۇنىڭ ياپونىيىگە بارغانلىقىدىنلا خەۋىرىم بار ئىدى، جۇڭگو-غىمۇ كەلگەنلىكىنى بىلمەيتتىم.

مۇشۇ ئىككى يىل ئىچىدە ئاڭلىغانلىرىمنى ئېيتسام، مەشھۇر ئەدەبلەردىن تۆتى جۇڭگوغا كېلىپ كېتىپتۇ. بىرىنچىسى — هەممىدىن مەشھۇر تاگور، يەنى «چىنىستان هىندىسى»؛ ئەپسۇسكى، ئۇ هىندى تەلىپىكىنى كىيىۋالغان چىنىستانلىقلار ئەخمەق قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىر، هەيرانلىقتا قايتىپ كېتىپتۇ؛ كېيىن

ئىتالىيىده ئاغرىپ يېتىپ قالغاندىن كېيىن، چىنىستانىنىڭ «داـ
نىشمەن شائىرى» نى تېلېگرامما بىلەن چاقىرتىپتۇ؛ لېكىن «كېـ
يىن قانداق بولغان» لىقىدىن خەۋىرىم يوق. ھازىر ئاڭلىشىمچە،
كىمدۇر بىرسى ن. ك گەندىنى جۇڭگوغا تەختىراۋانغا سېلىپ
كۆتۈرۈپ كەلمەكچى بولۇۋاتىپتۇ. ئۇ ئاجايىپ ئىجتىھاتلىق ئۇلۇغ
ئادەم، ھىندىستاندىلا — ئەنگلىيىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى
ھىندىستاندىلا — ھايات ياشاپ تۇرالايدىغان ئۇلۇغ ئادەم چىنىستانغا
ئۆزىنىڭ مۇبارەك ئايىغىنى باسماقچى بوپتۇ. لېكىن، ئۇ يالاڭ
ئايىغىنى جۇڭگو زېمىنىغا باسقۇچە قارا بۇلۇتلار كۈھىقاپتىن چىقـ
ىشى مۇمكىن.

ئۇنىڭدىن قالسا، ئىسپانىيىلىك ئىبانېز (Blasco Ibanez).
ئۇنى جۇڭگودا كىمدۇر بىرى تونۇشتۇرغاندى؛ ئۇ ياۋروپا ئۇرۇشى
بولۇپ تۇرغان چاغلاردا ئىنسانىي مۇھەببەتنى ۋە دۇنيا پەرۋەرلىكنى
تەرغىب قىلغان؛ ماۋارىپچىلار مەملىكەتلىك بىرلەشمىسىنىڭ بۇ
يىلقى قارارىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ تەرغىباتى جۇڭگوغا زادىلا مۇناسىپ
كەلمەيدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ پەرۋا قىلمىغان،
چۈنكى بىزنىڭ ماۋارىپچىلىرىمىز مىللەتپەرۋەرلىكنى تەرغىب قـ
لمىدۇ.

يەنە ئىككىيلەن روسىيىلىك ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىرى —
سكىتالېز (Skitalez)؛ يەنە بىرى — پىلىنىئاك. بۇ ئىسمىنىڭ
ھەر ئىككىسى تەخەللۇس. سكىتالېز چەت ئەلدە مۇساپىر بولۇپ
يۈرىدىكەن. پىلىنىئاك بولسا س س ر يازغۇچىسى ئىكەن،
لېكىن ئۇنىڭ ئۆزى يازغان تەرجىمىھالىغا قارىغاندا، ئۇ ئىنقىلابـ
نىڭ بىرىنچى يىلىدىن تارتىپ بولكا تاپىمەن دەپ بىر يىلدىن
كۆپرەك ۋاقىت ئاۋارە بولغانىكەن، كېيىن ھېكايە يېزىپ غۇرىبەتـ
چىلىكتە تۇرمۇش ئۆتكۈزگەنىكەن. بۇنداق تۇرمۇش جۇڭگودا ئەتـ
ىدىن كەچكىچە كەمبەغەللىكتىن قاقشاپ يۈرىدىغان ئەدىبلەرنىڭ

چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىسا كېرەك.

ئۇنىڭ نامى رېن گوجېڭ ئەپەندى رەتلەپ تەرجىمە قىلغان
«سوۋېت روسىيىسىدىكى ئەدەبىي مۇنازىرە» دېگەن كىتابتا ئۇچرايـ
دۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىن تەرجىمە قىلىنغانلىرى بىرئازمۇ
ئۇچرىمىدى. ياپونىيىدە «ئىۋان ۋە ماريىە» (Ivan and Maria)
ناملىق بىر ئەسىرى بار، ئۇنىڭ فورمىسى ناھايىتى غەيرىي، پەقەت
ئەنە شۇ يېرىمۇ جۇڭگونىڭ نەزىرىگە — مۇرەسسە ـ مادارىچى
نەزەرگە — سىغمايدۇ. ھېلىغۇ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان فورما ئىـ
كەن، بىرئاز ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان گرامماتىكىلىق تۈزۈلۈشىمۇ
بەزى ئادەملەردە خۇددى كۆزىگە ئەينەك ئۇۋىقى كىرىپ كەتكەندەك
ھېسسىياتنى پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، سكىتالېز غېيپىدە
كېلىپ، غېيپىدە كېتىپ قالغان، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن تەلىيى بار
ئىكەن.

يەنە بىرى — جۇڭگودا ئىسىم ـ فامىلىسى پەقەت «سوۋېت
روسىيىسىدىكى ئەدەبىي مۇنازىرە» دە بىر قېتىملا كۆرۈنگەن لىبېـ
دىنىسكى (U. Libednisky). ئۇنىڭ «بىر ھەپتە ئىچىدە» ناملىق
ھېكايىسى ياپونىيىدە تەرجىمە قىلىنغان. ياپونلار ئۇنى كىشىنى
ھەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىدە تېز ۋە كۆپ تونۇشتۇرغان. بىزنىڭ
ھەربىي ئادەملىرىمىز ياپونلارنىڭ ھەربىي ئادەملىرىنى پىر ـ ئۇس
تاز قىلىۋالغان؛ لېكىن ئەدىبلىرىمىز ئۇلارنىڭ ئەدىبلىرىنى ئۇلگە
قىلمىغان. بۇنىڭدىن جۇڭگونىڭ كەلگۈسىدە ياپونىيىدىنمۇ تىنچ
بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولىدۇ.

«ئىۋان ۋە ماريىە» نىڭ تەرجىمانى ۋىلەي جىگزى ئەپەندىنىڭ
يېزىشچە، ئاپتورنىڭ دېمەكچى بولغىنى «ئالما چېچىكى كونا ھوي
لىدىمۇ ئېچىلىۋېرىدۇ، دېمەك، يەر يۈزىدە ھامان ئېچىلىۋېرىدۇ»
دېگەن قاراش ئىكەن. دېمەك، ئۇ كونىلىقنى سېغىنىدىكەن. لېـ
كىن، ئۇ ئىنقىلابنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، ئۆز بېشىدىن

كەچۈرگەنىكەن، ئىنقىلابتا بۇزغۇنچىلىق، قان تۆكۈلۈش ھادىسىلىرى ۋە زىددىيەت بولىدىغانلىقىنى، ئىجادىيەتنىڭمۇ بولماي قالىدىغانلىقىنى بىلىدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدا ئۇمىدسىزلىك يوق ئىكەن. ئىنقىلاب دەۋرىدە ھايات ياشاپ تۇرغان ئادەمنىڭ يۈرىكى ئەنە شۇنداق بولۇشى كېرەك. شائىر بلوك (Alexander Block) مۇشۇنداق ئىدى. ئۇلارنىڭ سوۋېت شائىرى ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. لېكىن، ساپ ماركسىستلارنىڭ نەزىرى بىلەن باھا بەرگەندە، ئۇلارنىڭ مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈشكە تېگىشلىك يەرلىرىمۇ يوق ئەمەس. شۇنداق بولسىمۇ، مېنىڭچە، تروتسكى (Trotsky) نىڭ ئەدەبىي باھاسى ئۇ قەدەر چىڭ ئەمەس.

ئەپسۇسكى، ئۇلارنىڭ يېڭى ئاپتورلىرىنىڭ «بىر ھەپتە ئىچىدە» ناملىق ئەسىرىنى كۆرگىنىم يوق.

ئىنقىلاب دەۋرىدە ھامان بىرمۇنچە ئەدەبىيات - سەنئەتچى يىگىلەپ قالىدۇ؛ بىرمۇنچە ئەدەبىيات - سەنئەتچى تاغنى تالقان قىلىدىغان زور يېڭى قاينامغا ئۆزىنى ئاتسىمۇ، يەنە غەرق بولۇپ كېتىدۇ ياكى زەخمىلىنىدۇ. غەرق بولغانلىرى يوقىلىدۇ؛ زەخمىلەنگەنلىرى ھايات قېلىپ، ئۆز تۇرمۇشىغا يول ئېچىپ، دەرد - ئەلەملىرىنى ياكى زوق - شوقىنى كۆيلەيدۇ. بۇلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، يېڭىراق يېڭى دەۋر پەيدا بولىدۇ، تېخىمۇ يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەت بارلىققا كېلىدۇ.

جۇڭگودا مىنگونىڭ 1 - يىلىدىكى ئىنقىلابتىن بۇيان، ئاتالمىش ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ يىگىلەپ قالغانلىرى بولمىدى، زەخمىلەنگەنلىرىمۇ يوق، يوقالغانلىرى تېخىمۇ يوق، دەرد - ئەلەم ياكى زوق - شوق كۆيمىمۇ يوق. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، تاغنى تالقان قىلىدىغان يېڭى دولقۇن كۆتۈرۈلگىنى يوق، يەنى ئىنقىلاب بولغىنى يوق.

7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى

چۈشتىن بۇرۇن دوختۇر ئىدوننىڭ ئۆيىگە چىش سالدۇرۇش ئۈچۈن بېرىپ، مېھمانخانىسىدا بىردەم كۈتۈپ ئولتۇرۇپ قالغاچقا بىرئاز ئىچىم پۇشتى. مېھمانخانىنىڭ تۆت تېمىدا پەقەت بىر دانە كەشتە رەسىم، بىر جۈپ لەۋھە ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. بۇ لەۋھەنىڭ بىرىنى جياڭ چاۋزۇڭ يازغانىكەن، يەنە بىرىنى ۋاڭ جىشياڭ يازغانىكەن. ئىمزانىڭ ئاستىدا ئىككىدىن تامغا بار ئىكەن، ئۇ تامغىلارنىڭ بىرى ئىسىم - فامىلە، يەنە بىرى ئۇنۋان ئىكەن؛ جياڭ چاۋزۇڭنىڭ ئۇنۋانى «قەيسەر جياڭجۇن»، ۋاڭ جىشياڭنىڭ ئۇنۋانى «بۇددا مۇخلىسى» ئىكەن.

چۈشتىن كېيىن، مىس گاۋ كەلدى، شۇ چاغدا ئۆيۈمدە پېچىنە تۈگەپ قالغانىكەن، نائىلاج قەدىرلەپ ساقلاپ قويغان، جاۋغايغا چىققان جاراھەتكە سۈرتسە شىپا بولىدىغان خورما ھالۋىسىنى تەخسە بىلەن ئاچقىپ قويدۇم. ئۆيۈمدە ھەرقاچان مېھمانغا ئاتاپ پېچىنە ھازىرلاپ قويماتتىم؛ دەسلەپكى چاغلاردا «مىس» كەلسىمۇ، «مىستېر»[8] كەلسىمۇ ئوخشاش كۈتەتتىم. بىراق، مىستېرلار بەزىدە ھەقمەتەن بالا قورساق بولىدىكەن، ئالدىغا قويغان مەزىلەرنى قويماي يەپ بولۇپ، مېنى «داغدا» قويدى. ئۆزۈم يېمەكچى بولسام، يەنە بازاردىن سېتىۋېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېھتىياتچانراق بولۇپ، ئۇسۇلۇمنى ئۆزگەرتتىم، زادىلا ئىلاج بولمىغاندا، پېچىنە ئورنىغا خاسىڭ قويىدىغان بولىدۇم. بۇ ئۇسۇل ئۇنۇملۈك بولۇپ چىقتى، مىستېرلار ئۇنى ئانچە كۆپ يېمەيدىكەن، كۆپ يېمىگەچكە، ئالسىلا - باقسىلا دەپ تەكلىپ قىلىدىغان بولدۇم. بەزىدە شۇنداق تەكلىپ قىلىۋەرگەنلىكىم ئۈچۈن خاسىڭ يېمەيدىغان جىغاڭغا ئوخشاش ئادەملەر تارتىنىپ، قېچىپمۇ كەتتى. بۇلتۇر يازدا ئەنە شۇنداق خاسىڭ سىياسىتىنى

كەشپ قىلغىنىمدىن بۇيان داۋاملىق ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتىمەن. لېكىن، مىسلار كېلىپ قالسا، ئۇلارغا ئۇنداق قىلمىدىم، ئۇلار-نىڭ ئاشقازىنى مىستېرلارنىڭكىگە قارىغاندا بەشتىن تۆت باراۋەر كىچىك ياكى ھەزىم قىلىش ئىقتىدارى ئوندىن سەككىز باراۋەر ئاجىز بولسا كېرەك؛ ئۇلار كىچىككىنە بىر پارچە پېچىنىنىڭمۇ يېرىمىنى قالدۇرۇپ قويىدۇ؛ ئەگەر بىر چاقماق قەنت بولسا، ئۇنىڭ بىر قىسمىنى قالدۇرۇپ قويىدۇ. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئالدىغا دەستلەپ تىزىپ قويىسىڭىز، ئازغىنىلا يەيدۇ، بۇنىڭدىن ماڭا كېلىدىغان زىيان ناھايىتى ئاز، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا ئۇسۇلنى «ئۆزگەرتىشنىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن»؟

مىس گاۋ ناھايىتى ئاز كېلىدىغان مېھمان ئىدى، ئۇنىڭغا خاسلىق سىياسىتىنى قوللىنىشتىن بىرئاز خىجىل بولدۇم. بىراق، دەل شۇ چاغدا ئۆيدە پېچىنە تۈگەپ قالغانىكەن، نائىلاج خورما ھالۋىسىنى ئالدىغا قويدۇم. بۇ نەرسە يىراق يەردىن كەلگەن مەشھۇر نەرسە بولغاچقا، ئابرۇيلۇق كۆرۈنۈشى تۇرغان گەپ.

بۇنداق ھالۋا ئانچە ئومۇملاشقان ئەمەس، ئاۋۋال بۇنىڭ مەنبەسىنى ۋە پايدىسىنى چۈشەندۈرۈپ قويماي، دەپ ئويلىدىم. لېكىن، مىس گاۋ بۇنى بىر كۆرۈپلا چۈشىنىپتۇ. ئۇ: بۇ، خېنەننىڭ فەنشۇي ناھىيىسىدىن چىقىدۇ، خورما شەربىتىدىن ياسىلىدۇ، بۇنىڭ توق سېرىقى ھەممىدىن ياخشى بولىدۇ، ئاچ سېرىقى ساپ ئەمەس؛ ناھايىتى سوغۇق، ئەگەر ئادەمنىڭ جاۋغىنىغا جاراھەت چىقىپ قالسا، بۇنى ئېغىزغا سېلىپ شۇمۇپ، سۈيىنى جاۋغايدىن ئېقىتقاندا جاراھەت ساقىيىپ كېتىدۇ، دېدى.

ئۇ مېنىڭ ئاڭلىغىنىمدىنمۇ ئېنىق بىلىدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن گەپ - سۆز قىلماي ئولتۇردۇم، ئۇنىڭ خېنەنلىك ئىكەنلىكىمۇ ئەنە شۇ چاغدىلا ئېسىمگە چۈشتى. خېنەنلىكنى خورما ھالۋىسى يېيىشكە تەكلىپ قىلىش خۇددى مېنى بىر يۈتۇم سېرىق

ھاراققا تەكلىپ قىلغانغا ئوخشاش «تولىمۇ ئەخمەقلىق».

سۇ ياڭقىنىڭ مېغىزىدا قارا داغ بولسا، ئۇنداق ياڭاق بىزنىڭ يۇرتىمىزدا پۈچەك ياڭاق دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇنى سەھرا ئادەملىرىنىڭ ئۆزلىرىمۇ يېمەيدۇ، لېكىن بېيجىڭدىكى كاتتا زىياپەتلەردە داستىخانغا قويۇلىدىكەن. كاللەكەبەسەي بېيجىڭدا جىڭلاپ، ھارۋىلاپ سېتىلسا، جەنۇبتا كۆتكىدىن شوينا بىلەن مېۋە دۇكانلىرىنىڭ ئىشىكىگە ئېسىپ قويۇلىدۇ، ئالىدىغان ئادەم سەرلەپ ياكى يېرىم تۇپ ئېلىپ، ئېسىل شورپا قازىنىدا پىشۇرۇپ يەيدۇ ياكى بېلىق قانىتىدىن پىشۇرۇلغان سەينىڭ ئاستىغا چەلىپەك قىلىپ قويىدۇ. ئەگەر كىمكى بېيجىڭدا مېنى ئاتايىتەن پۈچەك سۇ ياڭقىغا تەكلىپ قىلسا ياكى بېيجىڭلىقلار جەنۇبقا بېرىپ قالغىنىدا ئۇلارغا بەسەي پىشۇرۇپ بەرسە، ئۇنداق ئادەمنى «كالۋا» دەپ ئاتاشقا توغرا كەلمەيدىغان تەقدىردىمۇ، بىغەرەز دېيىش مۇمكىن.

شۇنداق بولسىمۇ، مىس گاۋ ھالۋىدىن بىرئاز يېدى، ئېھتىمال ئۇ ساھىبخانىنىڭ كۆڭلىنى ئايىغان بولسا كېرەك.

كەچقۇرۇندا غىزاسىز ئولتۇرۇپ، بۇنى خېنەندىن باشقا ئۆلكىلەردىن چىققان ئادەملەرگە قويۇپ بېرىش كېرەك ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم ۋە شۇنداق خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ، ھالۋىنى يېگىلى تۇردۇم. شۇنداق قىلىپ ئۇنى يەپ بوپتىمەن.

ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئازى ئەزىز بولىدۇ. ياۋروپا، ئامېرىكىغا بېرىپ ئوقۇغان ئادەم مەكتەپنى پۈتتۈرۈش مۇناسىۋىتى بىلەن ئىلمىي ماقالە يازغاندا لى تەيبەي، ياڭ جۇڭ ۋە ياكى جاڭسەننى يازغىنى ياخشى؛ بىرنارد شاۋنى، ۋېللىسنى تەنقىد قىلىپ يازسا مۇۋاپىق بولمايدۇ، دانتى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلارنى يازسا تېخىمۇ مۇۋاپىق بولمايدۇ. «دانتىنىڭ تەرجىمىھالى» نى يازغان بۇتلېر (A. J. Butler) دانتى توغرىسىدىكى ئەسەرلەرنى كۆرۈپ تۇگەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتقان. جۇڭگوغا قايتىپ كەلگەندىن

كېيىن بىرنارد شاۋ، ۋېللىس ھەتتا شېكسپىر ھەققىدە يازسا بولۇۋېرىدۇ. قايسى يىل، قايسى ئايدا مانسفېلد خانىمنىڭ قەبرىسى ئالدىدا يىغلىدىڭىز؛ قايسى ئاينىڭ قايسى كۈنى قەيەردە فرانس بىلەن سالاملاشتىڭىز — مانا بۇلارنى ۋە ھەتتا فرانسىنىڭ يەلكىڭىزنى قېقىپ تۇرۇپ: كەلگۈسىدە ماڭا ئوخشاش بولۇڭ! دېگەنلىكىنى يازسىڭىزمۇ بولىدۇ. «توت كىتاب»، «بەش نامە» دېگەنلەردىن بۇ يەردە ئازراق سۆز ئاچقىنىڭىز ياخشى. يازغانلىرىڭىزغا «ئۆسەك سۆز» ئارىلىشىپ قالسىمۇ، «ئىلمىي قائىدە ۋە پاكىت» قا زىيىنى يەتمەس.

«مائاش بېرىش»تىن خاتىرە

چۈشتىن كېيىن، مەركىزىي باغچىدا C ئەپەندى بىلەن كىچىككىنە بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئولتۇراتتىم، ياخشى نىيەتلىك كونا خىزمەتداشلىرىمدىن بىرى ئۈشتۈمتۇتلا: ۋازارەتتە بۈگۈن مائاش بېرىۋېتىپتۇ، 30 پىرسەنت بېرىدىكەن؛ لېكىن ئۆزىمىز ئېلىشىمىز، ئۈچ كۈن ئىچىدە ئېلىۋېلىشىمىز شەرت ئىكەن، دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ئۇندىق بولمىسىچۇ؟

ئۇنداق بولمىسا قانداق بولىدىغانلىقىنى ئۇ خىزمەتدىشىم ئېيتمىدى. لېكىن، ئۇنداق بولمىسا بەرمەيدىغانلىقى «غاردىكى چىراغدەك» روشەن تۇرۇپتۇ.

ھەرقانداق ئادەم پۇل تۇتسىلا، ئۇ پۇلنى ئۆز بېشىدىن ئۆرۈپ سەدىقە قىلىپ بېرىدىغان خەير - ئېھسانچى بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھامان ئۆزىنى كۆرسىتىۋالىدۇ، ئۇنداق ئادەملەر شۇنداق قىلمىسا خۇمارىدىن چىقمىسا كېرەك، ئابرۇي قازىنالمىدىم دەپ ئويلىسا كېرەك؛ گۆرۈگە قويغان نەرسە كۆز ئالدىدا تۇرسىمۇ، گۆرۈكەش شۇنداق بۇرىدىچى قىياپەتتە مۇئامىلە قىلىدۇ، شۇنداق ئېگىز پوكەي قويۇۋالىدۇ؛ تومپۇرغا تېگىشىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان تەڭگە كۆز ئالدىدا تۇرسىمۇ، سەرراپ «سېتىۋالغۇچى» مەن دېگەندەك قىلىپ، «تەڭگە سېتىۋالىمەن» دېگەن قەغەزنى دۇكىنىنىڭ ئالدىغا چاپلاپ قويىدۇ. پۇل چەكلىرىنى نەق پۇلغا تېگىشىش ئۈچۈن تېگىشىپ بېرىشكە مەسئۇل بولغان جايغا بېرىپ تېگىشىش توغرا

كېلىدۇ، لېكىن ئۇلار بەزى چاغلاردا ناھايىتى قىسقا ۋاقىتنى بەلگىلەپ قويىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، نومۇر تارقىتىدۇ، ئۆچىرەتتە تۇرغۇزىدۇ، ساقلىتىدۇ، خاپا قىلىدۇ؛ ئەسكەر ياكى ساقچىلار ئۈستىگىزدىن نازارەت قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ قولىدا مىللىي تەۋەررۈك بولۇپ قالغان قېيىش قامچىمۇ بار تېخى.

گەپكە كىرمەمسىز؟ گەپكە كىرمەيدىغان بولسىڭىز، پۇلنى ئالالمىغانىنىڭ ئۈستىگە تاياق يەيسىز تېخى!

مەن قايسىبىر چاغدا سۆزلەپ ئۆتكەنىدىم، جۇڭخۇا مىنگونىڭ ئەمەلدارلىرى ئاددىي خەلق ئىچىدىن كېلىپ چىققان، ئۇلار ئالاھىدە مىللەت ئەمەس. چوڭ سۈپەت ئەدىبلەر، ئالىملار ياكى مۇخبىرلار ئۇلارنى ئۆزىدىن باشقىچە غەلىتە، لەنەت ۋە نەپرەتلىنەرلىك يات مىللەتكە ئوخشىتىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزۈمنىڭ بىرقانچە يىللىق تەجرىبەمدىن قارىغاندا، ئۇلار ئانچە ئالاھىدە ئەمەس، ئۇلار-نىڭ مىجەز - خۇلقى ئادەتتىكى قېرىنداشلىرىمىزدىن ھېچقانچە پەرقلەنمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پۇل تۇتقان — پۇلغا ۋاستىچىلىك قىلغان چاغلىرىدا شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىۋېلىشنى خۇمار قىلىۋالغان.

«ئۆزى ئېلىش» مەسلىسىنىڭ تارىخى ناھايىتى كونا؛ جۇڭ-خۇا مىنگونىڭ 11 - يىلى مۇشۇ سەۋەبتىن فاك شۇەنچاۋ زارلانغان-دى، شۇنىڭ بىلەن «تاكزۇكزا چاغنى» سەرلەۋھىلىك ماقالىنى يازغانىدىم. لېكىن، تارىخ بۇرمىغا ئوخشاشسىمۇ، ئۆلۈك ئەمەس؛ دېمەك، بۇگۈنكى ئەھۋال ئۆتمۈشتىكىدىن ھەر ھالدا ئاز - پاز پەرق قىلىدۇ. ئۆتمۈش پاراۋان زاماندا، «ئۆزى ئېلىش»نى «ما-ئاشنى تەلەپ قىلىپ ئېلىش ھەيئىتى» — خەير، بۇ مەخسۇس ئاتالغۇلارنى بىر - بىرلەپ ئىزاھلاپ ئولتۇرمىدىم، كەچۈرۈڭلار، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەغەزنىمۇ ئايىدىم — نىڭ باتۇرلىرى تەشەببۇس قىلغان. ئۇلار كېچە - كۈندۈز پالاقلاپ يۈرۈپ، گوۋۇيۈەنگە مۇرا-

جىئەت قىلىپ، مالىيە ۋازارىتى ئالدىدا ئولتۇرۇۋالغان؛ تەلىپى ھەل بولغاندا، ماۋاشنى تەلەپ قىلىشقا بىللە بارمىغان ئادەملەرنىڭ تەييارغا ئاشىق بولۇشىغا رايى بارماي، ئۇلارنى ئەنە شۇ يول بىلەن داغدا قالدۇرغان. ئۇلارنىڭ مەقسىتى: بۇ پۇلنى بىز تەلەپ قىلىپ ئالدۇق، ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ پىۇلىغا ئوخشاش بولۇپ قالدى؛ ئەگەر سەنمۇ ئالىلمەن دەيدىكەنسەن، بۇ يەردە كېلىپ سەدىقە ئال؛ كىيىم - كېچەك ياكى ئۇماچ سەدىقە قىلغان ئادەم بۇ سەدىقىلىرىنى ھاجەتمەنلىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ بەرگەننى نەدە كۆرگەن؟ دېمەكچى.

بىراق، ئۇ پاراۋان زامانىدىكى ۋەقە. ھازىر ھەرقانچە «تەلەپ» قىلساڭمۇ بىر تىيىن بەرمەيدۇ. ئەگەر تاسادىپىي ھالدا «ماۋاش بېرىپ» قالسا، ئۇ ماۋاش كاتتىۋاشلارنىڭ كۈتۈلمىگەن ئىنئامى، ئۇنىڭ «تەلەپ قىلىش» بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق. بىراق، ۋاقتى كەلگەندە «ئۆزى ئېلىش» كېرەك دېگەن بۇيرۇقنى تارقىتىدىغان سەدىقىچىلەرمۇ يوق ئەمەس، ئەمما ئۇلار ماۋاشنى تەلەپ قىلىپ ئېلىشقا ماھىر باتۇرلار ئەمەس، ھەر كۈنى «كەلدىم» دەپ قول قويىدىغان، باشقا تىرىكچىلىك قىلىش يولى بولمىغان، «كۆڭلىنى ئىككى تەرەپكە بەرمەيدىغان خادىم». دېمەك، ئىلگىرى-كى «ئۆزى ئېلىش» ماۋاشنى تەلەپ قىلىپ ئېلىشقا بىللە بارمىغان ئادەملەر ئۈچۈن بىرخىل جازا بولغان بولسا، ھازىرقى «ئۆزى ئېلىش» قورسقىنى ئاچ قويۇپ ھەركۈنى ۋازارەتكە بېرىپ يۈرمەي-دىغان ئادەملەر ئۈچۈن بىرخىل جازا.

لېكىن، بۇ ئومۇمىي مەنىدىكى سۆز؛ بۇنىڭدىن باشقا ئەھۋال-لارنى شۇ ئەھۋالنىڭ ئۈستىدە بولمىغۇچە ئېنىق بايان قىلىپ بېرىش بىرئاز قىيىن. مەسىلەن، بىر چىنە ئاچچىق - چۈچۈك سۇەنتاڭنى ئالسام، ئۇ ھەقتە ئېغىزدا سۆزلەپ بەرگەننى ئاڭلىغاندىن كۆرە، ئۆزى بىر يۇتۇم ئوتلاپ كۆرگەن چۈشىنىشلىك بولىدۇ. يېقىندىن بۇيان يامان غەرەزلىك بىرنەچچە مەشھۇر ئادەم ماڭا

ۋاستىلىك ھالدا، بۇلتۇر يازغان ماقالىلىرىڭ بىرنەچچە ئادەم بىلەن گەپ تالىشىشتىنلا ئىبارەت بولدى، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئۈستىدە توختالمىدىڭ، بۇنىڭغا خەلقىئالەم ئەپسۇسلانماقتا، دەپ مەسلىھەت بېرىۋاتىدۇ. ئۇلار ھېلىغۇ يۈكسەك، ئۇلۇغ، ئانچە چۈشىنىشلىك بولمىغان ئىشلار ئىكەن، ھەتتا ئۆزۈم تۆپىدە بولغان ئۇششاق ئىشلارغىمۇ ئارىلىشالمايۋاتقانلىقىمنى، ئېنىق چۈشىنەلمەيۋاتقانلىقىمنى يېقىندىن بۇيان بىلىپ قالغانلىقىمنى بىلسە كاشكى. ھازىرقى ۋاقىتتا پەقەت ئۆزۈم بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك خۇسۇسىي ئىشلار ئۈستىدىلا توختىلالايمەن؛ «ئادالەت» دېگەنگە ئوخشاش ھەشەمەتلىك ئىشلارنىڭ ھۇزۇرىنى ئادالەت مۇتەخەسسىسلىرى كۆرۈۋالسۇن.

قىسقىسى، مېنىڭچە، ھازىرقى «ئۆزى ئېلىش»نىڭ تەشەببۇسچىلىرى ئىلگىرىكىلەرگە ئوخشاشمايدۇ، «گۇتۇڭ ئەپەندى»نىڭ «بەتتەر يىلدىن ـ يىلغا» دېگىنى ئەنە شۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە فاڭ شۇەنچاۋغا ئوخشاش قۇرۇق قاقشايدىغانلارمۇ ئازىيىپ قالغاندەك تۇرىدۇ.

«باراي!» خەۋەرنى ئاڭلاش بىلەنلا باغچىدىن چىقىپ، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ، توپتوغرا يامۇلغا قاراپ ماڭدىم.

دەرۋازىدىن كىرىشىم بىلەنلا، قاراۋۇللار تىك تۇرۇپ، قول كۆتۈرۈپ سالام بەردى. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ئەمەلدار بولساڭ چوڭراق ئەمەلدار بولۇشۇڭ كېرەك ئىكەن؛ كۆرۈشمىگىنىمىزگە خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇلار يەنە تونۇدى. ئىچكىرى كىردىم، ھېچكىم كۆرۈنمىدى، ئىش ۋاقتى چۈشتىن ئىلگىرىگە ئۆزگەرتىلگەچكە، ھەممىسى مائاشىنى ئۆزى كېلىپ ئېلىپ قايتقان بولسا كېرەك. بىر خىزمەتكارنى تېپىپ، ئۇنىڭدىن «ئۆزى ئېلىش»نىڭ قائىدىسىنى سورىدىم. ئاۋۋال ھېسابات بۆلۈمىگە بېرىپ، ئۇ يەردىن ھۆججەت ئېلىش، ئاندىن كېيىن شۇ ھۆججەتنى

كۆتۈرۈپ، گۈللۈك ئايۋانغا بېرىپ پۇلنى ئېلىش كېرەك ئىكەن.

دەرھال ھېسابات بۆلۈمىگە باردىم، بىر ۋازارەت خادىمى چىرايىمغا قاراپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن ھۆججەتنى كۆرسەتتىم. ئۇنىڭ پېشقەدەم ۋازارەت خادىمى ئىكەنلىكىنى، خىزمەتداشلىرىنى ئوبدان تونۇيدىغانلىقىنى، «ئەينى ئۆزىنى كۆزدىن كەچۈرىدۇ»غان زور مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى بىلەتتىم. ئۇ ھۆججەتنى بەرگەندىن كېيىن، خەيرلەشكەنلىكىمنى ۋە مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرۈپ، بېشىمنى ئالاھىدە بىرنەچچە قېتىم ئارتۇق لىڭشىتىپ قويدۇم.

ئاندىن كېيىن گۈللۈك ئايۋانغا قاراپ ماڭدىم، ئاۋۋال بىر يان ئىشىكتىن ئۆتۈپ قارىسام، «ب گۇرۇپپا» دېگەن قەغەز چاپلاقلىق تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ يېنىدا «100 دوللارغا تولمىغانلار» دېگەن ئۇششاق خەتلىك ئىزاھاتمۇ بار ئىكەن. ئۆز ھۆججىتىمگە قارىسام، 99 دوللار دەپ يېزىلغانىكەن. «100گە تولمايدىغان ئۆمۈر ئۈچۈن، 1000 ياشقا كىرىشنىڭ قايغۇسىنى يەپتۇ...» دېگەن گەپ مانا مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم ۋە توپتوغرا ئۈسۈپلا كىردىم. مەنىسىپى مېنىڭ مەنسىپىمدىن ئانچە پەرق قىلمايدىغان بىر ئەمەلدار مېنىڭ ھۆججىتىمنى كۆرۈپ، «100 دوللارغا تولمايدىغانلار» دېگەن سۆز تولۇق مائاشقا قارىتىلغان سۆز ئىكەنلىكىنى، مېنىڭ مائاشىم بۇ يەردە ئەمەس، ئىچكىرىدە بېرىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىچكىرىسىگە كىردىم، ئۇ يەردە ئىككى چوڭ جوزا بار ئىكەن، جوزا يېنىدا بىرنەچچە ئادەم ئولتۇرۇپتۇ، ماڭا تونۇش بولغان بىر پېشقەدەم خىزمەتداش مەن بىلەن سالاملاشتى، ھۆججىتىمنى چىقىرىپ، ئىمزايىمنى قويۇپ بېرىپ، پۇل چېكى ئالدىم، ھەر ھالدا ئىشىم ئوڭۇشلۇق بولدى. بۇ گۇرۇپپىنىڭ يېنىدا ناھايىتى سېمىز بىر ئەمەلدار ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ تەپتىش بولسا كېرەك، چۈنكى ئۇ شايى — ئېھتىمال پاڭچۇ بولسا كېرەك، مەن بۇنداق

بىرنەمىلەرنى ئانچە تونۇمايمەن — كۆڭلىكىنىڭ ئالدىنى تەپ تارت-ماستىن ئېچىۋېتىپ، سېمىزلىكىدىن قاتلىنىپ - پۈكلىنىپ تۇرد-ىغان مەيدىسىنى، قورسىقىنى چىقىرىپ ئولتۇرۇپتۇ، تەر تامچە-لىرى ئەنە شۇ قاتلاقلىرىدىن ھالقىپ ئېقىپ تۇرۇپتۇ.

ئەنە شۇ چاغدا ئىختىيارسىزلا ھەسرەتلىنىپ، ئويلىنىپ قال-دىم: ھازىر ھەممە ئادەم «رودۇلاشقان ئەمەلدار»، «رودۇ ئەمەل-دار» دەيدۇ؛ «قورسىقىنىڭ كەڭلىكىدىن تېنى سېمىز» ئەمەلدار-لارمۇ ئاز ئەمەس ئىكەنلىكىنى ئەدىن بىلسۇن. بۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ يىل ئىلگىرى ئوقۇتقۇچىلار مائاش تەلەپ قىلىش داۋرىنىنى سالغان چاغدا، مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلار دەرسكە تەييار-لىق كۆرۈش بۆلۈمىدە كىمدۇر بىرى قورسىقى تولمۇ بەك تويۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۆھۆ دەپ يۆتەلگىنىدە، ئاشقازىنىدىكى يەل ئارقىسىدىن ئەمەس، ئاغزىدىن يېنىپ چىققانىكەن.

تاشقىرىغا چىقسام، ھېلىقى مەنسىپى مېنىڭكىدىن ئانچە پەرق قىلمايدىغان ئەمەلدار يەنە بار ئىكەن، ئۇنىڭغا قاقشاپ بەردىم.

— يەنە نېمىدەپ بۇنداق قىلىقلارنى قىلىپ يۈرىسىلەر؟ — دېدىم.

— بۇ ھېلىقى كىشىنىڭ پىكرى ...— ئۇ سىلىق ۋە كۆلۈپ جاۋاب بەردى.

— كىمىل بولغانلار قانداق قىلىدۇ، تاختىغا يانقۇزۇپ كۆتۈ-رۈپ كېلىش كېرەكمۇ؟

— ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ئۇلارنىڭ باشقا يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىنىدىكەن...

بۇ گەپنى بىر ئاڭلاپلا چۈشەندىم. لېكىن «كەسىپ — يامۇلىنىڭ كەسپى — ئەھلى ئەمەس ئادەم» لەر بۇ گەپنى چۈشىنەل-مىسە كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن يەنە بىرئاز ئىزاھلاش توغرا كېلە-دۇ. بۇ يەردىكى «ھېلىقى كىشى» دېگەن سۆز ۋەزىر ياكى ئۇنىڭ

مۇئاۋىنىغا قارىتىلغان. بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان كىشىلەر ھازىرچە ئېنىق بولمىسىمۇ، لېكىن تېشىپ كىرىدىغان بولساق، نەق ئۆزىنى تېپىش مۇمكىن؛ يەنە تېشىپ كىرىدىغان بولساق، تېخىمۇ ئېنىق-سىز بولۇپ قېلىشى ئېھتىمال. قىسقىسى، مائاش قولغا تەگكەند-كەن، ئۇنداق ئىشلارنى «بەس قىلىش، زىغىر تەشتىلىك قىلماس-لىق» كېرەك؛ ئۇنداق قىلمىغاندا، بىرەر بالا - قازاغا يولۇقۇپ قېلىشمۇ مۇمكىن. مېنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىمۇ ئەمەلىيەتتە ئورۇنسىز.

گۇللۇك ئايۇاندىن قايتىپ چىقىپ، يەنە بىرنەچچە كونا خىز-مەتدىشىمنى ئۇچراتتىم، ئۇلار بىلەن بىردەم پاراڭلاشتىم. ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ مائاشىنى بېرىدىغان «ئى گۇرۇپپا»مۇ بارلىقىنى بىلدىم، بۇ گۇرۇپپىدا «ئۆزى ئېلىش» شەرت بولمىسا كېرەك. بۇ نۆۋەت «ئۆزى ئېلىش» قانۇنىنى ئوتتۇرىغا قويغانلار يالغۇز «ھېلىقى كىشى» ئەمەس، شۇ قاتاردا «ھېلىقىلار»مۇ بار ئىكەنلە-كىنى بىلدىم. «ھېلىقىلار» دېگىنى شۇنداقلا قارىغاندا «مائاشنى تەلەپ قىلىش ھەيئىتى»نىڭ باشلىقلىرىغا ئوخشاپ تۇرىدۇ؛ لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، چۈنكى يامۇلدا «مائاشنى تەلەپ قىلىش ھەيئىتى» دېگەن نەرسە ئاللىقاچان يوقىلىپ كەتكەن. دېمەك، بۇ قېتىمقىسى باشقا بىر تۈركۈم يېڭى ئادەملەردىن ئىبارەت، ئەلۋەتتە.

بىزنىڭ بۇ قېتىم «ئۆزىمىز بېرىپ ئالغان» مائاشىمىز جۇڭ-خۇا مىنگونىڭ 13 - يىلى 2 - ئاي ھېسابىغا بېرىلگەن مائاش. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ مائاشنى بېرىشتىن ئىلگىرى مۇنداق ئىككى تەلىمات كېلىپ چىقتى: بىرىنچى تەلىمات 13 - يىلى 2 - ئايلىق مائاش سۈپىتىدە بېرىش. بۇنداق قىلغاندا يېڭى كەلگەنلەر ۋە مائا-شى يېڭى ئۆستۈرۈلگەنلەر داغدا قېلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىككىنچى خىل يېڭى تەلىمات تەبىئىي يوسۇندا كېلىپ چىقتى:

ئىلگىرىكىسىنى قويۇپ تۇرۇپ، پەقەت بۇ يىل 6 - ئايلىق مائاش دەپلا بېرىش. بىراق، بۇ تەلىماتمۇ ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس، چۈنكى «ئىلگىرىكىسىنى قويۇپ تۇرۇپ» دېگەن سۆزدە خېلى چاتاق بار.

ئىلگىرى كىمدۇر بىرى بۇ چارە ئۇستىدىمۇ خېلى باش قاتۇرۇپ باققان. جاڭ شجاۋ بۇلتۇر مېنى ۋەزىپىدىن قالدۇرغاندىن كېيىن، ئۆز كۆڭلىدە، مەرتىۋە جەھەتتە زەربە بەردىم، دەپ ئويلىغانىدى؛ ھەتتا بەزى ئەدىب، ئالىملارنىڭمۇ خۇشاللىقىدىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ھەر ھالدا چېچەن ئىكەن، ئۇلار «كارىۋاتنىمۇ، جوزىنىمۇ، پەگاھنىمۇ كۆمۈۋەتكەن» نېمىسچە كىتابلارنى ئوقۇغان؛ مېنىڭ مەنسەپتىن ئايرىلىپ قېلىش بىلەنلا خاراب بولۇپ كەتمەيدىغانلىقىمغا، نېسى قىلغان مائاشنى ئېلىپ، بېيجىڭدا ياشاۋېرىدىغانلىقىمغا كۆزى يەتمەكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ مەھكىمە باشلىقى لىيۇ بەيجاۋ ۋازىرەت يىغىنىدا، نېسى قالغان مائاشنى بەرمەسلىك كېرەك، قايسى ئاينىڭ مائاشىنى ئالغان بولسا، شۇنى شۇ ئاينىڭ تولۇق مائاشى دەپ ھېسابلاش كېرەك، دېگەن چارىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. بۇ چارە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولسا، مېنىڭ يېگەن زەربەم ناھايىتى چوڭ بولاتتى، چۈنكى مەن ئىقتىسادتىن قىسىلىپ تۇراتتىم. لېكىن، ئۇ چارە ئاخىر ماقۇللانماپتۇ. ئەجەللىك زەربە پەقەت «ئىلگىرىكىسىنى قويۇپ تۇرۇپ» دېگەن گەپتە ئىدى. بىراق، لىيۇ بەيجاۋلار ئۆزلىرىنى مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، ھەممىنى يېگىلاش كېرەك دەپ تەشەببۇس قىلىدىغان ئىنقىلابچى دەپ ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ھازىر ھەرقاچان مەمۇرىي خىراجەتنى ئالسا، ئۇنىڭدىن تارقىتىپ بېرىدىغىنى يەنىلا ئىلگىرىكى پۇل. بەزىلەر بۇ يىل بېيجىڭدا بولمىغان بولسا، لېكىن 13 - يىلى 2 - ئايدا بېيجىڭدا بولغان بولسا، ئۇلارنى ھازىر يوق دەپ، ئۆز ۋاقتىدا بۇ

يەردە بولغانلىقىنىمۇ ھېسابتىن چىقىرىۋېتىش تەس. لېكىن، يەنە يېڭى تەلىمات پەيدا بولغانكەن، ئۇ تەلىماتنى ھەر ھالدا بىرئاز قوبۇل قىلىش كېرەك؛ بىرئاز قوبۇل قىلىش دېگەن سۆز — بىرئاز مۇرەسسە قىلىش دېگەن سۆز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ھۆججىتىمىزگە ۋاقىتنى 13 - يىلى 2 - ئاي دەپ يېزىپ، پۇلنى 15 - يىلى 6 - ئاي ھېسابىغا توغرىلىغان.

بۇنىڭدا «ئىلگىرىكىسىنى قويۇپ تۇرۇپ» دېگەن گەپ مەۋجۇت بولمىغاچقا، مەنسىپى يېڭىدىن ئۆسكەن ياكى مائاشى ئۆسكەنلەرمۇ كۆپرەك پۇل ئالالايدۇ. بۇنى، مەسىلىگە خېلى ئەتراپلىق قاراش، دېيىش مۇمكىن. بۇنىڭ ماڭا پايدىسىمۇ يوق، زىيىنىمۇ يوق؛ بېيجىڭدىلا بولىدىكەنمەن، «ئەينى ئۆزۈم» نى كۆرۈستەلەيمەن.

ئاددىي يېزىلغان كۇندىلىك خاتىرىلىرىمنى ۋاراقلاپ قارىسام، بۇ يىل تۆت قېتىم مائاش ئاپتىمەن: بىرىنچى قېتىم ئۇچ دوللار؛ ئىككىنچى قېتىم ئالتە دوللار؛ ئۈچىنچى قېتىم 82.5 دوللار، يەنى 25 پىرسەنت، بۇنى تاكزۇكزا چاغىنى ئاخشىمى تاپشۇرۇۋالىتىمەن؛ تۆتىنچى قېتىم 30 پىرسەنت، يەنى 99 دوللار، يەنى بۇ قېتىمقىسى. نېسى قالغان مائاشلىرىمنى ھېسابلاپ كۆرسەم، 7 - ئايلىق مائاشىمنى چىقىرىۋەتكەندە، يەنە تەخمىنەن 9240 دوللار پۇلۇم بار ئىكەن.

ئويلاپ قارىسام، مەنىۋى جەھەتتە پۇللۇق بايلاردىن بولۇپ قاپتىمەن. ئەپسۇسكى، بۇ «مەنىۋى مەدەنىيەت» تولىمۇ ئىشەنچىلىك ئەمەس، لىيۇ بەيجاۋ ئۇنىڭ ئۇلىنى كولاپمۇ باققان. پۇل تۇتۇشنى بىلمىدىغان ئادەملەر كەلگۈسىدە «نېسى قالغان مائاشنى رەتكە سېلىش ھەيئىتى» قۇرۇپ، ئىچىدە بىرنەچچىسى ئولتۇرۇشى، سىرتىغا بىر ۋىۋېسكا ئېسىپ قويۇشى، مائاشى نېسى قالغان ئادەملەر شۇ يەردە بېرىپ سۆزلىشىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس.

بىرنەچچە كۈن ياكى بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ ئادەملەر يوقالسا، ئۇنىڭ كەينىدىن ۋىۋىسكىمۇ كۆزدىن غايىب بولسا، مەنىۋى باينىڭ ماددىي گادايغا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

بىراق، ھازىر ھەقىقەتەن 99 دوللار پۇلنى ئالدىم، تۇرمۇشتىن خېلى خاتىرجەم بولدۇم، ھازىرچە بىكارچىلىقتىن پايدىلىنىپ بىرئاز مۇلاھىزە يېزىپ تۇراي، كېيىن يەنە بىر گەپ بولار.

7 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى

سۆھبەتتىن خاتىرە

لۇشۇن ئەپەندى شيامېنغا كېتىش ئالدىدا تۇرىدۇ، ئۇ ھاۋانىڭ خىل كەلمەيدىغانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇ يەردە ئانچە ئۇزۇن تۇرالماسلىقى ئېھتىمال ئىكەنلىكىنى ئېيتقان بولسىمۇ، ھېچبولمىغاندا بېيجىڭدىن يېرىم يىل ياكى بىر يىل كېتىپ قېلىشى مۇمكىن، بۇ، بىزنىڭچە، كىشىنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىغان ئىش. 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى مەكتەپنىڭ ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى خاتىرىلەپ يىغىن ئاچقاندا، لۇشۇن ئەپەندى يىغىنغا قاتنىشىپ نۇتۇق سۆزلىگەنىدى، مەن بۇنى، ئۇنىڭ بۇ نۆۋەت بېيجىڭدا سۆزلىگەن ئاخىرقى نۆۋەتلىك نۇتقى بولۇپ قالىدىغان بولدى، دەپ ئويلاپ، ئاز بولسىمۇ يادلايدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن خاتىرىلىۋالغانىدىم. كىشىلەر لۇشۇن ئەپەندىنى تىلغا ئالغىنىدا ئۇنى، تولىمۇ سوغۇق قان، تولىمۇ بىپەرۋا ئادەم، دەپ ئويلىشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە ئۇ ھەرقاچان قىزغىن ئۈمىد بىلەن تولۇپ تۇرىدىغان، مول ھېسسىياتلىرىنى جارى قىلدۇرۇپ تۇرىدىغان ئادەم. ئۇنىڭ تەشەببۇسلىرىنى بۇ قېتىمقى سۆھبىتىدىن تېخىمۇ روشەن كۆرگىلى بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى سۆھبىتىنى ئۇنىڭ بېيجىڭدىن كېتىشىنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە يېزىۋالغانلىقىمنىڭ زور ئەھمىيىتى يوق بولمىسا كېرەك. ئاق كۆڭۈل ئادەملەرنىڭ

باش قاتۇرۇپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن شۇنى ئىزاھار قىلمەنكى، شۇ كۈنكى يىغىنغا كىچىككىنە بىر خادىم سۈپىتى بىلەن قاتناشتىم. (پېي لياڭ)

«ئىشچى سۇيرىئوف»نى يەنە بىر قېتىم نەشر قىلىش ئۈچۈن تۈنۈگۈن ئاخشام بىر قۇر كۆرۈپ، تولىمۇ كەچ ياتقانىدىم، ھازىر-مۇ كۆزۈمدىن ئۇيقۇ كەتمەي تۇرۇپتۇ. ئۇنى كۆرۈۋېتىپ، بەزىبىر ئەھۋاللار بىردىنلا خىيالىمغا كىرىۋېلىپ، مېڭەمنى خېلىلا بىسە-رەمجان قىلىۋەتتى، شۇ بىسەرەمجانلىق ھازىرمۇ كەتكىنى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇگۈن ئانچە كۆپ بىر نەرسە يازالماسلىقىم مۇم-كىن.

«ئىشچى سۇيرىئوف»نى تەرجىمە قىلىشىمنىڭ تارىخىنى سۆزلەپ كەلسەم خېلىلا قىزىق بىرگەپ. بۇنىڭدىن 12 يىل ئىلگە-رى ياۋروپا ئۇرۇشى باشلاندى، كىيىن بىزنىڭ جۇڭگومۇ شۇ ئۇرۇشقا قاتناشتى، «گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلىش» دېگىنىمىز ئەنە شۇ؛ ياۋروپاغا يارىدەم ئۈچۈن بىرمۇنچە ئىشچىلىرى-مىزنى ئەۋەتتۇق؛ كىيىن غەلىبە قىلىندى، «ئادالەتنىڭ غەلىبە-سى» دېگىنىمىز ئەنە شۇ. جۇڭگوغىمۇ، تەبىئىيكى، غەنىيمەت ئېلىنغان نەرسىلەردىن تەقسىم بولۇپ تەگدى، بۇ غەنىيمەتلەر-نىڭ بىر خىلى — شاڭخەيدىكى نېمىس سودىگەرلەر كۈلۈبىدىكى نېمىسچە كىتابلار، بۇ كىتابلارنىڭ ئومۇمىي سانى ئاز ئەمەس، ئەدەبىي كىتابلار كۆپرەك؛ بۇلارنىڭ ھەممىسى شاڭخەيدىن يۆتكەپ كەلگەندىن كىيىن ۋۇمېن دەرۋازىسىنىڭ ئايۇانلىرىغا قويۇلدى. ماۋارىپ ۋازارىتى بۇ كىتابلارنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كىيىن رەتكە سېلىپ، تۇرگە ئايرىماقچى بولدى — ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئەسلىدە تۇرگە ئايرىقلىق ئىكەن، لېكىن بەزىلەر ياخشى ئايرىلماپتۇ دەپ، يېڭىۋاشتىن تۇرگە ئايرىماقچى بولدى — شۇ چاغدا بۇ ئىشقا بىر-

مۇنچە ئادەمنى تەيىنلىدى، شۇ قاتاردا مەنمۇ بار. كىيىن ۋەزىر شۇ كىتابلارنىڭ قانداق كىتاب ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ باقماقچى بول-دى. قانداق كۆرمەكچى؟ بىزگە كىتابلارنىڭ ئىسمىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىشنى تاپشۇردى. مەنسى بارلارنى مەنەن تەرجىمە قىلدۇق، مەنسى يوقلارنىڭ ئاھاڭىنى ئالدۇق، مەسىلەن، قەي-سەر، كلىئوپاترا، دەمەشىق ۋەھاكازا... ھەربىرىمىزگە ھەر ئايدا 10 دوللاردىن قاتناش پۇلى بار ئىدى، مەنمۇ بىرەر يۈز دوللار پۇل ئالدىم، چۈنكى ئۇ چاغدا بىرئاز مەمۇرىي خىراجەت دېگەن پۇل بار ئىدى. ئەنە شۇنداق بىر يىلدىن ئارتۇق ئاۋارە بولۇپ، بىرنەچچە مىڭ دوللار پۇل خەجلەندى؛ گېرمانىيە توغرىسىدا سۆلھ شەرتنامە-سىمۇ تۈزۈلدى، كىيىن گېرمانىيە شۇ كىتابلارنى قايتۇرۇۋالماق-چى بولغاندا، يەنە ھېلىقى ساناپ ئۆتكۈزۈۋالغان بىزلەر تولۇق — بىرنەچچە پارچىسى كەم چىققان بولۇشى ئېھتىمال — ئۆتكۈزۈپ بەردۇق. «كلىئوپاترا» دېگەنگە ئوخشاش كىتابلارنى ۋەزىر كۆردە-مۇ، يوق، ماڭا نامەلۇم.

بىلگەنلىرىمگە قاراپ ئېيتسام، «گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلىش» نەتىجىسىدە، جۇڭگونىڭ مەركىزىي باغچىسىدىكى «ئادالەتنىڭ غەلىبىسى» دېگەن خەتلەر يېزىلغان پەشتاق بارلىققا كەلدى، مېنىڭ قولۇمدا بولسا ئەنە شۇ «ئىشچى سۇيرىئوف» دېگەن كىتابنىڭ تەرجىمىسى بارلىققا كەلدى، چۈنكى بۇنىڭ ئەسلە-سىنى ئۆز ۋاقتىدا رەتكە سېلىنغان نېمىسچە كىتابلار ئىچىدىن تاللىۋالغان.

شۇ بىر دۆۋە كىتابلار ئىچىدە ئەدەبىي كىتابلار شۇنچە كۆپ تۇرسا، نېمىشقا مۇشۇ بىر پارچە كىتابنىلا يارىتىپ قالدىم؟ بۇنىڭ سەۋەبى ھازىر ئانچە ئېنىق ئېسىمدە يوق. ئېھتىمال، مىنگودىن ئىلگىرى، كىيىن، بىزدىمۇ بىرمۇنچە ئىسلاھاتچى چىقتى، ئۇلار-نىڭ تارتقان تارتقۇلۇقلىرى سۇيرىئوفنىڭكىگە ناھايىتى ئوخشە-

شىپ كېتىدىكەن، دەپ ئويلاپ، باشقىلارنىڭ رومكىسىدىن پايدىلانغۇم كەلگەن بولسا كېرەك. لېكىن، تۇنۇگۈن ئاخشام قاراپ باقسام، ئۇنىڭدىكى ئىسلاھاتچىلارنىڭ تارتقان زۇلۇملىرىغا، ۋەكىللەرنىڭ چەككەن ئازابلىرىغا ئوخشاش ئەھۋاللار شۇ چاغدىلا مەۋجۇت بولۇش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى ھازىرمۇ، نەچچە ئون يىلدىن كېيىنمۇ يەنە نۇرغۇن ئىسلاھاتچىلارنىڭ تارتقۇلۇقلىرى ئوخشىشىپ كېتىدىغاندەك تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى قايتا نەشر قىلدۇرماقچى بولدۇم.

«ئىشچى سۇرىئوف»نىڭ ئاپتورى ئارسىباشېف روسىيىلىك ئادەم. ھازىر روسىيە تىلغا ئېلىنسىلا، كىشىلەرنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ھاجىتى يوق، ئارسىباشېف كوممۇنىست ئەمەس، ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھازىر سوۋېت روسىيىسىدىمۇ قارشى ئېلىنمايدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئۇ ھازىر كۆزى كۆرمەس بولۇپ ناھايىتى ئېغىر كۇنگە قاپتۇ، ئۇنىڭ ماڭا بىرەر رۇبلى ئەۋەتىپ بەرمەيدىغانلىقى تۇرغان گەپ ... قىسقىسى، ئۇنىڭ سوۋېت روسىيىسى بىلەن قىلچىلىك ئالاقىسى يوق، لېكىن ئۇنىڭدا تەسۇرلەنگەن نۇرغۇن ئەھۋاللارنىڭ جۇڭگودىكىگە ناھايىتى ئوخشىشىپ كېتىدىغانلىقىغا ھەيرانمەن. ئىسلاھاتچىلارنىڭ، ۋەكىللەرنىڭ تارتقان دەردلىرىنى قويۇپ تۇرايلى، كىشىلەرنى شۇكۇر - قانائەتچان بولۇشقا ئۇندەيدىغان قېرى موماي‌لىرىمۇ بىزنىڭ ئەدەب - ئالىملىرىمىزغا ئوخشايدىكەن. بىر ئوقۇنتۇچى ئۆز باشلىقىنىڭ خورلىشىغا بويۇن ئەگمىگەنىكەن، ئۇنى خىزمىتىدىن بوشىتىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى موماي ئۇنى تولىمۇ «ھاكاۋۇر» ئىكەنسەن، دەپ ئەيىبلەپتۇ ۋە: «قارا، ئىلگىرى خوجايىنىم مېنى ئىككى كاچات ئۇرغاندا، مەن لام - جىم دېمەي، سەۋر قىلغانىدىم، كېيىن شۇ خوجايىنىم ماڭا ئۆۋال قىلغانلىقىنى سېزىپ، ماڭا ئۆز قولى بىلەن 100 رۇبلى ئىنئام قىلغان» دەپتۇ.

ئەبىئىيكى، بىزنىڭ ئەدەب - ئالىملىرىمىز سۆزنى ھەرگىز ئۇنداق توغرىسىغىلا قىلمايدۇ، گەپنى ناھايىتى ياساپ قىلىدۇ.

بىراق، سۇرىئوفنىڭ ئاخىرقى ئىدىيىسى تولىمۇ قورقۇنچلۇق. ئۇ ئاۋۋال جەمئىيەت ئۈچۈن ئىشلەيدۇ، لېكىن ئەكسىچە، جەمئىيەت ئۇنىڭغا جاپا قىلىدۇ، ھەتتا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچىمۇ بولىدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بىر ئۆزگىرىپلا جەمئىيەتتىن ئىنتىقام ئالىدۇ، ھەممىنى دۇشمەن كۆرىدۇ، ھەممىنى بۇزىدۇ. جۇڭگودا ئۇنداق ھەممىنى بۇزىدىغان ئادەم تېخى كۆرۈلمىدى، بولماسلىقىمۇ ئېھتىمال، مەنمۇ ئۇنداق ئادەملەرنىڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلمايمەن. لېكىن، جۇڭگودا باشقا بىرخىل بۇزغۇنچى ئادەملەر بار، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزدەك بۇزغۇنچىلىق قىلمايدىغان ئادەملەر دائىم بۇزغۇنچىلىققا ئۈچراۋاتىمىز. بىز بىر تەرەپتىن بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرىساق، يەنە بىر تەرەپتىن ياماپ - تۇزەپ، جاپا بىلەن ياشاپ كېتىۋاتىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز بىر تەرەپتىن بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرايدىغان، يەنە بىر تەرەپتىن ياماپ - تۇزەيدىغان ئۇچۇر ئىچىدە ئۆتمەكتە. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرايدىغان، يەنە بىر تەرەپتىن بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرايدىغان، يەنە بىر تەرەپتىن ياماپ - تۇزەيدىغان تۇرمۇش بولۇپ قالدى. مانا بۇ مەكتەپمۇ ياكى يېگىۇ، جاكى شىجاۋلارنىڭ بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرىغاندىن كېيىن، ياماشتۇرۇپ، تۇزەشتۇرۇپ كۇن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ.

روسىيىلىك قېرى موماي‌لارچە ئەدەب - ئالىملار: بۇ تولىمۇ «ھاكاۋۇر» لۇق بولىدۇ، جازاسىنى بېرىپ قويۇش كېرەك، دېيىشى مۇمكىن. بۇ سۆز قارىماققا ناھايىتى دۇرۇستەك تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنداق ئەمەس. ھازىر بىزنىڭ ئۆيىمىزدە بىر سەھرالىق ئايال بار، ئۇرۇش دەستىدىن ئۇنىڭ ئۆيى ۋەيران بولۇپ، شەھەرگە قېچىپ كەلگەن. ئۇنىڭ ھېچقانداق «ھاكاۋۇر» لۇقى يوق، ئۇ ياكى يېگىۇگىمۇ قارشى چىققان ئەمەس، لېكىن ماكانسىز قالغان، بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرىغان. ئۇرۇش تۇگىگەندىن كېيىن، ئۇ چوقۇم

قايتىپ كېتىدۇ، ئۆيى ۋەيران بولغان، ئۆي سەرەمجانلىرى يوقالغان، يەرلىرى ئاق قالغان بولسىمۇ، ئۇ يەنە كۈن ئۆتكۈزۈۋېرىدۇ. ئېھتىمال ئۇ قالدى - قاتتى نەرسىلىرىنى يىغىپ، ياماپ - تۈزەپ، رەتكە سېلىپ، ئاندىن كۈن كەچۈرەر.

جۇڭگونىڭ مەدەنىيىتى ئەنە شۇنداق بۇزۇلغاندىن كېيىن ياماپ، يەنە بۇزۇلغاندىن كېيىن يەنە ياماپ جۇلۇقى چىقىپ كەتكەن بىر نەرسىدىن ئىبارەت. شۇنداق بولسىمۇ بەزىلەر ئۇنى ماختايدۇ، ھەتتا بۇزغۇنچىلارمۇ ماختايدۇ. ھەتتا مۇشۇ مەكتەپنى بۇزغان ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئايالالارنىڭ خەلقئارا بىرنېمە يىغىنىغا ئەۋەتىپ، جۇڭگودىكى قىزلار مەكتەپلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىشكە قويىدىغان بولسىڭىز، ئۇنىڭ، بىزنىڭ جۇڭگودا دۆلەتلىك بېيجىڭ قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى بار، دەيدىغانلىقى چوقۇم.

بۇ، تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش. بىز جۇڭگولۇقلار ئۆزىمىزگە تەن بولمىغان نەرسىنى ياكى ئۆزىمىزگە تەن بولمايدىغان نەرسىنى بۇزۇۋەتكەندىن كېيىن كۆڭلىمىز ئارامىغا چۈشىدۇ. ياڭ يېڭيۇ ئۆزىنىڭ مۇدىر بولالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنده، قەلەم ئىشىدا ئەدىبىلەرنىڭ «ئۆسەك سۆز» لىرىنى، ئەلەم ئىشىدا سەنئەتلىك مومايلارنى ئىشقا سېلىپ، «سېكىلەك چاچ» لارنى قىرىپ تۆگىتىۋەتكۈدەك قىلدى. ئىلگىرى خاتىرىلەردىن جاڭ شىيەنجۇڭنىڭ سېچۈەن خەلقىنى قىرغانلىقىنى ئوقۇغىنىمدا، ئۇنىڭ مۇددىئاسىنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىگەنىدىم. كېيىن باشقا بىر كىتابنى كۆرگەندىن كېيىن چۈشەندىمكى، ئۇنىڭ ئەسلىدە پادىشاھ بولۇش ئارزۇسى بار ئىكەن، لېكىن لى زىچېڭ ئاۋۋال بېيجىڭغا كىرىپ پادىشاھ بولۇۋالغانلىقتىن، ئۇ لى زىچېڭنىڭ ئورنىنى كولىماقچى بوپتۇ. ئۇ قانداق كولىماقچى؟ پادىشاھ بولۇش ئۈچۈن پۈقرا بولۇشى شەرت؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ قارىشىچە، پۈقرانى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىۋەتسە، ھېچكىم پادىشاھ بولالماي-

دۇ؛ پۈقرا بولمىغاندىن كېيىن، پادىشاھمۇ كېرەك بولمايدۇ، دېمەك، لى زىچېڭ يالغۇز قالسا، خۇددى مەكتەپنى تارقىتىۋەتكەندىن كېيىن قېپقالغان مۇدىرغا ئوخشاش، داغدا قالىدۇ. بۇ تولىمۇ كۆلكىلىك مىسال بولسىمۇ، لېكىن بۇنداق ئىدىيىدىكى ئادەملەر يالغۇز جاڭ شىيەنجۇڭدىنلا ئىبارەت ئەمەس.

بىز قانداقلا بولسۇن جۇڭگو ئادىمى؛ بىز ھەرقاچان جۇڭگونىڭ ئىشىنى ئۈچرىتىپ تۇرمىز؛ لېكىن بىز جۇڭگوچە بۇزغۇنچىلاردىن ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرىغاندىن كېيىن ياماپ - تۈزەيدىغان، يەنە بۇزغۇنچىلىققا ئۈچرىساق يەنە ياماپ - تۈزەيدىغان تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمىز. بىزنىڭ بىرمۇنچە ئۆمرىمىز بىكار كېتىۋاتىدۇ. بىزگە ئەرمەك بولۇۋاتقىنى، ئويلاپ قارىسام، يەنە شۇ كېلەچەككە بولغان ئۈمىد. ئۈمىد مەۋجۇدىيەتكە باغلىق؛ مەۋجۇتلا بولىدىكەن، ئۈمىد بولىدۇ؛ ئۈمىدنىڭ ئۆزى نۇر. ئەگەر تارىخچىلار يالغان ئېيتمىغان بولسا، دۇنيادىكى شەيئىلەرنىڭ قاراڭغۇ زۇلمەت سەۋەبى بىلەن ئۇزۇن ياشايدىغىنى كۆرۈلۈپ باققان ئەمەس. قاراڭغۇ زۇلمەت ئۆلۈپ كېتىۋاتقان شەيئىلەرنىلا پاناھ قىلىدۇ؛ ئۇ شەيئى ئۆلىدىكەن، قاراڭغۇ زۇلمەتمۇ بىللە يوقلىدۇ، مەڭگۈ تۇرالمايدۇ. لېكىن، كېلەچەك مەڭگۈ مەۋجۇت بولىدۇ ۋە ھامان نۇرلىنىدۇ؛ قاراڭغۇ زۇلمەتنىڭ پاناھى بولۇپ، نۇرنىڭ قولىدا يوقلىپ كەتمەيدىغانلا بولساق، چوقۇم مەڭگۈلۈك ئىستىقبالغا، چوقۇم نۇرلۇق ئىستىقبالغا ئېرىشەلەيمىز.

مەن يىغىنغا قاتنىشىپ تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بېيجىڭدىن چىقىپ كەتتىم. شاڭخەيگە بارغاندىن كېيىن گەزىتتىن بىلدىمكى، قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پېداگوگىكا بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپتۇ، مائارىپ ۋەزىرى رېن كېچىك مۇدىر بوپتۇ، پېداگوگىكا بۆلۈ-

مىگە لىن سۇيۇەن مۇدىر بوپتۇ. كېيىن بېيجىڭدا 9 - ئاينىڭ 5 - كۈنى چىققان كەچلىك گېزىتكە قارىسام، «بۇ گۈن چۈشتىن كېيىن سائەت 1.5 دە رېن كېچىك ئاتايىتەن لىن سۇيۇەننى ھەمراھ قىلىپ، ساقچىلىق نازارىتى ئامانلىق-نى ساقلاش ئەترىتىنىڭ ۋە ھەربىي تەپتىشلىك باشقارمىسى-نىڭ جەمئىي 40 چە ئەسكىرىنى باشلاپ، قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ، مەكتەپنى قوراللىق ئۆتكۈزۈ-ۋالدى...» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. ئەمدىلا بىر يىل تولۇش بىلەن يەنە ئەسكەرلەرنى ئىشقا سېلىشىپتۇ. كېلەر يىل مۇشۇ كۈندە يەنە ئەسكەرلەرنىڭ سەردارلىرى مەكتەپنى ئۆتكۈزۈۋالـ-غانلىق خاتىرىسىنى ئۆتكۈزەمدىكىن ياكى ئوقۇغۇچىلار مەك-تەپنىڭ ئەسكەرلەر تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنغانلىق خاتىرىسـ-نى ئۆتكۈزەمدىكىن؟ ھازىرغىچە پېي لياڭ ئەپەندىنىڭ بۇ بىر پارچە خاتىرىسىنى بۇ يەرگە كۆچۈرۈپ قويدۇم، ئاۋۋال بۇ يىلنىڭ خاتىرىسى بولۇپ تۇرسۇن.

1926 - يىل 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى
قوشۇمچە خاتىرىلىدىم.
لۇشۈن.

شائۇخەيدىن خەت - خەۋەر

شياۋفېڭ ئاكا:

سىز بىلەن خوشلىشىپ، ئەتىسىگىلا پويىزغا چىقتىم ۋە شۇ كۈنى ئاخشامدا تيەنجىنگە چۈشتۈم. يول ئۈستىدە ھېچقانداق ئىش بولمىدى. بىراق، تيەنجىن ۋوگزالىدىن ئەمدىلا چىقىۋىدىم، كەمـ-زۇل كىيگەن بىر ئادەم، ئېھتىمال باجگىرغا ئوخشاش بىر نەرسە بولسا كېرەك، ئۈشتۈمتۇتلا قولۇمدىكى سېۋەت چامادانىنى تارتىپ، «نېمە؟» دەپ سورىدى. «ئۇششاق - چۈششەك لازىمەتلىك» دەپ جاۋاب بەرسەم، چامادانىنى ئۆيان ئۆرۈپ - بۇيان ئۆرۈپ قاراپ قويدى - دە كەتتى. بەختىمگە يارىشا، چامادانىدا رېنسېك شەربىتى، كۆكتات شەربىتى ياكى ئەينەك قاچا يوق ئىدى، شۇڭا زىيان - زەخمەت بولمىدى، ئەندىشە قىلماڭ.

تيەنجىندىن پۇكۇغا قاراپ يولغا چىققاندا پەۋقۇلئادده تېز پو-يىزغا چۈشتۈم، شۇڭا ۋاراڭ - چۇرۇڭ كۆرمىدىم، لېكىن قىسـ-تاڭچىلىق بولدى. بۇنىڭدىن يەتتە يىل ئىلگىرى بالا - چاقىلىرىمـ-نى بېيجىڭغا ئاپىرىپ قويغاندىن بۇيان، بۇنداق پويىزغا چۈشۈپ باقمىغانىدىم؛ ھازىر ئەرلەر بىلەن ئاياللارنى ئايرىم - ئايرىم ئولـ-تۇرغۇزىدىغان بوپتۇ. يېنىمىزدىكى بىر ھۇجرىغا ئەسلىدە بىر ئۆيلۈك ئادەم — بىر ئەر، ئۈچ ئايال — چۈشكەنىكەن، بۇ نۆۋەت ئەر كىشىنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىپ، باشقا بىر ئايالنى ئەكىرىپ قويۇشتى. پۇكۇغا يېقىن يېتىپ بارغاندا، يەنە كىچىككىنە بىر چاتاق تۇغۇلدى، چۈنكى ھېلىقى تۆت جانلىق بىر ئائىلىدىكىلەر

چايچىغا پۇلنى تولىمۇ ئاز بەرگەنىكەن، ناھايىتى قاۋۇل ۋە بويلۇق بىر چايچى «ئاكلاپ قالسۇن» دېگەندەك قىلىپ، بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ ۋەز ئېيتتى. ئۇنىڭ ۋەزلىرىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى مۇنداق: چاينىڭ پۇلىنى ئەلۋەتتە ئالىمەن، كىم پۇل دېمەيدىكەن؟ مەن بولسام ئازغىنە چاي پۇلى تاپارمەنمىكىن دەپ چايچىلىق قىلىۋاتىمەن. مېنىڭ ئىنساپىم ئورنىدىن يۆتكىلىپ بۇيانغا (قولتۇقىنى كۆرسىتىپ) ئۆتۈپ قالغىنى يوق! يەر - زېمىنلىرىمنى سېتىپ، ئۇنىڭغا قورال ئېلىپ، باسمىچىلارنى توپلاپ، ئۇلارنىڭ باشلىقى بولۇۋېلىپ، راسا ئويناشمۇ قولۇمدىن كېلەتتى، شۇنداق قىلىپ مەنسەپ تېپىشىم، باي بولۇشۇممۇ مۇمكىن ئىدى؛ بىراق ئىنساپىم ئۆز جايىدا (مەيدىسىنى كۆرسىتىپ)؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئازغىنە پۇل تېپىپ، ئوغۇل - قىزلىرىمنى ئوقۇتۇۋالسام، كېيىنكى كۈنلەردە كۈنۈم ئوبدان ئۆتەر، دەپ چايچىلىق قىلىپ يۈرۈۋاتىمەن... ئەگەر تولىمۇ بىر كۈنى بولسا، ئادەم ئۈچۈن ئار - نومۇس بولىدىغان ئىشلارنىمۇ قىلىشىمىز مۇمكىن!... بۇ سۆزلەرنى ئاكلاپ تۇرغان جەمئىي ئالتە ئادەم بار ئىدۇق، ئۇنىڭغا ھېچقايسىمىز گەپ ياندۇرمىدۇق. كېيىن ئاكلىسام، يەنە بىر دوللار بەرگەنىكەن، شۇنىڭ بىلەن بېسىقىپ قاپتۇ.

مېنىڭ باتۇر ئەدىب - ئالىملارنى دوراپ، بېيجىڭدا چىقىدىغان ھەپتىلىك سەھىپىلەردە قوماندان سۈن چۈەنفاڭنى تىللىغۇم يوق ئىدى. لېكىن، شياگۈەنگە يېتىپ بارغىنىمدا، بۇنىڭ لوڭقىغا ئوق چۈشۈرۈش مۇراسىمىنى قولدىن بەرمەيدىغان ئەدەپ - دىيانەت ۋەتىنىدە يۈز بېرىۋاتقان ئەھۋال ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، بىرئاز ھەيران بولدۇم. مېنىڭ نەزىرىمدە شياگۈەن يەنىلا بۇنىڭدىن يەتتە يىل ئىلگىرىكى ھالىدا تۇرۇپتۇ، بىراق ئۇ چاغدا بۇ يەرنى جۇت قاپلىغانىدى. ھازىر ھاۋا ئوچۇق تۇرۇپتۇ. بۇ يەردە پەۋقۇلئاددە تېز پويىزغا ئولگۈرەلمەي، نائىلاج كېچىلىك پويىزغا چۈشۈش توغرا

كەلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن سارايدا بىردەم كۈتۈپ ئولتۇردۇم. ھامماللار، چايچىلار ئىلگىرىكىدەكلا ياۋاش ئىكەن؛ ئۆردەك گۆشى، ئۆردەك ۋە توخۇ كاۋىپى دېگەندەك نەرسىلەرمۇ ئىلگىرىكىدەك ئەرزان ئىكەن. ئىككى سەر قوناق ھارىقى ئېلىپ ئىچتىم، تەمى بېيجىڭنىكىدىن ياخشى ئىكەن. بۇلارمۇ «مېنىڭ قارىشىمچە» شۇنداق، ئەلۋەتتە. لېكىن، بۇنداق دېيىشىمۇ سەۋەبسىز ئەمەس، چۈنكى ئۇ ھاراقتىن بىرئاز خام قوناق تەمى چىقىپ تۇرىدۇ، ئىچىپ بولۇپ كۆزىگىزنى يۇمسىڭىز، خۇددى يامغۇردىن كېيىنكى كۆكۈلمەيدانىدا تۇرغاندەك بولىدىكەنسىز.

كۆكۈلمەيدانىدا تۇراتتىم، چايچى ئالدىمغا كېلىپ، بىرى گېپىم بار دەپ قىچقىرىۋاتىدۇ، دېدى. چىقىپ قارىسام، بىرنەچچە ئادەم ۋە ئۆشىنىسىگە مىلتىق ئېسىۋالغان ئۇچ - تۆت ئەسكەر تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ زادى قانچە ئادەم ئىكەنلىكىنى ساناپ كۆرمىدىم. ھەرھالدا بىر توپ ئادەم. ئۇلارنىڭ بىرى، يۈك - تاقلىرىنى كۆرسەت، دېدى. ئاۋۋال قايسىسىنى كۆرسىلەر؟ دېدىم. ئۇ كاناپ قاپلىق خۇرۇم چامادانىمنى كۆرسەتتى. تېكىق شوينىلىرىنى يېشىپ، قۇلۇپىنى ئېچىپ، چامادانىنىڭ ئاغزىنى ئاچتىم؛ ھېلىقى بىرى زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ، كىيىملىرىمنىڭ ئارىسىنى سىلاپ ئاختۇردى، بىردەم سىلاپ ئاختۇرغاندىن كېيىن، رايى قايتقاندەك بولدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ قولىنى بىر شىلتىگەنىدى، ھېلىقى بىر توپ ئەسكەر «ئارقىغا بۇرۇل» قىلىپ، تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى. ھېلىقى باشلامچىسى قايتىش ۋاقتىدا ناھايىتى تەكەللۇپ بىلەن ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. بۇ مېنىڭ ھازىرقى «قوراللىقلار سىنىپى» بىلەن مىنگودىن بۇيان بىرىنچى قېتىم سۆزلىشىشىم. ماڭا ئۇلار خېلى يامان ئەمەس تۇيۇلدى؛ ئەگەر ئۇلارمۇ ئۆزىنى «قورالسىزلار سىنىپى» دەپ ئاتىۋالغانلارغا ئوخشاش «ئۆسەك سۆز» پەيدا قىلىشقا ماھىر بولغان بولسا، مەن

يولۇمنى ماڭالمىغان بولاتتىم.

شاڭخەيگە قاراپ ماڭىدىغان كېچىلىك پويىز سائەت 11دە ماڭىدى، يولۇچىلار ناھايىتى ئاز بولغاچقا، پۈتۈپ ئۇخلاشمۇ مۇمكىن ئىدى، بىراق ئورۇندۇقلىرى تولىمۇ قىسقا بولغاچقا، سوزۇلۇپ پۈتۈش مۇمكىن بولمىدى. بۇ پويىزنىڭ چېيى ناھايىتى ياخشى ئىكەن، ئەينەك ئىستاكانغا چىلاپ بېرىدىكەن، تەمىمۇ، ھىدىمۇ ياخشى ئىكەن، بىرنەچچە يىلدىن بۇيان جىنشۇي چېيىنى ئىچىپ كەلگەچكە، يېقىپ كەتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، شۇنداق بولسىمۇ ھەر ھالدا ھەقىقەتەن ياخشى بولسا كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىر ئولتۇرۇشۇمدا ئىككى ئىستاكان ئىچىۋەتتىم، تۇن قاپلاپ تۇرغان جياڭنەنگە دېرىزىدىن قارىسام، ئەل ئايىغى تېخى بېسىقمىغاندەك كۆرۈندى.

ئاغزىدىن ئىنگلىز تىلى چۈشمەيدىغان ئوقۇغۇچىلارنى مۇشۇ پويىزدىلا ئۇچراتتىم؛ «رادىئو»، «كابلىگرام» (دېڭىز ئاستى تېلېگراممىسى — تەرجىمان) دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى مۇشۇ پويىزدا ئاڭلىدىم؛ پاڭچۇ كۆڭلەك، ئۇچلۇق بەتىنكە كىيىۋالغان، ئاغزىدىن كاۋا ئۇرۇقى گازىرى چۈشمەيدىغان، «ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان خاتىرىلەر» دېگەنگە ئوخشاش كىچىك گېزىتلەرنى قولىدىن چۈشۈرمەي، باش كۆتۈرمەي ئوقۇيدىغان، پۈۋ دېسە ئۇچۇپ كېتىدىغان سەتەڭ بايۋەچچىلەرنىمۇ مۇشۇ پويىزدا كۆردۈم، بۇنداق ئادەملەر جياڭسۇ، جېجياڭدا ناھايىتى كۆپ بولسا كېرەك، لوڭقىغا ئوق چۈشۈرۈش مۇراسىمى داۋام قىلىدىغان كۈنلەر تېخى ئۇزۇن ئوخشايدۇ.

ھازىر شاڭخەيدە سارايغا چۈشتۈم، مېڭىشقا ئالدىراۋاتمەن. بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، سەپەر خۇمارى بولۇپ قاپتىمەن، سەپەر قىلغۇملا كېلىدۇ. ئىلگىرىكى چاغلاردا ياۋروپادا «گىپسى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر مىللەت بولغانىكەن، ئۇلار بىر جايدا مۇقىم

ئولتۇرماستىن، كۆچۈپ يۈرۈشكىلا خۇشتار ئىكەن، ئۇلارنى، غەلىتە مىجەزى بار ئىكەن، دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. مانا ئەمدى بىلدىمكى، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە يارىشا داۋلىسى بار ئىكەن، مەن بولسام، ئەكسىچە ئۇقماي يۈرۈپتىمەن.

ھازىر بۇ يەردە يامغۇر يېغىۋاتىدۇ، ھاۋا ئانچە ئىسسىق ئەمەس.

لۇشۈن

8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى، شاڭخەيدىن

كۆردۈم يەنە شۇ يېرىم يىلدا،
شۇنچە قان ۋە شۇنچە ياش.
لېكىن مەندە
قالدى پارچە تەسىرات، خالاس.

ئۆچتى قان ۋە
سۈرتۈلدى ياش؛
بەھۈزۈر يۈرمەكتە
قاسساپلار —
پولات پىچاق،
يۇمشاق پىچاق
ئىشلەتكەن كاززاپلار؛
لېكىن مەندە
قالدى پارچە تەسىرات، خالاس.

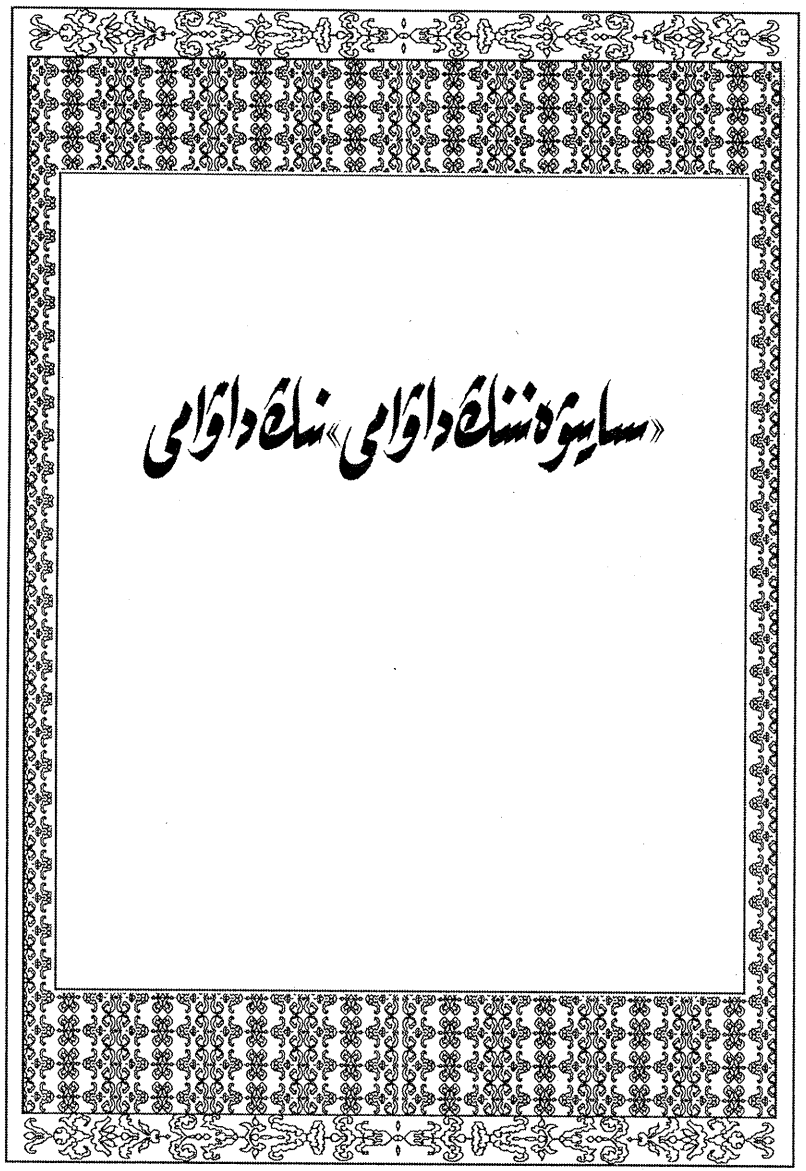

«تېگىشلىك جايغا تاشلانغان» دا
«پارچە تەسىرات» لىرىم تامام،
لېكىن مەندە
قالغىنى — پەقەت «خالاس» ۋەسسالام!

10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى كېچىدە
كۆرۈپ بولۇپ يازدىم.

ئىلاۋە:

شىامېن ئارىلىدا تۇرغان تۆت ئاي ئىچىدە بىرنەچچە پارچىلا مەنىسىز ماقالە يازدىم؛ ئۇلاردىن ھەممىدىن بەك مەنىسىزلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، قالغان ئالتە پارچىسىغا «سايىۋەننىڭ داۋامىنىڭ داۋامى» دەپ ئات قويدۇم، شۇنىڭ بىلەن بىر يىل ئىچىدە يازغان پارچە تەسىراتلىرىمنىڭ ھەممىسى تەخلەنگەن بولدى.

1927 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى

لۇشۈن

شيامېندىن خەت ـ خەۋەر (1)

H.M[9] ئاغا:

مېنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىمگە ئازغىنە كەم بىر ئاي بولۇپ قالدى، ئۇچ قەۋەتلىك بىنادا يېتىپ ھۇرۇنلىشىپ قاپتىمەن، ئۇ يەر ـ بۇ يەردىكىلەرگە ئانچە كۆپ خەتمۇ يازمىدىم. بۇ بىنا دېڭىز بويىدا بولغاچقا، كېچەيۇكۇندۇز دېڭىز شامىلى گۈركىرەپ تۇرىدۇ. دېڭىز بويىدا قۇلۇله قېپى كۆپ ئىكەن، بىرنەچچە قېتىم تېرىپمۇ ئالدىم، كىشىنى زوقلاندۇرغۇدەك ئالاھىدىلىكىمۇ يوق ئىكەن. ئەتراپىمىزدا ئاھاله كۆپ ئەمەس؛ مېنىڭ تونۇشقىنىم — بىزگە يېقىنراق جايدىكى كونسېرۋا، پېچىنە ساتىدىغان دۇكان، پەقەت شۇ بىرلا دۇكان بار ئىكەن. ئۇنىڭ خوجايىنى ئايال ئىكەن، ياشتا مەندىن چوڭراق ئىكەن.

مەنزىرىسى قارىماققا يامان ئەمەس، تاغلىرى، سۇلىرى بار. مەن يېڭى كەلگەندە خىزمەتداشلاردىن بىرى ماڭا: تاغنىڭ مەنزىرىسى، دېڭىزنىڭ ھاۋاسى باھاردا، كۈزدە ۋە ئەتىگەندە، ئاخشامدا بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدۇ، دەپ سۆزلەپ بەردى. تاشلارنى كۆرسىتىپ، مانا بۇ تاش يولۇاسقا ئوخشايدۇ، ئاۋۇ تاش سېسىق پاقىغا ئوخشايدۇ، نېرىقىسى پالان نەرسىگە، پوكۇن نەرسىگە ئوخشايدۇ... دەپ سۆزلەپمۇ بەردى، ئۇلارنىڭ ئىسمى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ قەدەرمۇ ئوخشاپ كەتمەيدىكەن.

مەن تەبىئىي گۈزەللىك ھەققىدە ئۆزۈمنىڭ تۇيغۇن ئەمەسلىكىمدىن ئۆكۈنىمەن، تۇيغۇن بولمىغانلىقىم ئۈچۈن ساپ ھاۋالىق

گۈزەل مەنزىرىلەرگە مۇيەسسەر بولغان تەقدىردىمۇ ئانچە تەسىرلىنىپ كەتمەيمەن. لېكىن، خېلى كۈنلەردىن بۇيان جېڭگۆڭنىڭ تەۋەررۈك جايى ئېسىمدىن چىقماي كېلىۋاتىدۇ. مېنىڭ تۇرار جايىمغا يېقىنلا يەردە بىر سېپىل بار، بۇ سېپىلنى شۇ ئادەم سالدۇرغانمىش. تەيۋەننى ھېسابقا ئالمىغاندا، مانجۇلار ئىچكىرىگە ېسىپ كىرگەندىن كېيىن جۇڭگونىڭ ئەڭ ئاخىردا قولدىن كەتكەن يېرى مۇشۇ شيامېن بولغانلىقىنى ئويلىسامىلا ھەم پەرىشان بولىمەن، ھەم خۇشال بولىمەن. تەيۋەن 1683 ـ يىلىغا، يەنى ئاتالمىش «مۇقەددەس بوۋا كالان رەھىمدىل پادىشاھ» نىڭ 22 ـ يىلىغا كەلگەندىلا قولدىن كەتكەن، شۇ يىلى ئاشۇ «رەھىمدىل پادىشاھ» لار 13نامە ۋە 21 تارىخىنىڭ مەتبەئە نۇسخىسىنى رەتلەپ تولۇقلىغان. ھازىرچۇ، بەزىبىر خالايىق كىتاب ـ نامىلەرنى ئوقۇشقا ئىنتىزار بولماقتا؛ پادىشاھ باستۇرغان 21 تارىخمۇ گۆھەرگە ئايلىنىپ قالدى، ئاسارئەتىقىچى كىتابپۇرۇشلار ئۇنى نەۋرە ـ چەۋرىلىرى ئوقۇسۇن دەپ نۇرغۇن مەبلەغ سەرپ قىلىپ سېتىۋېلىپ ساقلىماقتا. لېكىن، جېڭگۆڭنىڭ سېپىلى بولسا ناھايىتى غېرىبانە ھالغا چۈشۈپ قالغان، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، سېپىل تۆۋىدىكى قۇملارنى باشقىلار ئوغرىلاپ ئاپىرىپ ئۇدۇل تەرەپتىكى گۈلاڭيۇ ئارىلىدىكى بىرىگە ساتقاچقا، سېپىلنىڭ ئۇلىغا خەۋپ يېتەيلا دەپ قاپتۇ. بىر كۈنى سەھەردە قارىسام، بىرمۇنچە كىچىك كېمىلەر ناھايىتى ئېغىر يۈك بىلەن يەلكەنلىرىنى يېيىپ، گۈلاڭيۇگە قاراپ كېتىۋېتىپتۇ، ئۇلار ھېلىقى قۇم ساتقۇچى قېرىنداشلىرىمىز بولسا كېرەك.

ئەتراپىم جىمجىت. يېقىن ئەتراپتا بېيجىڭدىن ياكى شاڭخەيدىن يېڭى چىققان مەتبۇئات تېپىلمايدۇ، شۇڭا بەزىدە ئىچىم بىرئاز پۇشۇپمۇ قالىدۇ؛ بىراق كىشىنى دىمىقتا قىلىدىغان «ھازىرقى زامان ئەنزارى» مۇ كۆرۈنمەيدۇ. شۇنچە كۆپ ئالىيجاناب

ئەدىب ـ ئالىملارنىڭ يازغان بىرنېمىلىرى نېمىشقا ئانچە ئومۇملىشالمايدىكىنتاڭ؟!

بىرنەچچە كۈندىن بۇيان، بۇ يىل يازغان پارچە تەسىراتلىرىمنى رەتلەش كويىدا بولۇۋاتىمەن. مەن شۇ نەرسىلەرنى، بولۇپمۇ چېن يۈەن توغرىسىدىكى نەرسىلەرنى يازغاندىن كېيىن، «بىتەرەپ» مىز دېيىشىۋاتقان بىرنەچچە جاناب ماڭا، يەنە يازىدىغان بولساڭ، بىمەنىلىشىپ قالىسەن، دەپ مەسلىھەتمۇ بېرىشتى. لېكىن، شۇنداق مەسلىھەتلەر تۈپەيلىدىن ئەمەس، بەلكى مۇھىتىمنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن، يېقىندىن بۇيان ھېچقانداق پارچە تەسىراتلاردا بولغىنىم يوق، ھەتتا كونا ئەسەرلىرىمنى توپلام قىلىپ رەتلەش ئىشىمۇ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى كېچىدە «سەنئەتكار» مېي لەنفاڭنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم، پاتېفون تەخسىسىگە ئېلىنغان بۇ ناخشىلار خۇددى توم، كۆتمەك يىڭنىگە ئوخشاش، قۇلىقىمغا ياقماي، ناھايىتى بىئارام قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئويلاپ قالدىمكى، مېنىڭ پارچە تەسىراتلىرىممۇ «سەنئەتكار» مېي لەنفاڭنى يارىتىدىغان ئالىيجانابلارنىڭ قۇلىقىنى يادىتىۋەتكەن بولسا كېرەك، شۇڭا مېنى بۇنىڭدىن كېيىن يازماسلىققا دەۋەت قىلغان بولسا كېرەك. لېكىن، مېنىڭ پارچە تەسىراتلىرىم قەغەزگە بېسىلغان، ھاۋانى تىترەتمەيدۇ؛ ئۇنى كۆرگۈسى، ۋاراقلىغۇسى كەلمىسە، مەيلى، يالغاندىن بىتەرەپ بولۇۋېلىپ، مېنىڭ كۆزۈمنى بوياشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟! مەن ئۆز نەرسىلىرىمنىڭ سايدا تاشلىنىپ قېلىشىنى، ئوقۇغۇسى كەلگەنلەرنىڭ سېتىۋېلىشىنى خالايمەنكى، ئالىيجانابلارنىڭ زوقلىنىشىنى خالىمايمەن. دۇنيادا مودەنگۈلنى ياخشى كۆرىدىغانلار ھەممىدىن كۆپ بولسا كېرەك؛ لېكىن ئىتياڭىقىنى ياكى نامسىز گىياھلارنى ياخشى كۆرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس، پېڭچى بىر توپ ئازغاننى مەنزىرە ئۈچۈن چەينەككىمۇ تىكىپ قويۇپتۇ-

غۇ. بىراق، كونا ماقالىلىرىمگە قاراپ باقسام، تۇتۇق يەرلىرى خېلى كۆپ ئىكەن، ماڭا بىرئاز كۆچۈرۈشۈپ بېرەلەرسىزمۇ؟

ھازىر يەنە بوران چىقىۋاتىدۇ. خۇددى بېيجىڭدىكىگە ئوخشاش، ھەركۈنى شۇنداق، بىراق چاڭ ـ توزان ناھايىتى ئاز. بەزىدە سەيلە قىلىپمۇ چىقىمەن. Borel شيامېن توغرىسىدا يازغان بىر كىتابىدا خېلى بۇرۇنلا، پۈتۈن جۇڭگو چوڭ بىر گۆرىستان، دەپ يازغانىكەن. ئەنە شۇ گۆرىستاندا سەيلە قىلىمەن. بۇ يەردىكى قەبرە تاشلىرىدىكى خەتلەرنىڭ بىرمۇنچىسىنى چۈشەنگىلى بولمايدىكەن: بەزىسىگە، مەرھۇم ئانام پالانى، دەپ يېزىلغانۇ، ئوغلىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى يوق؛ بەزىسىگە ئۈستى تەرىپىگە يەر ئىسمى توغرىسىغا يېزىلغان؛ «خەت يېزىلغان قەغەزنى قەدىرلەش» دېگەن سۆز يېزىلغانلىرىمۇ بار ئىكەن، بۇ سۆزنىڭ كىمگە قارىتىلغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. بۇ چۈشىنىكسىزلىكلەر كىتاب ـ نامىلەرنى تولا ئوقۇغانلىقنىڭ كاساپىتى. ئەگەر خەت ـ ساۋاتى يوق بىرەر ئادەمدىن: بۇ قەبرىدىكى كىم؟ دەپ سورايدىغان بولسىڭىز، دادام دەپ جاۋاب بېرىشى مۇمكىن؛ ئىسىم ـ فامىلىسىنى سورايدىغان بولسىڭىز، پالانى دەپ جاۋاب بېرىشى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى سورايدىغان بولسىڭىز، پوكۇنى دەپ جاۋاب بېرىشى مۇمكىن. ئەگەر ئەنە شۇنداق توغرىدىن ـ توغرا يازغان بولسا، ئېنىق، چۈشىنىشلىك بولغان بولاتتى. لېكىن، قەبرە تېشىغا خەت يازغان ئادەم ئاتايىتەن گەپ ئويناتقان، شۇنىڭ ئۈچۈن يازغان نەرسىلىرى چۈشىنىكسىز. ئۇلار «قەبرە تېشىغا سۆز يېزىش ئۈلگىسى» دېگەن بىرنېمىلەرنىڭ يۈەن دەۋرىدىن تارتىپ چىڭ دەۋرىگىچە، ئاخىر، ئەمەلدىن قېلىپ قالغانلىقىنى بىلمىگەن.

مېنىڭ ئەھۋالىم يەنىلا ئىلگىرىكىدەك؛ بىراق تولىمۇ جىمجىت، شۇنىڭ ئۈچۈن ھېچ نەرسە يازغۇم يوق.

لۇشۇن. 9 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى

شيامېندىن خەت ـ خەۋەر (2)

شياۋفېڭ ئاكا: ...

«تىل رىشتىسى» نىڭ 101 ـ ۋە 102 ـ سانىنى بۇگۈن تەڭلا تاپشۇرۇۋالدىم، شۇنىڭ بىلەن بىللە بىرمۇنچە خەتمۇ كەلدى، بۇ يەردە ئەھۋال دائىم شۇنداق ئىكەن، پوچتا ھەر ھەپتىدە ئىككى نۆۋەت كەلسە كېرەك. بۇ ئىككى سان «تىل رىشتىسى» نى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم؛ بۇ ئېھتىمال، ئۇلارنىڭ 100 ـ سانىدىن ھالقىپ ئۆتكەنلىكىدىن بولسا كېرەك. جۈڭگودا بىرنەچچە ئادەم بىرلىشىپ چىقارغان بىرەر ژۇرنالنىڭ 100 ـ سانىغا يېتىپ بېرىشى ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس.

«تىل رىشتىسى»غا مۇشۇ يەردىن ماقالە ئەۋەتىپ تۇرۇش ئارزۇيۇم بولسىمۇ، لېكىن بىرەر ئېغىز بىر نەرسىمۇ يازالمىدىم، ھەتتا «ياۋا گىياھ» نمۇ بىر تال شاخ، بىر تال يوپۇرماقمۇ قوشالمىدىم. ھازىر پەقەت دەرسلىك تەييارلاش بىلەنلا مەشغۇل بولۇۋاتىمەن. نېمە ئۈچۈن؟ بۇنىڭ قورساق بېقىش ئىكەنلىكىنى چوقۇم چۈشىنىسىز. قورساق بېقىشتىن مەقسەت نېمە؟ ئەگەر ئەھۋال ھازىرقىدەك كېتىۋېرىدىغان بولسا، مەقسەت — دەرسلىك تەييارلاش. قورساق بېقىش چاكىنىلىق، لېكىن مەن ئۇنداق دەپ قارىمايمەن. دەرسلىك تەييارلاپ قورساق بېقىش، قورساق بېقىپ دەرسلىك تەييارلاش — بۇمۇ بىمەنىلىككە ياتسا كېرەك. باشقا ئالىملار ۋە پروفېسسورلارنىڭ ئىشى باشقا گەپ؛ بىزدەك ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش بىلەن بىرەر نەرسە

يېزىش ئىشى بىر قازاندا قاينىمايدىغان ئىككى كاللىدىن ئىبارەت؛ ياكى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش كېرەك، ياكى جان ـ جەھلى بىلەن بېرىلىپ يېزىش كېرەك، بىر ئادەمنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىككى نىشانغا قاراپ مېڭىشى مۇمكىن ئەمەس.

ئۇشتۇمتۇتلا مۇنداق بىر ئىش كۆز ئالدىمغا كەلدى: ياز ۋاقتى بولسا كېرەك، «ھازىرقى زامان ئەنزارى»دا قايسىبىر ئالىيجاناب: ئادەم تىللايدىغان كىچىك گېزىتلەر كۆپىيىپ كەتكەنلىكتىن، توغرا ماقالىلەرنى ئوقۇيدىغان ئادەم قالمىدى، ئۇنداق ماقالىلەرنى بېسىپ چىقارغىلىمۇ بولمايدىغان بولۇپ قالدى، دېگەندەك قىلىۋېدى. مەن ئەنە شۇنداق ئالىملارنىڭ زېھىكلىكىگە قول قويىمەن. ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئۇلارنىڭ «ئۆيدە ساقلاپ قويغان» قانچىلىك توغرا ماقالىسى بارلىقىنى تەكشۈرۈپ، مۇندەرىجىسىنى يېزىپ ئەۋەتىپ بەرسىڭىز قانداق؟ ئەگەر كونسېپىك ياكى خەلق قانۇنى ـ پانۇنىنىڭ 87654 ـ ماددىسى دېگەندەك بىرنېمىلەر بولسا، ئۇلارنى يازماي قويۇڭ، ئۇنداق بىرنېمىلەرنى كۆرۈشنى خالىمايمەن.

بۇگۈن شۇ يۇەن ئاكىدىنمۇ بىر پارچە خەت كەلدى، ئۇ خەتتە بېيجىڭدا مۇز توڭلىغانلىقىنى يېزىپتۇ. بۇ يەردە پەقەت ئەستەرلىك چاپان كىيىۋالساقلا كۇپايە؛ توڭغاق ئادەم كەچقۇرۇندا پاختىلىق جىلىتكىمۇ كىيىۋالىدۇ. سۇڭ يۇ موللامنىڭ «ھەقتائالا يىلنى تەڭشەپ قىلدى ھاسىل تۆت پەسىل؛ كۆز خازانىنى كۆرۈپ بەكمۇ مەيۇس بولدى دىل. ئوت ـ گىياھلار شۇمشىيىپ ئاق قىرونىڭ ئىلكىدە؛ دەل ـ دەرەخلەر سولىشىپ ھېچ كۆرۈنمەس ياپيېشىل» دېگەن كارامەت سەترلىرى بۇ يەردە «ئاغرىماي ئىنجىقلاش» بولۇپ قالىدىكەن، ئوت ـ گىياھلارنىڭ ئاق قىرونىڭ «ئىلكىدە» قالغانلىقىنى بىلمەيمەن، دەل ـ دەرەخلەر سولاشمىغان، مەنزىرە يەنىلا يازنىڭ ئاخىرىدىكىگە ئوخشاش. مەن تۇرغان بىنانىڭ دەرۋازىسى

ئالدىدا مەن تونۇمايدىغان بىر تۈپ ئۆسۈملۈك بار ئىكەن، ھازىر ئاپتاپپەرەسكە ئوخشاش سېرىق چېچەكلىرى ئېچىلىپ تۇرۇپتۇ. مەن بۇ يەرگە كەلگەن چاغدىلا چېچەكلەپ تۇرغانىكەن، قاچاندىن باشلاپ چېچەكلىگەنلىكىنى بىلمىدىم، ھازىرمۇ ئېچىلىپ تۇرۇپتۇ، ئېچىلمىغان غۇنچىلىرىمۇ بار ئىكەن، چېچەكلەش ۋە ئېچىلىشتىن قاچان توختايدىكەنتاڭ؟! «قەدىمدىن تارتىپ بار ئىدى»، «ھازىر تېخىمۇ ئەۋج ئېلىپ كەتتى» دېگەن تەمسىل بار، يېقىندىن بۇيان ئۇ گۈلگە قاراشقا پېتىنالمايدىغان بولۇپ قالدىم. ناھايىتى ئۇششاق ئېچىلىدىغان تاجگۈلمۇ بار ئىكەن، جىاڭسۇ ۋە جېجىياڭنىڭ تاجگۈللىرىدىن بىرئاز باشقىچە ئىكەن، قاچانلا قارىسىڭىز تەشتەكلەر-دە قىزىل، سېرىق ئېچىلىپ تۇرىدىكەن.

مەن ئەسلىدە دوزاخقا چۈشۈشنى ئانچە خالىمايتتىم، چۈنكى دوزاخنىڭ ھەممە يېرىنى قاپلاپ كەتكەن قىلىچ تاغ، خەنجەر دەرەخ-لەر كۆزگە تولىمۇ سەت كۆرۈنىدۇ، ئۇنىڭ ئازابىغىمۇ چىدىماق تەس. ھازىر جەننەتكە كىرىشتىنمۇ بىرئاز قورقىدىغان بولۇپ قال-دىم. تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسى باھار بولسا، يىل بويى شاپتۇل چېچەكنى كۆرۈۋەرسىڭىز، ئويلاپ كۆرۈڭ، مەززىسى بولامدۇ؟ شاپتۇل چېچەكلىرى ھەتتا ھارۋا چاقىدەك چوڭ بولغان تەقدىر-دىمۇ، دەسلەپتە كۆرگىنىڭىزدىلا ھەيران قېلىشىڭىز مۇمكىن، لې-كىن ھەر كۈنى «شاپتۇل چېچەكنىڭ بەرگلىرى گۈزەل شۇنچە» دەپ شېئىر يازالىشىڭىز ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

بىراق، لەيلىگۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى ئاللىقاچان قۇرۇپ كې-تىپتۇ؛ ئۇششاق ئوت - چۆپلەرمۇ بىرئاز سارغىيىپ قاپتۇ. بۇنداق ھادىسىلەرنى ئىلگىرىكى چاغلاردا، «ئۇششۇك تەگكەن» بولسا كې-رەك دەپ ئويلاپ، بەزىدە «كۆز خازانى» دىن زارلىنىپ، ئۇنىڭغا ھۈجۇمىمۇ قىلىپ قويۇاتتىم. لېكىن، بۇ يەردە نە قىرو، نە قار بولسا. سارغىيىپ كەتكەنلەرنىڭ ھەممىسى «ئۆز ئەجىلى بىلەن

ئۆلگەن»، بۇنىڭغا باشقا سەۋەبنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس. قاقشاش ماتېرىياللىرى ئازىيىپ كەتكەنكەن، يەنە سۆزلەپ ئولتۇرغۇدەك نېمە گەپ بولسۇن؟!

ھازىر قاقشىغۇچىلىكى يوق، قاقشاشنىمۇ قاقشاپ بولدۇم. كېيىن يەنە سۆزلىشەرمىز. ئەمدى كونسېكلىرىمنى تەييارلاشقا كىرىشەي.

لۇشۈن

11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى

«ئاQ نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نىڭ ۋۇجۇدقا كېلىش سەۋەبلىرى

ھەپتىلىك «ئەدەبىيات» ژۇرنىلىنىڭ 251 ـ سانىدا، شى دى ئەپەندى «چۇقان» ئۇستىدە، بولۇپمۇ «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» ئۇستىدە توختىلىپتۇ. بۇ بەزى ئىشلارنى ئېسىمگە كەلتۈردى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، بىرىنچىدىن، ماقالە قىلىپ بېسىشقا بېرىش، ئىككىنچىدىن، ئوقۇپ كۆرۈشنى خالايدىغانلارنىڭ ئوقۇپ كۆرۈشىگە بېرىش ئۈچۈن بىرئاز سۆزلىگۈم كەلدى.

ئالدى بىلەن شى دى ئەپەندىنىڭ ئەسلىي ماقالىسىدىن بىر ئابزاس كۆچۈرۈۋالاي:

«بۇ بىر پارچە نەرسىگە ھەممەيلەننىڭ شۇنچە دىققەت قىلىپ كېتىشى سەۋەبسىز ئەمەس. لېكىن، مەسىلىھەت بېرىشكە ئەرزىيدىغان يەرلىرىمۇ بار. مەسىلەن، ئاخىرقى «مۇرادىغا يېتىشى» دېگەن بىر كۆرۈنۈشنى «سەھەر گېزىتى» دىن دەسلەپ ئوقۇغىنىمدىلا قايىل بولمىغانىدىم، ھازىرمۇ قايىل ئەمەسمەن، ئاپتور ئا Q نىڭ ئاقىۋىتىنى چىقىرىشقا تولىمۇ ئالدىراپ كەتكەندەك قىلىدۇ؛ ئۇنى داۋاملىق يېزىۋەرگۈسى كەلمىگەن، شۇڭا شۇنداق ئاسانلا ئۇنى «مۇراد» قا يەتكۈزۈپ قويغان. ئا Q دەك ئادەمنىڭ ئاخىر ئىنقىلابچىلاردىن بولماقچى بولغانلىقىنى، ئاخىر ئاقىۋىتىنىڭ شۇنداق «مۇرادقا يېتىش» بىلەن تۈگەيدىغانلىقىنى ئاپتورنىڭ ئۆزىمۇ دەسلەپ

يېزىشقا كىرىشكەندە خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان. ھېچبولمىغاندا، سۈپەت جەھەتتە گويا ئىككى بولۇپ قالغان.»

ئا Q راستتىن ئىنقىلابچىلاردىن بولماقچى بولغانمۇ، ئىنقىلابچىلاردىن بولغان تەقدىردىمۇ سۈپەت جەھەتتە ئىككى بولۇپ قالامدۇ، بۇ توغرىدىكى سۆزنى ھازىرچە قويۇپ تۇرايلى. پەقەت بۇ ئەسەرنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىش سەۋەبىنى سۆزلەپ كەلسەم خېلى كۆچ كېتىدۇ. مەن دائىم: مېنىڭ ماقالىلىرىم ئىچىمدىن قاياپ چىققان ئەمەس، سىقىپ چىقىرىلغان، دەيمەن. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان كىشىلەر مېنى، كەمتەرلىك قىلىۋاتىدۇ، دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە راست ئەھۋال. مېنىڭ ئېيتقۇدەك گەپلىرىمۇ يوق، يازغۇدەك ماقالىلىرىمۇ يوق، لېكىن ئۆزۈمگە ئۆزۈم زامىن بولىدىغان شۇنداق بىر مىجەزىم بارکى، كىشىلەرگە بىرئاز قىزىقچىلىق پەيدا قىلىپ بېرىش ئۈچۈن، گاھىدا بىرنەچچە ئېغىز چۇقان سېلىپ قويىمەن. ئۆزۈمنى كۆچىدىن قالغان بىر كالىغا تەمسىل قىلسام، ئۆزۈمنىڭ ئانچە كارغا يارىمايدىغانلىقىمنى بىلىمەن، لېكىن كاردىن چىققان نەرسىدىن پايدىلىنىلسا نېمە بوپتۇ، شۇڭا جاڭ غوجام بىر تاناب يېرىمنى ھەيدەپ بەر دېسە ياق دېمەيمەن؛ لى غوجام موپاڭىمنى چۆرۈپ بەر دېسىمۇ ماقۇل دەيمەن؛ جاۋ باي دۇكىنىمنىڭ ئالدىدا بىردەم تۇرۇپ بەر دەپ، دۇمبەمگە: بىزنىڭ دۇكاندا سېمىز كالا بار، دېزىنفېكسىيە قىلىنغان يۇقىرى دەرىجىلىك قۇۋۇەتلىك سۇتنى ساتىمەن، دەپ ئېلان چاپلاپ قويسا، ئۆزۈمنىڭ شۇنچە ئورۇق ئىكەنلىكىمنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇقا ئىكەنلىكىمنى، مەندىن سۈت چىقمايدىغانلىقىنى بىلسەممۇ، ئۇلارنىڭ تىجارىتىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭغىمۇ ماقۇل دەيمەن، ساتىدىغىنى زەھەر بولمىسىلا، ھېچ نەرسە دېمەيمەن. لېكىن، ئەگەر ماڭا تولىمۇ زۇلۇم قىلسا، ئۇنىڭغا ئۇنىمايمەن،

ئۆزۈم ئوت تېپىپ يەيمەن، ئارام ئالىمەن؛ ئەگەر مېنى مەلۇم بىرەر ئادەم مەخسۇس ئۆزىگە تەئەللۇق كالا قىلىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ قوتىنىغا سولاپ قويسا، ئۇنىڭغىمۇ ئۇنىمايمەن؛ بەزىدە ئۇنىڭ ياكى بۇنىڭ ئۆيىدە موپىكىنى چۆرۈپ بېرىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، گۆشۇمنىمۇ ساتماقچى بولىدىغان بولسا، تەبىئىيكى، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئۇنىمايمەن، بۇنىڭ سەۋەبى ئۆز - ئۆزىدىن چۈشىنىشلىك، تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىشمىنىڭ ھاجىتى يوق.

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك ئۇچ ئۇنىماسلىق توغرا كېلىپ قالسا، بەدەر قاچىمەن ياكى چۆلدە بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەرمەن دەپ ياتىمەن. شۇ سەۋەب بىلەن تىرەنلىكتىن تېيىزلىققا، جەڭچىلىكتىن ھايۋانغا ئۆزگىرىپ قالسامۇ، مېنى كاڭ يۇۋېينى پەش قىلىپ تۇرۇپ قورقۇتسىمۇ، مېنى لياڭ چىچاۋغا ئوخشاتسىمۇ پەرۋا-يىم پەلەك، قېچىشىمنى قېچىۋېرىمەن، يېتىشىمنى يېتىۋېرىمەن، ھەرگىز يەنە قاپقانغا چۈشمەيمەن. چۈنكى، مېنىڭ «جاھانساز» لىقىم ھەقىقەتەن تولىمۇ چوڭقۇر.

يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان «چۇقان»نى شۇنچە كۆپ ئادەم ئوقۇدى، بۇنداق بولۇشى دەسلەپتە خىيالىمغا كېلىپ باقماپتىكەن، ھەتتا خىيالىمغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغانىكەنمەن. تونۇشلارنىڭ ئارزۇسىنى يەردە قويماي، بىرئاز بىرنەرسە يازساڭ دېسە ماقۇل دەپ يازغانىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە چولامۇ تېگەتتى، چۈنكى لۇشۇننىڭ مەن ئىكەنلىكىمنى بىلىدىغان ئادەملەر ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. مەن ئىشلەتكەن تەخەللۇسمۇ L.S، شىڭخېي تاڭئەي، مۇشىڭجېي، شۇنجى، فېڭشىڭ دېگەندەك ھەر خىل ئىدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى زىشۇ، سۇسى، لىڭفېي، شۇنشىڭ دېگەن تەخەللۇسلارنىمۇ ئىشلەتكەن. لۇشۇن دېگەن ئىسىم ئەنە شۇ شۇنشىڭ دېگەن تەخەللۇستىن كەلگەن، چۈنكى ئۇ چاغلاردىكى «يېڭى ياش» نىڭ مۇھەررىرلىرى لەقەمگە ئوخشاش ئىمزالارنى قوللىنىشنى

خالىمايتتى.

ھازىر بەزىلەر مېنى قانداقتۇر بىر ئىت باشلىق بولۇش تەمەسى بار، دەۋاتىدۇ. ئىسىت، بىرەر يۈز قېتىم تەكشۈرۈپ - چارلاپ يۈرۈپمۇ چۈشىنەلمەپتۇ. مەن ھېچقاچان لۇشۈن دېگەن تۈغنى چېكەمگە قىستۇرۇۋېلىپ بىرەر ئادەمنى زىيارەت قىلىپ بارغان ئەمەسمەن: «لۇشۈن دەل جۇ شۇرېن» دېگەننى باشقىلار تەكشۈرۈپ ئوتتۇرىغا چىقارغان. بۇنداق ئادەملەر تۆت خىل: بىر خىلى — ھېكايىلەرنى تەتقىق قىلىدىغانلار، چۈنكى ئۇلارغا ئاپتورنىڭ نامىئەمەلىنى بىلىش توغرا كېلىدۇ؛ بىر خىلى — پەقەت ھەۋەس قىلىدىغانلار؛ بىرخىلى — مېنىڭ مۇلاھىزىلەرنى يېزىپ يۈرگەنلىكىم ئۈچۈن، مېنى ئالاھىدە ئاشكارىلاپ بېرىپ، بالا - قازاغا ئۇچراتماقچى؛ يەنە بىر خىلى — مېنىڭدىن نەپ ئېلىش ئۈچۈن، مېنىڭ بىقىنمىغا كىرىۋالماقچى بولغانلار.

شۇ چاغلاردا مەن غەربىي شىچىڭ كوچىسىدا ئولتۇرۇشلۇق ئىدىم، لۇشۈننىڭ مەن ئىكەنلىكىمنى بىلىدىغانلار پەقەت «يېڭى ياش»، «يېڭى دولقۇن» تەھرىراتىدىكى كىشىلەر بولسا كېرەك؛ سۇن فۇيۈەنمۇ شۇلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ «سەھەر گېزىتى»دە قوشۇمچە سەھىپىنىڭ مۇھەررىرى ئىدى. كىم ئەقىل كۆرسىتىۋېدىكىنتاڭ، ئۇلار «كۆڭۈل ئېچىش سۆزى» دەيدىغان بىر ئىستون چىقارماقچى بوپتۇ، ئۇنى ھەپتىسىگە بىر نۆۋەت چىقىرىش قارارىغا كېلىپ، سۇن فۇيۈەن ماڭا، بىرئاز بىر نەرسە يېزىپ بەرسىگىز، دەپ كەلدى.

ئا Q نىڭ ئوبرازىنىڭ مېنىڭ مېڭەمدە پەيدا بولغانلىقىغا ھەقىقەتەن بىرنەچچە يىل بولۇپ قالغان بولسا كېرەك، لېكىن مېنىڭ ئۇنى يېزىش نىيىتىم زادىلا يوق ئىدى. سۇن فۇيۈەننىڭ ئېغىز ئېچىشى بىلەنلا ئۇشتۇمتوت كۆز ئالدىمغا كەلدى - دە، ئاخشىمى بىرئاز يېزىۋېدىم، بىرىنچى بابى — كىرىش سۆز —

پۈتۈپ چىقتى. «كۆڭۈل ئېچىش سۆزى» دېگەن ماۋزۇغا ماسلاشتۇرىمەن دەپ، نېرى - بېرىسىگە قارىماستىنلا بەزى زۆرۈرىيەتسىز قىزىقچىلىقلارنى كىرگۈزۈۋەتتىم، ئەمەلىيەتتە ئۇلار پۈتۈن ماقالەغىمۇ ماس كەلمىدى. بۇنىڭغا «سەھرالىق ئادەم» دېگەن سۆزدىن پايدىلىنىپ «سەھرايى» دېگەن سۆزنى تەخەللۇس قىلدىم، بۇنىڭدىكى مەقسىتىم ئانچە ئېسىل ئەمەس دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈش ئىدى. نەدىن بىلەي، بۇ تەخەللۇس يەنە بالا - قازاغا سەۋەبچى بوپتۇ، لېكىن ئۆزۈم بۇنىڭدىن خەۋەرسىز يۈرۈپتىمەن. بۇ يىل «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا لۇخەن (يەنى گاۋ يىخەن) نىڭ «قۇرۇق گەپ» دېگەن ماقالىسىنى كۆرگەندىن كېيىن بىلدىم. ئۇنىڭدا ئومۇمەن مۇنداق يېزىلغان:

«ئەسلىشىمچە، «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» كەينى - كەينىدىن پارچە - پارچە ئېلان قىلىنغاندا، بىرمۇنچە ئادەملەر، ئەمدى تىل - ھاقارەت مېنىڭ بېشىمغا كېلىدىغان بولدى، دەپ تەشۋىشلىنىپ يۈردى. ھەتتا بىر دوستۇم مېنىڭ ئالدىمدىلا، «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نىڭ تۇنۇگۈنكى بىر قىسمىدا خۇددى ماڭا تىل ياندۇرۇلغاندەك تۇرىدۇ، دېگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نى پالانى ئادەم يازغان بولسا كېرەك، نېمىشقا دېمەمسىز؟ چۈنكى مېنىڭ شۇ ئەيىبىمنى پەقەت شۇ پالانى ئادەملا بىلەتتى، دەپ گۇمانلانغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى... شۇنىڭدىن تارتىپ، ئۇ گۇمانخور بولۇپ قالغان، «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» دا ھاقارەتلەنگەنلىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ، مېنىڭ ئەيىبلىرىمگە قارىتىلغان بولسا كېرەك، دەپ يۈرگەن؛ «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» بېسىلغان گەزىتلەر بىلەن ئالاقىدار ئاپتورلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ نەزىرىدە

دە «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نىڭ ئاپتورى دېگەن گۇماندىن خالىي بولالمىغان! ئۇ «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نىڭ ئاپتورىنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئۇ ئاپتور بىلەن زادىلا تونۇشمايدىغانلىقىنى بىلگەن. شۇنىڭ بىلەن ئەھۋالنى چۈشىنىپ، ئۇچرىغانلا ئادەمگە، مېنى ھاقارەتلىگەن ئەمەس ئىكەن، دەپ يۈرگەن.» (4 - جىلد 89 - سانىغا قاراڭ)

مەن بۇ «پالانى ئادەم» نىڭ مېنىڭ سەۋەبىم بىلەن بىرمۇنچە كۈن گۇماندار بولۇپ قالغانلىقىغا ناماقۇللۇق بىلدۈرىمەن. ئەپسۇسكى، كىمدۇر بىرى «سەھرايى» دېگەن سۆزگە قاراپ، سەنچۈەنلىك ئادەملەردىن گۇمانلىنىپ، سىچۈەنلىك بولسا كېرەك، دېگەن خىيالغىمۇ كەپتۇ. ھەتتا بۇ ئەسەر «چۈقان» غا كىرگۈزۈلگەندىمۇ، يەنە بەزىلەر مەندىن: سىز ھەقىقەتەن پالانى - پوكۇنىلارنى ھاقارەتلىگەنمۇ؟ دەپ سوريدى. مەن كىشىلەرگە ئۆزۈمنىڭ ئۇ قەدەر پەس بىر ھالغا چۈشۈپ قالمىغانلىقىمنى ئۇقتۇرالمىغانلىقىمغا ھەسرەتلەندىم، ئېچىندىم.

بىرىنچى بابى بېسىلىپ چىققاندىن كېيىن، بېشىمغا «كۈن» چۈشتى، ھەر يەتتە كۈندە بىر پارچە يېزىپ بېرىش توغرا كەلدى. ئۇ چاغدا ئالدىراش بولمىسامۇ، سەرگەردان بولۇپ يۈرگەنىدىم، كېچىسى ئۆتەر يول قىلىنغان بىر ئۆيدە ياتاتتىم، بۇ ئۆينىڭ بىرلا ئارقا دېرىزىسى بار ئىدى، ھەتتا خەت - پەت يازغۇدەك تۈزۈككىنە بىر يېرىمۇ يوق ئىدى، بىردەم - يېرىمدەم جىم ئولتۇرۇپ ئويلىنىشقا نەدىمۇ مۇمكىن بولسۇن. سۈن فۇيۈەن ھازىرقىدەك سېمىز بولمىسىمۇ، خۇش چىراي بىلەن كۈلۈپ، ماقالىنى سۆيلەشكە ماھىر ئىدى. ھەپتىسىگە بىر قېتىم كېلەتتى، پۈرسەت تاپسىلا: «ئەپەندىم، «ئا Qنىڭ رەسمىي تەرجىمھالى»... ئەتە تىزىشقا

بەرمەكچىدىم» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن يېزىشقا مەجبۇر بولاتتىم. كۆڭلۈمدە: «قەلەندەر ئىتتىن قورقىدۇ، تالىپ ئىمتىھاندىن قورقىدۇ، دېگەن تەمسىل بار، مەن تالىپ ئەمەس، لېكىن ھەپتىسىگە ئىمتىھان بېرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدىم، ۋاي دەردىمەي...» دەپ ئويلايتتىم. شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ يەنە بىر باب چىقاردىم. لېكىن، بارا - بارا قېتىرقىنىپ يازىدىغان بولدۇم؛ سۇن فۇيۇەنمۇ «كۆڭۈل ئېچىش» قا ئانچە يارىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك، ئىككىنچى بابتىن باشلاپ «يېڭى ئەدەبىيات - سەنئەت» ئىستونىغا يۆتكىۋەتتى.

شۇنداق قىلىپ ھەپتىلەر ئۆتۈۋەردى، ئا Q نىڭ ئىنقىلابچى بولىدىغانلىقى مەسىلىسى كېلىپ چىقتى. مېنىڭ پىكرىمچە، جۇڭگو ئىنقىلاب قىلمايدىكەن، ئا Q ئىنقىلابچى بولمايدۇ، ئىنقىلاب قىلىدىكەن، ئىنقىلابچى بولىدۇ. مېنىڭ ئا Q يىمنىڭ تەقدىرىمۇ پەقەت شۇنداق بولىدۇ، سۇپىتىمۇ ئىككى بولمىسا كېرەك. مىنگو-نىڭ 1 - يىلى ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنى ئىزىدىن قوغلاش مۇمكىن ئەمەس. لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىسلاھات بولىدىغان بول-سا، ئىشىنىمەنكى، ئا Q غا ئوخشاش ئىنقىلابچىلار پەيدا بولىدۇ، مەنمۇ خۇددى باشقىلارنىڭ ئېيتقىنىدەك، مېنىڭ يازغانلىرىمنىڭ ھازىرقى ۋاقىتتىن ئىلگىرىكى مەلۇم دەۋردىن ئىبارەت بولۇپ قېلىشىنى ئارزۇ قىلىمەن، لېكىن مېنىڭ كۆرگەنلىرىم ھازىرقى زامانىنىڭ ئالدىنقىسى بولماستىن كېيىنكىسى بولۇپ چىقمىغىيدى ياكى 20 — 30 يىلدىن كېيىنكىسى بولۇپ چىقمىغىيدىدەپ ئەندىشە قىلىمەن. ئەمەلىيەتتە شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ ئىنقىلاب-چىلارغا خورلۇق يەتمەيدۇ، چۈنكى ئا Q ھەر ھالدا ئۇزۇن ئۆرۈمە چېچىنى چوكا بىلەن ئاللىقاچان تۇگۇۋالغان؛ شۇنىڭدىن 15 يىل ئۆتكەندىن كېيىنمۇ چاڭخۇڭ «نەشرىيات ساھەسىگە بېرىپ»، جۇڭگونىڭ «سۇبرىئوۋى» بولۇپ قالمىدىمۇ؟

«ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نى تەخمىنەن ئىككى ئاي يازدىم، ئاخىرلاشتۇرۇشقا ناھايىتى ئالدىرىدىم، لېكىن سۇن فۇ-يۈەن قوشۇلمىدىمۇ ياكى ئۆزۈم ئايىغىنى چىقىرىپ ئاخىرلاشتۇرۇپ قويسام سۇن فۇيۈەن نارازىلىق بىلدۈرەرمىكىن دەپ گۇمان قىلدىم-مۇ، ھازىر ئانچە ئېنىق ئېسىمدە قالمايتۇ، «مۇرادىغا يېتىشى» نى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم، لېكىن ئا Q بولسا بارا - بارا ئۆلۈم يولىغا قاراپ كېتىپ قالدى. ئاخىرقى بابنى يازغان چېغىمدا سۇن فۇيۈەن بولغان بولسا، ئۇنىڭ باستۇرۇپ قويۇشى، ئا Q نىڭ يەنە بىرنەچچە ھەپتە ھايات قالدۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلىشى مۇمكىن ئىدى، لېكىن «سائىتى كېلىپ قالغان» دەكلا، ئۇ قايتىپ كېتىپ قالدى، ئۇنىڭ ئورنىغا خې زولىن ئەپەندى كەلدى، ئۇنىڭ ئا Q غا مۇھەببىتىمۇ، نەپرىتىمۇ يوق ئىدى، شۇڭا مېنىڭ «مۇرادىغا يېتىشى» دېگەن بابنى ئەۋەتىپ بېرىشىم بىلەنلا بېسىپ چىقاردى، سۇن فۇيۈەن بېيجىڭغا قايتىپ كەلگەن چاغدا، ئا Q نىڭ ئېتىلىپ كەتكەنلىكىگە بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت بولۇپ قالدى. سۇن فۇيۈەن ماقالە سۆيلەشكە ھەرقانچە ماھىر بولسىمۇ، ھەرقانچە خۇش چىراي بولسىمۇ، ئەمدى ئۇنىڭ «ئەپەندىم، «ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى»... » دېيىشكە ئىلاجى قالمىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ بىر ئىشىنىڭ ئايىغىنى چىقىرىۋەتكەن بولدۇم، باشقا ئىش قىلىشقا مۇمكىن بولۇپ قالدى. باشقا نېمە ئىش قىلدىم، ھازىر ئېسىمدە يوق، ھەر ھالدا يەنىلا شۇنداق ئىشلارنى قىلغان بولسام كېرەك.

ھەقىقەتتە، «مۇرادىغا يېتىشى» دېگەنىنى «بولار - بولماس» لا قوشۇپ قويغان ئەمەس، دەسلەپ يېزىش ۋاقتىدا بۇنى خىيالغا كەلتۈرگەنلىكىمۇ ھەقىقەتەن بىر گۇمانلىق سوئال. خىيالغا كەلتۈرمىگەندەك تۇرىمەن. بىراق، بۇنىڭغا ئامال يوق، باشتىلا بىرەر ئادەمنىڭ «مۇرادىغا يېتىشى» نى كىم خىيالغا كەل-تۈرەلىسۇن؟ ھېلىغۇ ئا Q ئىكەن، ھەتتا ئۆزۈمنىڭ كەلگۈسىدىكى

«مۇرادىم» نىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ خىيالىمغا كەلتۈرەلمەيمەن. ئاخىر «ئالىم» ياكى «پروفېسسور» بولۇپ قالامدىمەن ياكى «ئىلىم باندىتى» ۋە ياكى «ئىلىم لۇكچىكى» بولۇپ قالامدىمەن؟ ياكى «مەنسەپدار» ۋە ياكى «نەشتەر قەلەم ئەمەلدارى» بولۇپ قالامدىمەن؟ «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ نوپۇزى» مۇ ياكى «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ باشلامچىسى» مۇ ۋە ياكى «جاھانساز چال» مۇ؟ «سەنئەتكار» مۇ؟ «جەڭچى» مۇ؟ ياكى مېھماندىن زېرىكمەيدىغان ئالاھىدە «ئالاجۇ» مۇ؟ مۇ؟ مۇ؟ بۇنى كىم بىلسۇن؟!

لېكىن، تەبىئىيكى، ئا Q نىڭ ئاقىۋىتى باشقا - باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن، بىراق ئۇلار مەن بىلمىدىغان ئىشلار قاتارىغا كىرىمەيدۇ.

ئىلگىرى، يېزىشتا «تولىمۇ ئاشۇرۇۋەتكەن» يەرلىرىم بار ئىكەن، دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم، يېقىندىن بۇيان ئۇنداق ئويلىمايدىغان بولدۇم. جۇڭگونىڭ ھازىرقى رېئاللىقىنى ئەينەن تەسۋىرلەپ يازغان تەقدىردىمۇ، باشقا ئەللەرگە ياكى كەلگۈسىدىكى ياخشى بولۇپ قالغان جۇڭگو ئادەملىرىگە grotesk تۇيۇلۇشىمۇ مۇمكىن. پات - پاتلا بىرەر ۋەقەنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، بۇ تەسەۋۋۇرۇمنى تولىمۇ غەلىتە تەسەۋۋۇر بولۇپ قالدى دەپ ئويلاپ قالىمەن؛ لېكىن شۇنىڭغا ئوخشاپ قالىدىغان پاكىتلار ئۇچراپ قالسا تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ كېتىمەن. ئۇنداق پاكىت يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى، ئۆزۈمنىڭ تېيىز قاراشلىرىم ۋە يېتەرسىز بىلىملىرىم بويىچە ئۇنى خىيالىمغا كەلتۈرۈشۈم ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

بۇنىڭدىن تەخمىنەن بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىلگىرى بۇ يەردە بىر قاراقچى ئېتىلدى، كالتە چاپان كىيگەن ئىككى ئادەم ئۆز قوللىرىدىكى تاپانچىلىرى بىلەن جەمئىي يەتتە پاي ئاتتى. ئوق تېگىپ ئۆلمىگەنمۇ ياكى ئۆلۈپ بولسىمۇ يەنىلا ئېتىۋەردىمۇ، بۇنى بىلمىدىم، شۇنچە كۆپ ئاتتى. شۇ چاغدا مەن بىر توپ ئۆسمۈر

ساۋاقداشلارغا مۇنداق دەپ ھەسرەتلىنىپ بەرگەنىدىم: مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا مىلىتسىق بىلەن ئېتىش ئۇسۇلى يېڭى قوللىنىلغاندا مۇشۇنداق ئەھۋال بار ئىدى؛ ھازىر 10 نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، ئەمدى بىرئاز ئىلگىرىلەش كېرەك ئىدى، ئۆلتۈرۈلگۈچىلەرنى بۇنچە ئازابلاشنىڭ كېرىكى يوق ئىدى. بېيجىڭدا بۇنداق ئەمەس، گۇناھكار جازا مەيدانىغا كېلىپ بولغۇچە، جازانى ئىجرا قىلغۇچى ئەمەلدار ئارقا مېڭىسىگە بىر پاي ئېتىپلا، ئۇنىڭ جېنىنى تازا تېنىدىن جۇدا قىلىدۇ، گۇناھكارنىڭ ئۆزىمۇ قانداق ئۆلگەنلىكىنى تۇيماي قالىدۇ. دېمەك، بېيجىڭ ھەر ھالدا «ياخشىلىقنى باشلاپ بېرىدىغان يەر» ئىكەن، ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىشتىمۇ باشقا ئۆلكىلەرگە قارىغاندا كۆپ ياخشى.

لېكىن، بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى، 11 - ئاينىڭ 23 - كۈنى بېيجىڭدا چىققان «دۇنيا» گېزىتىنى كۆرۈپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۆز سۆزۈمنىڭ توغرا بولماي قالغانلىقىنى بىلدىم، ئۇنىڭ 6 - بېتىدە «دۇشياۋ چۈەنزىنىڭ جادۇغا بېسىپ ئۆلتۈرۈلۈشى» سەرلەۋھىلىك بىر خەۋەر بار ئىكەن، بۇ خەۋەر جەمئىي بەش بابقا بۆلۈنگەن، ھازىر بۇنىڭ بىر بابىنى نەقىل كەلتۈرەي:

△ دۇشياۋ چۈەنزى جادا بىلەن توغرالدى، باشقىلار مىلىتسىق بىلەن ئېتىلدى.

ئاۋۋال قوشۇندىكى ئەسكەرلەر تەلەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن شەھەر قوغداش سىلىڭبۇسى «بېشىنى كېسىپ ئېسىش جازاسى» بېرىشنى قارار قىلغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، دۇ قاتارلىقلار جازا مەيدانىغا كەلتۈرۈلگۈچە، جازا مەيدانىغا ئوت توغرايدىغان بىر چوڭ جادا تەييارلاپ قويۇلدى. جادىنىڭ تېغى ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئاستى ياغاچ كۆتەك، ياغاچ كۆتەكنىڭ ئاراچ

يېرىگە يوغان، ئۆتكۈر بىر تىغ قويۇلغان، تىغنىڭ بىر ئۇچىدىكى تۆشۈكىگە ياغاچ ئۆتكۈزۈپ قويۇلغان، تىغنى يۇقىرى - تۆۋەن ھەرىكەتلەندۈرگىلى بولىدۇ. دۇ باشلىق تۆت ئادەم جازا مەيدانىغا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، يالاپ كەلگەن ئەسكەرلەر ئۇنى ھارۋىدىن چۈشۈرۈپ، شىمال تەرەپكە قاراپ تۇرۇشنى، تەييارلاپ قويۇلغان جازا جوزىسىغا قاراپ تۇرۇشنى ئېيتتى... دۇ قاتارلىقلار تىزلىنىپ ئولتۇرمىغاندى، تاشقىرىقى ئوك قولدىكى بەشىنچى رايوننىڭ مەلۇم بىر شۇنگۈنى دۇدىن: سىنى قولتۇقلاپ تۇتۇپ تۇرۇش كېرەكمۇ؟ دەپ سورىدى، دۇ كۈلۈپ قويۇپ، لېكىن جاۋاب بەرمىدى، كېيىن ئۆزى جادىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، جادىنىڭ ئۇستىگە ياتتى، ئوڭدىسىغا بولۇپ، جازانى كۆتۈپ تۇردى، جازانى ئىجرا قىلغۇچى ئەسكەرلەر جادىنى كۆتۈرۈپ، دۇنى مۇزاپىق توغرىلاپ ياتقۇزغاندىن كېيىن، كۆزىنى بىر يۇمۇپلا، جادىنى باستى، شۇنىڭ بىلەن دۇنىڭ بېشى تېنىدىن ئاجرىدى. شۇ چاغدا قان ناھايىتى كۆپ چىقتى. ئېتىش جازاسىنى كۆتۈپ بىر چەتتە تۇرغان سۇن جىڭشەن باشلىق ئۈچ ئادەممۇ كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇشتى. بۇلاردىن جاۋ جىڭ دېگەن ئادەم ھەتتا لاغىلداپ تىترەپ كەتتى. كېيىن مەلۇم بىر پەيجاڭ قولىدا تاپانچىسىنى تۇتقان ھالدا سۇن قاتارلىق ئادەملەرنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، ئاۋۇال سۇن جىڭشەننى ئاتتى، كېيىن لى يۇسەننى، جاۋ جىڭنى ئاتتى، ھەربىرى بىر پاي ئوقتا جان بەردى... بۇنىڭدىن ئىلگىرى، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان چېن بۇشۇينىڭ ئىككىنچى ئوغلى جۇڭجى بىلەن جۇڭشىڭ — مەيداندا ئۇنلۇك يىغا - زار بىلەن قاراپ تۇرغانىدى. ھېلىقىلارغا جازا بېرىلگەندىن كېيىن، ۋاي دادامەي! ۋاي ئانامەي! ئىنتىقامىڭنى ئالدۇق! ئەمدى بىز قانداق قىلايلى؟ دەپ ۋار-

قىراشتى. ئاڭلاپ تۇرغانلار ناھايىتى بىئارام بولدى. كېيىن قوۋم - قېرىنداشلىرى ئۇلارنى ئۆيلىرىگە باشلاپ كېتىشتى.

ئەگەر بىرەر تالانت ئىگىسى دەۋرىنىڭ يۈرەك تومۇرىنىڭ سوقۇشىنى ھەقىقىي ھېس قىلىدىغان بولسا، 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ھېلىقى ئەھۋاللارنى بايان قىلىپ بېرىدىغان بىرەر ھېكايە ئېلان قىلغان بولسا، مەن ئويلايمەنكى، ئۇنى ئوقۇغان بىرمۇنچە ئادەملەر: باۋلۇڭتۇ ھەزرەتلىرى زامانىسىدىكى، مىلادىيە IX ئەسىردىكى، بىزنىڭ زامانىمىزدىن 900 يىل بۇرۇنقى ئىشنى يېزىپتۇ دېيىشى چوقۇم.

زادى قانداق قىلغان ياخشى...

«ئا Q نىڭ رەسمىي تەرجىمھالى» نىڭ تەرجىمە نۇسخىلىرىغا كەلسەم، مەن پەقەت ئىككى نۇسخىنىلا كۆردۈم: فرانسۇزچىسى 8 - ئايلىق «ياۋروپا»غا بېسىلىپتۇ، ئاران ئۇچتىن بىر قىسمى ئىكەن، قىسقارتىۋېتىپتۇ. ئىنگلىزچىسىنى خېلى ئىخلاس بىلەن تەرجىمە قىلغاندەك تۇرىدۇ، لېكىن ئىنگلىزچىنى بىلمىگەنلىكىم ئۈچۈن بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. پەقەت مەسلىھەت بېرىشكە بولغۇدەك ئىككى يېرىنىلا كۆرۈپ قالدىم: بىرى، «300 داچەن 92 تىزىق» دېگەن سۆز «ئۈچ شوينا داچەن» دېگەن مەنىدە تەرجىمە قىلىنىشى كېرەك ئىدى؛ يەنە بىرى «خورىيەتچىلەر» دېگەن سۆزنى ئاھاڭ بويىچە ئالغان ياخشى ئىدى، چۈنكى ئەسلىدە «ھۆرىيەتچىلەر» بولسىمۇ، سەھرالىقلار ئۇنى چۈشىنەلمەي، ئۆزلىرى بىلىدىغان مەنىدە «خورىيەتچىلەر» دەۋالغان.

12 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، شىيامېندا يېزىلدى.

سۈترا كالامناملىرىنى ئەكىلىش خاتىرىسى توغرىسىدا

بىرقانچە يىلدىن بۇيان كۆرۈشمىگەن SF ئەپەندى ئۇشتۇمتۇتلا ياپونىيىنىڭ توكيو شەھىرىدىن ماڭا بىر پارچە خەت يېزىپتۇ، بۇ خەت قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ مېنىڭ قولۇمغا تەگكەندە، خەتنىڭ ماڭدۇرۇلغىنىغا 20 كۈن بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ بۇ خەت مەن ئۈچۈن خۇددى ئىنسان قەدىمى يەتمىگەن چۆلدە ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلانغاندەك بولدى. بۇ خەتنىڭ ئىچىدە دېفۇ سۇفىڭ ئەپەندىنىڭ مېنىڭ «ھېكايىلەرنىڭ قىسقىچە تارىخى» دېگەن ئەسىرىمدىكى خاتالىقلارغا تۈزىتىش بېرىلگەن، 11 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى توكيودا چىققان «خەلق ئاخباراتى»غا بېسىلغان ماقالىمۇ بار ئىكەن.

بىرەر كىتابنى يازغان ئادەم باشقىلارنىڭ بەرگەن تۈزىتىشلىرىنى توغرا تاپسا ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ، توغرا تاپمىسا لام ـ جىم دېمەي قويىدۇ؛ قەلەم تەۋرەتكەندە قانداق مۇددىئادا بولغانلىقىنى، نېمىلەرنى يېزىپ، نېمىلەرنى قالدۇرغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ ئىزاھلاپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. لېكىن، سۇفىڭ ئەپەندى ياپونىيە بويىچە «چىن» شۇناس پېشقەدەم، «سۈترا كالامناملىرىنى ئەكىلىش خاتىرىسى»نى قەدىرلەپ ساقلىغۇچى. ئۇنىڭ ئىبارىلىرىمۇ ناھايىتى ئاچچىق ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلغۇم كەلدى.

ئاۋۋال ئۇنىڭ ئەسلىي ماقالىسىنى تەرجىمە قىلىپ چىقاي:

لۇشۈن ئەپەندىنىڭ «جۇڭگو ھېكايىلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى»

سۇ فېڭشېڭ

لۇشۈن ئەپەندىنىڭ «جۇڭگو ھېكايىلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى»نى ئوقۇپ كۆرسەم، مۇنداق گەپلەر بار ئىكەن:

«ئۇلۇغ تاڭ خانىدانلىقىنىڭ سۈترا دامولىلىسىنىڭ سۈترا كالامناملىرىنى ئەكىلىش خاتىرىسى»[10] جەمئىي ئۈچ تۇم، بۇنىڭ كونا نۇسخىسى ياپونىيىدە؛ «ئۇلۇغ تاڭ خانىدانلىقىنىڭ سۈترا دامولىلىسىنىڭ سۈترا كالامناملىرىنى ئەكىلىشى ھەققىدە داستان» دېگەن يەنە بىر كىچىك نۇسخىسىمۇ بار، بۇنىڭ مەزمۇنىمۇ تامامەن ئوخشاش، بۇ كىتابنىڭ ئاخىرىدا «جۇڭگازىلىق جاڭ خەلپەت نەشر قىلغان» دېگەن سۆز بار؛ جاڭ خەلپەت — سۇڭ زامانىسىدا لىڭئەن شەھىرىدە ئۆتكەن كىتابپۇرۇش؛ شۇنىڭ ئۈچۈن خەلق ئۇ كىتابنى سۇڭ دەۋرىدە نەشر قىلىنغان دەپ قارايدۇ، لېكىن جاڭ خەلپەت يۇەن دەۋرىدىمۇ ھايات ياشىغان بولسا كېرەك، شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ كىتابنى يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەر يازغان بولۇشىمۇ مۇمكىن...

بۇنىڭ مۇنازىرىلىشىپ توغرىلاپ قويۇش زۆرۈرىيىتى يوق بولمىسا كېرەك.

«ئۇلۇغ تاڭ خانىدانلىقىنىڭ سۈترا دامولىلىسىنىڭ سۈترا كالامناملىرىنى ئەكىلىش خاتىرىسى» ھەققىتەن مېنىڭ قىرائەتخانام چىڭگۈيتاڭدىكى كىتابلارنىڭ بىرى؛ «كالامنامىلەرنى ئەكىلىش ھەققىدە داستان» دېگەن رىسالە بولسا سەنپۇلۇق مەرھۇم گۇەنشۇ

جياڭجۇن قەدىرلەپ ساقلىغان كىتاب. بۇ ئىككى كىتابنى دانىشمەن موللا بىلەن خوڭيې گۇاڭ ئالەمگە تونۇتقان، ئۇنى پايتەختتىكى مۇزى تېغى ئىبادەتخانىسىدىن تارقاتقان. بۇنى شۇ كىتابلاردىكى تاغ ئىبادەتخانىسىنىڭ تامغىسى ۋە تاغ ئىبادەتخانىسى ساقلىغان كىتابلارنىڭ رويخېتى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

بۇنى سۇڭ دەۋرىدىكى نەشرىنىڭ نادىر نۇسخىسى دەپ قاراش بىلەنلا قالماستىن، سۇڭ دەۋرىدە يېزىلغان ھېكايە كىتابى (يا-پونلارنىڭ ئېيتقىنىدەك بايان بىلەن يېزىقنىڭ بىرلىكى) دەپ قارال-سىمۇ ناھايىتى قەدىرلىگەنلىك بولار. بىراق، لۇشۇن ئەپەندى يەكۈنلۈك بىلەن: «بۇ كىتابنى يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەر يازغان بولۇشىمۇ مۇمكىن» دەپ ھۆكۈم قىلىپ، تولىمۇ ئالدىغا سۇرۇۋېتىپتۇ.

لۇشۇن ئەپەندى بۇ ئىككى كىتابنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىنى كۆرمەپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن تېگى - تەكتىنى بىلەلمىگەن. ئەگەر كۆرگەن بولسا، ئۇنىڭ سۇڭ دەۋرى نۇسخىسى ئىكەنلىكىگە شەك كەلتۈرمىگەن بولاتتى. بۇنى پەقەت جاڭ خەلپەتنىڭ سۇڭ دەۋرىدىكى لىكئەنلىك كىتابپۇرۇش بولغانلىقىدىنلا ئەمەس، قەغەزنىڭ سۇپىتىدىن، سىياھنىڭ رەڭگىدىن، خەتلىرىنىڭ ئۇسلۇبىدىنمۇ بىلگىلى بولىدۇ.

ئۇنىڭ ئۇستىگە، چىڭگۇيتاڭدىكى «سۇترا كالامنامىلىرىنى ئەكېلىش خاتىرىسى»گە كەلسەم، سۇڭ دەۋرى نۇسخىسىغا خاس خۇسۇسىيەتلەرنى بىلدۇرىدىغان كەم ھەرپلەرمۇ بار. لو جېڭيۇ ھەزرەتكە باركاللا، ئۇ بۇ ئەھۋالنى بۇرۇنلا بايقىغان.

ھەممىسى (سەنپۇ نۇسخىسى، چىڭگۇيتاڭ نۇسخىسى) تاغ ئىبادەتخانىسى بۇرۇندىن ساقلاپ كەلگەن كىتاب. بۇ نۇسخا (چىڭگۇيتاڭدا ساقلانغان «سۇترا كالامنامىلىرىنى ئە-

كېلىش خاتىرىسى») تېخىمۇ نەپىس بېسىلغان، بۇنىڭدىكى 敬 ھەرپى 竟 قىلىپ بېسىلغان؛ يەنى 敬 ھەرپىنىڭ ئاخىرقى بىر قەلىمى كەم قالدۇرۇلغان؛ دېمەك، بۇمۇ سۇڭ دەۋرى نۇسخىسى («شۆتاڭ رەتلەپ باسقان كىتابلارنىڭ بايانى»).

لۇشۇن ئەپەندى لوجېڭيۇ ھەزرەتنىڭ مانا بۇ ماقالىسىنى ئو-قۇپ كۆرمەپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەر يازغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، دەپ گۇمان قىلغان. جاھاندا ئەقىل يەتمەيدە-غان ئىشلار كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەرنىڭ ئەسەرلىرىنى سۇڭ دەۋرىدىكى ئادەملەرنىڭ بېسىپ چىقىرىشى ئە-قىلگە سىغمىسا كېرەك.

لوجېڭيۇ ھەزرەت بۇ كىتاب توغرىسىدا ئەنە شۇنداق يازغان. سۇڭ دەۋرىدىكى ھېكايىلەردىن بۇ چاققىچە پەقەت «شۇەنخې لەتىپە-لىرى»لا بار ئىدى. يېقىندىن بۇيان «بەش دەۋر ھېكايىلىرى»، «پايتەخت نۇسخىسىدىكى ھېكايىلەر» بارا - بارا قايتا نەشر قىلىنە-دى. سۇڭ دەۋرىدىكىلەر ھېكايىلىرىنىڭ ئەل ئىچىدە تارقىلىپ تۇرغانلىرى ئەنە شۇنىڭ بىلەن تۆت خىلغا يەتتى. بۇلار ئىلىم ئەھلى ئىچىدە شۇنداق مۇھىم كىتاب بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇلارنىڭ تېگى - تەكتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش بىكارچى بىر ئىش بولمىسا كېرەك.

قىسقىسى، سۇفىڭ ئەپەندىنىڭ مەقسىتى «سۇترا كالامنامىلە-رىنى ئەكېلىش خاتىرىسى» دېگەندەك كىتابلارنىڭ سۇڭ دەۋرىدە بېسىلغانلىقىنى ئىسپاتلىماقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇنىڭ دەلىلى مۇنداق:

بىرىنچى، قەغەزىمۇ، سىياھىمۇ، خەتلىرىنىڭ ئۇسلۇبىمۇ

سۇڭ دەۋرىنىڭ؛

ئىككىنچى، سۇڭ دەۋرىدە ھەرپلەردە بىرەر سىزىقنى كەم تارتىدىغان پەرھىز بار ئىدى؛

ئۈچىنچى، لوجېڭيۇ ھەزرەت سۇڭ نۇسخىسى دېگەن.

سۆزلەپ كەلسەم، ئۆزۈممۇ خىجىلمەن، «ھېكايىلەرنىڭ قىسقىچە تارىخى» نى ئالدىراپلا ئىشلىگەن؛ ئۆيۈمدە ساقلاپ كەلگەن كىتابلىرىممۇ، نادىر نۇسخىلارمۇ يوق؛ مەن پايدىلانغان ماتېرىيالـ لارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كۆچۈرۈپ بېسىلغان، يېڭى نەشر قىـ لىنغان نۇسخىلىرى؛ ھەتتا تاش مەتبەئەدە بېسىلغان كىتابلارنىڭ مۇقەددىمىسى، خاتىمىسى، يازغۇچىنىڭ ئىسمى كۆپىنچە يىرتىلىپ يوقىلىپ كەتكەن؛ شۇنىڭ ئۈچۈن چالا قالغان يەرلىرى، خاتالىقلار ناھايىتى كۆپ بولۇشى تۇرغان گەپ. لېكىن، «سۇترا داموللىسىـ نىڭ سۇترا كالامنامىلىرىنى ئەكېلىش خاتىرىسى» ۋە «داستان» جەھەتتە مېنىڭ كۆرگەنلىرىم دەل لوجېڭيۇ ھەزرەتنىڭ سۈرەتكە ئېلىپ باسقان نۇسخىسى. بۇلارنىڭ قەغىزى، سىياھلىرى يېڭى بولسىمۇ، لېكىن خەتلىرىنىڭ ئۇستىخىنىنى، بىرەر قەلىمى كەم تارتىلغان ھەرپلىرىنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاخىرىدا لو جېڭيۇنىڭ خاتىمىسىمۇ بار، «شۆتاڭ رەتلەپ باسقان كىتابلارـ نىڭ بايانى» غا مۇراجىئەت قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. مەن «خەلق ئۇ كىتابنى سۇڭ دەۋرىدا نەشر قىلىنغان دەپ قارايدۇ» دېگىنىمدە، لو جېڭيۇنىڭ خاتىمىسىنى نەزەردە تۇتقان. ھازىر سۇفېڭ ئەپەندى كەلتۈرگەن ئۈچ دەلىلدىن: قەغەز ۋە سىياھنىڭ ئەينىنى كۆرمىـ گەنلىكىم ئۈچۈن، شۇنداقمۇ ياكى شۇنداق ئەمەسمۇ، بۇنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. قالغان ئىككى دەلىلدە ئېيتقانلىرى ئۆز ۋاقتىدا مېنى ئىشەندۈرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، «گۇمان» غا كېلىپ قالغانىدىم.

قايسى دەۋردە ھەرپلەرنىڭ بىرەر سىزىقى كەم تارتىلىدىغان پەرھىز[11] بولسا، ئۇ شۇ دەۋردە بېسىلغان كىتاب بولۇپ

چىقىدۇ — بۇ، كىتابلارنى تەۋەررۇك قىلىپ ساقلىغۇچىلارنىڭ مەنبە، يەنى ئەسلىي نۇسخىلىرىغا ھۆكۈم قىلىشتىكى ئىپتىدائىي دەستۇرى. بۇنى كونا كىتابتىن بىرنەچچىنى ئوقۇغانلىكى ئادەم بىلىدۇ. بىر سىزىقى كەم تارتىلغان 惊 خېتى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرمىسا كاشكى. لېكىن، مېنىڭچە، بۇنىڭ بىلەنلا سۇڭ دەۋرى نۇسخىسى دەپ قەيت قىلغىلى بولمايدۇ. ئالدىنقى دەۋردە بىرەر سىزىقى كەم تارتىلغان ھەرپلەر قەستەن ياكى ئادەت تۈپەيلىدىن كېيىنكى دەۋردىمۇ داۋام قىلىشى مۇمكىن. مەسىلەن، بىزنىڭ مىنگونىڭ قۇرۇلغىنىغا 15 يىل بولدى، لېكىن سارقىندى قېرىلار باسقان كىتابلاردا 仪 خېتىنىڭ ئاخىرقى بىر سىزىقى ھازىرمۇ «ھۆرمەت بىلەن كەم تارتىلغان». سارقىندىلار قاتارىغا كىرمەيدىـ غانلار باسقان كىتابلاردىمۇ 宁، 玄 خەتلىرىنىڭ ئاخىرقى سىزىقى كەم تارتىلماقتا ياكى 拧 خېتى ئورنىغا 宁 خېتى، 玄 خېتى ئورنىغا 元 خېتى يېزىلماقتا. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى مىنگونىڭ چىڭ خانىدانلىقىنىڭ پەرھىزىنى تۇتقانلىقى؛ بۇلار چىڭ خانىدانلىقى دەۋرى نۇسخىسىغا دەلىل بولالمايدۇ. پايتەخت كۇتۇپخانىسىدا ساقـ لىنىپ تۇرغان «رەمنامە» نىڭ قالدۇق نۇسخىسى (ھازىر سۈرەتكە ئېلىپ باسقان نۇسخىسى بار، بۇ نۇسخا «تۆت دىۋان مەجمۇئەسى» گە كىرگۈزۈلگەن) دا 恒 gōu ھەرپلىرىنىڭ ئاخىرقى سىزىقلىرى كەم تارتىلغان؛ ئۇنىڭ قەغىزى، سىياھى، خەتلىرىنىڭ ئۇستىخىـ نى تامامەن سۇڭ دەۋرىدىكىگە ئوخشايدۇ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە كىتاب كېپىنەك شەكلىدە تىكىلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى مۇچۇەنسۇن ئەپەندى سۇڭ نۇسخىسى دەپ ھۆكۈم قىلغان. لېكىن، مەزمۇنىغا دىققەت بىلەن قارايدىغان بولساق، يىڭ شىجۇنىڭ «باياز» ناملىق كىتابىدىن نەقىللەر كەلتۈرۈلگەن، ۋەھالەنكى يىڭ شىفۇ بولسا سېپى ئۆزىدىن بولغان يۈەن دەۋرى ئادىمى. دېمەك، مېنىڭچە، بىرەر قەلىمى كەم تارتىلغان ھەرپكە قاراپلا پالانى دۋر نۇسخىسى

دەپ قەيت قىلغىلى بولمايدۇ، بولۇپمۇ ئۆز ۋاقتىدا كۆزگە ئېلىنمايدىغان ھېكايە ۋە چاڭچىلە - ئويۇن ئەسەرلىرى شۇنداق.

لوجېڭيۇ ئەپەندىنىڭ ھۆكۈمى ياپونىيىدە دەستەك بولۇپ قالغان بولسا كېرەك، لېكىن مەن ئۇنداق دەستەككە ئىشىنىپ كەتمەيمەن؛ ھېلىغۇ قەلەم بىلەن يېزىلغان خاتىمە ئىكەن، ھەتتا مېتال ۋە تاشلارغا نەقىش قىلىنغان خاتىمە بولسىمۇ ئىشەنمەيمەن. لوجېڭيۇ ئەپەندى مىسال كەلتۈرگەن سۇئ دەۋرىدىكى تۆت پارچە ھېكايە قاتارىدىكى «شۇەنخي لەتىپلىرى» نىمۇ يۇەن دەۋرىدىكى ئادەم يازغان دەپ ھۆكۈم قىلدىم، لېكىن بۇ مېنىڭ يەڭگىللىك بىلەن قىلغان ھۆكۈمۈم ئەمەس، بۇنىڭدا مەڭ دەۋرىدىكى خۇ يېڭىلىن ئەپەندىنىڭ سۆزىگە ئاساسلاندىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ كىتاب ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن كۆچۈرۈۋېلىش يولى بىلەن ۋۇجۇدقا چىققان، ئۇنىڭدا كىتابىي تىلمۇ، جانلىق تىلمۇ بار، پۈتۈنلەي «ھېكايە» مۇ ئەمەس.

مېنىڭ كىتاب كۆرۈشۈم كىتاب ساقلىغۇچىلارنىڭكىدىن بىر-ئاز پەرق قىلىدۇ، ھەرپلەرنىڭ قەلىمى كەم تارتىلغانلىقىغا، ئاق تاشلاپ يازغانلىقىغا[12] ۋە لوجېڭيۇ ئەپەندىنىڭ خاتىملىرىگە ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز ۋاقتىدىلا گۇمان قىلغىنىدىم. گۇمان قىلغانلىقىم ئۈچۈن «ئېھتىمال»، «مۇمكىن» دەپ يازغانمەن. مەن سۇئ نۇسخىسىنى ۋە ساقلاپ قويغۇچىلارنى كەم سۇندۇرماقچى ئەمەسمەن، ھەرقانچە تەنتەكلىك قىلسىمۇ، ئانچىكىم گۇمان قىلغانلىقىمدىن باشقا نەرسە ئەمەس، «يەڭگىللىك بىلەن ھۆكۈم قىلغان» يېرىم يوق.

لېكىن، تېخى ئېنىق دەلىل چىقمىغۇچە مېنىڭ «گۇمانىم» مەۋجۇت تۇرۇۋېرىدۇ. دەللىلەنگەندىن كېيىن ئەھۋال: لۇشۇن يۇەن دەۋرى نۇسخىسى، يۇەن دەۋرىدىكى ئادەم يازغان دەپ گۇمان قىلغانىدى، ھازىر سۇئ دەۋرى نۇسخىسى ئىكەنلىكى، شۇنىڭ

ئۈچۈن سۇئ دەۋرى ئادەملىرى يازغانلىقى ئېنىقلاندى، بولۇپ چىقىدۇ. مەيلى قانداقلا بولسۇن، سۇفىڭ ئەپەندى ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى «يۇەن دەۋرىدىكى ئادەملەرنىڭ ئەسەرلىرىنى سۇئ دەۋرىدىكى ئادەملەرنىڭ بېسىپ چىقىرىشى» دېگەن قىزىق ئويۇننى ئوينىيالمىشى مۇمكىن ئەمەس.

بىراق، دەللىلەيدىغان ماقالىگە چويلىدا توختىمايدىغان گەپلەر ئارىلىشىپ قالسا، ئاددىي كىتابخانىلارنى ئاسانلا ئازدۇرۇپ، مۆڭدەتسىپ قويىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇ ماقالىنى تەرجىمە قىلىپ چىقتىم ۋە يۇقىرىقىدەك ئازغىنە ئىزاھلىدىم.

12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

ئاتالمىش «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ پېشقەدەمى» لۇشۇننىڭ ئېلانى

«يېڭى ئايال» ژۇرنىلىنىڭ 8 - سانىغا بېسىلغان «قۇيۇن تەھرىراتىنىڭ ئېلانى» دا: «قۇيۇن ھەرىكىتى بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى باشلانغاندى، ... بۇلتۇر ئەتىيازدا تەھرىراتىمىزدىكى سەپداشلار مۇتەپەككۇرلەرنىڭ پېشقەدەمى لۇشۇن ۋە ئاز ساندىكى ئەگە ئىلغار ياش ئەدەبىياتچىلار بىلەن بىرلىكتە ‹دەشت - بايا‌ۋان› ژۇرنىلىنى چىقاردۇق، ... خىزمىتىمىزنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، بېيجىڭدا ‹ئارىلاشما›، ‹نامسىز›، ‹دەشت - بايا‌ۋان›، ‹ياي ئۇستىدە› دېگەن مەجمۇئەلەرنى چىقىرىشتىن تاشقىرى، شاڭخەيدىمۇ ‹قۇيۇن مەجمۇئەسى› ۋە يەنە بىر ھەجمى چوڭراق ژۇرنالمۇ چىقارماقچىمىز» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. مەن بېيجىڭدا «دەشت - بايا‌ۋان»، «ئارىلاشما مەجمۇئە»، «نامسىز مەجمۇئە» دېگەن ئۈچ مەجمۇئەنى تەھرىرلەپ چىقىرىۋاتىمەن، پۈتۈنلەي شەخسىي نام بىلەن ئەۋەتىلگەن ماقالىلەرنى ئىشلىتىۋاتىمەن. قۇيۇن ھەرىكىتىنىڭ زادى قانداق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى، قانداق ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى، نېمىگە ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن. بۇگۈن «بىرلىكتە چىقىرىش» دېگەن سۆزنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇم. باشقىلارنىڭ رىزقىغا تەڭ شېرىك بولالمايمەن، بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولۇپ قالسۇن.

يەنە، بۇنىڭدىن ئىلگىرى كىمدۇر بىرى ئەينى ئەھۋالنى بىلمىگەچكە، ئېھتىمال يوقىلاڭ ناملاردىن پايدىلانغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، ماڭا قەغەز بۆڭ كىيدۈرگەنىدى، بۇ ئەھۋال بىر قېتىم بولمىدى؛ شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئاۋۋال چېن يۈەن «ھازىرقى زامان ئەنزارى» دا، يېقىندا چاڭخۇڭ «قۇيۇن» دا تەنە قىلىشتى؛ قۇيۇن تەھرىراتى بولسا بىر تەرەپتىن، «قەغەزدىن يەملەنگەن بۆڭ» دېگەن ئۇچىنچى بۆكنىمۇ ئىنئام قىلدى، بىر بېشىمغا كىيدۈرۈلگەن بۇ نۇرغۇن بۆڭ - قالپاقلارنىڭ دەستىدىن مەندەك «جاھانساز چال» مۇ «زەردىگۆش بولۇپ كەتتى». شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ يەردە شۇنىمۇ ئىزھار قىلىپ قويايكى، مەن «مۇپەككۇرلەرنىڭ پېشقەدەمى» — يەنى ئىنگلىزچە Forerunner — مۇ ئەمەس. بۇ ناملارنى باشقا ئادەملەر باشقا غەرەز بىلەن يوشۇرۇن ھالدا چاپلاپ قويغان. بۇ ئەھۋالنى يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى بىلگىنىم يوق، يۈز بەرگەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا خۇشال بولغىنىم يوق. ئەگەر بۇ ئەھۋالنى بىلمىگەنلەر ئالدىنىپ قالسا، ئۇ مەن بىلەن مۇناسىۋەتسىز.

شيامېندىن خەت - خەۋەر (3)

شياۋفېڭ ئاكا:

27 - كۈنى ئىككى پارچە ماقالە ئەۋەتكەنىدىم، تەگكەندۇر. ئەمەلىيەتتە بۇنداق بىرنېمىلەرنى يازسامۇ بولاتتى، يازمىسامۇ بولاتتى. بىراق، بىرنېچىدىن، بۇ يەردىكى بىرنەچچە ياش بىرئاز قەلەم تەۋرىتىشمىنى ئۈمىد قىلغانلىقى، ئىككىنچىدىن، يازغۇدەك بىر نەرسىنىڭ بولمىغانلىقى بىلەن ئازابلىنىپ تۇرغانلىقىم ئۈچۈن، بىرنەچچە ۋاراق يېزىپ ئەۋەتتىم. بۇ يەردە بەزى ئادەملەرمۇ مېنى شيامېن توغرىسىدا باھا ماقالىلىرى يېزىشقا دەۋەت قىلغاندەك، ھازىرغىچە بىر قۇرمۇ بىرنەرسە يازمىدىم، بۇ يەرنىڭ تىلىنى بىلمەيمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يەردىكى تۇرلۇك ئەھۋاللارنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرلىرىمۇ بىلمەيمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن گەپنى نەدىن باشلاشقا ئامال يوق. مەسىلەن، بۇ يەرنىڭ گېزىتلىرىدە ئىلگىرى «خۇاڭ جۇڭشۇن ھۆكۈمەت يېرىنى ئۆزىگە تەن قىلىۋالدى» دېگەن بىر مەسىلە ئۇستىدە ھەر كۈنى دېگۈدەك قەلەم دەۋاسى قىلىشىپ يۈرگەنىكەن، خۇاڭ جۇڭشۇن قانداق ئادەم، مەسىلىنىڭ تېگى - تەكتى قانداق؟ بۇلارنى تاكى ھازىرغىچە چۈشىنىپ كېتەلمىدىم، مۇشۇنداق بىر ھالەتتە ئۇ ھەقتە باھا يازسام، ھەقىقىي باھاچى - تەنقىدچىلەر ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلمەمدۇ؟! لېكىن، باشقىلار باھالىسا - تەنقىدلىسە، ئۇنىڭ بىلەن كارىم يوق. مېنى باشقىلارنىڭ تەنقىدلىشىگە رۇخسەت قىلمايدۇ دېگەن سۆزلەر تۆھمەت؛ مەندە نەدىمۇ شۇنداق چوڭ ھوقۇق بولسۇن؟! لېكىن، مېنى

تەھرىرلىككە قويۇشىدىكەن؛ ئۇ چاغدا يارىمغان نەرسىلەرنى مەتبەئە يۈزىگە چىقارمايمەن؛ ماھىيىتىنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئۇنداق - بۇنداق ھەرىكەتلەر ئۈچۈن قورچاق بولۇپ قېلىشنى ئانچە خالىمايمەن.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى جو جى كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ: باشقىلار سىزنى بىھۇدە تىللىسا، سىزمۇ تىل يانداۋرۇڭ؛ بىرمۇنچە ئادەملەر سىزنىڭ يازغان نەرسىلىرىڭىزنى ئوقۇشنى خالايدۇ، شۇڭ بولۇپ قالسىڭىز، ئۇلار قايمۇقۇپ قالىدۇ؛ ھازىر سىز يالغۇز ئۆزىڭىزگىلا تەئەللۇق ئەمەس، دەيدۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، خۇددى ئىلگىرى بىرىنىڭ: ياشلار لۇشۈننىڭ كونا كىتابلارنى كۆپ ئوقۇشنى ئۆگىنىشى كېرەك دېگەن سۆزىنى ئاڭلىغان چاغدىكىدەكلا، تېنىم جۇغۇلداپ كەتتى. بەللى، قەغەز بۆكنى كىيىش بىلەنلا، «ياردەم بېرىش» مەجبۇرىيىتى يۈكلەنگەن ئومۇم مۇلكى بولۇپ قاپتىمەن؛ تىل قايتۇرۇشۇم شەرت بولۇپ قاپتۇ. لېكىن، پۈتۈمگا قويۇلغان بۇ خىشنى دەرھال ئېلىپ تاشلاپ، ئۆز ئەركىمچە ئىش قىلغىنىم تۈزۈك. دانالار بۇنىڭغا نېمە دەيدىكىن؟ بۇگۈنمۇ يەنە شۇنداق كىشىنىڭ تېنىنى جۇغۇلدىتىدىغان بىر ئەھۋالغا يولۇقتۇم. شيامېن ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ۋەزىپەمدىن كېسەلنى باھانە قىلىپ ئىستېپا بەردىم. بۇ يەر ئىشلىگۈچىلىكى يوق بىر يەر ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردىن كەتكىنىم ياخشى. بىراق، بىرنەچچە ئوقۇغۇچى ماڭا: شيامېن ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىسلاھات بولىدۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ كەلگەنىدۇق، مانا ھازىر يېرىم يىل بولمايلا، بۇگۈن بۇ ئادەم كەتسە، ئەتە ئۇ ئادەم كەتسە، بىز قانداق قىلىمىز؟ دەپ ھال ئوقۇدى. بۇ ئەھۋالدىن ھەقىقەتەن مېنى تەر باستى، تىلىم تۇتۇلۇپ ئاغزىمغا گەپ كەلمەي قالدى. «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ نوپۇزى» ياكى «مۇتەپەككۇرلەرنىڭ پېشقەدەمى» دېگەن «قەغەزدىن يەملەنگەن قالپاق» ياشلارنى شۇنچە ئازدۇ-

رۇۋېتىپتۇ. بىرنەچچە ئېلان (مەن چىقارغان ئەمەس) ئۇلارنىڭ باشقا مەكتەپلەردىن بۇ مەكتەپكە ئالمىشىپ كېلىشىگە زامىن بوپ-تۇ؛ مانا ئەمدى مەن كېتىپ قالسام، ئۇلار ئارماندا قالمىدۇ. بېيجىڭدا بىرەر ئادەمنىڭ بالدۇرراق قارا پەردە ئۇسلۇبىدا بىرنەرسە يېزىپ، شۇ ئوقۇغۇچىلارنى توسۇمىغانلىقىغا ناھايىتى ئېچىندىم. «دىدارلاشقاندا مۇڭدىشىش، دىدار كۆرۈشمەي تۇرغاندا ئۇرۇشۇش» پەلسەپىسىمۇ بەزىدە ياشلارنى خېلىلا ئازدۇرالايدىغان ئوخشايدۇ.

ئەھۋالنىڭ تېگى - تەكتىنى تېخى بىلمىسىڭىز كېرەك. مېنىڭ دەسلەپكى مۇددىئايىم بۇ پەردە ئىككى يىل تۇرۇش، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشتىن باشقا، ئىلگىرى تەييارلاپ قويغان «خەن دەۋرى سۆرەتلىرى ھەققىدە بايان»نى ۋە «قەدىمكى ھېكايىلەرنىڭ ئىز - دېرىكى»نى نەشر قىلىش ئىدى. بۇ ئىككى كىتابنى ئۆزۈم نەشر قىلىشقا قۇربىم يەتمەيدۇ، سىزگە ھاۋالە قىلىشقىمۇ پېتىنالماي-مەن. چۈنكى، بۇنى ئوقۇيدىغان ئادەملەر ئاز بولۇشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن دەسمايىسىنى تىرىلدۈرەلمەسلىكىمدە شەك يوق، پەقەت پۇلى كۆپ مەكتەپلەرگىلا باب كېلىدۇ. بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن ئەھۋالنى كۆرۈپ، «خەن دەۋرى سۆرەتلىرى ھەققىدە بايان»نى نەشر قىلىش ئارزۇسىدىن ۋاز كەچتىم ۋە بۇ پەردە تۇرۇش ۋاقتىمنى قىسقارتىپ بىر يىل بىلەنلا چەكلىدىم. ئەمەلىيەتتە ئالـ-لىقاچان كېتىپ قالاتتىم، لېكىن يۇتاڭنىڭ ئىجتىھاتىنى ۋە يۇرتى ئۈچۈن ئىشلەش قىزغىنلىقىنى كۆرۈپ، كېتىمەن دېگەن سۆزنى ئاغزىمدىن چىقىرالمىدىم؛ يۇتاڭ قاتتىق تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈن ئىلگىرىكى رايىمدىن يانمىدىم. ئاڭلىشىمچە، مۇدىر، ماقالە بېرىدىغانلا بولساڭلار دەرھال بېسىپ بېرىمەن، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ماقالىلىرىمنى كۆتۈرۈپ بېرىپ، ئالدىدا تەخمىنەن 10 مىنۇتچە قويۇپ، يەنە قايتۇرۇپ كەلدىم؛ شۇنىڭدىن كېيىن بۇنىڭ ئۈچۈرى بولمىدى. ئۇنىڭ نەتىجىسى پەقەت ئۇلارنى ئالدىمىغانلىقى، قولۇم-

دا ھەقىقەتەن ماقالە بارلىقىنى ئىسپاتلاپ قويغانلىقىمدىنلا ئىبارەت بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا «قەدىمكى ھېكايىلەرنىڭ ئىز - دېرىكى»نى نەشر قىلىش نىيىتىمدىنمۇ قالدىم ۋە بۇ يەردە تۇرۇش ۋاقتىمنى قىسقارتىپ يېرىم يىلغا كەلتۈردۈم. يۇتاڭ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغاندىن تاشقىرى، يوشۇرۇن سۈيىقەستلەر-نىڭمۇ ئالدىنى ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى، ئۇنىڭ ئالاقىسىز ئىشلارنىڭ دەستىدىن شۇ قەدەر ئاۋارە بولۇپ يۈرگەنلىكىگە ھەقىقەتەن ئىچىم ئاغرىيدۇ.

ئالدىنقى كۈنى يىغىن ئېچىلدى، ھەتتا مىللىي ئىلىم ئىنستـ-تۇتىنىڭ ھەپتىلىك ژۇرنىلىمۇ نەشردىن توختاپ قېلىشقا تاس قالدى؛ لېكىن مۇدىرنىڭ پىكرىگە قارىغاندا، مۇشاۋىرلار كۆپەيتـ-لىدىكەن، تەبىئىي پەن بۆلۈمىنىڭ مۇدىرىغا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ ھەممىسى مۇشاۋىرلىققا تەكلىپ قىلىنىدىكەن؛ بۇنىڭدىن مەقسەت، بىر - بىرىنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزئارا باغلاشمىش. شىيامېننىڭ ئۆرپ - ئادىتىنى زادىلا چۈشەنمىدىم، نېمىشقا مىللىي ئىلىم تەتقىق قىلىنسا، تەبىئىي پەن بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق ئادەمـ-لەرنىڭ مۇھەببىتىگە زىيان يېتىدىكىن ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزئارا مۇھەب-بىتىنى مۇشاۋىرلىق شوپىنسى بىلەن باغلاپ تۇرۇش توغرا كېلىدـ-كىن؟ مۇھەببەتنى باغلاپ چېتىش ئۇسۇلىنى تەتقىق قىلىپ كۆر-مەپتىكەنمەن؛ جيەنشىمۇ ئۆز خىزمىتىدىن ئىستېپا بەردى، شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ كېتىش قارارىغا كەلدىم. ھازىر تەتىل قويۇپ بېرىش-كە يەنە ئۈچ ھەپتە قالدى، ئەسلىدە بىرئاز ۋاقىت تۇرسامۇ كارايـ-تى يوق ئىدى، بىراق بۇ يەردە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاشىنى بەزىدە پۇڭ - سۇڭلاپ قېتىغۇرلۇق بىلەن ھېسابلايدىكەن، ئوقۇتقۇچىلار مەكتەپتە 10 كۈن بولمىسىمۇ شۇنىڭغا مائاشىدىن تۇتۇپ قالمىدـ-كەن؛ شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ تەتىل ۋاقتىدىكى مائاشتىن تەمەيىم يوق، ھازىرغىچە مەكتەپكە بارمىغىنىمغا بىر ئايلىق مائاشىمنى

تۇنۇگۇن ئاخشىمىدىن بۇيان ئىچىمدە بىر خىل ئېغىر ھېسسىيات ھاسىل بولۇپ قالدى. ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزۈمنى ئۇنىڭ ئىچىگە تاشلىۋەتتىم. ئۇ، ئۆزىنى ئۇنتۇپ كېتىشكە تىرىشىپ، ئۇنى ئۇنتۇشقا ئۇرۇنغان ئىدى

دېڭىزدىن خەت - خەۋەر

شياۋفېڭ ئاكا:

يازغان خېتىڭىز بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى قولۇمغا تەگكەنىدى، زىممەمدىكى ئىشلارنىڭ ئايىغىنى ئۈزۈۋۈېتىش بىلەن ئالدىراپ قالغانلىقىم ئۈچۈن دەرھال ئۈچۈرىنى يازالمىدىم. مانا ھازىر ھەر ھالدا شياميېن بىلەن خەيرلىشىپ، كېمىدە ئولتۇرۇپتىمەن. كېمە كېتىۋاتىدۇ، قايسى دېڭىزدا كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن. ھەرھالدا بىر تەرىپىم كۆز يەتكۈزسىز ئوكيان، بىر تەرىپىمدە ئارياللار كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. لېكىن، سۇ شامالدىن لەپكىلىدىغان ھادىسە كۆرۈلمىدى، خۇددى چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ كېمىلىرىدە كېتىۋاتقاندەك ئولتۇرۇپتىمەن. سەل - پەل چايقىلىش ئەھۋاللىرى يوق ئەمەس. بىراق، بۇنداق چايقىلىش دېڭىزدا ھېچ گەپ ئەمەس؛ قۇرۇقلۇقتىكى شاۋقۇن بۇ يەردىكىگە قارىغاندا كۆپ يامان.

مەن بىلەن بىر بۆلمىگە چۈشكەنلەردىن تەيۋەنلىك بىر ئادەم بار ئىكەن، ئۇ شياميېنچە سۆزلىيەلەيدىكەن، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى چۈشىنەلمىدىم. مېنىڭ يەرلىك شېۋە بىلەن قىلغان سۆزلىرىمنى ئۇ چۈشەنمىدى. ئۇ بىرنەچچە ئېغىز ياپونچە گەپنىمۇ بىلىدىكەن، لېكىن ئۇنىمۇ ئانچە چۈشىنەلمىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلاجسىز قەلەم بىلەن سۆزلەشتۇق - دە، ئۇنىڭ تاۋار - دۇردۇن سودىگىرى ئىكەنلىكىنى بىلدىم. مېنىڭ تاۋار - دۇردۇن دېگەن نەرسىدىن زادىلا خەۋىرىم يوق، ئۇنىڭ تاۋار - دۇردۇندىن باشقا ھېچقانداق

سۆزى يوق ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئائىلاج، ئۇ ئۈخلاپ قالدى، چىراغ ماڭىلا يالغۇز قالدى، شۇنىڭ بىلەن خەت يېزىشقا باشلىدىم.

قىشلىق تەتىل ۋاقتىدىكى بىكارچىلىقتىن پايدىلىنىپ «تاڭ، سۇڭ ئەپسانىلىرى» گە خاتىمە يېزىپ، ئۇنى مەتبەئەگە تەييارلاش ئۈچۈن، ئۆتكەن ئايدىن باشلاپ ماتېرىيال توپلاشقا كىرىشكەنىدىم، ھازىر بۇ ئىشنى تاشلاپ قويۇشقا مەجبۇر بولدۇم. «ياۋا گىياھ» نى بۇنىڭدىن كېيىن يېزىش - يازماسلىقىم ناتايىن؛ ھەرھالدا يازمايدىغاندەك تۇرىمەن، چۈنكى بەزى بىراۋلار مېنى سىرىشىم دەۋېلىپ، «قەلبكە يوشۇرۇنغان» دېگىنى نېمىسى دەپ چىشلەپ، غاجىلاپ يۈرمىسۇن. لېكىن، مەتبەئەگە بېرىش توغرا كەلسىمۇ، يەنە بىر قۇر ئوبدانراق كۆرۈپ، ئىملا خاتالىقلىرىنى تۈزىتىش، دېمەك، خېلى ئەمگەك سىڭدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھازىرچە ئەۋەتىپ بېرەلمەيمەن.

كېمىگە 15 - كۈنى چىقىشقا مۇۋاپىق بولالىدىم، چۈنكى ئاۋۇال ئالدىنقى ئايلىق مائاشنى كۈتتۈم، كېيىن كېمىنى كۈتتۈم. ئاخىرقى ھەپتىدە كۈنۈم ناھايىتى تەسلىكتە ئۆتتى، لېكىن جاھازىسازلىقىنىڭ يەنە بەزى يېڭى يوللىرىنىمۇ بىلىۋالدىم، يەنى ئىلگىرى، جانغا ئەسقاتىدىغان بىرەر خىزمەتنى تېپىش قىيىن، دەپ ئويلايتتىم؛ ئەمدى شۇنى بىلدىمكى، جانغا ئەسقاتىدىغان ئىشتىن قۇتۇلۇشمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن. خىزمەتتىن ئىستىپا بېرىدىغان چاغدا، كېسەل بولۇپ قالدىم، دېگەنىدىم. چۈنكى، ھەرقانچە يامان زالىم ئادەممۇ كېسەل بولۇپ قېلىشنى مەنئى قىلماس، ئەگەر دەرد - ئەلەم دەستىدىن پەيدا بولغان كېسەل بولمىسا، باشقا ئادەملەرگىمۇ كاساپىتى يەتمەس، دەپ ئويلايتتىم. ئەپسۇسكى، بىر قىسىم ياشلار بۇنىڭغا ئىشەنمەي، بىرنەچچە قېتىم ئۇزىتىش يېغىنى ئاچتى، نۇتۇقلار سۆزلىدى، بىللە سۈرەتكە چۈشتى، ئومۇمەن ھەددىدىن ئارتۇق پىش - كەش قىلدى. مەن ئەھۋالنىڭ بىرئاز

باشقىچىرەك بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، بىرقانچە قېتىم: مەن بولسام «قەغەزدىن يەملەنگەن بۆك» كىيگەن ئادەم، ئۇنچە تارتىش-ماڭلار، كۆڭلۈڭلاردىن مېنى چىقىرىۋېتىڭلار، دېدىم. شۇنداق بولسىمۇ، نېمە ئۈچۈندۇر، ئاخىر، مەكتەپنى ئىسلاھ قىلىش ھەرىكىتى تۇغۇلدى، ھەممىدىن ئاۋۋال مۇدىرغا مەكتەپنىڭ كاتىپى بولغان ئالىم لىيۇ شۇچىنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش تەلىپى قويۇلدى.

ئاڭلىشىمچە، شۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئىلگىرى بۇ يەردىمۇ بىر دولقۇن كۆتۈرۈلگەنىكەن، نەتىجىدە ئوقۇغۇچىلار مەغلۇپ بولۇپ، شاڭخەيدىمۇ ئۆز ئالدىغا «ئۇلۇغ جۇڭگو» نامىلىق بىر ئۇنىۋېرسىتېت قۇرغانىكەن. ئۇ چاغدا مۇدىرنىڭ ئۆزىنى قانداق قوغدىغانلىقىنى بىلمىدىم؛ بۇ نۆۋەت مېنىڭ ئىستېپا بېرگەنلىكىمنى ئالىم لىيۇ شۇچى بىلەن مۇناسىۋەتسىز، خۇ شى ئېقىمىدىكىلەر بىلەن لۇشۇن ئېقىمىدىكىلەر بىر - بىرىنى يەكلىدى، لۇشۇن شۇنىڭ ئۈچۈن كەتمەكچى، دېدى. بۇ سۆزلەر «گۇلاڭيۇدە چىقىدىغان گېزىت «خەلق قوڭغۇرىقى»غا بېسىلدى ۋە ئۇنىڭغا رەددىيەمۇ بېرىلدى. لېكىن، خىزمەتداشلاردىن بىرنەچچىسى بۇ گەپكە قورسىقى كۆپۈپ، مەجلىستە مۇدىردىن سۇرۇشتە قىلسا، مۇدىر، ئۇنداق گەپنى قىلمىدىم، دەپ چورتلا جاۋاب بېرىپتۇ. بەزىلىرى بۇ گەپ بىلەنمۇ كۆڭلىنى تىندۇرالماي، مېنىڭ ئۇستۇمدىن تارقالغان باشقا پىتنە - ئىغۋالارنى يوقاتماقچى، «يەكلەش تەلىماتى» نىڭ تەسىرىنى ئازايتماقچىمۇ بولدى. «جاھان مالىماتاق، قاچان تۇزىلەر؟» ئەگەر شىامېن ئۇنىۋېرسىتېتىدا خاتىرجەم قورساق بېقىۋەرگەن بولسام، بۇ ئەھۋاللارمۇ كېلىپ چىقماس ئىدى، بىراق ئۇنداق بولۇشىنى مەن نەدىن بىلەي؟!

مۇدىر ئالىم لىن ۋېنچىڭ بولسا ئەنگلىيە تەۋەلىكىدىكى جۇڭگولۇق ئادەم، ئۇ كۆڭزىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ؛ ئۇ ئىلگىرى

كۆڭزى دىنى توغرىسىدا بىر كىتاب يازغان؛ ئەپسۇسكى، شۇ كىتابنىڭ ئىسمى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئىنگلىزچە يازغان ئۆز تەرجىمھالىمۇ بار ئىكەن، تىجارەت نەشرىياتىدا نەشر قىلىنارمىش؛ ھازىر «ئىرق مەسىلىسى»نى يېزىۋېتىپتۇ. ئۇ مېنى ناھايىتى ئىززەتلىدى، بىرنەچچە قېتىم تاماققىمۇ تەكلىپ قىلدى، ھەتتا ئۇزىتىش ئۇچۇن ئىككى قېتىم چايمۇ بەردى. بىراق، ھازىر «يەكلەش تەلىماتى» كۆچسىزلىنىپ قالدى؛ ئالدىنقى كۈنى ئاڭلىشىمچە، ئۇ مېنىڭ ھەققىمدە، شىامېنغا دەرس بېرىش ئۇچۇن ئەمەس، ئەسلىدە كاللا سوقۇشتۇرۇش ئۇچۇن كەلگەن، شۇنىڭ ئۇچۇن بېيجىڭدىكى خىزمەت ئورنىدىن ئىستېپا بەرمىگەن، دەپ تەشۋىق قىلىپ يۇرۇپتۇ.

ھازىر مەن بېيجىڭغا يېتىپ بارغىنىم يوق، «خىزمەت ئورنى تەلىماتى»مۇ ئاجىزلىشىپ قالغاندۇر. يېڭى تەلىماتلىرى قانداق، ئاللىقاچان كېمىگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىم ئۈچۈن، خەۋىرىم يوق. مېنىڭ پەرەز قىلىشىمچە، جىنايەتلىرىمنى كۆندىن - كۈنگە ئېغىرلاشتۇرۇۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، چۈنكى جۇڭگو ئەزەلدىن «ئالدىدا يۇرىكىنىمۇ سۇغۇرۇپ بېرىدۇ، ئارقىدا كۆلىدۇ»غان ئەل، بۇنداق ئەھۋال «يېڭى دەۋر» نىڭ ياشلىرىغىلا خاس ئەمەس. ئالدىدا «ئۇسىتازىم»، «ئەپەندىم» دەيدۇ؛ ئارقىدا ئوغا ۋە يوشۇرۇن ئوق تەڭلەيدۇ؛ بۇنداق ئەھۋالنى ئىككى - ئۈچ قېتىم ئەمەس، بىرقانچە قېتىم يولۇقتۇرغانمەن.

يېقىندا يەنە بىر جىنايىتىمنى ئاڭلاپ قالدىم، ئۇ جىنايەت «جىمى» مەكتىپى توغرىسىدا ئىكەن. شىامېن ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ، جىمى مەكتىپىمۇ سىرلىق بىر دۇنيا، ئۇنى تاشقىرىدىكى ئادەملەر ئانچە چۈشەنمەيدۇ. ھازىر مۇدىرغا قارشى تۇرۇش مۇناسىۋىتى بىلەن دولقۇن كۆتۈرۈلدى. ئاۋۋال مۇدىر يې يۈەن مىللىي ئىلىم ئىنىستىتۇتىدىكى ئادەملەرنى نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلماقچى

بوپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى ئالتە گۇرۇپپىغا ئايرىپ، ھەر ھەپتە-
سىگە بىر گۇرۇپپىنى، يەنى ئىككى ئادەمنى تەكلىپ قىلماقچى
بوپتۇ. بىرىنچى نۆۋەت مەن بىلەن يۇتاڭغا توغرا كەلدى. ئۇلارنىڭ
كۇتۇۋېلىش ئۇسۇلىمۇ قالتىس ھەشەمەتلىك بولدى، بىزنى ئالدۇ-
رۇش ئۈچۈن كاتىپىنى بىر كۈن ئىلگىرى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ، كاتىپ
جاناب مەن بىلەن سۆھبەتلىشىپ: مۇدىرنىڭ پىكرىچە، ئوقۇغۇچى-
لار مەخسۇلا ئوقۇش بىلەنلا بولۇشى كېرەك ئىكەن، دېدى.
مەن: ئۇنداق بولسا مېنىڭچىمۇ ئوقۇغۇچىلار ئېقىم مەسىلىرىگە
كۆڭۈل بولۇشى كېرەك، مېنىڭ بۇ قارىشىم مۇدىرنىڭ ھۆرمەتلىك
پىكرىگە دەل قارىمۇ قارشى، شۇنىڭ ئۈچۈن بارمىغىنىم تۈزۈكتەك
تۇرىدۇ، دېدىم. ئۇ: بۇنىڭمۇ كارايىتى يوق، شۇ ھەقتە سۆزلەشمۇ
مۇمكىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى باردىم. مۇدىر قالتىس
پەسكويغا چۈشۈپ قاپتۇ، ئالاھىدە ئىلتىپات قىلىپ تاماققا تەكلىپ
قىلدى. تاماق يەۋېتىپ غەمگە چۈشۈپ قالدىم. كۆڭلۈمدە: ئاۋۇال
نۇتقىمنى سۆزلىۋالسام بولاتتى، قۇلىقىغا ياقماي قالسا، مېنى
تاماققا تەكلىپمۇ قىلماسلىقى ئېھتىمال ئىدى؛ ھازىر تاماقنى يې-
گۈزدى، ئەگەر سۆزلىرىمدە كۆڭلىدىكىدەك بولمىغان يەرلەر چې-
قىپ قالسا، گۇناھىمنى ئېغىرلاشتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن، قانداق
قىلسام بولار؟ دەپ ئويلاپ قالدىم. چۈشتىن كېيىن نۆتۈق سۆزلە-
دىم. مېنىڭ نۇتقىم، ئادەت بويىچە زېرەك ئادەملەرنىڭ قوللىدىن
ئىش كەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ،
ئاخىر ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ، دېگەندەك
مەزمۇندا بولدى. شۇ چاغدا مۇدىر ئارقامدا ئولتۇرغاچقا، ئۇنى
كۆرمىدىم. بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ئاڭلىسام، بۇ مۇدىر
يې يۇەنمۇ: جىمى مەكتىپىدە ئوقۇغۇچىلار دولقۇنىنىڭ كۆتۈرۈل-
گەنلىكىگە لۇشۇن زامىن بولدى، ياشلارغا سۆز قىلغاندا، ئادەملەر
بىر ئۇنداق، بىر بۇنداق ئويلاپ يۈرمەسلىكى كېرەك، دېگەن سۆز-

نى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟! دەپتۇ. مەن شۇ سۆزنى قىلغاند-
دا، ئۇ ئارقامدا ئولتۇرۇپ بېشىنى چايقىغانىكەن.
مەن ئۆز سەرگۈزەشتەمدە، ئۆز قارىشىمچە ناھايىتى يېتەرلىك
يول قويۇپ كەلدىم. باشقىلار گېزىت چىقارسا، ھەرگىز ئۆزلۇ-
كۈمدىن ماقالە بەرگىنىم يوق؛ باشقىلار مەجلىس ئاچقان بولسا،
ھەرگىز ئۆزلۇكىمدىن بېرىپ نۇتۇق سۆزلىگىنىم يوق. ئەگەر
يىغىنغا بارغىن دەپ زورلىسا، بېرىشىم مۇمكىن، ئەلۋەتتە؛ بىراق
ئۆزۈم خالىغان سۆزنى قىلىشىمغا يول بېرىشى كېرەك، ئۇنداق
قىلمىسا، خۇددى تىرىكتاپقا ئوخشاش، زۇۋان سۇرمەي ئولتۇرد-
مەن. لېكىن، بۇ يەردە سۆز قىلىشىم، سۆزلىرىمنى مۇدىرنىڭ
كۆڭلىگە ياققۇدەك قىلىپ سۆزلىشىم شەرت قىلىنىدى. مەن باشقا
ئادەم بولمىسام، باشقا ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىسىنى نەدىن بىلەي؟
«كۆڭلىدىكىسىنى ئالدىن بىلىۋېلىپ، شۇنىڭغا قاراپ ئىش قىل»
دېگەن ھۇنەرنى ئۆگەنمەپتىكەنمەن. ئۇ بېشىنى چايقىغان بولسا،
خوپ بوپتۇ.
ئۆتكەن يىلدىن بۇيان ناھايىتى ئەسكىلىشىپ كېتىپتىمەن يا-
كى ئالغا باسقان بولسام كېرەك. ھەر تەرەپتىن زىخ سانجىلغان
بولسىمۇ، زەخمىلەنمىگەندەك تۇرىمەن ياكى ئاغرىق ھېس قىلمايد-
غان بولۇپ قالدىم؛ ماڭا بەتنام چاپلاپ، گۇناھ توقۇشسىمۇ ئانچە
ئاھ ـ پاھ دەپ كەتمەيدىغان بولدۇم، بۇ مېنىڭ نۇرغۇن كونا ۋە
يېڭى سەرگۈزەشتىلەرنى بېشىمدىن كەچۈرگەنلىكىمنىڭ خاسىيىتى.
نېرى ـ بېرىسىغا قاراپ ئولتۇرمايدىغان بولدۇم، يول قويۇۋەرگۇ-
چىلىكى قالمىغان ھالغا كېلىپ قالسام، ئۇلار بىلەن تۇتۇشىدىغان،
ئۇلارنى پىسەنت قىلمايدىغان، ھەتتا ئۇلارنىڭ پىسەنت قىلمىغانلد-
قىغىمۇ پىسەنت قىلمايدىغان بولدۇم.
خېتىمنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇراي. دېگىز ئۇستىدە ئاي
نۇرى شۇنداق ئايدىڭكى، دېگىز يۈزىدە لەيلەپ يۈرگەن كۆمۈش

قاسىراقلار ئاي نۇرىدا ۋالىلداپ تۇرماقتا. بۇنىڭدىن باشقا، زۇمرەتكە ئوخشاش دېڭىز سۇيى كۆزگە تولىمۇ يېقىملىق كۆرۈنىدۇ. مۇشۇنداق بىر نەرسىنىڭ ئادەمنى غەرق قىلىپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن. لېكىن، خاتىرجەم بولۇڭ، بۇلار مېنىڭ چاقچاق سۆزۈم؛ مېنى دېڭىزغا سەكرىمەكچىمىكىن دەپ ئويلاپ قالماڭ، مەندە ئۆزۈمنى دېڭىزغا ئاتىدىغان نىيەت يوق.

لۇشۇن

1 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى كېچە، دېڭىزدىن.

ئىزاهلار:

(1) گۈەن لۇڭفاڭ — تارىختا پادىشاهنىڭ يولسىزلىقىغا قارشى چىقىپ ئۆلتۈرۈلگەن دانا ۋەزىر — ت.

(2) بۇ يەردە «كەشتە تىكىش» سۆزى «تەنە قىلىش» ـ «بىگىز سانجىش» دېگەن مەنىدە — ت.

(3) جەيرە — ئوقلۇق كىرپە، توڭگۈز تىپىدىكى هايۋان.

(4) بۇ يەردە گەپ قوغۇن ۋە شاپتۇل تېپىلمايدىغان ۋاقىت ئۇستىدە بارىدۇ — ت.

(5) تەڭرىقۇت — خۇدانىڭ ئوغلى، پادىشاه دېگەن مەنىدە.

(6) «مۇهەببەت بىلەن ئۆلۈمنىڭ ئېلىشىشى».

(7) يۇقىرىدىكى مىسالىلاردا «گراماتىك بەلگىلىرى ناهايىتى ئۇستىلىق بىلەن قويۇلغان» (لۇشۇن) لىقى ئۈچۈن ئەسلىي مەنە ئۆزگىرىپ كەتكەن. ئەسلىي توغرا مەنىسى مۇنداق: زامانىمىزدا ياشىغان چېن شىلۇنىڭ «كۇندۇزلۇك ئۇيقۇدىن كېيىنكى پاراڭلار» دېگەن ئەسىرىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: تاڭ دەۋرىنىڭ هۆكۈمالىرى تەرىقەتنامىلەرنىڭ ئەسلىي نۇسخىلىرىنى تەپسىلىي تەكشۈرگەنىكەن، ئۇنىڭدا شياڭ يۈنىڭ توقىلى يازغان نۇسخىسىمۇ بار ئىكەن؛ بۇ — چى بەگلىكىنىڭ ۋۇپىڭ 5 ـ يىلى فېڭچىڭلىق بىر ئادەم شياڭ يۈنىڭ توقىلىنىڭ قەبرىسىنى ئاچقاندا تېپىلىپتۇ.»

«زامانىمىزدا ياشىغان ئاۋياڭ شيۈنىڭ «تىنىش بەلگىلىرىنى توغرىلاش خاتىرىسى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: ئاۋياڭ شيۈ «زىياپەتگاه» دېگەن ئەسىرىدە «بۇلاق سۇيىنى ئۆتۈنۈش» دەپ يازغان؛ بۇ سۆزنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكىسى بىلەن چۇجۇ ۋىلايىتىدە تاش مەتبەئەدە بېسىلغان نۇسخىسى ئوخشاش. لېكىن، تاللانمىلاردا بولسا «بۇلاق سۇيىنىڭ قايناپ چىقىشى» دەپ يېزىلغان، بۇلار خاتا.»

«يۇەن شىگۈڭ چىن بەگلىكىدە ئىمتىهانغا قاتناشقاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئاز يازغانلىقىغا پۇشايمان قىلغان. لېكىن، ئۇنىڭ نەزمىلىرى ۋە نەسرلىرى دۇرۇس ئىدى.»

«... شۇڭجى يىللىرىدا، شيۈشۈيدە چېن شىڭ دېگەن بىر ئادەمنىڭ ... «سەممىيەتخانا ئەشئارلىرى»، «ئېتىكاپنامە»، «تاريختىن پارچە خاتىرىلەر»، «ئىسمداشلار تەزكىرىسى» دېگەن كىتابلارنى يازغانلىقى

قى مەلۇم بولغان.»

(8) ئىنگلىزچە «مىس» سۆزى «خانىم» دېگەن مەنىدە؛ «مىستېر» سۆزى «ئەپەندىم» دېگەن مەنىدە — ت.

(9) H. M — خەنزۇچە «خەيما» (害马) دېگەن سۆزنىڭ لاتىنچە قىسقارتىلمىسى. بۇ يەردە شۇي گۇاڭپىڭ چاقچاق يولى بىلەن شۇنداق ئاتالغان. چۈنكى، قىزلار پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى دولقۇنىدا ياڭ يىگىيۇ ئۇنى «خەيما»، يەنى «بۇزغۇنچىلارنىڭ سەركىسى» دەپ ھاقارەتلىگەن — ت.

(10) بۇ يەردە تاڭ دەۋرىدە دامۇللا شۇەنزاڭنىڭ ھىندىستانغا بېرىپ، بۇددا كالامنامىلىرىنى ئۆگەنگەنلىكى ۋە تەرجىمە قىلغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ — ت.

(11) بۇرۇنقى زامانىدا خەنزۇلاردا پادىشاھ، خانلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسى بىلەن ئوخشاش ھەرپلەرنى، ئۇلار بىلەن تەڭ قاتاردا يېزىشتىن پەرھىز قىلىپ، ھەرپنىڭ بىرەر سىزىقىنى كەم تارتىش ياكى شۇ ھەرپنى كەم يېزىش ئادىتى بار ئىدى — ت.

(12) ئاق تاشلاپ يېزىش — خەنزۇچە كونا ئەدەبىياتلاردا ئىككىنچى تەرەپنىڭ ئىسمىنى يېزىش توغرا كەلگەندە، ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىسىم ئالدىدىن ئازراق ئاق تاشلاپ يازىدىغان ئادەت بار ئىدى — ت.

بۇ كىتاب خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتىنىڭ 1981 - يىلى 1 - نەشرى 1 - باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى. (ئىزاھاتلاردا خەلق نەشرىياتىنىڭ 2005 - يىلى 3 - ئايدا 1 - قېتىم نەشر قىلىنغان «لۇشۈن فېلىيەتونلىرىدىن تاللانما» دىن پايدىلىنىلدى)

本书根据人民文学出版社 1981 年第 1 版，第 1 次印刷本翻译出版。（注文参照《鲁迅杂文选读》：人民出版社 2005 年 3 月第一版）

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس ياسىن زايىدوف
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

لۇشۈن ئەسەرلىرى (3)

ئاپتورى: لۇشۈن
تەرجىمە قىلغۇچى: توختى باقى ئارتىشى
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 19.875 قىستۇرما ۋاراقى: 2
2006 - يىلى 3 - ئاي 1 - نەشرى
2006 - يىلى 3 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1—3000
ISBN 7—228—09892—7
باھاسى: 36.00 يۈەن

21500009809

借书还期表

证　　号	还　　期